

ION NICULIȚĂ, AUREL ZANOCI, MIHAIL BĂȚ

Evoluția habitatului din microzona Saharna în epoca fierului

XXVII

LCȘ „TRACOLOGIE”
UNIVERSITATEA
DE STAT DIN MOLDOVA

MUZEUL NAȚIONAL
DE ISTORIE A MOLDOVEI

Biblioteca „Tyragetia”
XXVII

ION NICULIȚĂ, AUREL ZANOCI, MIHAIL BĂȚ

EVOLUȚIA HABITATULUI DIN MICROZONA SAHARNA ÎN EPOCA FIERULUI

*În memoria regretatului
nostru prieten și coleg
Tudor Arnăuț (1959-2012)
lansăm această carte.*

Chișinău 2016

CZU 902/904(478)
N 71

Aprobat de Comisia de selecție pentru editarea
cărții naționale și editat cu contribuția Ministerului Culturii.

Recomandată pentru editare de către Consiliul științific
al Facultății de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova.

Biblioteca „Tyragetia” XXVII

Coordonatorii seriei:
dr. hab. Eugen Sava
dr. Aurel Zancoci

Referenți:
dr. Sorin Ailincăi
dr. Octavian Munteanu

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Niculiță, Ion.

Evoluția habitatului din microzona Saharna în epoca fierului / Ion Niculiță, Aurel Zancoci, Mihail Băț; Muzeul Naț. de Istorie a Moldovei, Univ. de Stat din Moldova. – Chișinău: Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 2016 (Tipogr. „Bons Offices”). – 464 p. – (Seria Biblioteca „Tyragetia”; 27 / coord.: Eugen Sava, Aurel Zancoci, ISBN 978-9975-80-903-0).

ISBN 978-9975-87-160-0

Redactor: Vlad Pohilă
Traducere: Mariana Balan, Iulia Postică
Coperta: Denis Topal
Desene: Stela Burciu

CARTDIDACT SRL
mun. Chișinău, șos. Hîncești 138/1
tel: 022 24 10 62, 022 28 81 78, 022 28 14 30
Email: comenzi@cartdidact.md
www.cartdidact.md

Coperta 1: Defileul *Valea Crac*. Brățară din argint descoperită la Saharna Mare.

ISBN 978-9975-80-903-0
ISBN 978-9975-87-160-0

© Ion Niculiță, Aurel Zancoci, Mihail Băț

CUPRINS

INTRODUCERE	7
MICROZONA SAHARNA. CARACTERIZARE GEOGRAFICĂ (Marcel Revenco, Tudor Castraveț, Ionuț Cristi Nicu)	9
Capitolul I. AȘEZĂRI DESCHISE ȘI SITURI FORTIFICATE PE PROMONTORIUL SAHARNA MARE	19
1. Cercetări arheologice	19
2. Investigații non-invasive (Andrei Asăndulesei)	34
2.1. Ridicarea topografică și scanarea laser tridimensională terestră (TLS)	34
2.2. Analiza imaginilor ortorectificate	36
2.3. Măsurătorile magnetometrice	38
3. Așezarea Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” în sec. XII-XI a. Chr.	40
4. Situl Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” în sec. X-IX a. Chr.	45
4.1. Fortificația	45
4.1.1. Sistemul defensiv	45
4.1.2. Complexe locative, gospodărești și de cult	61
4.1.3. Inventarul arheologic	99
4.2. Așezarea deschisă	115
4.2.1. Complexe gospodărești și de cult	115
4.2.2. Inventarul arheologic	134
5. Așezarea Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” în secolele VIII-VII a. Chr.	140
6. Fortificația Saharna Mare în sec. VI-III a. Chr.	155
6.1. Sistemul defensiv	155
6.2. Complexe locative și gospodărești	171
6.3. Inventarul arheologic	209
Ceramică de import (Natalia Mateevici)	235
7. Stratigrafie și cronologie	242

Capitolul II. AȘEZĂRI DESCHISE ȘI SITURI FORTIFICATE PE PROMONTORIUL SAHARNA MICĂ

(Ion Niculiță, Tudor Arnăuț, Andrei Nicic, Andrei Corobcean) 249

1. Cercetări arheologice	249
2. Situl de la finele sec. XII - sec. XI a. Chr.	255
2.1. Complexe	255
2.2. Inventarul arheologic	265
3. Cetatea din sec. VII - finele sec. III a. Chr.	268
3.1. Sistemul defensiv	268
3.2. Complexe	270
3.3. Inventarul arheologic	285
4. Stratigrafie și cronologie	299

Capitolul III. SITUL SAHARNA „LA ȘANȚ” 305

1. Cercetări arheologice și magnetometrice	306
2. Așezarea hallstattiană timpurie	310
3. Fortificația traco-getică	312
3.1. Sistemul defensiv	312
3.2. Complexe	319
3.3. Inventarul arheologic	322
4. Stratigrafie și cronologie	327

Capitolul IV. SITURILE DIN EPOCA FIERULUI

ÎN MICROZONA SAHARNA 329

Capitolul V. EVOLUȚIA DIACRONICĂ ȘI SEMNIFICAȚIA

SITURILOR DIN MICROZONA SAHARNA 375

CONCLUZII 397

Catalogul pieselor de inventar 403

Bibliografie 428

Lista abrevierilor 443

Abstract 445

List of illustrations 453

CONTENTS

INTRODUCTION	7
SAHARNA MICRO-ZONE. GEOGRAPHICAL CHARACTERIZATION (Marcel Revenco, Tudor Castraveț, Ionuț Cristi Nicu)	9
Chapter I. OPEN SETTLEMENTS AND FORTIFIED SITES ON THE SAHARNA MARE PROMONTORY	19
1. Archaeological research	19
2. Non-invasive investigations (Andrei Asăndulesei)	34
2.1. Topographic survey and 3-dimensional terrestrial laser scanning (TLS) ...	34
2.2. Analysis of orthorectified images.....	36
2.3. Magnetometric measurements	38
3. The Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii” settlement in the 12th-11th c. BC	40
4. The Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii” site in the 10th-9th c. BC	45
4.1. The fortress	45
4.1.1. The defensive system.....	45
4.1.2. Dwelling, household, and worship complexes.....	61
4.1.3. Archaeological findings.....	99
4.2. The open settlement.....	115
4.2.1. Household and worship complexes	115
4.2.2. Archaeological findings	134
5. The Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii” settlement in the 8th-7th c. BC.	140
6. The Saharna Mare fortress in the 6th-3rd c. BC	155
6.1. The defensive system.....	155
6.2. Dwelling and household complexes	171
6.3. Archaeological findings	209
Imported pottery (Natalia Mateevici).....	235
7. Stratigraphy and chronology	242

Chapter II. OPEN SETTLEMENTS AND FORTIFIED SITES ON THE SAHARNA MICĂ PROMONTORY

(*Ion Niculiță, Tudor Arnăuț, Andrei Nicic, Andrei Corobcean*) 249

1. Archaeological research	249
2. The site at the end of the 12th c. and in the 11th c. BC	255
2.1. Complexes	255
2.2. Archaeological findings	265
3. The fortress from the 7th c. to the end of the 3rd c. BC	268
3.1. The defensive system	268
3.2. Complexes	270
3.3. Archaeological findings	285
4. Stratigraphy and chronology	299

Chapter III. SAHARNA “LA ȘANȚ” SITE..... 305

1. Archaeological and magnetometric research	306
2. Early Hallstattian settlement	310
3. Thraco-Getic fortress	312
3.1. The defensive system	312
3.2. Complexes	319
3.3. Archaeological findings	322
4. Stratigraphy and chronology	327

Chapter IV. THE IRON AGE SITES

IN THE SAHARNA MICRO-ZONE 329

Chapter V. DIACHRONIC EVOLUTION AND SIGNIFICANCE

OF SITES OF THE SAHARNA MICRO-ZONE375

CONCLUSIONS 397

Catalog of inventory items 403

Bibliography..... 428

List of Abbreviations..... 443

Abstract 445

List of Illustrations..... 453

INTRODUCERE

Grație condițiilor fizico-geografice prielnice, partea de sud a regiunii Nistrului Mijlociu a servit din cele mai vechi timpuri drept loc de trai pentru comunitățile umane, fapt documentat prin numeroase situri arheologice (Bubulici 1993; Haheu 1993; Levițki 1993). Însă, o adevărată „explozie demografică” în acest spațiu este atestată în epoca fierului.

Orizontului cu ceramică incizată în acest spațiu îi aparțin șase situri: Rașcov XI, Rașcov XII, Saharna Mică, Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, Saharna „Țiglău” și Soloncenii „Hlinaia” (Niculiță, Zanoci, Băț 2016). Culturii Cozia-Saharna (sec. X-IX a. Chr.) actualmente îi pot fi atribuite cca 55 de situri (Камыба 2000a, 340-352; Zanoci, Băț 2011, 16-17, tab. 1), dintre care: cinci fortificații, 41 așezări deschise și nouă necropole. Pentru perioada următoare – cultura *Basarabi-Șoldănești* (sec. VI-II-VII a. Chr.) – numărul monumentelor arheologice cunoscute este mult mai redus. La momentul de față, în acest spațiu sunt cunoscute doar 12 situri, dintre care 10 așezări și două necropole (Kašuba 2008a, 37-50; Zanoci, Băț 2011, 17, tab. 1).

Începând cu secolele VI și până la finele sec. III a. Chr. numărul siturilor arheologice din partea de sud a bazinului Nistrului Mijlociu crește simțitor, apogeul fiind atins în secolele IV-III a. Chr., de când datează cca 42 fortificații și cca 70 așezări deschise (Лапушнян, Никулицэ, Романовская 1974, 41-46; Kašuba, Haheu, Levițki 2000, 119-130; Arnăuț 2003, 183-279; Zanoci, Băț 2011, 17-19, tab. 1).

Cartarea lor (Niculiță, Zanoci, Băț 2015, fig. 2) demonstrează că, de regulă, ele se grupează în „aglomerări/concentrări”, constituite din câteva fortificații și un număr variabil de așezări deschise. În regiunea de sud a Nistrului Mijlociu astfel de „aglomerări” de situri se conturează în bazinele râurilor Ciorna, Cogâlnic, precum și în microzonele Horodiște-Țipova și Saharna, de pe malul drept al Nistrului.

În ultimii ani cea mai intens studiată arheologic este „aglomerarea” de situri din microzona Saharna și, în special, siturile fortificate și așezarea de pe promontoriul Saharna Mare, investigate pe o suprafață de 2530 m². Cele de pe promontoriile Saharna Mică, Saharna „La Șanț” au fost studiate pe suprafețe mai modeste, în schimb, ele au pus la dispoziție materiale de o incontestabilă valoare și semnificație. La fortificațiile Saharna „La Șanț” I, Saharna „La Șanț” II, de pe malul drept, și Saharna „Dealul Grimidon”, Saharna „La Vile”, de pe malul stâng al defileului *Valea Crac*, cercetările s-au realizat prin prospecțiuni de teren, însoțite de secționarea liniilor defensive. De asemenea, cercetări de teren și sondaje au fost efectuate la fortificațiile Stohnaia III și Buciușca, amplasate la nord și la sud de Saharna. Însă, unele fortificații, cum ar fi: Stohnaia IV, Saharna Nouă III, Saharna Nouă V și Saharna „Hulboaca” rămân a fi cunoscute doar grație cercetărilor de suprafață. La fel, doar prin intermediul periegezelor, au fost cercetate așezările deschise din preajma siturilor fortificate, limitându-ne la analiza materialului descoperit fortuit, după care, cu ajutorul GPS-ului, a fost conturată suprafața lor aproximativă.

Analiza vestigiilor descoperite și, în primul rând, a materialelor din complexe închise, pune la dispoziție date cronoindicatoare, care permit studierea evoluției culturii materiale a comunităților ce au populat microzona Saharna în epoca fierului.

Însă, după cum se știe, evoluția vieții sociale depinde de mediul fizico-geografic în care au activat comunitățile. La studierea acestuia contribuții importante au adus colegii Valerian Ciobotaru (Ciobotaru 2014, 11-13) și semnarii compartimentului respectiv în lucrarea de față – Marcel Revenco, Tudor Castraveț și Ionuț Cristi Nicu, cărora le exprimăm sincerele noastre mulțumiri și pe această cale.

Cercetările non-invazive au fost efectuate de către colaboratorii Platformei *Arheoinvest*, de la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași, sub conducerea doctorilor Vasile Cotiugă și Andrei Asăndulesci. Autorii acestui studiu rămân îndatorați colegilor ieșeni deoarece, fără atașamentul lor dezinteresat, datele obținute prin metoda scării magnetometrice ar fi fost imposibil de utilizat la justa lor valoare.

Lucrarea a fost elaborată în cadrul Proiectului Instituțional „15.817.06.20F *Centre rezidențiale și așezări rurale din silvostepa pruto-nistreană în mileniul I a. Chr. - prima jumătate a mileniului I p. Chr.*”, realizat de Laboratorul de Cercetări Științifice „*Tracologie*” al Universității de Stat din Moldova, ai cărui colaboratorii au avut în permanență sprijinul și asistența consultativ-financiară a Secției *Managementul activității de cercetare și inovare* a USM și, în special, ale șefului Secției, doamna Raisa Crețu, care a contribuit substanțial la apariția acestei lucrări, pentru ce îi aducem adâncă noastră plăcere.

Apariția volumului de față ar fi fost imposibilă fără suportul financiar acordat de Ministerul Culturii al Republicii Moldova, care, în bază de concurs, a selectat lucrările cu cel mai bogat și consistent conținut în domeniul patrimoniului cultural național. Pentru intențiile bune ale Ministerului de a promova și pe această cale inestimabila noastră bogăție – patrimoniul cultural, ținem să mulțumim, exprimând gratitudinea noastră și satisfacția unei colaborări fructuoase.

Editarea acestei lucrări nu ar fi fost împlinită fără sprijinul conducerii Muzeului Național de Istorie a Moldovei, în persoana directorului general dr. hab. Eugen Sava, care a favorizat includerea ei în cadrul prestigioasei serii *Biblioteca „Tyragetia”*, fapt pentru care îi aducem mulțumirile noastre.

În mod deosebit, autorii sunt sincer recunoscători colaboratoarei LCS „*Tracologie*” doamnei Stela Burciu, cărei completamente îi aparțin desenele grafice ale vestigiilor arheologice.

Suntem sincer recunoscători colegilor noștri: dr. hab., prof. univ. Gh. Postică, dr. hab., prof. univ. Ion Eremia, dr., conf. univ. Ig. Șarov, dr., conf. univ. S. Matveev, dr., conf. univ. V. Căvruc, lect. univ. A. Corobcean și colaboratoarei LCS „*Tracologie*” Adriana Bulgac pentru ajutor, sfaturi utile și recomandări prețioase acordate în procesul de pregătire a lucrării.

Cu prețuire, admirație și respect prezentăm omagiu studenților, masteranzilor, doctoranzilor, cercetătorilor și cadrelor didactice din cadrul USM și altor centre universitare ce au robotit de-a valma cu autorii la plasmuirea acestui studiu monografic.

MICROZONA SAHARNA. CARACTERIZARE GEOGRAFICĂ

Marcel Revenco, Tudor Castraveț, Ionuț Cristi Nicu

De modul de alegere a locului pentru întemeierea unei așezări, de resursele zonei și posibilitățile de exploatare a acestora, de felul de organizare internă a locuirii și a relațiilor externe, inclusiv de raporturile cu așezări din vecinătatea apropiată sau mai îndepărtată, depindea evoluția de mai departe a membrilor populației, precum și modul și nivelul de dezvoltare economică a acesteia, prosperitatea lor, modul de trai și de gândire al membrilor comunității. Habitatul trebuia să asigure supraviețuirea unei comunități umane, într-un anumit interval de timp, precum și stabilitatea și durabilitatea resurselor naturale (economice și alimentare), la fel și capacitatea de a rezista la diferite atacuri din partea altor populații, din partea răpitorilor și la manifestările fizice ale mediului (Chirica, Boghian 2003).

Așezarea geografică

Arealul geografic Saharna reprezintă o fâșie de teren cu lățimea de circa 2,0-4,5 km, care se întinde în lungul malului drept al Nistrului pe aproximativ 8,5 km, între localitățile Stohnaia (la nord) și Buciușca (la sud), încadrându-se administrativ în limitele comunei Saharna Nouă din raionul Rezina, Republica Moldova.

Din punct de vedere geomorfologic, teritoriul aparține Podișului Nistrului, situându-se pe fațada estică a acestuia. Altitudinea medie a reliefului în cadrul comunei Saharna este de 158,5 m, valorile elevației fiind cuprinse între 23,1 m în valea Nistrului și 253,1 m în vestul comunei, la sud-est de localitatea Echimăuți.

Condițiile fizico-geografice favorabile pentru traiul oamenilor au constituit premisele stabilirii și dezvoltării populațiilor traco-getice în această zonă.

Geologia

Zona Complexului arheologic Saharna dispune de o structură geologică foarte complexă, atribuind acestei zone un aspect pitoresc, cu o serie de cascade, peșteri și grote modelate în calcare recifale. Râul Saharna izvorăște în apropierea satului Cinișeuți. Înainte de a se vărsa în Nistru, el traversează fâșia calcarelor recifale, formând un canion adânc cu câteva cascade. În pereții stâncoși ai canionului se întâlnesc mai multe grote și peșteri.

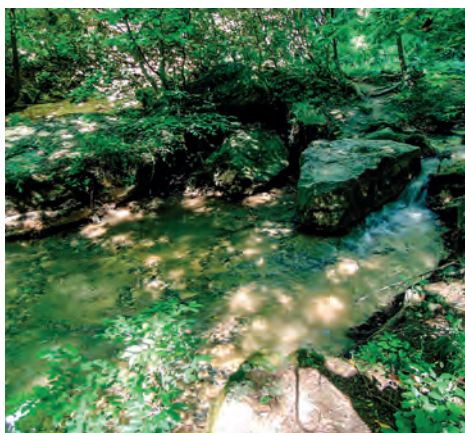

Fig. 1. Microzona Saharna. Harta geologică.

Calcarele din regiune au reprezentat dintotdeauna o resursă importantă pentru populația locală, ca material de construcție (piatră tăiată și spartă) sau la producția de var. Alte materiale (roci) utilizate pe larg au fost argilele și nisipurile, care se găsesc în nemijlocită apropiere și se exploatează până astăzi, având o utilizare diversă.

Cele mai noi formațiuni în zona complexului sunt formațiunile cuaternare reprezentate prin sol de cernoziom, lehm loessoidal și aluviuni (argilă, nisip, prundiș). Cernoziomul a început să se formeze aproximativ 12 mii de ani în urmă când, odată cu retragerea ultimului ghețar continental, s-a instaurat o climă temperată, prielnică pentru

formarea și acumularea humusului în sol. Lehmul loessoidal – roca maternă a solului – s-a format în fazele glaciare din praful adus de vânt dinspre ghețar. Aluviunile se acumula pe terasele văii Nistrului. Sub depozitele Cuaternare se situează depozitele Neogene, reprezentate prin formațiuni deltaice și marine.

1

Fig. 2. 1 - Blocuri de calcar (gresie) în albia râului Saharna; 2 - calcare sarmațiene în peretele cascadei mari.

2

Tabelul 1. Formațiuni geologice din zona de studiu

Unități cronostratigrafice		Cod	Depozite
Pliocen	Romanian (Akchagylia) Superior	N2ak3	Nisipuri cu lentile de prundiș și pietriș, argile
	Romanian (Akchagylia) Mediu	N2ak2	Nisipuri, aleurite, argile, prundiș
	Romanian (Akchagylia) Inferior	N2ak1	Nisipuri cu lentile de prundiș și pietriș
Miocen	Chersonian - Meotian	N1h-m	Nisipuri, aleurite, argile
	Basarabian Superior	N1bs2	Argile, nisipuri, calcare
	Basarabian Inferior	N1bs1	Argile, nisipuri, calcare, diatomite, calcare recifale
	Volhinian	N1v	Calcare, nisipuri, calcare recifale, argile

Mai jos urmează formațiunea marină, atribuită etajului Sarmațian, alcătuită din:

- argile cenușii-albastrii cu cochilii rare de moluște preponderent bivalve;
- acumulări de gasteropode *Barbotela* pot fi observate la contactul cu calcarele subiacente;
- calcare din fâșia recifelor Sarmațianului mediu (Basarabian) (Roșca, Delinschi 2010).

Recifele sunt niște acumulări mari, alcătuite dintr-o carcasă din alge calcaroase și colonii de Bryozoare umplut cu cochilii de foraminifere, moluște bivalve și gasteropode. Recifele de barieră formează o fâșie lată de 4-8 km care se întinde paralel cu Carpații Orientali (Roșca, Delinschi 2010).

Sarmațianul se subdivide în trei subetaje – Volhinian, Basarabian și Chersonian (Ionesi et al. 2005). Baza Basarabianului în zona recifală e marcată de imigrația și răspândirea largă în Bazinul Sarmațian a foraminiferelor din genul *Nubecularia* și a speciei de moluște bivalve *Mactra pallasii*, cochiliile căreia se deosebesc prin dimensiuni mari (Roșca, Delinschi 2010).

În calcarele organogene, secțiunea geologică a căroră poate fi cercetată în versanții canionului de la Saharna, se deosebesc trei subdiviziuni, care marchează condiții sedimentologice diferite și corespund unor etape distincte în istoria geologică a zonei recifale (Roșca, Delinschi 2010).

Partea inferioară e constituită din calcare cochilifere detritice și oolitice în care mai sunt prezente cochilii de moluște bivalve din specia *Ervilia dissita*, foarte răspândită în depozitele volhiniene, de asemenea se observă recurența speciilor de moluște gasteropode *Mohrensternia sarmatica* și *Ocenebrina sublavata*, precum și a unor specii de foraminifere din familia Peneroplidelor. Suprafața acestor calcare e erodată și acoperită de un strat subțire de calcar detritic în care se găsesc numeroase cochilii ale unei singure specii de moluște gasteropode – *Melanopsis impressa*, caracteristice pentru bazine dulcicole-salmastre (Рошка 1965).

Fig. 3. Grote săpate în calcarele sarmațiene.

Particularitățile menționate indică o scădere esențială a nivelului Mării Sarmațiene, ieșirea zonei recifale la suprafață, erodarea ei și desalinizarea bazinului în urma întreruperii comunicării cu Oceanul Planetar. Această scădere a nivelului Mării Sarmațiene a avut ca urmare închiderea definitivă și transformarea părții ei de vest într-un bazin salmastru, în care s-a răspândit fauna panoniană de tip caspic, net diferită de cea sarmațiană.

Partea de mijloc a secțiunii e reprezentată printr-o consecutivitate de calcare alcătuite din cochilii întregi și frânturi de cochilii a diferitelor foraminifere (predomină genul *Nubeculara*), schelete de bryzoare, moluște bivalve și mai ales gasteropode. Calcarele nu sunt dure și pot fi cioplite și tăiate. În ele au fost săpate încăperile mănăstirii rupestre, care a funcționat mai multe

secole. Omogenitatea relativă a calcarelor din această parte a secțiunii pledează în favoarea unor condiții de sedimentare în general stabile, când nivelul mării se ridica lent și recifele continuau să crească fără a ieși de sub nivelul ei.

Partea superioară e alcătuită din calcar oolitic, în bază cu câteva nivele de conglomerate din bolovani rotunjiți de calcar. Straturile de calcar oolitic indică un mediu marin agitat, de mică adâncime, cu apă suprasaturată în carbonat de calciu. Prezența conglomeratelor denotă o scădere oscilatorie a nivelului mării și transformarea temporară a movilelor recifale în niște insule, malurile stâncoase ale cărora deveneau obiectul abraziunii marine. Din punct de vedere paleontologic această parte a secțiunii se caracterizează prin recurența foraminiferelor *Peneroplidae*, a moluștelor gasteropode *Mohrensternia sarmatica* și *Tritonalia striata*, precum și prin prima apariție a speciei *Terebralia menestrieri* (Roșca, Delinschi 2010).

Relieful

Studiul formelor de relief ne poate conduce la sesizarea existenței unor procese geologice, petrecute de-a lungul mileniilor, unele determinând chiar modificări ale reliefului inițial.

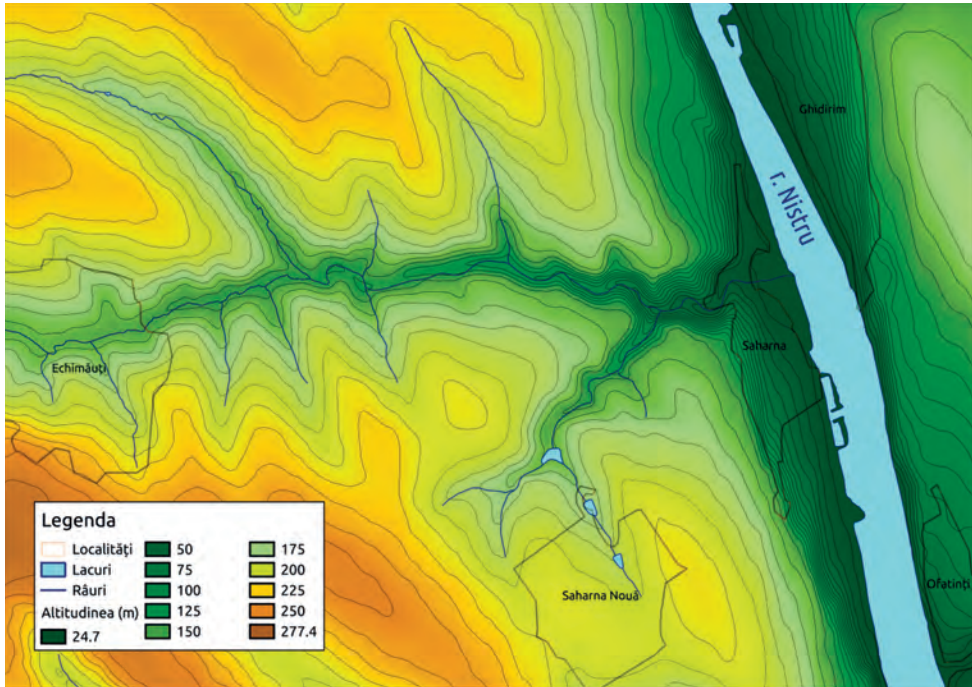
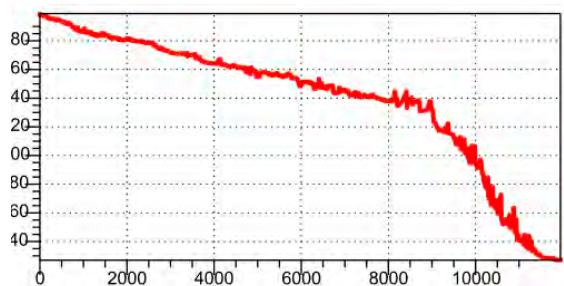

Fig. 4. Relieful microzonei Saharna.

Relieful actual al acestei regiuni s-a format în epoca Pleistocenă a perioadei Cuaternare ca rezultat al acțiunii agenților de denudație, în condițiile unor mișcări verticale diferențiate ale diferitelor blocuri ale scoarței. Înălțarea generală a reliefului Republicii Moldova începând din a doua jumătate a Pliocenului Mediu și în Pleistocen a condiționat adâncirea văilor și formarea teraselor fluviale. Mișcările tectonice au fost neuniforme în timp și spațiu. Mișcările neotectonice actuale în zona dată se produc cu viteze cuprinse între 0 și +4 cm/an. În total, pe parcursul Neogenului și Cuaternarului acestea au însumat între 0 și +50 cm. În timp, etapele cu activitate tectonică intensă se schimbau cu regimuri stabile, astfel realizându-se remodelarea versanților.

Pe alocuri, s-au păstrat sectoare ale interfluviilor vechi pliocene fără mari modificări, care constituie în prezent suprafețe slab înclinate ($0-3^{\circ}$) lipsite de aluvii. Altitudinea suprafeței acestora variază în Podișul Nistrului între 200-250 m, fiind printre cele mai mari în Republica Moldova, și prezentându-se sub forma unor fâșii înguste sau petece (Билинкис и др. 1988).

Versanții reprezintă elemente de relief larg răspândite, în general deosebindu-se trei tipuri ale acestora: versanți gravitaționali, versanți denudaționali activi și versanți denudaționali puțin activi. Primul tip, caracterizat prin predominarea proceselor geomorfologice gravitaționale (prăbușiri, surpări, alunecări etc.), este

1

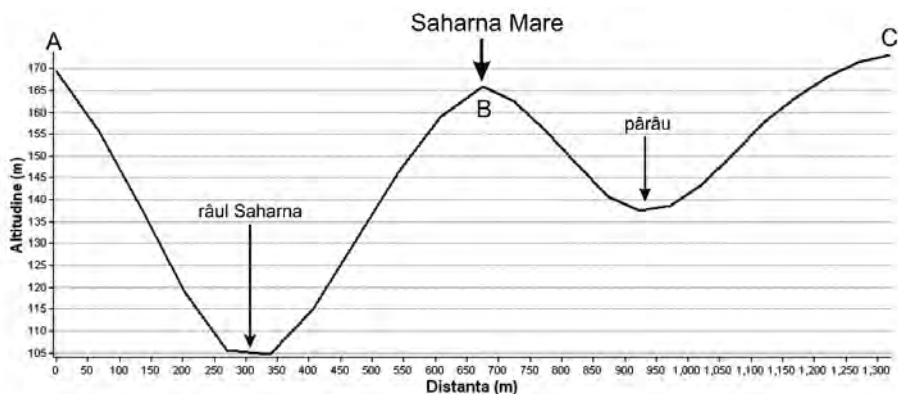
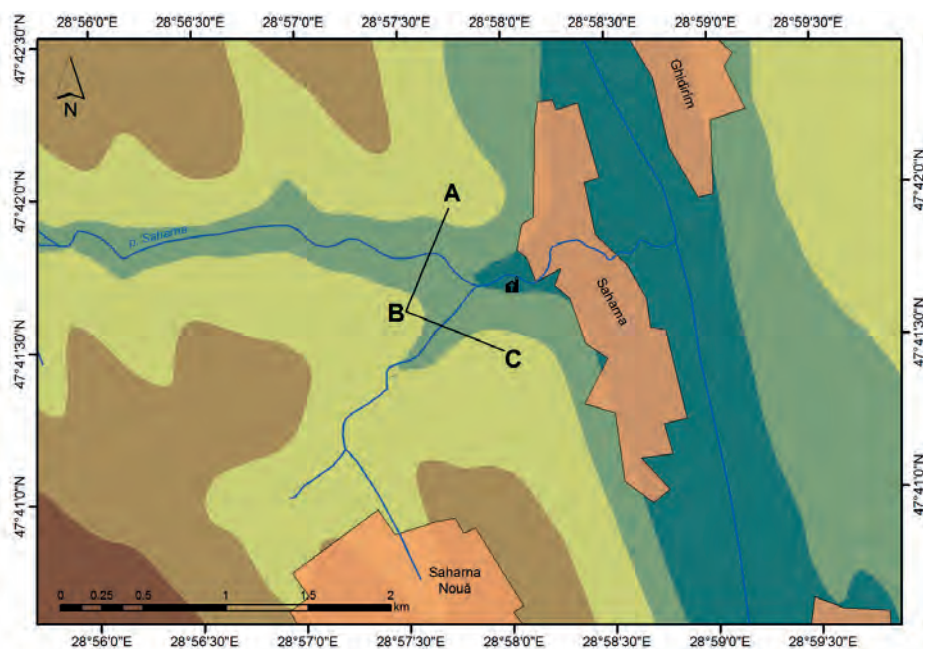
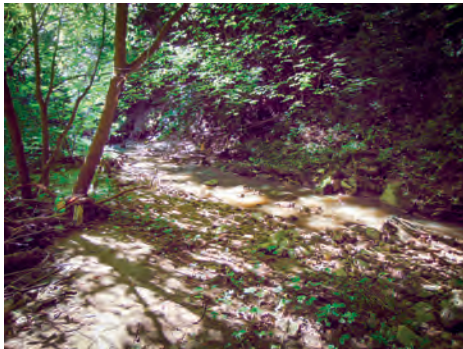

Fig. 5. 1 - Profilul longitudinal al râului Saharna; 2 - profil topografic ce evidențiază accesibilitatea dificilă spre situl Saharna Mare de pe cele două vâi.

răspândit în valea Nistrului pe tot sectorul Naslavcea – Dubăsari, la gurile de vărsare ale afluenților Nistrului: Răut, Ciorna, Soloneț, Saharna etc. (Билинчис и др. 1988).

În valea Nistrului această categorie de versanți ating înălțimi de 100-150 m. Sunt abrupti pe sectorul super (10-20 m), atingând pe sectorul mediu valori ale pantei de 40-45°, pentru ca să devină tot mai domoli spre bază. La baza versanților se găsesc depozite de coluviu și proluviu, care trec treptat în terase sau luncă. Versanții gravitaționali sunt constituiți de calcare ale subetajelor Vohlinian și Basarabian ale Miocenului. Formarea versanților s-a realizat în urma acțiunii intense și îndelungate erozionale a cursurilor de apă, a proceselor gravitaționale, a meteorizației și a proceselor carstice.

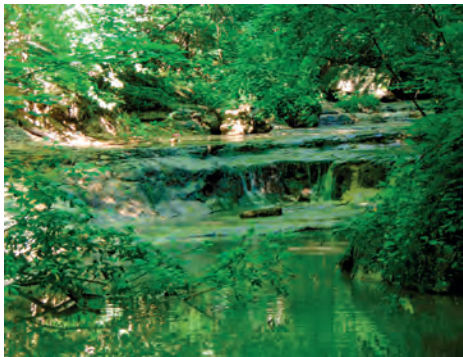
Râurile Podișului Nistrului, afluenți ai Nistrului, cum ar fi: Ciorna, Valea Rezi-na, Saharna, Jidauca etc. curg în direcție NV-SE. În general au lungimi de 10-20 km, 12 km în cazul râului Saharna. În cursul superior valea Saharna este moderat sinuoasă, simetrică, pe alocuri cu asimetrie de dreapta. În cursul inferior valea este în formă de canion, cu versanți abrupti (60-80°), fiind constituiți din calcare stra-

1

2

3

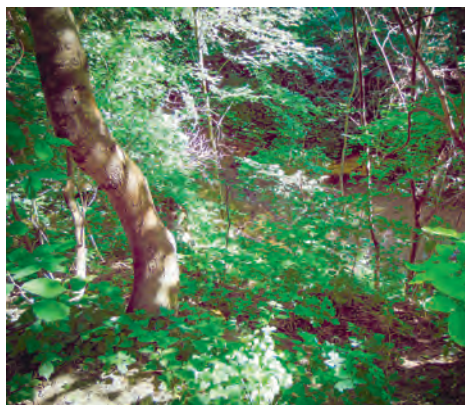

4

Fig. 6. 1-2 - Râul Saharna; 3 - praguri în cursul râului Saharna; 4 - cascada mare.

1

2

3

Fig. 7. 1 - Situl Saharna Mare cu vegetație ierboasă; 2 - vegetație silvică în defileul Saharna; 3 - versantul văii unui afluent de dreapta a râului Saharna acoperit de tufșuri.

tificate ale Sarmațianului Mediu. Lunca este în general dezvoltată bilateral, doar pe alocuri – unilateral. Lățimea văii este de 200-400 m în cursul inferior. Terasale de luncă nu sunt dezvoltate. Profilul longitudinal al râului Saharna este în trepte, înregistrându-se creșterea pantei spre gura de vărsare (ultimii 3,5 km înainte de vărsare).

Formarea văii Saharna, ca și a celorlalți afluenți ai Nistrului de la Nord și sud de Saharna, a avut loc în Cuaternarul târziu, perioadă în care Nistrul s-a adâncit intens în calcarele Sarmațianului Mediu, fapt despre care ne vorbește aspectul de tinerețe al văilor, lipsa teraselor mai vechi decât prima și profilul longitudinal convex al râurilor (Билинкис и др. 1988).

Solurile

În cadrul arealului, solurile dominante sunt cele de cernoziom (70,8%) fiind urmate de soluri cenușii silvice (17,8%), soluri cernoziomoide (3,5%), rendzine (2,8) și soluri aluviale (2,8%). Printre cernoziomuri domină cernoziomurile levigate și argiloiluviale.

Solurile cenușii de pădure ocupă partea vestică a comunei Saharna, suprapunându-se cu relieful cel mai înalt. Partea mai coborâtă, din centru și estul comunei, este dominată de cernoziomuri. Solurile aluviale și deluviale ocupă lunca Nistrului și luncile afluenților, inclusiv Saharna. Pe sectoarele unde calcarele aflorează se dezvoltă rendzinele. După textură, predomină solurile luto-argiloase, urmate de cele lutoase și argilo-lutoase.

Vegetația

Ariile forestiere se întâlnesc de regulă în zonele cu altitudini mai ridicate; speciile caracteristice zonei sunt cele de stejar și carpen. Din punctul de vedere al vegetației, se încadrează în zona de silvostepă.

După acoperirea/utilizarea terenurilor, la nivel de comună, cele mai mari suprafețe revin terenurilor arabile - 47,8% din total, urmate de terenuri ocupate de păduri 19,6%, și pășuni 10,9% din totalul terenurilor.

Spațiul construit, inclusiv vetrele localităților, drumurile, amenajamente economice etc. ocupă 5,5% din suprafața totală. Relativ mare este suprafața ocupată de ape - 8,5%, aici o contribuție mare o are fluviul Nistru.

Tabelul 2. Tipurile de sol și suprafețele ocupate de ele

Tip	Suprafața ocupată, km ²	% din total
Cernoziom	28,97	70,8
Ravene	0,11	0,3
Rendzine	1,13	2,8
Sol aluvial	1,15	2,8
Sol cenușiu	7,3	17,8
Sol cernoziomoid	1,43	3,5
Sol deluvial	0,84	2,1
Total	40,93	100,0

Tabelul 3. Structura fondului funciar

Tip	Suprafața ocupată, km ²	% din total
Păduri	9,21	19,6
Pășuni	5,13	10,9
Ape	3,97	8,5
Spațiu construit	2,6	5,5
Arabil	22,45	47,8
Culturi multianuale	3,51	7,5
Alte	0,09	0,2
Total	46,96	100,0

Clima

Clima actuală se caracterizează prin valori medii la nivelul Republicii Moldova. Valoarea medie anuală a precipitațiilor atmosferice este de 520-540 mm. Temperaturile medii ale lunii ianuarie variază între -2,1 și -2,8°C, iar ale lunii iulie sunt cuprinse între +20,8 și +21,8°C.

Faza târzie a perioadei Boreale (3200-2500 ani în urmă) se caracterizează prin dezvoltarea unui peisaj de silvostepă. Odată cu revenirea pădurii se produc și unele modificări în componența floristică a acesteia, atestate printr-o participare mai considerabilă a stejarului. Asociațiile de stepă au un caracter mai mezofil. Clima se răcește; valorile indicilor termici medii devin mai joase decât cele actuale cu circa 1,0 °C, iar cantitatea de precipitații o depășește nesemnificativ pe cea actuală.

Pe parcursul perioadei Subatlantice a Holocenului (începând cu 2500 ani în urmă) clima regiunii s-a manifestat prin formarea unui peisaj asemănător cu cel de silvostepă. Formațiunile forestiere constau din stejar, carpen, tei, ulm, frasin, fag și alun. Prezența fagului indică umezirea climei. În această perioadă s-au succedat mai multe fluctuații climaterice. Din Neolitic, odată cu sedentarizarea mai accentuată a diferitelor comunități umane, se observă o accentuare a interdependențelor dintre caracteristicile geografice ale locului de întemeiere a așezărilor și tipul de locuire realizat, atât în ceea ce privește organizarea, întinderea și durata de existență a acesteia, necesitățile individuale și colective, cât și caracteristicile economiei practicate de comunitatea respectivă, sesizabile la nivelul tuturor culturilor arheologice cunoscute, înflorirea unor civilizații fiind urmarea realizării unui echilibru între aceste componente (Volontir 2006).

AȘEZĂRI DESCHISE ȘI SITURI FORTIFICATE PE PROMONTORIUL SAHARNA MARE

Promontoriul Saharna Mare face parte din terasa înaltă a malului drept al Nistrului și este format de două defileuri cu pantele abrupte, ce se unesc în partea de est într-o singură vale, numită de localnici „Valea Crac”. Promontoriul, de formă quasi-trapezoidală, are suprafața de cca 15 ha și altitudinea de cca 130 m față de nivelul fluviului. Laturile de nord, est și sud ale acestuia, sunt marcate de versanți, actualmente abrupti, ai defileurilor (fig. 8), vulnerabil rămânând numai segmentul de vest. La poalele de nord ale promontoriului curge râșorul Saharna, iar la cele de est și sud sunt cunoscute mai multe izvoare de apă potabilă. De asemenea, sunt atestate și izvoare de înălțime, localizate în partea de vest a promontoriului. Astfel, prezența unor posibilități de apărare naturală, precum și a surselor de apă în preajmă, au facilitat întemeierea și existența în acest loc a unui șir de fortificații și așezări deschise, care s-au perindat, începând cu sec. XII și până în sec. III a. Chr.¹

1. Cercetări arheologice

Primele cercetări perieghetice pe promontoriul Saharna Mare au fost realizate de către G.D. Smirnov în anul 1946, care semnalează aici două monumente arheologice: cetatea „scitică” Saharna Mare, care ocupa partea centrală și de est a promontoriului, și așezarea „scitică” deschisă „Dealul Mănăstirii”, amplasată la vest de linia defensivă a fortificației (Смирнов 1949b, 194, 199; Смирнов 1953, 5-6, 15-16). În același an G.D. Smirnov întreprinde cercetări arheologice, pe o suprafață de 284 m² (Смирнов 1949b, 200-202; Смирнов 1953, 19-30), la Saharna Mare, iar în 1947 investigațiile (450 m²) sunt concentrate în perimetrul așezării „Dealul Mănăstirii” (Смирнов 1949a, 94)².

¹ În publicațiile anterioare (Смирнов 1949a, 194, 199; Каšуба 2000a, 366, 403-412; Kašuba, Haheu, Levički 2000, 126; Niculiță, Niciu 2007; Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 51-68; Niculiță, Niciu, Corobcean 2009, 193-225; Niculiță, Niciu 2012, 169-184; etc.) pentru perioada hallstattiană timpurie erau semnalate două situri distincte: Saharna Mare și Saharna „Dealul Mănăstirii”. Investigațiile arheologice întreprinse în ultimii ani au pus la dispoziție un material destul de semnificativ, a cărui analiză demonstrează că în perioada din sec. XII - prima jumătate a sec. VII a. Chr. a funcționat un singur sit, care ocupa întreaga suprafață a așezării cunoscută în literatura de specialitate ca Saharna „Dealul Mănăstirii” și partea sud-vest-centrală a promontoriului, numită Saharna Mare. Pentru a evita posibile confuzii s-a decis ca ambele obiective să fie încadrate într-o singură așezare, Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”.

² Rezultatele investigațiilor arheologice de la Saharna Mare și „Dealul Mănăstirii” au fost publicate rezumativ de către G.D. Smirnov în anul 1949 (Смирнов 1949a). Informații cu privire la cercetările de la Saharna Mare se conțin și într-un raport inedit din anul 1953 (Смирнов 1953, 19-30). Parțial, descoperirile, realizate de către G.D. Smirnov la Saharna Mare și „Dealul Mănăstirii”, au fost valorificate de către T. Arnăuț (Arnăuț 2000; Arnăuț 2003, 258, fig. 14, 15; Arnăuț, Bercu, Matveev 2004), M. Kašuba ș.a. (Каšуба 2000a, 403-412; Kašuba, Haheu, Levički 2000, 76-84, pl. XLVIII-LIII etc.).

Fig. 8. Promontoriul Saharna Mare (vedere dinspre nord-est).

Cercetările arheologice au fost reluate de către colaboratorii Laboratorului de Cercetări Științifice „Tracologie” de la Universitatea de Stat din Moldova în anul 2001 – la Saharna Mare, iar începând cu 2005 – și la „Dealul Mănăstirii”. Convențional, cercetarea arheologică recentă de pe promontoriul Saharna Mare poate fi divizată în două etape: 2001-2007 și 2008-2014.

În prima etapă, investigațiile au fost realizate prin intermediul a 12 secțiuni cu o suprafață totală de 1298 m² – la Saharna Mare și a trei secțiuni (140 m²) – la „Dealul Mănăstirii” și au avut drept scop stabilirea stratigrafiei verticale și orizontale a sitului, precum și studierea sistemului defensiv de pe latura de vest a fortificației. Rezultatele preliminare ale acestor cercetări au fost publicate în diverse reviste și cullegeri de specialitate din țară și de peste hotare (Niculiță et al. 2003, 241-252; Niculiță, Zanoci 2004, 104-129; Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007, 27-62; Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 64-71; Никулиця и др. 2008, 129-133; Niculiță et al. 2008, 60-105; etc.), iar în 2008 – într-o lucrare de sinteză (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 51-150).

Începând cu anul 2008 investigațiile arheologice au fost concentrate, în special, în partea de sud-vest a promontoriului unde, potrivit cercetărilor anterioare, au fost identificate vestigii atât din perioada hallstattiană timpurie, cât și traco-getică (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 140-146). Preferința pentru studierea acestui sector al promontoriului a fost dictată și de descoperirea aici (în anul 2009), în urma coroborării ortofotoplanurilor cu rezultatele cercetărilor de suprafață, a unei „citadele” de formă quasi-rotundă³. De asemenea, investigații arheologice au fost reali-

³ Conturul „citadelei” a fost confirmat și de prospecțiunile geomagnetice, realizate în anii 2010 și 2015 de către colaboratorii Platformei „Arheoinvest” de la Universitatea „A.I. Cuza”, Iași.

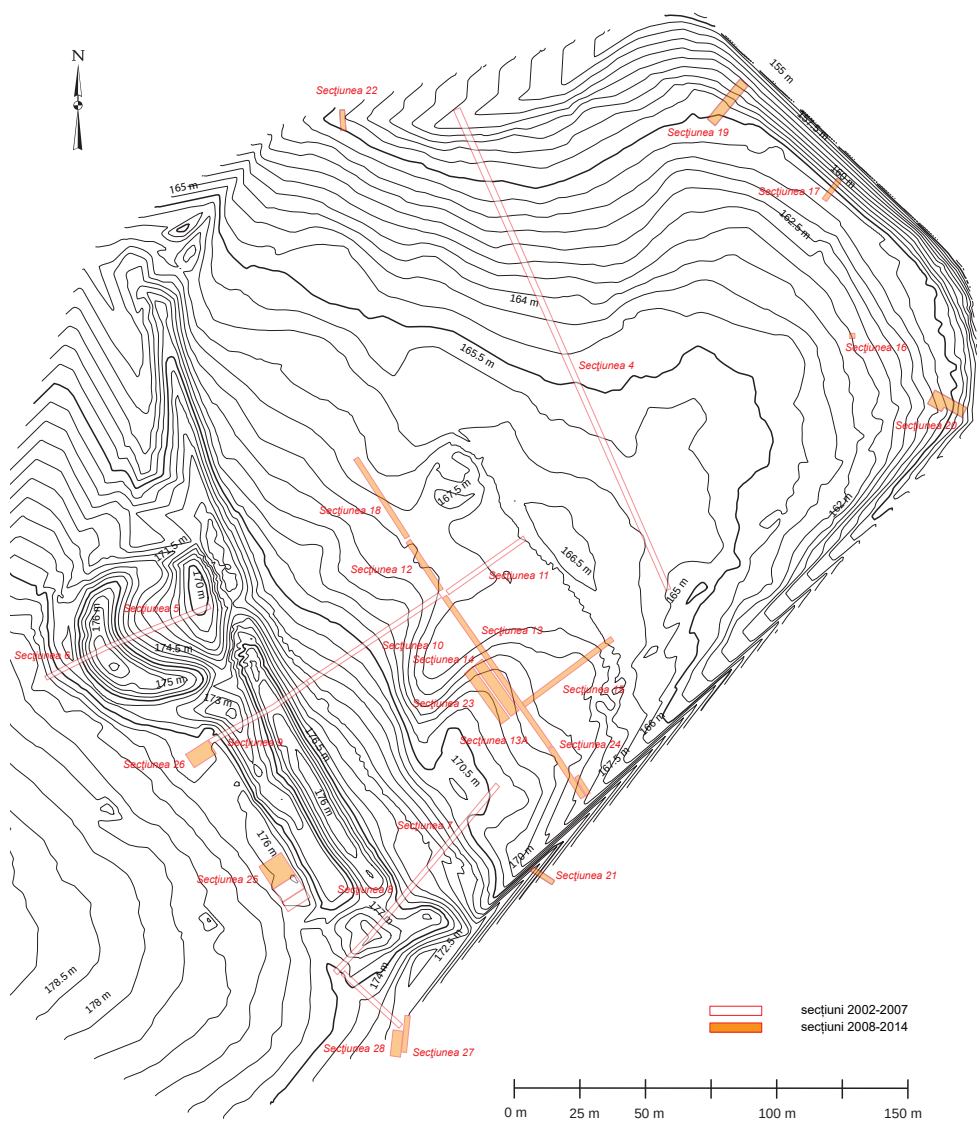

Fig. 9. Saharna Mare. Planul topografic cu indicarea secțiunilor arheologice.

zate și pe laturile de nord, est și sud ale promontoriului unde, ca urmare a studierii ortofotoplanurilor, a prospecțiunilor geomagnetice și a cercetărilor de suprafață au fost identificate vestigiile unei linii defensive.

Astfel, în perioada 2008-2014 investigațiile arheologice au fost realizate prin intermediul a 17 secțiuni cu o suprafață totală de 1092 m² (fig. 9).

*Secțiunea 13/2009*⁴ (fig. 9; 10) a fost trasată în partea de sud-vest a promontoriului cu scopul de a cerceta atât sistemul defensiv, cât și incinta „citadelei”. Inițial, secțiunea a avut formă rectangulară cu dimensiunile de 50×2 m și era orientată cu latura lungă sub un unghi de 45° față de axa nord-sud. Ulterior, pentru a cerceta integral unele complexe apărute în secțiune, la marginea ei de sud-vest a mai fost trasată o anexă cu dimensiunile de 22×2 m. Astfel întreaga suprafață a secțiunii însumând 144 m².

Secțiunea 13A/2010 (fig. 9; 11/1) prezenta, de fapt, o prelungire spre sud a *Secțiunii nr. 13/2009*. Ea a avut forma rectangulară cu dimensiunile de 20×2 m și întretaia de la nord-vest spre sud-est incinta „citadelei”.

Secțiunea 14/2010 (fig. 9; 10), cu dimensiunile de 24×4 m, a fost trasată pe suprafața „citadelei” la depărtarea de 0,2 m sud-vest de *Secțiunea nr. 13/2009*, cu scopul de a cerceta sistemul defensiv, precum și stratul cultural al incintei.

Secțiunea 15/2010-2011 (fig. 9; 12), cu dimensiunile de 42×2 m, a fost trasată pe latura de est a „citadelei”. Prin intermediul ei a fost cercetat atât sistemul defensiv de pe acest segment, cât și depunerile arheologice din incintă.

Secțiunea 16/2010 (fig. 9; 11/2), cu dimensiunile de 2×2 m, a fost amplasată în partea de sud-est a promontoriului, unde în timpul pregătirii terenului pentru prospecțiunile magnetometrice, cu ajutorul detectorului de metale, a fost sesizată o concentrare de piese de metal.

Secțiunea 17/2011 (fig. 9; 11/3) a fost amplasată pe marginea de est a promontoriului, unde ca urmare a analizei ortofotoplanurilor și a datelor obținute prin prospecțiunile magnetometrice a fost sesizată o linie defensivă în formă de val, abia vizibil pe suprafața actuală de călcare. Secțiunea, cu dimensiunile de 10×2 m, a fost trasată cu scopul de a cerceta construcția defensivă, precum și pentru a stabili perioada funcționării ei.

Secțiunea 18/2011 (fig. 9; 13/1) a fost trasată cu scopul de a cerceta anomalia sesizată în urma prospecțiunilor magnetometrice, care indica conturul unei linii defensive de formă arcuită, adiacentă laturii de nord a „citadelei”. Secțiunea de formă rectangulară, cu dimensiunile de 20×2 m, a fost amplasată perpendicular pe linia defensivă.

Secțiunea 19/2012 (fig. 9; 11/4) a fost amplasată pe marginea de nord-est a promontoriului cu scopul de a cerceta unul (nr. 2) din cele opt bastioane, atestate în urma coroborării datelor obținute prin analiza ortofotoplanurilor, rezultatelor prospecțiunilor magnetometrice și a observațiilor de teren. Secțiunea, cu dimensiunile de 20×4 m, întretaia perpendicular bastionul nr. 2.

Secțiunea 20/2012 (fig. 9; 14) a fost trasată în extremitatea de sud-est a promontoriului cu scopul de a clarifica dacă linia defensivă, atestată pe latura de est, continuă și pe marginea de sud. Inițial, ea a avut dimensiunile de 10×4 m. Însă, în

⁴ Numerotarea secțiunilor este efectuată în continuarea celor din anii precedenți și deja publicate (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 70-71).

urma identificării ruinelor unei construcții, pe laturile de vest și de sud ale ei a fost adăugată o anexă, astfel *secțiunea 20/2012*, însumând o suprafață totală de 68 m².

Secțiunea 21/2012 (fig. 9; 15/1), cu dimensiunile de 10×2 m, a fost amplasată în partea de sud-vest a promontoriului. Prin intermediul ei s-a urmărit scopul de studiu vestigiile liniei defensive de pe această latură.

Secțiunea 22/2012 (fig. 9; 15/2), cu dimensiunile de 8×2 m, a fost trasată cu scopul de a cerceta caracterul sistemului defensiv pe latura de nord a promontoriului.

Secțiunea 23/2013 (fig. 9; 10) a fost amplasată pe spațiul „citadelei”, având dimensiunile de 24×6 m. Prin intermediul ei a fost cercetat atât sistemul defensiv, cât și mai multe complexe din incinta fortificației.

Secțiunea 24/2014 (fig. 9; 13/2) a fost trasată pe marginea de sud a promontoriului Saharna Mare, cu scopul de a studia corelarea pe această latură a liniei de apărare a „citadelei” hallstattiene cu sistemul defensiv din sec. IV-III a. Chr. Ea prezenta o prelungire spre sud a *secțiunii nr. 13A/2010* și a avut împreună cu anexele o suprafață de 108 m².

*Secțiunea 25 (4/2008)*⁵ (fig. 9; 16/1), cu dimensiunile 10×10 m, a fost amplasată la vest de linia defensivă a fortificației traco-getice. Ea a fost trasată cu scopul de a urmări vestigiile șanțului, atestat în campaniile anterioare, precum și pentru a cerceta nivelurile de locuire din partea de sud-vest a sitului.

Secțiunea nr. 26 (5/2008) (fig. 9; 16/2), cu dimensiunile 10×6 m, a fost amplasată la vest de curbura bastionului central al cetății getice. Scopul trasării secțiunii a fost de a clarifica dacă șanțul, atestat în secțiunea anterioară, continuă și în fața bastionului central. Ea prezintă o secțiune patrulateră cu suprafața de 60 m², fiind orientată cu latura lungă est-vest.

Secțiunea nr. 27 (6/2010) (fig. 9; 17/1) a fost amplasată în extremitatea de sud-vest a promontoriului, cu scopul de a studia caracterul stratului cultural în această parte a așezării. Ea a avut forma dreptunghiulară cu dimensiunile de 14×2 m.

Secțiunea nr. 28 (7/2011) (fig. 9; 17/2), cu dimensiunile de 10×4 m, a fost trasată în continuarea secțiunii anterioare, cu scopul de a cerceta resturile de locuire sesizate în acest spațiu.

Astfel, ca urmare a investigațiilor arheologice realizate în anii 2008-2014 pe promontoriul Saharna Mare au fost identificate mai multe niveluri de locuire, care, în funcție de perioadă, au aparținut unor așezări deschise sau unor fortificații.

⁵ Secțiunile nr. 25-28 reprezintă casetele trasate în spațiul de la vest de valul de incintă a cetății traco-getice Saharna Mare, desemnat anterior drept așezarea Saharna „Dealul Mănăstirii”. În legătură cu includerea într-un singur sit a acestei așezări și a celei cunoscute ca Saharna Mare a fost realizată și o unificare a numerotării secțiunilor, precum și a complexelor. Însă, în paranteze se păstrează numerotarea inițială, reflectată în rapoartele de săpătură și în publicațiile anterioare (Niculiță, Niciu, Corobcean 2009, 193-225; Niculiță, Niciu 2012, 169-184).

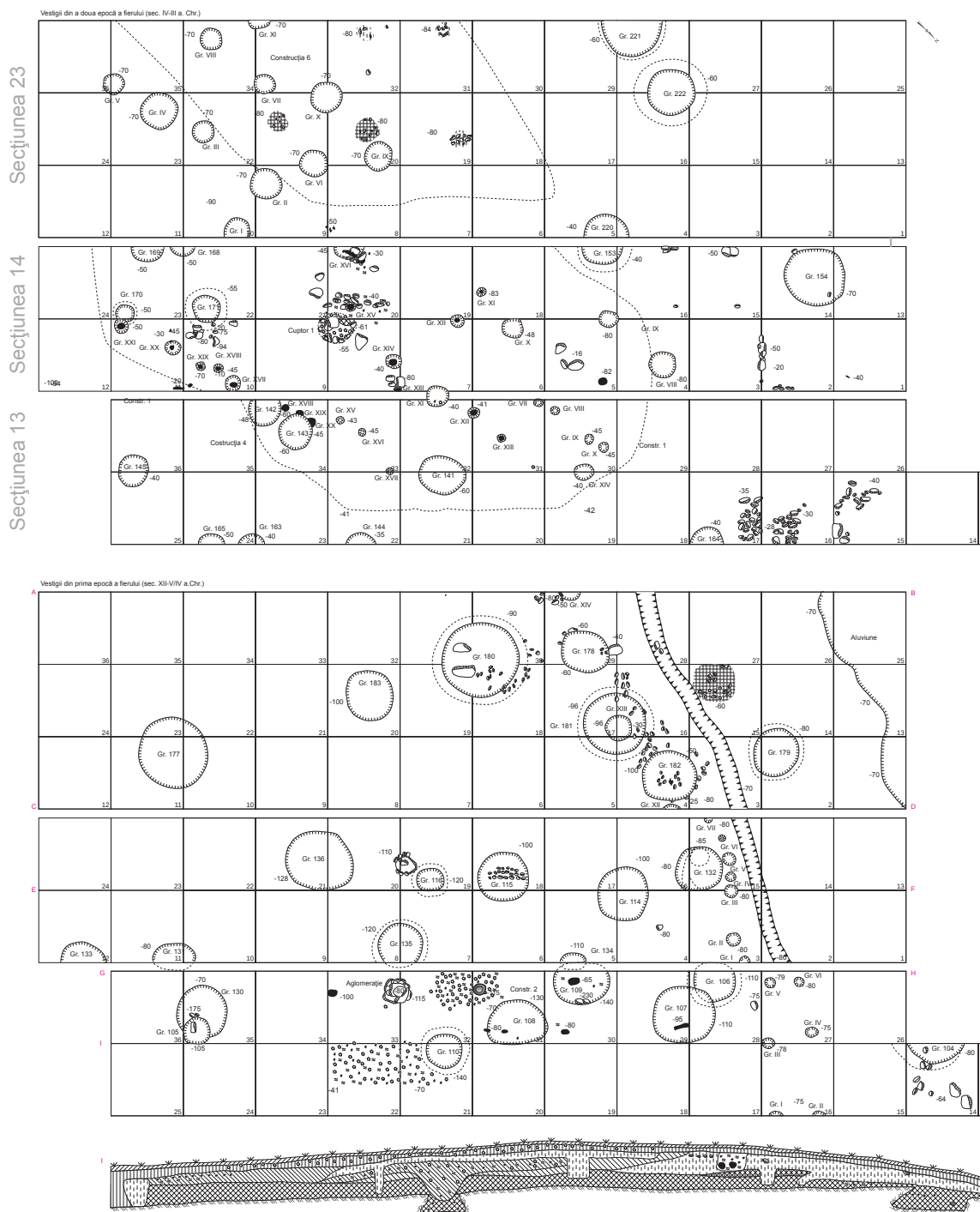
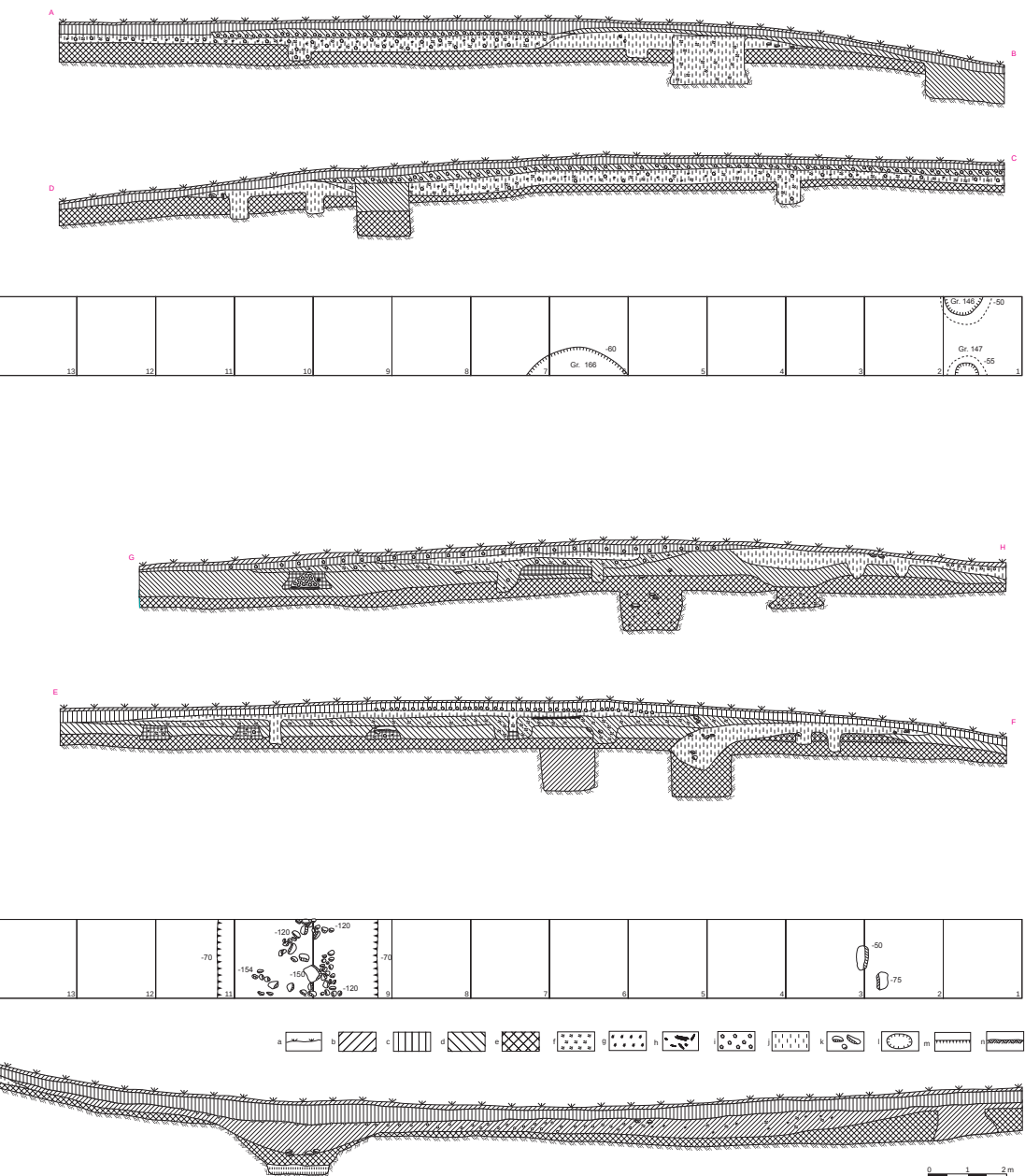

Fig. 10. Saharna Mare. Planul și profilul secțiunilor 13/2009, 14/2010, 23/2013
(Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. sol castaniu; f. cenușă; g. fragmente de lemn ars; h. bârne carbonizate; i. fragmente de lut ars; j. sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lemn ars; k. pietre; l. conturul gropilor; m. limita șanțului; n. strat steril).

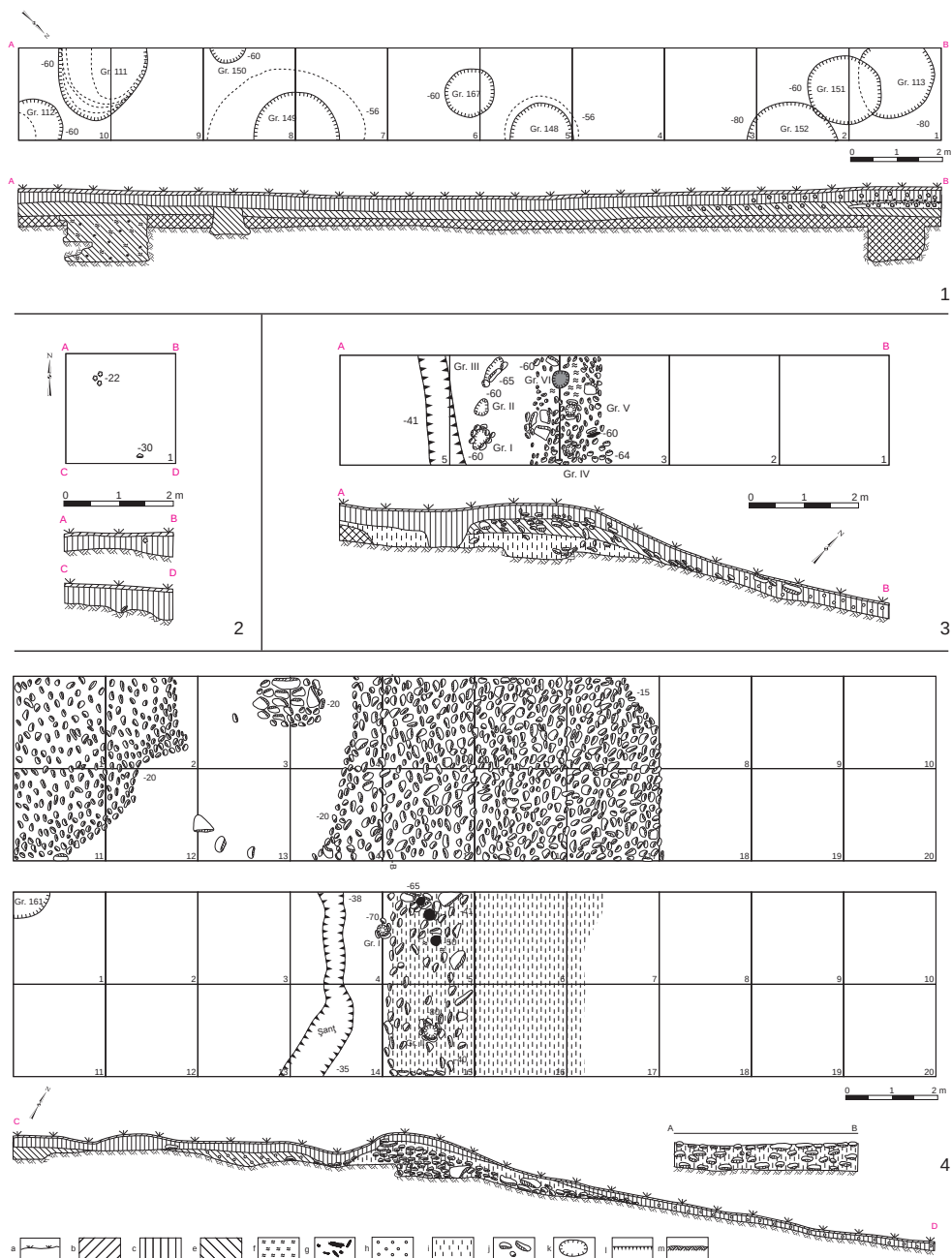

Fig. 11. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul secțiunii 13A/2010; 2 - planul și profilul secțiunii 16/2010; 3 - planul și profilul secțiunii 17/2011; 4 - planul și profilul secțiunii 19/2012; (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. cenușă; f. fragmente de bârne carbonizate; g. pietriș; h. sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lemn ars; i. pietre; j. conturul gropilor; k. limita șanțului; l. strat steril).

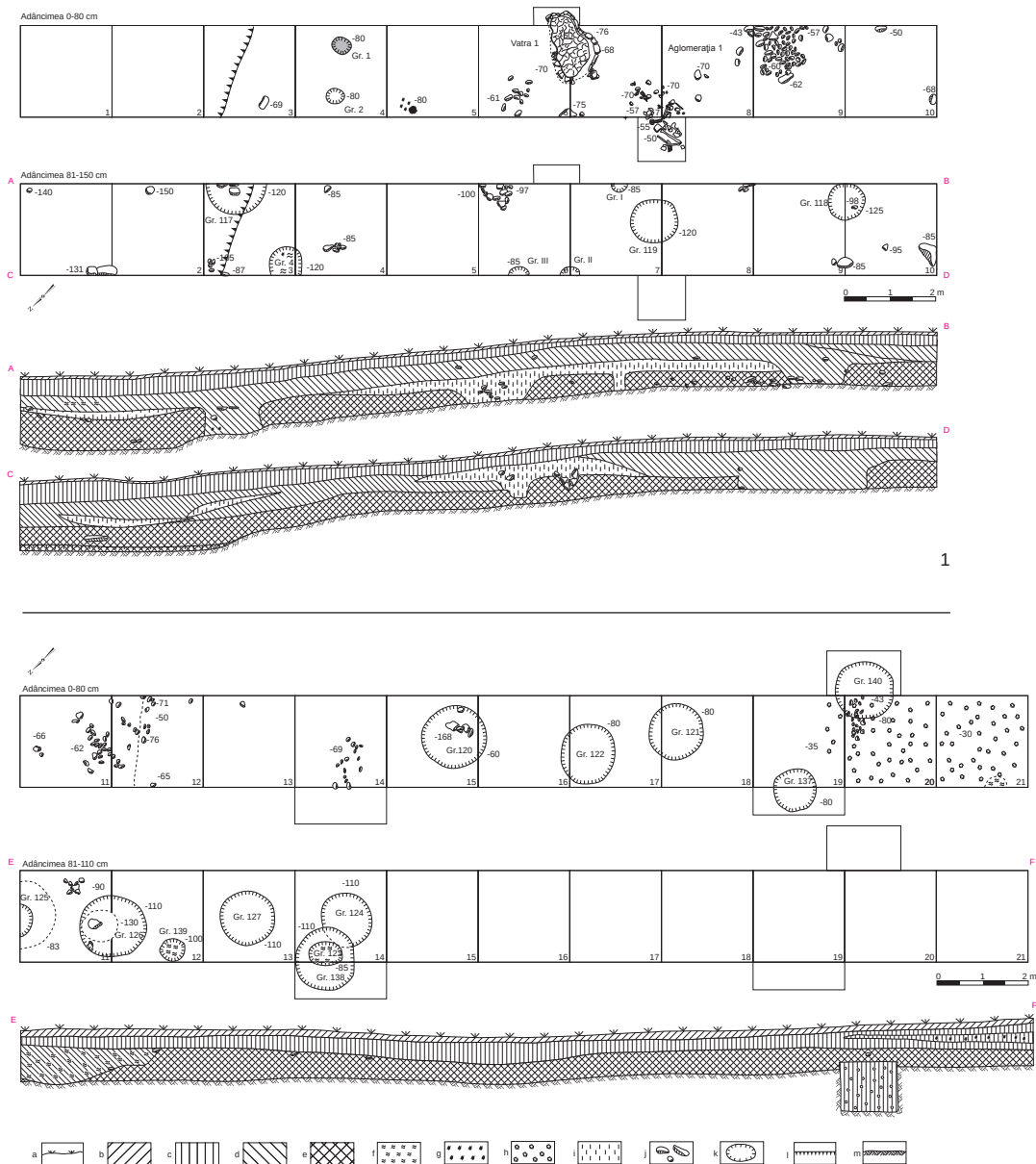
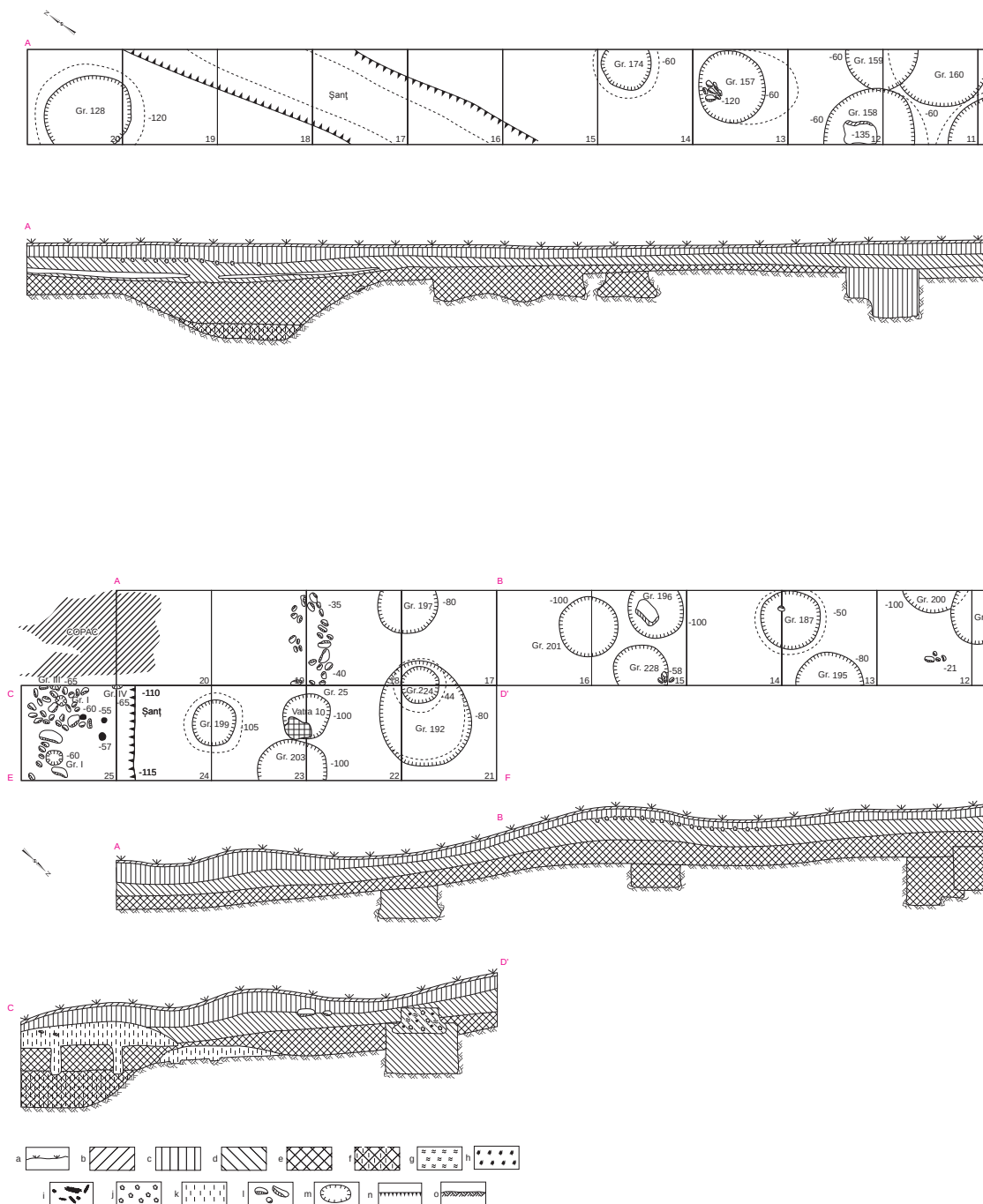

Fig. 12. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul secțiunii 15/2010; 2 - planul și profilul secțiunii 15/2011 (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. sol castaniu; f. cenușă; g. fragmente de lemn ars; h. fragmente de lut ars; i. sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lemn ars; j. pietre; k. conturul gopilor; l. limita șanțului; m. strat steril).

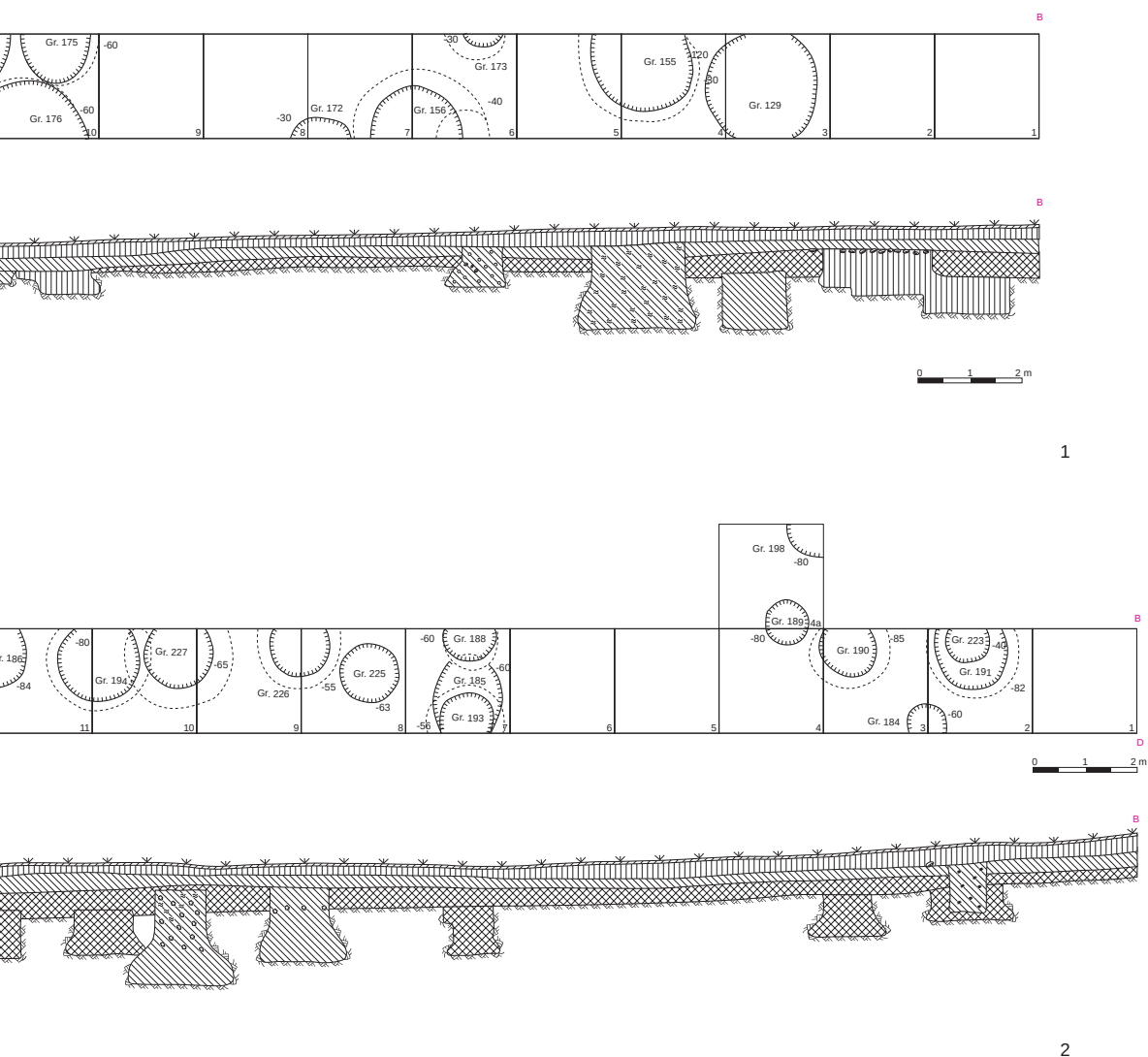

Fig. 13. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul secțiunii 18/2012; 2 - planul și profilul secțiunii 24/2013 (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. sol castaniu; f. sol brun; g. cenușă; h. fragmente de lemn ars; i. bârne carbonizate; j. fragmente de lut ars; k. sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lemn ars; l. pietre; m. conturul gropilor; n. limita șanțului; o. strat steril).

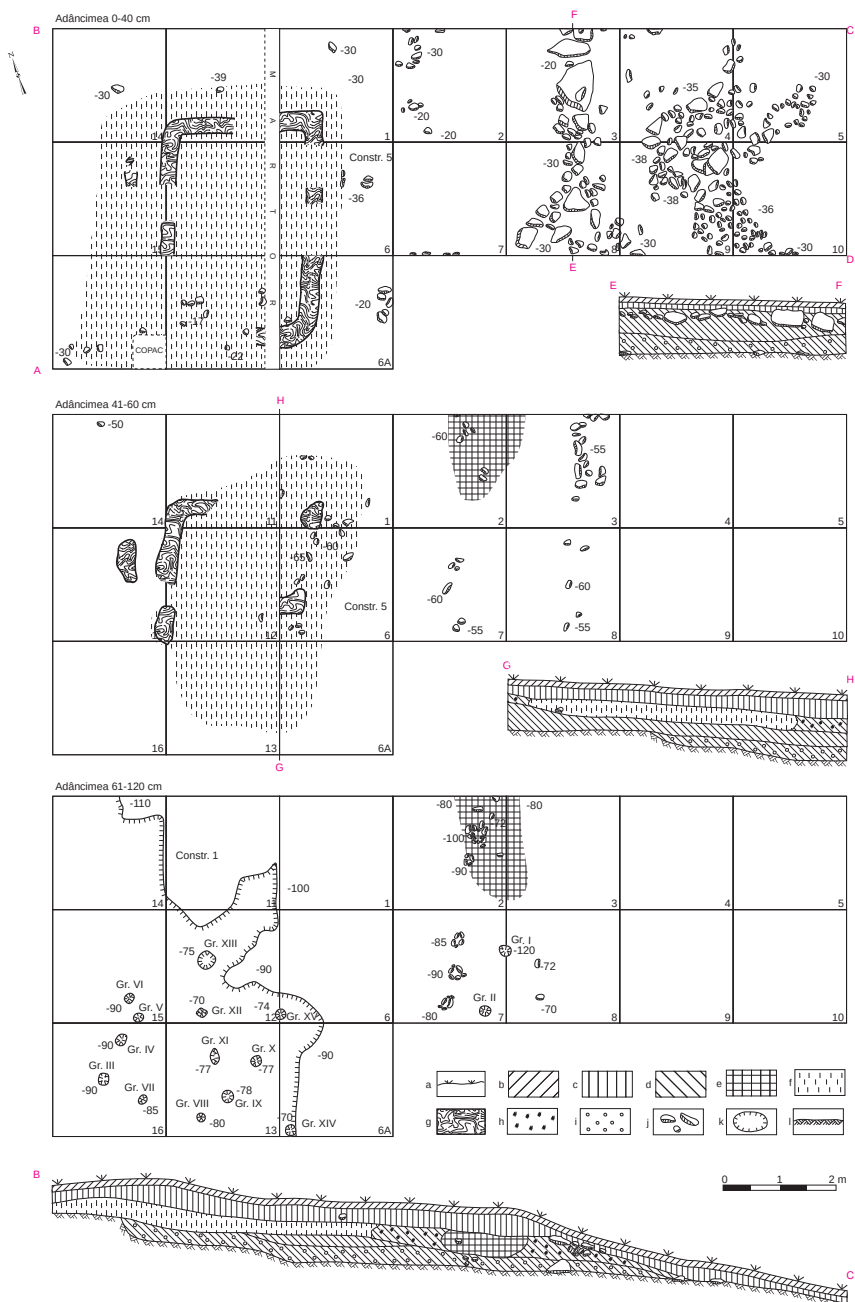
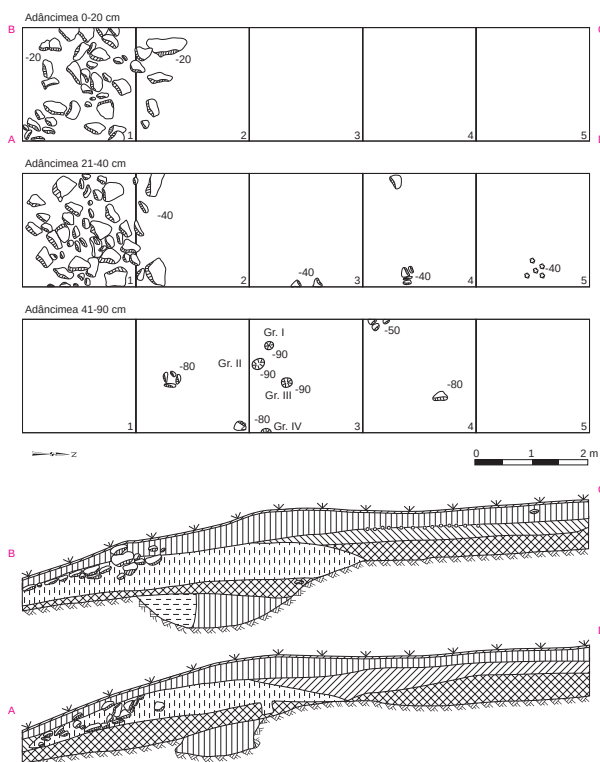
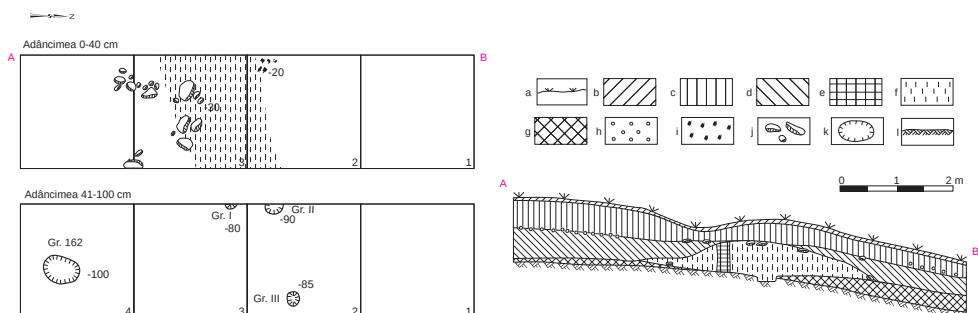

Fig. 14. Saharna Mare. Planul și profilul secțiunii 20/2012 (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. sol ars; f. sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lut ars; g. dărâmată/lipitura construcției; h. fragmente de lemn ars; i. pietriș; j. pietre; k. conturul gropilor; l. strat steril).

1

2

Fig. 15. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul secțiunii 21/2012; 2 - 1 - planul și profilul secțiunii 22/2012 (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. sol ars; f. sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lemn ars; g. sol castaniu; h. pietriș; i. fragmente de lemn carbonizat; j. pietre; k. conturul gropilor; l. strat steril).

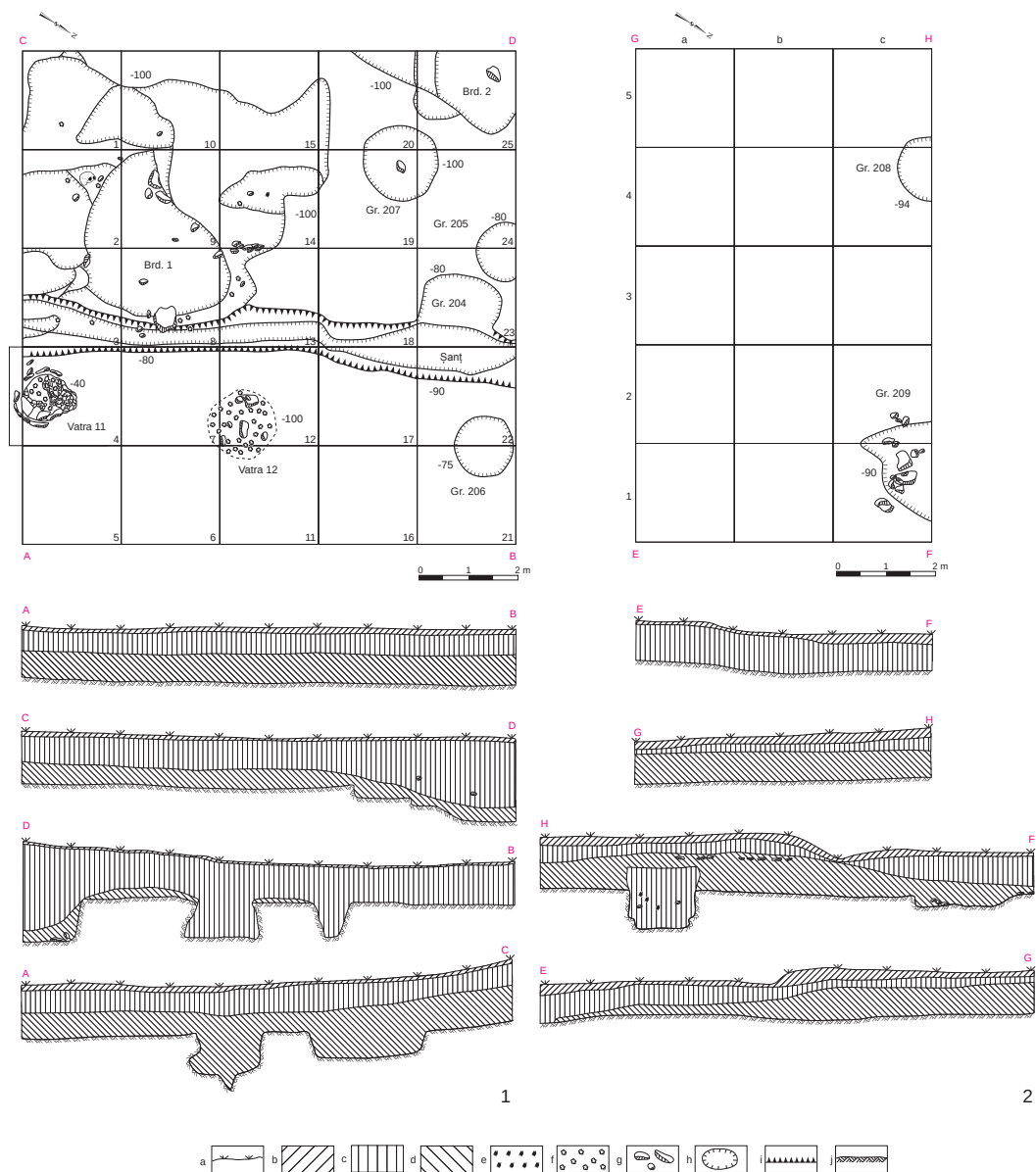

Fig. 16. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul secțiunii 25/(4/2008); 1 - planul și profilul secțiunii 26 (5/2008) (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol cenușiu; e. fragmente de lemn ars; f. fragmente de lut ars; g. pietre; h. conturul gropilor; i. limita șanțului; j. strat steril).

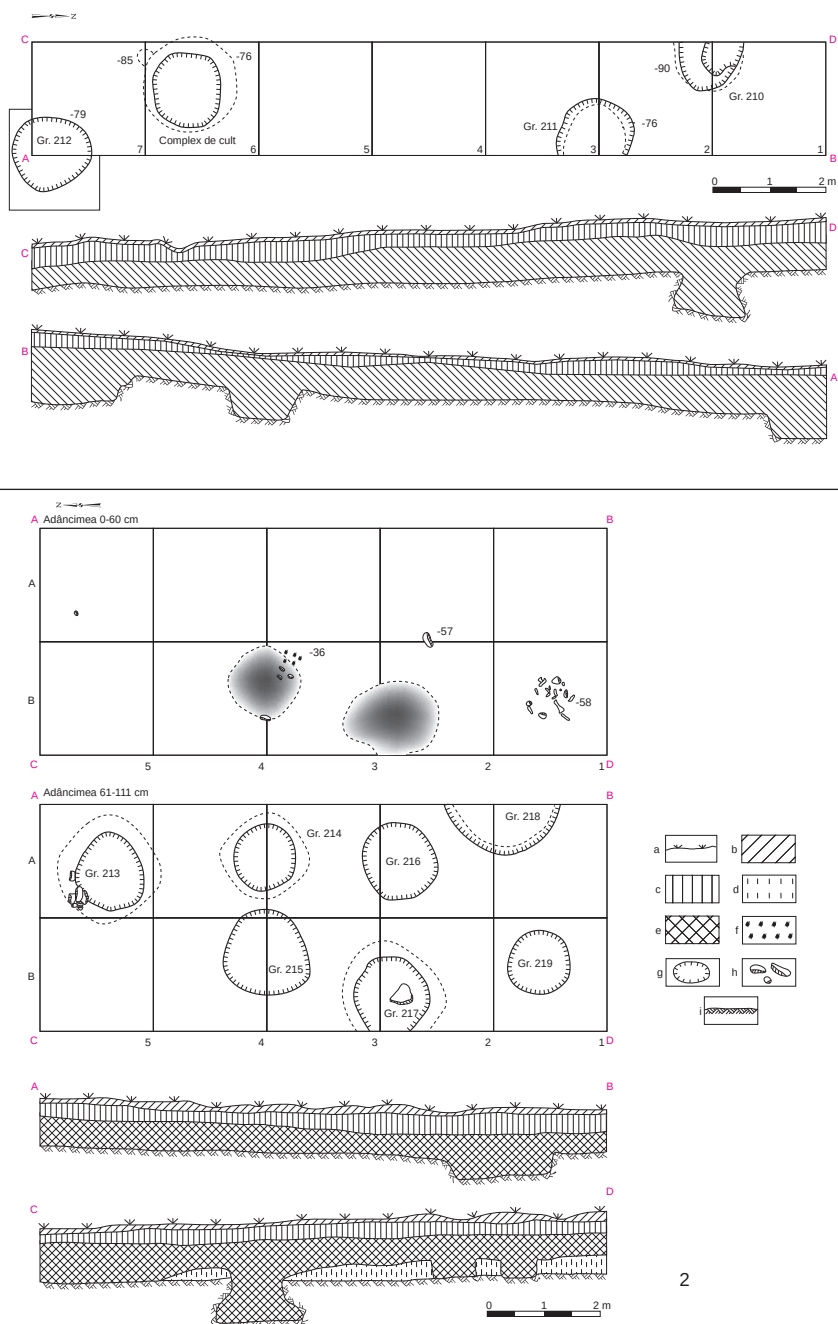

Fig. 17. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul secțiunii 27 (6/2010); 1 - planul și profilul secțiunii 28 (7/2011) (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol argilos; e. sol castaniu; f. fragmente de lemn ars; g. conturul gropilor; h. pietre; i. strat steril).

2. Investigații non-invazive

Andrei Asăndulesei

Cercetările interdisciplinare din situl arheologic Saharna Mare s-au desfășurat în baza unei colaborări dintre Universitatea de Stat din Moldova și Platforma Arheoinvest, din cadrul Departamentului de Cercetare Interdisciplinar – Domeniul Științe, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, pe parcursul mai multor campanii (fig. 18). În vara anului 2010 a fost efectuată prospectarea magnetometrică a incintei, în zonele accesibile, precum și ridicarea topografică a zonei, completată cu măsurători laser tridimensionale terestre detaliate. În anii următori, prin măsurători topografice, au fost completate porțiuni din perimetrul sistemului de fortifica-re, raportându-se, totodată, la sistemul național de referință secțiunile arheologice. Harta anomaliilor magnetometrice a fost întregită în vara anului 2015, când au fost prospectate suprafețele laturilor dinspre SE și NE, în zona sistemului de apărare.

2.1. Ridicarea topografică și scanarea laser tridimensională terestră (TLS)

Efectuarea unei ridicări topografice de detaliu pentru un sit arheologic este, astăzi, imperios necesară, existența acesteia facilitând identificarea unor structuri aflate în elevație, precum și raportarea spațială a secțiunilor arheologice, alături de conținutul acestora (fig. 19).

Fig. 18. Saharna Mare. Cercetări interdisciplinare.

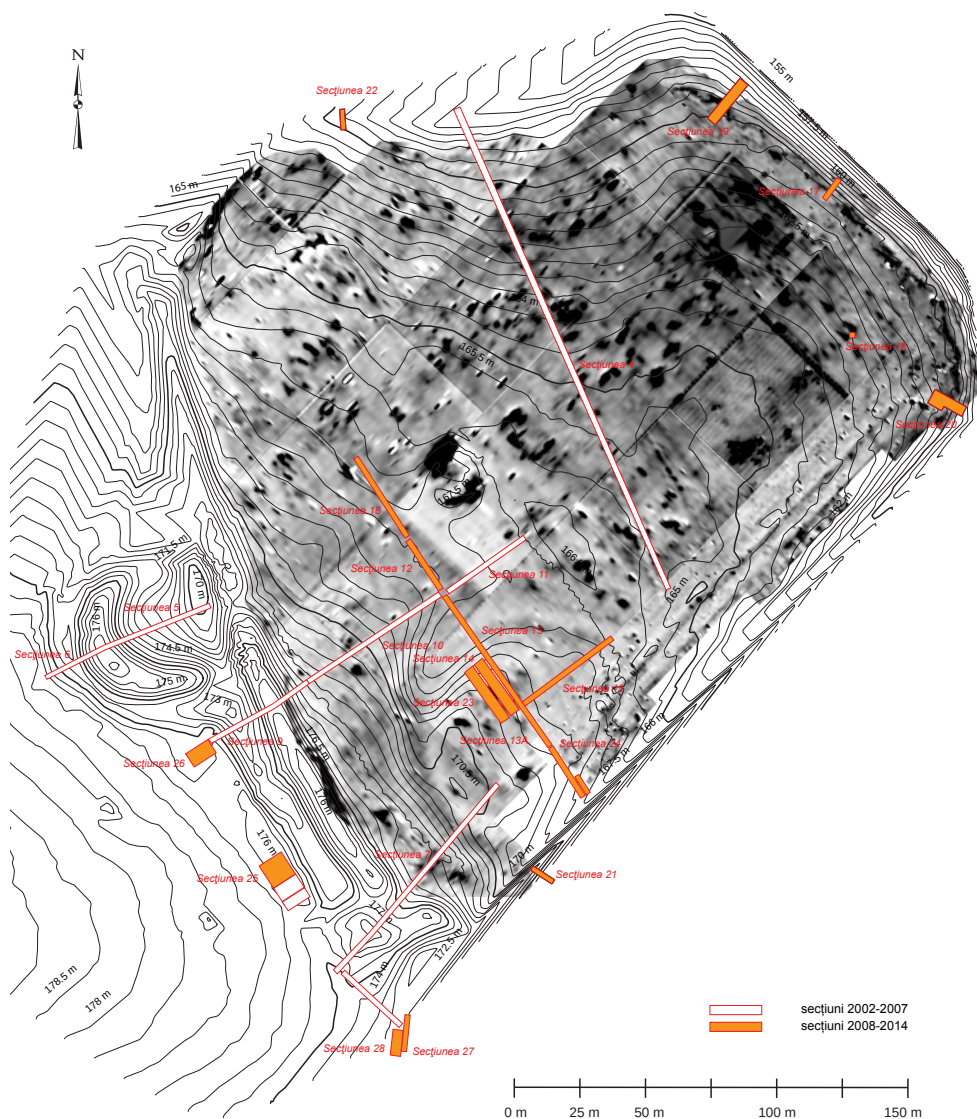

Fig. 19. Saharna Mare. Planul topografic și harta anomaliilor magnetometrice cu indicarea secțiunilor arheologice.

Pentru a obține un model numeric al terenului (fig. 20) cât mai detaliat a fost ridicat un număr de 10850 de puncte topografice la care se adaugă cele rezultate în urma procesării norilor de puncte din scanarea tridimensională. Metoda din urmă a fost utilizată pentru zonele inaccesibile și în care vegetația nu era foarte dezvoltată. Modelul digital altitudinal a fost obținut cu ajutorul programelor de tip GIS (ArcGis, Surfer, Global mapper).

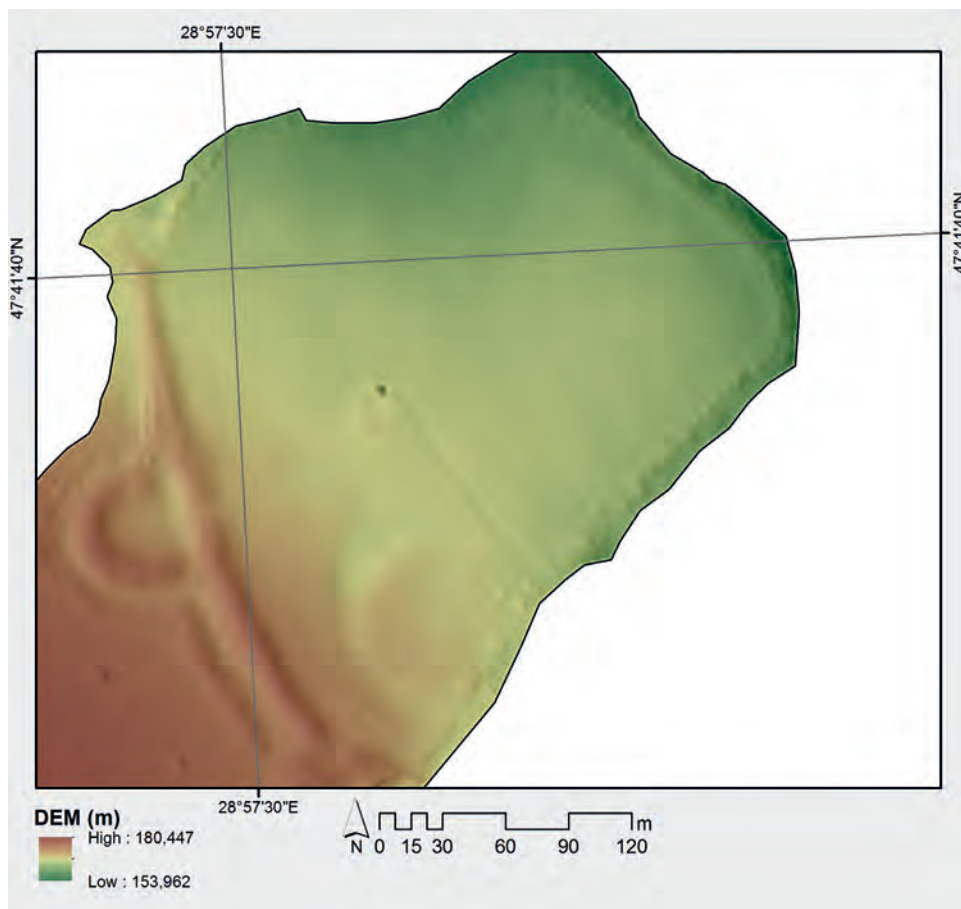

Fig. 20. Saharna Mare. Harta hipsometrică.

Se pot distinge ușor elementele sistemului defensiv, precum și poziția citadelei din partea de sud a incintei. Cea mai bine conservată zonă a sistemului de apărare este cea dinspre SV unde se poate observa clar, atât în teren, cât și pe harta hipsometrică, valul și bastionul central. Restul traseului valului, ori nu a putut fi măsurat complet, din cauza pantelor foarte abrupte, ori nu se mai păstrează la fel de bine ca în partea de V și SV.

2.2. Analiza imaginilor ortorectificate

Identificarea structurilor arheologice îngropate, precum și surprinderea unei dispuneri planimetrice a acestora au reprezentat principalele obiective ale demersului nostru. Astfel, în acest scop au fost analizate, pentru început, imaginile ortorectificate disponibile pentru microzona Saharna (fig. 21). Acestea au fost procesate

grafic pentru a se putea identifica acele indicii, exprimate în cazul nostru prin *crop mark*-uri sau *shadow mark*-uri, care ar putea sugera prezența vestigiilor arheologice. Coroborarea anomaliilor identificate în imaginile verticale analizate cu cele detectate prin intermediul magnetometriei a furnizat o imagine de ansamblu ce contribuie la înțelegerea acestui sit arheologic.

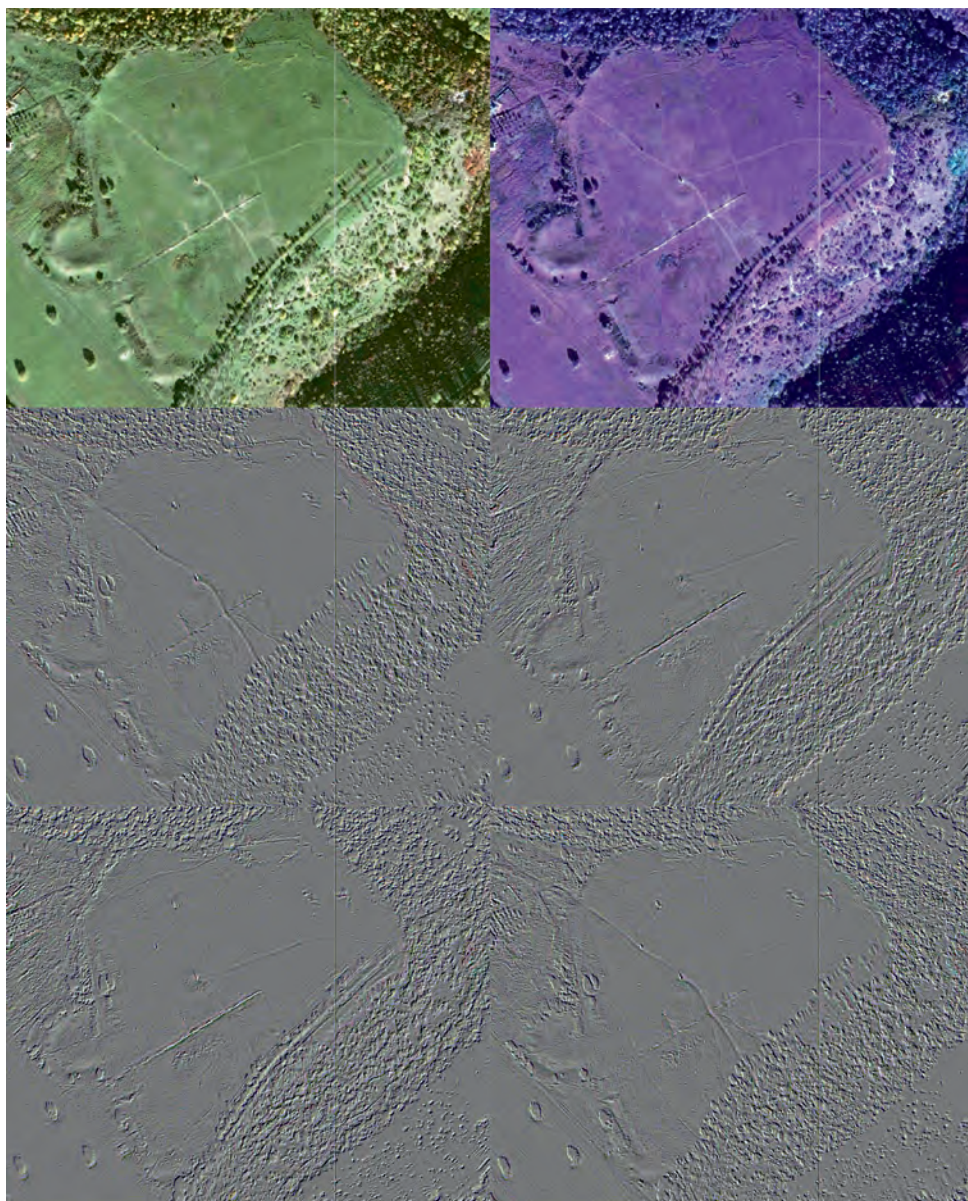

Fig. 21. Saharna Mare. Imagini ortorectificate procesate grafic.

2.3. Măsurătorile magnetometrice

Datorită posibilității de a acoperi, într-o perioadă relativ scurtă de timp, o suprafață întinsă, la care se adaugă o rezoluție bună a rezultatelor, metoda magnetometrică poate reprezenta o alegere potrivită atunci când se dorește prospectarea unui areal întins. Pentru situl *Saharna Mare* am folosit așa-numita metodă *total field magnetometry* sau măsurarea câmpului magnetic total al Pământului. Instrumentul utilizat a fost un magnetometru produs de firma Geometrics, model G858G, ce beneficiază de rezoluție foarte bună a măsurătorilor (10 citiri pe secundă). A fost instalat, pe o platformă mobilă, în modul gradiometru orizontal, cu distanța dintre linii de 1 m, iar înălțimea de 0.3 m deasupra solului. Cele 19 casete cu dimensiunea de 50×50 m au fost măsurate în zigzag, intervalul dintre linii fiind stabilit la 1 m. Datele rezultate au fost procesate cu ajutorul softurilor specifice instrumentului, interpretarea finală fiind definitivată într-un program GIS (ArcGis).

Suprafața prospectată, ce însumează aproximativ 6 ha, este reprezentată, cu precădere, de incinta cetății și de zonele aferente sistemului defensiv. În urma interpretării analitice a datelor obținute au fost identificate numeroase anomalii pozitive, individualizate prin culoarea galben închis (fig. 22/2, 3), ce denotă valori mari de susceptibilitate magnetică (multe având valori peste 20 nT), răspândite pe întreaga incintă a cetății. Valorile mari ale semnalului magnetic pot fi determinate de prezența unor structuri arse ce susțin atribuirea acestora ca fiind anomalii culturale. Anomaliile pozitive analizate sunt de dimensiuni variate și nu par a avea o dispunere foarte clară în interiorul cetății. Pe de altă parte, caracteristicile pozitive surprinse în zona valului de apărare ce împrejmuiește cetatea, vizibil și în teren, aparțin și urmează clar traseul acestuia. Un interes aparte pare să prezinte anomalia pozitivă arcuită ce închide, aproape complet, colțul dinspre est al fortificației făcând parte, cel mai probabil, tot din ansamblul sistemului defensiv.

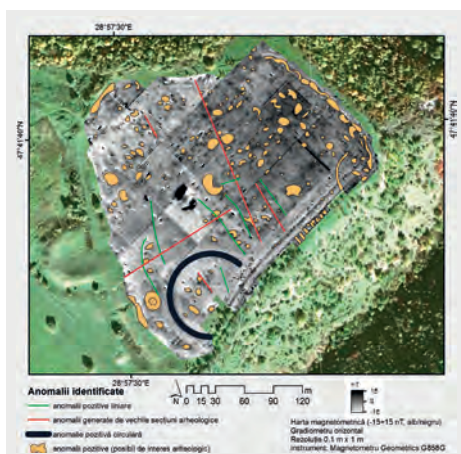
Anomalia de mari dimensiuni, de culoare neagră, având forma unui semicerc, situată în partea sudică a așezării (fig. 22/2-4), reprezintă o delimitare a citadelei descoperită prin săpăturile arheologice.

Anomaliile, de asemenea, pozitive, de formă liniară, reprezentate prin culoarea verde (fig. 22/2-4) sunt generate, cel mai probabil, de prezența unor șanțuri nu foarte adânci. Acestea urmează o direcție aproximativă NNV-SSE și se concentrează în zona de S și SE a fortificației, în apropierea citadelei, unele dintre ele putând fi chiar în legătură cu aceasta.

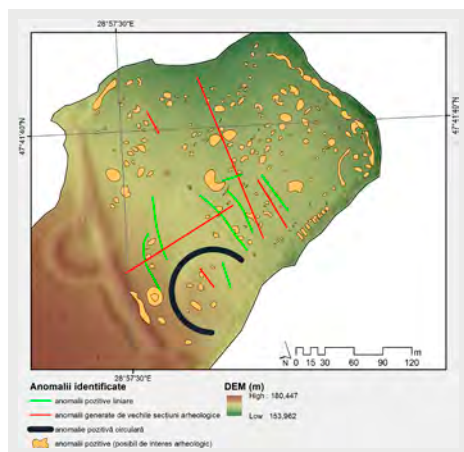
Anomaliile liniare de culoare roșie ((fig. 22/2-4)) sunt provocate de vechile secțiuni arheologice. Nu au fost luate în considerare și nici introduse în interpretarea noastră perturbațiile aflate în centrul sitului, respectiv în apropierea laturii de NE, provocate de prezența unor intervenții antropice recente. De asemenea, pe suprafața așezării se disting numeroase perturbații sub forma unor anomalii de tip dipol, specifice fragmentelor metalice și deranjamente puternice, în special pe latura de SE.

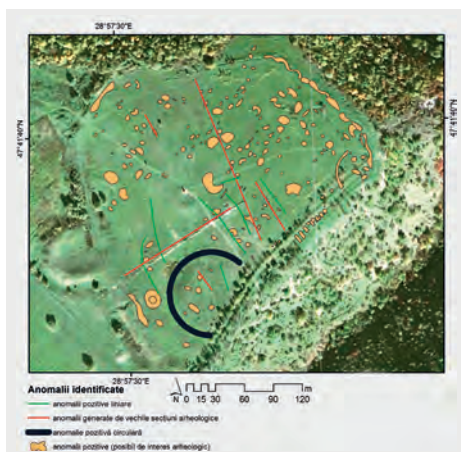
1

2

3

4

Fig. 22. Saharna Mare. Interpretarea anomaliilor magnetice identificate: 1 - harta magnetometrică suprapusă peste imaginea ortorectificată; 2 - identificarea anomaliilor pe harta magnetometrică; 3 - distribuția spațială a anomaliilor detectate în perimetrul cetății (suport cartografic reprezentat de modelul numeric al terenului); 4 - distribuția spațială a anomaliilor detectate în perimetrul cetății (suport cartografic reprezentat de imaginea ortorectificată).

Investigațiile non-invasive întreprinse în situl Saharna Mare au furnizat multe rezultate inedite valoroase care, coroborate cu cele din săpătura arheologică, contribuie la înțelegerea stațiunii în ansamblul său, cât și la nivel local sau regional. În mod evident, continuarea cercetărilor interdisciplinare prin utilizarea unor noi metode de prospectare (fotografie aeriană oblică, măsurători de rezistență electrică a solului, GPR) pot aduce un plus de informație care, pe de o parte, să confirme rezultatele deja obținute, iar pe de alta să furnizeze suportul pentru strategii noi de cercetare cu privire la stațiunea în cauză.

3. Așezarea Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” în sec. XII - XI a. Chr.

Așezarea, atribuită orizontului hallstattian cu ceramică incizată, a fost amplasată, după toate probabilitățile, în partea de sud-vest a promontoriului, unde au fost descoperite două gropi (nr. 119 și nr. 177) ce conțineau exclusiv material arheologic din această perioadă.

Groapa nr. 119 (6/15/2010)⁶ (fig. 23/1) avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,0 m, iar al fundului – de 1,6 m și adâncimea de 1,24 m. În ea au fost descoperite 49 fragmente de ceramică și 19 bucăți de pietre de calcar. Ceramica din groapă poate fi divizată convențional în două categorii: grosieră și fină. Printre fragmentele de vase grosiere se evidențiază un perete de la vas în formă de sac, ornamentat în regiunea umărului cu decor în relief în formă de brâu cu muchie (fig. 23/9). Acest tip de vas e bine cunoscut încă din faza finală a bronzului după descoperirile de la Gradiștea-Coslogeni, Ulmu, Sultana (Morintz 1978, fig. 62/10; 69/8, 9; 75/1-5), Ilinka (Черняков 1985, рис. 26) etc.

Printre recipientele celei de a doua categorii se remarcă: un fragment de strachină cu trunchiul tronconic, buza ușor profilată în interior, a cărei parte de sus este decorată cu linii oblice incizate și cu suporturi aplatizate (fig. 23/8); fragmente de cupe cu trunchiul sferoidal și cu umărul acoperit cu decor incizat în formă de triunghiuri hașurate, amplasate cu vârful în jos (fig. 23/4-6) sau în sus (fig. 23/7); fragmente de toate ornamentate cu decor incizat și cu buton cilindric în partea de sus (fig. 23/3), sau lipsite de ornament (fig. 23/2). Astfel de vase sunt cunoscute frecvent în siturile hallstattiene timpurii cu ceramică incizată, cum ar fi cele de la Hansca „La Matcă” (Levițki 1994a, pl. 4), Rasova „Malul Roșu”, Sihleanu (Niciu 2008, fig. 21/3; 26/1a, 1b), Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăuț, 2008, fig. 3/2; 6/12; 9/8, 9) etc.

Deasupra gropii urma un strat de sol cenușos cu grosimea de 0,5 m, suprapus de o aglomerație de oase umane, depuse, în cea mai mare parte, în poziție anatomică. În asociere cu oasele au fost descoperite mai multe fragmente ceramice, ornamentate cu decor incizat, ștanțat și în relief (Niculiță et al. 2012a, 141-144, fig. 33-35). Faptul că lipsesc urme de bulversare a umpluturii gropii nr. 119 de către cei care au amenajat *aglomerația de oase umane*, dar și diferența de nivel ($\approx 0,5$ m) dintre ambele complexe demonstrează că acestea au fost utilizate în diferite perioade cronologice. Astfel, aceasta ne permite să atribuim groapa nr. 119 orizontului cu ceramică incizată, iar aglomerația de oase – nivelului următor de locuire de tip Cozia-Saharna.

⁶ Cifrele din paranteze indică numerotarea complexelor conform rapoartelor de săpătură.

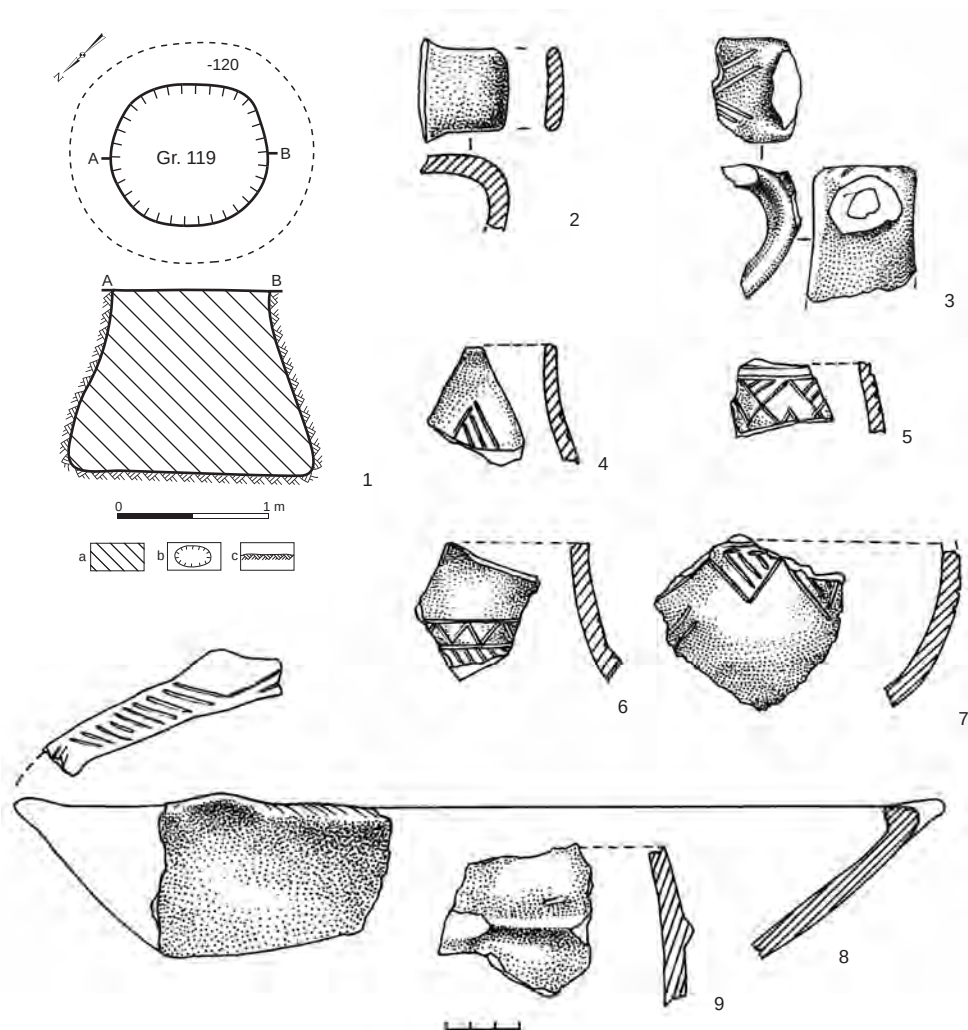

Fig. 23. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 119 (Legenda: a. sol de culoare cenușie; b. conturul gropii; c. strat steril); 2-9 - inventarul gropii.

Groapa nr. 177 (fig. 24/1) avea forma cilindrică cu diametrul de 1,9 m și adâncimea de 1,1 m. În ea au fost descoperite: un ac de coafură, opt fragmente de vase și 14 bucăți de pietre de calcar.

Acul (*Ösennadel*) (cat. nr. I.1), atestat la adâncimea de 0,2 m de la gura gropii, a fost confecționat dintr-o bară din bronz rotundă în secțiune cu diametrul de 0,4 cm. Capătul ascuțit are diametrul de 0,15 cm, iar cel opus se termină cu o protomă în formă de ciupercă, cu diametrele de 0,9×0,7 cm și înălțimea de 0,4 cm. Pe distanța de 11,5 cm bara acului cu urechiușă este dreaptă, urmată de capătul îndoit,

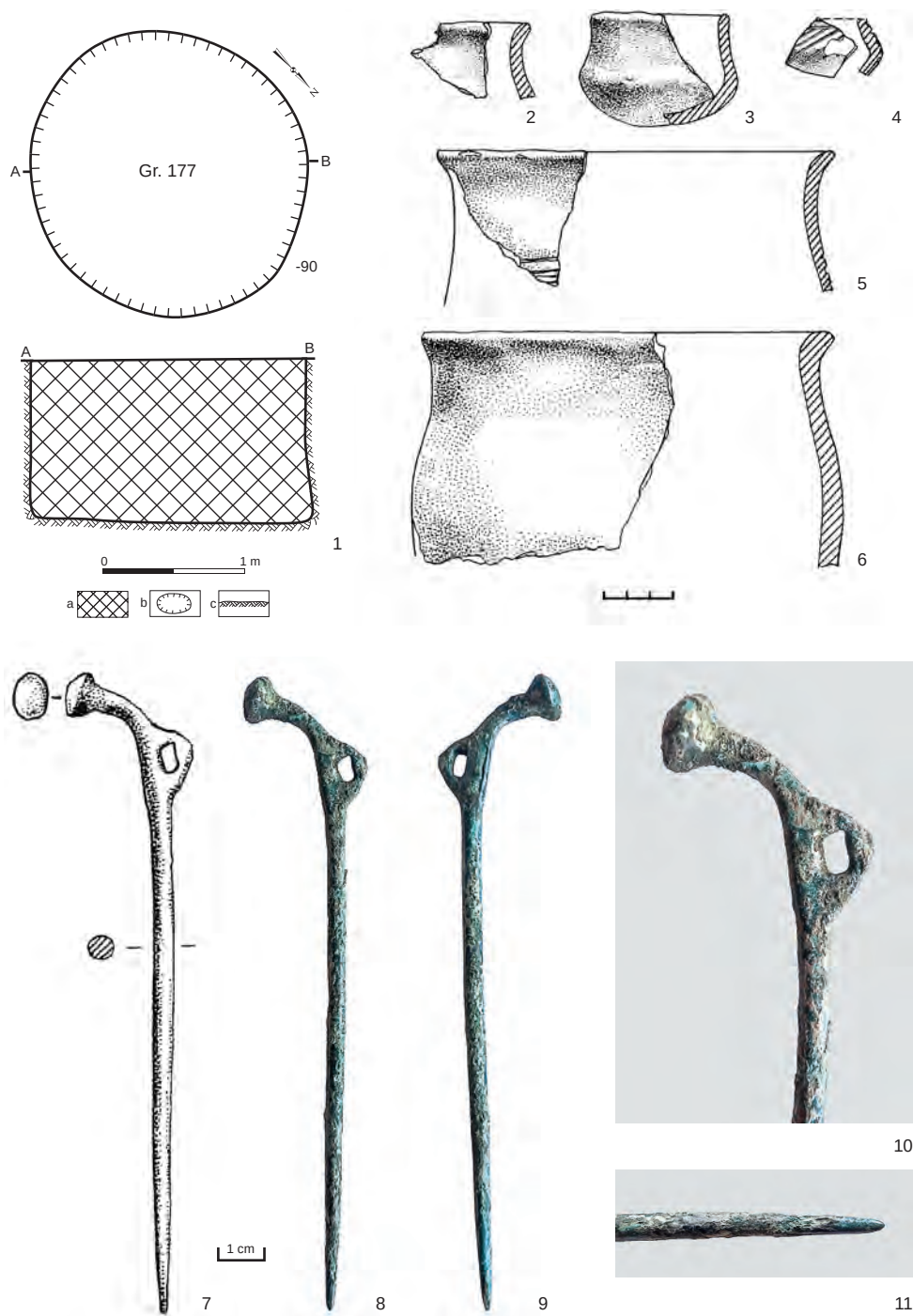

Fig. 24. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 77 (Legenda: a. sol de culoare castanie; b. conturul gropii; c. strat steril); 2-11 - inventarul gropii.

a cărui lungime este de 1,3 cm (fig. 24/7-11). Piese de acest gen sunt cunoscute mai puțin în spațiul tiso-nistean. Actualmente ele sunt atestate în așezările culturii Noua de la Petrușeni, raionul Râșcani, Republica Moldova (Levitsckii, Sava 1993, 126, 129, fig. 3/9; Sava 1994, 152, fig. 5/31; Sava 1998, 296, Abb. 24/6; Sava 2014, 91, fig. 49/12) și Rotbav, județul Brașov, România (Dietrich, Dietrich 2008, 90, Taf. II/2; Dietrich 2014, 142, Taf. 164/2). Piese asemănătoare sunt cunoscute pe teritoriul Poloniei în arealul culturii Pre-Lausitz, unde acestea sunt datate de către M. Gedl în Bz C2-D (Gedl 1983, 85-86, Taf. 26/386-394).

Fragmentele de ceramică sunt de la vase din categoriile rudimentară și fină. Prima e prezentată de un fragment cu profil aproape întregibil, cu trunchiul rotunjit, gâtul slab profilat și buza evazată (fig. 24/6). Forme similare se întâlnesc în sortimentul ceramic din așezarea culturii Sabatinovka de la Tudora (Черняков 1985, 89, рис. 37/9).

Din categoria ceramicii fine se evidențiază:

- un fragment de vas cu gâtul cilindric și buza arcuită în exterior, ornamentat în zona joncțiunii gâtului cu trunchiul cu linii paralele incizate orizontal (fig. 24/5). Acest tip de vas, de asemenea, are analogii în așezarea de la Tudora (Черняков 1985, 80, рис. 37/8).
- un fragment de la o cupă ce avea partea de sus aproape cilindrică, trunchiul și fundul rotunjit, al cărei diametru maxim este plasat în partea de jos a vasului (fig. 24/3). Astfel de cupe sunt cunoscute încă în cultura Tei, după descoperirile de la Mogoșești (Schuster, Popa 1995, 152, fig. 3/5), dar și în orizontul cu ceramică incizată al așezării de la Rașcov XI (Кашуба, Фидельский 2007, рис. 4/1, 5).

Deopotrivă cu complexele atribuite orizontului cu ceramică incizată de tip Holercani-Hansca, în stratul de cultură din partea de sud-vest a promontoriului Saharna Mare au fost atestate numeroase fragmente ceramice care, de asemenea, au putut aparține acestui nivel de locuire. Printre ele se remarcă:

- fragmente de vase cu gâtul arcuit, umărul puternic profilat, trunchiul bi-tronconic și ornamentate în zona joncțiunii gâtului cu trunchiul cu linii paralele incizate. Pe umărul vasului este aplicat un decor în relief constituit din suporturi aplatizate orientate cu vârful în sus, asociate cu linii incizate (fig. 25/6, 7). Vase asemănătoare fiind descoperite în complexele ce aparțin orizontului cu ceramică incizată din așezarea limitrofă Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, fig. 10/2);
- fragmente de vase cu umărul profilat, decorate prin incizare cu linii orizontale sub care sunt plaste grupuri de linii oblice (25/9), uneori asociate cu proeminențe (fig. 25/5, 8). Cele mai apropiate analogii pentru aceste recipiente sunt cunoscute, de asemenea, în situl de la Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, fig. 6/4; 8/4);

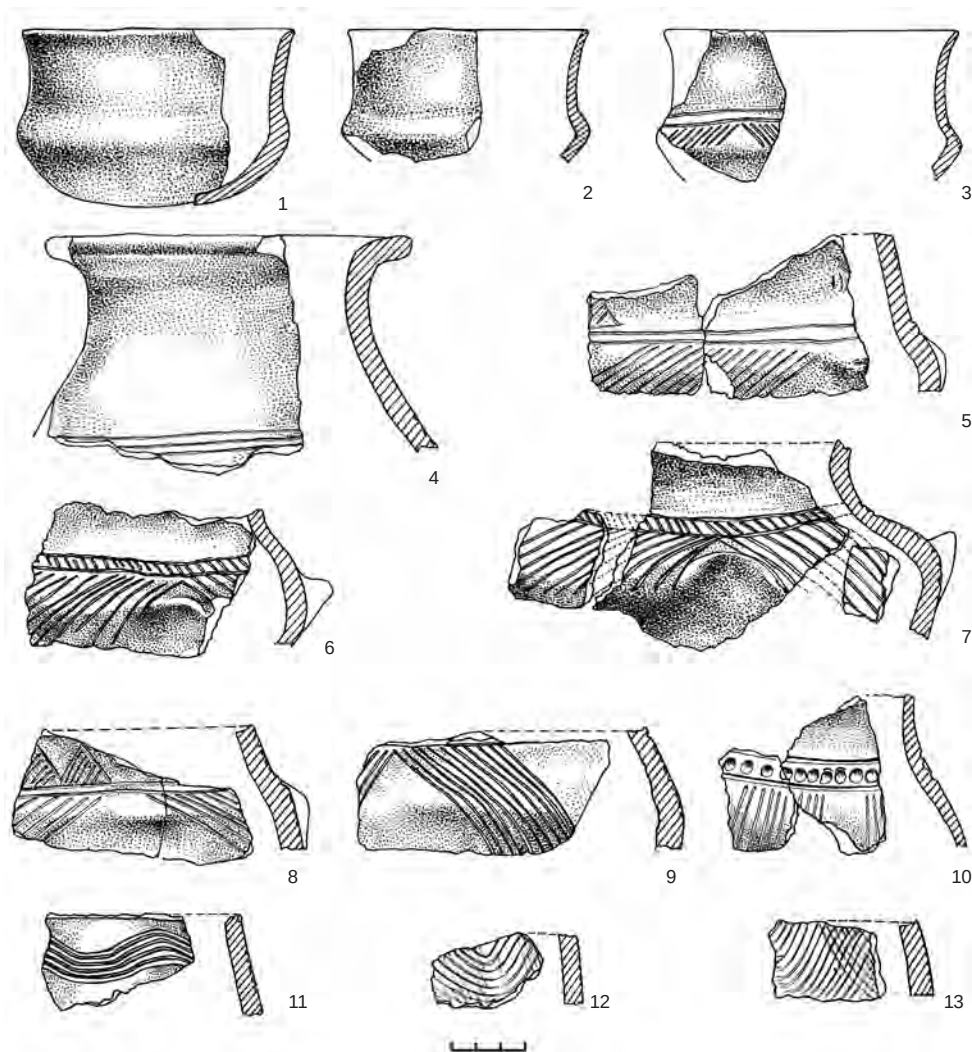

Fig. 25. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Fragmente ceramice din stratul cultural.

- fragmente de cupe cu gâtul cilindric, buza ușor arcuită în exterior, trunchiul rotunjit, diametrul lor maxim fiind plasat în partea de jos (fig. 24/1-3). Unele din ele sunt ornamentate în regiunea joncțiunii gâtului cu trunchiul cu linii incizate orizontale și oblice (fig. 24/3). Astfel de recipiente sunt cunoscute la monumentele hallstattiene timpurii de la Holercani, Hansca „La Matcă”, Pohreba III (Levițki 1994a, pl. 2/8; 4/9; 7/8), Rașcov XI (fig. — Кашуба, Фидельский 2007, рис. 4), Solonceni „Hlinaia” (Кашуба 2000a, рис. LXXX/5), Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, fig. 8/8) etc.

În baza materialelor ceramice descoperite, precum și a acului de bronz cu urechiușă (*Ösennadel*) se constată că în partea de sud-vest a promontoriul Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” a existat o așezare care poate fi atribuită orizontului cu ceramică incizată de tip Holercani-Hansca, a cărei perioadă de funcționare se încadrează în sec. XII-XI a. Chr., sau cel târziu începând cu mijlocul sec. XII și până în sec. XI a. Chr.

4. Situl Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” în sec. X-IX a. Chr.

Urmele de locuire atribuite sec. X-IX a. Chr., de asemenea, se concentrează în partea de sud-vest a promontoriului (fig. 26/2). Însă, după cum relatează vestigiile arheologice, în această perioadă aici au funcționat o fortificație și o așezare deschisă.

4.1. Fortificația

Fortificația⁷ (coordonatele sitului: 47° 41' 34" N, 28° 57' 28" E) a fost amplasată pe marginea de sud-vest a promontoriului, pe malul înalt al canionului *Valea Crac*. Ea consta din două părți componente: o „citadelă” de formă quasi-rotundă în plan, cu dimensiunile de cca 74×76 m (cca 0,5 ha)⁸ la care, pe latura de nord, a fost acroșată o altă „incintă” de formă semiovală cu dimensiunile de 55×78 m (fig. 26/2, 3).

4.1.1. Sistemul defensiv

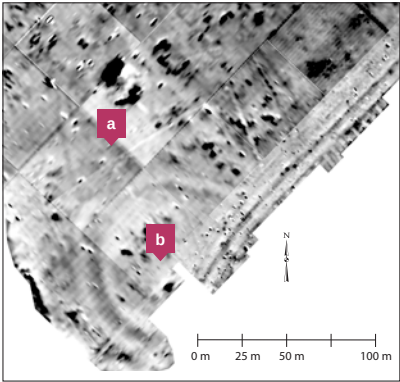
În urma investigațiilor s-a stabilit că sistemul defensiv al „citadelei” consta dintr-un „zid” cu șanț adiacent cu lungimea totală de cca 300 m, care înconjurau incinta de jur-împrejur⁹.

Vestigiile „zidului” actualmente nu pot fi observate la suprafața solului, ele fiind vizibile doar pe ortofotoplan (fig. 22) și pe hărțile hipsometrice (fig. 20) și magne-

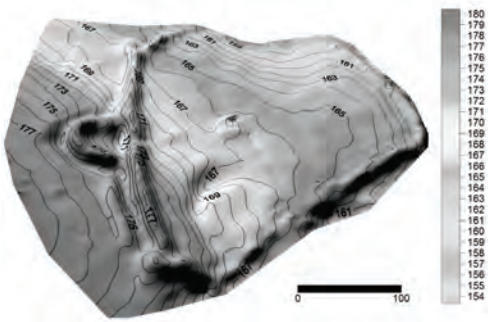
⁷ Fortificația a fost identificată în anul 2009 de către colectivul de cercetători de la Universitatea de Stat din Moldova (I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, A. Niciu). În perioada 2009-2014 au fost realizate investigații arheologice prin intermediul a opt secțiuni (fig. 9), pe o suprafață totală de 676 m², fiind cercetat atât sistemul defensiv, cât și interiorul fortificației. Rezultatele preliminare ale acestor investigații au văzut lumina tiparului în mai multe studii de specialitate (Niculiță et al. 2010, 360-362, fig. 2-6; Niculiță, Zanoci, Băț 2011, 226-236; Niculiță et al. 2012a, 111-167; Zanoci 2013, 314, fig. 7; Niculiță, Zanoci, Băț 2013, 296-297, fig. 6; etc.). Investigațiile arheologice au fost complementate de cercetări magnetometrice, realizate în anii 2010 și 2015, care au contribuit la stabilirea conturului „exact” atât al citadelei, cât și al „incintei” adiacente. Detaliile se vedea în compartimentele *Investigații non-invasive* și *Măsurătorile magnetometrice*, pp. 34-39.

⁸ Ca urmare a cercetărilor geomagnetice (2015) și arheologice (2012, 2014) a fost stabilit conturul și dimensiunile reale ale „citadelei”, care diferă puțin de cele estimate anterior (Niculiță, Zanoci, Băț 2011, 226; Niculiță et al. 2012a, 112; Niculiță, Zanoci, Băț 2013, 296).

⁹ În publicațiile anterioare (Niculiță et al. 2010, 360-361; Niculiță, Zanoci, Băț 2011, 226) se stipula că elemente defensive au fost amenajate doar pe laturile de vest, nord și est. Partea de sud a fortificației, marcată de malul înalt și abrupt al defileului „Valea Crac” era considerată ca apărută natural. Însă, cercetările arheologice, realizate în anii 2012 și 2014, au scos în evidență și pe această latură vestigiile unui „zid” cu șanț adiacent în față. Probabil, în mileniul I a. Chr. pantele promontoriului nu erau atât de înclinate, astfel fiind necesare unele amenajări defensive artificiale.

2

3

4

Legenda: ↓ conturul sistemului defensiv // limita așezării deschise

Fig. 26. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Vedere panoramică a „citadelei”;
2 - harta magnetometrică (a - „citadela”; b - „incinta” adiacentă); 3 - model tridimensional;
4 - ortofotoplan cu marcarea conturului sistemului defensiv și așezării deschise
(după Google Earth Pro).

1

metrică (fig. 19; 26/2). Pentru a stabili dimensiunile, tehnica de construcție și perioada edificării „zidului”, au fost trasate șapte secțiuni prin care acesta a fost investigat pe o distanță totală 24 m: 2 m – pe latura de vest (Secțiunea 7/2003); 14 m – pe latura de nord (Secțiunea 13/2009; Secțiunea 14/2010; Secțiunea 23/2014); 2 m – pe cea de est (Secțiunea 15/2010); 6 m – pe cea de sud (Secțiunea 21/2012; (Secțiunea 24/2014). Rămășițele „zidului” au apărut la adâncimea de 0,2-0,4 m de la nivelul actual de călcare și se prezintă sub forma unei dărâmături compuse din sol argilo-nisipos în amestec cu pietre, cenușă și fragmente de bârne carbonizate (fig. 10; 27/2-4; 28). Pietrele cu dimensiunile cuprinse între 0,05×0,08×0,10 m și 0,10×0,15×0,30 m apar dispersat sau formează unele aglomerări compacte (fig. 10; 27/1). După degajarea acestui strat, la adâncimea de circa 0,5-0,6 m de la nivelul actual de călcare, a fost sesizată o lentilă, compusă din sol de culoare brună, de formă concavă, cu lățimea de 2,4-2,9 m și grosimea în partea centrală de 0,3 m (fig. 27/2). La nivelul lentilei au fost observate conturul unor gropi și șanțuri, aranjate în două șiruri, de-a lungul construcției defensive. Cel mai elocvent tablou a fost atestat pe latura de nord, unde pe o porțiune de 14 m s-au conturat 16 gropi și un șanț (fig. 10; 28), aranjate în două șiruri aproximativ paralele, orientate nord-sud, la o distanță de 0,6-0,8 m unul față de altul. Primul șir (limita exterioară a construcției) era constituit din trei gropi și un șanț cu lungimea de 11,3 m, iar cel de-al doilea – din 13 gropi. Gropile se aflau la distanța de 0,2-0,8 m una față de alta și aveau formă cilindrică cu diametrul de 0,3-0,4 m și adâncimea de 0,4-0,6 m. Șanțul avea formă trapezoidală în secțiune cu deschiderea la gură de 0,3-0,4 m și adâncimea de 0,4-0,5 m. Probabil, atât în șanț, cât și în gropi au fixate bârne verticale, care constituiau paramentele „zidului” și se aflau la o distanță de 0,6-0,8 m unul față de altul. Pentru stabilitate ele erau prinse transversal cu

1

2

3

4

5

Fig. 27. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Vestigiile „zidului” „citadelei” hallstattiene:
1, 2, 4 - secțiunea 13/2009; 3 - secțiunea 14/2010; 4 - secțiunea 15/2010.

1

2

Fig. 28. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Vestigiile „zidului” „citadelei” hallstattiene:
1 - secțiunea 23/2013; 2 - secțiunea 14/2010.

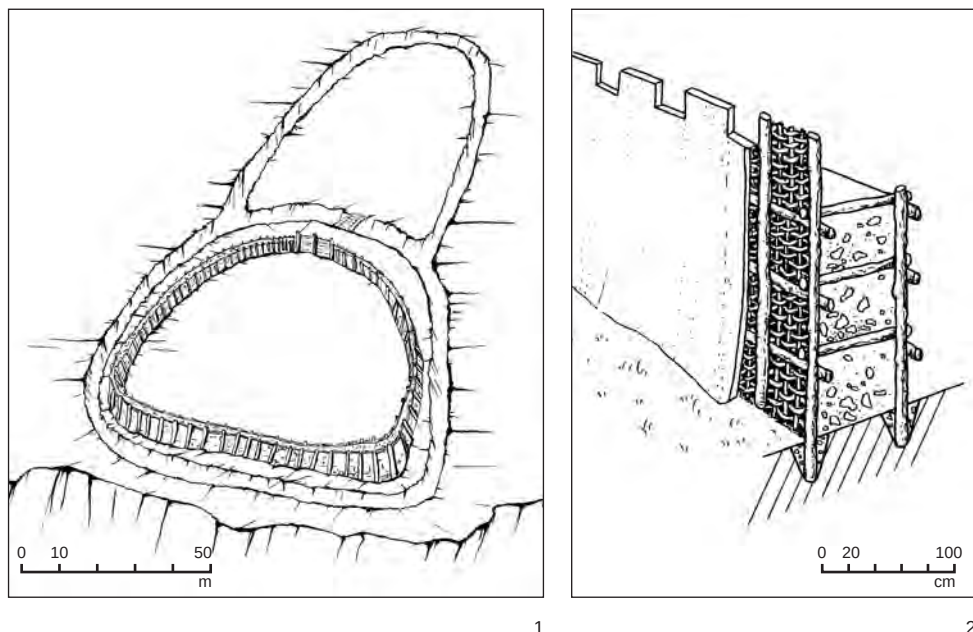

Fig. 29. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Variante de reconstrucție a sistemului defensiv al „citatei” hallstattiene.

bârne orizontale, de la care s-au păstrat bucăți carbonizate, depistate printre ruinele construcției. Partea inferioară a bânelor verticale a fost consolidată prin ridicarea unei platforme din sol brun cu grosimea de cca 0,3 m. Iar între cele două paramente au fost depuse sol argilo-nisipos și pietre de diferite dimensiuni, formând astfel un veritabil zid, care atingea lățimea de cca 1,0-1,2 m¹⁰ (fig. 29).

Din ruinele „zidului” au fost recuperate: o sulă din bronz (cat. nr. I.6; fig. 30/1), un fragment de cui (cat. nr. I.4; fig. 30/2), un fragment întregibil de la o ștanță-matrice pentru aplicarea decorului ștanțat (cat. nr. IV.28; fig. 30/4), un fragment de la o figurină zoomorfă din lut (cat. nr. IV. 36; fig. 30/3), o rondelă (cat. nr. IV. 25; fig. 30/5), o piatră pentru praștie (cat. nr. III. 13; fig. 30/3) și numeroase fragmente de ceramică ornamentate cu decor incizat (fig. 31), ștanțat (fig. 32/1-11; 14, 18), sau combinat (fig. 32/12, 13-21). Fragmentele de la vase, după formă și decor, în linii majore se încadrează în cultura Cozia-Saharna, fiind similare celor de la Alcedar, Țareuca, Cozia, Pocreaca, Cușmirca (Камыба 2000a, 318, таб. XXVI/3-5, 13, 21, 22).

În platforma de sol brun, ridicat pentru consolidarea bazei „zidului”, de asemenea, au fost descoperite fragmente de la diverse tipuri de vase, decorate prin incizare (fig. 33/1-5, 8, 11, 12), ștanțare (fig. 33/7, 14, 15) sau cu ornament în relief (fig. 33/10, 13), caracteristice, la fel, culturii Cozia-Saharna.

¹⁰ La distanța dintre paramente de 0,6-0,8 m se mai adăugă și grosimea medie a bânelor de 0,15-0,20 m.

Prezintă interes conținutul stratului cultural de sub fundamentul construcției defensive. Pe porțiunea cercetată au fost descoperite mai multe fragmente de ceramică modelată cu mâna, dintre care: unele lipsite de ornament, altele ornamentate cu decor incizat (fig. 34/3, 4, 7, 8, 10, 15), ștanțat (fig. 34/1, 2, 5) sau combinat (fig. 34/11, 13). Dintre fragmentele neornamentate se evidențiază cele de la vase mari cu gâtul înalt, bine profilat (fig. 34/9), sau arcuit (fig. 34/14), cu buza lată evazată (fig. 34/6, 9, 12). Asemenea recipiente sunt caracteristice fazei timpurii a perioadei hallstattiene, cunoscute în această zonă după exemplarele descoperite în *construcția nr. 1* de la Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 14-18, fig. 4/1-3), *groapa nr. 8* de la Saharna „Țiglău” (Niculiță, Nicic 2014, fig. 88/7, 9), atribuite „orizontului cu ceramică incizată” de la sfârșitul sec. XII - sec. XI a. Chr.

Fragmentele de ceramică cu decor incizat sunt de la vase de dimensiuni mijlocii, modelate din pastă semifină de culoare neagră sau surie-închisă. Decorul lor este constituit din trei sau mai multe linii paralele incizate orizontal, de la care coboară în jos, pe umărul trunchiului globular al vasului, fascicule de linii oblice depuse sub unghi (fig. 34/3). De asemenea, sunt descoperite recipiente ornamente cu benzi din linii văluroase, depuse în zona diametrului maxim al trunchiului (fig. 34/13). Aceste fragmente, la fel, au similitudini în sortimentul de vase, atribuite „orizontului cu ceramică incizată” de la Solonceni „Hlinaia” (Кашуба 2000а, рис. LXXIX), Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Băț 2016, fig. 13) etc.

Ceramica cu decor ștanțat este prezentată de un număr redus de fragmente. Decorul, de regulă, e compus din trei linii paralele, ștanțate orizontal, de la care se lasă în jos pe trunchiul globular al vasului câte două linii paralele, depuse sub unghi, care se încunună cu câte un cerculeț (fig. 34/5). Au mai fost sesizate fragmente de la străchini cu trunchiul rotunjit, cu buza orizontală, înzestrată cu câte unul sau două suporturi aplatizate, și ornamentată cu linii ștanțate paralel, depuse

Fig. 30. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”.
Descoperiri din dărâmătura „zidului”.

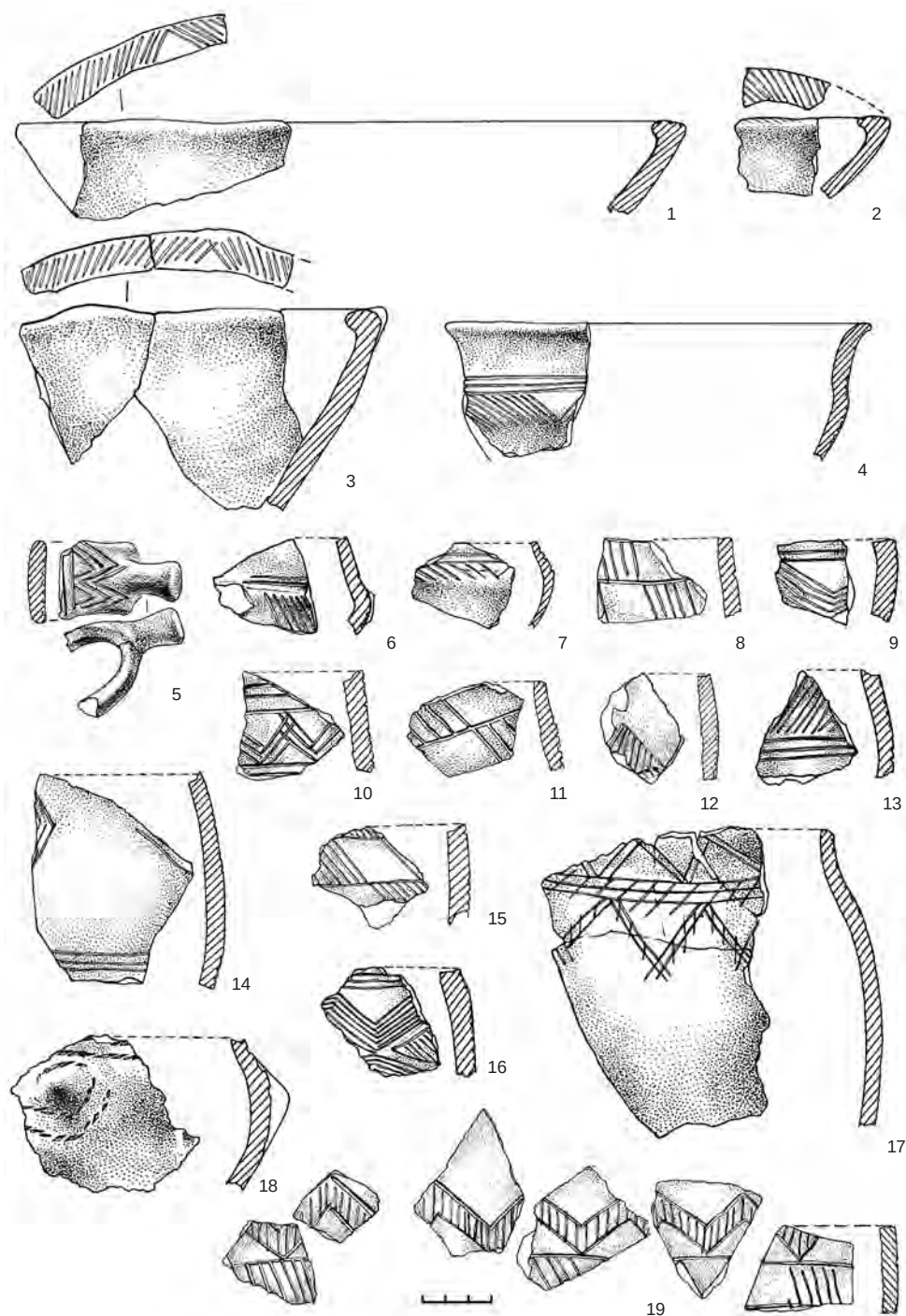

Fig. 31. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Fragmente ceramice descoperite în dărâmătura „zidului”.

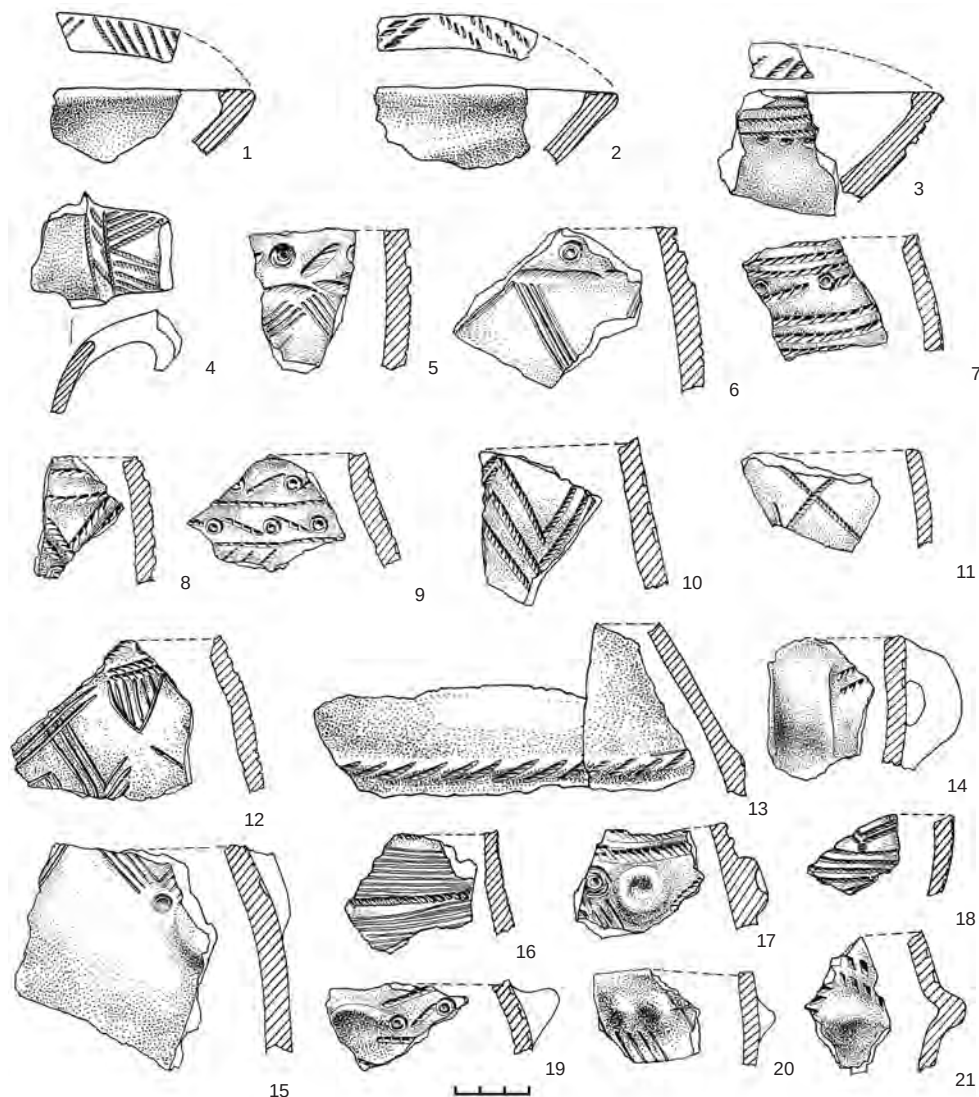

Fig. 32. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Fragmente ceramice descoperite în dărâmătura „zidului”.

oblic (fig. 34/2). Unele exemplare sunt ornate în partea de sus a trunchiului cu câte patru linii ștanțate orizontale (fig. 34/1). Recipiente cu astfel de decor sunt binecunoscute la monumentele din zona Nistrului Mijlociu, precum și în alte spații ale culturii Cozia-Saharna.

Prezența în stratul de cultură de sub baza construcției defensive a fragmentelor de recipiente, atribuite „orizontului cu ceramică incizată”, demonstrează fără echivoc existența unei așezări din această perioadă, ale cărei vestigii au fost suprapuse

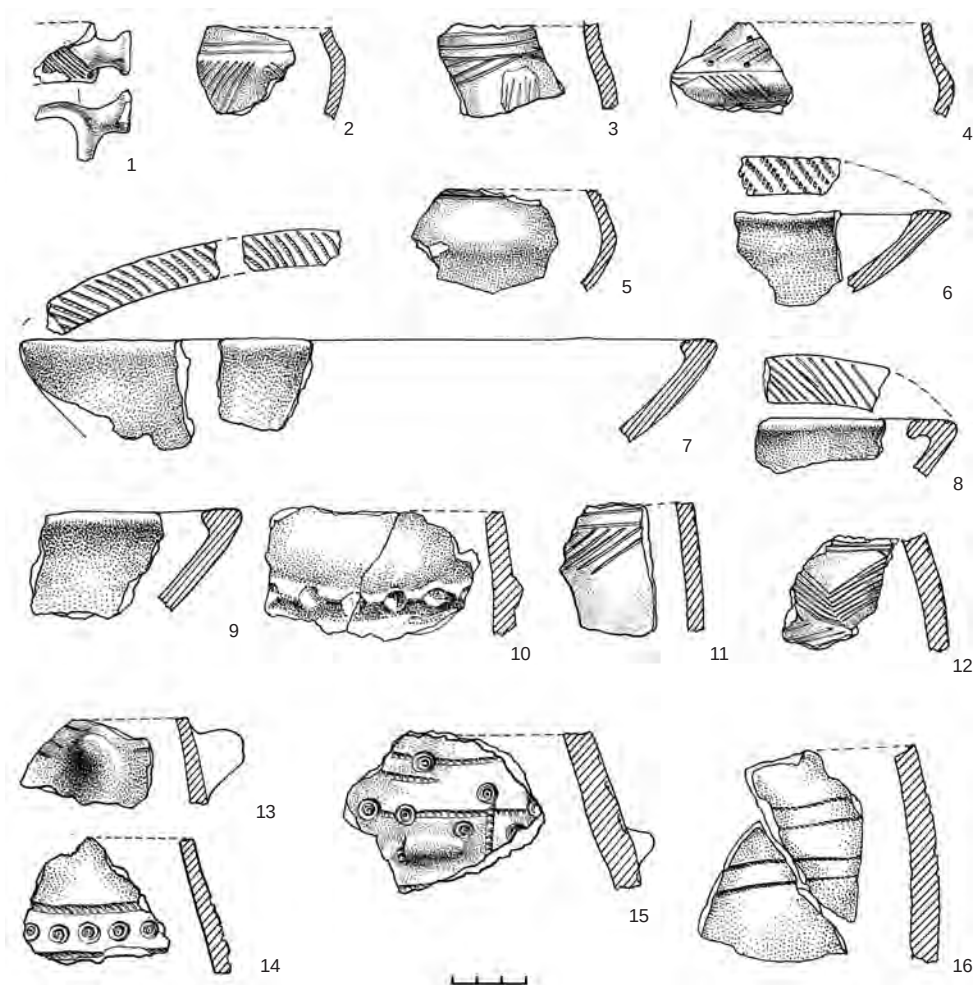

Fig. 33. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Ceramică descoperită la baza „zidului”.

de „citadelă”. Numărul nesemnificativ de fragmente de ceramică cu decor ștanțat ne conduce spre supoziția, că fortificația a fost întemeiată într-o fază timpurie a locuirii de tip Cozia-Saharna pe promontoriul de la Saharna Mare.

Șanțul (fig. 35) a fost săpat în fața „zidului” și urma traseul acestuia. Pe laturile de vest și nord el se afla la distanța de cca 10 m de la „zid” și a fost amenajat prin adâncirea fundului unei doline naturale¹¹, iar pe sectoarele de est și sud șanțul a fost săpat direct de la nivelul antic de călcare și se afla la o depărtare de cca 2,7 m față de „zid”. Șanțul a fost cercetat prin intermediul a cinci secțiuni: *Secțiunea*

¹¹ Diferența dintre baza „zidului” și fundul dolinei, de la al cărei nivel a fost săpat șanțul, era de cca 1,6 m.

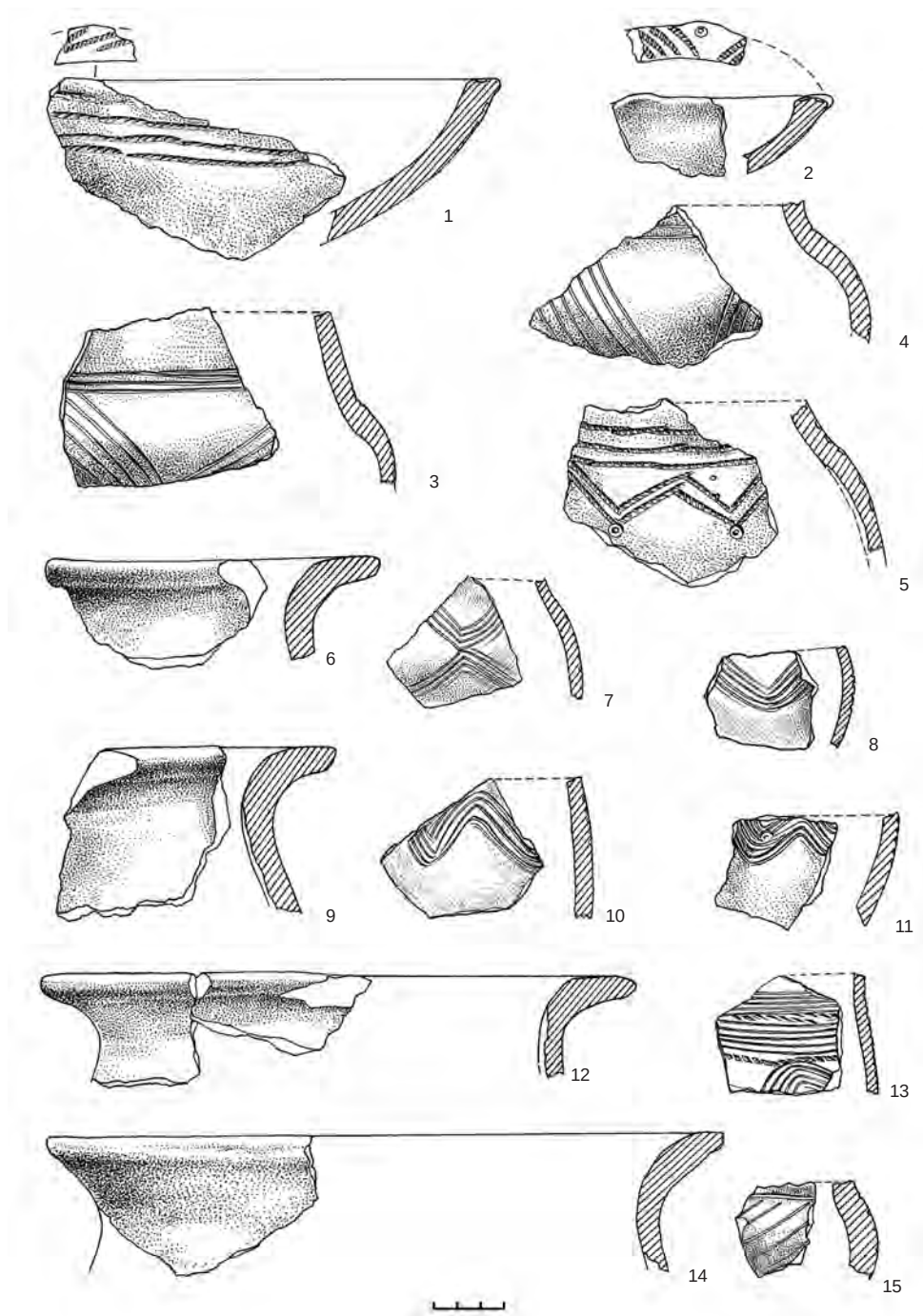

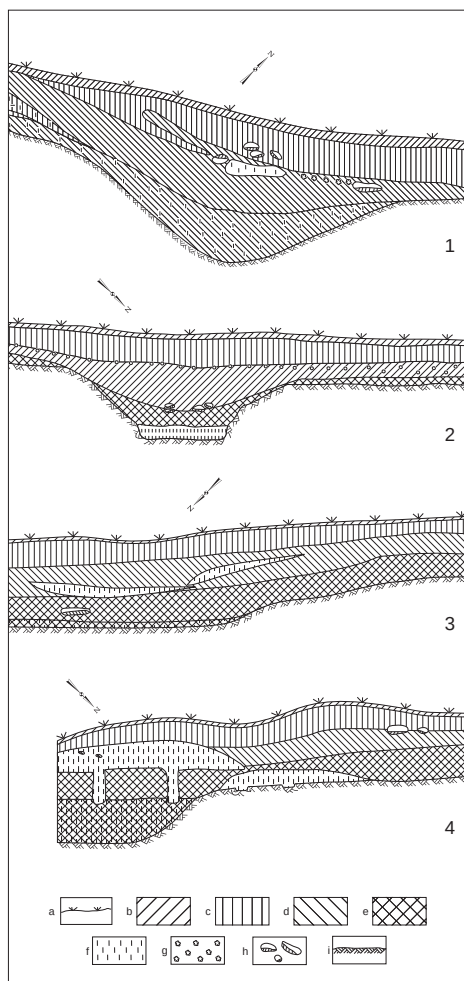
Fig. 34. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”.
Ceramică descoperită în stratul de cultură de sub „zid”.

7/2003, cu lățimea de 2 m – pe latura de vest; *Secțiunea 13/2009* (fig. 20), de 2 m lățime – pe latura de nord; *Secțiunea 15/2010* (fig. 12), lățimea de 2 m – pe latura de est; *Secțiunile 21/2012* (fig. 15/1) și *24/2014* (fig. 13/2) cu lățimea totală de 6 m – pe latura de nord. În partea de vest șanțul avea pereții oblici, iar fundul – albiat. Deschiderea acestuia la gură era de cca 6 m, spre fund îngustându-se până la 2 m, adâncimea fiind de 1,6 m. Pe sectorul de nord șanțul avea pereții oblici, care spre fund deveneau verticali. Lățimea în partea superioară era de cca 4,2 m, iar în cea inferioară – de 1,6 m, adâncimea – 1,2 m. Pe marginea de sud a promontoriului șanțul avea pereții oblici și fundul ușor arcuit. Deschiderea lui la gură fiind de cca 2,4 m, iar adâncimea de cca 0,8 m. Pe latura de est șanțul era de formă trapezoidală în secțiune, având lățimea în partea superioară de cca 4,5 m, iar în cea inferioară de cca 3,5 m, adâncimea fiind de 0,7 m. Umplutura șanțului este compusă din câteva straturi și diferă de la o porțiune la alta. Însă, în toate secțiunile în partea inferioară au fost surprinse lentile de sol castaniu, urmate de sol de culoare cenușie¹². Din stratul de culoare castanie au fost recuperate un pandantiv din bronz (cat. nr. I.8; fig. 36/1), o fusaiolă (cat. nr. IV.6; fig. 36/2), o bilă din lut (cat. nr. IV.38; fig. 36/3), un astragal (cat. nr. II. 15; fig. 36/4) și numeroase fragmente ceramice (fig. 36/5-21). Ceramica descoperită la fundul șanțului este modelată din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea lor variază de la cărămiziu la negru. Acestea de regulă sunt ornamentate cu decor incizat (fig. 36/7, 9, 10, 14, 17-19), ștanțat (fig. 36/12, 13, 21), combinat (fig. 36/15, 16) sau în relief (fig. 36/20). Fragmente de la vase similare sunt cunoscute atât în regiunea Nistrului Mijlociu (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 42/2), cât și în alte situri ale culturii Cozia-Saharna – Pocreaca (Iconomu 1996, fig. 17/7, 11), Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 70) etc.

Astfel, materialele descoperite atât printre ruinele „zidului” și la baza lui, cât și în partea inferioară a șanțului dau posibilitatea de a constata că elementele defensive au fost edificate în perioada hallstattiană timpurie și „citadela” din punctul de vedere cultural-cronologic, se încadrează în cercul monumentelor culturii Cozia-Saharna.

„Citadele” similare au mai fost atestate în ultimii ani în arealul estic al culturii Cozia-Saharna, la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 62-63, fig. 49; Zanoci 2013, 316, fig. 8-9) și Horodiște „La Șanț” (Niculiță, Zanoci, Băț 2014, 240-242, fig. 5-9; Zanoci, Niculiță, Băț 2015, 88-91, fig. 7-10). Fortificații de dimensiuni reduse, ce au o formă quasi-rotundă în plan sunt întâlnite frecvent și în spațiul de la est de Nistru, în cultura Černyj Les – Lubency, Golovjatin, Kalantaev etc. (Тереножкин 1961, 13-25, рис. 4, 6; Дараган 2011, 52-54, рис. II/7-9).

¹² În urma cercetărilor efectuate în anii 2001-2007 s-a stabilit că solul de culoare castanie corespunde nivelului de locuire hallstattian timpuriu, iar cel de nuanță cenușie – orizontului traco-getic (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 140-144). Astfel, se poate presupune că primele alunecări ale solului în șanț încep să se producă încă în perioada hallstattiană timpurie.

5

6

7

Fig. 35. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Șanțul defensiv al „citadelei” hallstattiene timpurii: 1, 5 - sectorul de sud-vest (Secțiunea 7/2003); 2 - sectorul de nord-vest (Secțiunea 13/2009); 3, 6 - sectorul de nord-est (Secțiunea 15/2010); 4, 7 - sectorul de sud (Secțiunea 23/2014) (Legenda: 1. suprafața actuală de călcare; 2. cernoziom în amestec cu vegetație; 3. cernoziom; 4. sol de culoare cenușie; 5. sol castaniu; 6. sol argilos; 7. fragmente de lut ars; 8. pietre; 9. strat steril).

O altă „incintă” a fost atestată în partea de sud-est a promontoriului. Conform datelor preliminare, în plan ea prezintă un semioval cu lățimea de cca 55 m și lungimea de cca 78 m și este delimitată la est, nord și vest de un șanț defensiv (fig. 26/4; 29/1). Această „incintă”, după cum arată prospecțiunile magnetometrice (fig. 26/2), era acroșată la „citadela”, descrisă anterior. Șanțul, cu o lungime de cca 185 m, descria în plan un semioval. A fost cercetat prin intermediul secțiunilor 10/2006 (fig. 37/1, 2, 4, 5) și 18/2011 (fig. 37/3, 6). Ca urmare a investigațiilor arheologice s-a stabilit că el a fost săpat de la nivelul solului castaniu (0,8 m adâncime de la nivelul actual

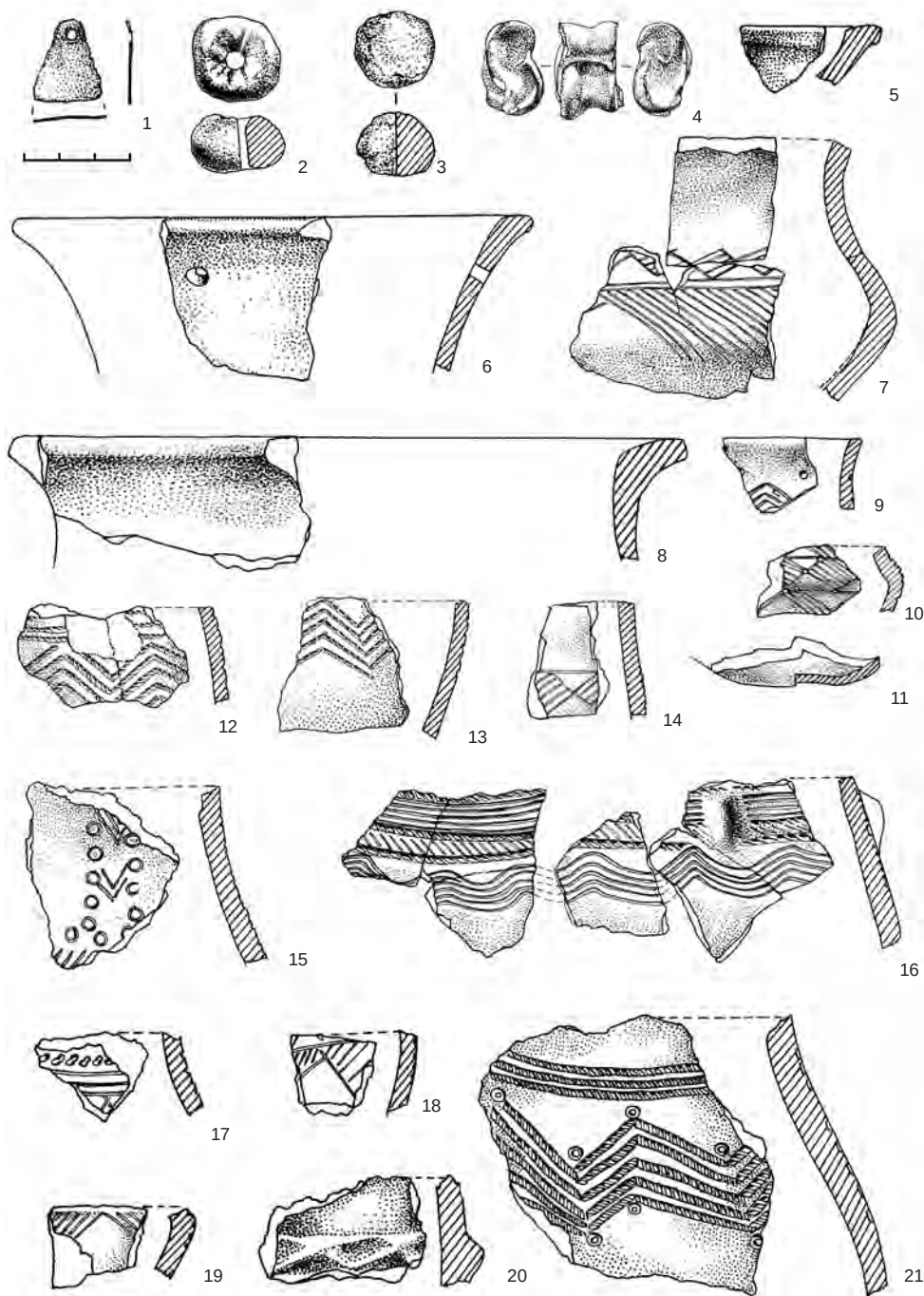
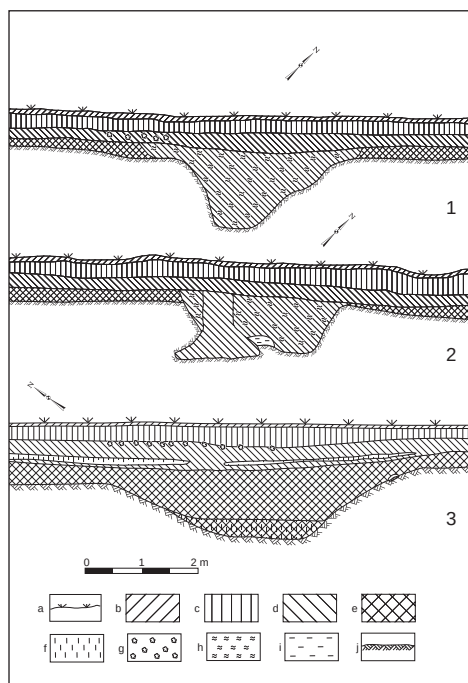

Fig. 36. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Material hallstattian timpuriu descoperit în umplutura șanțului defensiv.

4

5

6

Fig. 37. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Șanțul defensiv al „incintei” adiacente:
 1, 4 - sectorul de sud-vest (Secțiunea 10/2006); 2, 5 - sectorul de nord-est (Secțiunea 10/2006);
 3, 6 - zona curburii (Secțiunea 18/2011) (Legenda: 1. suprafața actuală de călcare;
 2. cernoziom în amestec cu vegetație; 3. cernoziom; 4. sol de culoare cenușie; 5. sol castaniu;
 6. argilă; 7. fragmente de lut ars; 8. cenușă; 9. moloz; 10. strat steril).

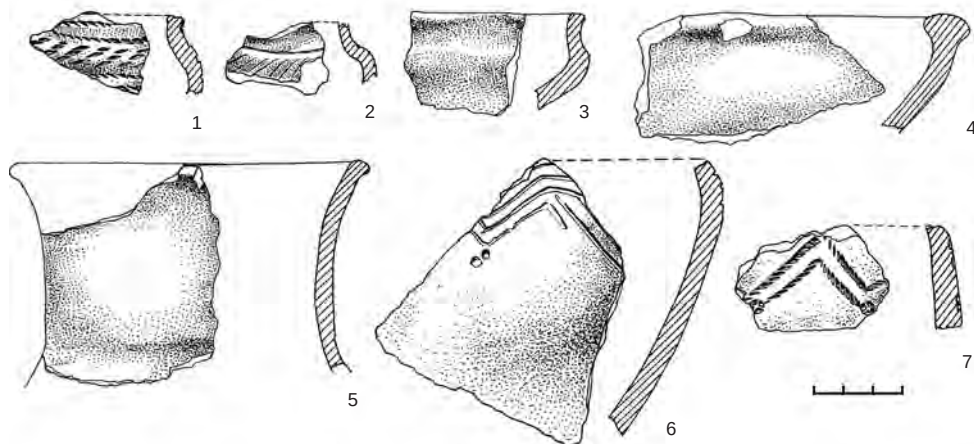

Fig. 38. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Ceramică hallstattiană timpurie din umplutura șanțului „incintei” adiacente.

de călcare). Pe segmentul de sud-vest șanțul avea pereții oblici și fundul plat, cu lățimea de 3,0 m în partea superioară și de 0,85 m – în cea inferioară, adâncimea lui pe acest sector fiind de 1,4 m. Pe porțiunea de nord-est șanțul avea formă trapezoidală în secțiune cu lățimea la gură de 3 m, la fund – de 1,4 m și adâncimea – de 1,0 m. În zona curburii el nu depășea în partea de sus lățimea de 2 m, iar în cea de jos – de 1 m, adâncindu-se până la 1,1 m. Umplutura consta din sol cenușiu în amestec cu cenușă. În partea de nord-est șanțul a fost întretăiat de o groapa menajeră, în care s-au descoperit fragmente de amfore de Thasos și Peparethos, ce se încadrează între mijlocul secolului IV și mijlocul secolului III a. Chr. (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 115-116, fig. 111/1, 4-11). Deci, este evident că această linie defensivă a funcționat anterior vremii săpării gropii. Spre o datare mai timpurie a șanțului conduc și fragmentele de ceramică cu decor incizat (fig. 38/2, 6) și ștanțat (fig. 38/1, 7), descoperite la fundul șanțului. Dintre ele atrage atenția un fragment de la un vas ornamentat cu două linii imprimate (pseudo-șnur) dispuse în formă de zigzag, la vârful unghiurilor fiind imprimate cerculețe (fig. 38/7). Un decor similar a fost atestat și pe fragmentul descoperit la fundul șanțului „citadelei” (fig. 36/21). Astfel, fragmentele ceramice identificate în partea inferioară a șanțului se încadrează în sortimentul ceramic caracteristic culturii Cozia-Saharna, ceea ce permite, la acest moment, datarea construcției defensive descrise, la fel, ca și „citadela”, în perioada hallstattiană timpurie. Caracterul modest al investigațiilor în spațiul „incintei” nu a permis atestarea altor amenajări defensive în spatele șanțului. De asemenea, pentru moment nu este încă clară corelarea acestei „incinte” cu „citadela”. Însă, în baza materialelor depistate în construcțiile defensive, se poate presupune că ele au funcționat simultan. Una dintre ele („citadela”) având un rol principal, iar cea de a doua („incinta”) – secundar¹³.

¹³ Faptul că materialul specific culturii Cozia-Saharna poartă un caracter redus în perimetrul „incintei” ne poate conduce spre ipoteza existenței aici a unui spațiu pentru adăpostirea animalelor.

4.1.2. Complexe locative, gospodărești și de cult

Atât în „citadelă”, cât și în „incinta adiacentă” au fost descoperite: o construcție de suprafață, o vatră, 62 gropi menajere și un complex de cult. Majoritatea complexelor conțin materiale arheologice cronoindicatoare, ce permit atribuirea lor nivelului de locuire hallstattian timpuriu de tip Cozia-Saharna. În unele gropi, însă aceste artefacte lipsesc, atribuirea lor fiind făcută, pornind de la adâncimea de la care ele au fost săpate – peste 0,6 m. Adâncime de la care începe stratul de sol castaniu, considerat pe situl Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” drept nivel de călcare pentru comunitatea hallstattiană timpurie.

Construcția nr. 3¹⁴ (2/13/2009¹⁵) a fost evidențiată în *Secțiunea 13/2009* și parțial în *Secțiunea 14/2010*, la adâncimea de 0,7 m¹⁶. Ruinele ei (fig. 40/1; 39/1) au fost descoperite sub temelia construcției de suprafață din nivelul traco-getic și reprezintă o platformă, ce descrie un contur quasi-polygonal cu dimensiunile 1,9×1,3 m. Ca urmare a investigațiilor arheologice s-a stabilit că platforma avea grosimea de 0,25 cm și era compusă din sol ars în amestec cu cenușă. În preajmă, precum și pe conturul ei au fost descoperite fragmente de bârne carbonizate, dispuse în poziție verticală și orizontală.

În stratul de arsură al platformei au fost descoperite 37 fragmente de ceramică modelată cu mâna. Dintre acestea se evidențiază 20 fragmente ce făceau parte de la un singur vas (fig. 40/8-10, 13), confecționat din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea lui era neuniformă și incompletă. Culoarea varia de la cărămiziu-deschis spre cărămiziu-închis sau cafeniu. Fragmentele făceau parte dintr-un

1

2

Fig. 39. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Construcția nr. 3: 1 - vestigiile construcției (vedere dinspre est); 2 - vas „în situ” din construcție.

¹⁴ Numerotarea complexelor se face în continuarea celor publicate (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 69-150).

¹⁵ Cifrele din paranteze indică numerotarea complexelor conform rapoartelor de săpătură.

¹⁶ Aici și în continuare se indică adâncimea de la nivelul actual de călcare.

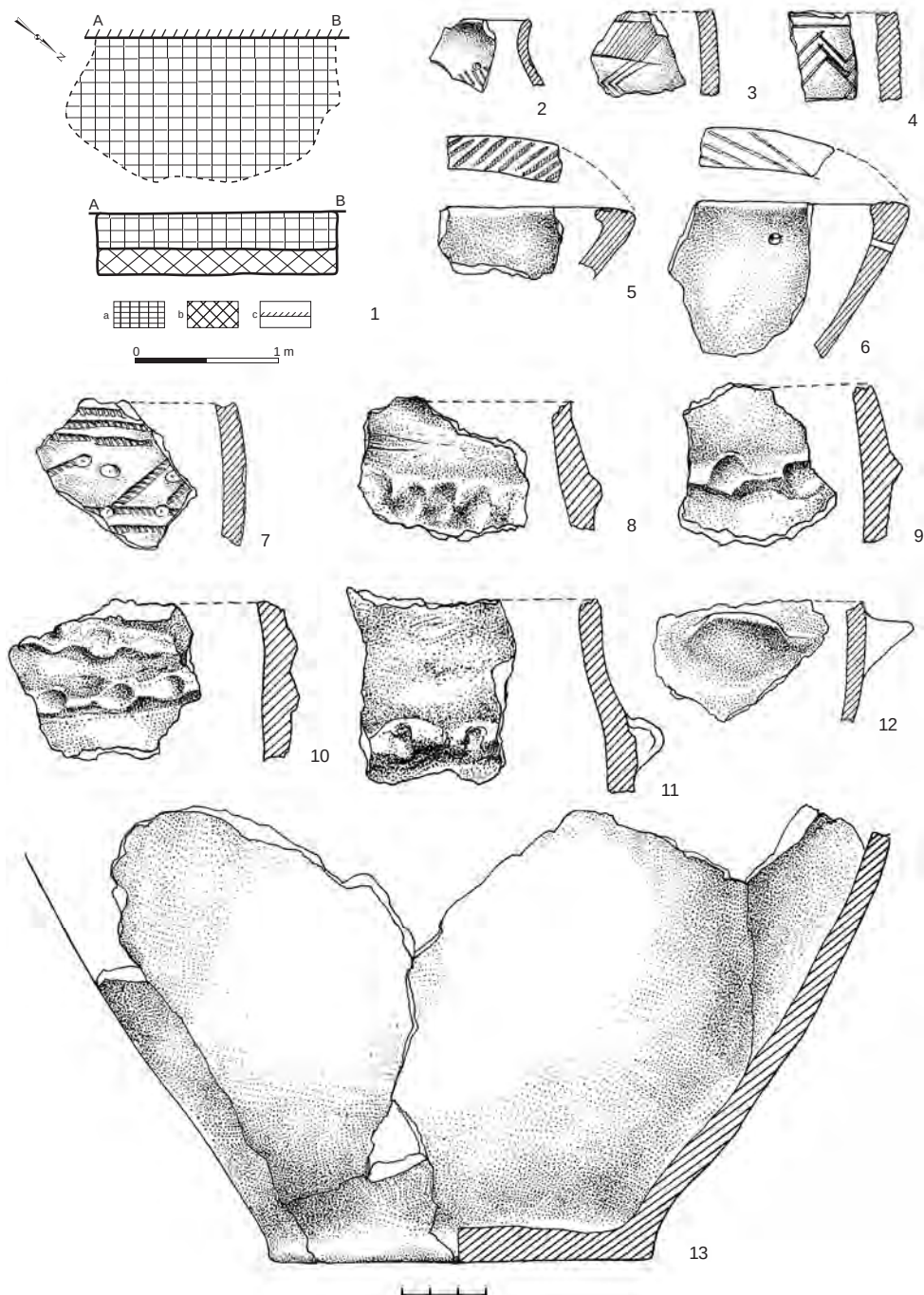

Fig. 40. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Construcția nr. 3: 1 - planul și profilul (Legenda: a. sol ars în amestec cu cenușă și fragmente de lut ars; b. sol castaniu; c. limita secțiunii); 2-13 - ceramică descoperită în construcție.

recipient de proporții mari. Practic integral s-a păstrat partea inferioară a vasului (fig. 40/3; 39/2). Diametrul fundului era de 12 cm, iar al trunchiului – de 27 cm. Fragmentele descoperite în apropiere făceau parte de la pereții acestui vas, unele din ele fiind ornamentate cu brâie alveolare (fig. 40/8-10).

Restul fragmentelor erau de la vase modelate din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea lor era incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cenușiu la negru. Dintre acestea se evidențiază: fragmente de străchini cu buza arcuită în interior, una fiind ornamentată pe margine cu linii oblice incizate (fig. 40/6), alta – cu linii oblice imprimate (fig. 40/5); fragmente de pereți de oale cu decor incizat (fig. 40/39/3, 4) și ștanțat (fig. 40/7); fragmente de ceașcă cu decor incizat în asociere cu cerculețe imprimate (fig. 40/2) etc.

Fragmentele recuperate, după morfologie, ardere, culoare și ornament pot fi atribuite sortimentului ceramic Cozia-Saharna, ceea ce permite încadrarea construcției în perioada hallstattiană timpurie.

Vatra nr. 10 (1/24/2014) a fost atestată în secțiunea 24, la adâncimea de 0,95 m (fig. 41/1, 2). Vestigiile vetrei prezintă o platformă de lut ars de formă poligonală cu dimensiunile de 0,5×1,0 m și grosimea de cca 0,1 m. Vatra suprapunea parțial gura gropii nr. 202. Pe suprafața vetrei au fost descoperite cinci fragmente ceramice modelate cu mâna din pastă de lut cu degresanți de cioburi pisate. Arderea lor era incompletă și neuniformă. Ele au suprafața lustruită și o culoare ce variază de la cenușiu la negru. Printre acestea se evidențiază un fragment de oală cu marginea evazată (fig. 41/3), un fragment de strachină cu marginea arcuită în interior (fig. 41/4) și un fragment de perete de vas decorat cu brâu alveolar (fig. 41/5).

Groapa nr. 104 (13/13/2009) a fost atestată sub perețele de sud al secțiunii 13, la adâncimea de 0,8 m (fig. 42/1). Complexul a fost investigat doar pe jumătate, restul rămânând în afara secțiunii. S-a stabilit că groapa era de formă rotundă în plan, perețele în partea de est fiind vertical, iar în partea de vest – oblic. Diametrul gurii era de 1,6 m, al fundului – de 2 m, iar adâncimea de 0,5 m. Groapa a fost umplută cu sol de culoare castanie în amestec cu fragmente de lemn carbonizat.

Inventar: 15 fragmente de ceramică de tip Cozia-Saharna (fig. 42/4-8).

Groapa nr. 105 (14/13/2009) a fost descoperită în secțiunea 13, la adâncimea de 1,05 m (fig. 42/2). Ea avea forma cilindrică cu diametrul de 1,6 m și adâncimea de 0,72 m. Groapa a fost umplută cu sol de culoare castanie în amestec cu fragmente de lut ars și de lemn carbonizat. În partea inferioară a emplectonului au fost atestate cinci pietre cu dimensiunile medii de 0,20×0,15×0,10 m.

Inventar: șase fragmente de ceramică de tip Cozia-Saharna (fig. 42/9, 10) și 10 fragmente de oase.

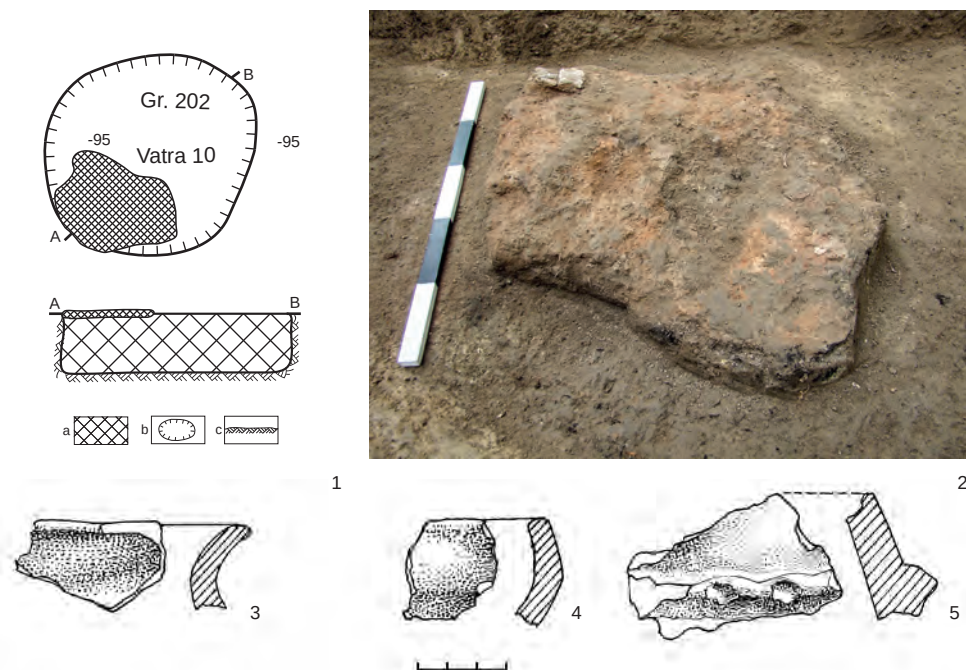

Fig. 41. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul vetrei nr. 10 (Legenda: a. sol de culoare castanie; b. conturul gropii; c. strat steril); 2 - vestigiile vetrei; 3-5 - fragmente ceramice descoperite pe suprafața vetrei.

Groapa nr. 106 (15/13/2009) a fost sesizată în secțiunea 13, la adâncimea de 1,1 m (fig. 42/3). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,2 m, al fundului – de 1,5 m și adâncimea de 0,6 m. Emplectonul consta din sol castaniu în amestec cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat.

Inventar: cinci fragmente de ceramică de tip Cozia-Saharna, dintre care unul cu decor ștanțat (fig. 42/11) și cinci fragmente de oase.

Groapa nr. 107 (16/13/2009) a fost atestată în secțiunea 13, la adâncimea de 1,1 m (fig. 42/3). Ea avea forma rotundă în plan, cu diametrul gurii de cca 1,7 m. Pe segmentul de nord-est groapa a fost săpată în trepte, iar pe cel de sud-vest – în formă de clopot. Astfel, fundul gropii era deplasat puțin spre sud-vest față de gură, înregistrând un diametru de 1,74 m. Adâncimea ei era de 1,12 m. Groapa a fost umplută în partea inferioară cu cernoziom în amestec cu cenușă, fragmente de lut ars și fragmente de lemn carbonizat, iar în cea superioară – cu sol de culoare castanie în amestec cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat.

Inventar: 26 fragmente de ceramică de tip Cozia-Saharna, dintre care o buză de strachină, decorată cu ornament ștanțat (fig. 42/12), un fragment de vas cu decor ștanțat (fig. 42/13) și un fragment vas cu decor incizat (fig. 42/14); șapte fragmente de oase; două așchii de silex (fig. 42/15, 16).

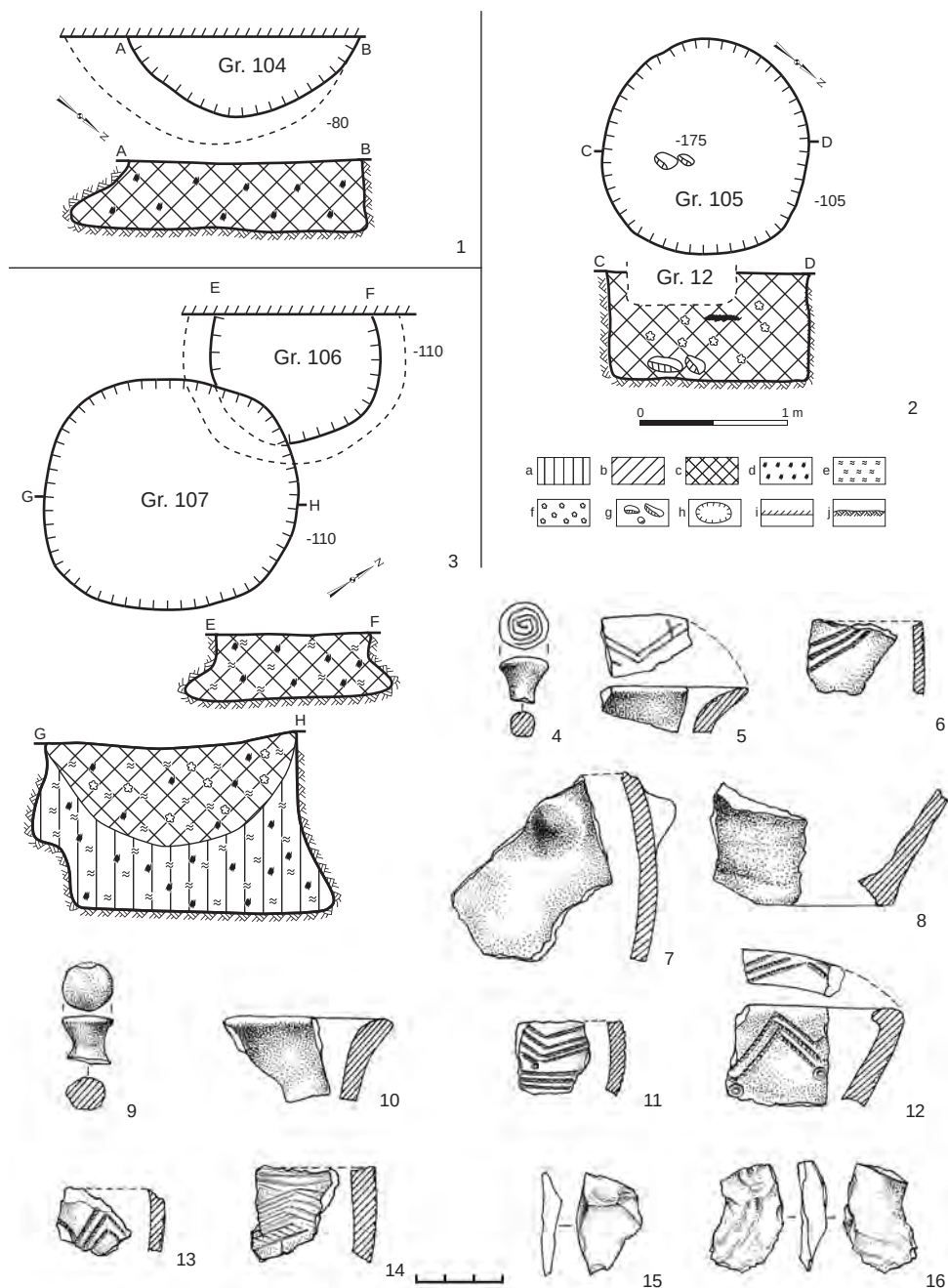

Fig. 42. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 104; 2 - planul și profilul gropii nr. 105; 3 - planul și profilul gropilor nr. 106 și nr. 107 (Legenda: a. cernoziom; b. sol de culoare cenușie; c. sol castaniu; d. fragmente de lemn ars; e. cenușă; f. fragmente de lut ars; g. pietre; h. conturul gropii; i. limita secțiunii; j. strat steril); 4-8 - inventarul gropii nr. 104; 9, 10 - inventarul gropii nr. 105; 11 - inventarul gropii nr. 106; 12-16 - inventarul gropii nr. 107.

Groapa nr. 108 (17/13/2009) a fost descoperită în secțiunea 13, la adâncimea de 1,3 m (fig. 68/1). Ea avea formă tronconică cu diametrul gurii de 1,6 m, al fundului – de 1,25 m și adâncimea de 1,1 m. Groapa a fost umplută cu sol de culoare castanie în amestec cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat.

Inventar: 101 fragmente de ceramică de tip Cozia-Saharna și 30 fragmente de oase de animale. Fragmentele ceramice sunt reprezentate de: opt fragmente de buză (fig. 43/4), patru fragmente de pereți ornamentați cu brâu (fig. 43/13, 14), 10 fragmente de pereți cu decor ștanțat (fig. 43/5-11), un fragment de perete cu decor ștanțat și cu proeminență aplatizată (fig. 43/12), 76 fragmente de pereți neornamentați și două fragmente de fund.

Groapa nr. 109 (18/13/2009) a fost sesizată în secțiunea 13, la adâncimea de 1,4 m (fig. 43/2). Ea a fost cercetată parțial, o parte a gropii rămânând în afara secțiunii. După porțiunea investigată s-a putut stabili că groapa a avut formă tronconică cu diametrul gurii de 1,6 m, al fundului – de 1,28 m și adâncimea de 1 m. Embletonul gropii consta din sol de culoare castanie în amestec cu fragmente de lemn carbonizat și pietre de dimensiuni neconsiderabile.

Inventar: 15 fragmente de ceramică de tip Cozia-Saharna și opt fragmente de oase de animale. Ceramica este reprezentată de: două fragmente de buză de oală (fig. 43/15, 16), un fragment de perete cu decor incizat (fig. 43/17), un fragment de perete cu decor ștanțat (fig. 43/19), un fragment de perete cu decor incizat în asocieri cu decor ștanțat (fig. 43/18) și 10 fragmente de pereți neornamentați.

Groapa nr. 110 (19/13/2009) a fost atestată în secțiunea 13, la adâncimea de 1,4 m (fig. 43/3). Ea avea formă de clopot, diametrul gurii era de 0,9 m, al fundului – de 1,3 m și adâncimea de 0,8 m. Groapa a fost umplută cu sol de culoare castanie în amestec cu fragmente de lemn ars și pietre mărunte.

Inventar: 15 fragmente de ceramică de tip Cozia-Saharna – două buze de strachină (fig. 43/21, 22), o buză de oală (fig. 43/23), o buză de ceașcă ornamentată cu decor incizat (fig. 43/20) și 11 pereți neornamentați.

Groapa nr. 111 (4/13A/2010) a fost descoperită în secțiunea 13A, la adâncimea de 0,6 m (fig. 44/1). Ea nu a fost cercetată complet, o parte a ei rămânând în afara secțiunii. După cum reiese din partea investigată, ea a avut peretele de vest și nord-vest săpat vertical, iar cel de nord-est și est, săpat în trepte. Diametrul gurii era 1,9 m, al fundului de 1,8 m și adâncimea de 1,0 m. Umplutura gropii consta din sol cenușiu în amestec cu fragmente de lemn carbonizat și de lut ars.

Inventar: un fragment de la o lamă de cuțit (cat. nr. I.1; fig. 44/4), 81 fragmente ceramice de la cești (fig. 44/5-9), străchini (fig. 44/10, 11) și oale (fig. 44/12, 13) de tip Cozia-Saharna, 60 de pietre de dimensiuni neconsiderabile, trei fragmente de lut ars și 47 fragmente de oase de animale.

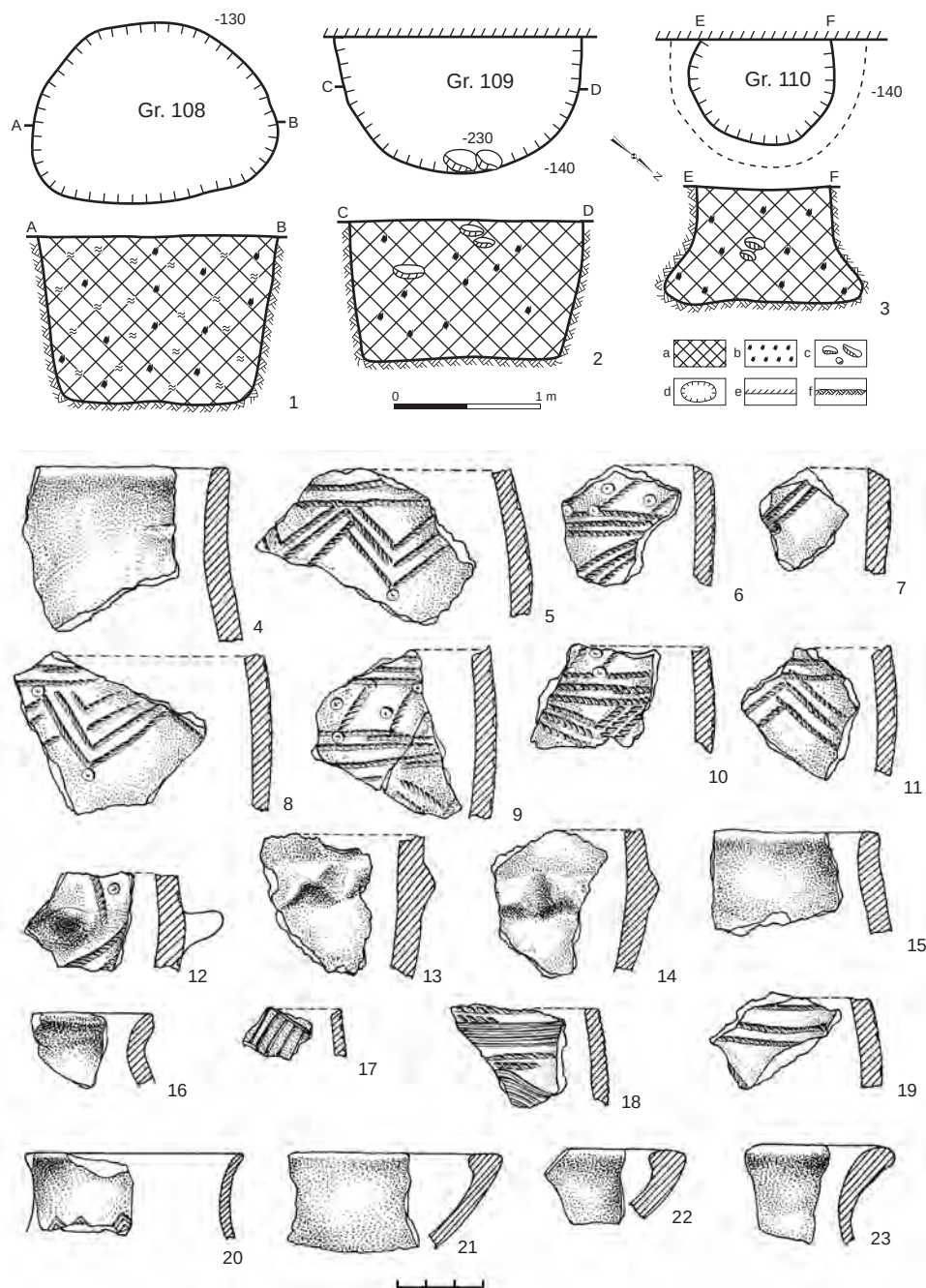

Fig. 43. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 108; 2 - planul și profilul gropii nr. 109; 3 - planul și profilul gropii nr. 110 (Legenda: a. sol castaniu; b. fragmente de lemn ars; c. pietre; d. conturul gropilor; e. limita secțiunii; f. strat steril); 4-14 - inventarul gropii nr. 108; 15-19 - inventarul gropii nr. 109; 20-23 - inventarul gropii nr. 110.

Groapa nr. 112 (5/13A/2010) a fost sesizată în secțiunea 13A, la adâncimea de 0,6 m (fig. 44/2). Ea nu a fost cercetată complet, o parte a ei rămânând în afara secțiunii. După cum reiese din partea investigată, ea a avut peretele de vest și nord-vest săpat vertical, iar cel de nord-est și est, săpat în trepte. Diametrul gurii era 0,8 m, al fundului de 0,8 m și adâncimea de 1,2 m. Embletonul gropii este reprezentat de sol castaniu în amestec cu cenușă, fragmente de lemn ars și pietre, care a fost suprapus în partea superioară de o lentilă de sol cenușiu în amestec cu cenușă și fragmente de lemn ars.

Inventar: trei fragmente de ceramică (fig. 44/13-15) de tip Cozia-Saharna, opt pietre de dimensiuni neconsiderabile și două oase de animale.

Groapa nr. 113 (9/13A/2010) a fost atestată în secțiunea 13A, la adâncimea de 0,8 m (fig. 44/3). Ea nu a fost cercetată complet, deoarece a fost intersectată de groapa 7/13A/2010. După cum reiese din partea investigată, groapa a fost săpată în trepte și a avut diametrul gurii de 1,6 m și adâncimea de 1 m. Embletonul ei consta din sol castaniu în amestec cu fragmente de lut ars și pietre.

Inventar: 41 fragmente de la strachini (fig. 44/17-19, 21, 22), cești (fig. 44/16) și oale (fig. 44/20, 23, 24) de tip Cozia-Saharna, 31 fragmente de oase de animale și trei pietre de dimensiuni neconsiderabile.

Groapa nr. 114 (9/14/2010) a fost descoperită în secțiunea 14, la adâncimea de 1 m (fig. 45/1). Groapa a avut forma de clopot cu diametrul gurii de 1,4 m, cel al fundului de 1,6 m și adâncimea de 1,1 m. Embletonul ei consta din sol castaniu, întretăiat în partea superioară de o lentilă de sol argilos în amestec cu cenușă și pietre.

Inventar: 48 fragmente ceramice de tip Cozia-Saharna cu decor incizat (fig. 45/3, 9, 10), ștanțat (fig. 45/7, 8) și în relief (fig. 45/11-14); 12 fragmente de oase de animale.

Groapa nr. 115 (12/14/2010) a fost sesizată în secțiunea 14, la adâncimea de 1 m (fig. 45/2). Groapa a avut forma tronconică cu diametrul gurii de 1,4 m, cel al fundului de 1,15 m și adâncimea de 1,1 m. Embletonul reprezintă sol cenușiu în amestec cu pietre de dimensiuni neconsiderabile. La 0,2 cm de la gura gropii a fost sesizată o strat de pietre cu grosimea de 0,15 m. Pietre aveau dimensiunile cuprinse între 4×6×10 cm și 10×12×14 cm.

Inventar: șase fragmente ceramice (fig. 45/15, 16) de tip Cozia-Saharna.

Groapa nr. 116 (14/14/2010) a fost atestată în secțiunea 14, la adâncimea de 1,2 m (fig. 46/1). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 0,8 m, al fundului – de 0,9 m și adâncimea de 0,45 m. Groapa a fost umplută sol castaniu în amestec cu fragmente de lemn carbonizat.

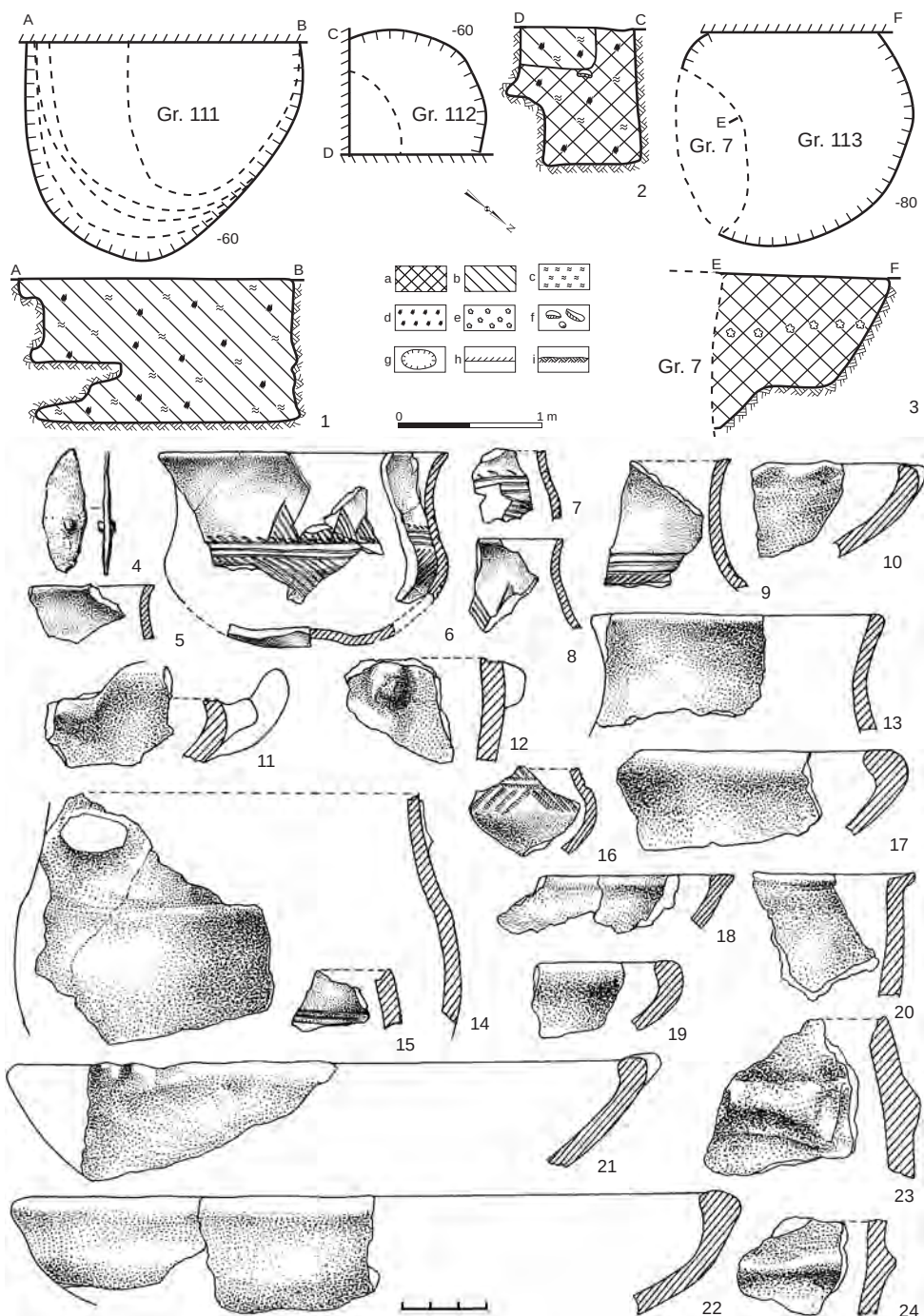

Fig. 44. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 111; 2 - planul și profilul gropii nr. 112; 3 - planul și profilul gropii nr. 113 (Legenda: a. sol castaniu; b. sol cenușiu; c. cenușă; d. fragmente de lemn ars; e. fragmente de lut ars; f. pietre; g. conturul gropilor; h. limita secțiunii; i. strat steril); 4-12 - inventarul gropii nr. 111; 13-15 - inventarul gropii nr. 112; 16-24 - inventarul gropii nr. 113.

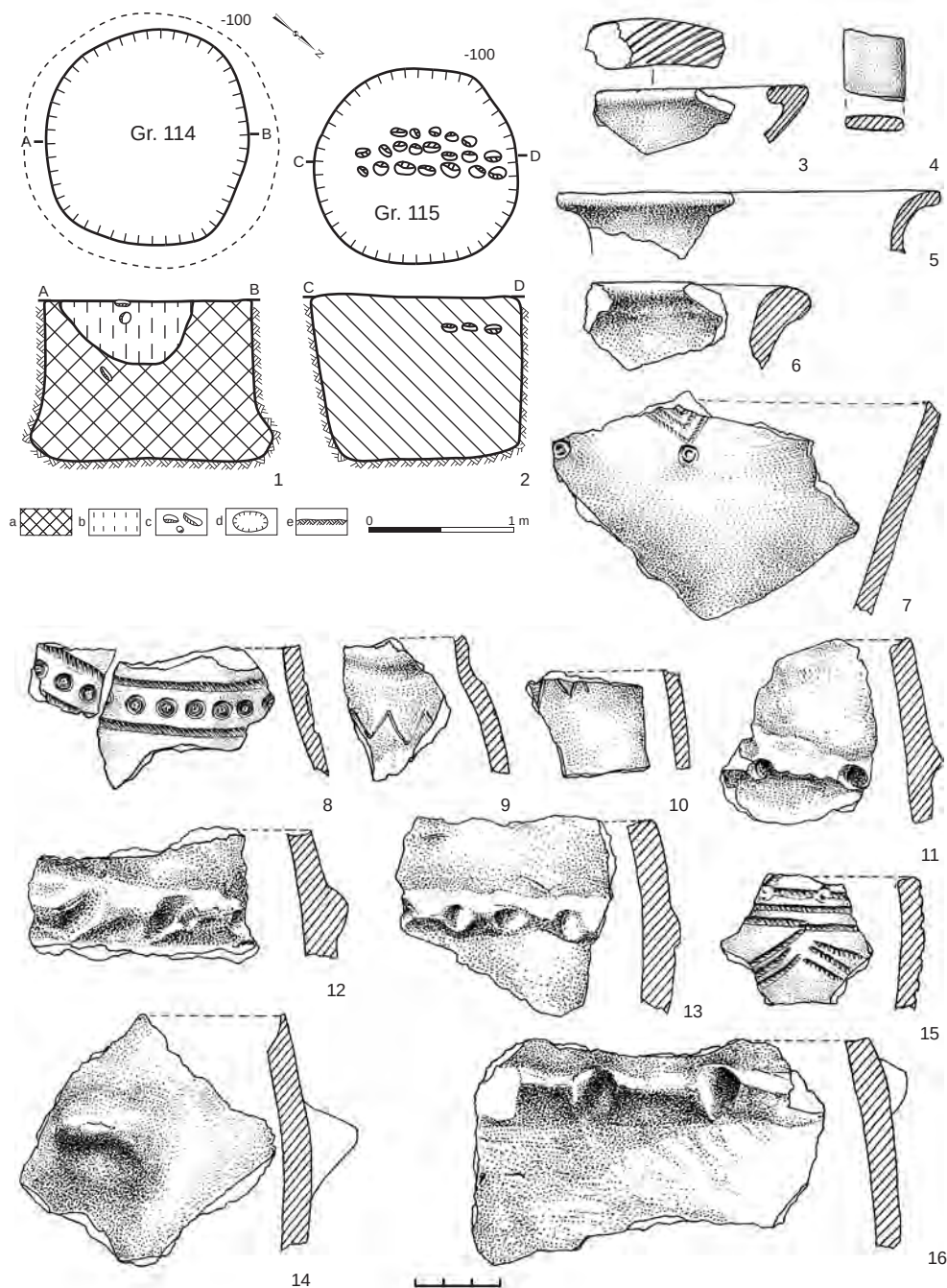

Fig. 45. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 114; 2 - planul și profilul gropii nr. 115 (Legenda: a. sol castaniu; b. sol argilos; c. pietre; d. conturul gropilor; e. strat steril); 3-14 - inventarul gropii nr. 114; 15, 16 - inventarul gropii nr. 115.

Inventar: două fragmente (fig. 46/7) de ceramică hallstattiană.

Groapa nr. 117 (3/15/2010) a fost descoperită în secțiunea 15, la adâncimea de 1,2 m (fig. 46/2). Ea nu a fost cercetată complet, o parte a ei rămânând în afara secțiunii. După cum reiese din partea investigată, ea a avut formă cilindrică cu diametrul de 1,4 m și adâncimea de cca 0,6 m. Umplutura gropii prezenta sol cenușiu în amestec cu pietre și cenușă.

Inventar: 10 fragmente de pereți de oală de culoare neagră cu suprafața lustruită, 10 oase de animale și nouă pietre de dimensiuni neconsiderabile.

Groapa nr. 118 (5/15/2010) a fost sesizată în secțiunea 15, la adâncimea de 1,25 m (fig. 46/3). Ea avea forma cilindrică cu diametrul de 80 cm și adâncimea de 10 cm. Umplutura gropii prezintă sol cenușos-lutos.

Inventar: o pintaderă (cat. nr. IV.33; fig. 46/8) și 11 fragmente de ceramică (fig. 46/9) de tip Cozia-Saharna.

Groapa nr. 120 (7/15/2011) a fost descoperită în secțiunea 15, la adâncimea de 0,6 m (fig. 46/4). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,45 m, al fundului – de 1,65 m și adâncimea de 1,08 m. Groapa a fost umplută sol cenușiu în amestec cu fragmente de lemn carbonizat și pietre.

Inventar: 31 fragmente de ceramică de la vase modelate cu mâna – 30 fragmente de oale (fig. 46/11, 12) și un fragment de ceașcă (fig. 46/11) –, șase oase de animale, două fragmente de zgură și 19 pietre de dimensiuni neconsiderabile.

Groapa nr. 121 (8/15/2011) a fost sesizată în secțiunea 15, la adâncimea de 0,8 m (fig. 46/5). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,20 m, al fundului de 1,60 m și adâncimea de 1,36 m. Umplutura gropii prezintă sol castaniu.

Inventar: 30 de fragmente de ceramică modelată cu mâna – două de la străchini (fig. 46/15), 19 de la oale (fig. 46/15-17) și nouă de la cești (fig. 46/13, 14) –, cinci fragmente de oase și cinci pietre de dimensiuni neconsiderabile.

Groapa nr. 122 (9/15/2011) a fost atestată în secțiunea 15, la adâncimea de 0,8 m (fig. 46/6). Gura ei avea forma ovală în plan cu diametrele de 1,20-1,34 m. În peretele de est groapa avea o adâncitură, care i-a conferit un diametru de 1,40 m. Adâncimea complexului era de 0,74 m. Umplutura gropii prezintă sol castaniu.

Inventar: patru fragmente de ceramică de la vase modelate cu mâna – trei pereți de la oale și un fragment de ceașcă (fig. 46/20) –, patru fragmente de oase și 39 bucăți de lut ars.

Groapa nr. 123 (11/15/2011) a fost descoperită în secțiunea 15, la adâncimea de 0,85 m (fig. 47/1). Ea avea formă ovală în plan cu diametrele de 0,55 și 0,74 m.

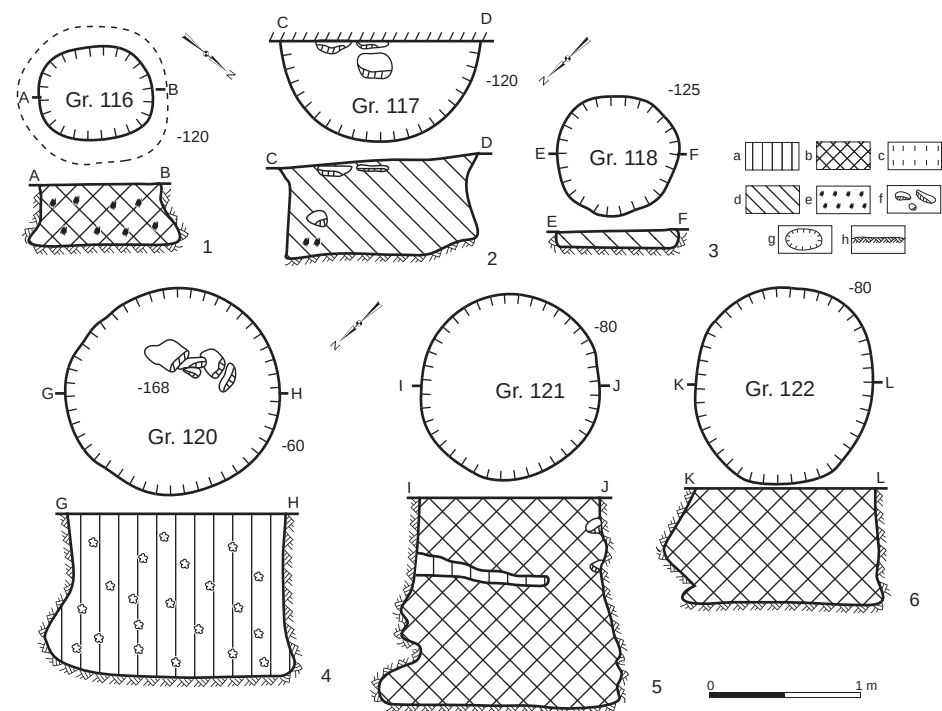

Fig. 46. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 116; 2 - planul și profilul gropii nr. 117; 3 - planul și profilul gropii nr. 118; 4 - planul și profilul gropii nr. 120; 5 - planul și profilul gropii nr. 121; 6 - planul și profilul gropii nr. 122 (Legenda: a. cernoziom; b. sol castaniu; c. sol argilos; d. sol de culoare cenușie; e. fragmente de lemn ars; f. pietre; g. conturul gropilor; h. strat steril); 7 - inventarul gropii nr. 116; 8, 9 - inventarul gropii nr. 118; 10-13 - inventarul gropii nr. 120; 13-19 - inventarul gropii nr. 121; 20 - inventarul gropii nr. 122.

Pereții ei erau verticali și se adânceau cca 0,24 m, parțial întretăind groapa nr. 138. Groapa a fost umplută cu cenușă.

Inventar: 18 de fragmente de ceramică modelată cu mâna, din care: unul de strachină (fig. 47/3) și 17 de la oale (fig. 47/4-7).

Groapa nr. 124 (13/15/2011) a fost sesizată în secțiunea 15, la adâncimea de 1,10 m (fig. 47/1). Ea avea forma cilindrică cu diametrul ce varia de la 1,14 la gură la 1,2 m spre fund. Adâncimea – 0,76 m. În partea de nord aceasta a fost întretăiată parțial de groapa nr. 138. Umplutura gropii prezintă sol castaniu în amestec cu pigmenți de lemn ars.

Inventar: 12 fragmente de ceramică de la vase modelate cu mâna – 11 de la oale și un fragment de ceașcă (fig. 47/8) –, patru fragmente de oase și patru pietre de dimensiuni neconsiderabile.

Groapa nr. 125 (15/15/2011) a fost atestată în secțiunea 15, la adâncimea de 0,83 m (fig. 47/2). Ea avea forma de clopot cu diametrul gurii de 0,76 m și al fundului de 1,36 m. Adâncimea – 0,48 m. Emplectonul gropii consta din sol castaniu în amestec cu cenușă.

Inventar: 18 de fragmente de ceramică modelată cu mâna – două de la străchini (fig. 47/11) și 16 de la oale (fig. 47/9, 10, 12, 13) –, două oase, un fragment de lut ars și patru pietre.

Groapa nr. 126 (17/15/2011) a fost descoperită în secțiunea 15, la adâncimea de 1,10 m (fig. 48/1). Ea avea forma complicată. În partea superioară ea prezenta o cavitate de formă cilindrică cu diametrul de 1,44 m și adâncimea de 0,24 m. De la acest nivel, a fost săpată o groapă în formă de clopot cu diametrul de sus de 0,78 m, iar cel de la fund de 1,20 m, cu adâncimea de 0,96 m. Emplectonul gropii consta din sol castaniu cu pigmenți de lemn ars.

Inventar: 203 de fragmente de ceramică modelată cu mâna – patru de la străchini (fig. 48/21-23), 164 de la oale (fig. 48/24-38) și 35 de la cești (fig. 48/2-20) –, 51 fragmente de oase, cinci bucăți de lut ars și 90 pietre.

Groapa nr. 127 (18/15/2011) a fost sesizată în secțiunea 15, la adâncimea de 1,10 m (fig. 49/1). Ea avea forma cilindrică cu diametrul de 1,18 m și adâncimea de 0,92 m. Emplectonul gropii consta din sol castaniu-lutos.

Inventar: 12 de fragmente de oale modelate cu mâna (fig. 49/4).

Groapa nr. 128 (12/18/2011) a fost atestată în secțiunea 18, adâncimea de 1,2 m (fig. 49/2). Ea avea formă de clopot, cu diametrul gurii de 1,8 m, iar al fundului de – 2,2 m și adâncimea de 0,55 m. Emplectonul constă din sol de culoare cenușie.

Inventar: 7 fragmente de ceramică modelată cu mâna (fig. 49/5).

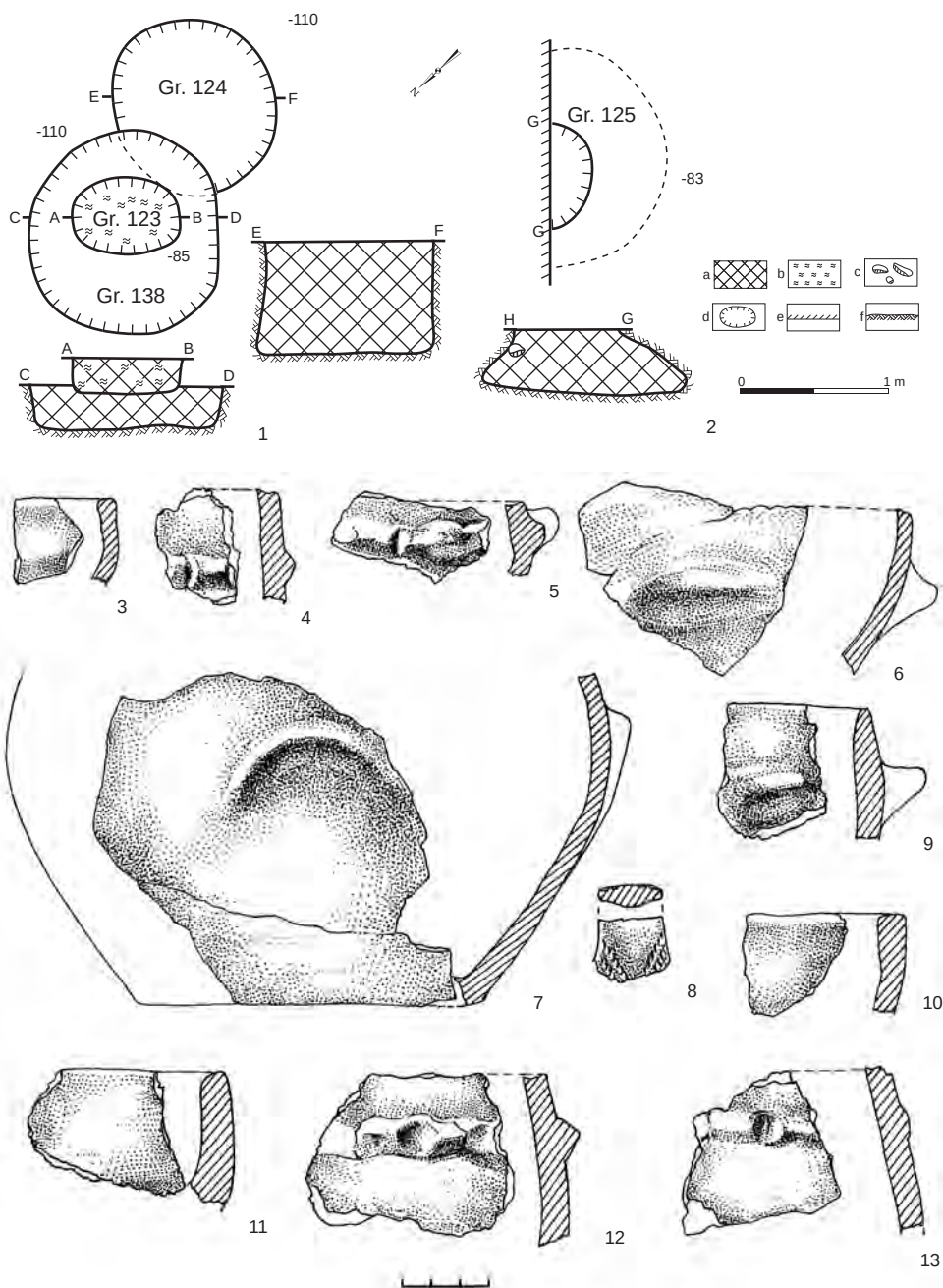

Fig. 47. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropilor nr. 123, 124, 138; 2 - planul și profilul gropii nr. 125 (Legenda: a. sol castaniu; b. cenușă; c. pietre; d. conturul gropilor; e. limita secțiunii; f. strat steril); 3-7 - inventarul gropii nr. 123; 8 - inventarul gropii nr. 124; 9-13 - inventarul gropii nr. 125.

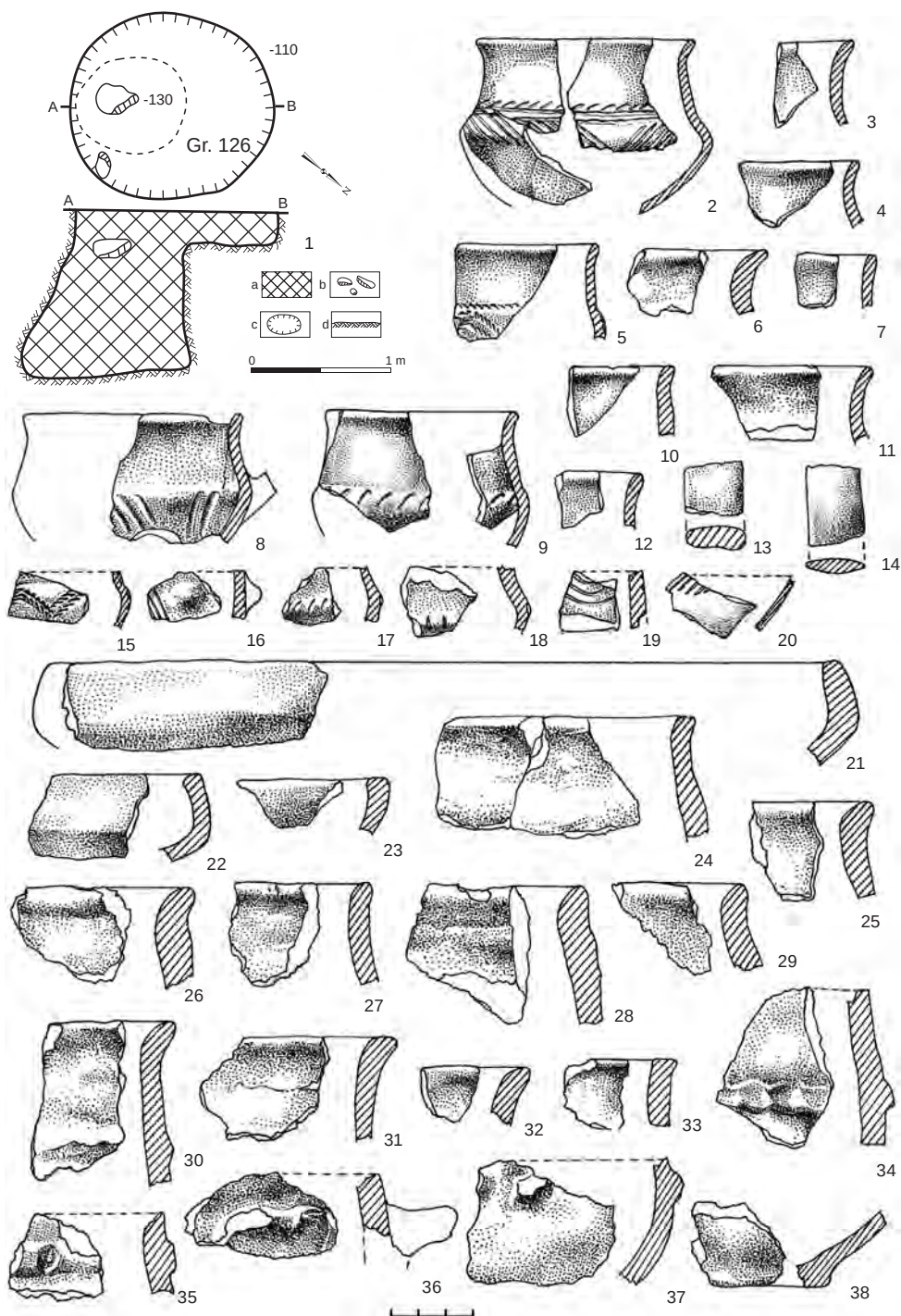

Fig. 48. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 126 (Legenda: a. sol castaniu; b. pietre; c. conturul gropii; d. strat steril); 2-38 - inventarul gropii nr. 126.

Groapa nr. 129 (13/18/2011) a fost descoperită în secțiunea 18, la adâncimea de 1,2 m (fig. 49/3). Ea avea formă cilindrică, cu diametrul de 2,2 m și adâncimea de 2,1 m. Emplectonul reprezenta sol de culoare cenușie.

Inventar: 25 fragmente de ceramică modelată cu mâna (fig. 49/6-12), 44 fragmente de oase de animale și 14 pietre.

Groapa nr. 130 (12/13/2009) a fost atestată în secțiunea 13, la adâncimea de 0,7 m (fig. 50/1). Ea avea formă cilindrică cu diametrul de 0,75 m și adâncimea de 0,4 m. Umplutura gropii consta din sol de culoare cenușie în amestec cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat. În partea inferioară a gropii a fost descoperit un fragment de bârnă carbonizată, care s-a păstrat pe lungime de cca 0,15 m, având în diametru cca 0,12 cm. Iar în cea superioară a fost identificată o piatră cu dimensiunile de 0,30×0,20×0,15 m.

Groapa nr. 131 (7/14/2010) a fost descoperită în secțiunea 14, la adâncimea de 0,8 m (fig. 50/2). Complexul a fost investigat doar pe jumătate, restul rămânând în afara secțiunii. S-a stabilit că groapa era de formă cilindrică, cu diametrul de 1,1 m, iar adâncimea de 0,4 m. Emplectonul reprezintă sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat.

Groapa nr. 132 (8/14/2010) a fost sesizată în secțiunea 14, la adâncimea de 0,85 m (fig. 50/3). S-a stabilit că groapa era de formă rotundă în plan, peretele în partea de vest fiind vertical, iar în partea de est – în trepte. Diametrul gurii era de 1,3 m, al fundului – de 1 m, iar adâncimea de 0,5 m. Emplectonul ei consta din sol castaniu.

Inventar: 15 fragmente de oase de animale.

Groapa nr. 133 (10/14/2010) a fost atestată în secțiunea 14, la adâncimea de 1 m (fig. 50/4). Complexul a fost investigat doar pe jumătate, restul rămânând în afara secțiunii. S-a stabilit că groapa era de formă cilindrică, cu diametrul de 1,1 m, iar adâncimea de 0,3 m. Emplectonul reprezenta sol castaniu.

Groapa nr. 134 (13/14/2010) a fost descoperită în secțiunea 14, la adâncimea de 1,1 m (fig. 50/5). Avea forma cilindrică cu diametrul de 0,9 m și adâncimea de 0,4 m. Groapa a fost umplută cu sol de culoare castanie.

Groapa nr. 135 (15/14/2010) a fost sesizată în secțiunea 14, la adâncimea de 1,25 m (fig. 50/6). Avea formă de clopot cu diametrul gurii de 0,8 m, al fundului – de 1 m și adâncimea de 0,65 m. Groapa a fost umplută cu sol de culoare castanie.

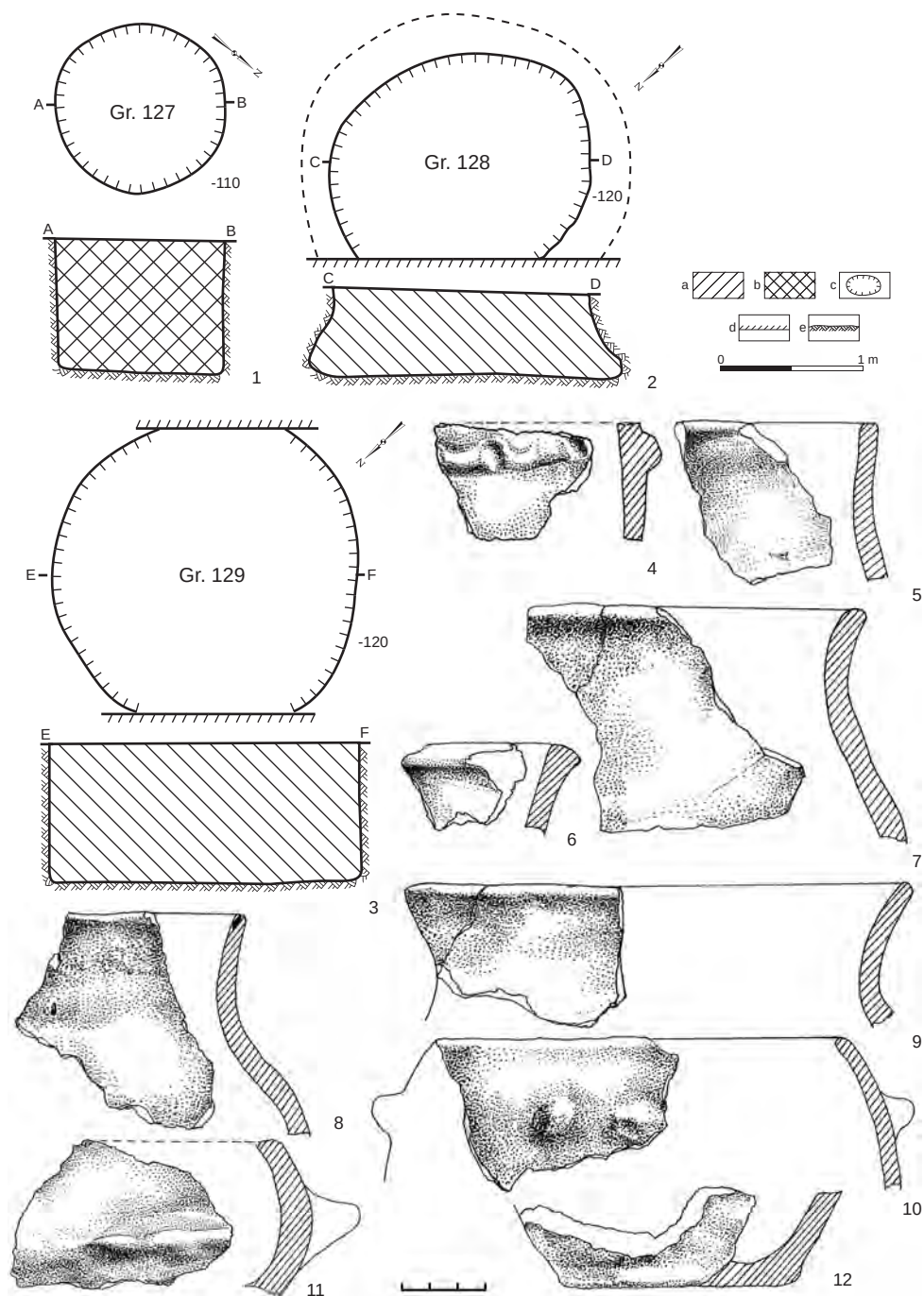

Fig. 49. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 127; 2 - planul și profilul gropii nr. 128; 3 - planul și profilul gropilor nr. 129 (Legenda: a. sol de culoare cenușie; b. sol castaniu; c. conturul gropilor; d. limita secțiunii; e. strat steril); 4 - inventarul gropii nr. 127; 5 - inventarul gropii nr. 128; 6-12 - inventarul gropii nr. 129.

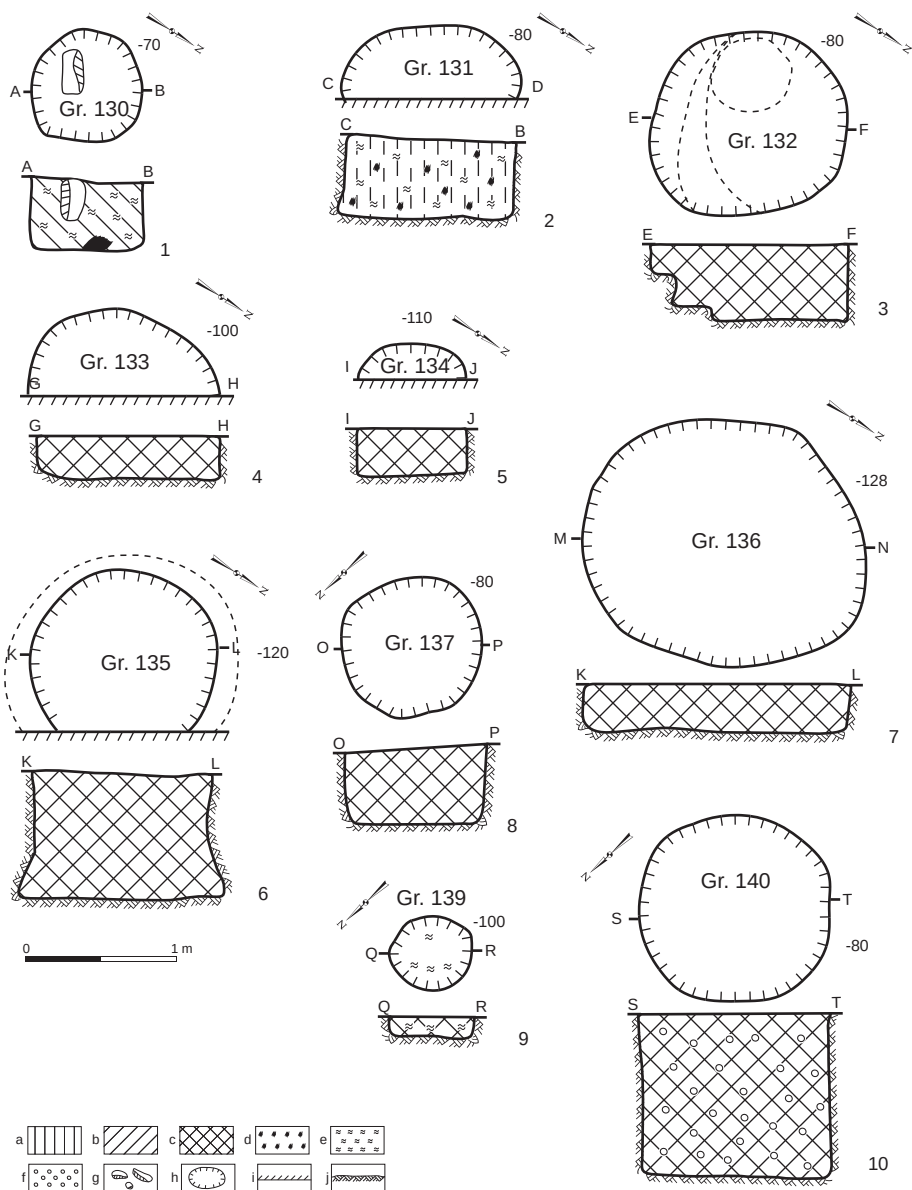

Fig. 50. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 130; 2 - planul și profilul gropii nr. 131; 3 - planul și profilul gropii nr. 132; 4 - planul și profilul gropii nr. 133; 5 - planul și profilul gropii nr. 134; 6 - planul și profilul gropii nr. 135; 7 - planul și profilul gropii nr. 136; 8 - planul și profilul gropii nr. 137; 9 - planul și profilul gropii nr. 139; 10 - planul și profilul gropii nr. 140 (Legenda: a. cernoziom; b. sol de culoare cenușie; c. sol castaniu; d. fragmente de lemn ars; e. cenușă; f. pietriș; g. pietre; h. conturul gropii; i. limita secțiunii; j. strat steril).

Groapa nr. 136 (16/14/2010) a fost atestată în secțiunea 14, la adâncimea de 1,28 m (fig. 50/7). Avea formă cilindrică cu diametrul de 1,6 m și adâncimea de 0,4 m. Groapa a fost umplută cu sol de culoare.

Groapa nr. 137 (10/15/2011) a fost descoperită în secțiunea 15, la adâncimea de 0,8 m (fig. 50/8). Avea forma cilindrică cu diametrul de 0,94 m și adâncimea de 0,46 m. Groapa a fost umplută cu sol castaniu.

Groapa nr. 138 (12/15/2011) a fost sesizată în secțiunea 15, la adâncimea de 1,05 m (fig. 47/1). Avea forma cilindrică cu diametrul de 1,34 m și adâncimea de 0,30 m. Umplutura gropii consta din sol castaniu-lutos.

Groapa nr. 139 (14/15/2011) a fost atestată în secțiunea 15, la adâncimea de 1,0 m (fig. 50/9). Avea forma cilindrică cu diametrul de 0,52 m și adâncimea de 0,20 m. Umplutura gropii prezenta cenușă.

Groapa nr. 140 (16/15/2011) a fost descoperită în secțiunea 15, la adâncimea de 0,8 m (fig. 50/10). Avea forma cilindrică cu diametrul de 1,30 m și adâncimea de 1,02 m. Groapa a fost umplută cu sol cenușiu cu pigmenti de calcar.

Groapa nr. 178 (2/23/2013) a fost sesizată în secțiunea 23, la adâncimea de 0,6 m (fig. 51/1). Avea forma cilindrică cu diametrul de 1,4 m și adâncimea de 0,8 m. Umplutura ei consta din sol castaniu în amestec cu pietre. Dimensiunile pietrelor variaua de la 0,1×0,07×0,05 m la 0,25×0,15×0,1 m.

Inventar: o rondelă din piatră de calcar (cat. nr. III.10; fig. 51/3) și 44 fragmente de ceramică modelată cu mâna din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la gri la negru. Dintre ele se evidențiază: fragmente de strachină (fig. 51/4, 5), un fragment de oală cu marginea răsfârântă în exterior (fig. 51/6), fragmente de oale decorate cu incizii (fig. 51/8, 10), imprimeuri (fig. 22/51/7, 9) și brăie alveolare (fig. 51/11, 12), fragmente de fund de vas. Fragmentele recuperate, conform morfologiei și decorului pot fi atribuite sortimentului de vase de tip Cozia-Saharna.

Groapa nr. 179 (5/23/2013) a fost descoperită în secțiunea 23, la adâncimea de 0,8 m (fig. 51/2). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,2 m, al fundului – de 1,4 m și adâncimea de 0,6 m. Emplectonul gropii consta din sol castaniu în amestec cu fragmente de lemn carbonizat și fragmente de lut ars.

Inventar: 14 fragmente de ceramică de tip Cozia-Saharna.

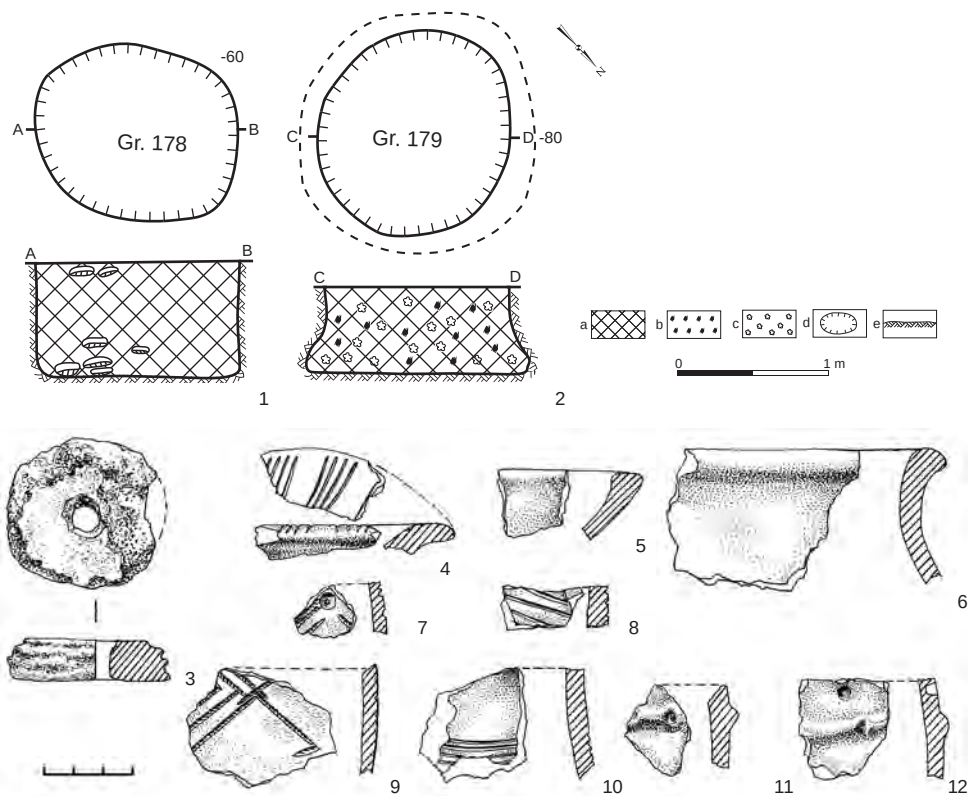
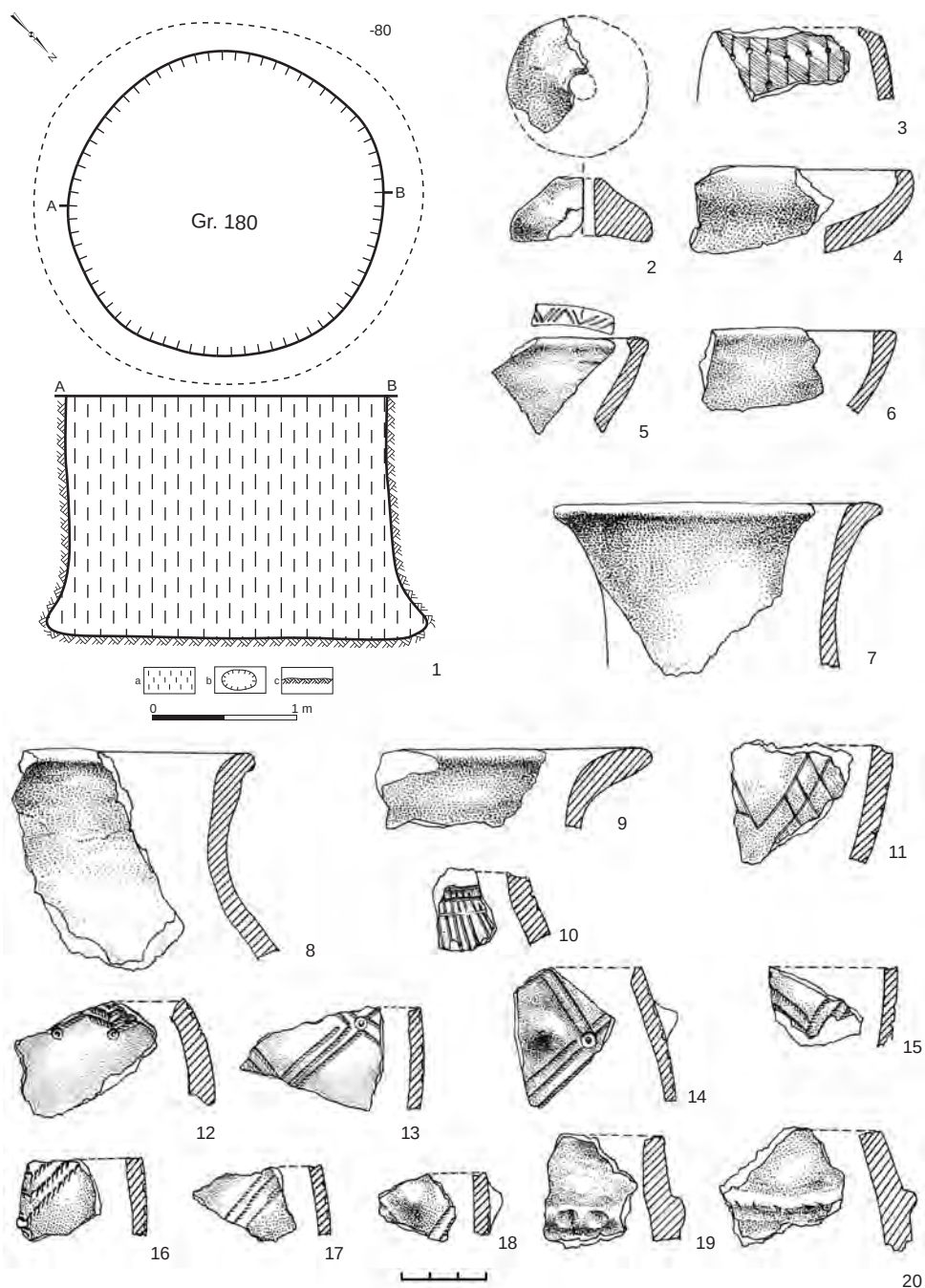

Fig. 51. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 178; 2 - planul și profilul gropii nr. 179 (Legenda: a. sol de culoare castanie; b. fragmente de lemn ars; c. fragmente de lut ars; d. conturul gropilor; e. strat steril); 3-12 - inventarul gropii nr. 178.

Groapa nr. 180 (7/23/2013) a fost descoperită în secțiunea 23, la adâncimea de 0,8 m (fig. 52/1). Avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,8 m, al fundului – de 2,1 m și adâncimea de 1,4 m. Embletonul gropii consta din sol argilos în amestec cu cenușă. La adâncimea de 1,1 m de la gura gropii au fost descoperite două pietre cu dimensiunile de 0,5×0,3×0,2 m și, respectiv de 0,6×0,3×0,15 m.

Inventar: un fragment de fusaiolă (cat. nr. IV. 13; fig. 52/2), 90 fragmente de ceramică modelată cu mâna, 15 pietre de dimensiuni mici și 20 fragmente de oase de animale. Printre fragmentele ceramice se evidențiază: un fragment de pixidă (fig. 52/3), fragmente de străchini (fig. 52/4-6), fragmente de la oale cu marginea evazată (fig. 52/7-9) și fragmente de pereți ornamentați cu decor incizat (fig. 52/10, 11), imprimat (fig. 52/12-18) și în relief (fig. 52/19, 20). Acestea, după particularitățile lor, se încadrează în categoria recipientelor de tip Cozia-Saharna.

Groapa nr. 181 (8/23/2013) a fost sesizată în secțiunea 23, la adâncimea de 0,96 m (fig. 53/1). Avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,6 m, al fundului – de 1,95 m și adâncimea de 0,8 m. Emplectonul gropii consta din sol castaniu. La adâncimea de 0,2 m de la gura gropii au fost descoperite patru pietre cu dimensiunile medii de 0,2×0,1×0,07 m.

Inventar: o străpungătoare din corn (cat. nr. II.8; fig. 53/2) și 25 fragmente de ceramică, dintre care: fragmentele unei străchini cu diametrul de cca 29 cm, ce avea marginea arcuită și îngroșată în interior (fig. 53/6); fragmente de oale cu marginea evazată (fig. 53/3-5); fragmente de la vase decorate cu incizii (fig. 53/7, 8) și imprimeuri (fig. 53/9-13), combinate cu proeminențe tronconice (fig. 53/14), cu decor în relief (fig. 53/15-19) etc.

Groapa nr. 182 (9/23/2013) a fost atestată în secțiunea 23, la adâncimea de 1,0 m (fig. 54/1). Avea forma cilindrică cu diametrul de 1,5 m și adâncimea de 0,9 m. Emplectonul gropii consta din sol castaniu.

Inventar: 12 fragmente ceramice (fig. 54/3-11) de la recipiente de tip Cozia-Saharna.

Groapa nr. 183 (10/23/2013) a fost descoperită în secțiunea 23, la adâncimea de 1,16 m (fig. 54/2). Avea forma cilindrică cu diametrul de 1,4 m și adâncimea de 0,8 m. Emplectonul gropii consta din sol castaniu în amestec cu pietre.

Inventar: o fusaolă (cat. nr. IV.14; fig. 54/12), 26 fragmente de ceramică de tip Cozia-Saharna (fig. 54/13-17) și 43 fragmente de oase de animale.

Groapa nr. 184 (2/24/2014) a fost descoperită sub peretele de est al secțiunii 24, la adâncimea de 0,6 m (fig. 55/1). Avea forma cilindrică cu diametrul de 0,68 m și adâncimea de 0,2 m. Umplutura ei consta din sol castaniu. Inventarul arheologic lipsește.

Groapa nr. 185 (4/24/2014) a fost sesizată în secțiunea 24, la adâncimea de 0,6 m (fig. 55/2). Avea forma ovală în plan cu dimensiunile la gură de 1,3×1,7 m. Pereții gropii erau verticali și se adânceau cca 0,5 m. Groapa a fost intersectată de un complex (groapă) din nivelul traco-getic de locuire. Umplutura ei consta din sol de culoare castanie.

Inventar: un astragal (cat. nr. II.12; fig. 55/4) și 58 fragmente ceramice ce proveneau de la vase modelate din pastă de lut cu ingrediente de șamotă. Arderea lor era incompletă și neuniformă, culoarea varia de la cenușiu închis la negru. Dintre acestea se remarcă fragmente de la cești (fig. 55/5-9), străchini (fig. 55/10-16) și oale (fig. 55/17-21). Ele, după toate particularitățile, pot fi atribuite sortimentului de vase hallstattiene timpurii de tip Cozia-Saharna.

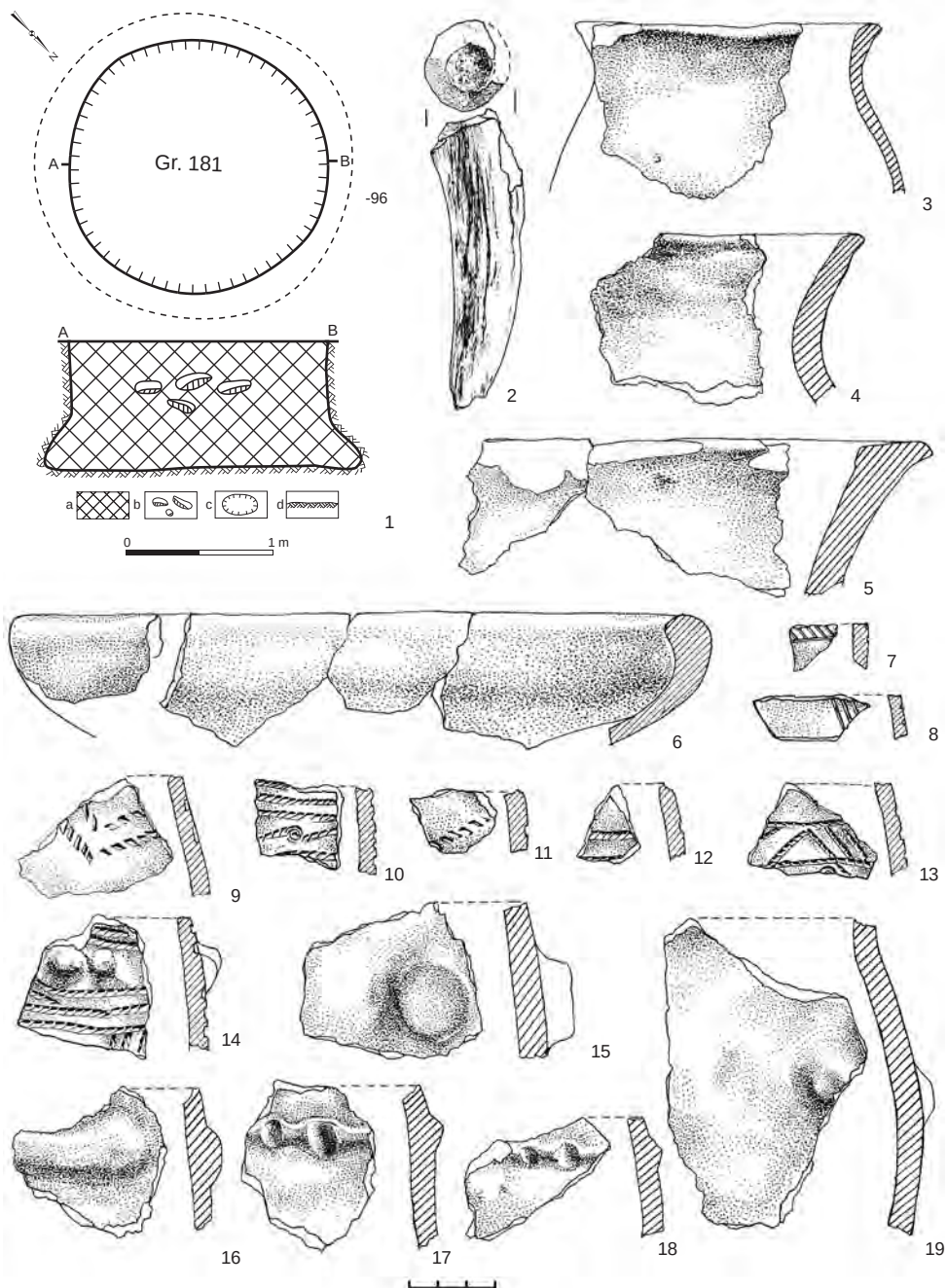

Fig. 53. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 181
(Legenda: a. sol de culoare castanie; b. pietre; c. conturul gropii; d. strat steril);
2-19 - inventarul gropii nr. 181.

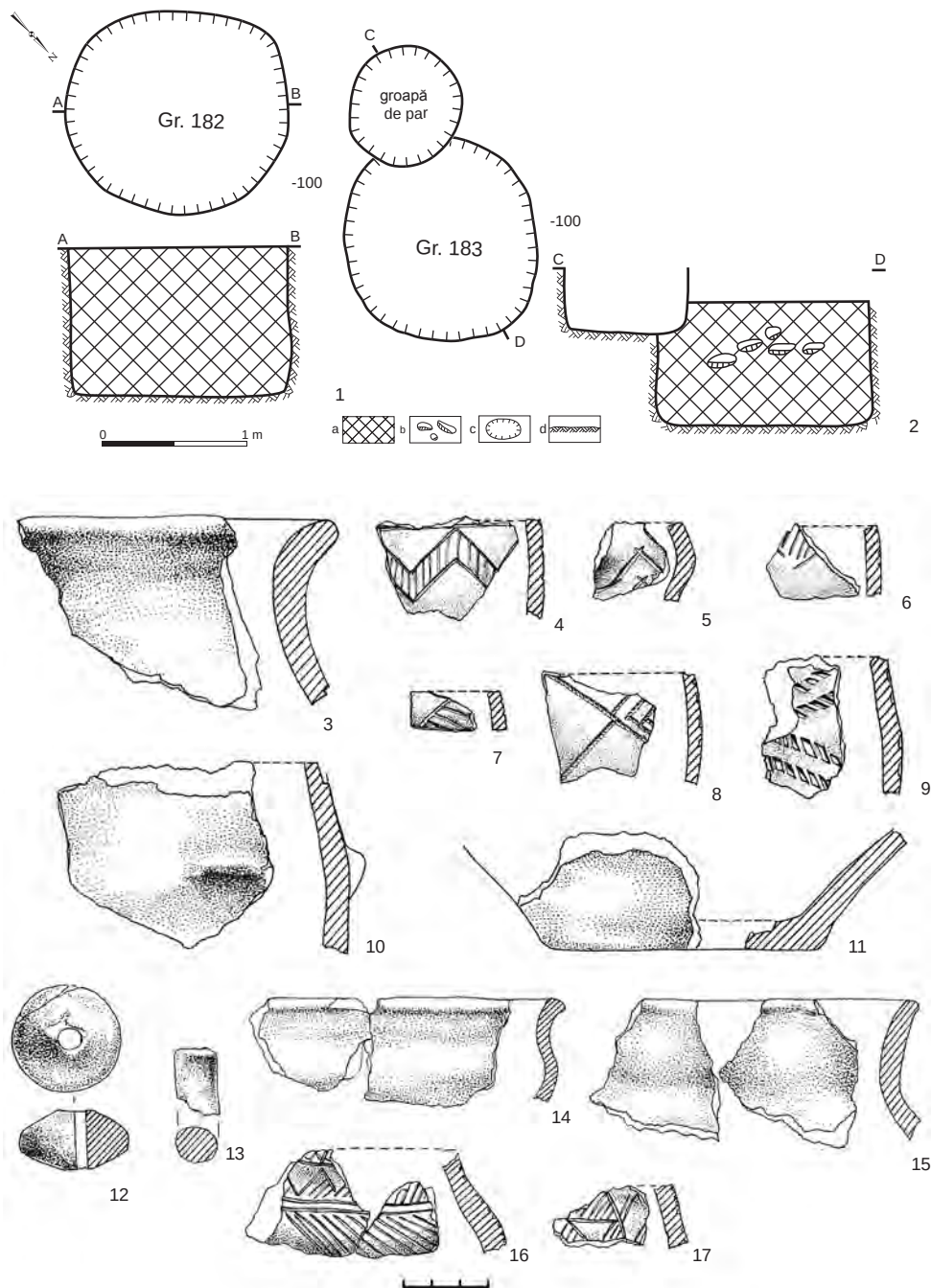

Fig. 54. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 182; 2 - planul și profilul gropii nr. 183 (Legenda: a. sol de culoare castanie; b. pietre; c. conturul gropii; d. strat steril); 3-11 - inventarul gropii nr. 182; 12-17 - inventarul gropii nr. 183.

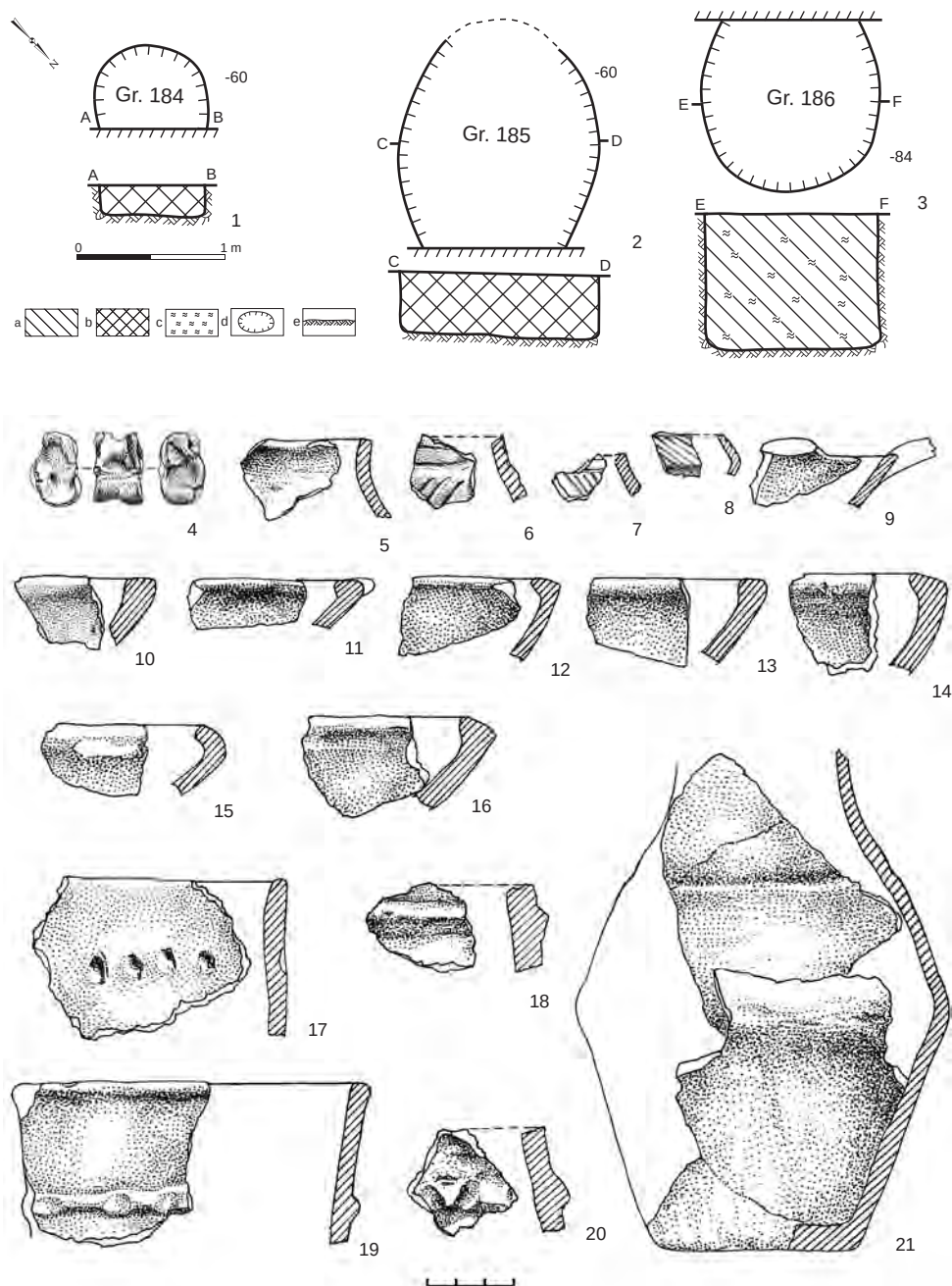

Fig. 55. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 182; 2 - planul și profilul gropii nr. 183 (Legenda: a. sol de culoare cenușie; b. sol de culoare castanie; c. cenușă; d. conturul gropilor; e. strat steril); 4-21 - inventarul gropii nr. 185.

Groapa nr. 186 (8/24/2014) a fost descoperită sub peretele de vest al secțiunii 24, la adâncimea de 0,84 m (fig. 55/3). Avea forma cilindrică cu diametrul de 1,2 m și adâncimea de 0,96 m. Umplutura gropii consta din sol de culoare cenușie amestecat cu cenușă. Inventarul arheologic lipsește.

Groapa nr. 187 (9/24/2014) a fost atestată în secțiunea 24, la adâncimea de 0,6 m (fig. 56/1). Avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,24 m, al fundului – de 1,4 m și adâncimea de 0,84 m. Umplutura ei prezintă sol de culoare castanie în amestec cu pietre.

Inventar: 65 fragmente de ceramică modelată cu mâna. Printre ele se evidențiază:

- un fragment de vas cu trunchiul globular, ornamentat în zona joncțiunii gâtului cu trunchiul cu un chenar din linii orizontale, spațiul dintre ele fiind umplut cu linii scurte imprimate oblic (fig. 56/4).
- fragmente de vase în formă de sac cu decor în formă de brâu alveolat (fig. 56/9), șiraguri de alveole depuse orizontal (fig. 56/8), suporturi segmentoidale applatizate (fig. 56/7).
- o cupă (grafic întregibilă) cu profilul S-oidal, buza răsfrântă în exterior și fundul în formă de umbo. Gâtul și umărul vasului este acoperit cu decor incizat, ce prezintă trei linii orizontale asociate în partea de sus cu unghiuri duble, iar în cea de jos de fâșii de linii imprimate oblic (fig. 56/3). Recipiente similare sunt cunoscute la siturile Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 250, fig. 32/2), Saharna-Țiglău (Niculiță, Nicic 2014, 283, fig. 68/3) etc.

Astfel, ceramica descoperită permite atribuirea gropii orizontului hallstattian timpuriu de tip Cozia-Saharna.

Groapa nr. 188 (11/24/2014) a fost descoperită sub peretele de vest al secțiunii 24, la adâncimea de 0,6 m (fig. 56/2). A fost cercetată parțial, o parte a acesteia rămânând în afara secțiunii. Plecând de la conturul surprins pe porțiunea investigată, se poate constata că groapa a avut forma clopot cu diametrul gurii de 1,08 m, care la adâncimea de 0,5 m se micșorează până 0,88 m. Diametrul fundului era de 1,04 m, iar adâncimea complexului – de 1,1 m. Emplectonul gropii consta din sol de culoare castanie.

Inventar: două cute (cat. nr. III. 3; 16; fig. 56/10, 11) și 58 fragmente de ceramice modelată cu mâna, printre care se evidențiază fragmente de la oale cu marginea verticală și corpul bombat (fig. 56/12) și de la de străchini (fig. 56/15, 17, 18). Fragmentele ceramice, după morfologie și tipologie aparțin culturii Cozia-Saharna.

Groapa nr. 189 (12/24/2014) a fost identificată în secțiunea 24, la adâncimea de 0,8 m (fig. 57/1). A avut forma de clopot cu diametrul gurii de 0,84 m, cel al

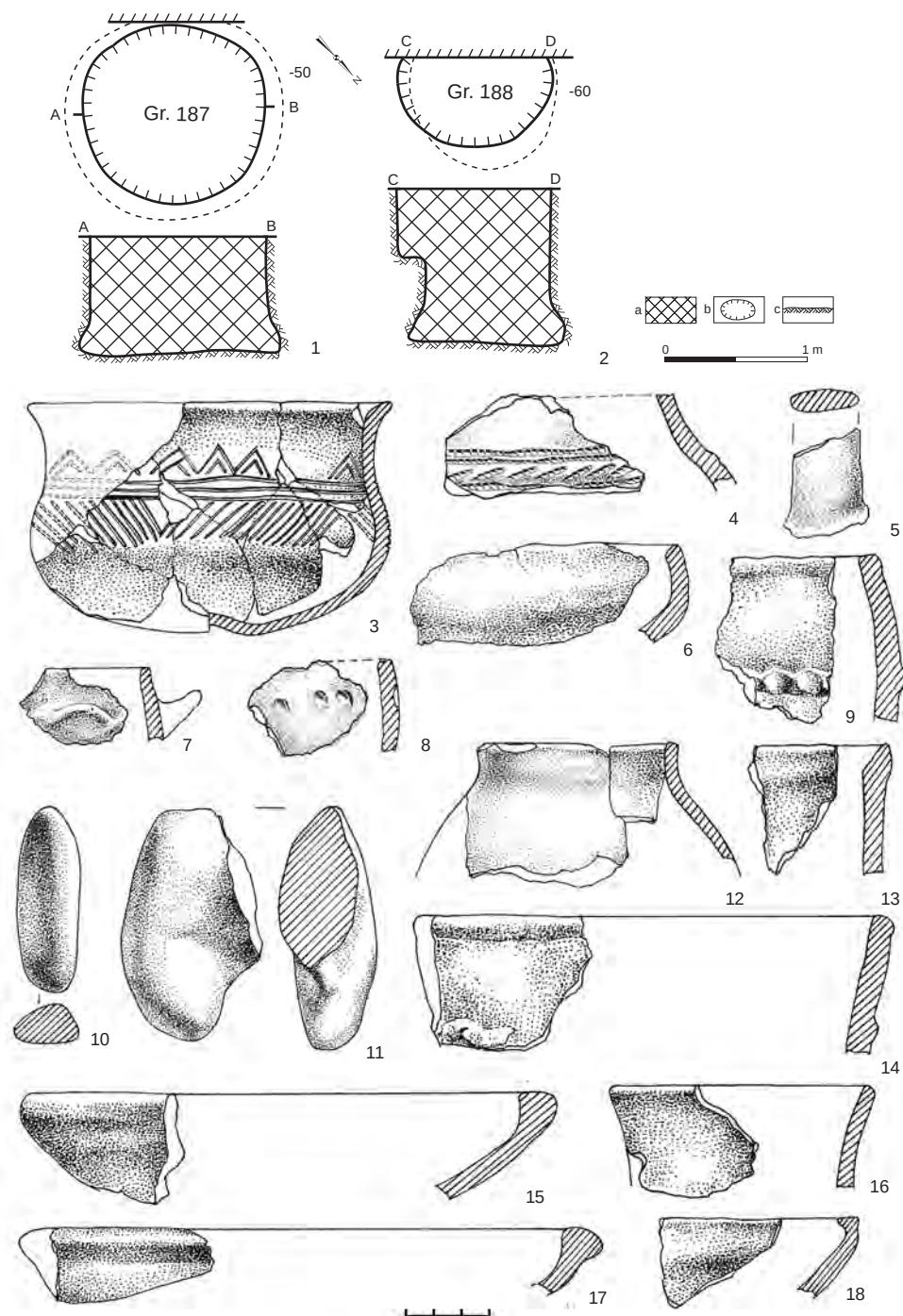

Fig. 56. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 187; 2 - planul și profilul gropii nr. 188 (Legenda: a. sol de culoare castanie; b. conturul gropilor; c. strat steril); 3-9 - inventarul gropii nr. 187; 10-18 - inventarul gropii nr. 188.

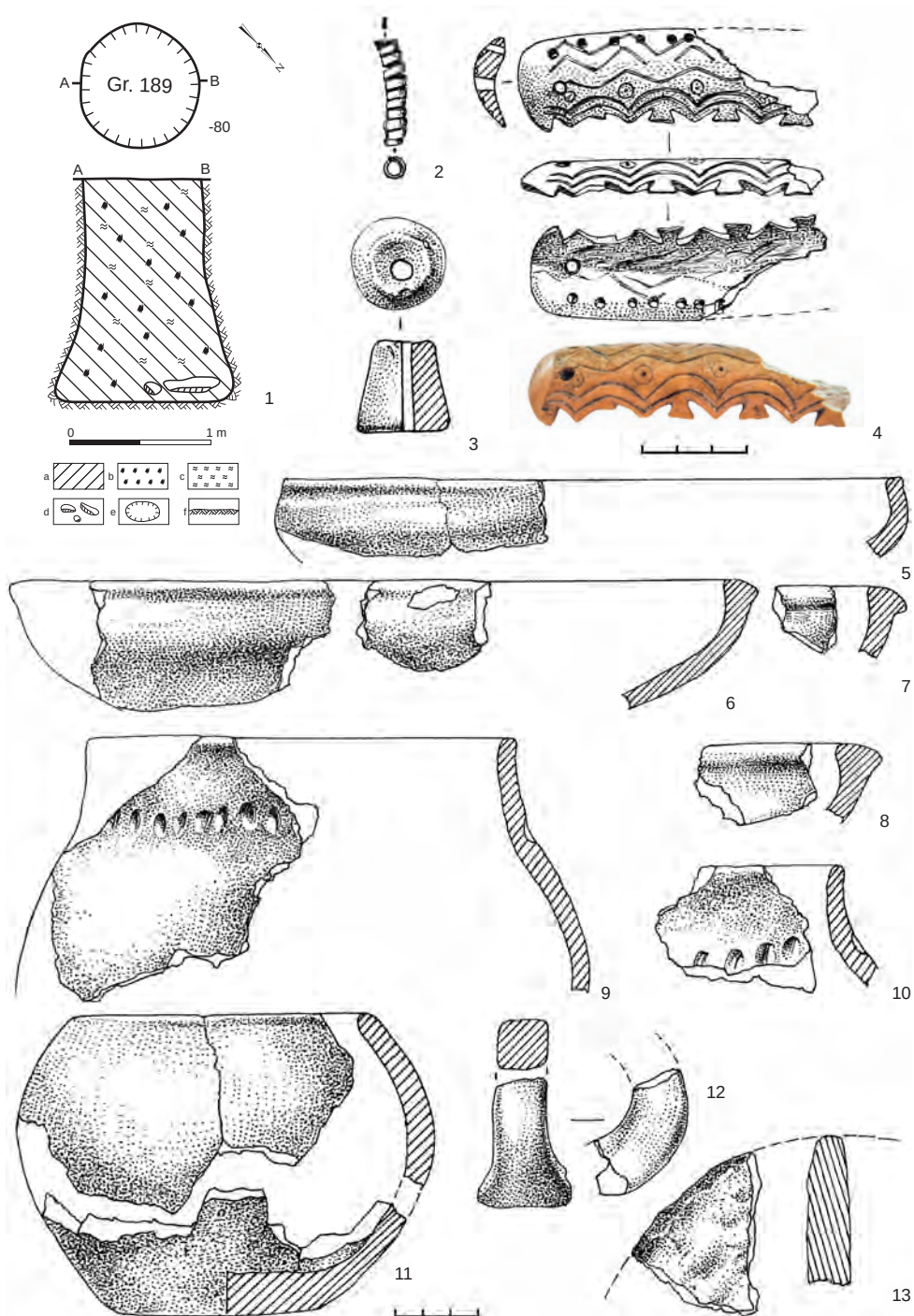

Fig. 57. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 189
(Legenda: a. sol de culoare cenușie; b. fragmente de lemn ars; c. cenușă; d. pietre; e. conturul
gropii; f. strat steril); 2-19 - inventarul gropii nr. 189.

fundului de 1,2 m și adâncimea de 1,6 m. Embletonul ei consta din sol de culoare cenușie în amestec cu cenușă, pietre și fragmente de lemn carbonizat.

Inventar: un saltaleone din bronz (cat. nr. I.9; fig. 57/2), o aplică decorativă din os (cat. nr. II.15.; fig. 57/4), o fusaiolă (cat. nr. IV. 15; fig. 57/3) și 148 fragmente ceramice modelată cu mâna.

Ceramica recuperată din complex a fost lucrată din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la gri la negru. Dintre acestea se evidențiază fragmente de străchini (fig. 57/5-8), fragmente de oale cu marginea verticală (fig. 57/9-10, un fragment de vas cu trunchiul globular (57/11); un fragment de toartă (fig. 57/15), un fragment de capac (fig. 57/13) și două fragmente de fund de vas. După particularitățile ei astfel de ceramică poate fi atribuită sortimentului de vase de tip Cozia-Saharna.

Groapa nr. 190 (13/24/2014) a fost descoperită sub peretele de vest al secțiunii 24, la adâncimea de 0,85 m (fig. 58/1). A fost cercetată parțial, o parte a acesteia rămânând în afara secțiunii. Plecând de la porțiunea investigată, se poate constata că groapa avea forma de clopot cu diametrul gurii de 0,96 m, cel al fundului de 1,44 m și adâncimea de 0,88 m. Solul excavat din groapă este de culoare castanie.

Inventar: un fragment de fund de vas (fig. 58/4), confecționat cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cenușiu la negru.

Groapa nr. 191 (14/24/2014) a fost descoperită în secțiunea 24, la adâncimea de 0,82 m (fig. 58/2). Complexul avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,32 m, al fundului – de 1,56 m și adâncimea de 0,52 m. Groapa a fost umplută cu sol de culoare castanie.

Inventar: 10 fragmente ceramice (fig. 58/5, 6) modelate cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea este incompletă și neuniformă, iar culoarea variază de la cărămiziu la negru. Unul dintre fragmente era decorat cu linii incizate orizontale și oblice (fig. 58/5).

Groapa nr. 192 (15/24/2014) a fost atestată în secțiunea 24, la adâncimea de 0,5 m de la nivelul actual de călcare (fig. 58/3). Complexul în părțile de sud și vest avea pereții verticali, iar la nord și est – săpat în trepte. Groapa avea diametrul gurii de 1,88 m, al fundului – de 1,7 m și adâncimea de 1 m. Embletonul complexului consta din sol cenușiu.

Inventar: un astargal (cat. nr. II.13; fig. 58/7) și 35 fragmente ceramice modelate cu mâna (fig. 58/8-17) care, conform particularităților lor pot fi atribuite sortimentului ceramic de tip Cozia-Saharna.

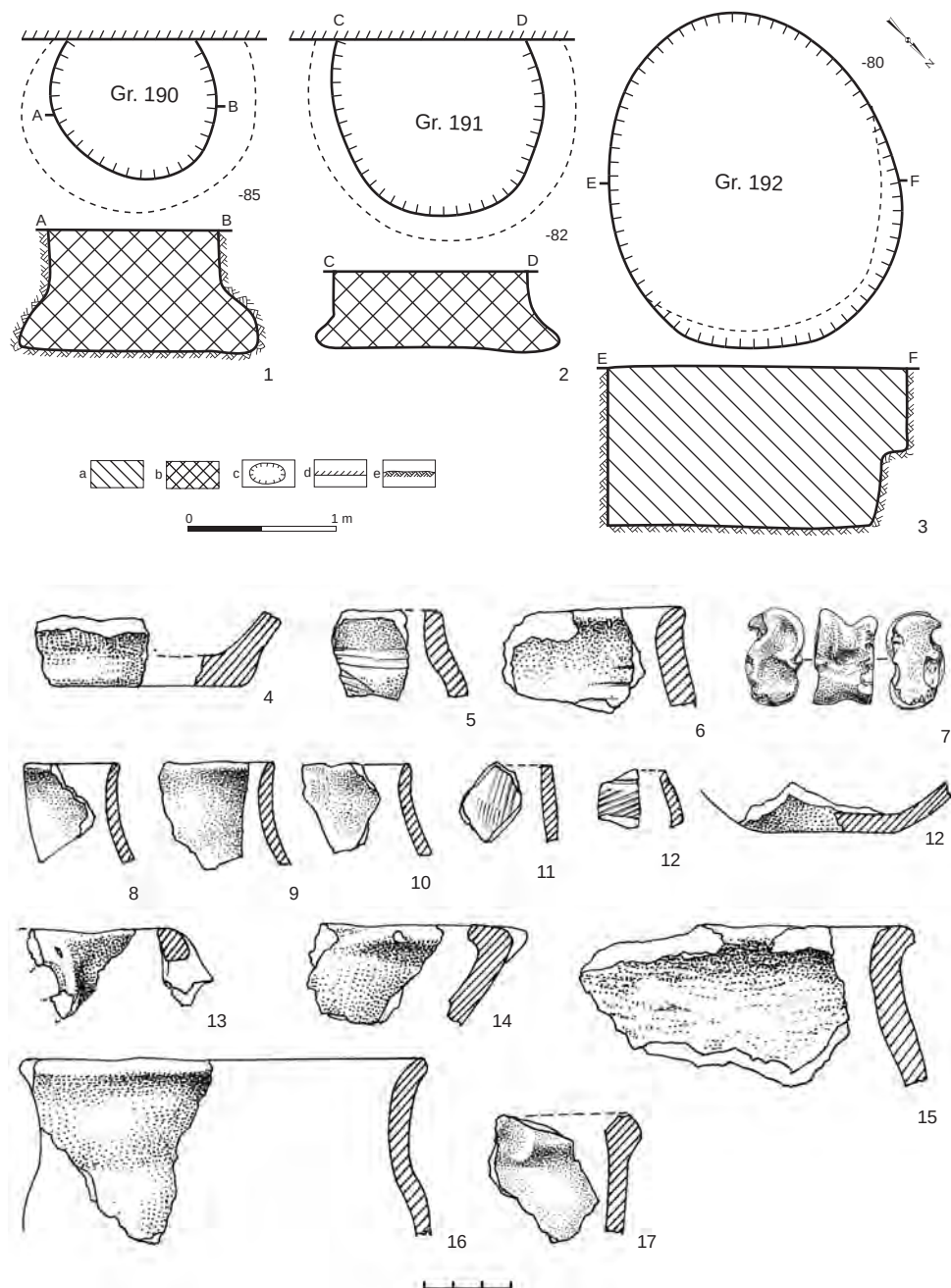

Fig. 58. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 190; 2 - planul și profilul gropii nr. 191; 3 - planul și profilul gropii nr. 192; (Legenda: a. sol de culoare cenușie; b. sol de culoare castanie; c. conturul gropilor; d. limita secțiunii; e. strat steril); 4 - inventarul gropii nr. 190; 5, 6 - inventarul gropii nr. 191; 7-17 - inventarul gropii nr. 192.

Groapa nr. 193 (16/24/2014) a fost descoperită în secțiunea 24, la adâncimea de 0,56 m (fig. 59/1). A fost cercetată parțial, o parte a gropii aflându-se în afara secțiunii. Însă, plecând de la conturul surprins, se pare că groapa a avut formă cilindrică cu diametrul de 1,1 m și adâncimea de 1,1 m. În peretele de nord și sud a gropii, la adâncimea de 0,4 m de la gura gropii au fost săpate două nișe orizontale adâncimea de 0,32 m și o deschidere de circa 0,28 m. Umplutura ei consta din sol de culoare castanie.

Inventar: o pintaderă (cat. nr. IV.35; fig. 59/7), un astragal (cat. nr. II.14; fig. 59/8), o cute (cat. nr. III.4; fig. 59/14) și material ceramic caracteristic sortimentului de vase Cozia-Saharna (fig. 59/9-13; 15, 16).

Groapa nr. 194 (17/24/2010) a fost atestată în secțiunea 24, la adâncimea de 0,8 (fig. 59/2) m. Avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,6 m, al fundului – de 1,8 m și adâncimea de 0,88 m. Groapa a fost umplută cu sol de culoare castanie. Inventarul arheologic lipsește.

Groapa nr. 195 (18/24/2014) a fost descoperită în secțiunea 24, la adâncimea de 0,8 m (fig. 59/3). Avea forma cilindrică cu diametrul de 1,44 m și adâncimea de 0,6 m. Groapa a fost umplută cu sol de culoare castanie. Materialul arheologic lipsește.

Groapa nr. 196 (19/24/2014) a fost identificată în secțiunea 24, la adâncimea de 0,8 m (fig. 56/4). Complexul are o formă cilindrică cu diametrul de 1,2 m și adâncimea de 0,56 m. Groapa a fost umplută cu sol de culoare castanie. La adâncimea de 0,1 m de la gură a fost descoperită o piatră cu dimensiunile de 48×24×10 cm.

Groapa nr. 197 (20/24/2014) a fost sesizată sub peretele de vest al secțiunii 24, la adâncimea de 0,8 m (fig. 59/5). Ea a avut forma de clopot cu diametrul gurii de 1,24 m, cel al fundului de 1,36 m și adâncimea de 0,64 m. Emplectonul ei consta din de culoare cenușie. Materialul arheologic lipsește.

Groapa nr. 198 (21/24/2014) a fost descoperită în secțiunea 24, la adâncimea de 0,8 m (fig. 59/6). A fost cercetată parțial, o parte a acesteia rămânând în afara secțiunii, însă se poate constata că groapa a avut forma tronconică cu diametrul gurii de 1,36 m, iar al fundului de 0,88 m și adâncimea de 0,84 m. Emplectonul ei consta din sol de culoare castanie. Materialul arheologic lipsește.

Groapa nr. 199 (22/24/2014) a fost descoperită în secțiunea 24, la adâncimea de 1,05 m (fig. 60/1). Avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,0 m, al fundului – de 1,4 m și adâncimea de 0,6 m. Emplectonul complexului consta din sol castaniu

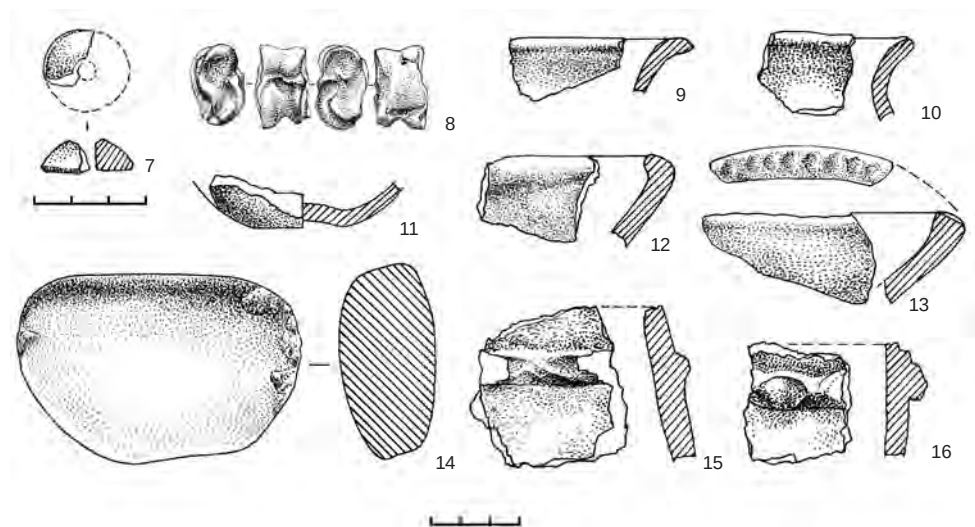
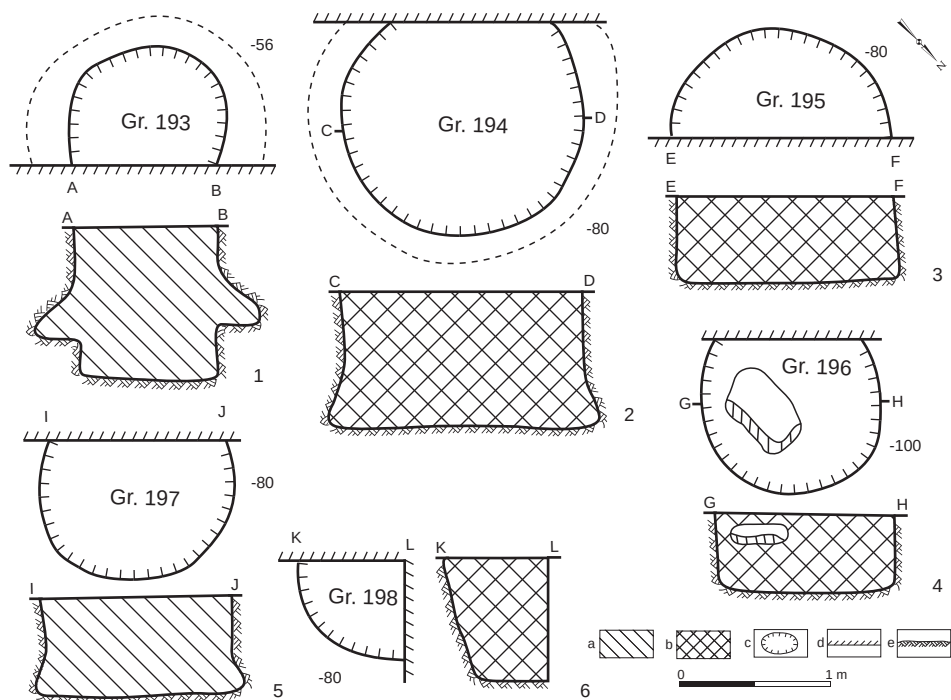

Fig. 59. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 193; 2 - planul și profilul gropii nr. 194; 3 - planul și profilul gropii nr. 195; 4 - planul și profilul gropii nr. 196; 5 - planul și profilul gropii nr. 197; 6 - planul și profilul gropii nr. 198 (Legenda: a. sol de culoare cenușie; b. sol de culoare castanie; c. conturul gropilor; d. limita secțiunii; e. strat steril); 7-16 - inventarul gropii nr. 193.

și fragmente de lut ars dispuse compact pe fundul gropii care, după toate probabilitățile, provin de la vatra nr. 10 din apropiere.

Inventar: o fusaioală (cat. nr. IV.16; fig. 60/5) și 16 fragmente ceramice modelate cu mâna (fig. 59/6-12), atribuite sortimentului de vase hallstattiene timpurii.

Groapa nr. 200 (23/24/2014) a fost sesizată în secțiunea 24, la adâncimea de 1 m (fig. 60/2). Conturul ei real nu a putut fi stabilit din cauză că a fost suprapusă de groapa nr. 186. Adâncimea gropii era de cca 1 m și a fost umplută cu sol de culoare castanie.

Inventar: 10 fragmente de ceramică modelată cu mâna, de factură hallstattiană timpurie.

Groapa nr. 201 (24/24/2014) a fost descoperită în secțiunea 24, la adâncimea de 1 m (fig. 60/3). Avea formă cilindrică cu diametrul de 1,28 m și adâncimea de 0,7 m. Emplectonul gropii consta din sol de culoare castanie.

Inventar: un fragment de fund de oală hallstattiană.

Groapa nr. 202 (25/24/2014) a fost atestată în secțiunea 24, la adâncimea de 1 m (fig. 60/4). Complexul are o formă cilindrică cu diametrul de 1 m și adâncimea de 0,38 m. Solul excavat din groapă este de culoare castanie.

Inventar: o fusaioală (cat. nr. IV.17; fig. 60/14) și 25 fragmente de la vase modelate cu mâna (fig. 60/13, 15, 16).

Groapa nr. 203 (26/24/2014) a fost descoperită sub peretele de est al secțiunii 24, la adâncimea de 1 m (fig. 61/1). A fost cercetată parțial, o parte a acesteia rămânând în afara secțiunii, însă se poate stabili că groapa a avut forma cilindrică cu diametrul de 1,44 m și adâncimea de 0,96 m. Umplutura gropii este alcătuită din sol de culoare castanie.

Inventar: 14 fragmente de ceramică modelată cu mâna din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cafeniu la negru. Dintre acestea se evidențiază două fragmente de strachină (fig. 61/2, 3), un fragment de ceașcă (fig. 61/6), restul fragmentelor provenind de la oale (fig. 61/4, 5, 7). Decorul utilizat a fost cel incizat (fig. 61/4/1) și cel în relief (fig. 61/5). După particularitățile sale astfel de ceramică poate fi atribuită sortimentului de vase de tip Cozia-Saharna.

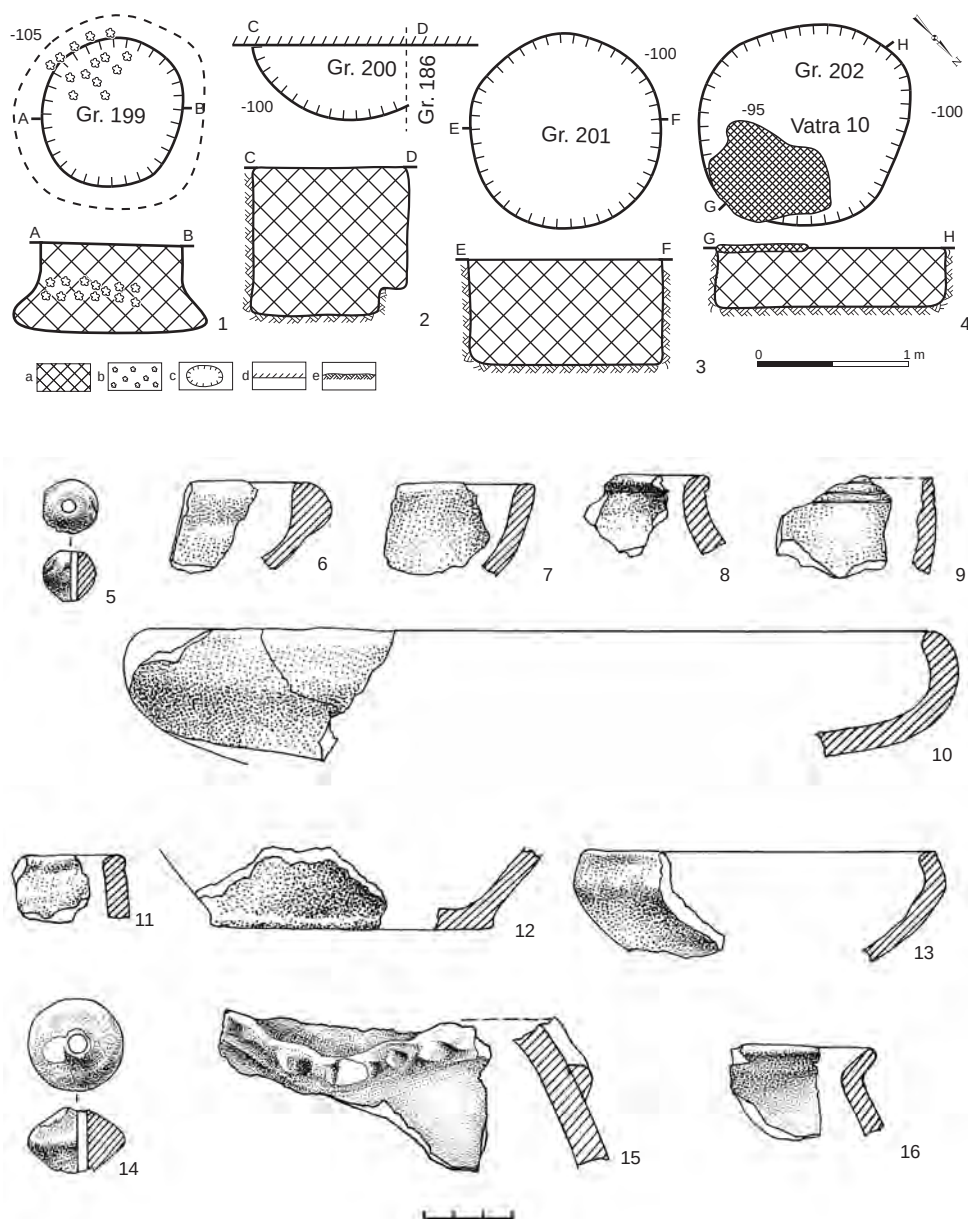

Fig. 60. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 199; 2 - planul și profilul gropii nr. 200; 3 - planul și profilul gropii nr. 201; 4 - planul și profilul gropii nr. 202; (Legenda: a. sol de culoare castanie; b. fragmente de lut ars; c. conturul gropilor; d. limita secțiunii; e. strat steril); 5-12 - inventarul gropii nr. 199; 13-16 - inventarul gropii nr. 202.

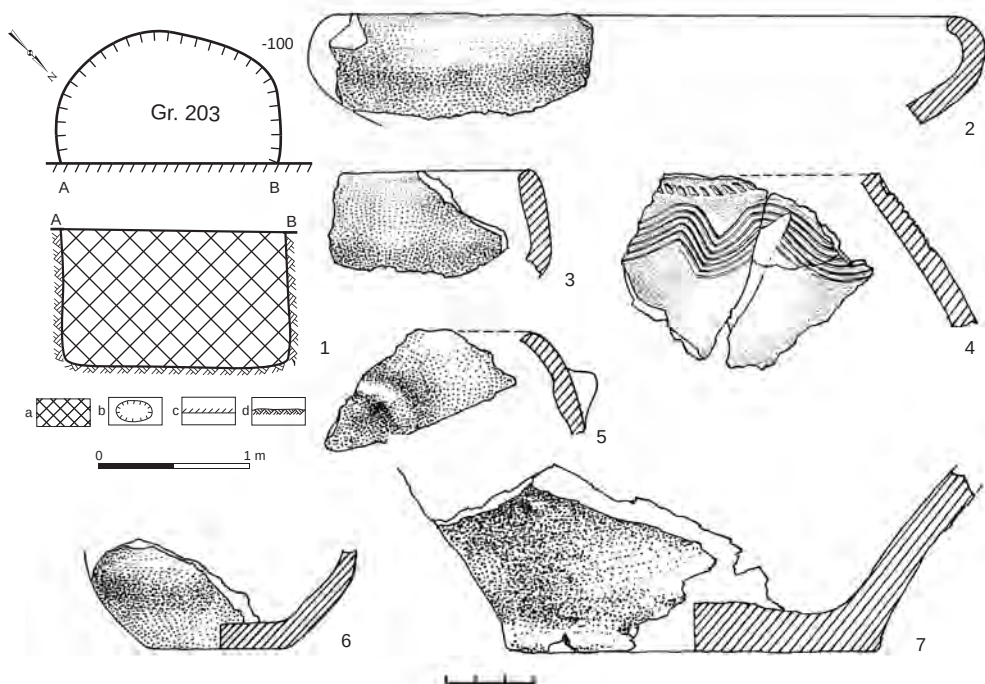

Fig. 61. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 203
(Legenda: a. sol de culoare castanie; b. conturul gropii; c. limita secțiunii; d. strat steril);
2-7 - inventarul gropii nr. 203.

„Complexul de cult” (aglomerația 1/15/2010) a fost atestat în secțiunea 15, la adâncimea de 0,36 m (fig. 62; 63). El prezintă o aglomerație de formă neregulată, cu dimensiunile de 1,20×1,20 m, constituită din pietre de calcar. Sub pietre, la adâncimea de 0,6 m, au fost descoperite mai multe oase umane și fragmente ceramice. Unele părți ale scheletului uman se aflau în poziție anatomică: vertebrele lombare cu coccisul, descoperite la 33 cm de latura nordică și 30 cm de latura vestică a caroului 8; sub vertebre se afla mandibula ruptă în două bucăți, fiind plasată pe fragmente de vase de tip Cozia-Saharna. La adâncimea de 63 cm a fost găsită o spată cu humerusul în poziție anatomică și un membru posterior, sub care se aflau părți din celălalt membru posterior. O parte a bazinului se afla lângă rotula piciorului, iar alta – în regiunea resturilor cutiei toracice. O labă a mâinii cu radiusul și ulna se aflau alături de coccis. Atrage atenția identificarea unor fragmente de ceramică sub încheieturile membrelor anterioare și posterioare, asemănător situației depistate în așezarea deschisă Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Nicic 2011, 227). Ca urmare a cercetărilor arheologice în complex au fost descoperite: un fragment al unui tub de fier (cat. nr. I.3; fig. 64/2), o fusaioală (cat. nr. IV.4; fig. 64/1) și un bogat material ceramic, reprezentat de 95 fragmente de vase modelate cu mâna de tip Cozia-Saharna – cinci fragmente de la străchini (fig. 64/15-18), 83

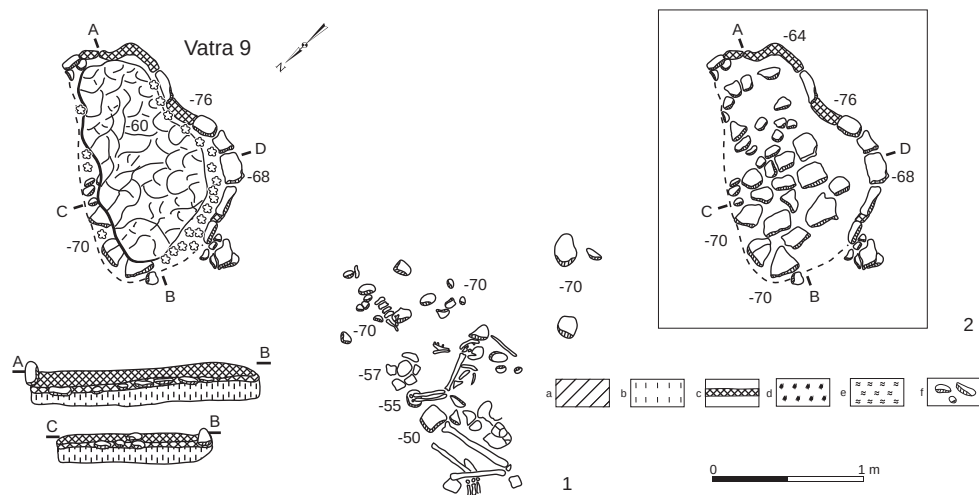

Fig. 62. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. „Complexul de cult”. 1 - Planul și profilul aglomerației (Legenda: a. sol castaniu; b. argilă; c. lut ars/lipitură; d. fragmente de lemn ars; e. cenușă; f. pietre); 2 - vedere de ansamblu.

de la oale (fig. 64/10-13, 19-25) și șapte de la cești (fig. 64/3-9).

La nivelul oaselor umane (adâncimea de 0,64 m), la o distanță de 0,55 m spre est a fost descoperită *vatra* nr. 9 (1/15/2010) (fig. 62; 63). Ea avea formă quasi-ovală cu dimensiunile de 0,94×1,40 m, orientată cu axa lungă est-vest. Marginea vetrei, în partea de vest și sud-vest a fost delimitată cu lespezi de piatră, cu dimensiunile de 12-22×10-15×6-11 cm, aranjate vertical (pe o coastă), iar pe latura de sud, pe o porțiune de 0,3 m, ea era conturată de o bordură din lut. Vatra a fost acoperită, în repetate rânduri, cu lentile subțiri de lut, care formau un strat compact cu grosimea de cca 5-10 cm, sub care urmează o „platformă” alungită din pietre plate cu dimensiunile de 5×10×20 cm. O vatră similară cu bordură din pietre și lut a fost descoperită în anii ‘40 ai sec. al XX-lea, în așezarea deschisă adiacentă Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Vestigiile arheologice care o însoțeau, la fel, aparțineau primei epoci a fierului (Arnăut 2000, 94-95). Vetrele sau fragmentele de vetre în contexte funerare sunt bine cunoscute pe teritoriul Europei de Sud-Est (Niculiță, Arnăut 2004, 71-88), spre exemplu la: Zimnicea (Alexandrescu 1980, 21), Fântânele (Mateescu, Babeș 1968, 287), Stolniceni (Arnăut, Ursu-Naniu 2008, 31-40) sau Sveștar` (Fehér 1934, 110), Goleamo Izvor (Чичикова 1975, 185) etc. Cazuri de identificare a osemintelor umane în apropierea vetrelor în context nefunerar sunt mai rare, fiind întâlnite la Motronino (Бессонова, Скорый 2001, 28-29), Žabotin (Покровская 1962, 73-82).

1

2

3

Fig. 63. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1, 2 - vatra nr. 9: 3 - aglomerația de pietre, oase umane și ceramică

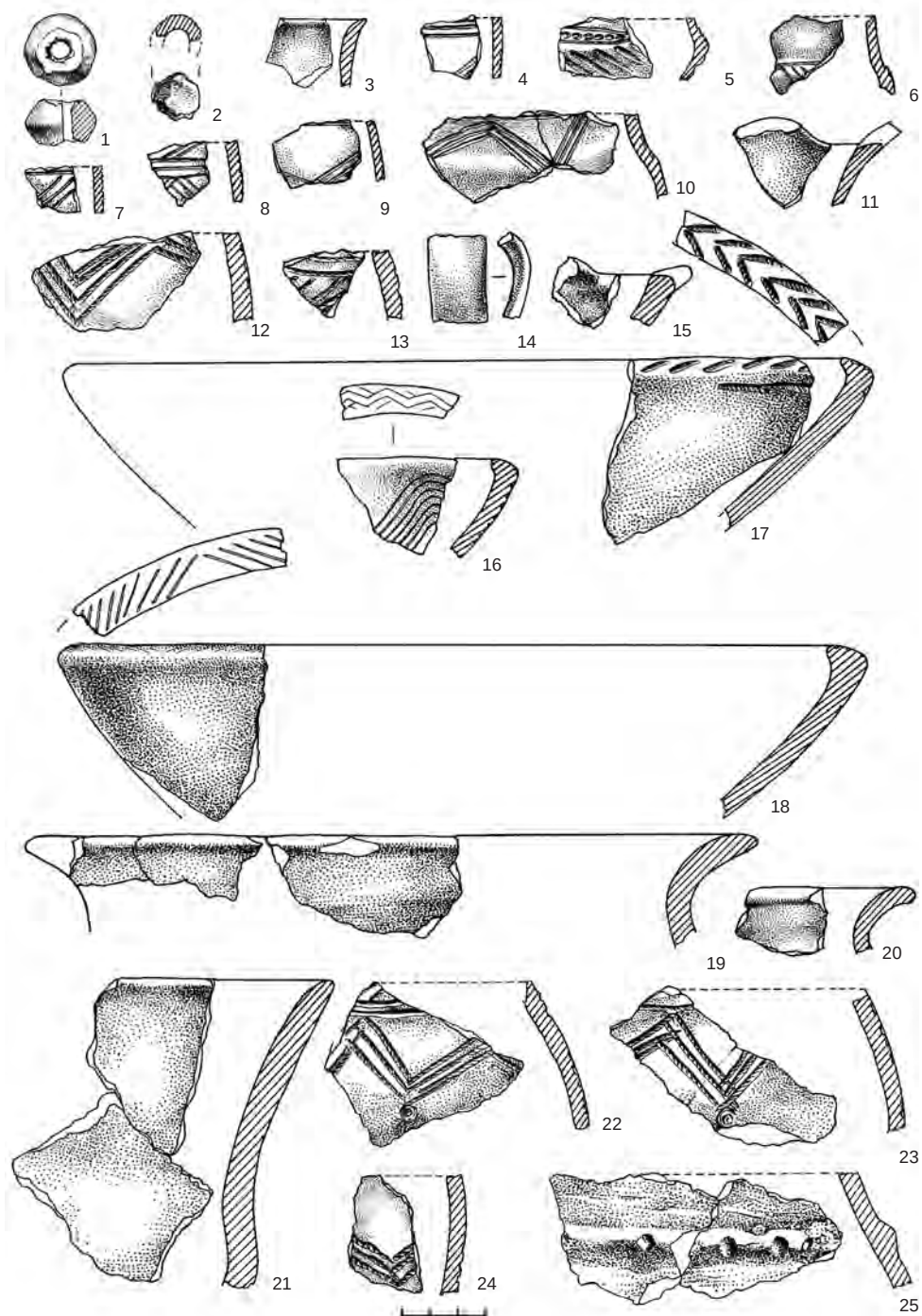

Fig. 64. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Descoperiri arheologice din „complexul de cult”.

4.1.3. Inventarul arheologic¹⁷

În complexele arheologice și în stratul cultural, deopotrivă cu materialul ceramic, a fost descoperit un set destul de bogat și variat de unelte, arme, podoabe și piese cu semnificație cultică, confecționate din diverse materii prime: fier, bronz, os, piatră și lut.

Unelte

Uneltele din fier sunt reprezentate de două lame de cuțit: una (cat. nr. I.1; fig. 44/4) scurtă, de formă triunghiulară, prevăzută cu un peduncul de înmănușare și cea de a doua (cat. nr. I.2; fig. 65/1), fragmentară, cu muchia arcuită. Cuțite din fier cu muchia arcuită sunt cunoscute atât în arealul culturii Cozia-Saharna – necropolele Saharna „Țiglău”, Saharna „Gura Hulboacei” (Kamyba 2000a, 383, taб. LVIII/22, 389, taб. LXIV/5) etc., cât și în siturile altor culturi hallstattine timpurii – Babadag (Jugănaru 2005, fig. 43/3), Chișinău-Corlăteni (Levițki 1994b, 117, fig. 58/26) etc.

Ustensilele din os au fost identificate după o spatulă (cat. nr. II.3; fig. 65/6), o străpungătoare din corn (cat. nr. II.7; fig. 65/7) și trei piese din os cu urme de prelucrare/utilizare (cat. nr. II.4-6; fig. 65/8-10). Străpungătoarele de corn sunt cunoscute destul de des în siturile culturii Cozia-Saharna (Kamyba 2000, 323, taб. XXIX/9-13). Spatulă, precum și restul pieselor din os puteau fi utilizate pentru prelucrarea ceramicii. Ustensile de acest gen fiind întâlnite frecvent la monumentele de tip Cozia-Saharna (Kamyba 2000a, 323, taб. XXIX/10, 12, 18-23; Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, fig. 40/2).

Uneltele din piatră, atribuite perioadei hallstattiene timpurii, sunt reprezentate de un percutor (cat. nr. III.7; fig. 65/16), o piatră de râșniță (cat. nr. III.6; fig. 65/14), o lustruitoare (cat. nr. III.8; fig. 65/15), patru cute (cat. nr. III.1-3, 16; fig. 56/10, 11; 65/13, 17) și două rondele (cat. nr. III.9, 10; fig. 51/3; 65/19). Pentru confecționarea lor au fost folosite diferite tipuri de piatră: gresie, cuarțit, calcar etc. Piesele din piatră sunt destul de frecvent întâlnite la monumentele culturii Cozia-Saharna (Kamyba 2000a, 323, taб. XXVIII), precum și la siturile altor culturi hallstattiene timpurii – Babadag (Jugănaru 2005, 68, fig. 46/11-14, 18, 19, 21, 22), Chișinău-Corlăteni (Levițki 1994b, 112-114, fig. 60/9; László 1994, 110) etc.

¹⁷ Toate piesele au fost descoperite fie în gropi hallstattiene timpurii, fie în stratul de cultură, compus din sol castaniu, plasat la o adâncime ce depășește 0,6 m de la nivelul actual de călcare. Pentru o descriere mai detaliată a pieselor a se vedea catalogul de la sfârșitul lucrării.

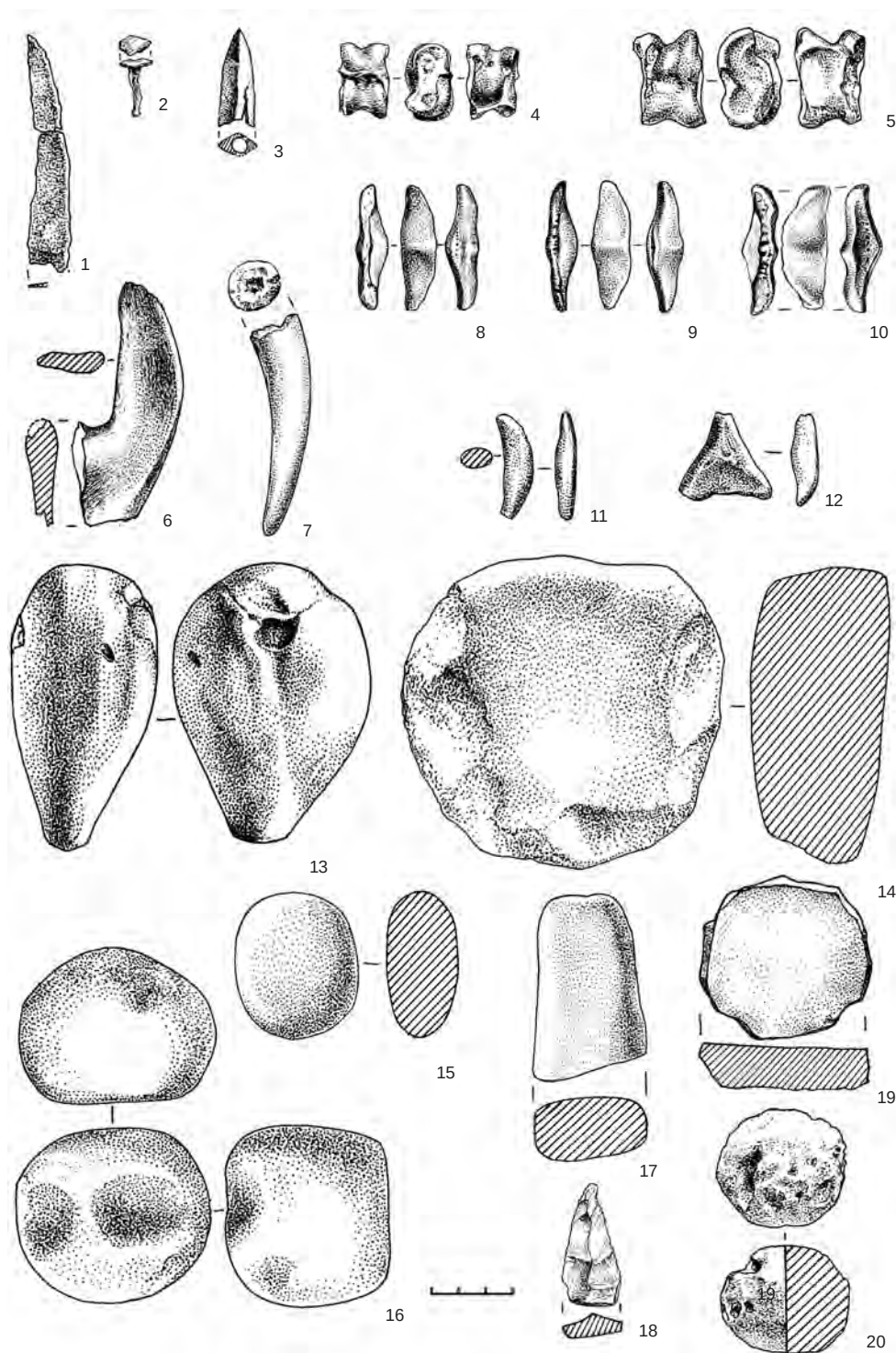

Fig. 65. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Piese din perioada hallstattiană timpurie (1, 2 - fier; 3-11 - os, corn; 12-20 - piatră).

Ustensilele din lut sunt prezente atât în complexe, cât și în stratul de cultură. Astfel, în orizontul Cozia-Saharna au fost atestate o ștanță, o lustruitoare, 15 fusaiole, un creuzet și o rondelă.

Ștanța (cat. nr. IV.28; fig. 30/4), descoperită printre ruinele „zidului” de apărare, a fost utilizată pentru aplicarea pe vase a decorului imprimat (pseudo-șnur). Piese similare sunt cunoscute și în așezarea limitrofă Saharna „Dealul Mănăstirii” (Arnăut, Bercu, Matveev 1994, 264-265, fig. 3; Niculiță, Zancoci, Arnăut 2008, fig. 53/5), precum și în alte situri ale culturii Cozia-Saharna – Glinjeni II (Гольцева, Камыба 1995, таб. XLVIII/6, 7), Pocreaca (Iconomu 1996, 31-32, fig. 14/4, 6, 8), Brad (Ursachi 1995, 22, fig. 219/1) etc. De asemenea, astfel de ștanțe sunt frecvent întâlnite și în arealul culturilor Babadag – Gârvan „Mlăjițul Florilor”, Ijdileni Frumușța, Babadag (Jugănar 2005, 64, fig. 41) –, Insula Banului (Morintz, Roman 1969, 400, 416, fig. 7/10), Pșeničevo (Hänsel 1976, Taf. 43/1-4) etc.

Lustruitoarea (cat. nr. IV.30; fig. 36/15) avea formă elipsoidală și a fost modelată din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Piese de acest tip, de forme diferite, sunt cunoscute și la alte monumente de tip Cozia-Saharna (Камыба 2000, 317, таб. XXVI/6, 15).

Fusaiolele au fost modelate din pastă de lut cu impurități de șamotă, având o ardere neuniformă. Culoarea lor variază de la cărămiziu la cenușiu-închis sau negru. Unele din ele au suprafața lustruită. Fusaiolele după formă pot fi grupate în trei tipuri:

Tipul I – fusaiole de formă bitronconică (cat. nr. IV.1-5, 8, 9, 10) – 13 exemplare (cat. nr. IV.1-5, 8-12, 14, 16, 17; fig. 54/12; 60/5, 14; 64/1; 66/1-9). Înălțimea lor este cuprinsă între 1,4 și 4,6 cm, diametrul maxim variază între 2,1 și 3,7 cm, al bazelor – între 0,7 și 1,9 cm, iar al orificiului – între 0,4 și 0,8 cm. Dintre acestea se evidențiază două fusaiole (cat. nr. IV.5, 8; fig. 36/18, 20) decorate pe linia diametrului maxim cu un șir de împunsături. Piese cu decor similar au fost atestate și anterior la Saharna Mare (Niculiță, Zancoci, Arnăut 2008, fig. 156/10). Fusaiole cu decor constituit din împunsături au fost semnalate și la situl din secolele X-VIII a. Chr. de la Neporotov din regiunea Nistrului Mijlociu (Крушельницька 1998, 169, рис. 103/2).

Tipul II – fusaiole de formă tronconică – trei exemplare (cat. nr. IV.7, 13, 15; fig. 52/2; 57/3; 66/10).

Tipul III – fusaiole de formă sferică – un exemplar (cat. nr. IV.6; fig. 36/2).

Fusaiole de aceste tipuri, dar cu preponderență cele bitronconice, sunt frecvent întâlnite nu numai la monumentele culturii Cozia-Saharna (Камыба 2000, 314-315, рис. XXV/6, 7, 9-17, 19-26), dar și în arealul altor culturi hallstattiene timpurii din spațiul Carpato-Balcanic (Hänsel 1976, 122-164; Levițki 1994a, 109, fig. 59/12-14; László 1994, fig. 12/2-6).

Rondelele (cat. nr. IV.23-26; fig. 30/5; 66/12, 13) au fost confecționate din pereți de vas lucrate cu mâna. Diametrul variază între 3,3 și 5 cm. Astfel de piese sunt

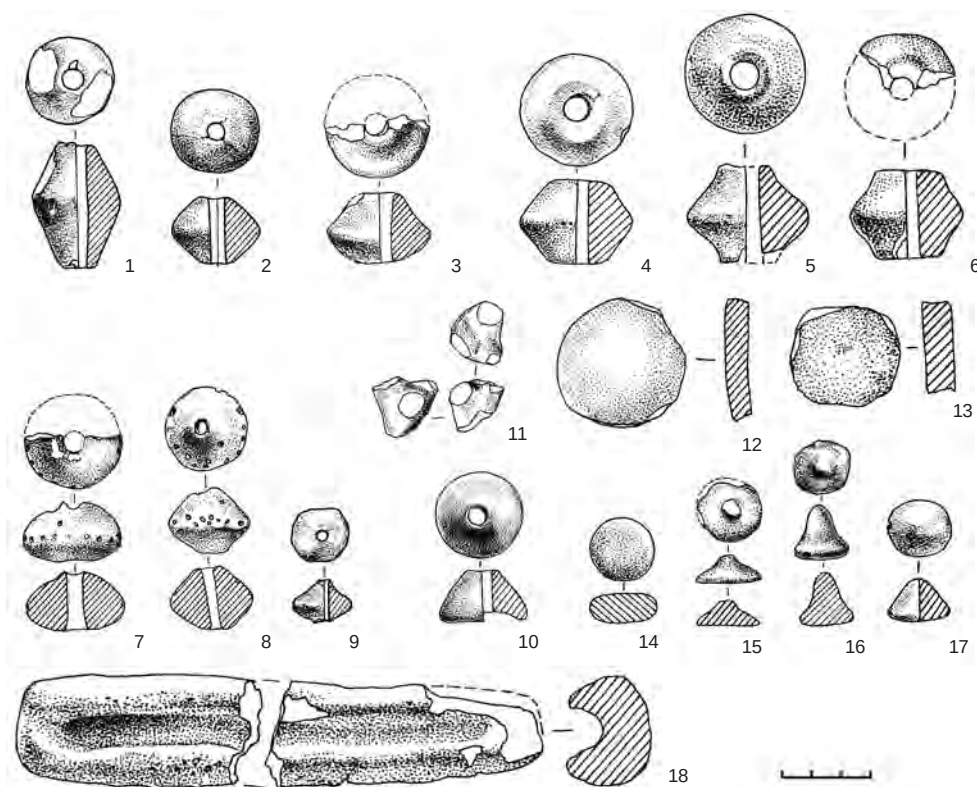

Fig. 66. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Piese din lut din perioada hallstattiană timpurie.

frecvent întâlnite la monumentele culturii Cozia-Saharna și se presupune că erau utilizate în procesul de modelare a ceramicii (Кауыба 2000a, 317, рис. XXVI/19, 24, 25). Ele puteau fi utilizate și în calitate de instrumente pentru prelucrarea pieilor de animale (Кауыба 2000a, 317).

Categoria **armelor** este prezentată de două vârfuri de săgeată din os de formă piramidală (cat. nr. II.1, 2; fig. 65/3; 112/1). Săgeți similare au mai fost descoperite la Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, fig. 147/5), precum și la alte monumente din arealul culturii Cozia-Saharna – Țahnăuți, Mateuți „La Bașnă” (Кауыба 2000a, рис. XXIX/7, 15, 16) etc.

Din categoria **pieselor de podoabă și vestimentare** fac parte patru pandantive și o aplică din os. Pandantivele au fost descoperite: unul – la fundul șanțului de apărare al „citadelei”, unul în groapa nr. 189, celelalte – în stratul de cultură. Cel depistat în șanț (cat. nr. I.8; fig. 58/1) a fost confecționat din bronz și avea formă trapezoidală („topor”). Al doilea pandativ a fost, la fel, confecționat din bronz

și reprezintă o piesă tubulară de tip saltaleone (cat. nr. I.9; fig. 57/2), similară celor descoperite în necropola de la Saharna „Țiglău” (Kaşuba 2014, fig. 184/3-6; 187/4, 6; 207/6, 7). Cea de a treia piesă (cat. nr. II.9; fig. 65/11) reprezintă semifabricatul unui pandantiv (lipsit de orificiu), confecționat prin șlefuire, din coltele unui animal. Al patrulea pandantiv (cat. nr. III.15; fig. 65/12) a fost lucrat, la fel prin șlefuire, dintr-o piatră din râu. Pandantive din colte de animal au fost atestate și anterior la Saharna Mare (Kaşuba 2000a, рис. XXVII/20; Niculiță, Zancoci, Arnăut 2008, fig. 116/11), precum și la alte situri hallstattiene timpurii.

Aplica din os (cat. nr. II.15; fig. 57/4) a fost descoperită în groapa nr. 189 și reprezintă o piesă decorată cu incizii ce repetă întocmai motivele întâlnite pe ceramica culturii Cozia-Saharna.

Piesele cu semnificație cultică sunt cunoscute după șase astragali, cinci pintadere și două fragmente de statuete zoomorfe.

Astragalii (cat. nr. II.10-15; fig. 36/4; 55/4; 58/7; 59/8; 65/4, 5), confecționați din vertebre de animale, descoperiți și anterior la Saharna Mare (Niculiță, Zancoci, Arnăut 2008, fig. 159/2-4), sunt larg răspândiți în mil. I a. Chr., fiind cunoscuți după exemplarele de la Saharna „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Zancoci, Arnăut 2008, fig. 49/4, 5; Niculiță, Niciu, Corobcean 2009, fig. 15/2), Glinjeni (Гольцева, Kaşуба 1995, таб. LII), Alcedar III (Kaşуба 2000a, 463, рис. CXVII/25-29), Saharna-Țiglău (Niculiță, Niciu 2008, 208, fig. 2/4, fig. 8/5), uneori suprafața lor fiind decorată cu incizii.

Pintaderele (cat. nr. IV.31-35; fig. 46/8; 59/7; 66/14-17) au fost confecționate din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărmiziu la cenușiu. Ele au formă conică cu înălțimea cuprinsă între 1,0 și 2,0 cm, iar diametrul bazei de 1,8-2,4 cm. Exemplare similare au fost descoperite atât la Saharna Mare, în campaniile anterioare (Niculiță, Zancoci, Arnăut 2008, fig. 159/5-9), cât și la alte monumente din mediul culturii Cozia-Saharna – Glinjeni (Гольцева, Kaşуба 1995, таб. XLIV/3), Țahnăuți, Solonceni-Hlinaia (Kaşуба 2000a, рис. XXXII/1-3, 8-10) etc.

O statueta zoomorfă (cat. nr. IV.36; fig. 30/3) a fost descoperită printre ruinele „zidului” de apărare. Ea era modelată din pastă de lut cu ingrediente de șamotă mărunță, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cărmiziu. Din cauza deteriorării este dificil de stabilit specia animalului reprezentat. Cea de a doua piesă (cat. nr. IV.37; fig. 66/11) a fost atestată în stratul de cultură. Din cauza fragmentării, de asemenea, nu a fost posibilă restabilirea formei inițiale. Figurinele zoomorfe sunt cunoscute și la alte monumente din arealul culturii Cozia-Saharna – Solonceni-Hlinaia, Alcedar III, Țahnăuți etc. (Kaşуба 2000a, 335, таб. XXXIII/1, 4, 6). De asemenea, acestea sunt răspândite și la monumentele hallstattiene timpurii de tip Babadag (Jugănar 2005, 45, fig. 10/49), Gáva-Holigrady-Grănicești (László 1994, fig. 46-49; Mareș et al. 2007-2008, 81-112), Chișinău-Corlăteni (Levițki 1994b, 111, fig. 59/1, 2) etc.

Ceramica

În stratul cultural a fost evidențiat un număr impunător de fragmente de vase, multe din care cu decor incizat, ștanțat sau în relief. Dintre multiplele forme de vase se evidențiază câteva tipuri:

1. *Străchini*. Acest tip de vase este reprezentat, cu preponderență, de fragmente, pe baza cărora este posibilă reîntregirea grafică a recipientelor. După formă ele sunt de câteva variante:

- străchini cu trunchiul tronconic, pereții rotunjiți și buza răsfrântă în interior (fig. 68/1, 2, 6; fig. 67/2, 4, 5; fig. 70/4). Unele exemplare au incizat pe partea superioară a buzei un decor din linii scurte, depuse oblic (fig. 68/1, 2, 6). La unele vase astfel de ornament a fost realizat pe partea de sus a trunchiului (fig. 68/2). În această variantă se încadrează și străchinile cu decor ștanțat (fig. 67/1, 2, 4, 5) care, în unele cazuri, au partea superioară acoperită cu zigzaguri din trei linii ștanțate paralele cu câte un cerculeț pe vârf. Străchini cu trunchiul tronconic cu pereții rotunjiți și cu decor similar sunt larg răspândite la monumentele culturii Cozia-Saharna – Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 202, fig. 76/1), Saharna „Țiglău” (Niculiță, Nicic 2008, 226, fig. 15/19), Cozia (László 1972, 218, fig. 10; Hänsel 1976, Tafel 51/1), Pocreaca (Iconomu 1996, 45, fig. 12/3) etc.

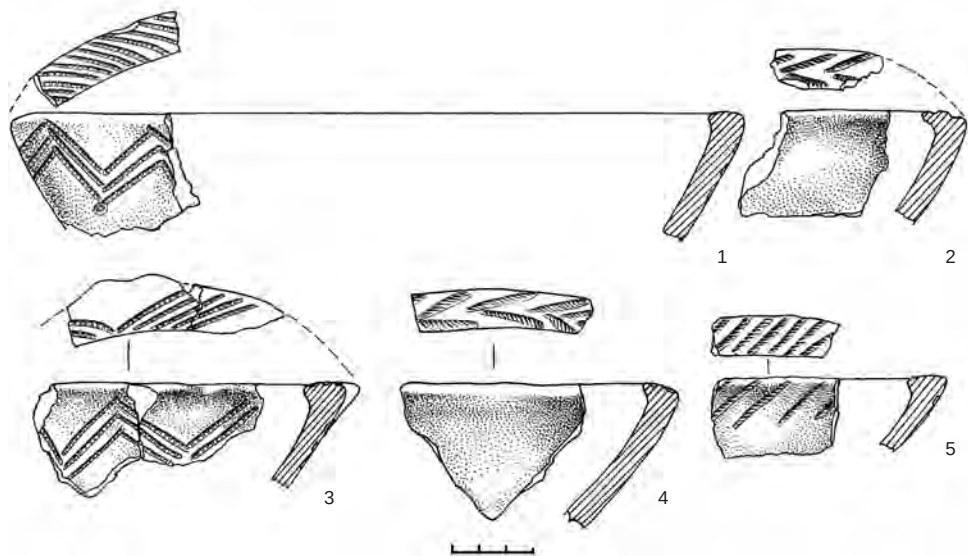

Fig. 67. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Fragmente de străchini din stratul cultural.

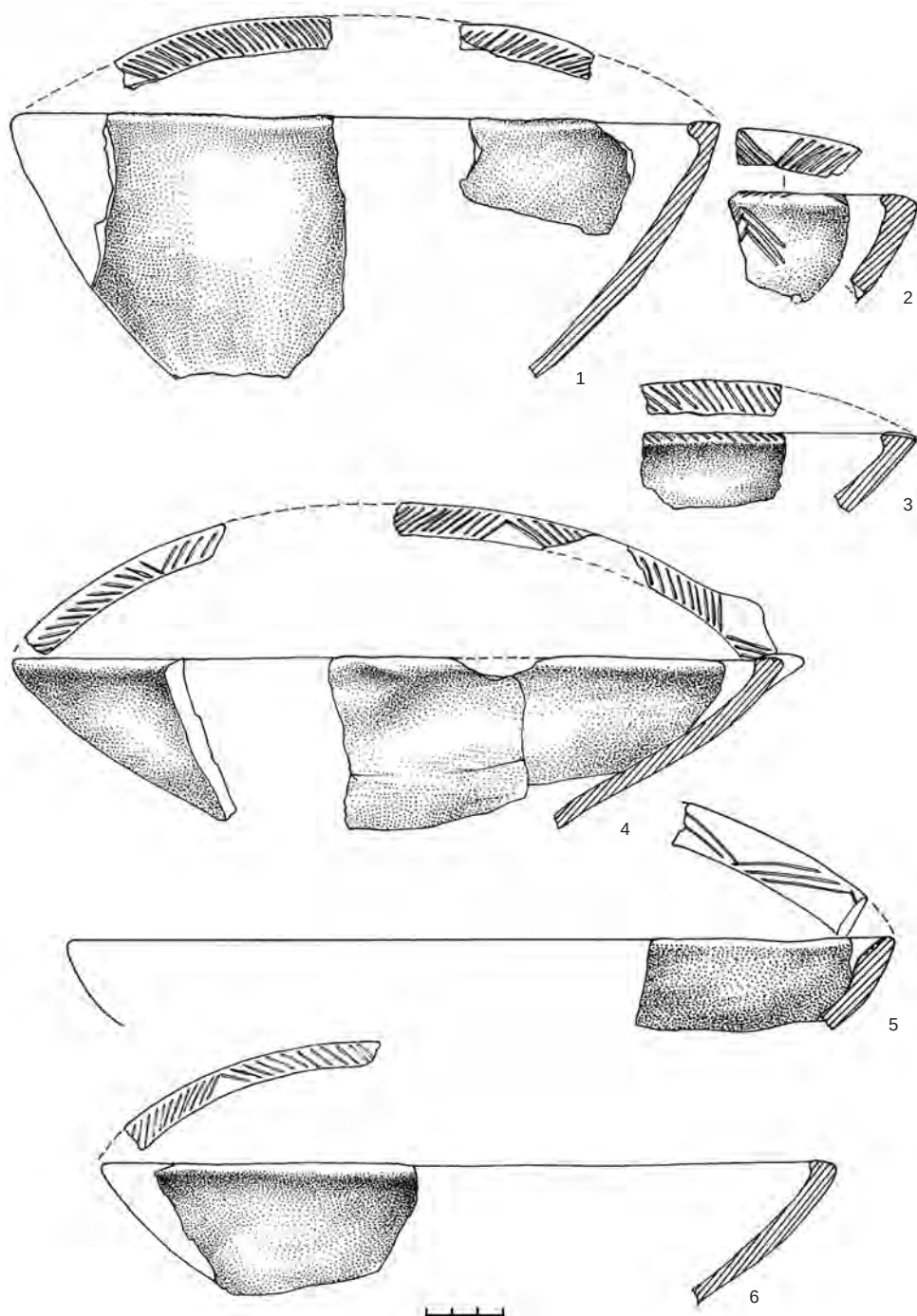

Fig. 68. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Fragmente de străchini din stratul cultural.

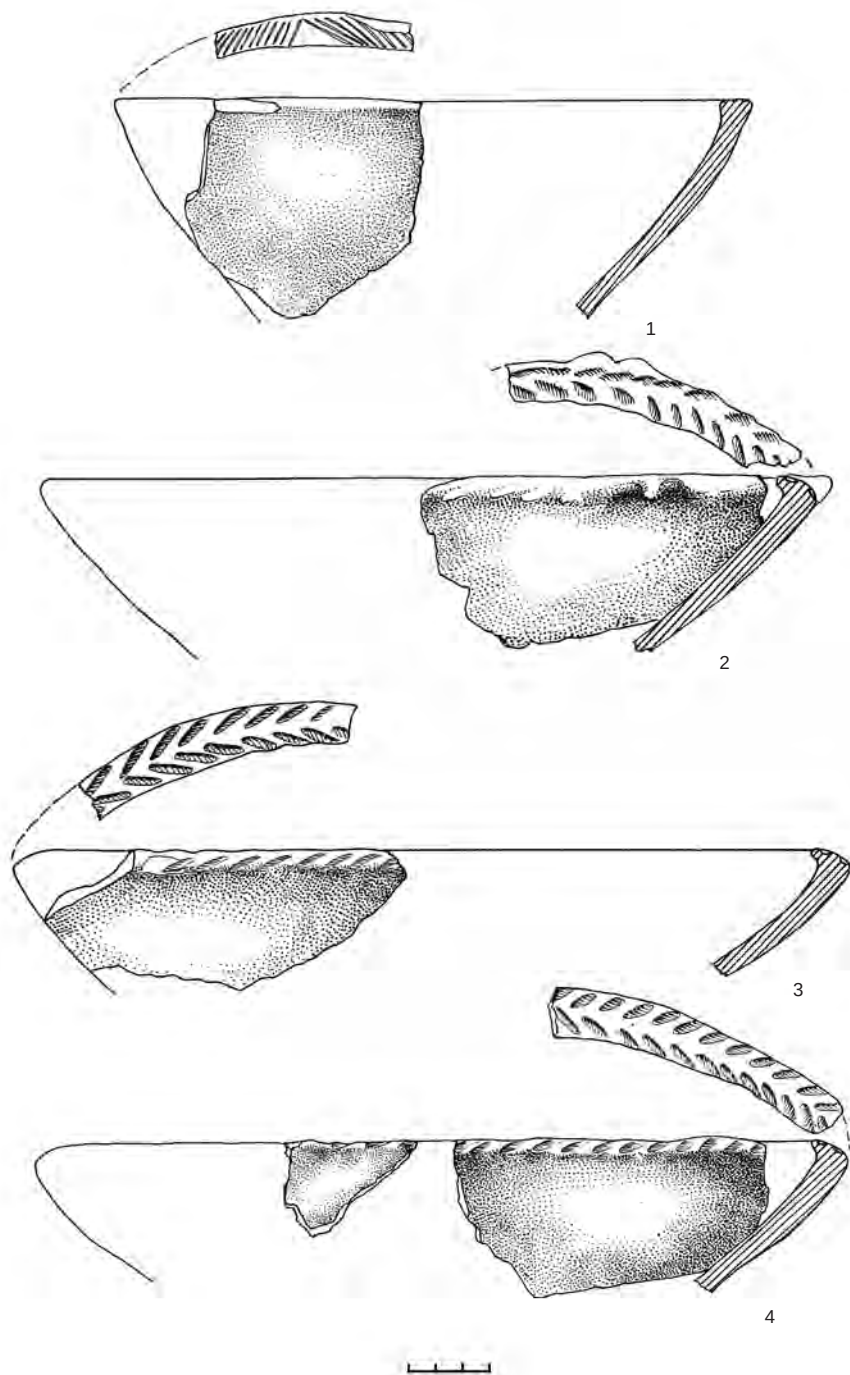

Fig. 69. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Fragmente de străchini din stratul cultural.

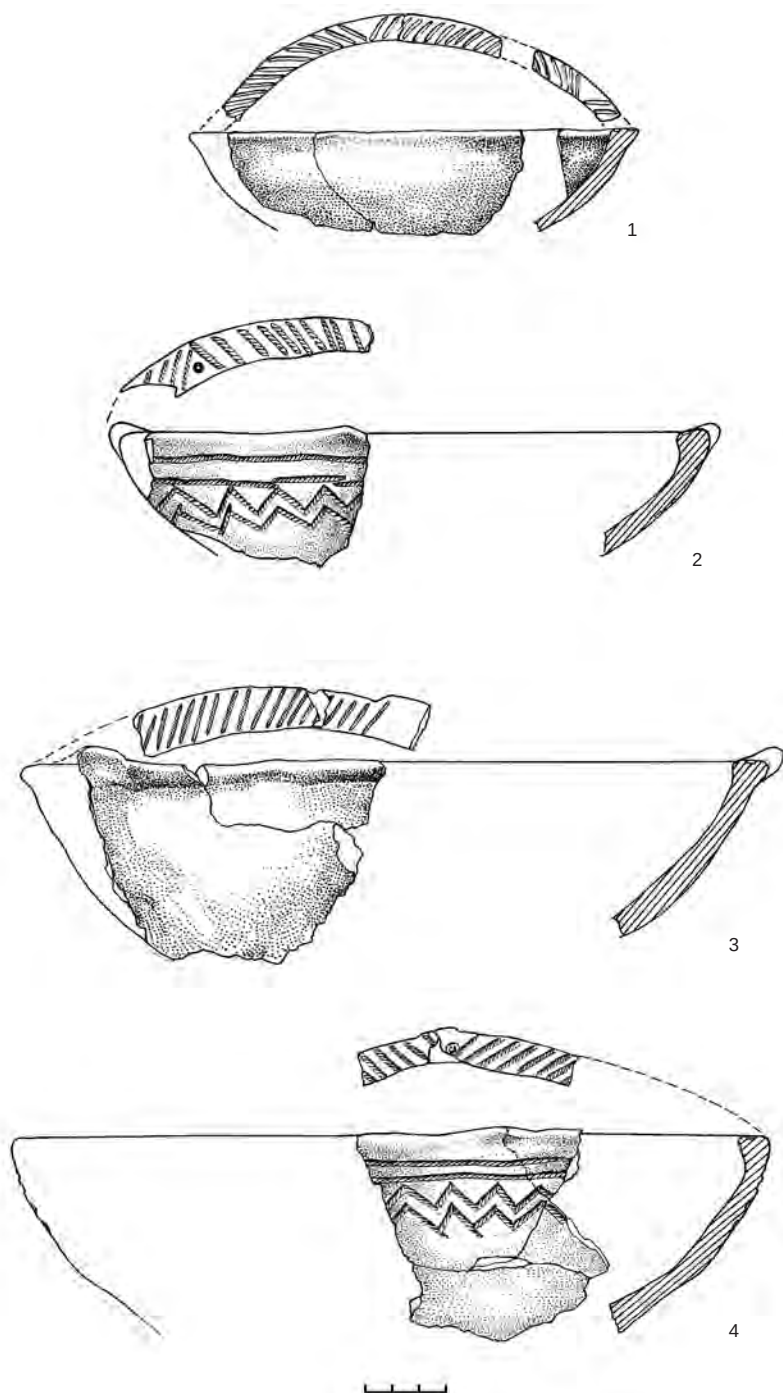

Fig. 70. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Fragmente de străchini din stratul cultural.

- străchini cu trunchiul tronconic, pereții oblici și buza răsfrântă în interior. Decorul este realizat în același stil, prin incizare și ștanțare (fig. 68/4; fig. 69/2-4; fig. 67/3). Exemplarele acestui tip de străchini sunt caracteristice, la fel, culturii Cozia-Saharna.
- străchini cu trunchiul rotunjit și buza îngroșată. La unele recipiente se întâlnesc proeminențe aplatizate, amplasate pe marginea exterioară a buzei, a cărei parte superioară e acoperită cu decor incizat sau ștanțat (fig. 70/2, 3).

2. *Vase cu gâtul trompetiform, buza lată răsfrântă în afară* (fig. 72/1-5). Dintre vasele acestui tip se evidențiază exemplarele cu gâtul cilindric, bine profilat (fig. 72/2, 3; fig. 71/3) și recipientele fără gât, a căror buză lată se unește cu umărul vasului (fig. 47/1, 4, 6). Se întâlnesc vase cu umărul ornamentat cu câte un rând de cerculețe duble, încadrate într-un chenar realizat prin ștanțare, ale cărui laturi prezintă două linii paralele (fig. 72/6). Recipiente similare au fost atestate în construcția nr. 1 de la Saharna Mică, datată cu sec. XI-X a. Chr. (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 17, 18),

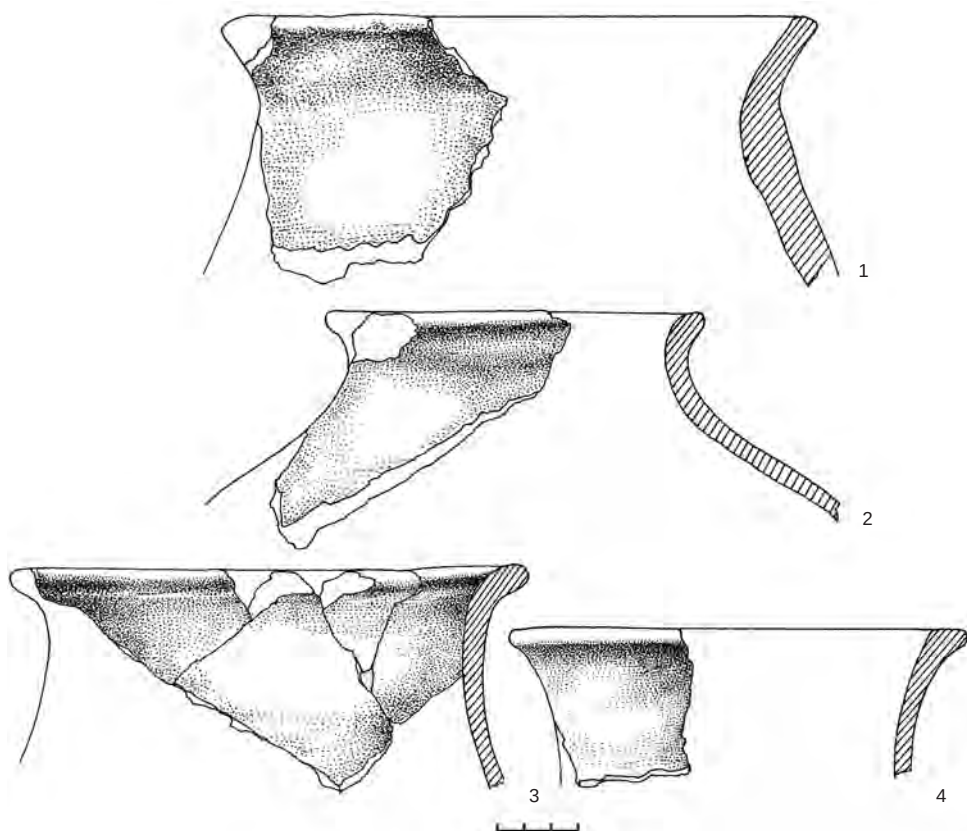

Fig. 71. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Fragmente de chiupuri din stratul cultural.

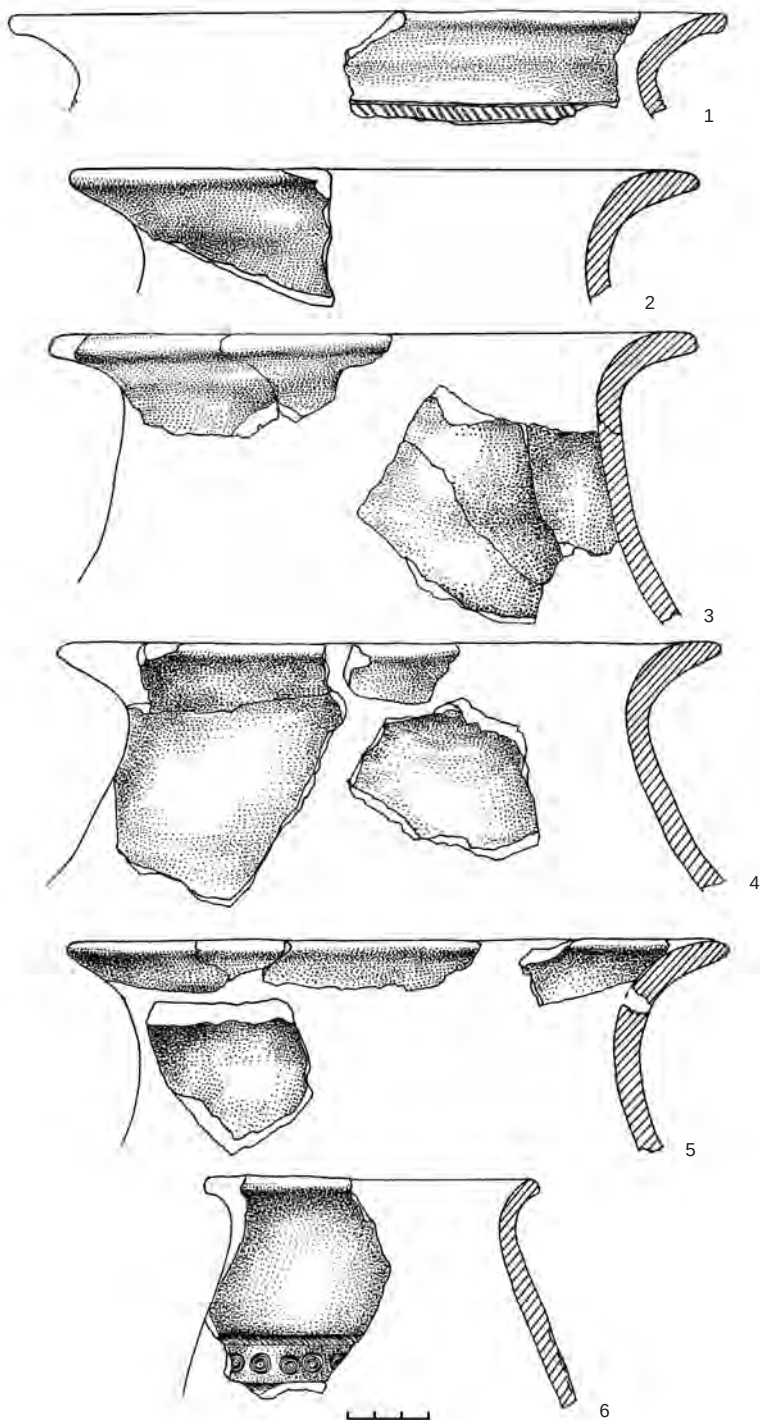

Fig. 72. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Fragmente de chiupuri din stratul cultural.

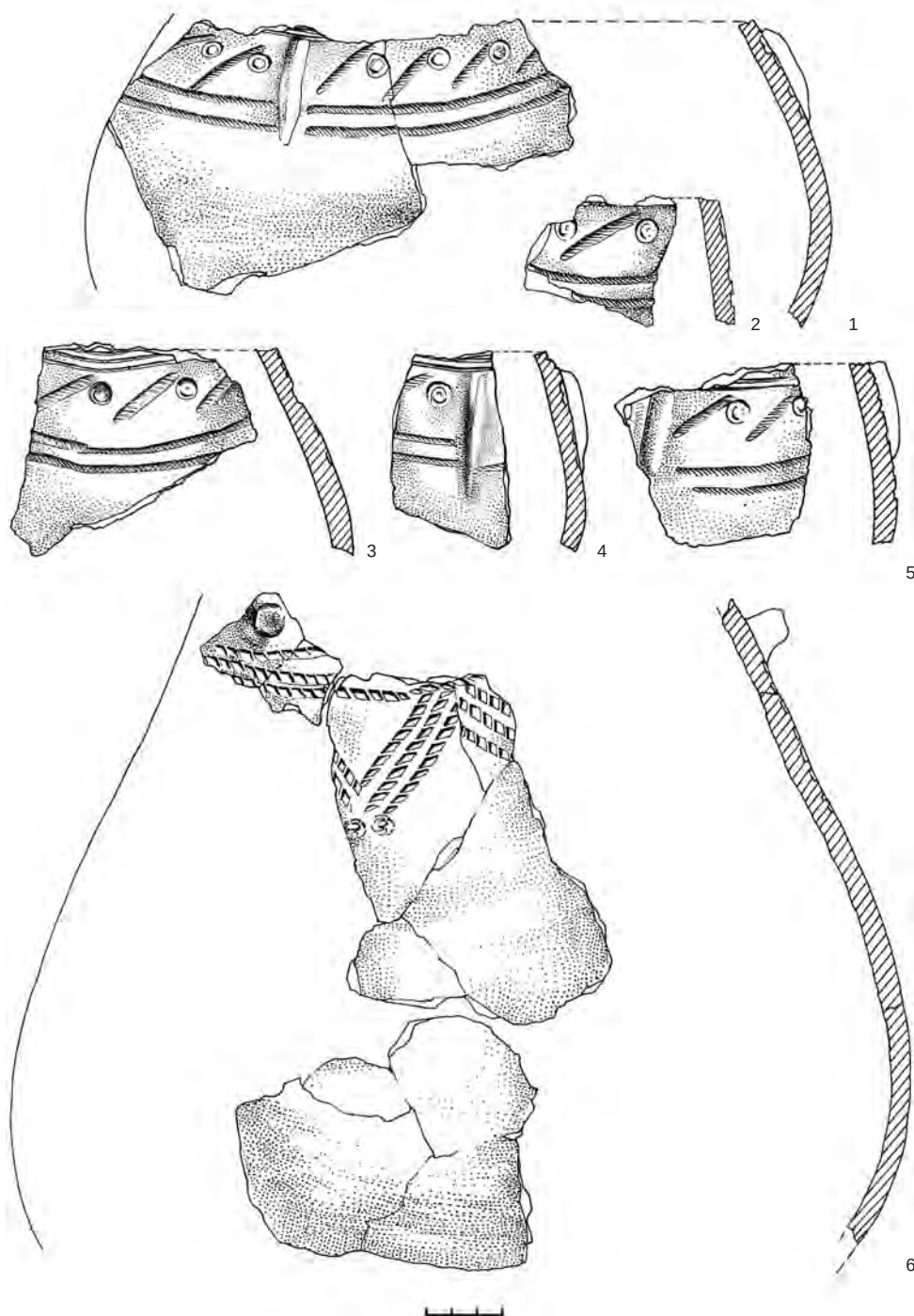

Fig. 73. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Fragmente de chiupuri din stratul cultural.

Kastanas (Hänsel 1989, Tafel 70/7), Kalakača (Medović 1988, 138, sl. 123/1, 139, sl. 124), Jijila-Cetățuie (Sîrbu, Ailincăi, Simion 2008, 85, fig. 48/1), unde astfel de materiale sunt datate cu sfârșitul epocii bronzului - sec. XI a. Chr.

3. *Vase fără gât cu buza profilată în exterior, trunchiul globular*, al căror diametr maxim era în partea de mijloc sau de jos a recipientului. Vasele cu diametrul maxim în partea de mijloc (fig. 71/2) sunt ornamentate pe umăr cu decor ștanțat realizat în formă de cerculețe cu tangente, încadrate într-un chenar format din două sau trei linii paralele, întretăiat de brâie/riton aplatizate (fig. 73/1-5). Fragmente de acest fel de vase sunt cunoscute la Pocreaca (Iconomu 1996, 44, fig. 11/4), Saharna „Țiglău” (Niculiță, Niciu 2008, 218, fig. 9/10), Glinjeni (Кашуба, Гольцева 1995, табл. LVII/3), Cartal II (Бруйко 2010, 253, рис. 3/11), deși stilul decorului de pe vasele de la ultimele două situri e puțin diferit. Vasele cu diametrul maxim în partea de jos a trunchiului sunt ornamentate în partea de sus cu decor ștanțat, constituit din trei linii paralele amplasate orizontal, de la care se lasă în jos unghiuri din trei linii paralele cu câte două cerculețe la vârf. În partea de sus a umărului, deasupra decorului ștanțat, sunt amplasate simetric câte două sau patru butoane cilindrice (fig. 73/6). Vase cu decor ștanțat în formă de cerculețe cu tangente sau cu cerculețe la vârful unghiului sunt cunoscute la Pșeničevo (Čičikova 1972, 90, 91, fig. 11, 12), Dundarea Haivata (Аладжов, Балабанян 1984, 197, обр. 11, 13), Babadag (Jugănar 2005, 123, fig. 29/1-9) etc. Combinarea decorului în relief cu cele incizate și ștanțate este o practică des întâlnită pe vasele culturii Cozia-Saharna.

4. *Cupele/ceștele* au fost modelate din pastă de lut bine prelucrată cu ingrediente de nisip mărunț, sau șamotă bine măcinată. În această categorie de ceramică se evidențiază următoarele variante:

- *cupe/cești* cu gâtul cilindric, buza evazată, trunchiul globular cu diametrul maxim în partea de jos (fig. 74/2-7). De regulă, ele sunt ornamentate prin incizare, decorul în formă de triunghiuri hașurate cu vârful în sus depuse pe trei linii paralele realizate în zona de joncțiune a gâtului cu trunchiul. De la liniile paralele în jos sunt trasate linii oblice, în cele mai frecvente cazuri, câte nouă la număr, depuse sub unghi. De la zona de joncțiune a trunchiului cu gâtul se ridică câte o toartă, care cel mai probabil este supraînălțată buzei (fig. 74/2). Mai frecvent se întâlnește decorul alcătuit din linii oblice, încadrate în chenare din linii orizontale paralele depuse în zona diametrului maxim al trunchiului (fig. 74/6, 7). Exemplare similare apar timpuriu, fiind cunoscute printre formele de vase de la Vârtoș (Hänsel 1976, Taf. 37/1), dar și în faza I a faciesului Babadag, cunoscute după descoperirile din așezarea Gravă „Mlăjitu Florilor” (Jugănar 2005, 116, fig. 20/4), Jijila-Cetățuie (Sîrbu, Ailincăi, Simion 2008, fig. 21/1), Pocreaca (Iconomu 1996, 46, fig. 13/1).

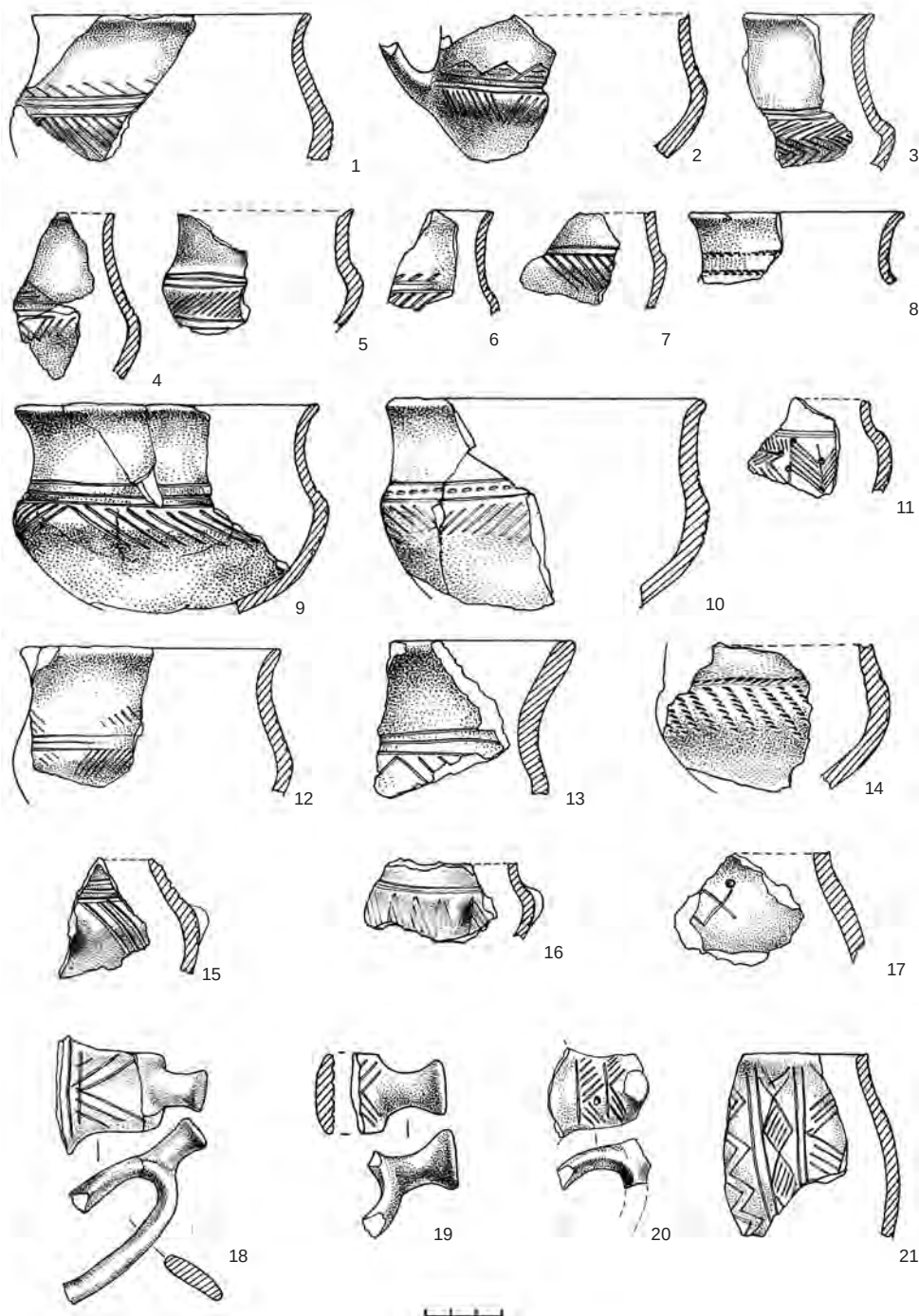

Fig. 74. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Fragmente de cupe/cești și pixide din stratul cultural.

- cupe/cești fără gât cu buza răsfrântă în afară, care printr-o ondulare bine profilată se unește cu trunchiul globular, diametrul maxim al căruia e la mijloc (fig. 74/1, 12, 16, 15). Anume această zonă, precum și umărul trunchiului e acoperită cu decor incizat, alcătuit din trei linii paralele depuse orizontal, asociate din ambele părți cu linii oblice (fig. 74/12) sau cu zigzaguri din fâșii de linii oblice marcate de cerculețe (fig. 74/11). Unele exemplare au în calitate de decor și suporturi aplatizate (fig. 74/16) sau câte o toartă supraînălțată (fig. 74/15).
- cupe/cești cu profilul S-oidal și diametrul maxim în partea de jos a trunchiului (fig. 74/9, 12, 13). De regulă, recipientele acestui tip au în zona joncțiunii gâtului cu trunchiul câte trei linii incizate ce înconjoară orizontal vasul. De la ele pornesc segmente de linii oblice depuse sub unghi (fig. 74/9, 12).

5. *Pixide*. Un interes deosebit prezintă fragmentele de vase cu pereții rotunjiți în formă de butoi (fig. 74/21; fig. 75/7-9) care pot fi considerate drept pixide. În regiunea Nistrului Mijlociu astfel de recipiente sunt cunoscute după exemplarele din așezarea și necropola Saharna „Țiglaș” (Niculiță, Nicic 2008, 224, fig. 14/17; Камыба 2000, 334, рис. XXXII/29, 30, 37). De regulă, pixidele sunt completamente acoperite cu decor, care, în cele mai frecvente cazuri, este constituit din câte două linii paralele ce formează un chenar, în care sunt încadrate șiruri de romburi hașurate, zigzaguri din două sau mai multe linii (fig. 74/21; fig. 75/8, 9). Decorul e depus vertical, acoperind vasul de la buză până la fund. Vase zoomorfe cu decor similar, utilizate în calitate de pixide au fost descoperite în „cenușarul” de la Glinjeni, care se încadrează în aceeași grupă cultural-cronologică. De fapt, pixidele reprezentau vase pentru păstrarea diferitor soluții pentru igienă sau fardare și erau larg răspândite în tot bazinul balcanic (Стоянов 1997, 152, рис. V/1-14).

În stratul cultural au mai fost descoperite fragmente de toarte cu buton pe creastă și decor din linii oblice depuse sub unghi (fig. 74/18-20), precum și un număr considerabil de fragmente de la diverse forme de vase, acoperite cu decor ce reprezintă zigzaguri cu cerculețe pe vârful unghiului, executat prin incizare (fig. 75/1) sau ștanțare (fig. 75/13, 16), ornament în formă de brăduț (fig. 75/4), sau combinație din decor în relief – suport aplatizat înconjurat cu cerculețe duble imprimare (fig. 75/14) etc. Astfel de recipiente sunt documentate destul de frecvent la siturile culturale Cozia-Saharna.

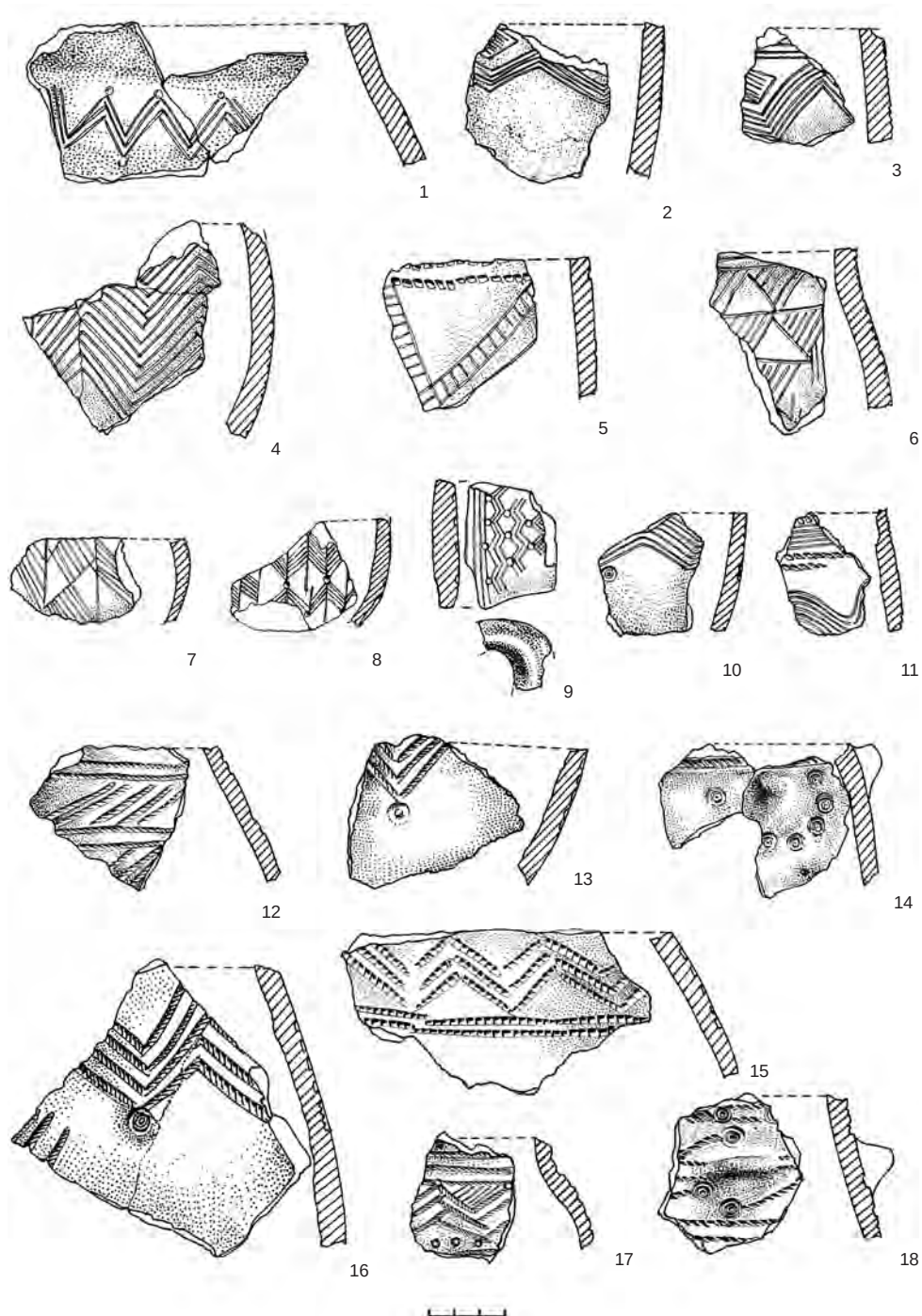

Fig. 75. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Material ceramic din stratul cultural.

4.2. Așezarea deschisă

Așezarea deschisă Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” (coordonatele sitului: 47°41'31" N, 28°57'23" E) este amplasată în partea de sud-vest a promontoriului Saharna Mare și ocupă spațiul de la vest de fortificația hallstattiană timpurie, întinzându-se pe o suprafață de cca 4 ha (fig. 26/4).

În anii 2002-2007, atât pe porțiunea numită „Dealul Mănăstirii”, cât și pe cea suprapusă de cetatea traco-getică au fost efectuate săpături arheologice, ale căror rezultate au fost publicate exhaustiv în anul 2008 (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 51-87, fig. 40-84).

Investigațiile arheologice¹⁸ au fost continuate și în anii 2008, 2010 și 2011, în special, în partea centrală și de vest a așezării (sectorul „Dealul Mănăstirii”) unde, prin intermediul a trei secțiuni (fig. 16; 17), a fost cercetată o suprafață totală de 228 m².

Ca urmare au fost descoperite vestigiile a 16 gropi menajere, un complex de cult, precum și un bogat și valoros material arheologic.

4.2.1. Complexe gospodărești și de cult

Groapa nr. 204 (16/4/2008) a fost descoperită în secțiunea 25 (4/2008), la adâncimea de 0,8 m (fig. 76/1). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,65 m, al fundului – de 2,4 m și adâncimea de 0,6 m. Embletonul gropii consta din cernoziom în amestec cu bucăți de lut ars.

Inventar: o fusaiolă (cat. nr. IV.18; fig. 76/3) și 46 fragmente de ceramică hallstattiană timpurie (fig. 76/4-7).

Groapa nr. 205 (17/4/2008) a fost atestată în secțiunea 25 (4/2008), la adâncimea de 0,8 m (fig. 76/2). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,2 m, al fundului – 1,5 m și adâncimea de 0,6 m. Umplutura gropii era alcătuită din sol cenușiu în amestec cu fragmente de ceramică, oase și pietre.

Inventar: 80 fragmente de ceramică modelată cu mâna (fig. 76/8-19), dintre care se evidențiază:

- vase cu gâtul profilat, buza evazată în exterior, iar trunchiul în formă de borcan are pereții rotunjiți. De regulă, acest tip de vas are, în zona de joncțiune a umărului cu gâtul, câte un brâu alveolar cu sau fără alveole (fig. 76/8, 9). Exemplare similare au fost evidențiate în sortimentul ceramic din orizontul Cozia-Saharna de la Glinjeni (Гольцева, Камуба, 1995, таб. LIV/2, 4), în situl culturii Babadag de la Jijila-„Cetățuie” (Sirbu, Ailincăi, Simion. 2008, fig. 37/3; 45/2), etc.

¹⁸ Unele rezultate preliminare au văzut lumina tiparului în: Niculiță, Nicic, Corobcean 2009, 193-225; Niculiță, Nicic 2011, 193-225; Niculiță, Nicic 2012, 169-184.

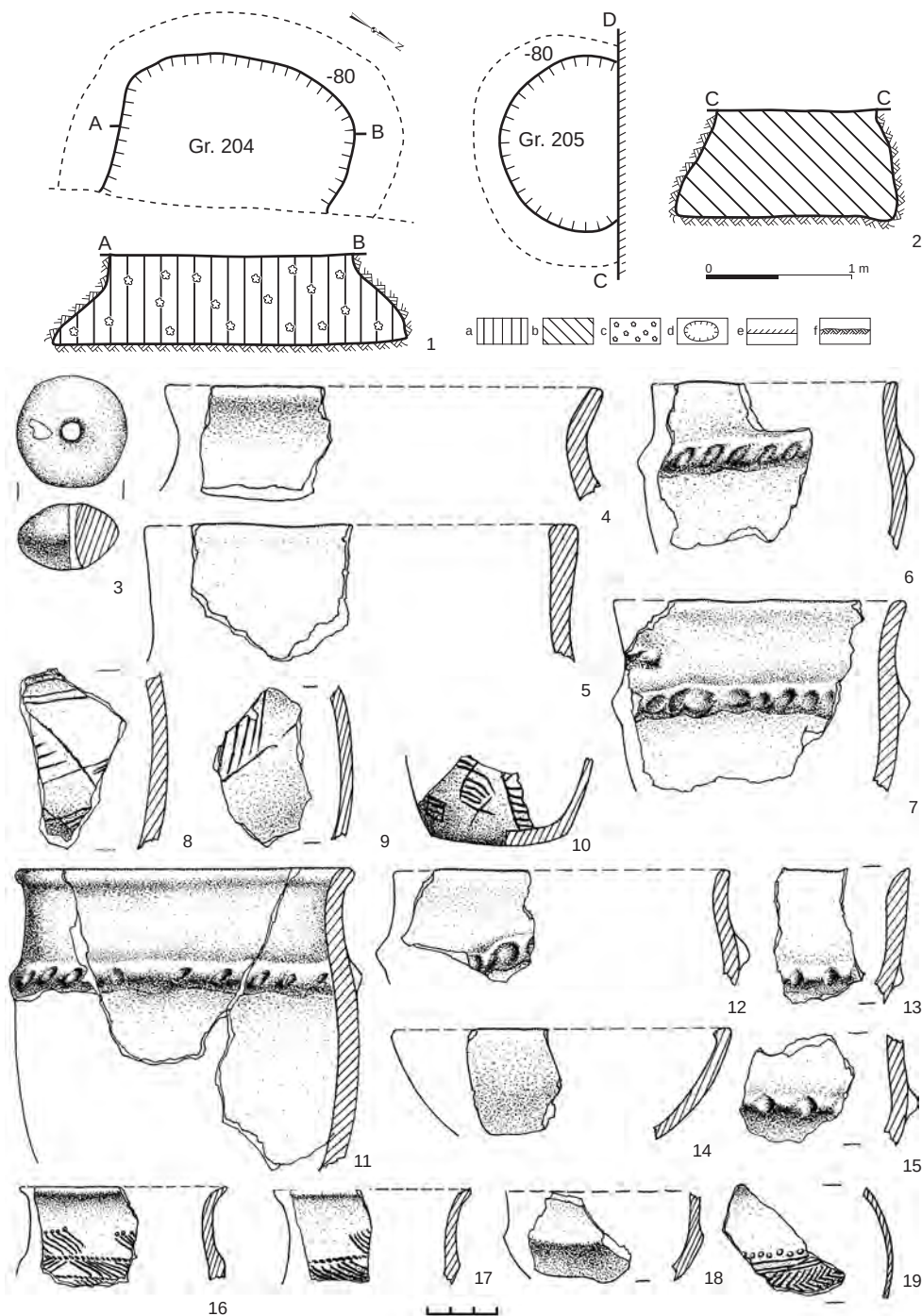

Fig. 76. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 204; 2 - planul și profilul gropii nr. 205 (Legenda: a. cernoziom; b. sol de culoare cenușie; c. fragmente de lut ars; d. conturul gropilor; e. limita secțiunii; f. strat steril); 3-7 - inventarul gropii nr. 204; 8-19 - inventarul gropii nr. 205.

- vase ornamentate cu decor incizat în formă de romburi hașurate (fig. 76/8-10), cunoscute după descoperirile de la Saharna Mare (Niculiță et al. 2007, 47, fig. 47/1), Saharna-Țiglău (Niculiță, Nicic 2008, 210, fig. 4/19; 218, fig. 9/13) etc.
- străchini cu trunchiul sferoidal și buza aplecată în interior (fig. 76/14), similare pieselor cunoscute în așezarea de la Saharna „Țiglău” (Niculiță, Nicic 2008, 228, fig. 17/10).
- cupe de diferite forme, unele cu decor geometric incizat sau ștanțat (fig. 76/16-19). Recipiente similare au fost descoperite și anterior la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 61). Cupe analogice sunt cunoscute și la așezarea Niculiței-„Cornet” din arealul culturii Babadag (Jugănar 2005, 119, fig. 25/7).

Groapa nr. 206 (18/4/2008) a fost surprinsă în secțiunea 25 (4/2008), la adâncimea de 0,75 m (fig. 77/1). Ea avea formă ovală în plan cu diametrele gurii de 140×100 cm, și formă de clopot în secțiune cu diametrul fundului de 100 cm, adâncindu-se în solul galben steril până la 0,97 m. Umplutura gropii prezenta cerneziom în amestec cu bucăți de cărbune.

Inventar: 97 fragmente de ceramică modelată cu mâna, dintre care se remarcă:

- vase cu gâtul profilat și marginea răsfântă în afară. Zona de joncțiune a trunchiului cu gâtul este marcată de un brâu alveolar depus orizontal cu alveole oblice rotunjite (fig. 77/4, 12);
- vase cu gâtul trompetiform (fig. 77/9-11, 13). Unele exemplare au buza crenelată oblic, iar gâtul, în zona joncțiunii cu trunchiul, este marcat de decor ștanțat din linii scurte depuse oblice (fig. 77/13).
- vase cu decor ștanțat, constituit din șiruri de linii paralele, în care sunt încadrate cerculețe cu tangente (fig. 77/8). Astfel de recipiente sunt documentate atât prin descoperirile din arealul culturii Cozia-Saharna – Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 46, fig. 18/6), Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. XXXIX/3), cât și în cultura Babadag – Jijila-„Cetățuie” (Sîrbu, Ailincăi, Simion 2008, fig. 35/5, 6), Babadag (Jugănar 2005, 126, fig. 32/1) etc.
- cupe cu trunchiul în formă de clopot (fig. 77/6), buza evazată și fundul rotunjit. Vasul este acoperit cu decor în formă de benzi alcătuite din romburi hașurate și linii oblice depuse sub unghi. Piese, aproape similare sunt cunoscute după descoperirile necropolei Saharna „Țiglău” (Кашуба 2000a, 382-383, рис. LVII/28; LVIII/19).

Ceramică descoperită în embletonul gropii are largi analogii în sortimentul ceramic al perioadei hallstattiene timpurii și completamente se încadrează în cultura Cozia-Saharna.

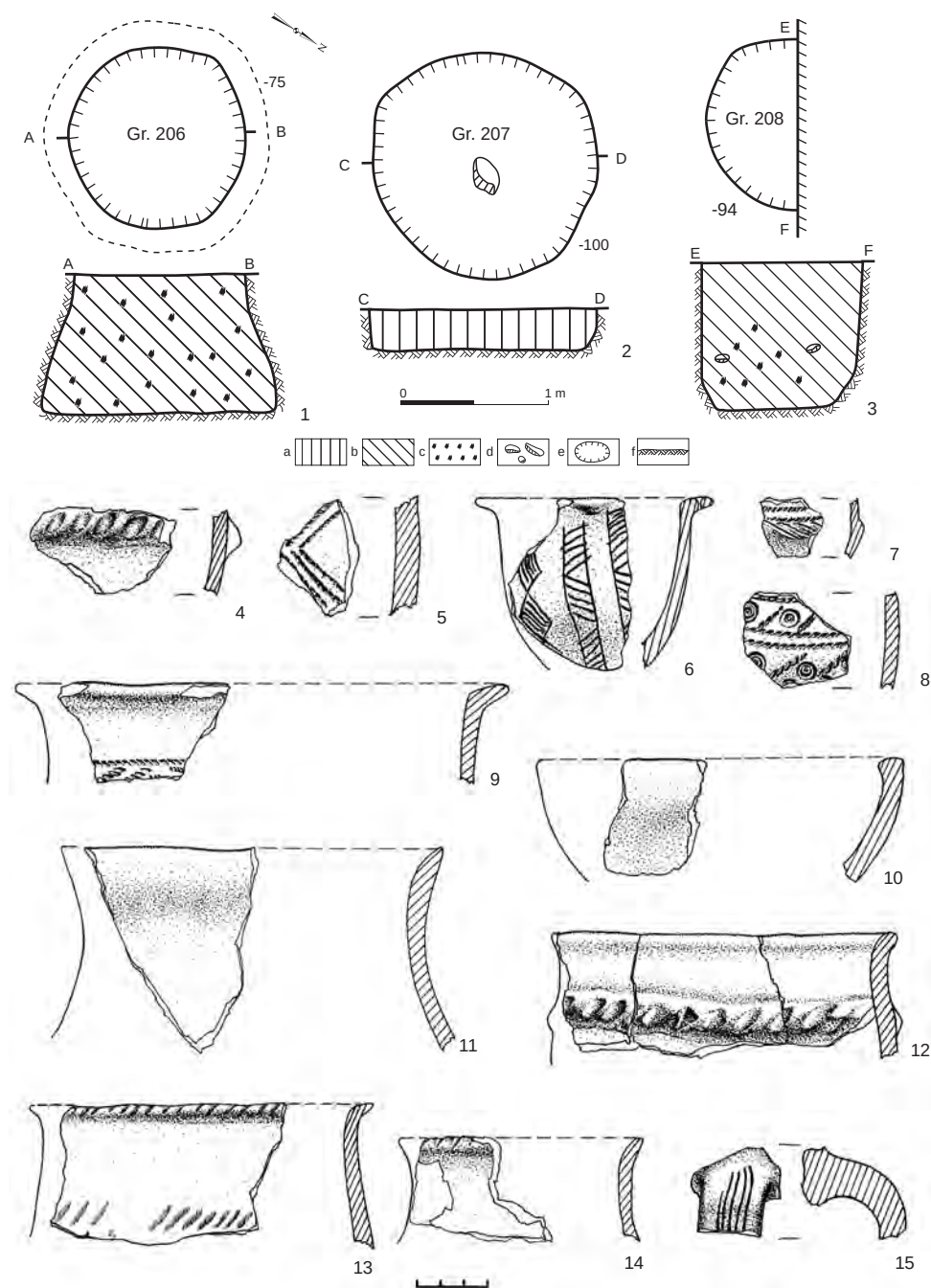

Fig. 77. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 206; 2 - planul și profilul gropii nr. 207; 3 - planul și profilul gropii nr. 208 (Legenda: a. cernoziom; b. sol cenușiu; c. fragmente de lemn ars; d. pietre; e. conturul gropilor; f. strat steril); 4-14 - inventarul gropii nr. 206; 15 - inventarul gropii nr. 207.

Groapa nr. 207 (19/4/2008) a fost descoperită în secțiunea 25 (4/2008), la adâncimea de 1,0 m (fig. 77/2). Ea avea formă quasi-cilindrică cu diametrul de cca 1,5 m și adâncimea de 0,4 m. Solul extras din groapă prezintă un amestec de cernoziom cu bucăți de oase.

Inventar: fragmente neînsemnate de ceramică modelată cu mâna, dintre care se evidențiază un fragment de toartă, decorată cu incizii (fig. 77/15).

Groapa nr. 208 (20/5/2008) a fost atestată în secțiunea 26 (5/2008), la adâncimea de 0,94 m (fig. 77/3). Ea avea forma cilindrică cu diametrul de 1,2 m și adâncimea de 0,85 m. Umplutura gropii consta din sol cenușiu și brun în amestec cu pigmenți de lut și pietricele de calcar. Materialul arheologic lipsește.

Groapa nr. 209 (21/5/2008) a fost descoperită în secțiunea 26 (5/2008), la adâncimea de 0,9 m (fig. 78/1). Ea a fost cercetată parțial, o parte a ei rămânând în afara secțiunii. Partea investigată avea o formă quasi-ovală în plan cu dimensiunile de 2,0×1,4 m. Adâncimea gropii atinge 0,20 m. Solul descoperit în complex este negru, amestecat cu sol cenușiu și pietricele de calcar. Inventarul arheologic lipsește.

Groapa nr. 210 (22/6/2010) a fost atestată în secțiunea 27 (6/2010), la adâncimea de 0,90 m (fig. 78/2). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,16 m, diametrul fundului de 1,28 m și adâncimea de 0,6-0,8 m. Umplutura gropii consta din sol de culoare cenușie în amestec cu argilă. Pe fundul gropii au fost sesizate urme de la ardere secundară sub forma unor pete de cenușă.

Inventar: 15 de fragmente de ceramică lucrată cu mâna, 16 pietre de diferite dimensiuni și 6 oase necalcinate. Printre fragmentele ceramice recuperate se remarcă un fragment de la vas-chiup, cu suprafața lucioasă, decorat brâu în relief (fig. 78/5).

Groapa nr. 211 (23/6/2010) a fost descoperită în secțiunea 27 (6/2010), la adâncimea de 0,78 m (fig. 78/3). Ea avea formă tronconică cu diametrul gurii de 1,3 m, al fundului – de 0,89 m și adâncimea de 0,53 m. Umplutura gropii consta din cernoziom în amestec cu argilă.

Inventar: 18 fragmente ceramice modelate cu mâna, care provin de la vase slab profilate, cu gâtul cilindric și marginea răsfrântă în afară (fig. 78/6), decorate cu brăie alveolate (fig. 78/7-10).

Groapa nr. 212 (25/6/2010) a fost atestată în secțiunea 27 (6/2010), la adâncimea de 0,79 m (fig. 78/4). Ea avea formă tronconică cu diametrul gurii de 1,44 m, al fundului – de 1,12 m, și adâncimea de cca 0,6 m. Umplutura gropii era compusă din cernoziom compact în amestec cu argilă.

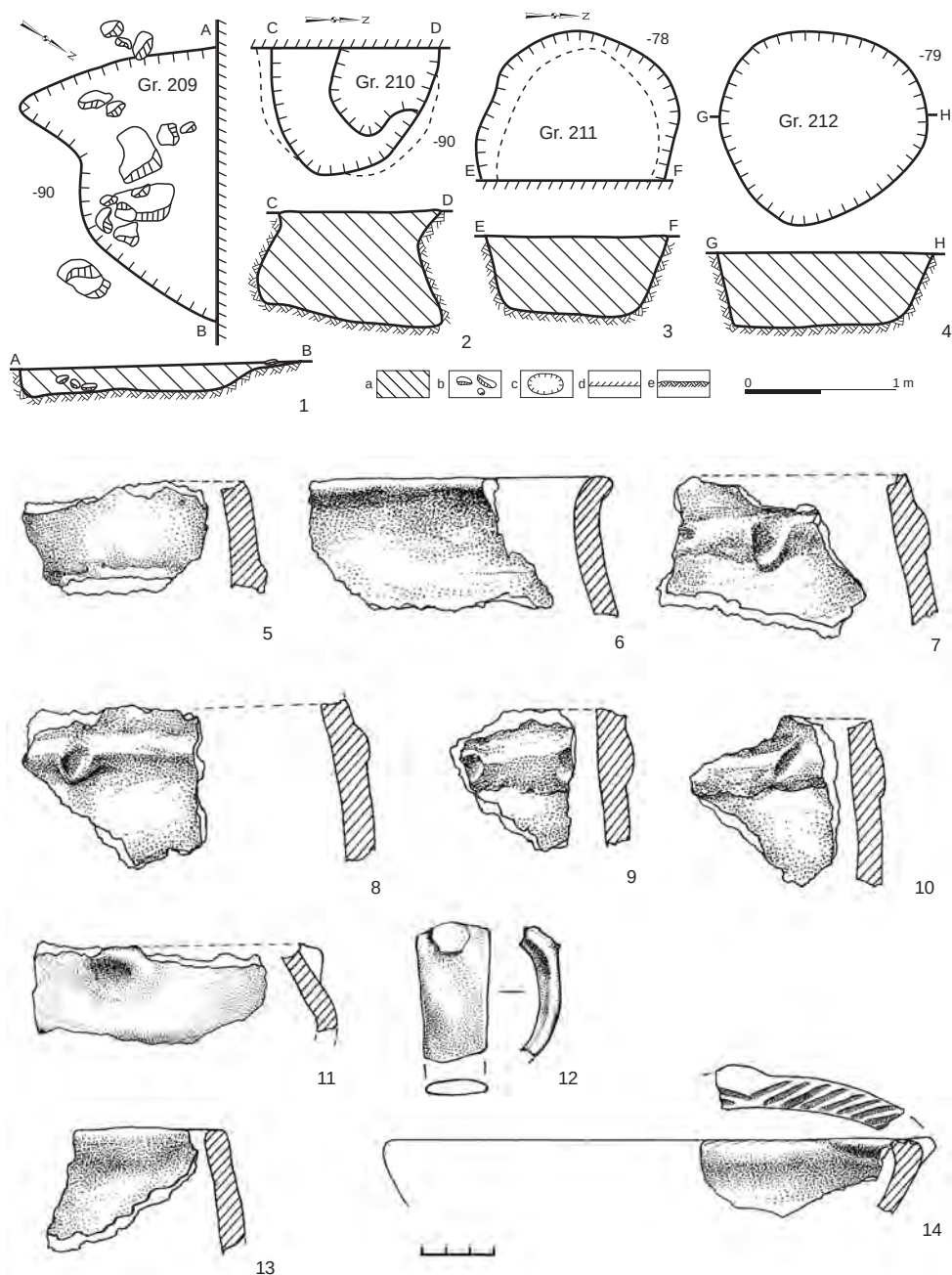

Fig. 78. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 209; 2 - planul și profilul gropii nr. 210; 3 - planul și profilul gropii nr. 211; 4 - planul și profilul gropii nr. 212 (Legenda: a. sol de culoare cenușiu; b. pietre; c. conturul gropilor; d. limita secțiunii; e. strat steril); 5 - inventarul gropii nr. 210; 6-10 - inventarul gropii nr. 211; 11-14 - inventarul gropii nr. 212.

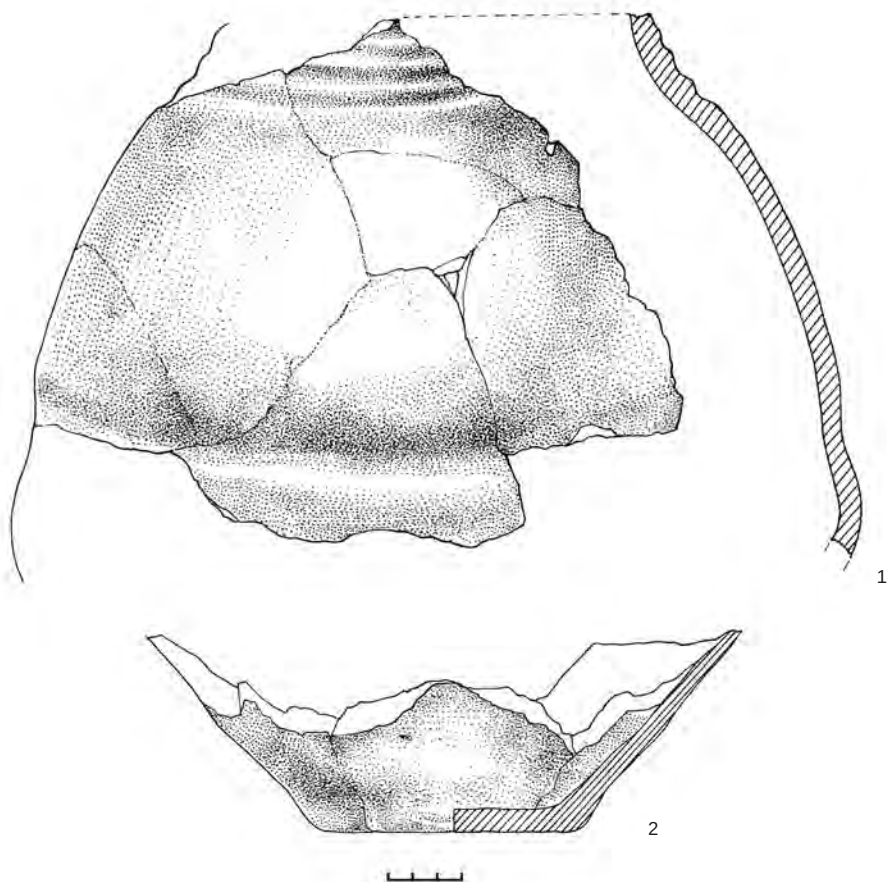

Fig. 79. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Fragmente de chiup din groapa nr. 212.

Inventar: 34 de fragmente de ceramică, pietre de diferite dimensiuni și 20 de fragmente de oase necalinate. Dintre fragmentele ceramice se evidențiază:

- vase-chiup, cu corpul bitronconic (fig. 78/11) și fundul plat (fig. 79/2), decorate pe umeri cu mici proeminențe conice;
- vas-chiup etajat de dimensiuni mijlocii, având partea superioară semi-globulară și partea inferioară tronconică, bine profilată pe linia diametrului maxim (fig. 79/1). Pe umeri, la baza gâtului vasul este decorat cu benzi paralele de caneluri orizontale;
- vase cu corpul globular neprofilat, cu marginea tăiată drept, aplecată în interior (fig. 78/13);
- străchini tronconice cu marginea profilată în interior, decorată pe buză cu mici proeminențe aplatizate, încadrate în benzi de linii oblice paralele, dispuse sub unghi (fig. 78/14).

Groapa nr. 213 (26/7/2011) a fost descoperită în secțiunea 28 (7/2011), la adâncimea de 0,81 m (fig. 80/1). Ea avea formă de clopot cu diametrele la gură de 1,24×1,40 m, diametrul fundului de 2,14 m, iar adâncimea de 1,04 m. Umplutura gropii era compusă din cernoziom în amestec cu argilă, cenușă și fragmente de lemn carbonizat.

Inventar: o placă de bronz (cat. nr. I.7; fig. 80/2), două rondele (cat. nr. IV.26, 27; fig. 80/3, 4), o cute (cat. nr. III.5; fig. 80/5) și 112 fragmente de ceramică modelată cu mâna. Din inventarul ceramic descoperit în complex pot fi remarcate:

- vase-oală neprofilate cu marginea verticală (fig. 80/6, 9), arcuită în interior (fig. 80/8) sau răsfrântă în afară (fig. 80/7). Unele recipiente erau prevăzute cu perforări sub buză (fig. 80/7), cu decor compus din alveole (fig. 80/9), sau brâie cu alveolate (fig. 80/8, 10, 11);
- străchini de formă tronconică cu buza ornamentată prin linii scurte paralele incizate (fig. 80/13), similare celor descoperite la Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 296, fig. 78/7), sau cu marginea puternic arcuită în interior, decorate pe margine cu caneluri oblice „turban-bowls” (fig. 80/12). Recipiente cu astfel de ornament sunt întâlnite la Saharna „Țiglău” (Niculiță, Niciu 2008, 214, fig. 6/3), ele fiind mai mult caracteristice culturii Babadag (Jugănar 2005, fig. 27/8, 10, 12);
- chiupuri cu marginea răsfrântă în afară (fig. 80/14), corpul globular bine profilat (fig. 80/15) și fundul plat slab profilat (fig. 80/16). Unele dintre ele erau prevăzute cu toarte-apucătoare (fig. 80/17). Se întâlnesc și exemplare decorate pe gât cu caneluri orizontale (fig. 80/18). Vase similare sunt cunoscute la Saharna Mare (Niculiță, Niciu 2002, fig. 5/17). La unele recipiente diametrul maxim e acoperit cu un decor imprimat compus din benzi de linii orizontale sub care se lasă linii oblice (fig. 8/6, 8-9), motive decorative specifice descoperirilor de la Solonceni „Hlinaia” (Камыба 2000а, рис. LXXXIV/5) și Saharna Mare (Niculiță, Niciu 2002, fig. 5/10). Sunt cunoscute vase decorate cu zigzag marcat cu cerculețe unite cu benzi de linii orizontale sau oblice și șiruri de cerculețe (fig. 80/19, 22). Astfel de motive ale decorului imprimat se întâlnesc la Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 301, fig. 83/3), la Mateuți (Камыба 2000а, рис. XLIV/8), la Alcedar III (Камыба 2000а, рис. CVIII/5, CXII/13) și la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 71/1, 73/2).
- cești / cupe cu profilul „S-oidal”, gâtul cilindric, marginea răsfrântă în afară și corpul bine profilat (fig. 80/24, 25, 27). Pe corp vasele sunt decorate cu benzi de linii incizate orizontale, sub care sunt redată linii unghiulare (fig. 80/25). Pe linia de contact dintre gât și corp sunt aplicate benzi de linii orizontale imprimate, sub care se lasă sub unghi benzi incizate oblice, iar în partea superioară benzi incizate în formă de zigzag, marcate la vârf cu cerculețe imprimate (fig. 80/24, 27). Decor similar este cunoscut la recipientele descoperite la Stohnaia I (Камыба 2000а, рис. XLV/15). Motivele de linii unghiulare inciza-

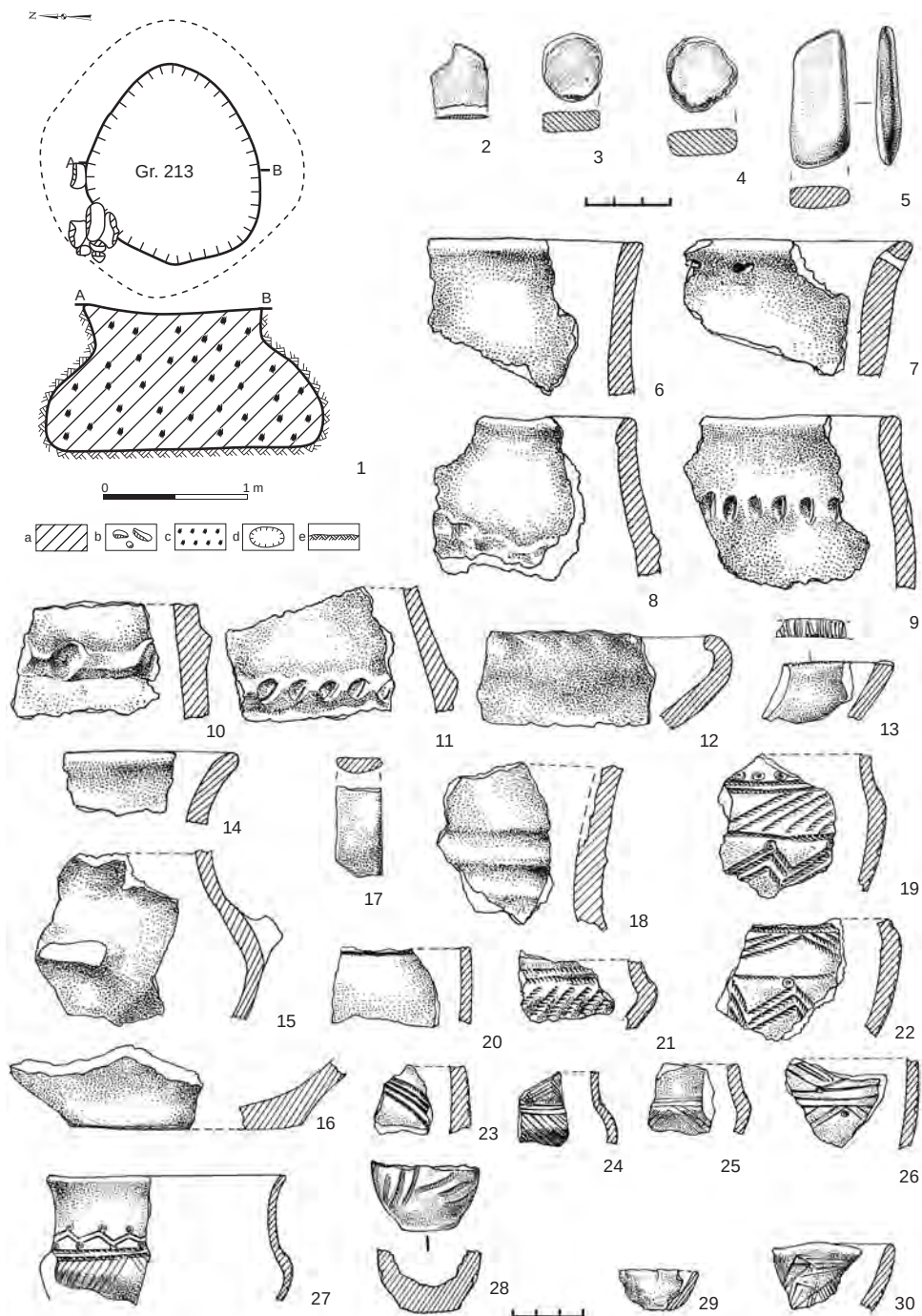

Fig. 80. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 213
(Legenda: a. cernoziom în amestec cu argilă și cenușă; b. pietre; c. fragmente de lemn ars;
d. conturul gropii; e. strat steril); 2-30 - inventarul gropii nr. 213.

te au analogii printre descoperirile anterioare din așezarea eponimă (Niculiță, Niciu 2007, fig. 11/4) și Stohnaia I (Камыба 2000a, рис. XLV/16);

- vase miniaturale semisferice, ornamentate cu motive incizate sau imprimate (fig. 80/28-30).

Ceramica, descoperită în groapa nr. 213, completamente se încadrează în sortimentul de recipiente specifice culturii Cozia-Saharna.

Groapa nr. 214 (27/7/2011) a fost atestată în secțiunea 28 (7/2011), la adâncimea de 0,80 m (fig. 81/1). Avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,15 m, diametrul fundului de 1,56 m și adâncimea de 0,88 m. Umplutura gropii consta din sol de culoare cenușie în amestec cu argilă.

Inventar: 27 fragmente de ceramică modelată cu mâna. Printre ele se evidențiază fragmente de vase-chiup, cu marginea răsfântă în afară (fig. 81/7), ornamentate cu romburi incizate, cu interiorul hașurat în ordine de șah, marcate cu cerceulețe imprimate (fig. 81/9) sau motive imprimate de benzi de linii orizontale, combinate cu linii oblice dispuse sub unghi, precum și cu benzi în formă de zigzag cu cerceulețe imprimate (fig. 81/8, 10). Vase cu decor similar sunt cunoscute la Saharna „Țiglău” (Камыба 2000a, рис. LXXVII/5).

Groapa nr. 215 (28/7/2011) a fost descoperită în secțiunea 28 (7/2011), la adâncimea de 1,04 m (fig. 81/2). Avea formă tronconică cu diametrul gurii de 1,58 m, diametrul fundului de 1,4 m și adâncimea de 0,5 m. Umplutura gropii consta din cernoziom în amestec cu argilă.

Inventar: 16 fragmente de ceramică modelată cu mâna, dintre care: fragmente de la vase-chiup, decorate pe gât cu brăie în relief (fig. 81/13), linii imprimate (fig. 81/11), sau incizii în formă de benzi de ghirlandă semiovale (fig. 10/10); fragment de toartă de ceașcă cu buton, decorată cu incizii în formă de linii oblice, dispuse sub unghi, formând un triunghi înscris (fig. 81/12). Cești cu decor similar pe toartă se cunosc în situl de la Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 291, fig. 73/16, 302, fig. 84/18).

Groapa nr. 216 (29/7/2011) a fost atestată în secțiunea 28 (7/2011), la adâncimea de 0,82 m (fig. 81/3). Avea formă tronconică cu diametrul gurii de 1,3 m, diametrul fundului de 1,2 m și adâncimea de 0,3 m. Umplutura complexului era compusă din cernoziom și sol argilos.

Inventar: patru fragmente de ceramică modelată cu mâna.

Groapa nr. 217 (30/7/2011) a fost descoperită în secțiunea 28 (7/2011), la adâncimea de 0,8 m (fig. 81/4). Avea formă de clopot diametrul gurii de 1,4 m, iar al fundului – de 1,6 m și adâncimea de 0,6 m. Umplutura gropii era compusă din cernoziom compact în amestec cu argilă și pietre de diferite dimensiuni.

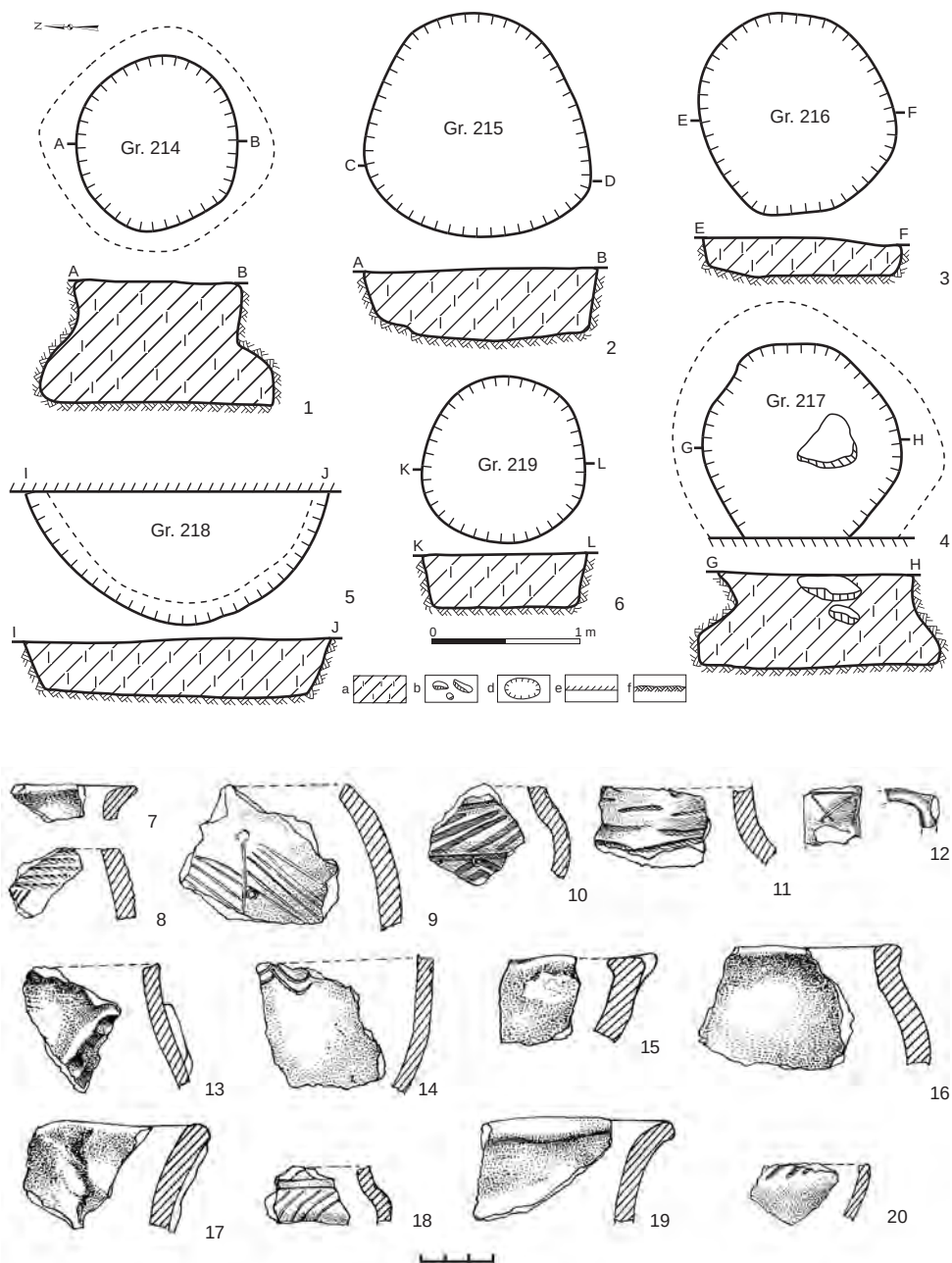

Fig. 81. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 214; 2 - planul și profilul gropii nr. 215; 3 - planul și profilul gropii nr. 216; 4 - planul și profilul gropii nr. 217; 5 - planul și profilul gropii nr. 218; 6 - planul și profilul gropii nr. 219 (Legenda: a. cernoziom în amestec cu argilă; b. pietre; c. conturul gropilor; d. limita secțiunii; e. strat steril); 7-10 - inventarul gropii nr. 214; 11-14 - inventarul gropii nr. 215; 15-18 - inventarul gropii nr. 217; 19-20 - inventarul gropii nr. 219.

Inventar: 21 de fragmente de ceramică, pietre, oase de animale. Dintre fragmentele de ceramică recuperate din groapă se remarcă cele de la: oale cu corpul globular neprofilat, cu marginea verticală (fig. 81/16); străchini tronconice cu marginea profilată în interior, decorate pe buză cu mici proeminențe aplatizate (fig. 81/15); vase-chiup cu marginea aplecată în afară (fig. 81/17); cești-cupe cu profil „S-oidal”, decorate pe umeri cu benzi de linii paralele sub care se lasă benzi de linii oblice grupate paralel (fig. 81/18).

Groapa nr. 218 (31/7/2011) a fost atestată în secțiunea 28 (7/2011), la adâncimea de 0,81 m (fig. 81/5). Complexul avea o formă tronconică cu diametrul gurii de 2,08 m, al fundului – de 1,88 m și adâncimea de 0,42 m. Umplutura gropii era compusă din cernoziom compact în amestec cu argilă.

Inventar: 10 fragmente nesemnificative de ceramică modelată cu mâna.

Groapa nr. 219 (32/7/2011) a fost descoperită în secțiunea 28 (7/2011), la adâncimea de 0,81 m (fig. 81/6). Ea avea formă tronconică cu diametrul gurii de 1,2 m, diametrul fundului de 1 m și adâncimea de 0,4 m. Embletonul gropii consta din cernoziom compact în amestec cu argilă.

Inventar: două fragmente de ceramică, care provin de la vase-chiup cu marginea răsfrântă în afară (fig. 81/19), decorate pe corp cu motive imprimate (fig. 81/20).

Complexe de cult

Complexele de cult cu destinație funerară sunt cunoscute la situl Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” încă din investigațiile arheologice anterioare. În perioada inițială de cercetare – finele anilor '40 ai sec XX (Смирнов 1949, 95-97; Камыба 2000a, 284, 412), a fost descoperită o groapă, în formă de clopot cu adâncimea de 1,5 m, în care se afla un schelet uman în poziție chircită pe dreapta, similar majorității înmormântărilor bărbătești, studiate la necropola tumulară Saharna „Țiglău”. În baza acestor considerente s-ar putea de presupus că și scheletul din groapa respectivă să fi aparținut unui bărbat, întrucât cele mai multe schelete chircite depuse pe dreapta, sesizate la necropola Saharna „Țiglău” aparțin bărbaților, iar cele pe stânga – femeilor (Камыба 2000a, 368-389; Niculiță, Nicic 2011, 225).

Vestigii de la un alt complex funerar au fost descoperite în extrema de sud-vest a așezării în stratul cultural la adâncimea de 1 m de la nivelul actual de călcare (Niculiță 2003, 152). Tot în această regiune a sitului a fost sesizată partea superioară a unei calote craniene cu urme de tăietură din vechime și o mandibulă, la fel, cu urme de tăietură pe latura din dreapta (Niculiță 2003, 152, fig. 93; Arnăut 2014, 128, 370, fig. 40/1-3; Niculiță, Arnăut 2008).

Însă, un interes deosebit prezintă complexul descoperit în secțiunea 26 (6/2010), amplasat în apropierea malului promontoriului. Acesta reprezintă o groapă în for-

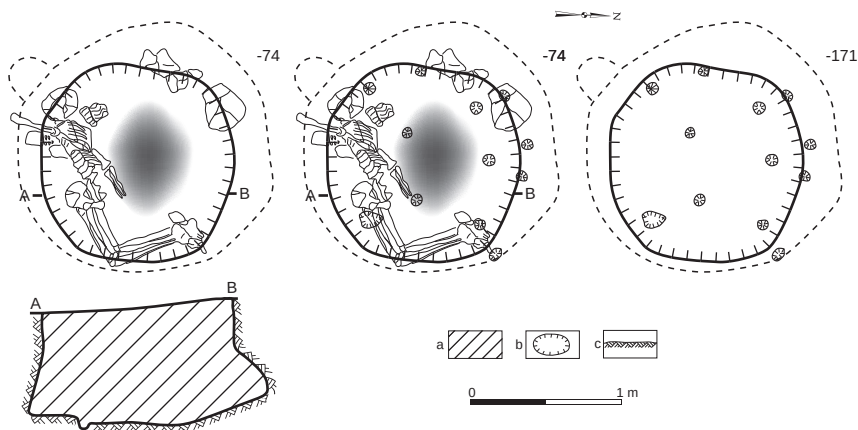

Fig. 82. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Planul și profilul complexului de cult
(Legenda: a. cernoziom în amestec cu argilă; b. conturul gropii; c. strat steril).

mă de clopot, identificată la adâncimea de 0,76-0,80 m de la nivelul actual de călcare (fig. 82). Groapa avea diametrul gurii de 1,26/1,3 m, diametrul fundului – de 1,6 m și adâncimea – de 0,84 m. Umplutura ei era compusă din cernoziom argilos, amestecat cu pietre și cenușă. În urma degajării solului, în groapă a fost descoperit un schelet uman și un bogat inventar arheologic. Scheletul a fost depus direct pe fund în extremitatea de sud a gropii, pe partea dreaptă, orientat cu capul spre vest/sud-vest, în conexiune anatomică cu picioarele îndoite la genunchi aproximativ sub 90° spre nord, cu mâna dreaptă întinsă de-a lungul corpului la spate iar cea stângă îndreptată spre față la sud (fig. 82; 83/1-3). În regiunea craniului, în extremitatea de sud-est a gropii, a fost săpată o nișă, în formă semiovală cu dimensiunile de 0,2×0,2 m. Pe fund, lângă schelet, în centrul gropii a fost surprinsă o pată de cenușă de la ardere secundară, de formă oval-alungită cu dimensiunile de 0,68×0,8 m. În extremitatea de nord-est a gropii, pe fund, a fost amenajat un „pat” din fragmente de la vase ceramice. Pe fundul gropii au fost atestate 12 gropi mici cu diametrul ce variază între 8 și 12 cm și adâncime de până la 8,5 cm, provenite probabil de la o construcție de pari (fig. 82; 83/4). Opt gropi au fost amenajate în ordine circulară, pe perimetrul exterior al fundului gropii, altele patru gropi au fost atestate în mijloc, formând un câmp poligonal neregulat cu dimensiuni de 0,45×0,6 m.

În regiunea torace a scheletului au fost descoperite patru bucăți de lut ars cu dimensiunile de 15×10×5 cm, de culoare neagră-cenușie, având puternice urme de la ardere secundară. În regiunea gâtului, lângă vertebrele dorsale, a fost atestat un fragment de gardină de la vatră, care a fost confecționată din pastă de lut rudimentară cu ingrediente de paie și pleavă. Fragmentul gardinii, cu o înălțime de 8, și grosime de 2,3 cm, este ornamentată pe margine cu imprimeuri degetare în formă

1

2

3

4

Fig. 83. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Complexul de cult.

de alveole, iar pe partea exterioară cu decor incizat format din benzi de linii în formă de zigzag (fig. 84/1). Pe partea interioară s-au păstrat amprente de la nuiiele, al căror diametru nu depășește 2 cm. Este semnificativ faptul că încă în perioada inițială, decorul incizat pe suprafața exterioară a gardinii a fost acoperit cu un strat de circa 0,02 cm de lipitură, păstrată pe o bună parte a ei.

Materialul arheologic descoperit în umplutura complexului este alcătuit din 68 de fragmente de la diferite categorii de vase ceramice. După tehnica de modelare ele pot fi împărțite în două grupe.

Din prima grupă fac parte vase-oale de dimensiuni mari sau mijlocii de factură rudimentară, care se caracterizează prin aspectul profilat cu marginea aplecată în afară (fig. 84/2-7), unele cu corpul globular (fig. 85/14, 15) și altele cu partea inferioară în formă tronconică cu fundul plat (fig. 85/17) sau slab profilat (fig. 85/16, 18). Cel mai frecvent vasele acestei grupe, descoperite în groapă, sunt decorate cu brâie

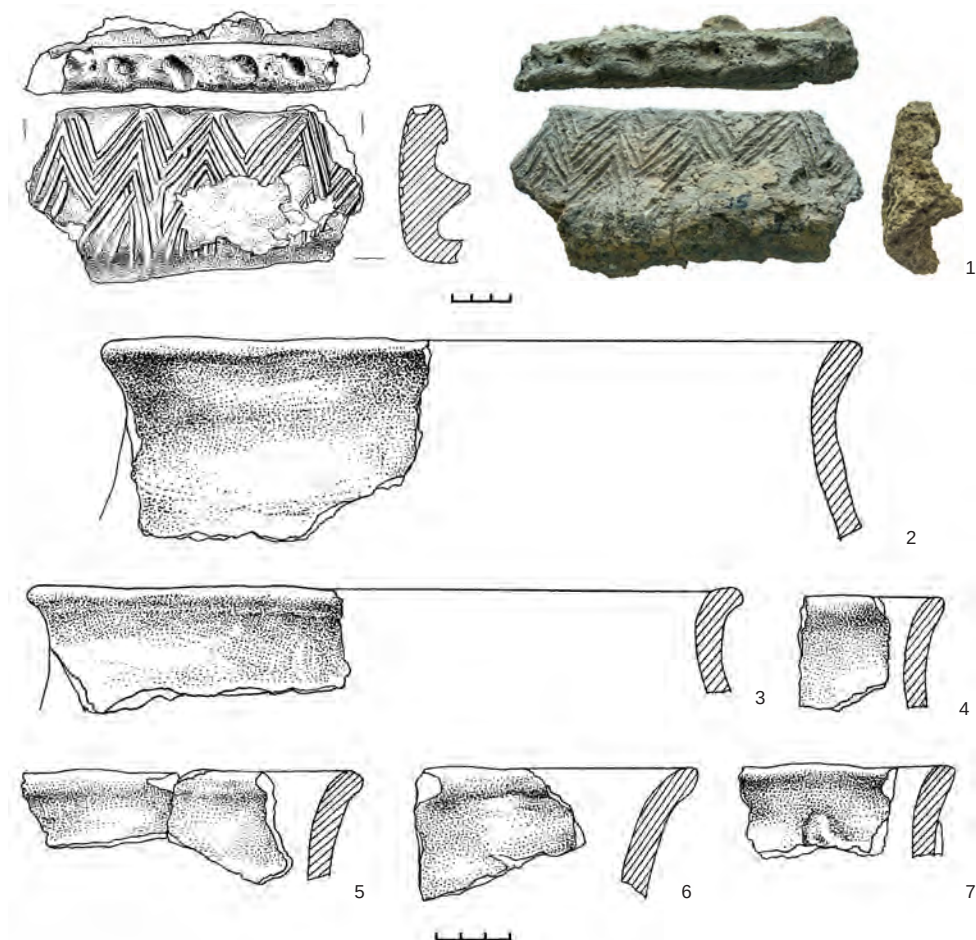

Fig. 84. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Inventarul complexului de cult.

orizontale alveolate (fig. 85/6-12, 14) sau brăie orizontale, de la care pe corpul vaselor se lasă în jos sub unghi brăie oblice (fig. 85/15). Un interes deosebit prezintă partea inferioară a unui vas, ornamentat pe partea exterioară cu incizii consecutive lăsate de o „măturică” sau „pieptene” (fig. 85/17). Aceste tipuri de vase sunt bine cunoscute în această așezare după recipientele descoperite în stratul cultural, cât și în gropi, atribuite din punct de vedere cultural-cronologic culturii Cozia-Saharna (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 53-54, fig. 44/17). Vasele decorate cu brăie în relief cu alveole sunt larg răspândite în prima epocă a fierului (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LVI/1, 5; Levițki 1994b, 191, fig. 14/3-6; László 1994, 280, fig. 60/4-5).

A doua grupă de recipiente descoperite în groapă o constituie fragmentele provenite de la vase bitronconice în formă de chiup, de factură semifină cu suprafața lustruită (fig. 85/1-5). Pe unele fragmente s-a păstrat decorul din linii incizate în

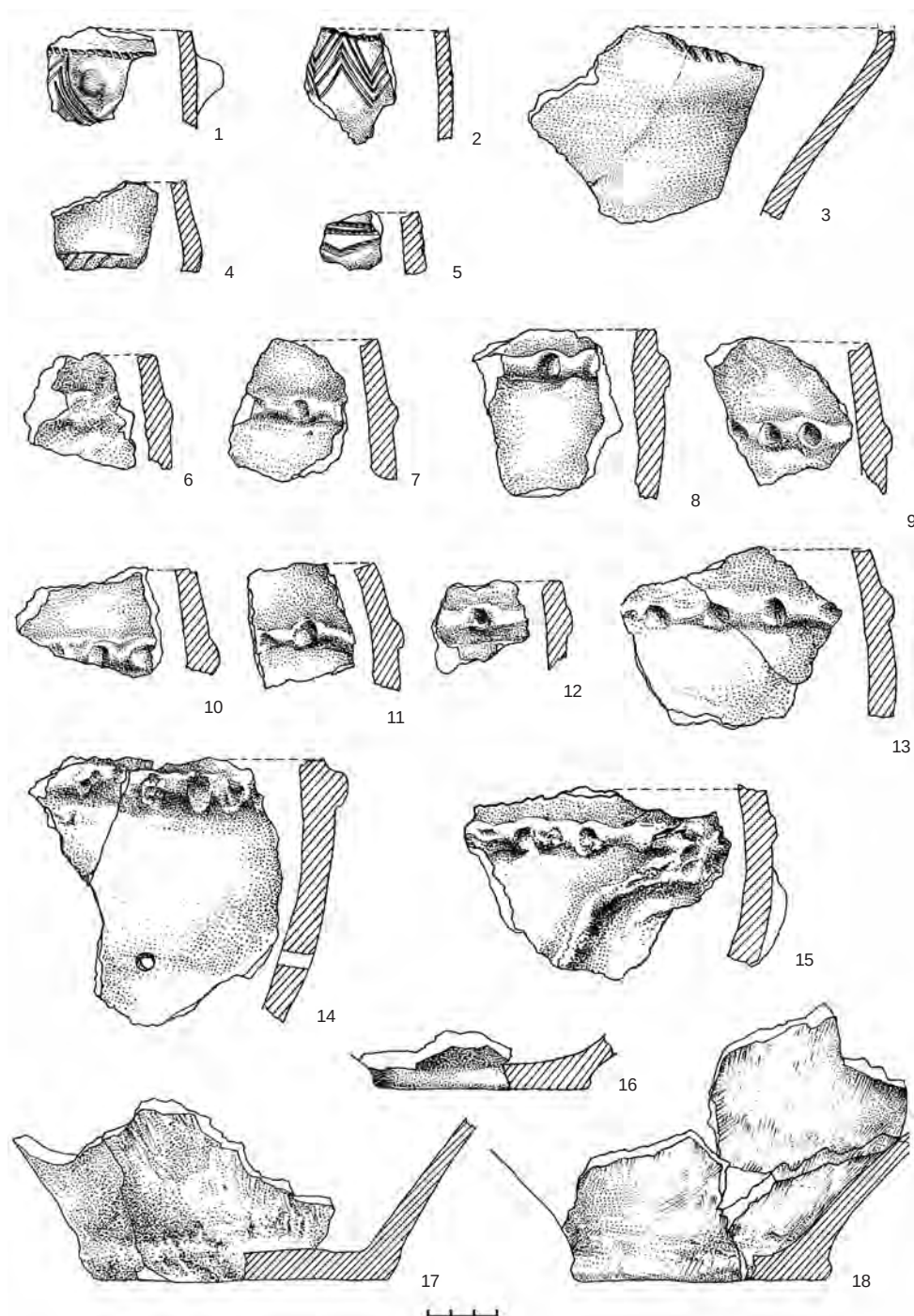

Fig. 85. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Inventarul complexului de cult.

formă de zigzag, combinate cu mici proeminențe conice (fig. 85/1-2). Motivul de zigzag era redat și prin imprimare, asociind două benzi de linii paralele (fig. 85/5). Pe linia diametrului maxim apar benzi scurte oblice (fig. 85/3) sau șiruri incizate orizontal sub care se lasă benzi mici oblice paralele (fig. 8/4).

În afară de materialul ceramic în groapă au fost descoperite șapte pietre de dimensiuni mari de 20×10×8 cm cu urme de adere secundară, trei pietre de dimensiuni medii și 78 de pietricele mici.

Analiza sortimentului ceramic descoperit în complex, permite stabilirea unor largi analogii a formelor și a decorului vaselor ceramice. Astfel de vase au fost atestate și anterior în așezarea Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Nicic 2007, fig. 4/2; 6/21; 10/15; 13/1; Niculiță, Nicic, Corobcean 2009, fig. 3/3; 22/12; 23/20; Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, fig. 47/6), precum și în alte situri din regiunea Nistrului Mijlociu, atribuite culturii Cozia-Saharna – Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, fig. 72/14; 85/4; 88/4), Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, fig. 6/1, 5-6; 9/7) și Saharna „Țiglău” (Niculiță, Nicic 2008, fig. 5/12; 10/18; 17/5) etc.

Descoperirile cu caracter funerar în cadrul așezărilor primei epoci a fierului din spațiul nord-vest pontic au fost pe larg analizate în literatura de specialitate (Sîrbu 1994; Камыба 2000a, 284; Kašuba 2008b; Irimia 2003; Ailincăi, Topoleanu 2003; Ailincăi, Mirițoiu, Soficar 2003; Ailincăi et al. 2005-2006; Ailincăi, Constantinescu 2008; Ailincăi 2015; Камыба 2016 etc). Complexele-gropi cu schelete umane, descoperite în așezări (Irimia 2003, 262; Ailincăi et al. 2005-2006), sunt considerate drept expresii ale unor posibile înhumări în spații de locuit sau sacrificii umane (Sîrbu 1994, 83-120).

Actualmente, în afară de situl Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, în cadrul orizontului cultural „cu ceramică incizată și imprimată” din nord-vestul Pontului Euxin sunt cunoscute circa 24 de situri arheologice din primă epocă a fierului, în care au fost atestate descoperiri de complexe cu caracter funerar¹⁹ (Niculiță, Nicic 2011, 229-231, fig. 8).

Analiza întregului material arheologic publicat, ce se referă la descoperirile funerare, permite stabilirea unor analogii, precum și a unor particularități pregnante ale „complexelor de cult” din fortificația și așezarea deschisă de la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”.

Prezența craniilor întregibile sau a unor părți ale acestora în spațiul de locuit al comunităților din prima epocă a fierului este bine documentată în așezările: Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” (Камыба 2000a, 412, Kašuba 2008b, 109), Saharna Mică (Камыба 2000a, 413, Kašuba 2008b, 109), Glinjeni „La Șanț” (Гольцева, Камыба 1995, 12, 19; Камыба 2000a, 284; Kašuba 2008b, 108) din mediul culturii

¹⁹ Pentru începutul epocii fierului în spațiul dintre Balcani, Tisa și Nistru au fost repertoriate 53 de așezări, în al căror cadru au fost descoperite înmormântări (Ailincăi 2015, 25-146).

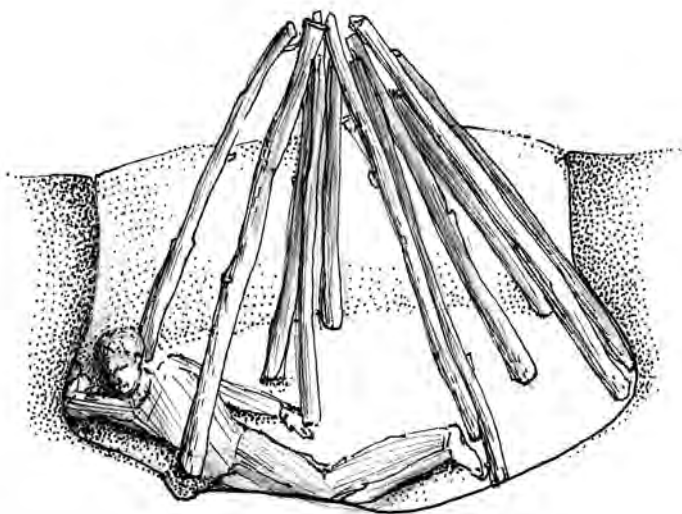

Fig. 86. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Complexul de cult (reconstituire grafică).

Cozia-Saharna, precum și la Babadag (Ailincăi et al. 2005-2006, 50). În ceea ce privește datarea, contextul descoperirilor de la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” oferă un diapazon cronologic cuprins între sec. X și IX a. Chr. (Niculiță, Niciu 2007; Niculiță, Niciu, Corobcean 2009).

Craniile umane sau fragmentele lor, descoperite la situl Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, pot fi legate de obiceiul de sacrificare la fondarea edificiilor. O situație similară a fost surprinsă în procesul cercetării sistemul defensiv de la Mașcăuți „Dealul cel Mare” (Zanoci 2004, 47-48).

Practicarea sacrificiului, prin însoțirea în lumea de apoi este destul de convingător sesizată în cadrul necropolei tumulare Saharna „Țiglău”, unde din 22 de înmormântări studiate, șapte sunt perechi: un schelet de bărbat și altul de femeie. De regulă, perechile sunt îmbrățișate, depuse în poziție chircită: bărbații pe dreapta, femeile pe stânga (Камыба 2000a, 368-390). Situația documentară la această necropolă, dar și în alte locuri denotă *practicarea ritualului însoțirii în moarte, benevol și/sau violent* (Arnăuț 2014, 127).

Complexul cu destinație funerară, cercetat în 2010 la situl de la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, oferă detalii interesante despre unele practici și ritualuri funerare care par să fie caracteristice culturii Cozia-Saharna din zona Nistrului Mijlociu.

Orientarea defunctului, depus în groapă, cu capul spre sud-vest își găsește analogii la Cartal-Orlovka (C 46, Gr. 5), Siliștea-Conac (Niciu 2008, 59, fig. 128) și, în special, la Neporotovo-Dubova (Крушельницька 1998, 143-147, рис. 89/2; Kašuba 2008b, 110, fig. 6/2-5) din mediul culturii Černyj Les.

Prezența în groapa în formă de clopot de la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” a depunerilor de cenușă și a inventarului arheologic cu urme vădite de ardere secundară, are largi similitudini în gropile cu schelet, atestate de la Jurilovca, Niculițel-Cornet, Babadag, Satu Nou (Ailincăi et al. 2005-2006, 48; Nicic 2008, 58).

Utilizarea construcțiilor sepulcrale în formă de clopot pentru depunerea osemintelor umane din așezări este documentată la Jurilovca (Irimia 2003, 255-256), Niculițel-Cornet (Ailincăi, Topoleanu 2003; Irimia 2003, 256), Glinjeni II (M3) (Гольцева, Кашуба 1995, 12, 19; Кашуба 2000a, 284; Nicic 2008, 59) etc.

„Patul” din fragmente ceramice, sesizat pe fundul gropii de la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, reflectă probabil existența unui ritual specific, care însoțea defunctul în viața de apoi. Un caz similar este cunoscut în cultura Babadag, în așezarea de la Niculițel-Cornet (Jugănar, Topoleanu 1994, 204; Ailincăi et al. 2005-2006, 47, 55).

Depistarea celor 12 gropi de la pari pe fundul gropii sepulcrale de la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, prezintă urmele unei carcasse-cupole de lemn, care acoperea complexul funerar (fig. 86), întărită la bază cu o gardină de lut, ornamentată cu decor incizat (fig. 84/1).

O situație foarte apropiată a fost documentată la Neporotovo-Dubova din aria culturii Černyj Les, unde asemenea complexe au fost considerate morminte în așezare cu elemente de construcții de lemn și piatră special amenajate (Крушельницька 1998, 143-147, рис. 89/2; Kašuba 2008b, 110, fig. 6/2-5).

Sesizarea în centrul gropii sepulcrale de la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” a petei de cenușă, și a bucăților de la vatră de lut ars, cu amprente de nuiiele, căzute pe defunct, indică la arderea intenționată a carcasei ce acoperea complexul funerar, care în exterior era unsă cu lut. Astfel de urme de ardere și fragmente de lut ars au fost atestate și în interiorul unei gropi rituale cu schelet de la Babadag (Ailincăi et al. 2005-2006, 48).

Analizat în ansamblu, *Complexul* cu destinație funerară de la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” permite de a constata că el reflectă anumite practici rituale răspândite atât în regiunea Dunării de Jos (cultura Babadag, fazele I-III), cunoscute după multiplele complexe-gropi cu schelete umane în așezări, cât și în zona Nistrului Superior (Neporotovo-Dubova), datate cu sec. X-VIII a. Chr.

Amenajarea construcției-cupole de lemn deasupra complexului funerar din habitatul de la Saharna / „Dealul Mănăstirii”, care a fost ars special, poate fi explicată prin aspectul ritualic de „purificare prin foc” a celui „sacrificat” sau „dăruit Zeilor” (Kašuba 2008b, 112), obicei răspândit la comunitățile umane de la începutul primei epoci a fierului.

Amplasarea complexului funerar la marginea așezării Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, pe malul înalt al culoarului de acces *Valea Crac*, precum și multiplele

fracturi atestate la schelet, stabilite prin intermediul analizei antropologice²⁰, ne conduc spre ideea, că defunctul putea fi, probabil, „*trimisul*” comunității la zeul suprem. Pentru ca sufletul să ajungă la zeu el era aruncat în sulile/ lance pe care le țineau ostașii la fundul prăpastiei. Dacă murea, după cum se știe din tradiția antică, „*solul*” era înmormântat conform obiceiului într-o cameră mortuară, special amenajată, ca în cazul dat.

Este cunoscut că Herodot descriind procesul „trimiterii <*solului*> tras la sorti” la zeul Zalmoxe (Herodot IV, 94) abordează și natura acestuia, imputându-i *împrumutarea* de la Pitagora, la care o perioadă de vreme a fost sclav, a ... *unor deprinderi mai cumpătate decât cele trace* (Herodot IV, 95), în aceeași măsură și a credinței în nemurire. Însă părintele istoriei, meditănd asupra nivelului de credibilitate a acestor mărturii, subliniază ... *se pare că el* (Zalmoxe - *n.a.*), *a trăit cu mulți ani înainte de Pitagora* (Herodot IV, 96). În această ordine de idei se pare că constituirea doctrinei religioase *credința în nemurire*, îmbrățișată de mai multe comunități din preistorie și antichitate, a parcurs o lungă perioadă, unele elemente ale căreia arheologic par a fi sesizate încă în prima jumătate a mileniului I a. Chr.

4.2.2. Inventarul arheologic

În complexele arheologice, în stratul cultural, precum și fortuit, la suprafața solului, a fost descoperit un bogat și variat material arheologic, reprezentat de piese confecționate din diverse materii prime: bronz, piatră și lut.

Printre piesele confecționate din bronz se remarcă: două ace (cat. nr. I.12, 13; fig. 87/1, 2) și două aplici circulare în forma de nasture cu urechiușă (cat. nr. I.10, 11; fig. 87/3, 4), descoperite fortuit pe suprafața sitului. Aplici similare sunt cunoscute atât în mediul culturii Cozia-Saharna, după descoperirile din necropolele de la Saharna „Țiglău” (Кашуба, Гольцева 1991, 200, рис. 2/1, 3/4) și Saharna „Gura Hluboaca” (Кашуба 2000a, рис. LXIV/1-4), cât și la Tămăoani (László 2006, 107, fig. 5a/3-5), Țibrinu (Irimia 2011, 29, pl. II/5-9, XIV/7-10) etc.

Din piatră au fost confecționate o rondelă (cat. nr. III.11; fig. 87/4), descoperită în stratul cultural, și o cute (cat. nr. III.5; fig. 80/5), atestată în groapa nr. 213. Rondele similare au fost atestate și anterior în acest sit (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 181, fig. 72/4; 151/7, 8), precum și mai recent în „citadela” adiacentă așezării (Niculiță et al. 2012, 159, fig. 36/14). Cutele, de asemenea, sunt frecvent întâlnite în așezările hallstattine timpurii din regiunea Nistrului Mijlociu (Кашуба 2000a, рис. XXVIII/3-7; Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 80, fig. 149/1, 3, 5, 8).

Lutul a fost utilizat pentru confecționarea unei ștanțe-matrice (cat. nr. IV.29; fig. 87/6), a cinci fusaiole (cat. nr.; IV.18-22; fig. 76/3; 87/7-10) și a două rondele (cat. nr. IV.26, 27; fig. 80/3, 4).

²⁰ Analiza antropologică a fost realizată de domnul dr. M. Constantinescu căruia îi exprimăm sincerele noastre mulțumiri și pe această cale.

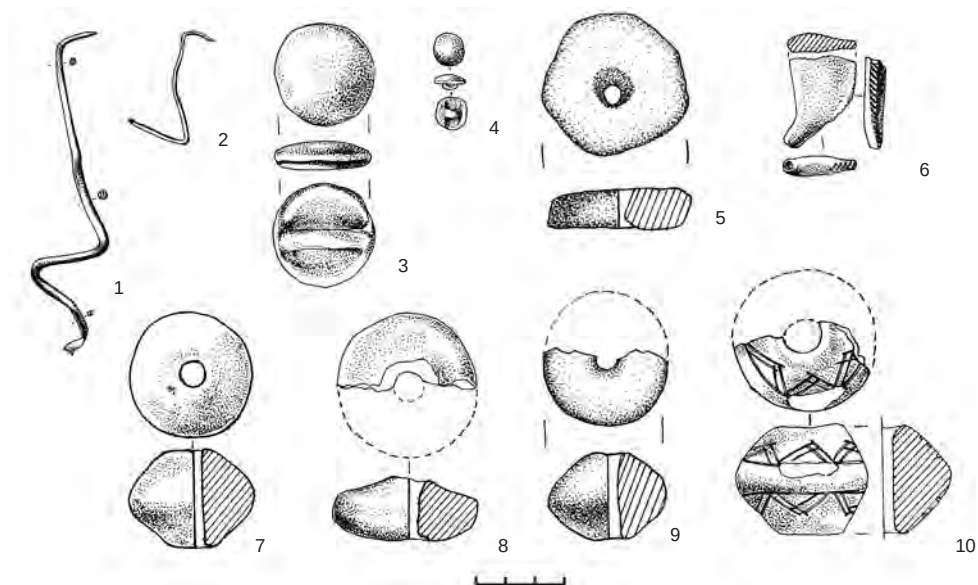

Fig. 87. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Piese din perioada hallstattiană timpurie (1-4 - bronz; 5 - piatră, 6-10 - lut).

Ștanța-matrice, utilizată pentru ornamentarea ceramicii, a fost descoperită fortuit la suprafața solului și reprezintă jumătatea unei piese în formă de semilună cu capătul tronconic, pentru aplicarea imprimeurilor de cerușe cu punct în interior. Pe marginea subțiată sunt executate mici creștături oblice pentru imprimarea amprentelor de „șnur răsucit” sau „fals-torques-uri”. Ștanțe similare au fost atestate și anterior în așezarea Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” (Arnăut, Bercu, Matveev 2004, 264-265, fig. 3/2; Niculiță, Nicic 2007, 229, fig. 3/7), precum și în situl din apropiere Saharna „Țiglaș” (Niculiță, Nicic 2014, fig. 16/2, 3). Astfel de instrumente sunt caracteristice întregului orizont cu ceramică imprimată de tipul Cozia-Saharna-Babadag și Basarabi (Ailincăi et al. 2004-2005, 114, fig. 4/3, 5/7, 8/1-3).

Fusaiiolele au fost atestate în complexe (groapa nr. 204), în stratul cultural, precum și fortuit, la suprafața solului. Ele sunt de formă bitronconică și au fost modelate din pastă de lut în amestec cu șamotă. Arderea lor este neuniformă și incompletă, iar culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu-închis. Dintre ele prezintă interes o piesă decorată în partea superioară și cea interioară cu incizii compuse dintr-o linie orizontală, sub care se lasă benzi oblice compuse din câte două linii paralele, amplasate sub unghi, formând triunghiuri (cat. nr. IV.22; fig. 87/10). Fusaiiole ornamentate au fost atestate și anterior pe promontoriul Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, fig. 156/8, 9), precum și la alte situri din această perioadă din regiunea Nistrului Mijlociu (Камыба 2000a, рис. XXV/17, 21, 23; Niculiță, Nicic 2014, fig. 16/5; 18/5).

Rondele (cat. nr. IV.26, 27; fig. 80/3, 4), descoperite în groapa nr. 213, au fost confecționate din pereții unor vase hallstattiene timpurii. Astfel de piese se întâlnesc frecvent în siturile culturii Cozia-Saharna din această regiune (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 176, fig. 53/6, 7).

Materialul ceramic recoltat din stratul cultural²¹ este destul de numeros, printre el evidențiindu-se recipiente de diferite tipuri și forme:

- vase cu buza lată evazată, trunchiul alungit. Buza în partea de sus este ornamentată cu decor ștanțat alcătuit din linii oblice puse sub unghi (fig. 88/1). Exemplare similare după formă, dar cu decor incizat, au fost descoperite în groapa nr. 1 din așezarea Saharna „Țiglău” (Niculiță, Niciu 2008, 223, fig. 13/3a,b,c) și la Glinjeni (Гольцева, Камуба 1995, таб. XXXV/1);
- vase cu gâtul trompetiform și buza arcuită în exterior (fig. 88/2, 3, 5);
- vase cu gâtul arcuit și buza arcuită în exterior (fig. 88/4, 7, 8). Astfel de exemplare au fost sesizate la așezările Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 246, fig. 28/8), Glinjeni (Гольцева, Камуба 1995, таб. XXXIV/1), Jijila-„Cetățuie” (Sîrbu, Ailincăi, Simion 2008, fig. 39/1) etc.;
- vase cu profilul S-oidal (fig. 88/9, 10) larg cunoscute la monumentele hallstattiene timpurii de la Jijila-„Cetățuie” (Sîrbu, Ailincăi, Simion 2008, fig. 37/2), Glinjeni (Гольцева, Камуба 1995, таб. XX/3) etc.;
- vase cu gâtul ușor profilat și buza teșită în interior (fig. 89/1-3);
- vase în formă de sac (fig. 89/4);
- străchini cu trunchiul tronconic și buza ușor înclinată în interior (fig. 90/3, 10);
- străchini cu trunchiul tronconic și buza îngroșată din ambele părți (fig. 90/4-8, 11). Unele exemplare sunt ornamentate pe margine cu decor ștanțat în formă de linii oblice (fig. 90/5, 8). La altele decorul este atestat și pe partea exterioară a recipientului (fig. 90/6);
- străchini cu trunchiul sferoidal (fig. 90/10);
- cupe cu trunchiul S-oidal rotunjit și diametrul maxim la mijloc (fig. 91/1, 3) sau în partea de jos (fig. 91/2). Exemplarele acestui tip, de regulă, sunt ornamentate cu triunghiuri sau dreptunghiuri hașurate (fig. 91/1). Alte piese sunt acoperite cu decor din cerculețe cu tangente (fig. 91/2). Se întâlnesc exemplare cu decor ștanțat în formă de zigzag cu câte un cerculeț pe vârful unghiurilor încadrate de un chenar din câte trei linii orizontale (fig. 91/3);
- cupe cu trunchiul globular ornamentate cu decor incizat din linii depuse sub unghi asociate cu cerculețe (fig. 91/5).

²¹ Sunt prezentate principalele tipuri de recipiente atestate în stratul cultural, cele provenite din complexe fiind analizate mai sus.

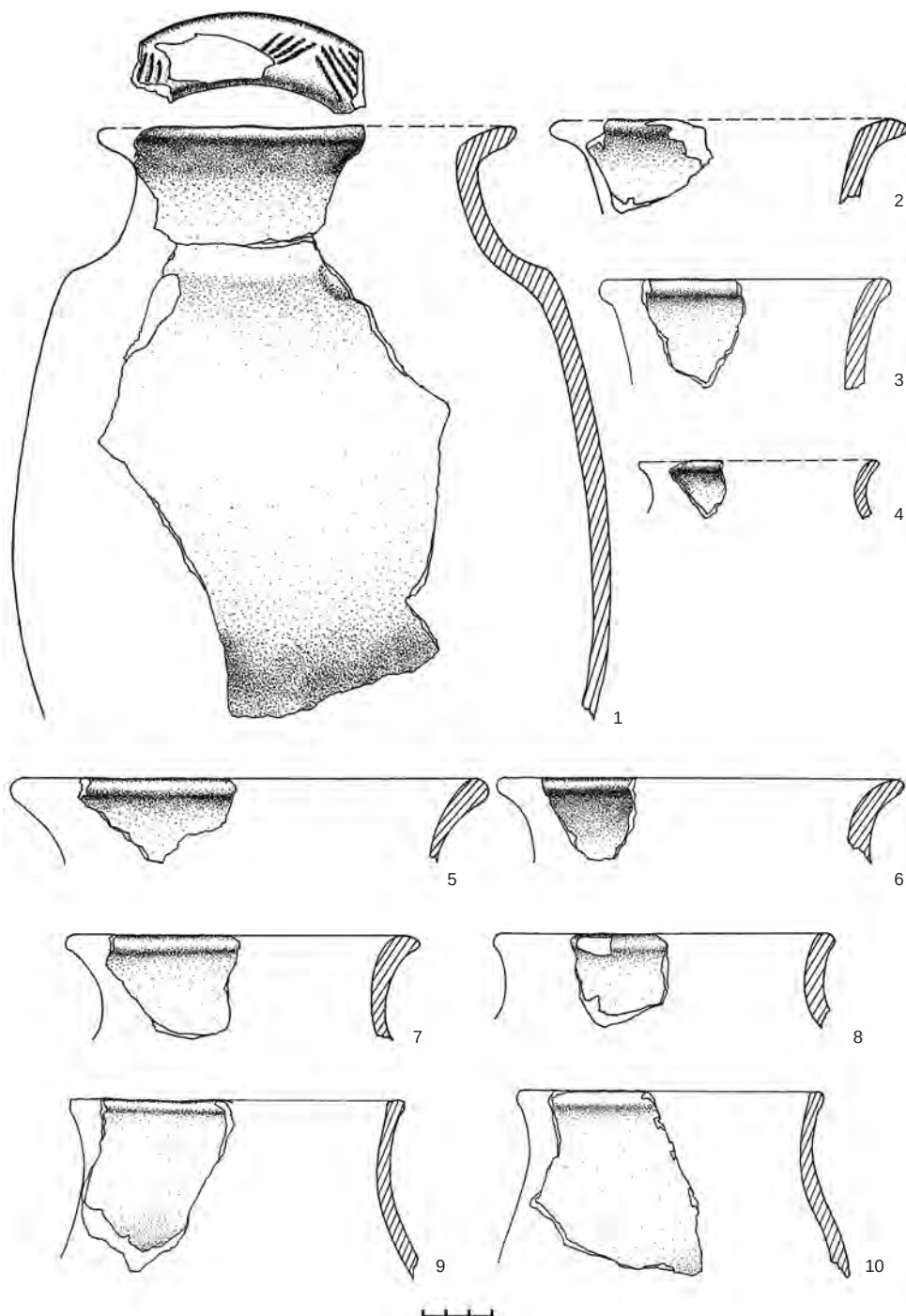

Fig. 88. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Fragmente de vase din stratul cultural.

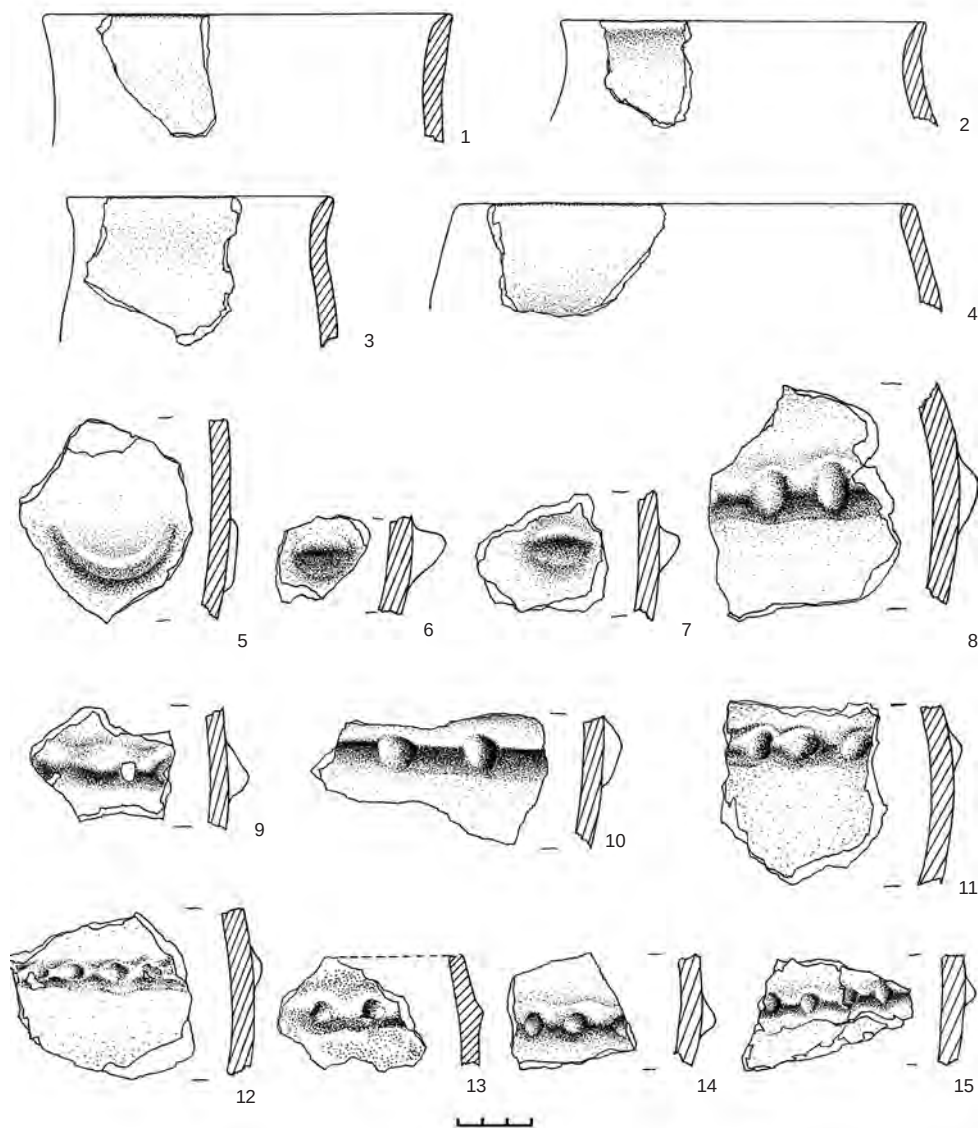

Fig. 89. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Fragmente de oale din stratul cultural.

În stratul cultural, de asemenea, sunt descoperite fragmente de la recipiente, a căror formă inițială nu poate fi stabilită. În schimb, ele prezintă interes prin motivul și tehnica de redare a decorului.

În acest context menționăm fragmente de la vase cu decor ștanțat (fig. 91/11-14), incizat (fig. 91/8-10) sau în relief (fig. 89/5-15), în formă de brâu alveolar, ove și suporturi aplatizate.

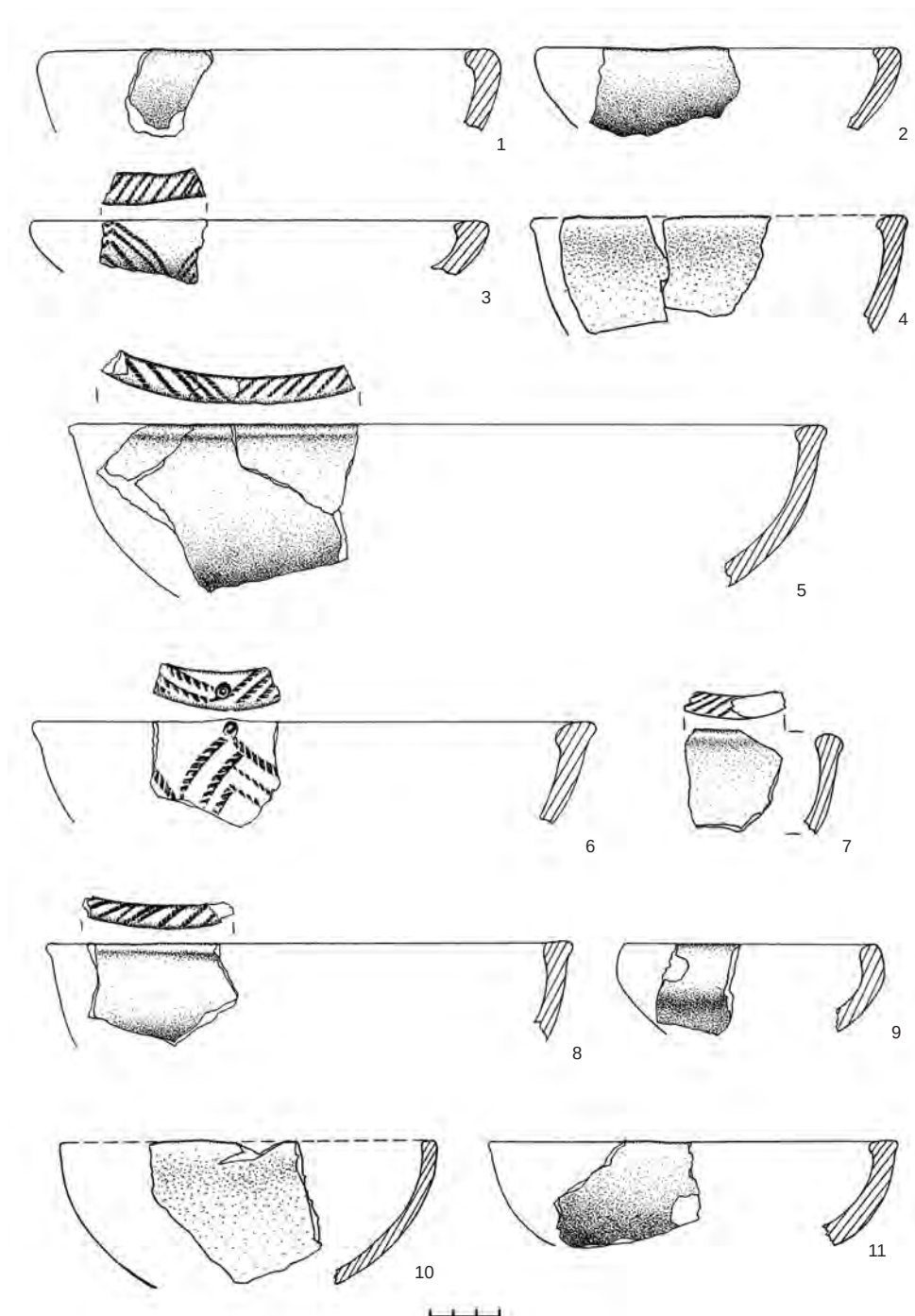

Fig. 90. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Fragmente de oale din stratul cultural.

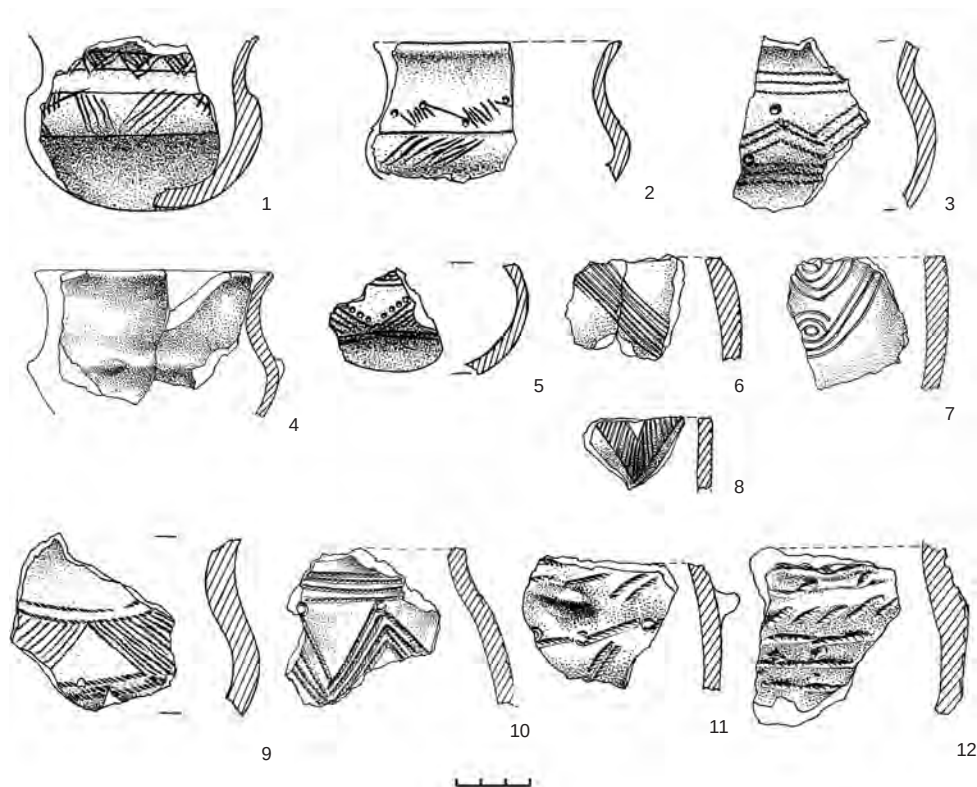

Fig. 91. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Fragmente de vase din stratul cultural.

Ceramica, descoperită în așezarea Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” în campaniile 2008, 2010 și 2011, după particularitățile ei este similară celei identificate și anterior la acest sit (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 63-67, 83-87, fig. 54-67; 75-84). De asemenea, ea se încadrează perfect în sortimentul de vase caracteristic culturii Cozia-Saharna (Камыба 2000a, 292-315; Niculiță, Nicic 2014, 191-215).

5. Așezarea Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” în secolele VIII-VII a. Chr.

Orizontul cultural Basarabi-Șoldănești pe promontoriul Saharna Mare, comparativ cu cel al culturii Cozia-Saharna este prezentat prin vestigii arheologice mult mai modeste. Aceasta putea fi condiționată de mai mulți factori: fie că satul și-a mutat matca și prin cercetările arheologice a fost surprins doar o periferie a lui, fie că în perioada sec. VIII-VII a. Chr., condițiile de subzistență s-au înrăutățit și o parte a populației a fost nevoită să părăsească promontoriul. Însă, considerăm că asemenea explicații nu sunt cele mai plauzibile. O situație similară celei de la

Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” a fost atestată la situl de la Glinjeni, unde arheologic a fost cercetată o suprafață de 1 811,3 m² (Гольцева, Кашуба 1995, 32-37, таб. LXVI-LXXVI), precum și la Alcedar III, Solonceni „Hlinaia”, Solonceni „Ursari”, Mateuți „La Bașnă” (Кашуба 2000b, 140-156, рис. 4, 5, 8, 9). De remarcat că, până în prezent în spațiul carpato-nistrean, în afară de necropola și așezarea de la Șoldănești, studiate în anii '50 ai sec. XX, nu a fost cercetat niciun sit, care ar putea fi atribuit numai culturii Basarabi-Șoldănești. La restul monumentelor vestigiile de tip Șoldănești apar, de regulă, în asociere cu cele ale culturii Cozia-Saharna.

Imposibilitatea, la nivelul actual al cunoașterii, de a delimita granița cultural-cronologică între aceste două orizonturi a dus la apariția mai multor aserțiuni vizavi de originea și conținutul culturii Basarabi-Șoldănești (Кашуба 2000b; Дарган, Кашуба 2008, 40-73). Cu regret, supozițiile lansate conceptual nu se deosebesc de cele de la mijlocul secolului trecut, deoarece majoritatea covârșitoare a materialului documentar pe care ele se fondează a rămas aceleași.

În acest context descoperirile de la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” aduc noi materiale și contribuie la studierea mai aprofundată a culturii Basarabi-Șoldănești.

Materialele atribuite orizontului cultural Basarabi-Șoldănești²² se concentrează în partea de sud-vest a promontoriului Saharna Mare, ceea ce permite presupunerea că anume aici a funcționat așezarea din această perioadă. Perimetrul ei, la momentul de față, nu poate fi stabilit cu certitudine. Având în vedere faptul că în acest spațiu a existat anterior așezarea atribuită culturii Cozia-Saharna, identificarea complexelor și a materialelor de tip Basarabi-Șoldănești întâmpină mai multe dificultăți. În pofida acestui fapt, s-a reușit evidențierea a două bordeie, a două vetre, a unui șanț și a mai multor fragmente de ceramică, care pot fi atribuite orizontului Basarabi-Șoldănești.

Bordeiul nr. 1 (1/4/2008) a fost sesizat în partea de sud-est a secțiunii nr. 25 (4/2008), la adâncimea de 1,0 m de la nivelul actual de călcare (fig. 92; 93). El ocupa o suprafață de 6,10×5,0 m, prezentând un patrulater neregulat. Prin degajarea embletonului s-a stabilit că construcția se adâncea în solul galben steril până la 0,60 m. Podeaua, constituită din solul steril, era brăzdată de diferite adâncituri, care din cauza deformării lor nu pot fi identificate ca gropi menajere sau de alt fel. Solul din cavitatea bordeiului prezintă cernoziom urmat de un strat de pământ brun-cenușiu.

În embletonul bordeiului au fost descoperite: o dălțiță din piatră (cat. nr. I.3; fig. 94/2), o cute (cat. nr. I.1; fig. 94/3), o rondelă din piatră (cat. nr. I.2; fig. 94/1) și două din lut (cat. nr. II.2, 3; fig. 94/4, 5), precum și un semnificativ material ceramic.

²² Pe promontoriul Saharna Mare materiale ale culturii Basarabi-Șoldănești au fost descoperite încă în anii '40 ai secolului trecut, în timpul cercetărilor efectuate de G. Smirnov (Кашуба 2000b, рис. 6, 7).

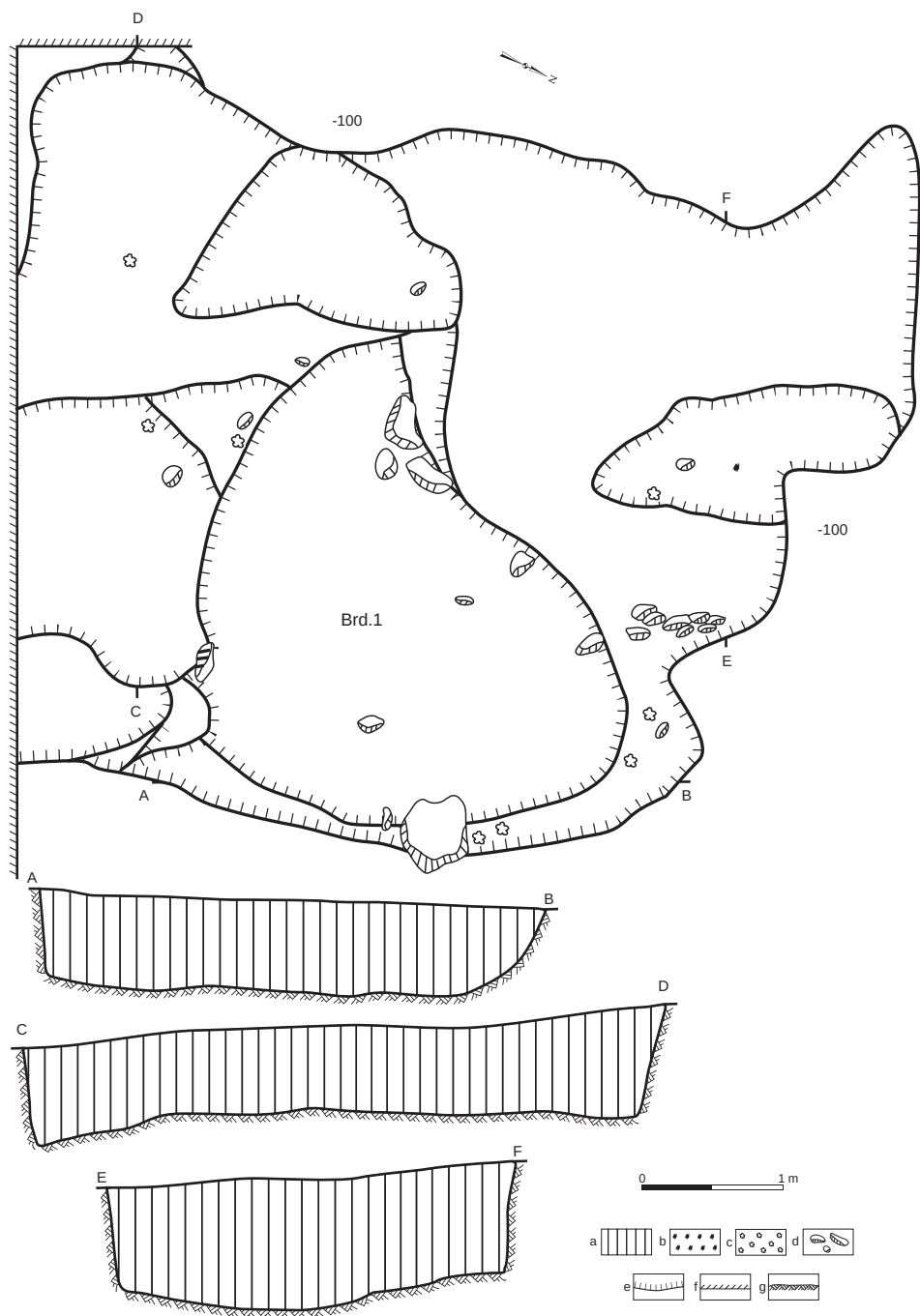

Fig. 92. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Planul și profilul bordeiului nr. 1
(Legenda: a. cernoziom; b. fragmente de lemn carbonizat; c. fragmente de lut ars; d. pietre;
e. conturul complexului; f. limita secțiunii; g. strat steril).

Fig. 93. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Bordeiul nr. 1 (vedere dinspre sud-est).

Ceramica este reprezentată de mai multe tipuri de vase:

- vase în formă de clopot cu trunchiul rotunjit și partea de sus ușor înclinată în interior (fig. 94/7). Exemplare similare au fost întâlnite în orizontul Basarabi-Șoldănești de la situl Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LXV/5), în setul de ceramică hallstattiană târzie de la Rascov XI (Кашуба, Фидельский 2007, 272, рис 5/4, 5). Analiza ceramicii din perioada hallstattului tardiv înclină spre ideea, că acest tip de vas apare în sec. VII a. Chr., funcționând până în a doua jumătate a sec. III a. Chr. (Никулицэ 1987, 44, рис 2/29-34);
- funduri de vase cu talpa evidențiată (fig. 94/8-10), similare celor din orizontul Basarabi-Șoldănești de la Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LXIV/1);
- fragmente de pereți de la vase acoperite cu decor de benzi late din linii hașurate întrerupte de triunghiuri /unghiuri înscrise (fig. 95), decor caracteristic pentru sortimentul ceramic al culturii Basarabi-Șoldănești, cunoscut după descoperirile de la Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LXIX/4), Izvorul Frumos (Crăciunescu 1996, 91, pl. VII/1-3) etc.;

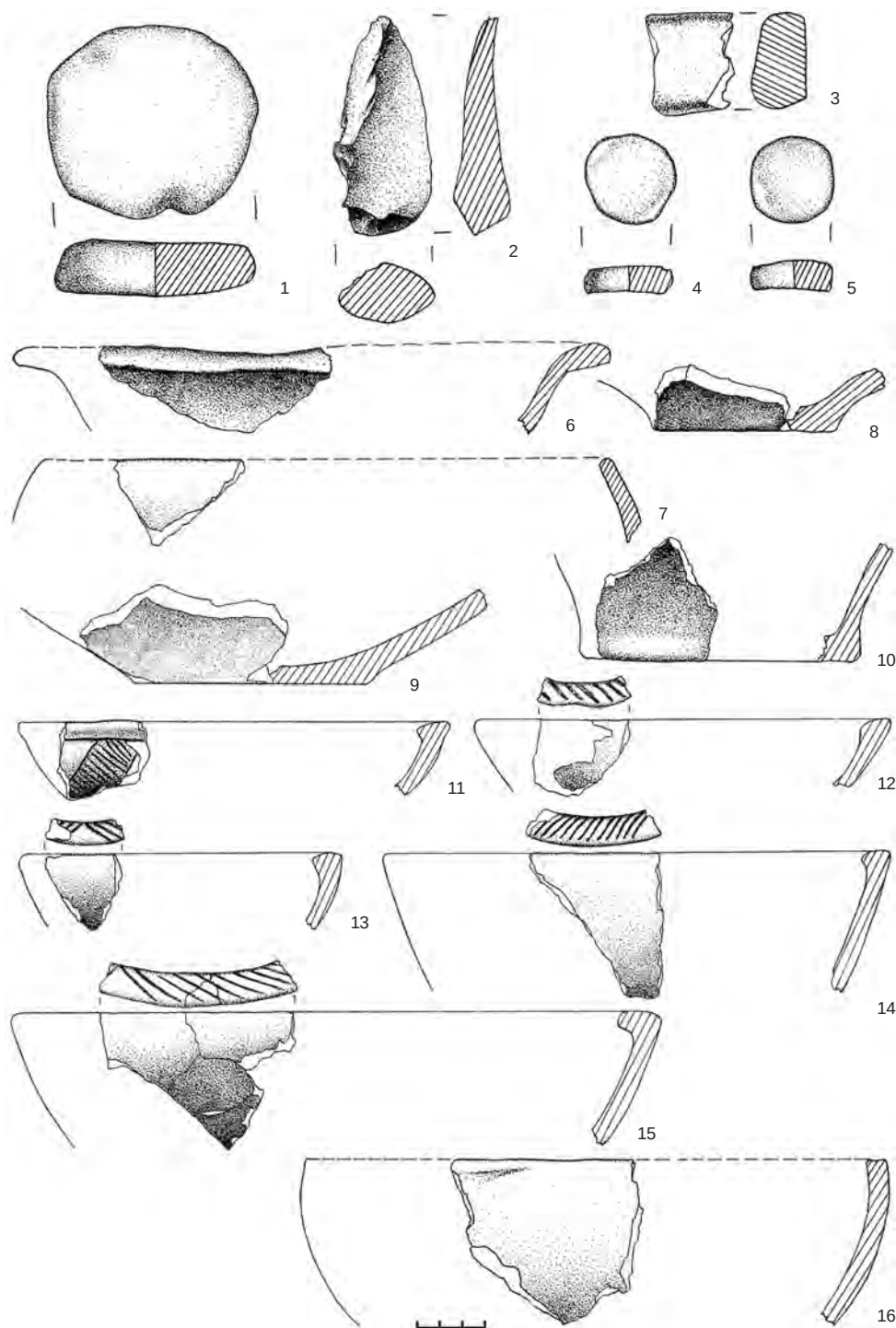

Fig. 94. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Inventarul bordeiului nr. 1.

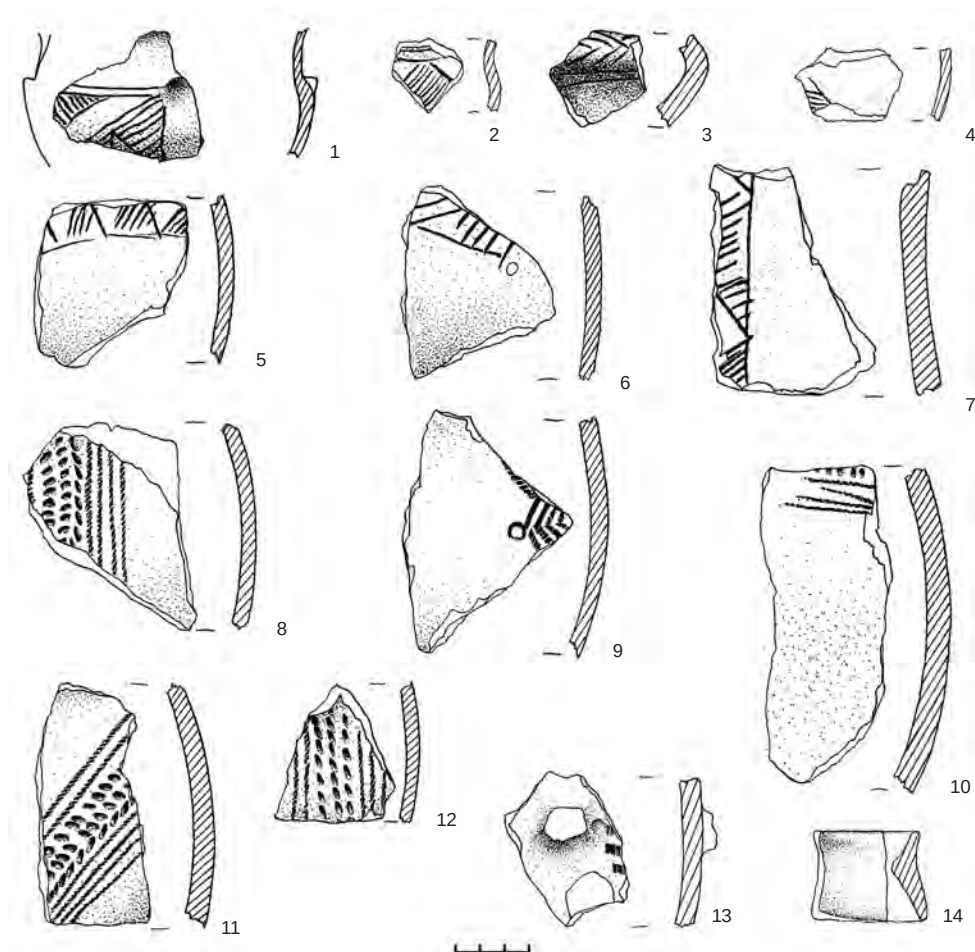

Fig. 95. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Inventarul bordeiului nr. 1.

- străchini cu trunchiul tronconic și buza lată evazată (fig. 94/6). Exemplare asemănătoare au fost descoperite în necropola de la Seliște (Лапушнян 1979, 86, рис. 26/ 1), la situl de la Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, табл. LXXXIV/2) etc. care se încadrează completamente în perioada culturii Basarabi-Șoldănești;
- străchini cu trunchiul tronconic, pereții ușor rotunjiți și buza tăiată orizontal, acoperită cu decor din linii oblice (fig. 94/12-15), similare celor de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 217, fig. 91/4);
- străchini cu trunchiul rotunjit și buza teșită în interior. Trunchiul e acoperit cu decor din benzi incizate înscrise în spații goale (fig. 94/11). Recipiente cu asemenea decor sunt cunoscute după descoperirile de la Alcedar III, Saharna „Țiglău”, din perioada de debut a culturii Basarabi-Șoldănești (Кашуба

2000b, 146, рис. 5/7, 10; Niculiță, Nicic 2014, 257, fig. 42/1-18; 269, fig. 54/1);

- străchini cu trunchiul sferoidal și buza neevidențiată (fig. 94/16) sunt prezente la siturile din secolele VII-VI a. Chr. ca unul din cele mai caracteristice recipiente a acestei perioade (Гольцева, Кашуба, 1995, таб. LXXXV/2).

Din cele relatate rezultă că bordeiul 1 a funcționat în perioada din a doua jumătate a sec. VIII- secolul VII a. Chr.

Bordeiul nr. 2 (2/4/2008) a fost descoperit în secțiunea 25 (4/2008), la adâncimea de 1,0 m de la nivelul actual de călcare. El avea forma rectangulară, fiind evidențiat doar colțul de nord-est pe o suprafață de 3,3×1,5 cm. Cealaltă parte a bordeiului nr. 2 rămâne în afara secțiunii (fig. 96; 97/1). Adâncimea maximă a bordeiului în pământul galben steril e de 0,77 m. În partea de est a cavității bordeiului au fost sesizate două trepte succesive, una la adâncimea de 0,4 m de la suprafața stratului steril, iar a doua – la 0,64 m. În partea de nord-est bordeiul a fost prevăzut cu un prag de formă semicirculară, care se înalță deasupra podelei cu 0,37 m. Embletonul bordeiului prezenta un amestec de cernoziom, sol cenușiu, sol brun și bucăți de pietre. Materialul descoperit în el constituie câteva fragmente de ceramică, două din care pot fi grafic reconstituite. Din fragmentele descoperite se evidențiază:

Fig. 96. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Vedere de ansamblu a secțiunii nr. 25 cu indicarea bordeiului nr. 2 și șanțului.

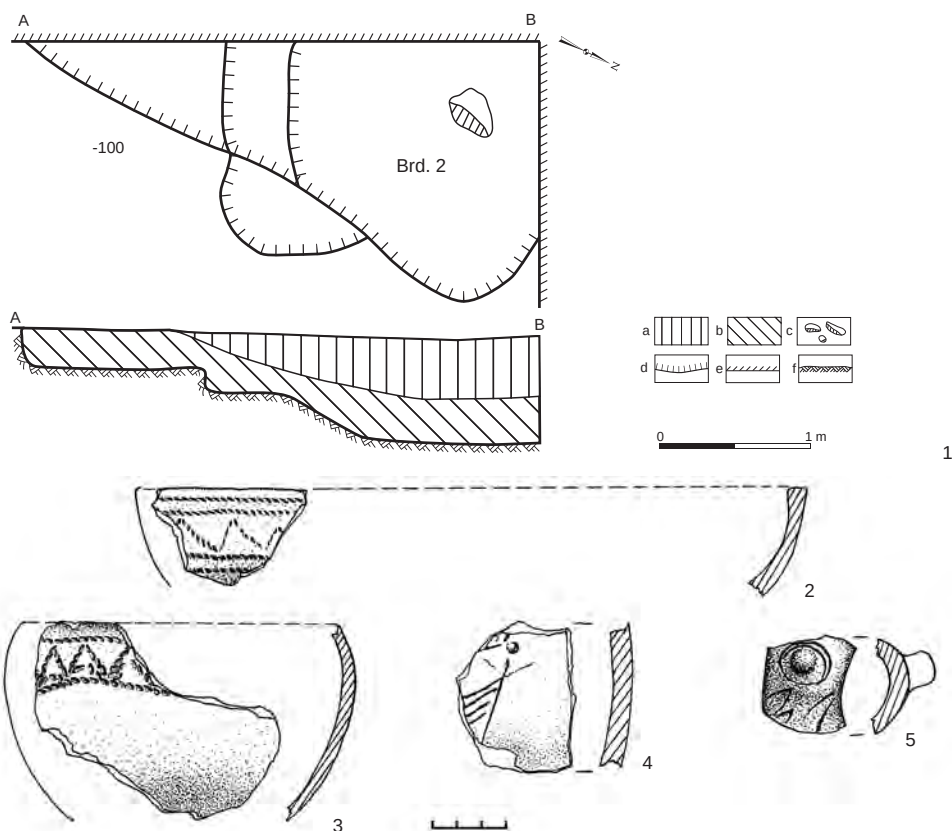

Fig. 97. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul bordeiului nr. 2 (Legenda: a. cernoziom; b. sol cenușiu; c. pietre; d. conturul complexului; e. limita secțiunii; f. strat steril); 2-5 - inventarul bordeiului nr. 2.

- străchini cu trunchiul tronconic, buza ușor îngroșată în interior. Partea de sus e ornamentată cu decor ștanțat. Decorul prezintă o linie în formă de zigzag încadrată într-un chenar din câte două linii paralele (fig. 97/2). Ștanțul prezintă dreptunghiuri imprimate pieziș, decor întâlnit pe unele fragmente din cetatea de pe promontoriul de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 198, fig. 72/3).
- străchini cu trunchiul sferoidal cu decor ștanțat, în partea de sus în formă de chenar cu trunchiuri ștanțate (fig. 97/3);
- fragment de vas ornamentat prin incizare cu romburi hașurate cu câte un cerculeț în vârf (fig. 97/4).
- fragment de toartă cu proeminență cilindrică pe creastă, înconjurată de două cerculețe incizate și zigzaguri (fig. 97/5). Toarte similare, ornamentate cu decor în relief și incizat, au fost sesizate în emplectonul valului cetății Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 304, fig. 86/7).

Din cele relatate devine clar că în emplectonul bordeiului nr. 2 s-a descoperit materiale care se încadrează în orizontul Basarabi-Șoldănești.

Vatra nr. 11 (1/4/2008) a fost descoperită în secțiunea 25 (4/2008), la adâncimea de 0,4-0,5 m de la suprafața actuală de călcare. În plan ea are forma ovală cu diametrele de 1,27×1,21 m. Ruinele vetrei prezintă actualmente o masă compactă de lut ars, care inițial a fost acoperită cu o crustă de lut înconjurată de o gardină din bucăți de pietre, dimensiunile cărora variază între 37×20×7 cm și 13×5×3 cm. Grosimea vetrei nu depășește 10 cm. Vatra a fost clădită din patru straturi, trei din care prezintă straturi subțiri de pietriș mărunțit, ultimul era compus din fragmente de lut ars, bucăți de cărbune de lemn și pietre (fig. 98/1; 99).

În preajma vetrei și printre ruine au fost sesizate mai multe fragmente de ceramică modelate din pastă fină. Din ele se evidențiază un fragment de vas cu decor

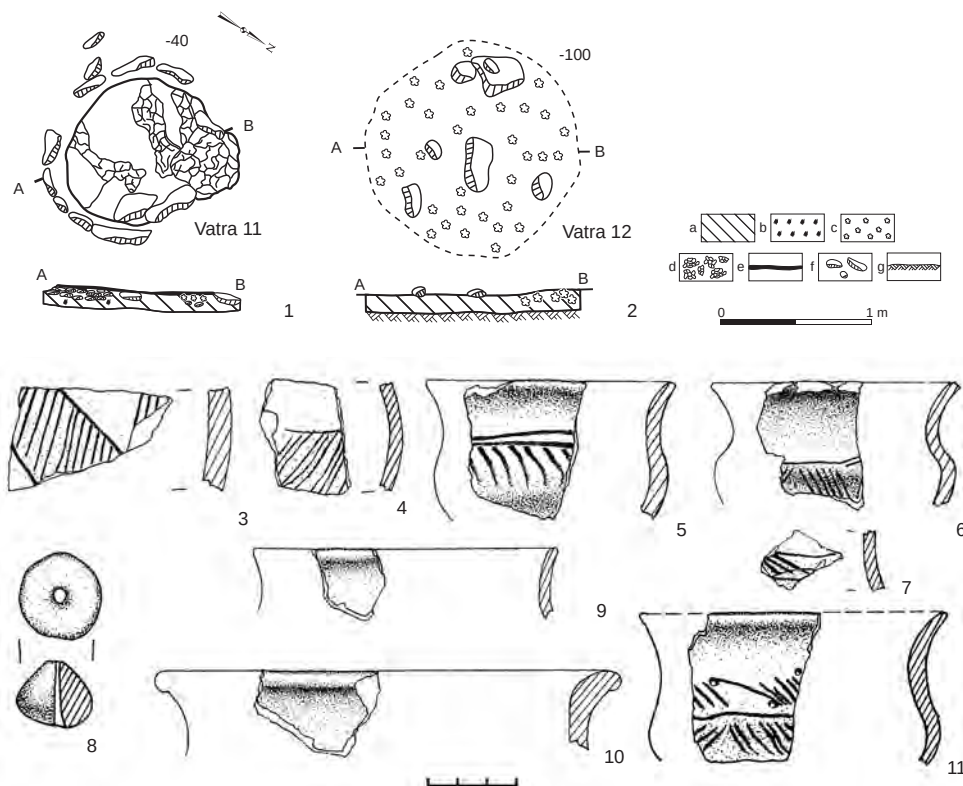

Fig. 98. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul vetrei nr. 11; 2 - planul și profilul vetrei nr. 2 (Legenda: a. sol cenușiu; b. fragmente de lemn carbonizat; c. fragmente de lut ars; d. lut ars compact; e. secțiunea vetrei; f. pietre; g. strat steril); 3-7 - inventarul vetrei nr. 11; 8-11 - inventarul vetrei nr. 12.

incizat în formă de benzi hașurate și unghiuri înscrise (fig. 98/3), ornament bine cunoscut la această așezare după piesele descoperite atât în complexe închise, cât și în stratul cultural (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 270, fig. 52/15, 281, fig. 63/2) și pe vasele provenite din așezarea Saharna „Țiglău” (Niculiță, Nicic 2008, 210, fig. 4/19, 31, 32).

Se întâlnesc fragmente de la cupe cu trunchiul globular și profil S-oidal (fig. 98/5, 6), decorate prin incizare cu linii orizontale în zona joncțiunii gâtului cu trunchiul și linii verticale (fig. 98/5), sau depuse sub unghi pe umărul vasului (fig. 98/6). Cupe globulare cu profil S-oidal acoperite cu decor incizat sunt deja bine cunoscute la așezare după recipientele descoperite prin cercetările anterioare.

Fig. 99. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Vatra nr. 11.

Vatra nr. 12 (2/4/2008) a fost sesizată în secțiunea 25 (4/2008), la adâncimea de 1,00-1,05 m (fig.). Ea prezintă o pistă compactă de lut ars în formă ovală cu diametrele de 1,37×1,25 m. La construirea vetrei au fost utilizate și bucăți de pietre, a căror dimensiuni se încadrau în mărimile de 39×26×7 – 10×7×3 cm. Vatra a fost construită din lut și pietre amenajate pe un strat de sol cenușiu gros de 15 cm (fig. 98/2). Pe vatră și în imediata apropiere au fost depistate: o fusaioală de formă tronconică (cat. nr. II.1; fig. 98/8) și câteva fragmente de ceramică. Materialul ceramic, deși nu prea numeros, este alcătuit din vase modelate din pastă fină de lut cu ingrediente de șamotă bine pisată, arse incomplet și neuniform. Printre ele se evidențiază:

- un fragment de la un vas cu gâtul bine profilat și buza răsfrântă în exterior (fig. 98/10);
- fragmente de la cupe cu trunchiul globular și profilul S-oidal (fig. 98/9, 11). Mai bine s-a păstrat o cupă cu diametrul maxim în partea de jos a trunchiului. Zona de joncțiune a gâtului cu trunchiul este marcată de o linie incizată orizontal, iar pe o parte și alta a ei sunt incizate linii oblice depuse, sub unghi, unele din ele asociate de cerculețe (fig. 98/11).

Materialul ceramic descoperit în preajma vetrelor nr. 1 și nr. 2 cu decor de figuri geometrice hașurate și înscrise se încadrează în sortimentul ceramic al orizontului Basarabi-Șoldănești.

Șanțul²³ (2/4/2008) a fost surprins în secțiunea 25 (4/2008), la adâncimea de 0,8-0,9 m de la nivelul actual de călcare. El traversa secțiunea de la est la vest pe o distanță de 10 m. Dimensiunile șanțului variază de la 0,5 la 1,2 m adâncimea, având lățimea gurii între 0,5 și 1, 2 m, iar a fundului – între 0,2 și 1,1 m. În secțiune șanțul are forma trapezoidală, iar în partea de est – în formă de pâlnie. Solul degajat prezintă un amestec din pământ negru, cenușiu și galben argilos (fig. 100/1; 101).

În emplectonul șanțului a fost descoperit material alcătuit din fragmente de la diverse tipuri de vase, care în majoritatea lor se încadrează în cunoscutele categorii de ceramică:

- vase cu trunchiul ușor rotunjit, gâtul neprofilat e marcat de buza teșită în exterior. În partea de sus al trunchiului, în regiunea umărului neevidențiat vasul e ornamentat cu brâu alveolat cu capetele întrerupte (fig. 100/4). Exemplare similare sunt cunoscute după descoperirile din orizontul culturii Basarabi-Șoldănești de la Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LXVI/6);
- vase în formă de clopot cu gura largă și fundul îngust, ornamentat în partea de sus cu brâu alveolat (fig. 100/3);
- vase cu trunchiul globular cu decor în relief în formă de brâu alveolat pe diametrul maxim al trunchiului (fig. 110/10). Aceste tipuri de vase au fost utilizate o vreme destul de îndelungată, începând cu sec. VII a. Chr. (Никулицэ 1987, 44, рис. 2/29-34);
- străchini cu trunchiul tronconic, buza tăiată orizontal, ușor îngroșată în interior. Partea superioară a străchinii e ornamentată prin ștanțare cu decor în formă de zigzag din trei linii paralele depuse sub unghi cu câte un cerculeț imprimat pe vârf (fig. 100/2). Exemplare similare după formă și ornament au fost depistate în așezările: Horodiște (Кашуба 2000b, 305, рис. 20/10) și Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 76/1);
- vase cu gâtul profilat și buza răsfrântă în exterior. De regulă piesele acestui tip de vas sunt ornamentate cu decor incizat în formă de zigzag (fig. 100/5, 6). Cupele cu decor în formă de zigzag, realizat prin incizare sau ștanțare au o largă răspândire în spațiu și în timp, fiind întâlnite frecvent la monumentele din cultura Basarabi-Șoldănești, cum ar fi la necropola Seliște (Лапушнян, 1979, 82, рис. 25/9-11) etc. În sec. VI-V a. Chr. ele dispar, fiind înlocuite cu diferite tipuri de căni (Никулицэ 1987, 47, рис. 3/31-33) .

²³ Acest șanț (Șanțul nr. 1-1a) a fost surprins și în secțiunile săpate în anii 2005-2007 pe sectorul „Dealul Mănăstirii”, fiind interpretat ca baza unei palisade, ce fortifica promontoriul de la nord la sud în sec. VI-V a. Chr. (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 60-61, 87, fig. 51).

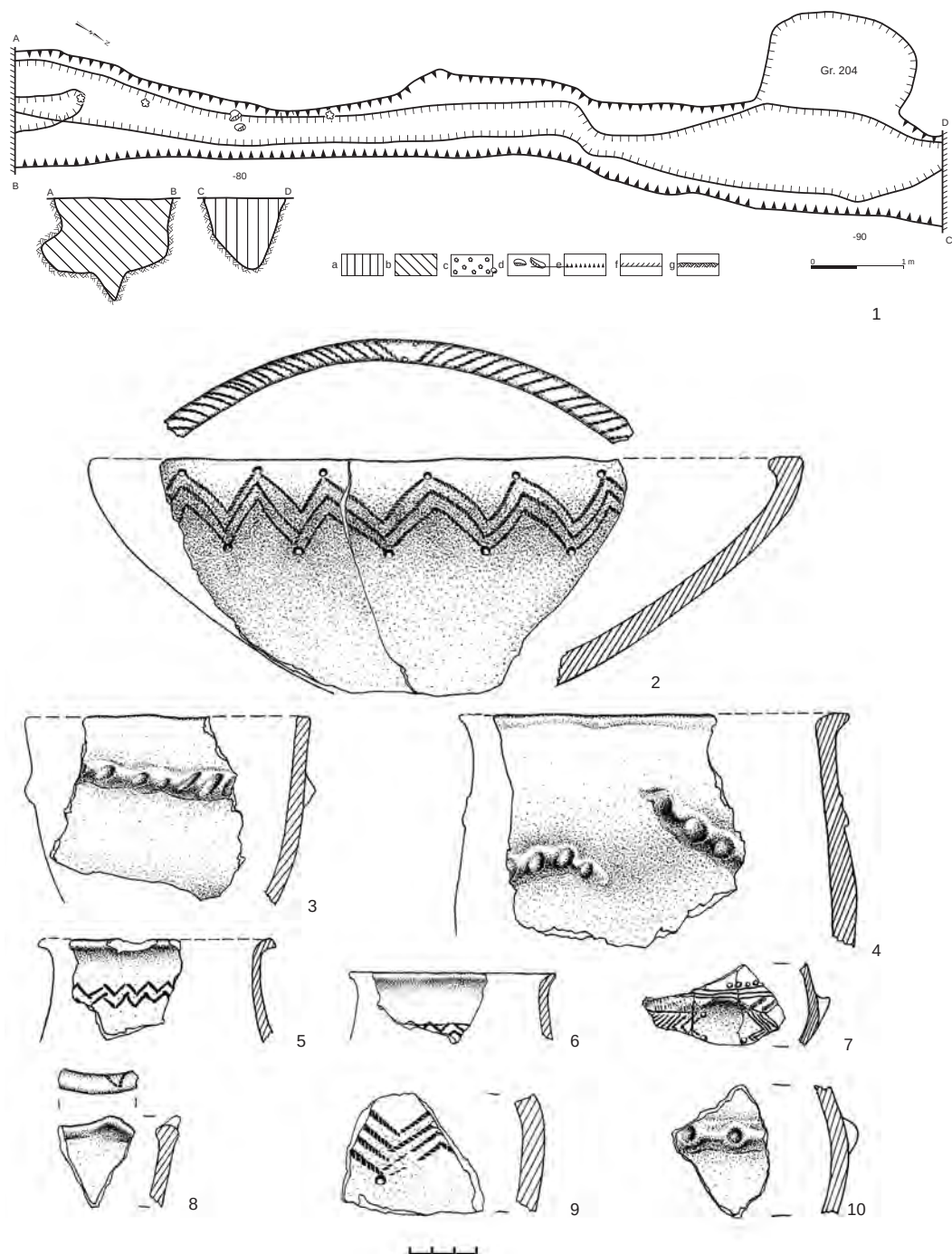

Fig. 100. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul șanțului (a. cernoziom; b. sol cenușiu; c. fragmente de lut ars; d. pietre; e. conturul șanțului; f. limita secțiunii; g. strat steril); 2-10 - inventarul șanțului.

Fig. 101. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Vestigiile șanțului.

- cupe cu trunchiul globular, ornamentate cu decor în relief în formă de suport aplatizat, asociat cu linii depuse sub unghi și încadrate în chenar din linii orizontale cu cerculețe incizate deasupra (fig. 100/7).

În stratul cultural a fost descoperit numeroase fragmente de la diverse recipiente ceramice, unele din ele cu profil întregibil, ce permit atribuirea lor anumitor tipuri de vase. Din aceste exemplare mai frecvent sunt întâlnite:

- fragmente de vase de diferite dimensiuni acoperite cu decor incizat sau imprimat în formă de panglică și zigzaguri înscrise (fig. 102/6, 10, 17), triunghiuri hașurate și înscrise (fig. 102/5, 7, 14, 16, 18), romburi hașurate și înscrise (fig. 102/8, 11, 12, 22), zigzaguri înscrise prin intermediul triunghiurilor hașurate (fig. 102/7, 9, 10) etc.;
- străchini cu trunchiul tronconic și buza îngroșată cu proeminențe mici segmentoidale pe partea exterioară (fig. 102/1, 2). Unele exemplare sunt ornamentate cu decor ștanțat (fig. 102/1), amplasat pe buză și în partea de sus a trunchiului. Acest tip de străchini de regulă se răspândesc până la finele sec. IX - sec. VIII a. Chr. Spre sec. VII a. Chr. forma și profilul pereților complectamente se modifică;

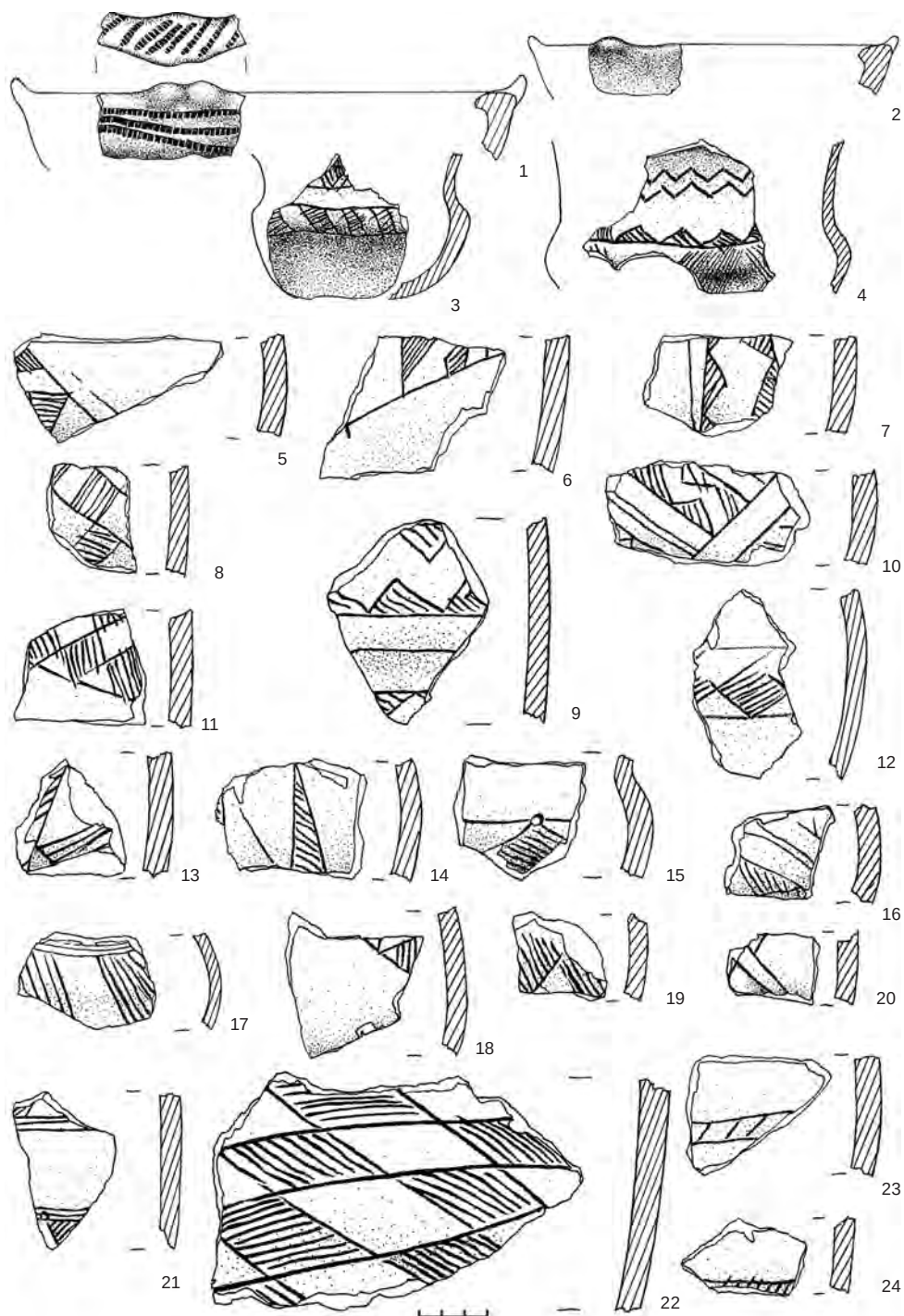

Fig. 102. Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Fragmente ceramice din stratul cultural.

- cupele sunt reprezentate, în majoritatea cazurilor, de fragmente cu profil întregit. Se evidențiază piese cu profil S-oidal cu diametrul maxim la mijlocul sau în partea de jos al trunchiului (fig. 102/3, 4). De regulă cupele sunt ornamentate cu linii incizate în zigzag, zigzaguri înscrise, triunghiuri și romburi hașurate (fig. 102/3, 4); zigzaguri din linii incizate cu cerculețe pe vârf (fig. 102/15) etc.

Aceste tipuri de vase, după formă și ornament, au analogii în sortimentul de ceramică descoperit la siturile: Mateuți, Solonceni „Hlinaia”, Solonceni „La Ursari”, Țahnauți, Țareuca (Камыба 2000b, 150-151, рис. 8, 9), Glinjeni (Гольцева, Камыба 1995, таб. LXXI/4-8) etc., atribuite orizontului Basarabi-Șoldănești.

Studierea complexelor sesizate, deși nu dispun de un bogat material crono-diagnostic, permit de a urmări evoluția și corelarea în timp a unor construcții atribuite culturii Basarabi- Șoldănești.

Încă în timpul săpăturilor s-a observat că șanțul, considerat baza unei palisade, era amplasat la est de *Bordeiele nr. 1 și nr. 2*. În regiunea *Bordeiului nr. 1* șanțul se îngustează, iar malul lui devine convex (fig. 78/1; fig. 82). Aceasta ar conduce spre ideea că în perioada când el a fost săpat *Bordeiul nr. 1* încă exista. Mai plauzibilă s-ar părea supoziția conform căreia ambele bordeie nu mai funcționau, fiind abandonate nu cu mult timp înainte de edificarea palisadei, fundamentul bordeiului încă păstrându-se, din care cauză constructorii fortificației au fost nevoiți să-l ocolească, dând malului șanțului în această zonă o formă convexă. Însă, plecând de la materialul descoperit în șanț, se poate presupune că edificarea sistemului defensiv – palisadă dintr-un singur șir de pari, îngropați vertical în șanțul amintit, a început încă în perioada orizontului Basarbi-Șoldănești, probabil spre sfârșitul evoluției, în sec. VII a. Chr. Tot în această perioadă, pe promontoriul de vizavi este edificată fortificația Saharna Mică²⁴, care va funcționa, cu unele reconstrucții, până în sec. III a. Chr.

Astfel, pornind de la această analogie, dar și de la situația stratigrafică urmărită în partea de vest a promontoriului Saharna Mare, se poate presupune că fortificația, apărută de palisadă, a fost edificată ceva mai devreme, în sec. VII a. Chr., dar nu în sec. VI a. Chr. după cum se considera anterior (Niculiță, Zancu, Arnăut 2008, 87). Aceasta, probabil, a funcționat și în secolele următoare, iar în sec. IV a. Chr. fiind construit impunătorul sistem defensiv, compus din ziduri, bastioane etc.

²⁴ Detalii a se vedea în capitolul II al acestei lucrări.

6. Fortificația Saharna Mare în sec. VI-III a. Chr.

Investigațiile de amploare pe promontoriul Saharna Mare s-au soldat cu evidențierea a unui număr considerabil de vestigii: ruine de la sistemul defensiv, urmele construcțiilor de suprafață, complexelor gospodărești și de cult, însoțite de un bogat și semnificativ material arheologic. Unele din aceste materiale se încadrează în orizontul traco-getic din sec. VI-V a. Chr., însă majoritatea covârșitoare a lor, în sec. IV-III a. Chr. – perioada de ascensiune a celui mai mare și invulnerabil sit din această zonă. Încercarea de a delimita aceste două faze, în baza materialului arheologic întârnește mari dificultăți. Aceasta din cauză că sec. VI-V a. Chr., în esență, prezintă timpul când s-a produs constituirea culturii materiale și a spiritualității comunităților traco-getice – exponente ale acestei civilizații (Никулицэ 1987, 40-83).

6.1. Sistemul defensiv

Sistemul defensiv, atribuit orizontului traco-getic, a fost cercetat în campaniile 2003-2005, fiind amplu elucidat în mai multe publicații (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007, 27-62; Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 87-102; Niculiță et al. 2010, 359-371).

După cum a fost menționat mai sus, în sec. VI-III a. Chr., probabil, își continuă existența fortificația, întemeiată în sec. VII a. Chr.

Însă, cel mai impunător și eficient sistem defensiv va fi edificat în faza următoare, când cetatea va fi apărută cu un sistem defensiv complex, care consta dintr-un „zid”, cu o lungime de cca 385 m, ce întretăia promontoriul, în partea de vest, de la o margine la alta. Ca urmare a cercetărilor arheologice s-a stabilit că „zidul” a avut o lățime de cca 5,6 m și a fost construit dintr-o carcasă de lemn cu emplecton din pământ, nisip, pietriș și bucăți de piatră. Pentru protejarea părții exterioare a carcasei de lemn de eventuale incendieri, care puteau surveni din partea atacanților, ea a fost placată cu o „carapace” din lut și/sau lespezi de piatră de calcar.

Spre vest, în partea exterioară, paralel „zidului” a fost săpat un șanț, a cărui lățime în partea de sus era de circa 15 m, iar în cea inferioară – de 6 m. Adâncimea șanțului de la nivelul antic de călcare nu depășea 3,2 m. „Zidul” și șanțul aveau în plan forma arcuită spre exterior (vest). Apărarea cetății a fost amplificată prin intermediul a trei bastioane amplasate în fața liniei defensive, în partea centrală și la flancuri. La edificarea bastioanelor a fost utilizată aceeași tehnică de construcție ca și la „zidul” de incintă – carcasă de lemn cu emplecton. Ele, la fel, au fost „întărite” cu șanțuri adiacente (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007, 27-62; Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 89-99, pl. 5-7, foto 13-26; Niculiță et al. 2010, 365-371, fig. 8-11).

Noi elemente de fortificație

Ca urmare a analizei ortofotoplanurilor (fig. 103/1, 2) și a rezultatelor prospecțiilor geo-magnetice (fig. 103/3, 4) a fost descoperită o nouă linie defensivă, care a fost urmărită pe o distanță de 650 m, pe laturile de nord, est și sud a promontoriului de la Saharna Mare. Capetele ei se uneau cu „zidul” de pe latura de vest, formând un sistem defensiv integral, ce înconjura cetatea de jur-împrejur, închizând astfel o suprafață de cca 6 ha. Linia defensivă, descoperită recent, se prezintă sub forma unui „val”, abia vizibil la suprafața actuală a solului, care avea lățimea de cca 3 m la bază și înălțimea de cca 0,3-0,4 m. Pe traseul de est acest „val” se ondulează, formând opt bastioane, grupate câte patru la flancurile de nord și de sud.

*Bastionul nr. 1*²⁵ (fig. 103/2) este amplasat la flancul de nord, în locul unde „valul” cotește spre sud. Acesta are formă semirotundă cu diametrul de 7 m.

Bastionul nr. 2 (fig. 103/2; 104) este situat la o distanță de 5 m sud de bastionul nr. 1. El are, la fel, forma semirotundă cu diametrul de 11 m.

Bastionul nr. 3 (fig. 103/2, 104/1) este amplasat la sud de cel precedent la o depărtare de 6 m, având forma semirotundă cu diametrul de 11 m.

Bastionul nr. 4 (fig. 103/2) se află la distanța de 6 m sud față de cel precedent și are forma semirotundă cu diametrul de 11 m.

Bastionul nr. 5 (fig. 103/2) a fost edificat la sud de bastionul nr. 4 la o depărtare de 34 m, fiind de asemenea semirotund cu diametrul de 12 m.

Bastionul nr. 6 (fig. 103/2) este amplasat la sud de cel precedent, la o distanță de 6 m și are formă semirotundă cu diametrul de 11 m.

Bastionul nr. 7 (fig. 103/2) este situat la o depărtare de 6 m sud față de bastionul nr. 6. Acesta, după formă și dimensiuni, este similar celui precedent.

Bastionul nr. 8 (fig. 103/2) a fost edificat la o distanță de 6 m față de cel precedent, la flancul de sud al cetății, în locul unde „valul” cotește spre vest. El este de formă semirotundă, fiind, ca și cel de pe flancul de nord, de proporții mai reduse decât cele din front – 9 m în diametru.

Astfel, după cum reiese din amplasarea bastioanelor, acestea au avut menirea să apere atât flancurile, cât și partea frontală a fortificației.

Pentru a clarifica structura elementelor defensive, descoperite recent, și a stabili perioada edificării lor au fost trasate șase secțiuni. Prin intermediul lor a fost cercetat bastionul nr. 2 (*Secțiunea 19/2012*), precum și „valul” de pe laturile de est (*Secțiunea 17/2011*), de sud (*Secțiunea 20/2012*, *Secțiunea 21/2012*, *Secțiunea 24/2014*) și de nord (*Secțiunea 22/2012*) (fig. 9).

Investigațiile arheologice la bastionul nr. 2 au fost realizate prin intermediul unei secțiuni (*19/2012*) cu lățimea de 4 m, care întretăia perpendicular linia de-

²⁵ Spre deosebire de bastioanele de pe latura de vest, care sunt cunoscute ca bastioanele de sud, central și de nord, acestea au fost numerotate cu cifre arabe de la 1 la 8, enumerarea fiind efectuată de la nord spre sud.

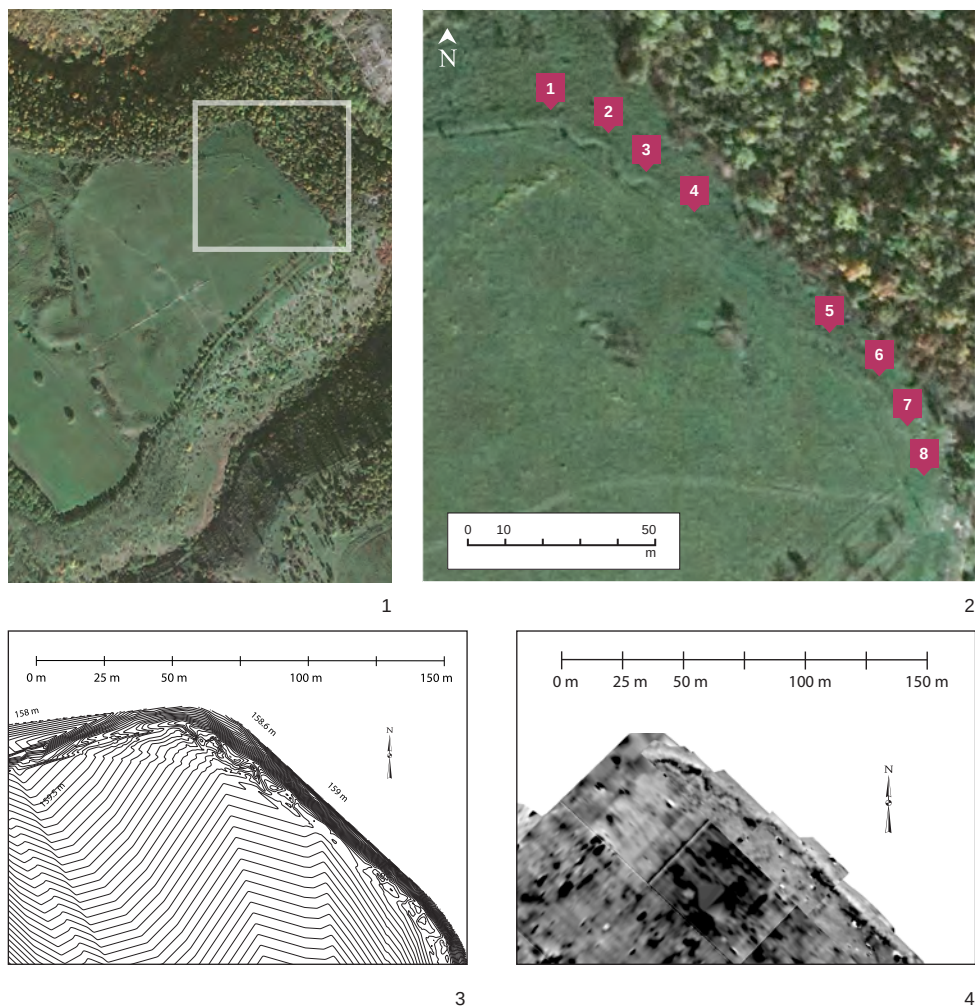

Fig. 103. Saharna Mare. Linia defensivă de pe latura de nord-est a promontoriului:
1 - ortofotoplan; 2 - localizarea bastioanelor; 3 - harta topografică; 4 - harta magnetometrică;

fensivă (fig. 11/4). Ruinele construcției au fost depistate la adâncimea de 0,3 m de la nivelul actual de călcare și prezintă două straturi. Primul are grosimea de cca 0,2 m și este compus din sol cenușiu, cenușă și o cantitate considerabilă de pietre, cu dimensiunile cuprinse între 0,05×0,08×0,10 m și 0,20×0,30×0,60 m, ocupând compact suprafața secțiunii pe o lungime de cca 7 m. Cel de-al doilea, cu grosimea de cca 0,3-0,5 m, este constituit din sol ars până la roșu, cenușă, fragmente de bârne carbonizate și pietre de dimensiuni medii (0,20×0,30×0,50 m) și se răspândesc compact pe suprafața secțiunii, pe o lungime de cca 4 m (fig. 105). La baza acestui strat au fost descoperite trei bucăți de bârne carbonizate, în poziție verticală, și două gropi de la pari, care formau două șiruri, amplasate la distanța de cca 1 m (fig.

1

2

3

Fig. 104. Saharna Mare. Bastioanele de pe flancul de nord-est a promontoriului: 1 - vedere dinspre sud a bastioanelor nr. 2 și nr. 3; 2-3 - bastionul nr. 2.

11/4). Bârnelor s-au păstrat pe un diametru de 0,2-0,3 m și se aflau la distanța de 0,2-0,4 m una față de alta. Gropile aveau forma cilindrică cu diametrul de cca 0,20-0,25 m și adâncimea de 0,15 m. Pe conturul gropilor au fost descoperite lespezi de piatră, care aveau menirea să consolideze parii îngropați în ele (fig. 105/2, 3).

Ca urmare a investigațiilor arheologice în dărâmătura „zidului” bastionului au fost descoperite două fusaiole (cat. nr. IV.15, 16; fig. 106/7, 8), o unealtă din os

Fig. 105. Saharna Mare. Bastionul nr. 2: 1 - urme de arsură din dărâmătura bastionului; 2 - bârnă carbonizată; 3 - groapă de la par din structura bastionului; 4 - secțiune prin structura „zidului”; 5 - profilul secțiunii prin bastion.

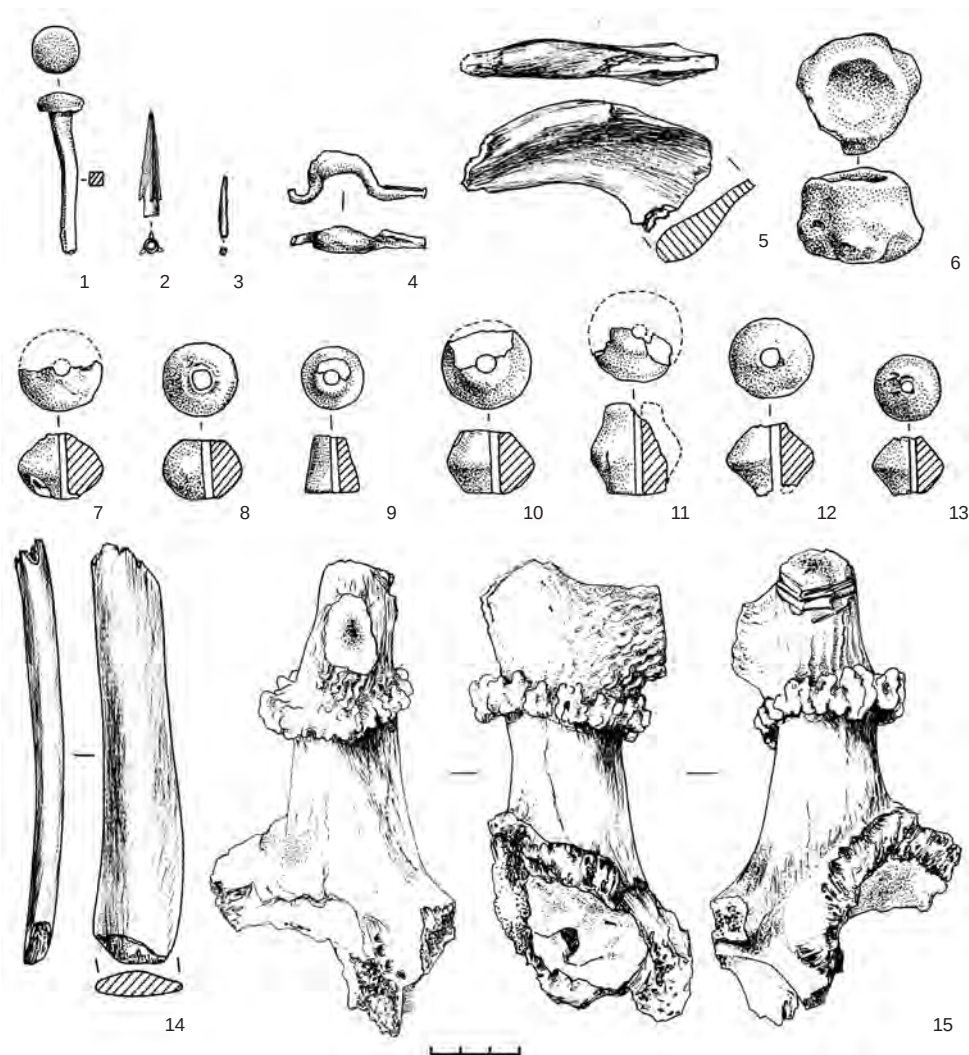

Fig. 106. Saharna Mare. Piese descoperite în dărâmătura „zidului” și în incinta bastionului nr. 2 (1, 3 - bronz; 2, 4 - fier; 7-13 - lut; 4, 14 - os; 15 - corn).

pentru modelarea ceramicii (cat. nr. II.8; fig. 106/5), 108 fragmente de ceramică traco-getică (fig. 107) și trei fragmente de amfore grecești.

Situația arheologică, urmărită în secțiunea ce a întretăiat bastionul, demonstrează că acesta reprezenta un „zid”, cu lățimea de cca 1,4 m²⁶, de formă semicirculară în plan, cu diametrul de cca 11 m, care a fost edificat dintr-o carcasă din lemn,

²⁶ La distanța dintre paramente de 1 m se mai adăugă și grosimea medie a bânelor de 0,15-0,20 m.

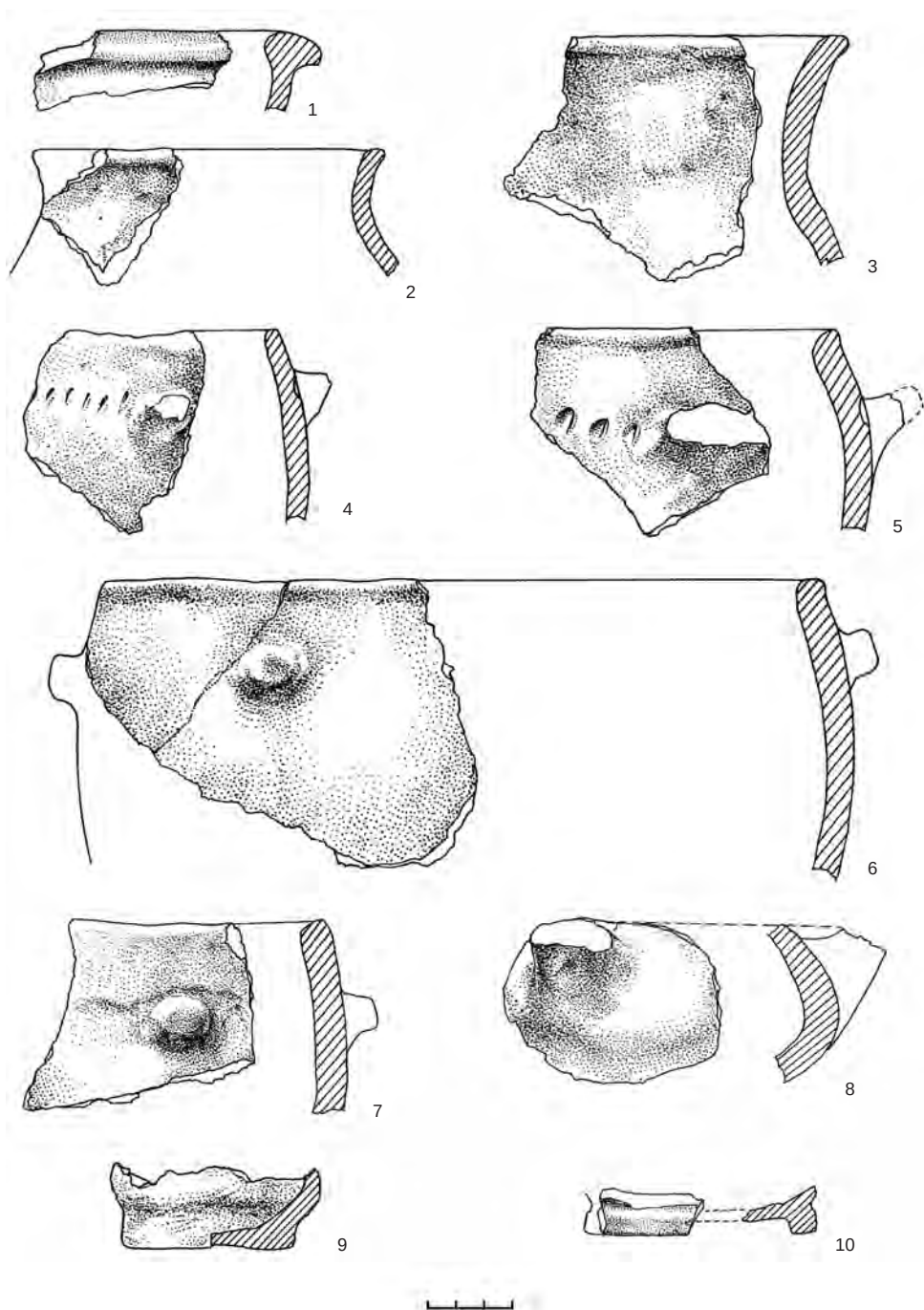

Fig. 107. Saharna Mare. Ceramică descoperită în dărâmătura „zidului” bastionului nr. 2.

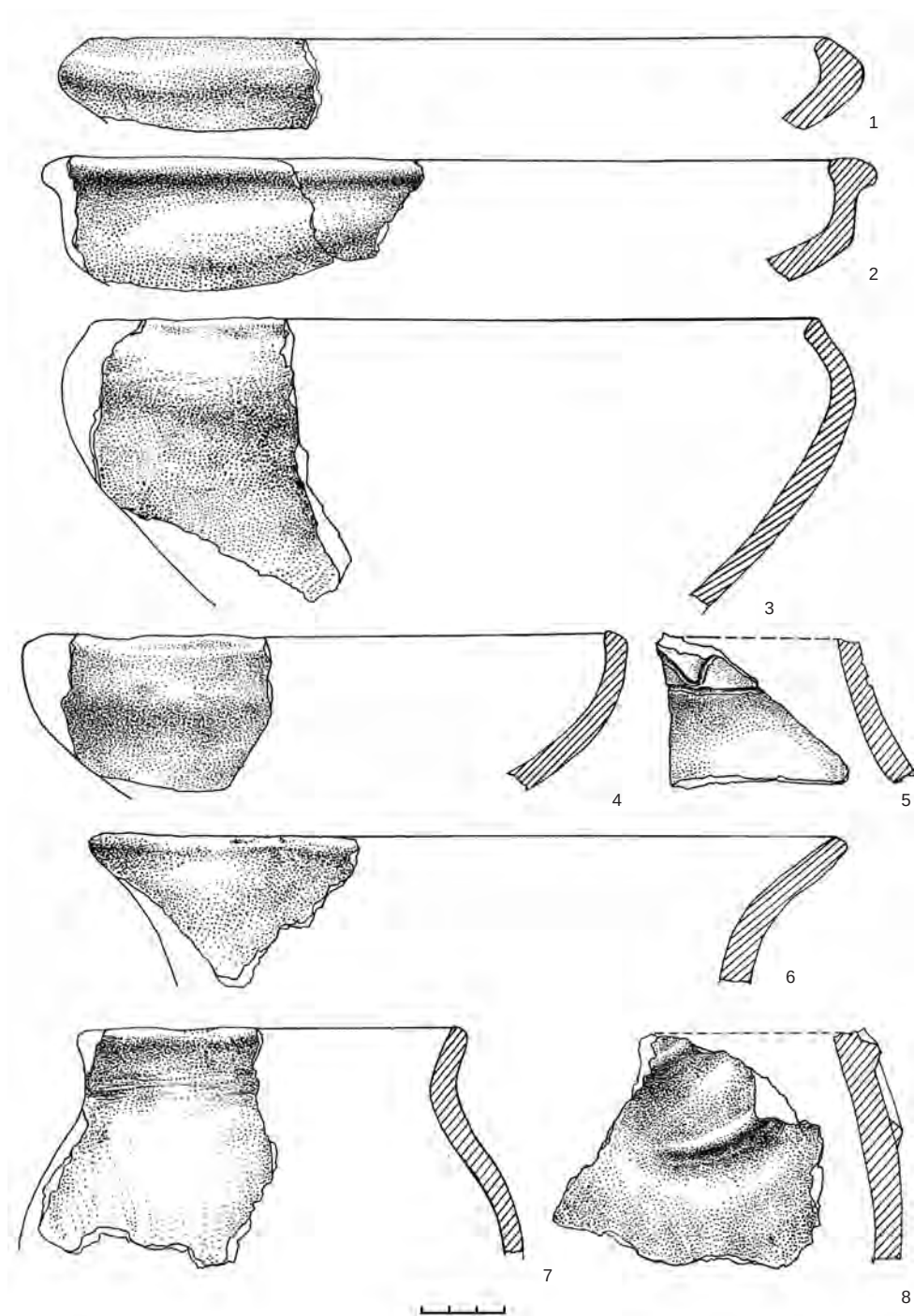

Fig. 108. Saharna Mare. Ceramică descoperită în incinta bastionului nr. 2.

ce consta din două paramente, umplută cu pământ și o cantitate considerabilă de piatră²⁷ (fig. 105).

La distanța de 0,8 m, în spatele „zidului” bastionului a fost atestat un șanț, care repeta conturul construcției defensive și avea lățimea de 0,5-0,8 m, iar adâncimea de 0,25 m (fig. 11/4).

În incinta bastionului a fost descoperită o aglomerație de pietre și lut ars (fig. 11/4) care, probabil, reprezintă ruinele unei construcții din spatele „zidului”, menită să protejeze apărătorii sau avea funcție de adăpost/depozit pentru muniții și produse.

Ca urmare a degajării acestei dărâmături au fost descoperite cinci fusaiole (cat. nr. IV.17-21; fig. 106/9-13), un vârf de săgeată din bronz (cat. nr. I.17; fig. 106/2), un fragment de fibulă (cat. nr. I.30; fig. 106/4), o spatulă (cat. nr. II.9; fig. 106/14), un creuzet? (cat. nr. IV.53; fig. 106/6), un cui din fier (cat. nr. I.6; fig. 106/3), un piron din bronz (cat. nr. I.5; fig. 106/1) și un divers material ceramic traco-getic (fig. 108).

Vestigiile „zidului” de pe latura de est au fost cercetate prin intermediul *Secțiunii 17/2011* (fig. 11/3) pe o porțiune cu lățimea de 2 m. Ele au apărut la adâncimea de 0,3 m de la nivelul actual de călcare și se prezintă sub forma unei dărâmături cu grosimea de 0,3-0,4 m, constituită din sol cenușos în amestec cu pietriș, piatră, cenușă și fragmente de lemn carbonizat (fig. 109). Pietrele, cu dimensiuni cuprinse între 0,05×0,08×0,10 m și 0,20×0,30×0,80 m au apărut la adâncimea de 0,34-0,4 m și formau o aglomerație compactă²⁸. După degajarea stratului de dărâmătură, la adâncimea de circa 0,6-0,65 m de la nivelul actual de călcare, s-au conturat șase gropi de la pari (fig. 109/3, 4). Gropile erau aranjate în două șiruri a câte trei gropi, orientate nord-sud cu o deviere spre vest de 16°. Distanța dintre șiruri era de 1,1-1,3 m, iar între gropi – de 0,3-0,6 m. Gropile aveau forma cilindrică cu diametrul cuprins între 0,2 și 0,5 m, iar adâncimea – de 0,2-0,4 m. Pe conturul unor gropi s-au păstrat *in situ* lespezi de piatră, utilizate pentru întărirea parilor (fig. 109/3, 4).

Ca urmare a investigațiilor arheologice în dărâmătura „zidului” au fost descoperite: o cute din piatră de râu (cat. nr. III.8; fig. 110/2), o piesă din os (cat. nr. II.7; fig. 110/1) și 132 fragmente de ceramică. Ceramica recuperată este reprezentată de 130 fragmente de la recipiente modelate cu mâna și două fragmente de amfore grecești. Categoria ceramicii lucrate cu mâna conținea atât fragmente de la vase hallstattiene timpurii, deși în cantități reduse (fig. 110/3-6), cât și de la recipiente traco-getice (fig. 110/7-11). Dintre fragmentele de vase grecești prezintă interes o buză de amforă de Thasos (fig. 110/12), care se încadrează în sec. IV a. Chr.

La o distanță de 1 m față de „zid”, înspre interiorul cetății a fost săpat un șanț cu lățimea de 0,5-0,6 m și adâncimea de 0,20-0,25 m.

²⁷ De pe porțiunea investigată (4 m lățime) a fost acumulat un volum de 7,2 m³ de piatră.

²⁸ Ca urmare a excavării acestei aglomerații a fost recuperat cu un volum de 1,3 m³ de piatră.

1

2

3

4

5

Fig. 109. Saharna Mare. Vestigiile „zidului” de pe latura de est a cetății: 1 - pietre din emplecton; 2 - emplectonul din piatră și conturul șanțului din spatele „zidului”; 3, 4 - gropi de par din structura „zidului”; 5 - profilul secțiunii prin „zid”.

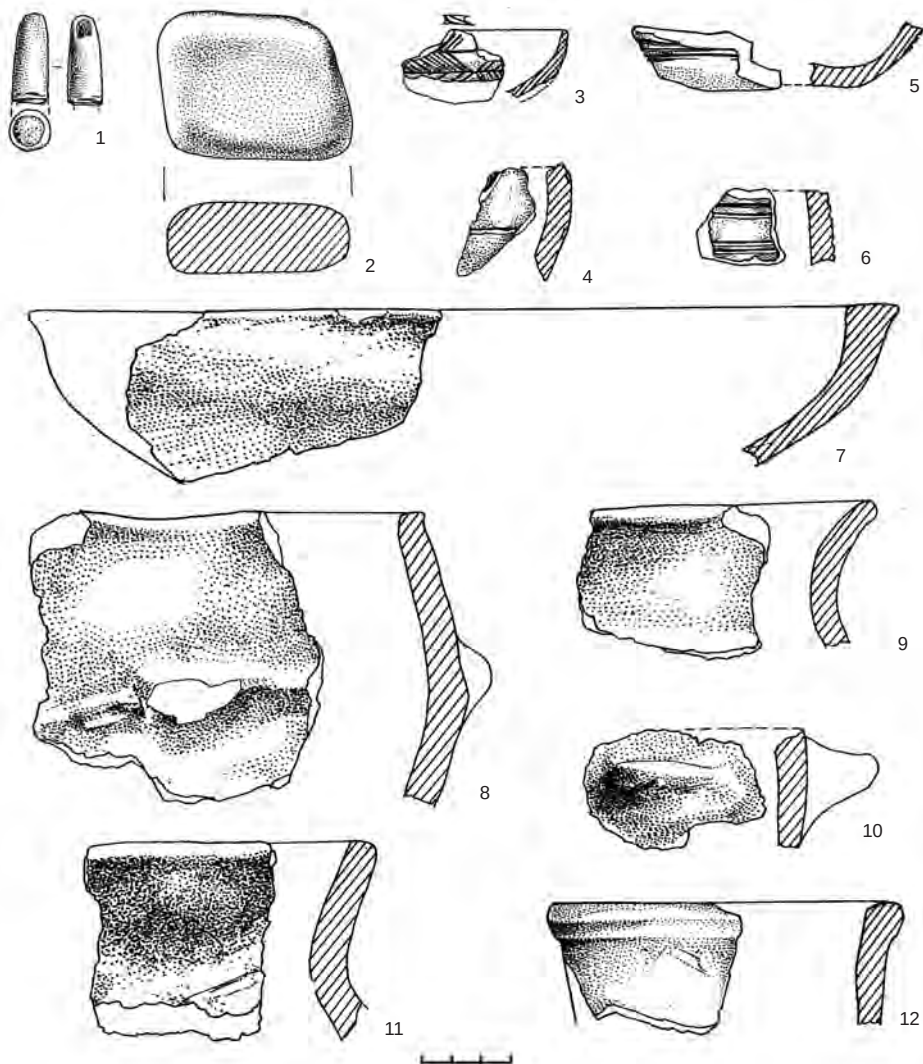

Fig. 110. Saharna Mare. Material din emplectonul „zidului” defensiv (secțiunea 17/2011).

După cum a fost deja menționat, un șanț similar a fost descoperit și în spatele „zidului” bastionului nr. 2. Acesta, de asemenea, poate fi urmărit la suprafața terenului pe întreaga latură de est, și repeta configurația bastioanelor.

Plecând de la poziția lui față de „zid”, precum și de la dimensiunile modeste ale șanțului se poate presupune că el a avut funcția de drenare a apelor care se scurgeau de pe suprafața cetății și care puteau, eventual, afecta „zidul”.

„Zidul” de pe latura de sud a fost cercetat prin intermediul *Secțiunilor 20/2012, 21/2012, 24/2014*.

Secțiunea 20/2012, cu lățimea de 4 m, a fost trasată la marginea de sud-est a promontoriului și întretăia perpendicular sistemul defensiv (fig. 14). Ca urmare a investigațiilor arheologice s-a stabilit că vestigiile „zidului” reprezintă o dărâmtură compusă din pietre, a căror dimensiuni variau de la 5×5×5 cm până la 40×40×70 cm, cenușă și sol ars până la roșu (fig. 111/1). În cadrul ei, la adâncimea de 0,2 m până la 0,6 m, se evidențiază o aglomerație de pietre de dimensiuni mari (30×40×65 cm; 40×40×70 cm), amplasată transversal secțiunii pe o lățime ce varia între 0,9 și 2 m. La nord de aglomerație, la adâncimea de 0,6 a fost identificat un strat de cenușă și sol ars până la roșu, cu grosimea de circa 0,36 m, rezultat, probabil, de la arderea construcției de lemn. La limita dinspre nord a solului ars se evidențiau cinci grupuri a câte 3-6 pietre de dimensiuni mici (fig. 111/4, 5), care formau conturul unor pari cu diametrul de până la 0,15 m. Grupurile de pietre se aflau la o distanță de circa 0,38 m unul față de altul și erau amplasate pe o linie pe axa est-vest. Paralel cu această linie, la distanța de cca 0,7-0,8 m spre sud au fost descoperite două gropi cu diametrul de cca 0,2 m și adâncimea de 0,2 m, amplasate și acestea pe o linie, orientată est – vest. Distanța dintre gropi era de cca 0,9 m.

Secțiunea 21/2012, cu lățimea de 2 m, a fost trasată la extrema vestică a „valului” de pe latura de sud (fig. 15/1). Aici, ca și în secțiunile anterioare, vestigiile „zidului” au apărut la adâncimea de 0,2-0,3 m și reprezentau o dărâmtură cu grosimea de 0,7-0,6 m, compusă din sol argilo-nisipos în amestec cu pietre, cenușă și fragmente de lemn carbonizat (fig. 111/2). După degajarea stratului de dărâmtură la adâncimea de 0,9 cm de la suprafața actuală de călcare au fost conturate patru gropi de la pari săpate în stratul de sol castaniu (fig. 15/1). Gropile cu diametrul de 0,2-0,3 m și adâncimea de 0,3-0,4 m erau aranjate într-o linie orientată est – vest la o distanță de 0,3-0,5 m una față de alta. La distanța de 1,2 m spre sud de șirul de gropi a fost descoperită o amenajare din patru pietre care, probabil, reprezintă locașul unui par ce făcea parte din cel de-al doilea parament al „zidului” (fig. 15/1).

Din dărâmtura „zidului”, atât la extrema estică, cât și la cea vestică, au fost recuperate peste 135 fragmente de ceramică de origine traco-getică (fig. 113/1-3, 5-7) și șase fragmente de amfore grecești (fig. 113/21).

Prin intermediul *Secțiunii 24/2014* (fig. 13/2) au fost cercetate vestigiile „zidului” pe o lățime de 2 m. În urma cercetărilor, la adâncimea de 0,45 m de la nivelul actual de călcare, două aglomerații, amplasate la distanța de 4 m una față de alta (fig. 111/3). Ambele prezentau dărâmături constituite din sol argilos, bucăți de pietre, ale căror dimensiuni variau între 0,04×0,08×0,12 m și 0,10×0,2×0,5 m, cenușă și fragmente de lemn carbonizat. Aglomerația din extrema de sud-vest se întindea pe un spațiu de 1,5×1,0 m, iar cea din nord-est avea o suprafață de 2,0×0,5 m. În ruinele primei aglomerații au fost sesizate urmele de la trei bârne carbonizate, a căror diametru nu depășea 0,2 m. Bârnelor se aflau la o distanță 0,2 m una față de alta (fig.

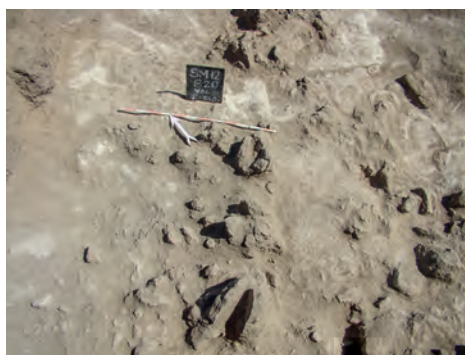
1

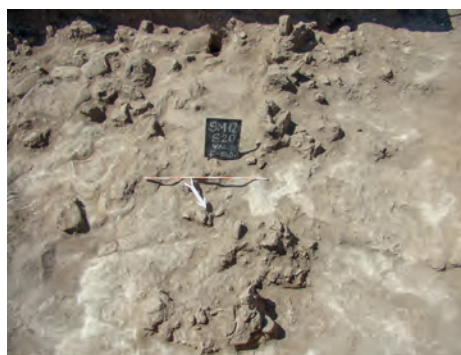
2

3

4

5

Fig. 111. Saharna Mare. Ruinele „zidului” din partea de sud a cetății: 1, 4, 5 - secțiunea 20/2012; 2 - secțiunea 21/2012; 3 - 24/2014.

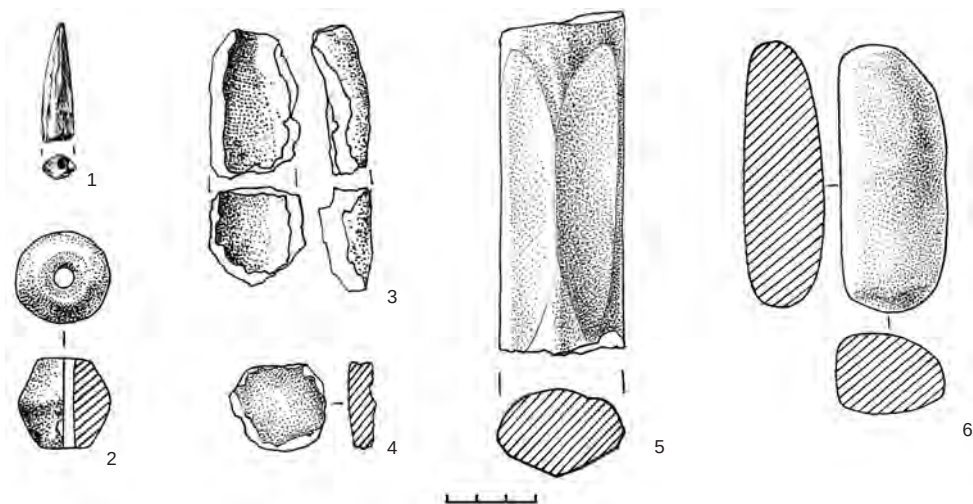

Fig. 112. Saharna Mare. Piese descoperite în ruinele „zidului” din partea de sud a cetății (1 - os; 2-6 - lut; 7 - piatră)

111/3). După degajarea solului din aglomerații, în extrema de sud-vest a Secțiunii 24 au fost sesizate patru gropi de la pari (fig. 13/2). Ele erau de formă cilindrică cu diametrul de 0,20-0,32 m și adâncimea de 0,35-0,62 m și formau două șiruri paralele, orientate est-vest, cu distanța de 1,1 m între ele. Gropile penetrau lentila de sol argilos, groasă de aproximativ 0,40 m, precum și stratul următor de sol castaniu.

În baza observațiilor stratigrafice și aranjamentului gropilor de la pari, devine posibilă reconstituirea modului de edificare a „zidului”. Astfel, de la nivelul antic de călcare, reprezentat de sol de culoare castanie, nivelat în prealabil, au fost săpate două șiruri de gropi, amplasate la cca 1,1 m, în care au fost îngropate bârne în poziție verticală, formând două paramente aproximativ paralele. Între ele a fost depus sol argilo-nisipos și pietre de diferite dimensiuni. Astfel, a fost construit un veritabil zid, care putea atinge lățimea de circa 1,5-1,6 m.

Printre ruinele „zidului” au fost recuperate: fragmente ale unei linguri pentru turnat metal (cat. nr. IV.51; fig. 112/3), o rondelă (cat. nr. IV.49; fig. 112/4), o lustruitoare (cat. nr. IV.52; fig. 112/5) și numeroase fragmente de ceramică lucrată cu mâna și la roata olarului. Dintre fragmentele de recipiente modelate cu mâna se evidențiază:

- străchini cu buza îngroșată, ușor înclinată în interior (fig. 113/1). Exemplare similare au fost descoperite la situl Glinjeni, în orizontul secolelor VII-VI/V a. Chr. (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LXXXIV/6);
- străchini cu trunchiul tronconic și partea de sus verticală, ușor înclinată în interior (fig. 113/2) piese frecvent întâlnite în sortimentul ceramic din secolele VII-VI/V a. Chr., cunoscut după descoperirile de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 219, fig. 93/7); Glingeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LXXXV/3, 5) etc.

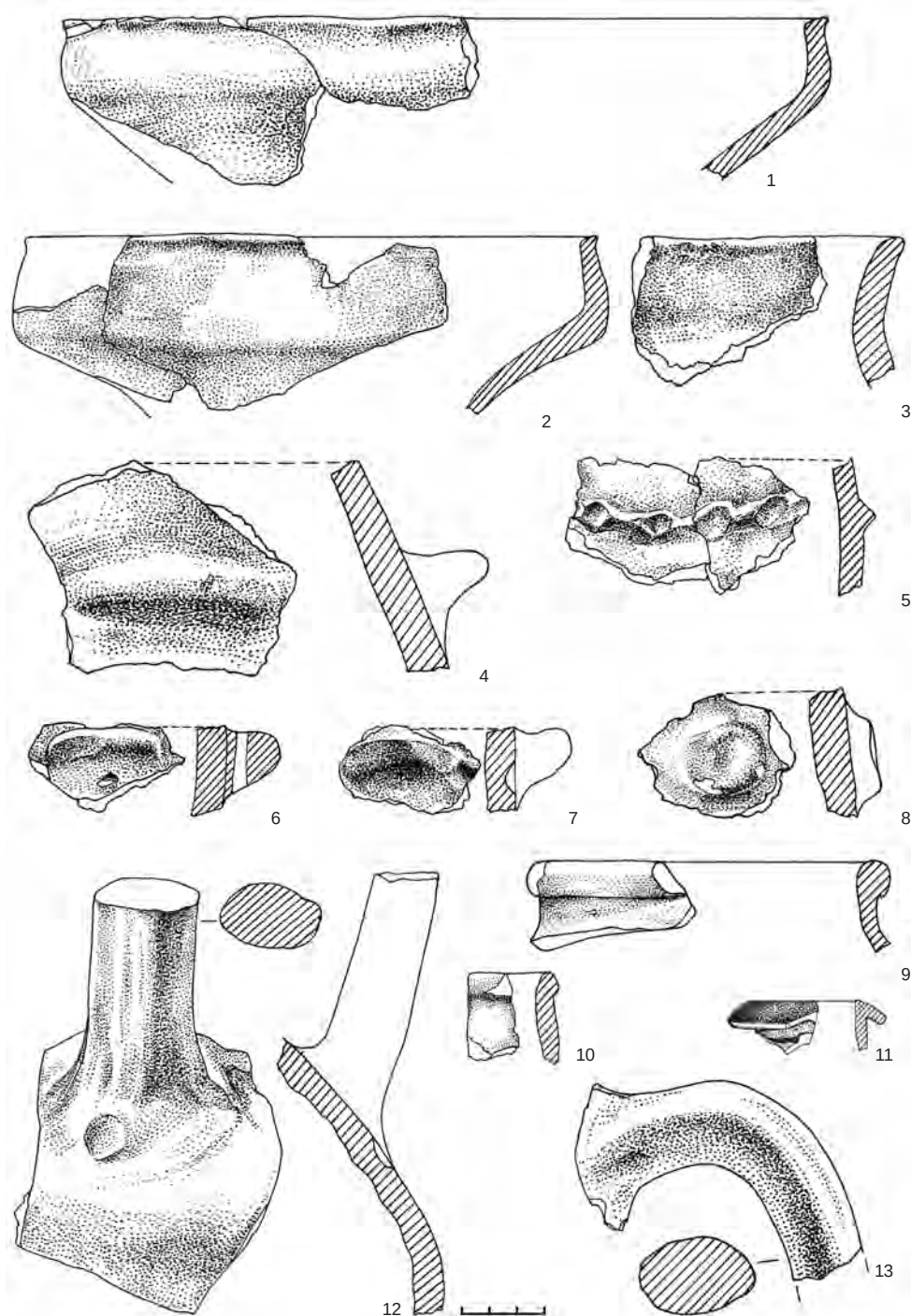

Fig. 113. Saharna Mare. Fragmente ceramice din embletonul „zidului” defensiv din partea de sud a cetății.

- vase cu trunchiul rotunjit, cu decor în relief în formă de suporturi segmentoidale dispuse pe linia diametrului maxim al trunchiului (fig. 113/4), frecvent întâlnite la așezările din sec. IV-III a. Chr. etc.

Cea mai semnificativă este prezența în ruinele „zidului” a fragmentelor de gât și de toarte de amfore grecești (fig. 113/9-13), a căror utilizare completamente corespunde sec. IV-III a. Chr. – perioada de funcționare a sistemului defensiv al cetății getice de pe promontoriul Saharna Mare.

Vestigiile „zidului” de pe latura de nord au fost cercetate prin intermediul secțiunii 22/2012, pe o porțiune cu lățimea de 2 m (fig. 15/2). Ele au fost atestate la adâncimea de 0,2-0,3 m și se prezintă sub forma unei dărâmături cu grosimea de 0,5-0,7 m, compusă din sol cenușos în amestec cu pietriș, cenușă, fragmente de lemn carbonizat și pietre cu dimensiuni cuprinse între 0,02×0,04×0,10 m și 0,20×0,30×0,60 m (fig. 15/2).

După degajarea stratului de dărâmătură, la adâncimea de circa 0,8-0,9 m de la nivelul actual de călcare, au fost conturate trei gropi de la pari (fig. 15/2) cu diametrul de 0,2-0,3 m și adâncimea de cca 0,2 m. Gropile au fost aranjate în două șiruri, amplasate la distanța de 0,6-0,7 m unul față de altul. În acestea au fost, probabil, fixate bârnele ce constituiau paramentele „zidului”.

Printre ruinele „zidului” au fost descoperite o fusaiolă (cat. nr. IV.31; fig. 112/2), o cute (cat. nr. III.1; fig. 112/6), un vârf de săgeată din os (cat. nr. II.2; fig. 112/1) și 42 fragmente de ceramică, dintre care 40 modelate cu mâna și două – la roata olarului.

Ținând cont de situația stratigrafică, rămășițele de la construcții, precum și din prezența gropilor de la pari, atestate în toate secțiunile prin intermediul cărora a fost cercetat sistemul defensiv de pe laturile de nord, est și sud, poate fi reconstituită modalitatea de edificare a „zidului”. Astfel, de la nivelul antic de călcare, reprezentat de stratul de sol argilo-nisipos, la o distanță ce varia de la 0,7 la 1,3 m, au fost săpate două șiruri de gropi de formă cilindrică cu diametrul de circa 0,2-0,5 m și adâncimea de până la 0,4 m. În gropi au fost fixate bârne în poziție verticală, care formau două paramente aproximativ paralele. Între ele a fost depus pământ și o cantitate impunătoare de pietre de diferite dimensiuni, astfel, fiind edificat un veritabil „zid” ce atingea lățimea de cca 1,1-1,6 m²⁹ (fig. 114/2).

Descoperirea fragmentelor de ceramică traco-getică și de amfore grecești atât la baza „zidului” (Rhodos), cât și în emplectonul lui (Thasos), plasează funcționarea acestei linii defensive, în același timp cu „zidul”, șanțul și bastioanele de pe latura de vest a promontoriului – secolele IV-III a. Chr.

²⁹ La distanța dintre paramente de 0,7-1,3 m se mai adăugă și grosimea medie a bârnelor de 0,15-0,20 m.

Fig. 114. Saharna Mare. 1 - Conturul liniei defensive din sec. V/IV-III a. Chr.; 2 - variantă de reconstituire a „zidului” traco-getic.

„Ziduri” similare, ca tehnică și ca dimensiuni, au fost utilizate în această perioadă și la alte fortificații traco-getice, cum ar fi: Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 31, 32, fig. 14, 19-22, foto 3), Mășcăuți „Dealul cel Mare” (Zanoci 2004, 46, fig. 4-8) etc.

6.2. Complexe locative și gospodărești

Ca urmare a investigațiilor arheologice, efectuate în anii 2009-2012 pe promontoriul Saharna Mare, orizontului de locuire traco-getic pot fi atribuite: trei construcții de suprafață și 45 gropi menajere.

Construcții

Construcția nr. 4³⁰ (1/13/2009-14/2010)³¹ (fig. 115) a fost descoperită în secțiunile 13/2009 și 14/2010, la adâncimea de 0,1 m de la nivelul actual de călcare. Rămășițele ei ocupau o suprafață de cca 96 m² și prezentau câteva straturi succesive. Cel superior, cu grosimea de circa 0,15 m, era compus din cernoziom amestecat în abundență cu fragmente de lut ars, unele purtând amprente de nuiete și pari (fig. 116). Următorul strat, cu grosimea, la fel, de 0,15 m, era compus din sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lut ars, iar al treilea, cu grosimea de circa 0,2 m, consta din sol ce avea în compoziție cenușă și fragmente de lemn carbonizat.

³⁰ Numerotarea complexelor se face în continuarea celor deja publicate (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 69-150; Niculiță et al. 2012a, 126-144).

³¹ Cifrele dintre paranteze indică numerotarea complexelor conform rapoartelor de săpătură.

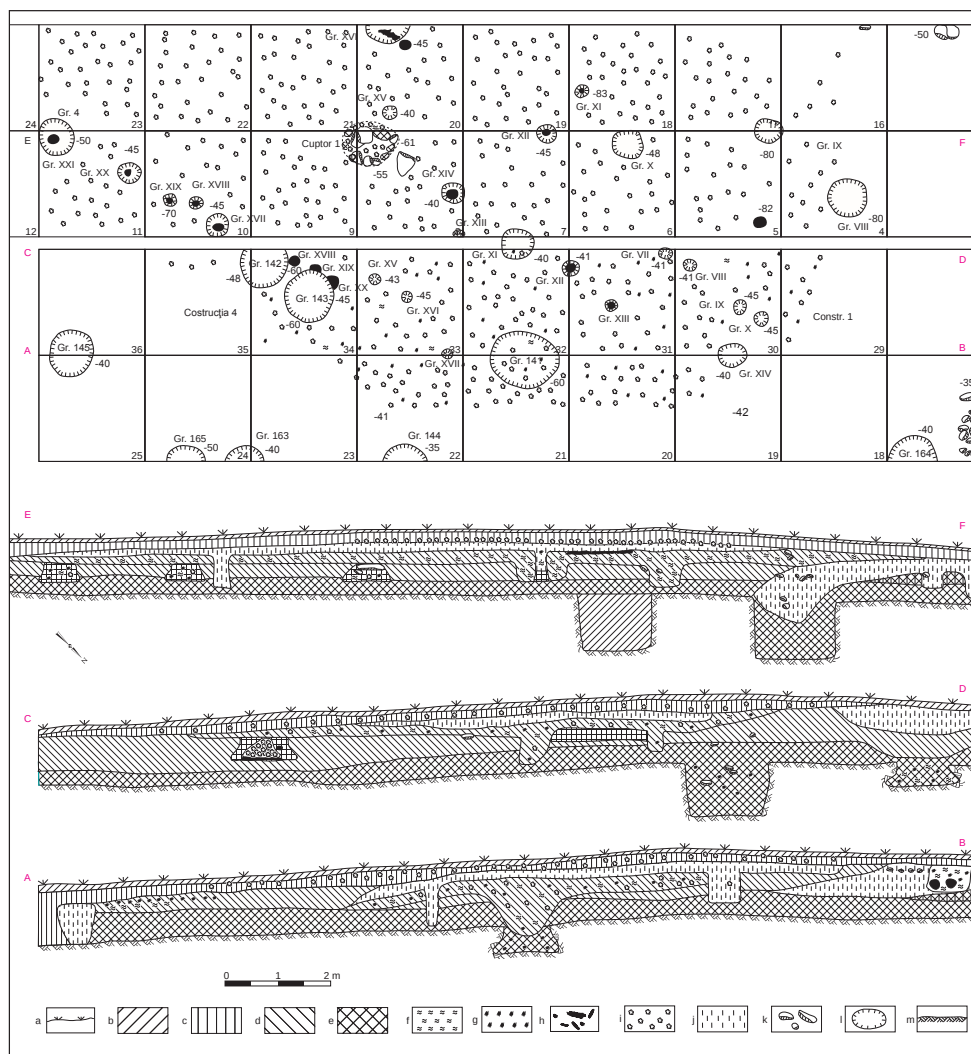

Fig. 115. Saharna Mare. Planul și profilul construcției nr. 4 (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. sol castaniu; f. cenușă; g. fragmente de lemn ars; h. bârne carbonizate; i. fragmente de lut ars; j. sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lemn ars; k. pietre; l. conturul gropilor; m. strat steril).

După degajarea ruinelor construcției, la adâncimea de 0,5-0,6 m au fost atestate 28 gropi, aranjate în patru șiruri paralele, orientate nord-sud. Primul șir era compus din 11 gropi, amplasate la distanța de 0,4-1,0 m una față de alta. Șirul doi se afla la distanța de 2,6 m față de primul și era constituit din șapte gropi, plasate la distanța de 0,7-2,0 m una de la alta. Șirul trei era amplasat la distanța de 1,7 m față de al doilea și era compus din șase gropi aflate la o depărtare de 0,4-1,2 m una față de alta. Șirul patru se afla la distanța de 2,6 m și era compus din trei gropi, plasate

Fig. 116. Saharna Mare. Construcția nr. 4. 1 - Vedere dinspre nord; 2-4 - resturi de pari carbonizați în situ; 5, 6 - fragmente de lut ars cu amprente de nuiete din dărâmătură.

la 1,4-1,7 m una de alta. Gropile aveau formă cilindrică cu diametrul de 0,2-0,5 m și adâncimea cuprinsă între 0,2 și 0,5 m.

După cum reiese din amplasarea gropilor, dar și din configurația dărâmăturii, putem presupune că construcția a avut forma patrulateră în plan, orientată cu latura lungă pe direcția nord-sud, având dimensiunile de aproximativ 6,8×13,0 m.

În interiorul construcției au fost surprinse ruinele unui cuptor și o groapă menajeră.

Fig. 117. Saharna Mare. Cuptorul din interiorul construcției nr. 4: 1 - planul și profiul (Legenda: a. fragmente de lut ars; b. lipitură; c. sol castaniu; d. cenușă; e. pietre); 2, 3 - vestigiile cuptorului.

Cuptorul (fig. 117) a fost descoperit în partea centrală a locuinței, la adâncimea de 0,55 m. Ruinele lui aveau formă circulară în plan cu diametrul de 1 m. Vatra cuptorului, cu grosimea de 0,1 m, a fost amenajată pe un strat de sol castaniu. Pe marginea cuptorului s-au păstrat bucăți de lut ars de la boltă.

Groapa nr. 141 (7/13/2009) (fig. 126/1) a fost surprinsă la adâncimea de 0,6 m, în colțul de nord-est al construcției și a fost săpată de la nivelul podelei acesteia. Ea avea formă tronconică cu fundul albiat. Diametrul gropii era de 1,2×1,0 m, iar adâncimea – de 0,6 m. Umplutura consta din sol castaniu în amestec cu cenușă, fragmente de lemn carbonizat și fragmente de lut ars. Din embleton au fost recuperate 15 fragmente de ceramică (fig. 126/8-10) traco-getică.

În interiorul locuinței, la nivelul podelei, au fost descoperite: un toporaș din piatră de marnă (cat. nr. III.1; fig. 118/6), o cute din piatră de gresie (cat. nr. III.3; fig. 118/3), trei fusaiole (cat. nr. IV.1-3; fig. 118/1-3), o rondelă (cat. nr. IV.39; fig. 118/4) și 210 fragmente de ceramică.

Recipientele ceramice au fost modelate cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Acestea sunt reprezentate, în fond, de fragmente de la străchini și oale, decorate cu alveole, cu brăie sau cu proeminențe aplatizate (fig. 118/7-14).

În baza fragmentelor cu profil întregibil a fost posibilă reconstituirea grafică a trei vase: a unei străchini și a două oale.

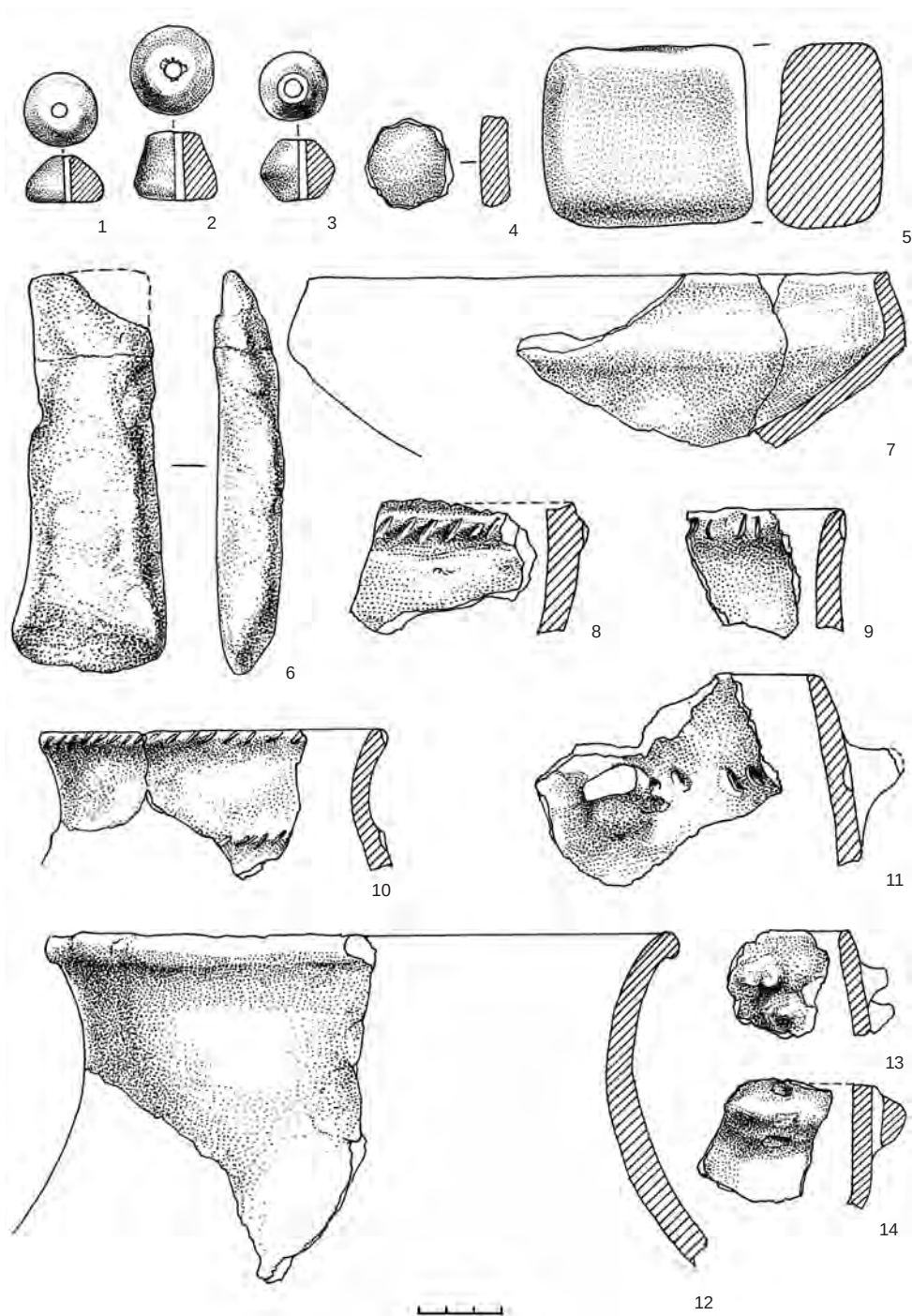

Fig. 118. Saharna Mare. Inventarul construcției nr. 4.

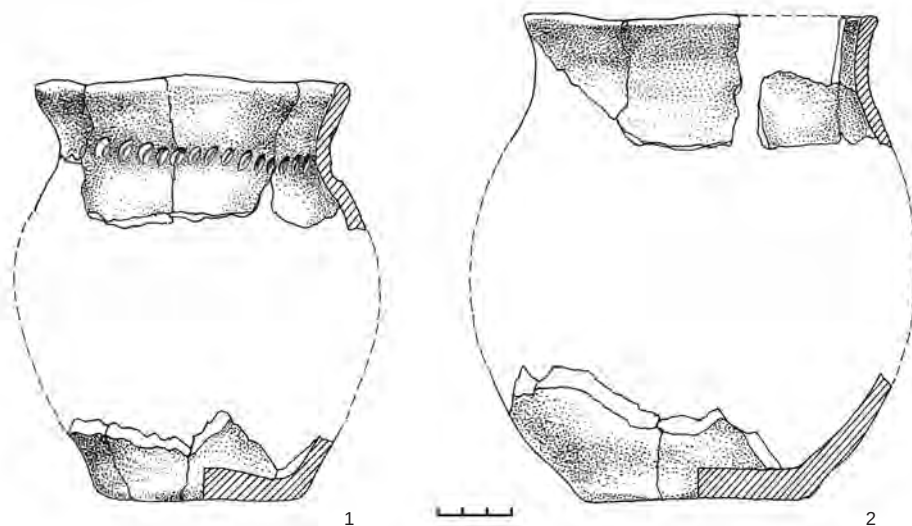

Fig. 119. Saharna Mare. Construcția nr. 4. Oale din inventarul construcției.

Strachina (fig. 118/7) avea forma bitronconică cu buza arcuită în interior. Diametrul gurii străchinii era de circa 20 cm, iar al trunchiului – 22,7 cm.

Una din oale (fig. 119/1) avea marginea arcuită în exterior, gâtul scund (aproape că lipsește), trunchiul bombat și fundul ușor profilat. Înălțimea vasului era de circa 18,5 cm, diametrul gurii – de 13,7 cm, diametrul gâtului – de 11,8 cm, diametrul trunchiului – 15,9 cm, diametrul fundului – de 9 cm. Pe gât recipientul a fost ornamentat cu un șir de alveole.

Cea de-a doua oală (fig. 119/2) avea marginea ușor arcuită în exterior, gâtul scund, trunchiul bombat și fundul ușor profilat. Înălțimea vasului era de circa 21 cm, diametrul gurii – de 15,5 cm, diametrul gâtului – de 14,5 cm, diametrul trunchiului – de 19,5 cm, diametrul fundului – de 10 cm.

Atât strachina, cât și oalele după morfologie, forme și decor pot fi atribuite sortimentului de vase traco-getice. La aceeași categorie sunt atribuite și celelalte fragmente ceramice recuperate din construcție.

Construcția nr. 5 (1/20/2012) a fost descoperită în secțiunea 20/2012, la cca 1,50-1,80 m nord de „zidul” de apărare, la adâncimea de 0,35 m de la nivelul actual de călcare (fig. 120). Ruinele ei se prezintă sub forma unui strat de sol cenușos, ce conținea o mare cantitate de fragmente de lut ars în amestec cu pietre. Dărâmătura avea o formă rectangulară în plan cu dimensiunile de 4,2×4,9 m (fig. 121/1). Ca urmare a investigațiilor, în partea centrală a acestei aglomerații, a fost identificat, parțial, conturul pereților. Aceștia formau un patrulater cu colțurile rotunjite cu dimensiunile de 2,9×4,1 m. Grosimea pereților era de 0,36-0,4 m și s-au păstrat

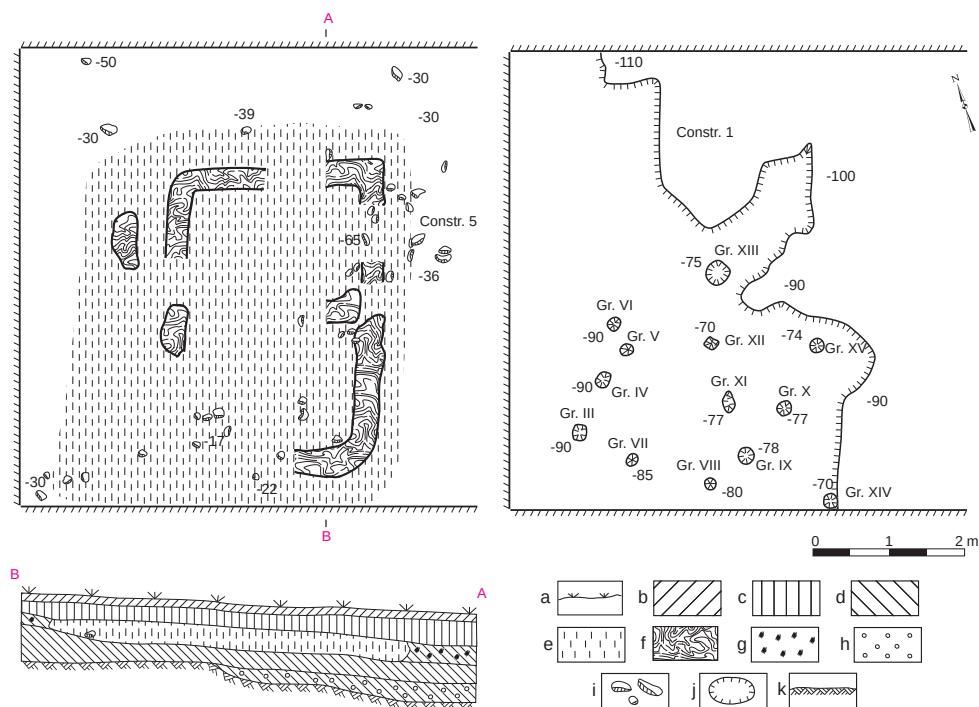

Fig. 120. Saharna Mare. Planul și profilul construcției nr. 5 (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lut ars; f. dărâmată/lăpătură construcției; g. fragmente de lemn ars; h. pietriș; i. pietre; j. conturul gropilor; k. strat steril).

până cca 0,2 m înălțime. După excavarea solului cenușos în stratul steril au fost identificate 13 gropi de formă cilindrică cu diametrele de cca 0,18-0,20 m și adâncimea de 0,12-0,16 m. Majoritatea gropilor era amplasată pe un perimetru relativ rectangular cu lățimea de cca 2,9 m (fig. 120; 121/).

În umplutura acestei construcții au fost descoperite: o fusaiolă (cat. nr. IV.29; fig. 122/1), o rondelă (cat. nr. IV.47; fig. 122/2), un pandantiv din scoică de râu (cat. nr. VI.1; fig. 122/3) și 373 fragmente de vase, dintre care 364 modelate cu mâna și nouă lucrate la roata olarului.

Categoria *ceramicii confecționate cu mâna*, este reprezentată de nouă fragmente de străchini (fig. 122/4-8), 354 fragmente de la oale (fig. 122/9-13) și unul de la o ceașcă (fig. 122/16).

Vasele enumerate, după morfologie, ardere, culoare și decor pot fi atribuite sortimentului de ceramică traco-getică.

Ceramica lucrată la roata olarului este reprezentată de nouă fragmente de amforă grecească, printre care se evidențiază un fragment de amforă de Chersones (fig. 122/14).

1

2

Fig. 121. Saharna Mare. Construcția nr. 5: 1 - ruinele construcției; 2 - conturul gropilor de par de la nivelul stratului steril.

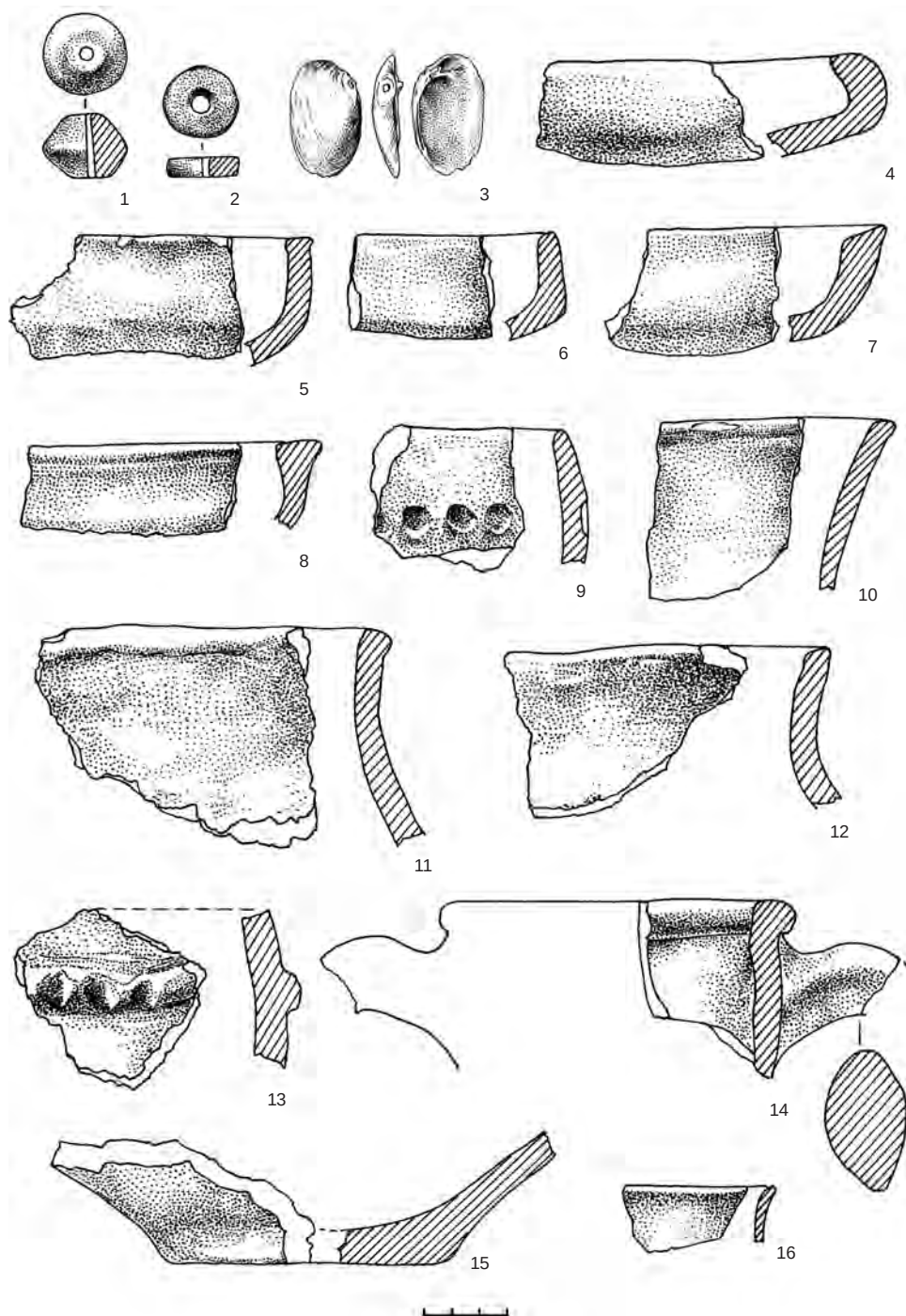

Fig. 122. Saharna Mare. Inventarul construcției nr. 5.

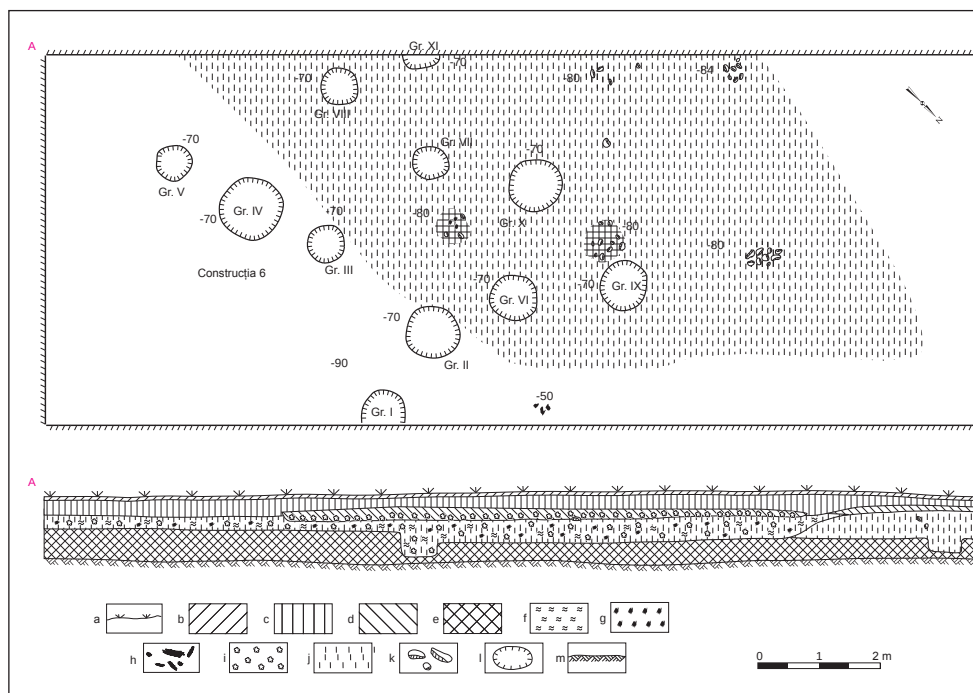

Fig. 123. Saharna Mare. Planul și profilul construcției nr. 6 (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. sol castaniu; f. cenușă; g. fragmente de lemn ars; h. bârne carbonizate; i. fragmente de lut ars; j. sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lemn ars; k. pietre; l. conturul gropilor; m. strat steril.).

Construcția nr. 6 (1/23/2013) a fost surprinsă la adâncimea de 0,3-0,4 m, în partea de nord a secțiunii 23 (fig. 123). Ruinele construcției sunt prezentate de două straturi succesive. Stratul superior, cu grosimea de 0,2 m, era construit din cernoziom în amestec cu numeroase bucăți de lut ars, unele din ele cu amprente de la nuiile și pari. Stratul următor, cu grosimea de 0,4 m, era compus din sol argilos, cenușă, bucăți de pietre și lut ars (fig. 124/1).

După degajarea ruinelor construcției, la adâncimea de 0,7 m, au fost atestate 10 gropi de la parii de lemn ai construcției (fig. 123; 124/2). Gropile erau aranjate în trei șiruri: primul compus din patru gropi (Gr. II-V); al doilea – din trei gropi (Gr. VI-VI-II); al treilea – din trei gropi (Gr. IX-XI). Primul și al treilea șiruri formează un patruleter cu dimensiunile de cca 6,4×3,6 m, orientat cu latura lungă în direcția nord-sud, șirul doi fiind plasat pe axa mediană a construcției. Distanța dintre șirul întâi și doi este cuprinsă între 1,6 și 2,4, iar cea dintre șirul doi și trei – de cca 1,4 - 1,6 m.

Printre ruinele construcției au fost descoperite o spatulă (cat. nr. II.10; fig. 125/1), un vas miniatral (fig. 125/10), 154 fragmente de ceramică modelată cu mâna și 10 la roata olarului.

1

2

Fig. 124. Saharna Mare. Construcția nr. 6: 1 - vestigiile construcției; 2 - gropi de par.

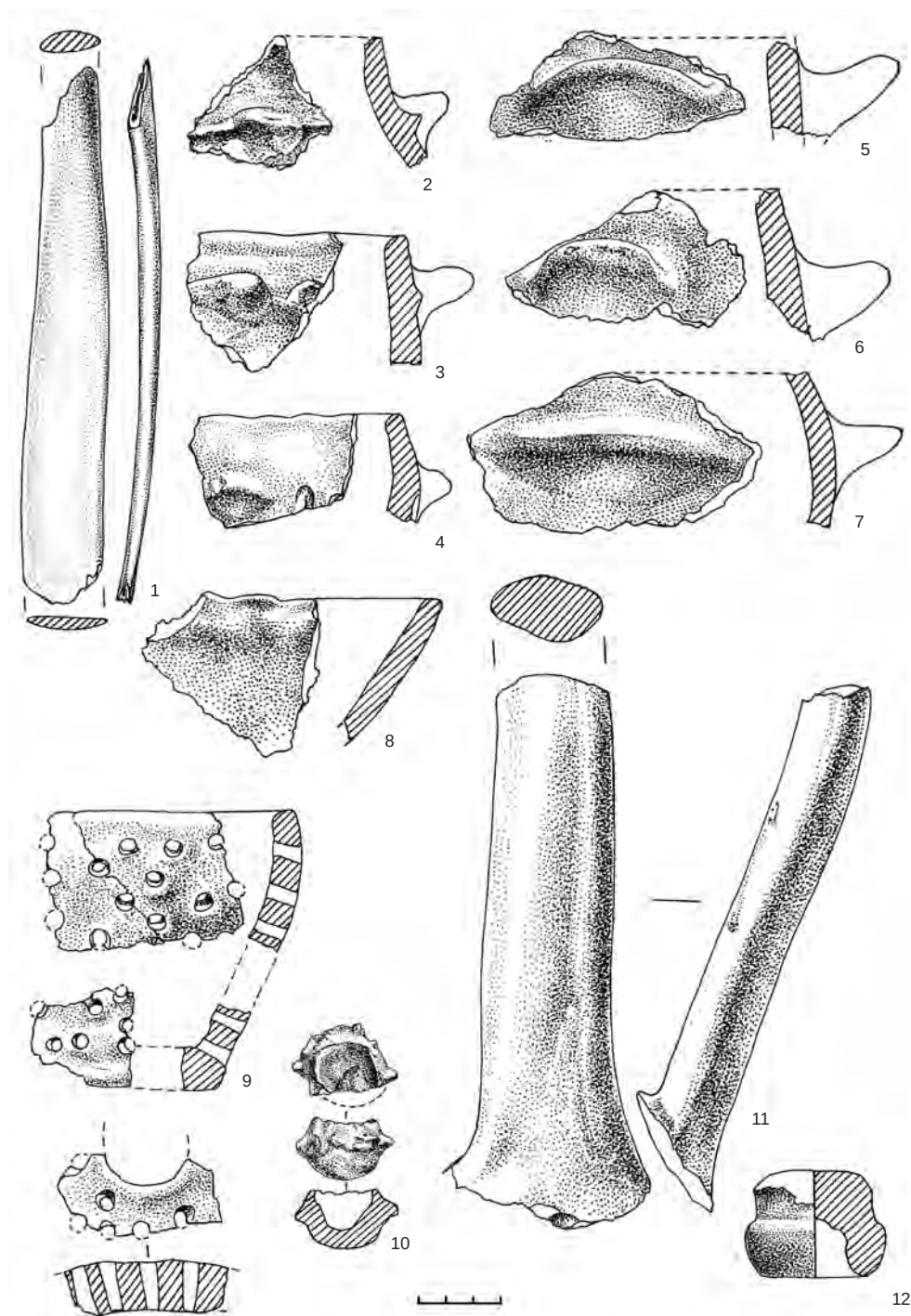

Fig. 125. Saharna Mare. Inventarul construcției nr. 6.

Printre ceramica modelată cu mâna se evidențiază:

- vase în formă de sac cu decor în relief în formă de brâu alveolat, întrerupt de suporturi aplatizate, depuse în partea de sus a exemplarului (fig. 125/2-4);
- vase cu trunchiul globular ornamentate cu suporturi segmentoidale pe diametrul maxim al recipientului (fig. 125/5-7);
- străchini tronconice cu partea de sus verticală (fig. 125/8), frecvent întâlnite la monumentele din sec. IV-III a. Chr.
- o strecurătoare tronconică (fig. 125/9)

Ceramica confecționată la roata olarului este reprezentată de fragmente de amfore grecești (fig. 125/11, 12) din sec. IV-III a. Chr.

Gropi

Groapa nr. 142 (8/13/2009) (fig. 126/2) a fost atestată în secțiunea 13, sub peretele de est al construcției nr. 4, la adâncimea de 0,6 m³². Avea forma de clopot cu diametrul gurii de 0,9 m, iar al fundului – de 1,2 m și adâncimea de 0,44 m. Groapa a fost umplută cu sol argilos în amestec cu fragmente de lemn ars, precum și cu un număr considerabil de fragmente de lut ars cu amprente de nuiele. Lutul ars formează o lentilă compactă, plasată în partea de mijloc a gropii.

Inventar: 24 fragmente de ceramică modelată cu mâna. Dintre ele se evidențiază fragmentul unui vas fără gât, cu buza evazată (fig. 126/11), două fragmente de la vase în formă de borcan (fig. 126/12, 13), precum și fragmente de vase ornamentate cu brâu alveolar (fig. 126/14, 15), toate datate cu sec. IV-III a. Chr.

Groapa nr. 143 (9/13/2009) (fig. 126/3) a fost descoperită în secțiunea 13, sub peretele de est al construcției nr. 4, la adâncimea de 0,6 m și avea forma cilindrică cu diametrul de 1,12 m și adâncimea de 0,48 m. Partea inferioară a gropii era umplută cu sol castaniu în amestec cu cenușă (grosimea stratului de 0,33 m), iar cea superioară – cu sol ars.

Inventar: trei fragmente de ceramică modelată cu mâna – două de la vase în formă de borcan cu decor în relief (fig. 126/16), altul de la o strachină cu partea de sus verticală (fig. 126/17) –, caracteristice sortimentului ceramic din sec. IV-III a. Chr.

Groapa nr. 144 (1/13/2009) a fost sesizată în secțiunea 13, la adâncimea de 0,35 m (fig. 126/4). A fost cercetată parțial, o parte a acesteia rămânând în afara secțiunii. Având în vedere porțiunea investigată, se poate constata că groapa a avut formă cilindrică cu diametrul de 0,84 m și adâncimea de 0,6 m. Emplectonul ei consta din sol argilos în amestec cu fragmente de lut ars și bucăți mărunte de lemn carbonizat.

Inventar: cinci fragmente neînsemnate de ceramică lucrată cu mâna și 13 fragmente de oase de animale.

³² Aici și în continuare se indică adâncimea de la nivelul actual de călcare.

Groapa nr. 145 (3/13/2009) a fost surprinsă în secțiunea 13, la adâncimea de 0,4 m (fig. 126/5). Avea forma tronconică cu diametrul gurii de 0,8 m, iar al fundului de – 0,44 m și adâncimea de 0,64 m. Emplectonul gropii consta din sol argilos în amestec cu fragmente de lut ars și bucăți mărunte de lemn carbonizat.

Inventar: șase fragmente ne semnificative de ceramică traco-getică și 16 fragmente de oase de animale.

Groapa nr. 146 (5/13/2009) a fost descoperită în secțiunea 13, la adâncimea de 0,5 m (fig. 126/6). Complexul a fost investigat parțial, o parte a lui continuând în afara secțiunii. Însă, conform profilului, s-a putut stabili că groapa a avut formă de clopot cu diametrul gurii de 1 m, iar al fundului – de 1,28 m, adâncimea fiind de 0,8 m.

Inventar: 13 fragmente de ceramică traco-getică și 15 fragmente de oase. Dintre fragmentele ceramice se evidențiază două de la vase în formă de borcan (fig. 126/19, 21) și unul de la o strachină de formă tronconică (fig. 126/20).

Groapa nr. 147 (6/13/2009) a fost atestată în secțiunea 13, la adâncimea de 0,55 m (fig.). De asemenea, nu a fost cercetată complet, o parte a ei rămânând în afara secțiunii. După cum reiese din partea investigată, ea a avut formă de clopot cu diametrul gurii de 0,6 m, al fundului – de 1 m și adâncimea – de 1,2 m. Umplutura gropii consta din două straturi: stratul inferior, cu grosimea de 0,76 m, compus din sol de culoare castanie în amestec cu fragmente de lut ars și de lemn carbonizat; stratul superior, cu grosimea de 0,44 m – sol de culoare cenușie în amestec cu cenușă, fragmente de lut ars și bucățele de lemn carbonizat.

Inventar: două runde (cat. nr. IV.42, 13; fig. 126/22, 23) și șase fragmente ne semnificative de ceramică traco-getică.

Groapa nr. 148 (1/13A/2010) a fost sesizată în secțiunea 13A, la adâncimea de 0,56 m (fig. 127). A fost cercetată parțial, o parte a acesteia rămânând în afara secțiunii. Având în vedere porțiunea investigată, se poate constata că groapa a avut formă de clopot cu diametrul gurii de 1,4 m, diametrul fundului – de 1,6 m și adâncimea de 0,9 m. Emplectonul ei consta din sol castaniu în amestec cu fragmente de lut ars și bucăți mărunte de lemn carbonizat.

Inventar: 88 fragmente de ceramică traco-getică, lucrată cu mâna, trei fragmente de lut ars, 27 de pietre de dimensiuni neconsiderabile și 18 fragmente de oase de animale. Dintre fragmentele ceramice se evidențiază:

- fragmente cu profil aproape întregibil de la patru vase în formă de sac, dintre care trei ornamentate cu decor în formă de brâu alveolar, întrerupt de două suporturi aplatizate amplasate în partea de sus a trunchiului (fig. 127/3);
- fragmente de la vase în formă de clopot cu diametrul maxim al trunchiului în partea de sus, ornamentate cu suporturi segmentoidale (fig. 127/5, 6).

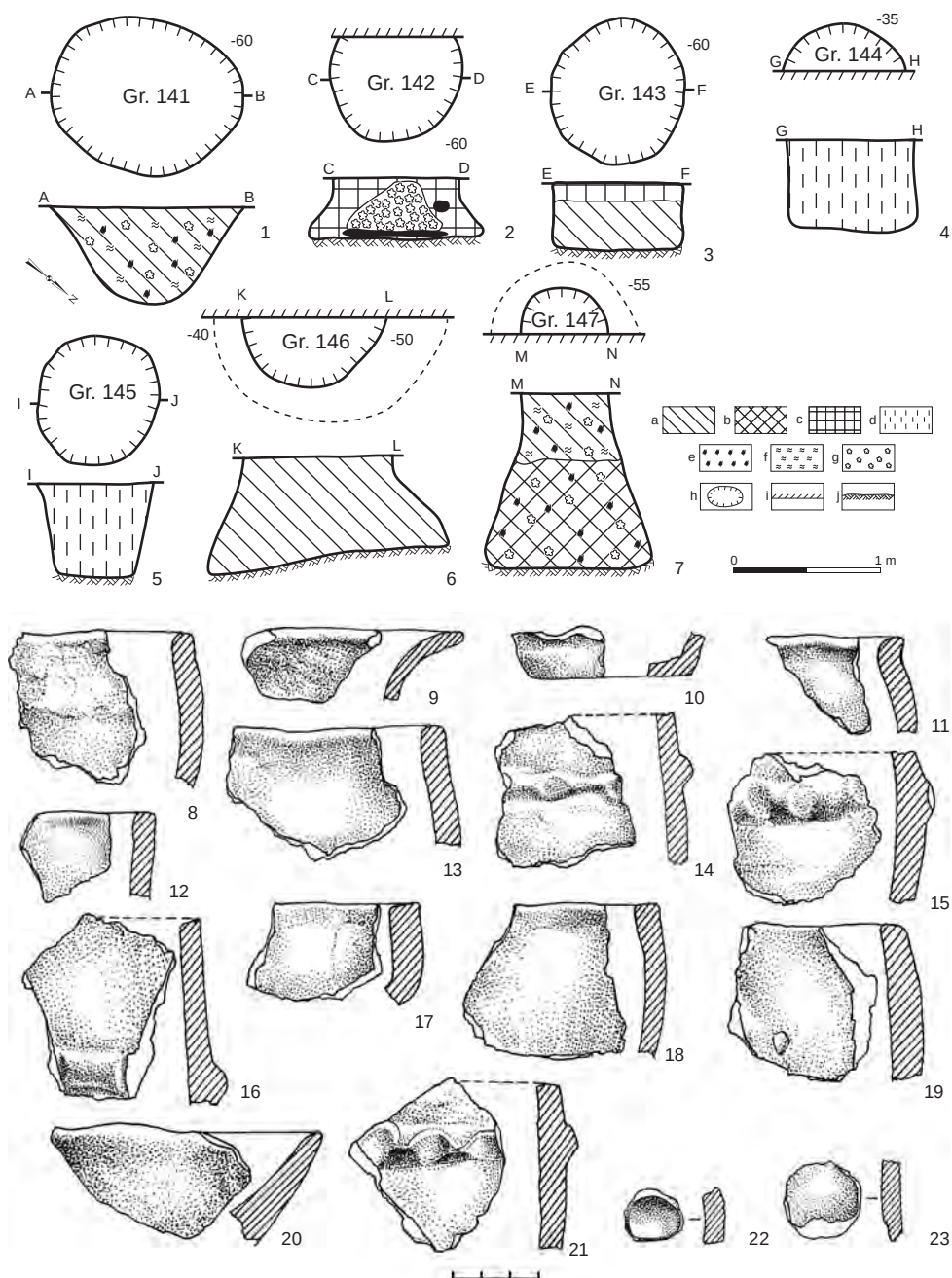

Fig. 126. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul gropii nr. 141; 2 - planul și profilul gropii nr. 142; 3 - planul și profilul gropii nr. 143; 4 - planul și profilul gropii nr. 144; 5 - planul și profilul gropii nr. 145; 6 - planul și profilul gropii nr. 146; 7 - planul și profilul gropii nr. 147 (Legenda: a. sol de culoare cenușie; b. sol castaniu; c. sol ars; d. sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lemn ars; e. fragmente de lemn ars; f. cenușă; g. fragmente de lut ars; h. conturul gropilor; i. limita secțiunii; j. strat steril).; 8-10 - inventarul gropii nr. 141; 11-15 - inventarul gropii nr. 142; 16-18 - inventarul gropii nr. 143; 19-21 - inventarul gropii nr. 146; 22, 23 - inventarul gropii nr. 147.

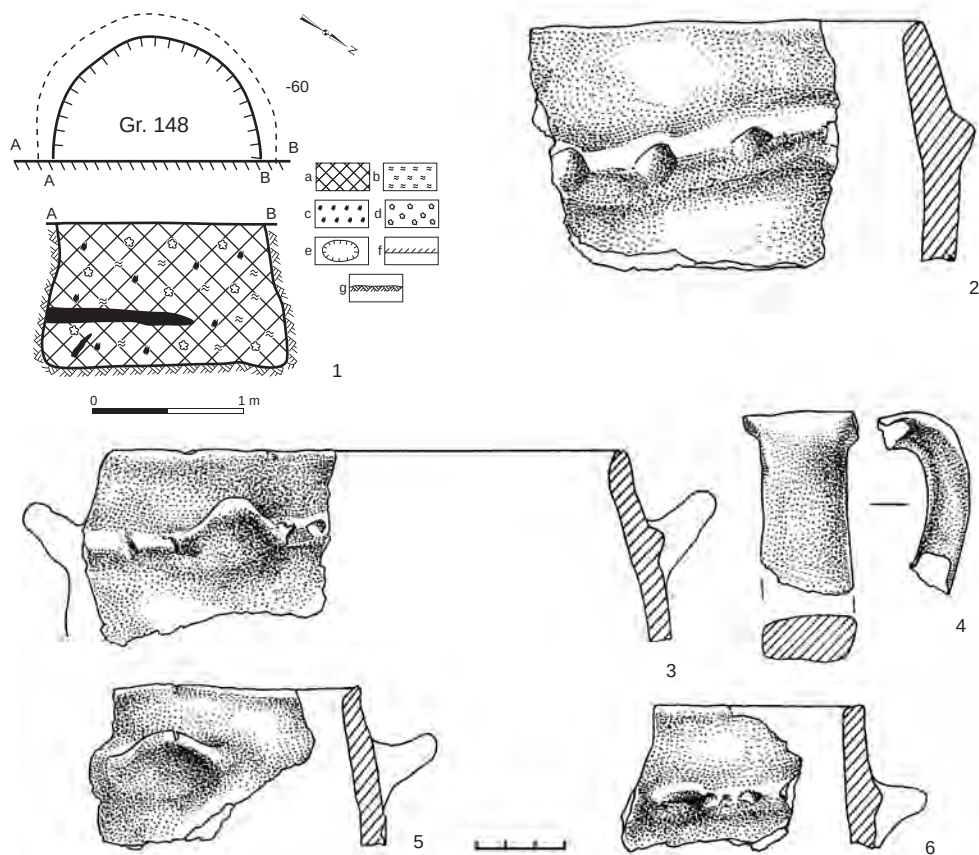

Fig. 127. Saharna Mare. Groapa nr. 148: 1 - planul și profilul (Legenda: a. sol castaniu; b. cenușă; c. fragmente de lemn ars; d. fragmente de lut ars; e. conturul gropii; f. limita secțiunii; g. strat steril); 2-6 - inventarul gropii.

Ambele tipuri de vase se încadrează în sortimentul ceramic caracteristic sec. IV-III a. Chr.

Groapa nr. 149 (2/13A/2010) a fost surprinsă în secțiunea 13A, la adâncimea de 0,56 m (fig. 128). Ea a avut formă de clopot cu diametrul gurii de 1,9 m, diametrul fundului de 3,4 m și adâncimea de 1,6 m. În peretele de est al gropii au fost săpate două nișe orizontale. Prima se afla la adâncimea de 0,4 m de la gura gropii și avea adâncimea de 0,2 m și o deschidere de circa 0,15 m. Cea de a doua a fost săpată la adâncimea de 0,8 m de la gura gropii și avea lungimea de 0,4 m și înălțimea de 0,2 m. Umplutura ei consta din sol cenușiu în amestec cu fragmente de lemn carbonizat și de lut ars.

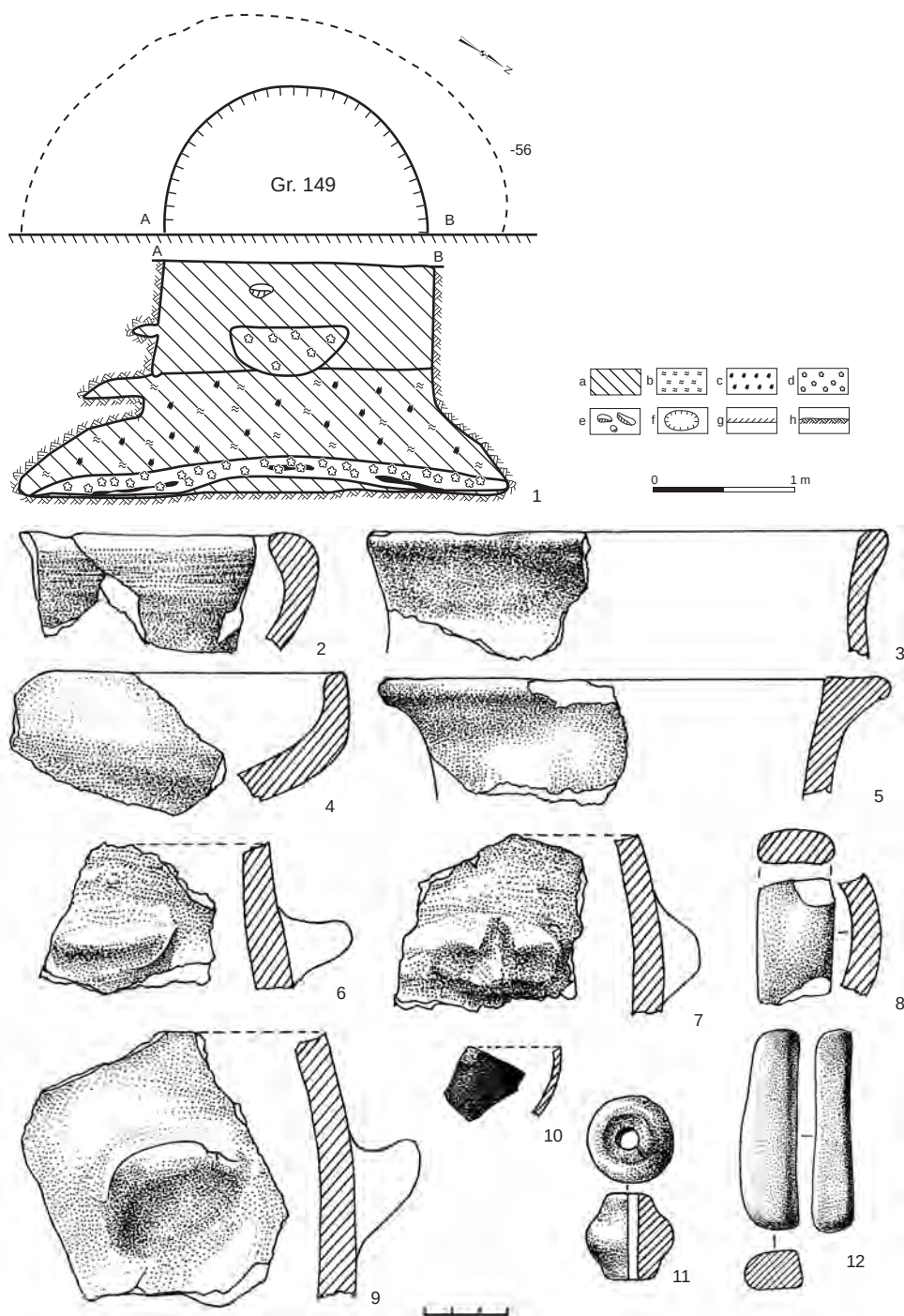

Fig. 128. Saharna Mare. Groapa nr. 149: 1 - planul și profilul (Legenda: a. sol cenușă; b. cenușă; c. fragmente de lemn ars; d. fragmente de lut ars; e. pietre; f. conturul gropii; g. limita secțiunii; h. strat steril.); 2-12 - inventarul gropii.

Inventar: o cutie (cat. nr. III.5; fig. 128/12), o fusaiolă (cat. nr. IV.6; fig. 128/11), 147 fragmente de ceramică traco-getică lucrată cu mâna (fig. 128/2-9), un fragment de vas cu firnis negru (grecesc) (fig. 128/10), 126 pietre de dimensiuni neconsiderabile și 184 fragmente de oase de animale. Din sortimentul ceramic traco-getic se evidențiază fragmente de la:

- vase cu gâtul cilindric cu buza îngroșată (fig. 128/3) sau evazată (fig. 128/5);
- vase în formă de clopot, decorate pe linia diametrului maxim cu suporturi segmentoidale (fig. 128/6, 7, 8);
- străchini cu partea de sus rotunjită și aplecată în interior (fig. 128/2), formă caracteristică pentru recipiente din sec. VII-VI a. Chr.

Groapa nr. 150 (6/13A/2010) a fost descoperită în secțiunea 13, la adâncimea de 0,6 m (fig. 129/1). Avea formă cilindrică cu diametrul de 0,8 m și adâncimea de 0,2 m. Emplectonul gropii consta din sol castaniu în amestec cu fragmente de lemn ars.

Inventar: nouă fragmente de ceramică lucrată cu mâna de la vase în formă de sac (fig. 130/2), de la recipiente cu gâtul în formă de pâlnie (fig. 130/1), de la străchini (fig. 130/3) etc., precum și opt fragmente de oase de animale.

Groapa nr. 151 (7/13A/2010) a fost atestată în secțiunea 13A, la adâncimea de 0,6 m (fig. 129/2). A avut formă de clopot cu diametrul gurii de 1,4 m, diametrul fundului – de 1,8 m și adâncimea de 1,6 m. Emplectonul gropii consta din sol cenușiu în amestec cu fragmente de lemn ars și cenușă.

Inventar: străpungătoare din os (cat. nr. II.1; fig. 130/4), 47 fragmente de ceramică traco-getică lucrată cu mâna (fig. 130/5-9), cinci fragmente de amfore grecești (fig. 130/9), 22 fragmente de lut ars, 14 de pietre de dimensiuni neconsiderabile și 56 fragmente de oase de animale. Din sortimentul de recipiente traco-getice se remarcă:

- vase în formă de sac cu decor în relief în formă de brâu cu alveole (fig. 130/5, 6) sau cu suporturi segmentoidale ridicate în sus și alveole (fig. 130/8);
- vase cu gâtul cilindric și buza răsfrântă în exterior (fig. 130/7);

Aceste vase ceramice, după particularitățile lor, se încadrează în sec. V-III a. Chr.

Groapa nr. 152 (8/13A/2010) a fost sesizată în secțiunea 13A, la adâncimea de 0,8 m (fig. 129/2). Ea nu a fost cercetată complet, deoarece a fost intersectată de groapa 7/13A/2010. După cum reiese din partea investigată, groapa a avut formă de clopot cu diametrul gurii de 1 m și adâncimea de 0,9 m. Emplectonul ei consta din sol cenușiu în amestec cu fragmente de lemn ars și pietre.

Inventar: 47 fragmente de ceramică traco-getică (fig. 130/10-12), 12 pietre de dimensiuni neconsiderabile și 122 oase de animale. Dintre fragmentele descoperite în groapă se remarcă cele de la vase cu gâtul arcuit și buza înclinată în exterior (fig.

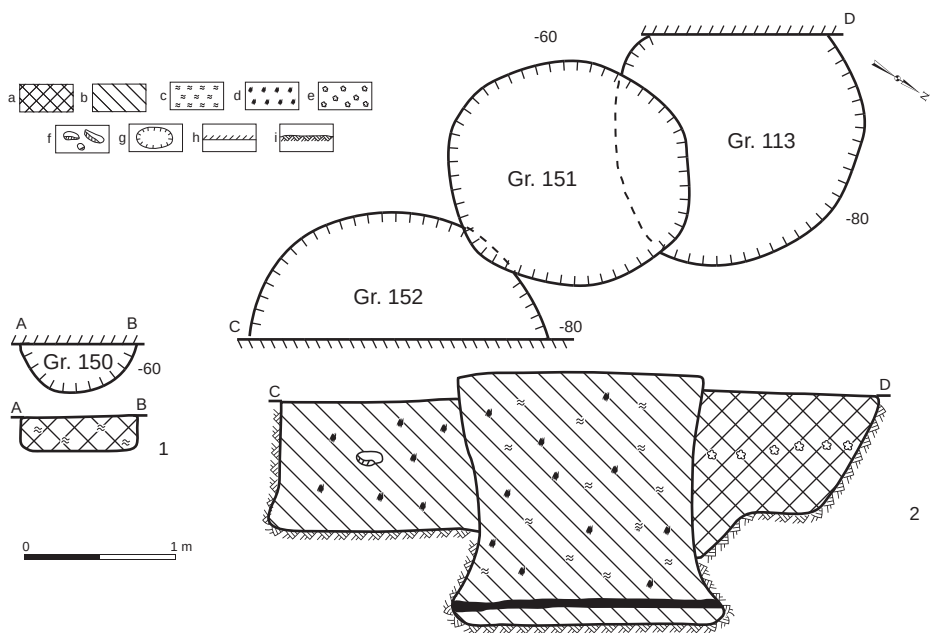

Fig. 129. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul gropii nr. 153; 2 - planul și profilul gropii nr. 154 (Legenda: 1. sol castaniu; 2. sol cenușiu; 3. cenușă; 4. fragmente de lemn ars; 5. fragmente de lut ars; 6. pietre; 7. conturul gropilor; 8. limita secțiunii; 9. strat steril).

130/10), precum și de la o strecurătoare în formă de strachină (fig. 130/12), frecvent întâlnite la monumentele din sec. IV-III a. Chr.

Groapa nr. 153 (1/14/2010) a fost surprinsă în secțiunea 14, la adâncimea de 0,4 m (fig. 131/1). A fost cercetată parțial, o parte a acesteia rămânând în afara secțiunii. Având în vedere porțiunea investigată, se poate constata că groapa avea forma tronconică cu diametrul gurii de 0,96 m, iar al fundului de - 1,3 m și adâncimea de 1,6 m. Emplectonul gropii consta din patru lentile depuse succesiv. Prima lentilă compusă din sol cenușiu avea grosimea de 0,25-0,40 m, a doua – argilă – de 0,1 m, a treia cu grosimea de 0,4 m – sol cenușiu în amestec cu cenușă și bucăți mărunte de lemn carbonizat, a patra (0,6 m) – sol castaniu în amestec cu moloz.

Inventar: patru fragmente de ceramică traco-getică (fig. 132/1) și 26 fragmente de oase de animale.

Groapa nr. 154 (6/14/2010) a fost descoperită în secțiunea 14, la adâncimea de 0,7 m (fig. 131/2). A avut formă de clopot cu diametrul gurii de 1,7 m, cel al fundului de 1,85 m și adâncimea de 0,45 m. Emplectonul ei consta din sol castaniu în amestec cu fragmente de lemn carbonizat.

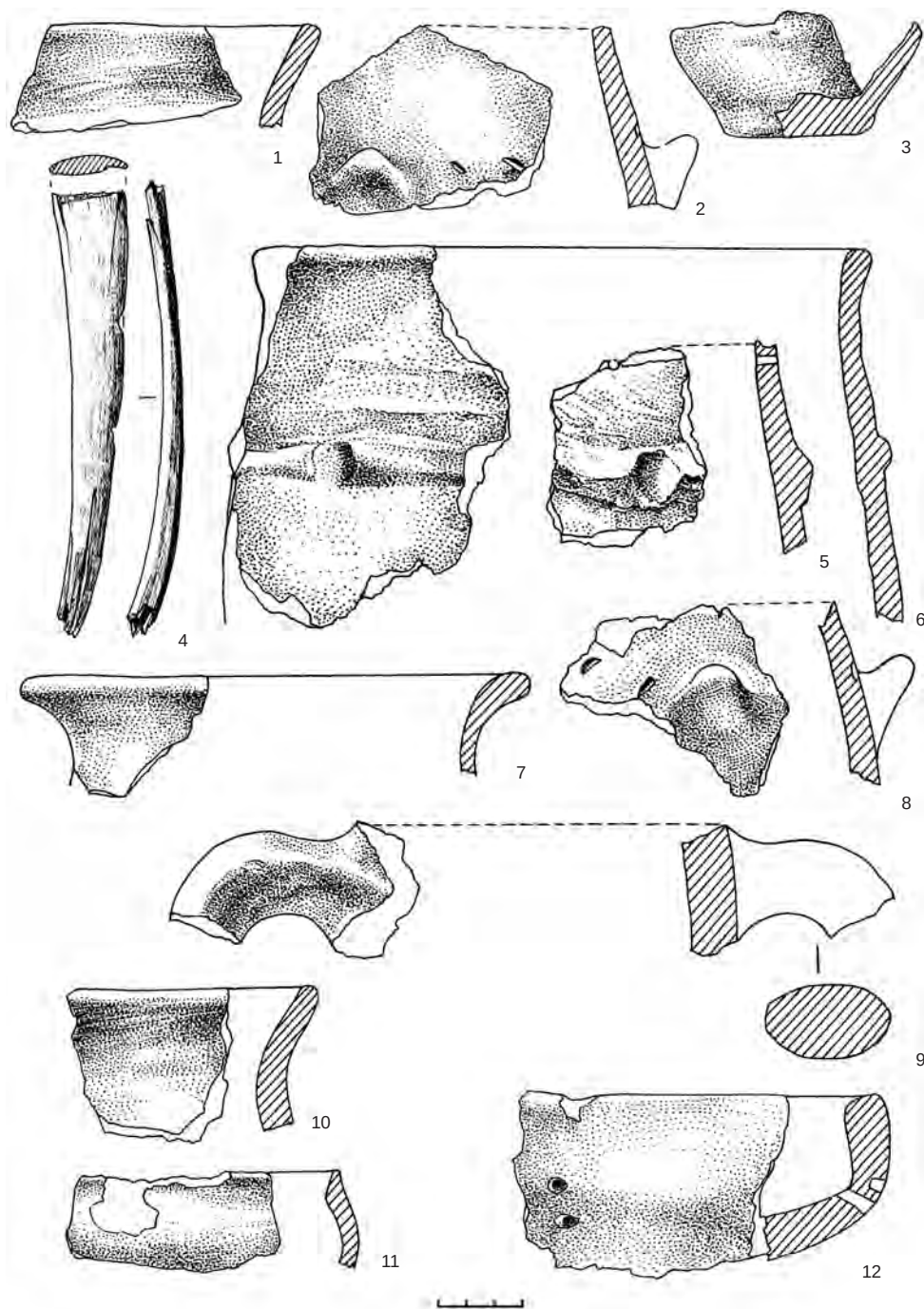

Fig. 130. Saharna Mare. 1-3 - Inventarul gropii nr. 150; 4-9 - inventarul gropii nr. 151; 10-12 - inventarul gropii nr. 152.

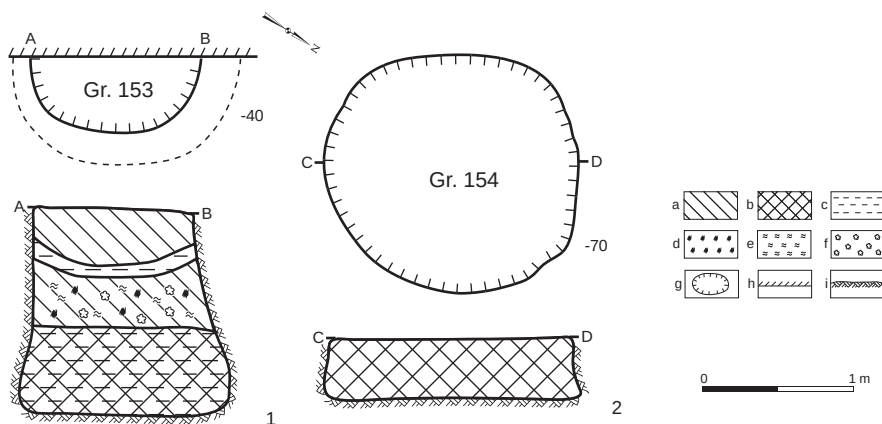

Fig. 131. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul gropii nr. 153; 2 - planul și profilul gropii nr. 154 (Legenda: a. sol de culoare cenușie; b. sol castaniu; c. argilă; d. fragmente de lemn ars; e. cenușă; f. fragmente de lut ars; g. conturul gropilor; h. limita secțiunii; i. strat steril).

Inventar: 85 fragmente de ceramică traco-getică și 12 fragmente de oase de animale. Ceramica este reprezentată de recipiente grafic întregibile, cum ar fi:

- vase cu gâtul cilindric, buza înclinată în exterior și trunchiul globular (fig. 132/3). Exemplare similare au fost descoperite la siturile Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 34, fig. 18/5, 6), Cartal-Orlovka (Vančugov et al. 1999, 187, fig. 24/4), Potârca (Niculiță, Matveev, Potângă 1999, 330, fig. 12/1), toate dateate în sec. IV-III a. Chr.;
- vase cu profil S-oidal (fig. 132/4). Astfel de recipiente sunt caracteristice monumentelor din sec. IV-III a. Chr. – Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 206, fig. 80/2, 5), Potârca (Niculiță, Matveev, Potângă 1999, 330, fig. 12/2), Orbeasca de Sus (Moscalu 1983, 401, pl. IX/2) etc.;
- vase în formă de clopot cu ornament ce consta din brâu cu alveole (fig. 132/9);
- străchini tronconice cu buza îngroșată în interior și exterior (fig. 132/7), sau numai în exterior (fig. 132/5), cunoscute și la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 217, fig. 91/4-6), Cartal-Orlovka (Vančugov et al. 1999, 213, fig. 50/8) etc.;
- străchini tronconice cu partea de sus rotunjită și buza înclinată în interior (fig. 132/2). Acest tip este caracteristic mai mult pentru sec. VI-V a. Chr. și este documentat, mai ales, la Alexandria Vii (a. 550-450 a. Chr.) (Moscalu 1983, 389, pl. LXXVII/10, LXXIX/15);
- străchini tronconice cu partea de sus verticală (fig. 132/6), larg răspândite la așezările și necropolele din sec. IV-III a. Chr. – Hansca, Cotnari, Cernica (Moscalu 1983, 385, pl. LIV), Poiana (Teodor 1999, 220, fig. 34/3), Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 219, fig. 93/3, 5, 9).

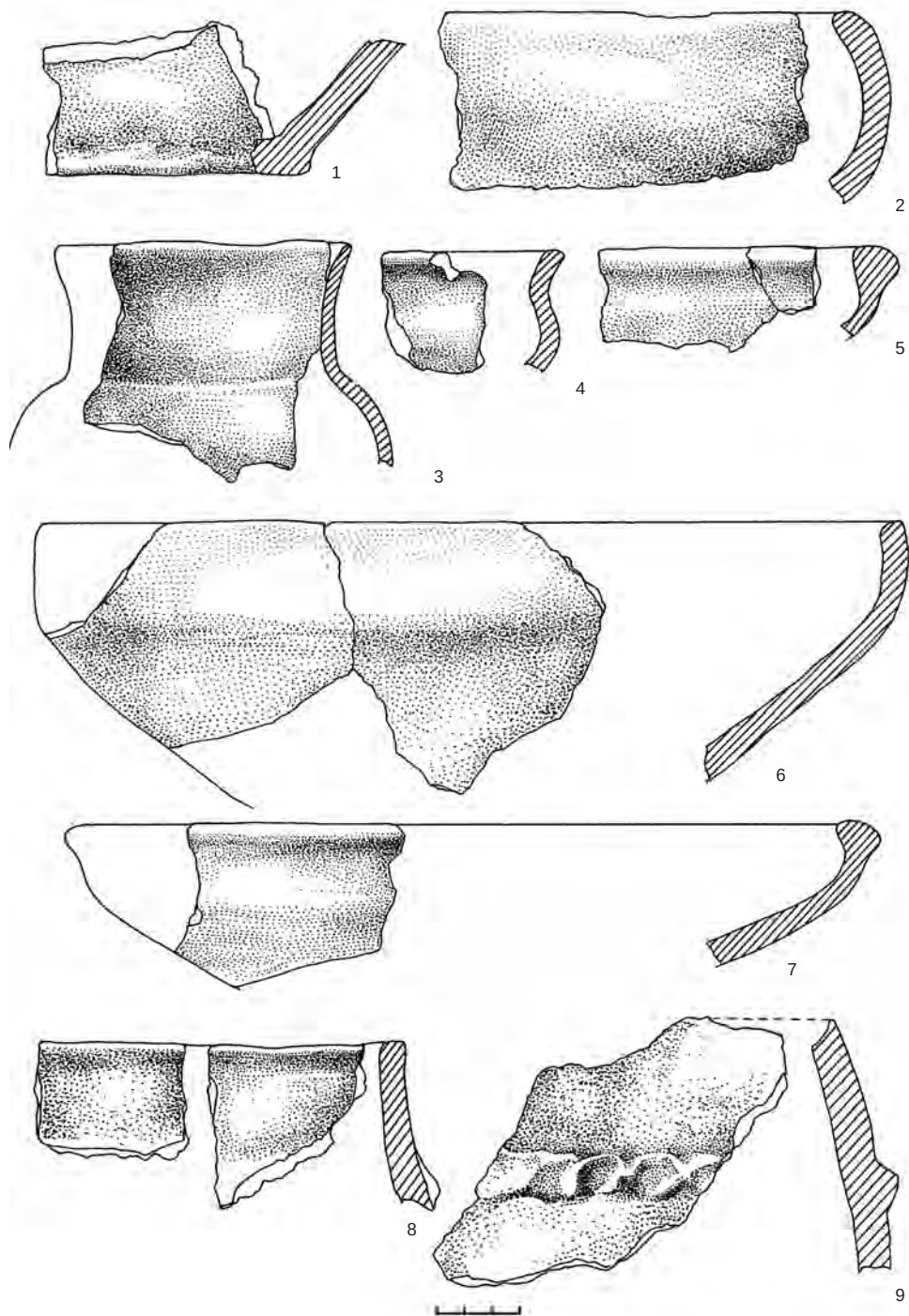

Fig. 132. Saharna Mare. 1 - Inventarul gropii nr. 153; 2-9 - inventarul gropii nr. 154.

Judecând după inventarul acestei gropi putem presupune că ea a fost utilizată în sec. V-IV a. Chr.

Groapa nr. 155 (2/18/2011) a fost atestată în secțiunea 18, la adâncimea de 0,3 m (fig. 133/1). Complexul a fost investigat doar pe jumătate, restul rămânând în afara secțiunii. Groapa a avut forma de clopot cu diametrul gurii de 2 m, cel al fundului de 2,2 m și adâncimea de 1,6 m. Umplutura gropii reprezintă sol de culoare cenușie.

Inventar: un vârf de săgeată din bronz (cat. nr. I.16; fig. 133/3), un fragment de aplică din bronz (cat. nr. I.36; fig. 133/2), 168 fragmente de ceramică modelată cu mâna și două fragmente de pereți la o amforă grecească. Dintre recipientele lucrate cu mâna se evidențiază: vase cu gâtul cilindric, puțin arcuit și cu buza evazată (fig. 133/4, 6, 7, 9); vase cu profilul S-oidal (fig. 133/13), vase în formă de clopot (fig. 133/15), borcan (fig. 133/10) sau sac (fig. 133/12, 14). În baza fragmentelor recuperate groapa poate fi datată cu sec. IV-III a. Chr.

Groapa nr. 156 (4/18/2011) a fost sesizată în secțiunea 18, la adâncimea de 0,5 m (fig. 134/1). A fost investigată doar pe jumătate, restul rămânând în afara secțiunii. Groapa a avut forma de clopot cu diametrul gurii de 1,8 m, cel al fundului de 2,8 m și adâncimea de 1,4 m. În partea de sud, pe fundul gropii a fost săpată o treaptă, astfel groapa adâncindu-se până la 2,08 m. Emplectonul ei consta din sol argilos-cenușos, în partea de sus fiind atestată o lentilă din sol argilos cu grosimea de 0,6 m.

Inventar: 149 fragmente de recipiente traco-getice (fig. 135/1-5), un fragment (fig. 135/6) de la un vas de lux decorat cu caneluri verticale și acoperit cu firnis negru două fragmente de amforă grecească, 104 pietre de dimensiuni neconsiderabile și 102 fragmente de oase de animale. Din sortimentul ceramicii traco-getice se remarcă fragmente de la vase cu gâtul cilindric, cu buza evazată (fig. 135/4, 5) și de la străchini cu partea de sus rotunjită (fig. 135/1, 2), caracteristice pentru sec. VI-V a. Chr.

Groapa nr. 157 (5/18/2011) a fost surprinsă în secțiunea 18, la adâncimea de 0,6 m (fig. 134/2). Era de formă cilindrică, cu diametrul de 1,6 m, iar adâncimea de 1 m. La adâncimea de 0,2 de la gura gropii până la 0,7 m, în peretele de sud al gropii a fost săpată o nișă, astfel încât diametrul gropii se lărgeste până la 2,4 m. Emplectonul reprezintă sol castaniu în amestec cu pietre.

Inventar: 38 fragmente de ceramică traco-getică, dintre care două de la un vas cu gâtul cilindric (fig. 135/7, 8), un fragment de amforă grecească (fig. 137/10), 10 pietre și 25 fragmente de oase de animale.

Groapa nr. 158 (7/18/2011) a fost descoperită în secțiunea 18, la adâncimea de 0,6 m (fig. 134/2). Ea era de formă cilindrică, cu diametrul de 2 m și adâncimea

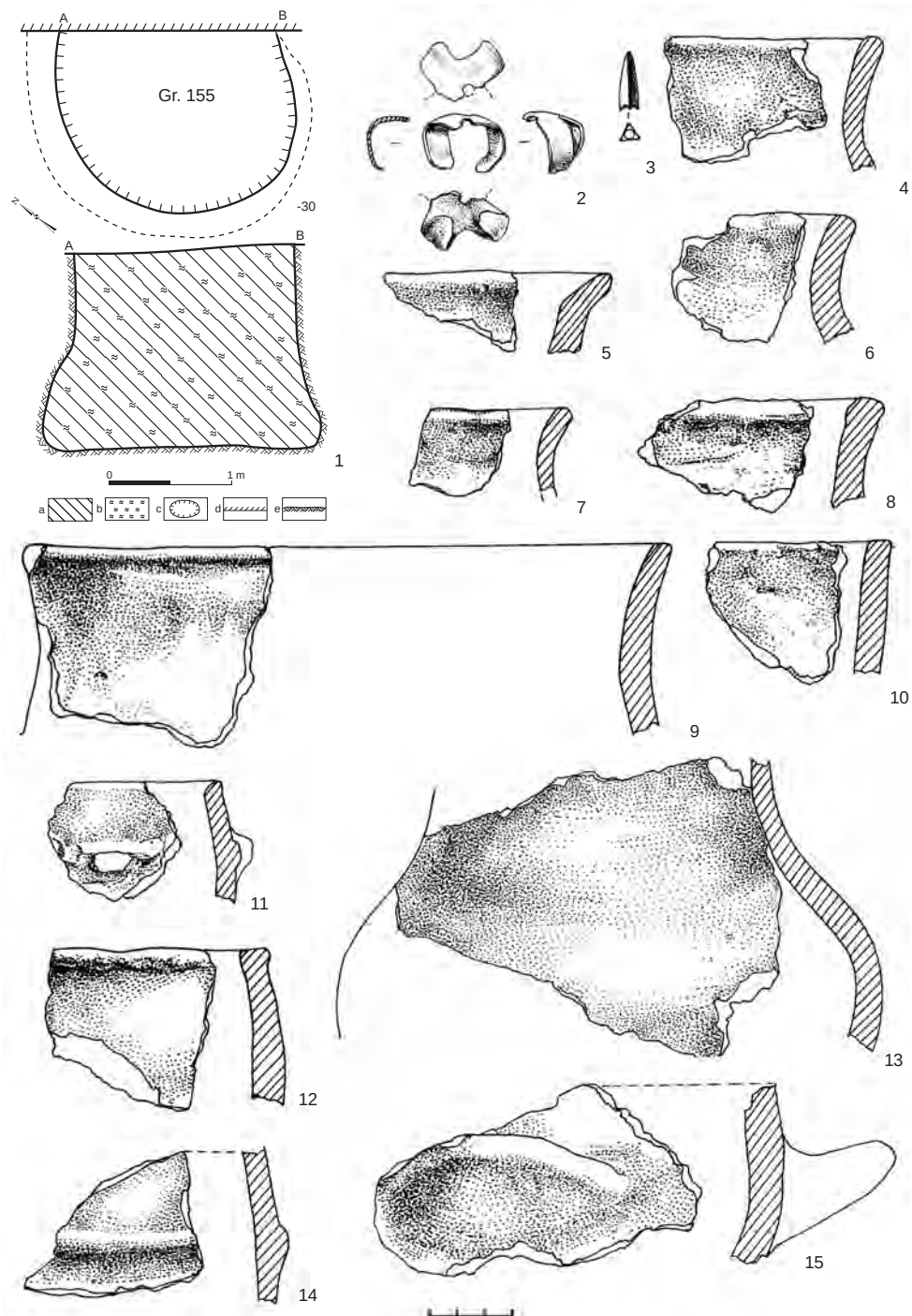

Fig. 133. Saharna Mare. Groapa nr. 155: 1 - planul și profilul gropii (Legenda: a. sol de culoare cenușie; b. cenușă; c. conturul gropii; d. limita secțiunii; e. strat steril); 2-15 - inventarul gropii.

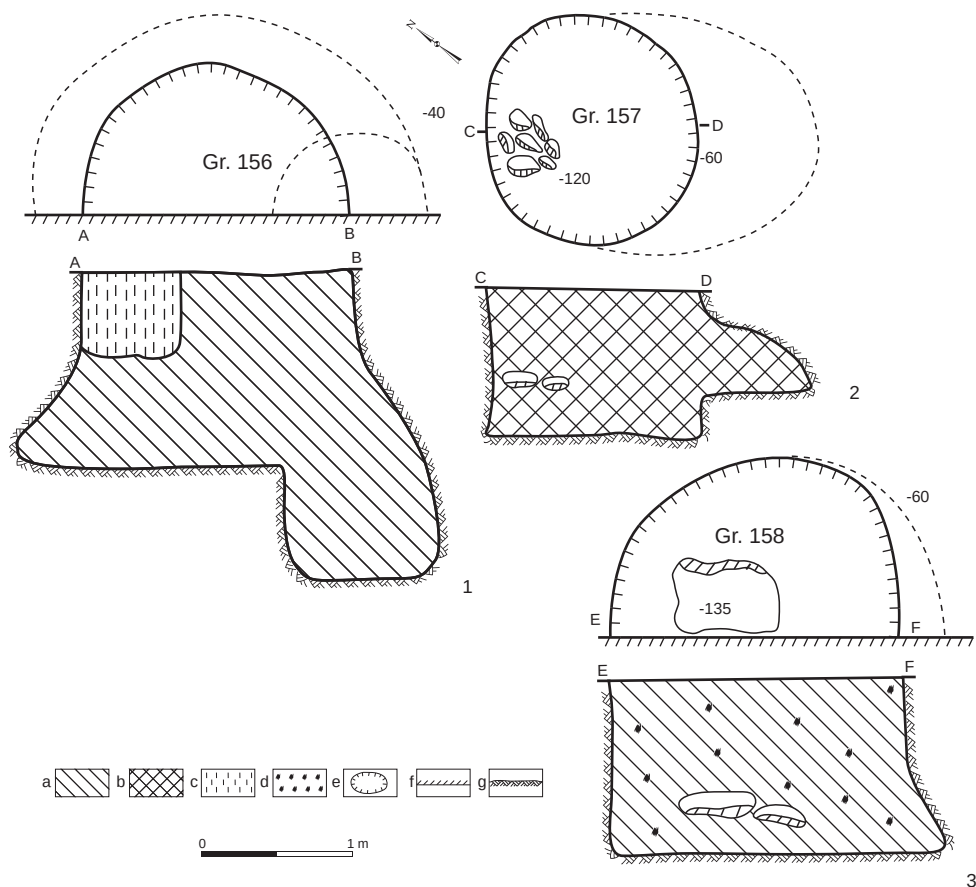

Fig. 134. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul gropii nr. 156; 2 - planul și profilul gropii nr. 157; 3 - planul și profilul gropii nr. 158 (Legenda: a. sol de culoare cenușie; b. sol castaniu; c. sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lemn ars; d. fragmente de lemn ars; e. conturul gropilor; f. limita secțiunii; g. strat steril).

de 1 m. La adâncimea de 0,6 de la gura gropii diametrul fundului se lărgeste până la 2,45 m. Emplectonul reprezintă sol cenușiu în amestec cu pietre și fragmente de lemn ars. La adâncimea de 0,75 de la gura gropii a fost descoperită o piatră cu dimensiunile de 10×40×70 cm.

Inventar: 52 fragmente de ceramică traco-getică (fig. 135/11-17), 25 de bucăți de piatră și 39 fragmente de oase de animale. Dintre fragmentele ceramice se remarcă cele de la străchini tronconice cu buza îngroșată și invazată (fig. 135/12) sau buza înclinată în interior și ornamentate cu suporturi segmentoidale (fig. 135/11), datate în sec. VI-V a. Chr.

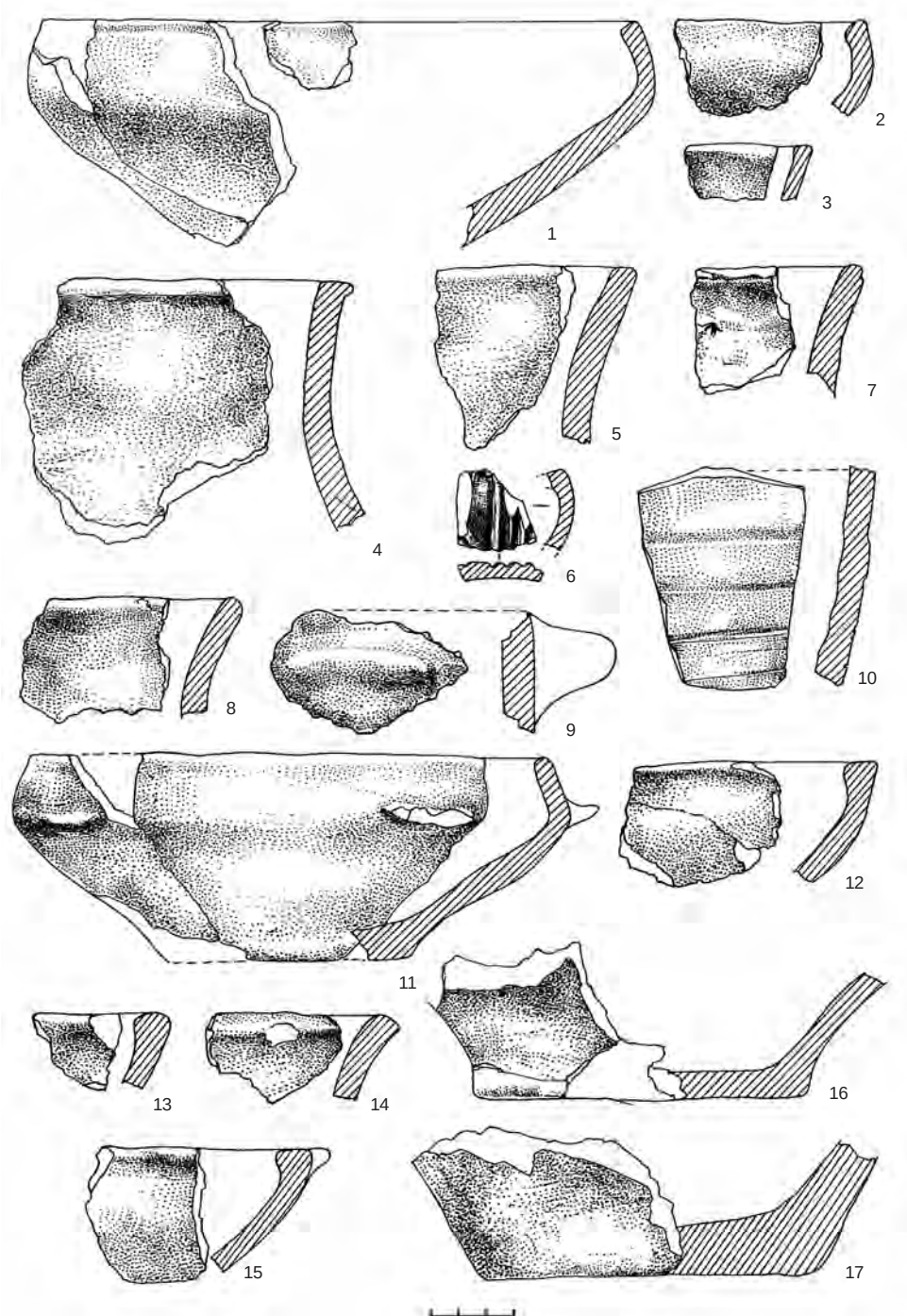

Fig. 135. Saharna Mare. 1-6 - Inventarul gropii nr. 156; 7-10 - inventarul gropii nr. 157; 11-17 - inventarul gropii nr. 158.

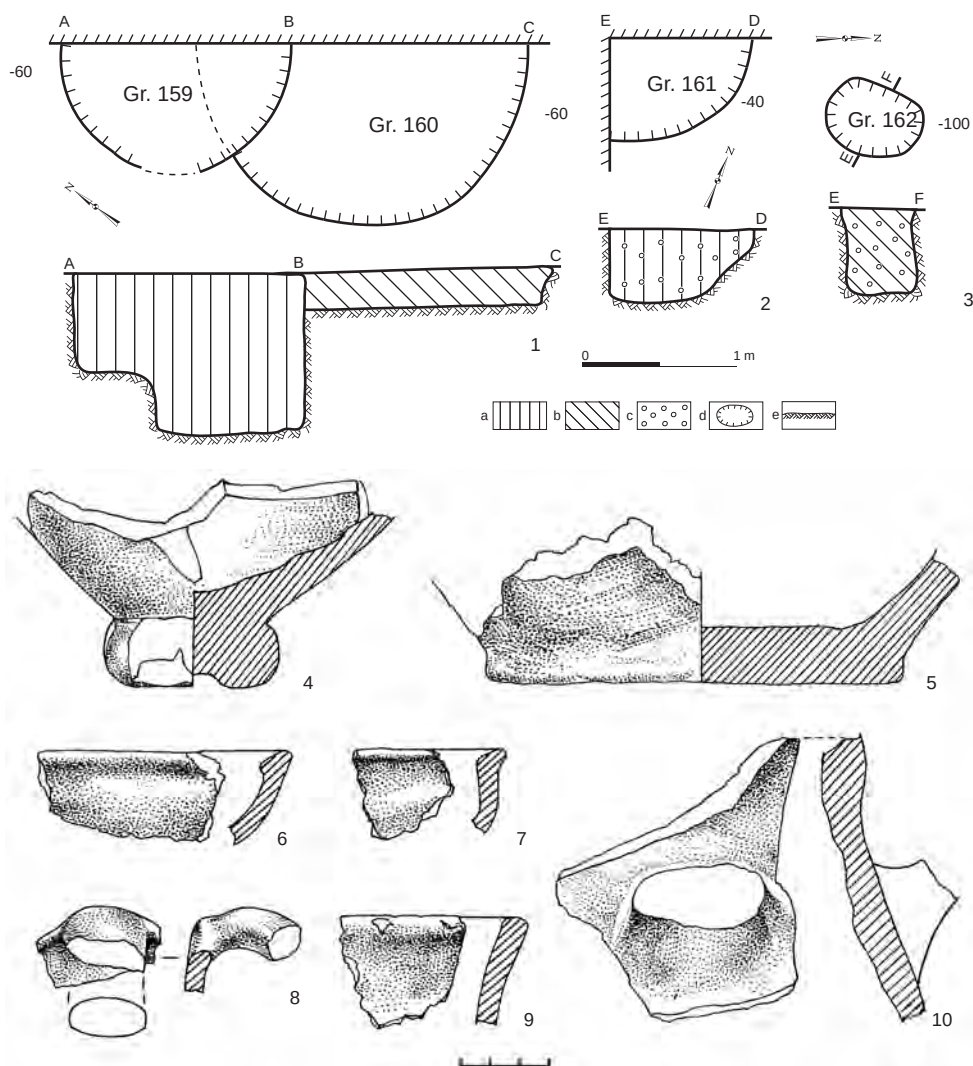

Fig. 136. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul gropilor nr. 159 și 160; 2 - planul și profilul gropii nr. 161; 3 - planul și profilul gropii nr. 162 (Legenda: a. cernoziom; b. sol de culoare cenușie; c. pietriș; d. conturul gropilor; e. strat steril); 4 - Inventarul gropii nr. 159; 5 - inventarul gropii nr. 160; 6-9 - inventarul gropii nr. 161; 10 - inventarul gropii nr. 162.

Groapa nr. 159 (8/18/2011) a fost atestată în secțiunea 18, la adâncimea de 0,6 m (fig. 136/1). A fost cercetată parțial, o parte a acesteia rămânând în afara secțiunii. Groapa are o formă circulară în plan cu diametrul de 1,5 m, iar adâncimea ei variază de la 0,6 la 1 m. Umplutura gropii reprezintă sol de culoare cenușie.

Inventar: un picior de amforă grecească (fig. 136/4). Acesta poate fi atribuit recipientelor de Chersones, dateate cu al treilea sfert al sec. IV - mijlocul sec. III a. Chr. (Mateevici 2007, 91, fig. 26/5).

Groapa nr. 160 (9/18/2011) a fost sesizată în secțiunea 18, la adâncimea de 0,6 m (fig. 136/1). A fost cercetată parțial, o parte a acesteia rămânând în afara secțiunii, iar alta fiind intersectată de *groapa 159*. Groapa era de formă cilindrică, cu diametrul de 2,2 m, iar adâncimea de 0,3 m. Emplectonul reprezintă sol de culoare castanie.

Inventar: 17 fragmente de ceramică traco-getică (fig. 136/5) și 62 fragmente de oase de animale.

Groapa nr. 161 (1/19/2012) a fost descoperită în secțiunea 19, la adâncimea de 0,4 m (fig. 136/2). A fost cercetată parțial, o parte a acesteia rămânând în afara secțiunii. Având în vedere porțiunea investigată, se poate constata că groapa avea formă cilindrică cu diametrul de 1,3 m și adâncimea de 0,4 m. Emplectonul gropii consta din cernoziom în amestec cu pietriș.

Inventar: 12 fragmente de ceramică traco-getică, în special de la vase cu gâtul cilindric și buza evazată (fig. 136/9) și de la străchini cu trunchiul tronconic, ușor rotunjit și buza evazată, teșită în interior (fig. 136/6, 7). Astfel de străchini sunt cunoscute și la Grădiștea-Călărași (Moscalu 1983, 385, pl. LII/5), Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 220, fig. 94/2) etc. și sunt datate cu sec. IV-III a. Chr.

Groapa nr. 162 (1/22/2012) a fost atestată în secțiunea 22, la adâncimea de 1 m (fig. 136/3). A avut în plan o formă ovală alungită cu diametrele de 0,7×0,45 m și adâncimea de 0,6 m. Emplectonul gropii reprezintă sol de culoare cenușie în amestec cu pietriș.

Inventar: 22 fragmente de ceramică traco-getică, un fragment de amforă grecească (fig. 136/10) și opt pietre de silex sumar fasonate.

Groapa nr. 163 (2/13/2009) a fost surprinsă în secțiunea 13, la adâncimea de 0,4 m (fig. 137/1). A fost cercetată parțial, o parte a gropii aflându-se în afara secțiunii. Însă, având în vedere porțiunea investigată, se pare că groapa a avut formă cilindrică cu diametrul de 0,7 m și adâncimea de 0,6 m. Umplutura ei consta din sol cenușiu în amestec cu fragmente de lemn carbonizat și de lut ars.

Groapa nr. 164 (4/13/2009) a fost descoperită în secțiunea 13, la adâncimea de 0,4 m (fig. 137/2). A fost cercetată parțial, o parte a acesteia rămânând în afara secțiunii. Pornind de la porțiunea investigată, se poate constata că groapa a avut formă de clopot cu diametrul gurii de 0,95 m, iar al fundului de 1,3 m și adâncimea de 0,85 m. Emplectonul ei consta din sol de culoare cenușie.

Groapa nr. 165 (5/13/2009) a fost sesizată în secțiunea 13, la adâncimea de 0,55 m (fig. 137/3). A avut forma de clopot cu diametrul gurii de 0,5 m, cel al fundului de 0,75 m și adâncimea de 0,4 m. Emplectonul ei consta din sol ars în amestec cu cenușă, fragmente de lut ars și fragmente de lemn carbonizat.

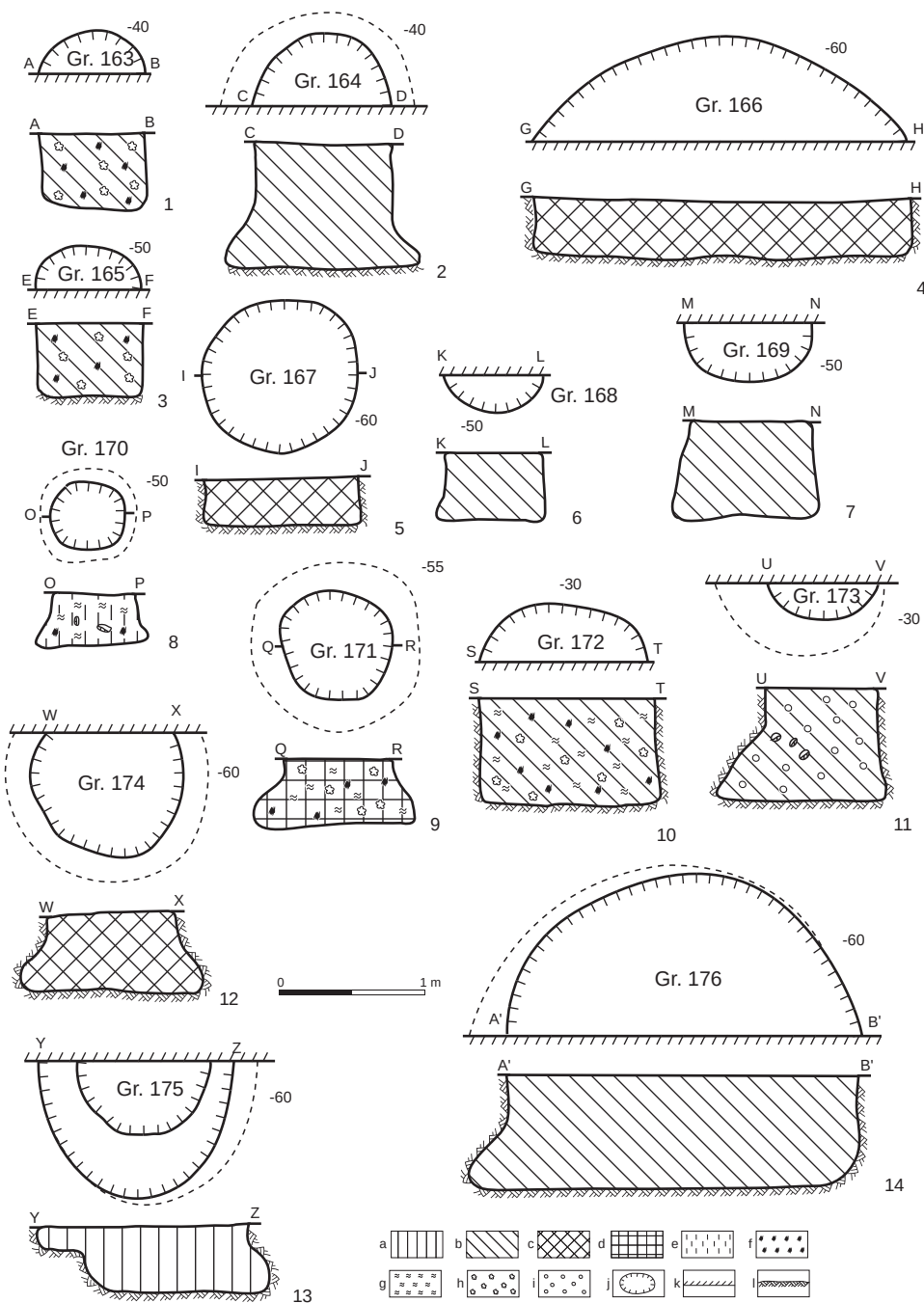

Fig. 137. Saharna Mare. Planul și profilul gropilor nr. 163-176 (Legenda: a. cernoziom; b. sol de culoare cenușie; c. sol castaniu; d. sol ars; e. sol argilos; f. fragmente de lemn ars; g. cenușă; h. fragmente de lut ars; i. pietriș; j. conturul gropilor; k. limita secțiunii; l. strat steril).

Groapa nr. 166 (10/13/2009) a fost atestată în secțiunea 13, la adâncimea de 0,6 m (fig. 137/4). A fost cercetată doar pe jumătate, cealaltă parte rămânând în afara secțiunii. Însă, s-a putut constata că groapa a avut formă cilindrică cu diametrul de 0,76 m și adâncimea de 0,5 m. Embletonul ei consta din sol de culoare cenușie în amestec cu fragmente de lut ars și de lemn carbonizat.

Groapa nr. 167 (11/13/2009) a fost surprinsă în secțiunea 13, la adâncimea de 0,6 m (fig. 137/5). A fost cercetată parțial, o parte rămânând în afara secțiunii. S-a stabilit că groapa a avut formă cilindrică cu diametrul de 2,6 m și adâncimea de 0,4 m. Umplutura ei consta din sol de culoare castanie.

Groapa nr. 168 (3/13A/2010) a fost descoperită în secțiunea 13A, la adâncimea de 0,6 m (fig. 137/6). Avea formă cilindrică cu diametrul de 1,1 m și adâncimea de 0,4 m. Embletonul gropii consta din sol castaniu.

Groapa nr. 169 (2/14/2010) a fost sesizată în secțiunea 14, la adâncimea de 0,5 m (fig. 137/7). Complexul a fost investigat parțial, o parte a lui continuând în afara secțiunii. Însă, conform profilului, s-a putut stabili că groapa avea formă quasi-cilindrică cu diametrul 0,75-0,80 m și adâncimea de 0,6 m. Groapa a fost umplută cu sol de culoare cenușie.

Inventar: 24 fragmente de oase de animale.

Groapa nr. 170 (3/14/2010) (fig. 18; 32/3) a fost surprinsă în secțiunea 14, la adâncimea de 0,50 m (fig. 137/8). Nici ea nu a fost cercetată complet, o parte a ei rămânând în afara secțiunii. După cum reiese din partea investigată, groapa avea formă de clopot cu diametrul gurii de 0,85 m, iar al fundului de – 1,1 m și adâncimea de 0,9 m. Umplutura gropii consta din sol de culoare cenușie.

Inventar: 44 oase de animale și 33 fragmente de lut ars.

Groapa nr. 171 (4/14/2009) a fost descoperită în secțiunea 14, la adâncimea de 0,5 m (fig. 137/9). A avut forma de clopot cu diametrul gurii de 0,6 m, cel al fundului de 0,8 m și adâncimea de 0,45 m. Embletonul ei consta din sol argilos în amestec cu cenușă, pietre și fragmente de lemn carbonizat.

Groapa nr. 172 (1/18/2011) a fost atestată în secțiunea 18, la adâncimea de 0,3 m (fig. 137/10). Complexul a fost investigat doar pe jumătate, restul rămânând în afara secțiunii. S-a stabilit că groapa era de formă cilindrică, cu diametrul de 1,15 m și adâncimea de 0,74 m. Embletonul reprezintă sol cenușiu în amestec cu cenușă, fragmente de lut ars și fragmente de lemn carbonizat.

Groapa nr. 173 (3/18/2011) a fost sesizată în secțiunea 18, la adâncimea de 0,3 m (fig. 137/11). A fost cercetată parțial, o parte a acesteia rămânând în afara secțiunii. Ținând cont de porțiunea investigată, se poate constata că groapa avea forma de clopot cu diametrul gurii de 0,8 m, al fundului de – 1,2 m și adâncimea de 0,8 m. Umplutura gropii reprezintă sol de culoare cenușie în amestec cu pietriș.

Groapa nr. 174 (6/18/2011) a fost surprinsă în secțiunea 18, la adâncimea de 0,6 m (fig. 137/12). A fost cercetată parțial, o parte a acesteia rămânând în afara secțiunii. Având în vedere porțiunea investigată, se poate constata că groapa avea forma de clopot cu diametrul gurii de 1 m, al fundului de – 1,4 m și adâncimea de 0,6 m. Emplectonul constă din sol de culoare castanie.

Groapa nr. 175 (10/18/2011) a fost descoperită în secțiunea 18, la adâncimea de 0,6 m (fig. 137/13). A fost cercetată parțial, o parte a acesteia continuând în afara secțiunii. Groapa avea formă circulară în plan cu diametrul de 1,5 m, iar adâncimea ei variază de la 0,2 la 0,6 m. Umplutura gropii reprezintă sol de culoare cenușie.

Groapa nr. 176 (11/18/2011) a fost atestată în secțiunea 18, la adâncimea de 0,6 m (fig. 137/14). Groapa era de formă cilindrică, cu diametrul de 2,4 m și adâncimea de 0,8 m. La adâncimea de 0,4 m de la gura gropii diametrul fundului se lărgeste până la 2,6 m. Emplectonul reprezintă sol cenușiu.

Groapa nr. 220 (1/23/2013) a fost descoperită sub peretele de est al secțiunii 23, la adâncimea de 0,4 m (fig. 138/1). Avea formă cilindrică cu diametrul de cca 1 m și adâncimea de cca 1,1 m. Emplectonul gropii consta din două lentile. Prima, compusă din sol cenușiu, avea grosimea de 0,6 m, a doua – din sol castaniu – de 0,5 m. Din umplutura gropii au fost recuperate 25 fragmente ceramice de la vase traco-getice.

Groapa nr. 221 (3/23/2013) a fost atestată în secțiunea 23, la adâncimea de 0,6 m (fig. 138/2). A fost cercetată parțial, o parte a acesteia rămânând în afara secțiunii. Având în vedere porțiunea investigată, se poate constata că groapa avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,7 m, iar al fundului – de 1,9 m și adâncimea de 1,0 m. Emplectonul gropii consta din sol argilos în amestec cu cenușă.

Inventar: un astragal (cat. nr. II.15; fig. 138/3), 33 fragmente de ceramică modelate cu mâna și două confecționate la roata olarului. Se evidențiază fragmentele care provin de la un vas cu corpul bombat și marginea ușor aplecată spre exterior (fig. 138/4). Ca urmare a reconstituirii grafice s-a stabilit că recipientul avea diametrul gurii de 33 cm, diametrul gâtului – 31,5 cm și diametrul maxim – 35,5 cm. De asemenea, prezintă interes și fragmentele unei oale, cu diametrul gurii de 31,5 cm, ce avea marginea evazată și tăiată oblic în interior, decorată pe gât cu un brâu alveolar, întrerupt de suporturi aplatizate (fig. 138/5).

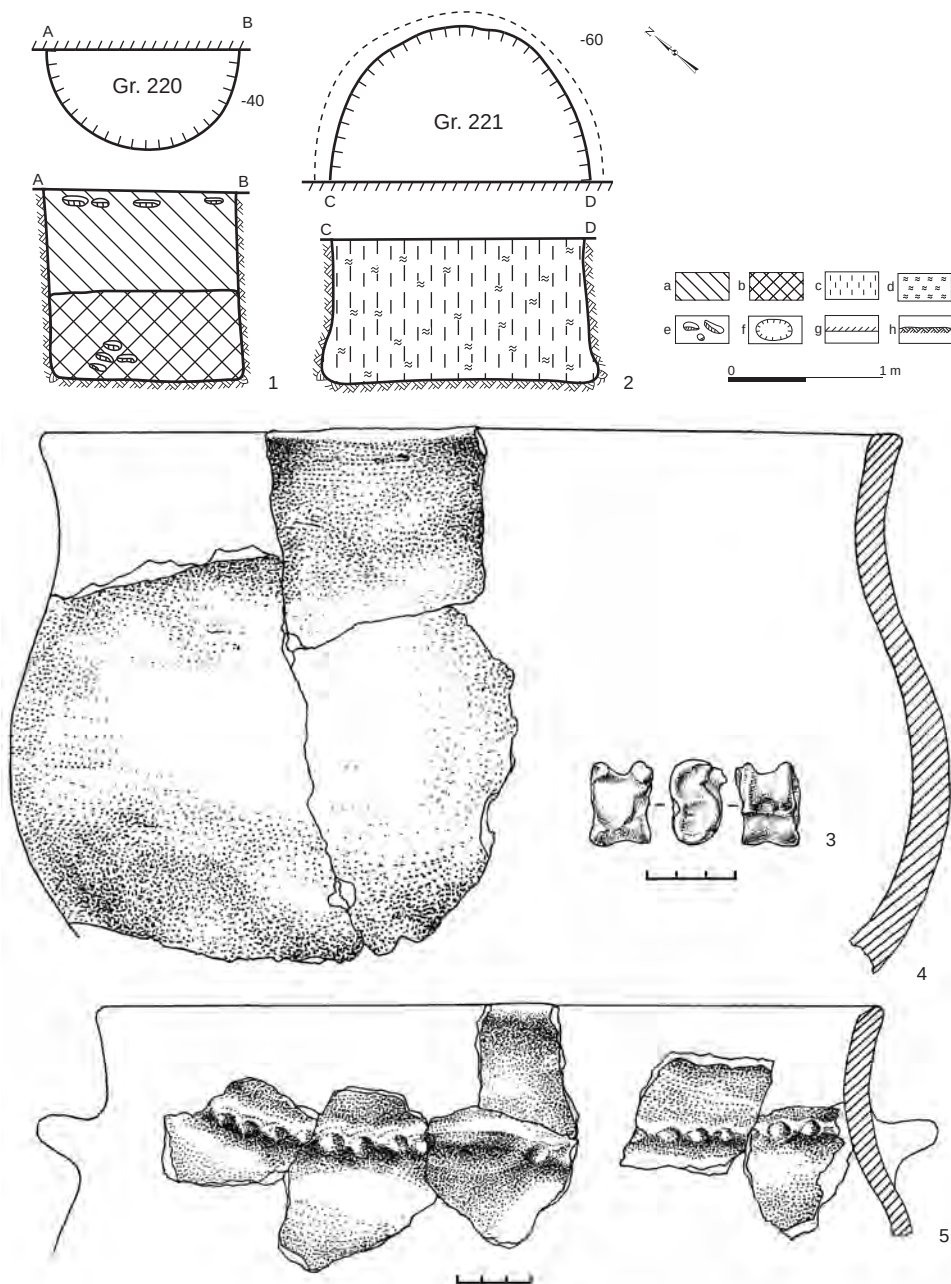

Fig. 138. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul gropii nr. 220; 2 - planul și profilul gropii nr. 221 (Legenda: a. sol de culoare cenușie; b. sol castaniu; c. sol argilos; d. cenușă; e. pietre; f. conturul gropilor; g. limita secțiunii; h. strat steril); 3-5 - inventarul gropii nr. 221.

Groapa nr. 222 (4/23/2013) a fost depistată în secțiunea 23, la adâncimea de 0,6 m (fig. 139/1). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,2 m, al fundului – de 1,9 m și adâncimea de 0,9 m. Pe fundul gropii a fost atestat un strat de pietre cu dimensiunile variabile între 0,1×0,07×0,05 m și 0,2×0,1×0,07 m. Peste acesta urma o lentilă cu grosimea de cca 0,2 m, compusă din sol ars. Restul complexului a fost umplut cu sol argilos.

Inventar: o sulă din fier (cat. nr. I.4; fig. 139/3), trei fusaiole (cat. nr. IV.35-37; fig. 139/4-6), un pandantiv confecționat din scoică (cat. nr. VI.2; fig. 139/2), 940 fragmente de ceramică, 45 pietre de dimensiuni mici și 154 fragmente de oase de animale. Majoritatea fragmentelor ceramice (935 fr.) provin de la recipiente modelate cu mâna. Dintre acestea se evidențiază fragmente de la vase reconstituite grafic: un opaiț (fig. 139/7), o ceașcă cu profilul tronconic (fig. 140/1), o ceașcă cu profilul S-oidal (fig. 140/2), două oale cu corpul bombat și marginea evazată (fig. 140/15, 16), o strachină bitronconică (fig. 140/3). Un număr mare de fragmente provin de la vase în formă de sac cu marginea aplecată în interior, decorate cu șiruri de alveole întrerupte de suporturi aplatizate (fig. 140/4, 5), brâu alveolar și suporturi aplatizate (fig. 140/6-8), brâu alveolar (fig. 140/9), brâu continuu (fig.

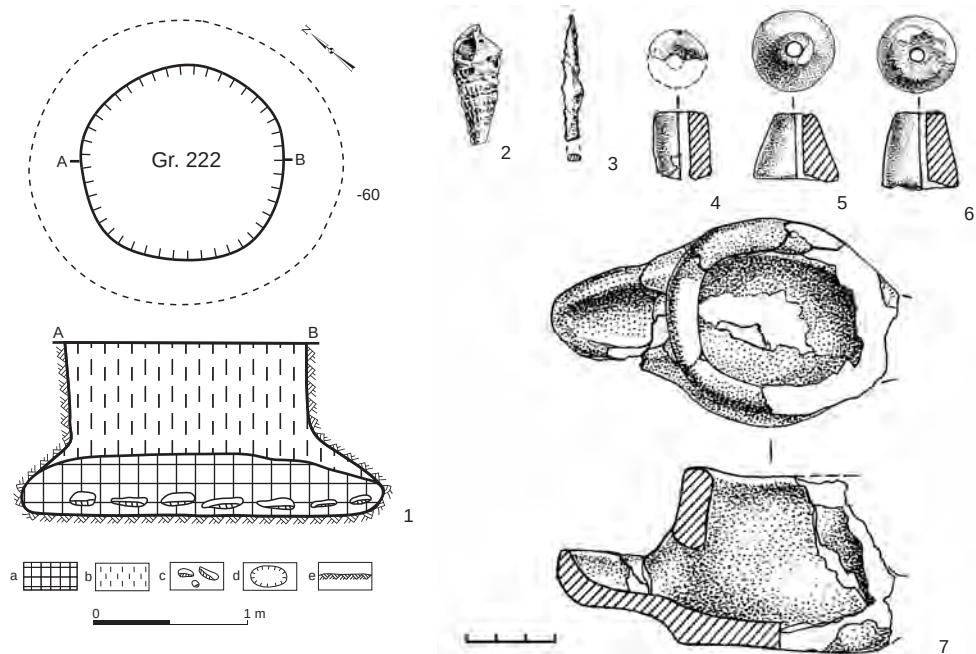

Fig. 139. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul gropii nr. 222 (Legenda: a. sol ars; b. sol argilos; c. pietre; d. conturul gropii; e. strat steril); 2-5 - inventarul gropii nr. 222.

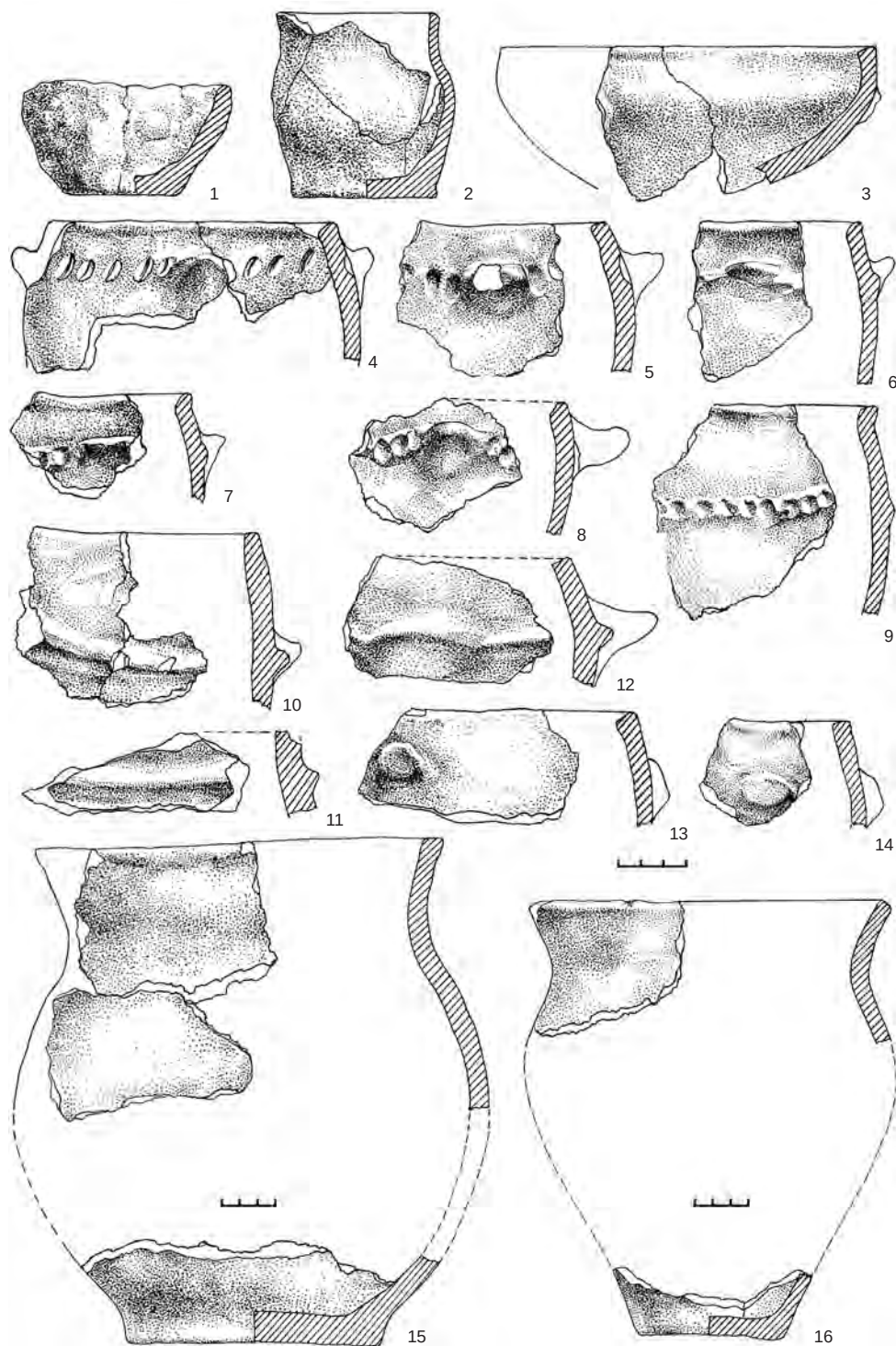

Fig. 140. Saharna Mare. Groapa nr. 222. Ceramică modelată cu mâna.

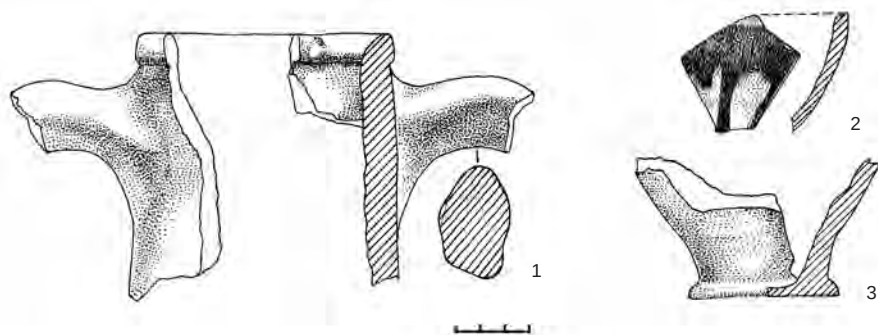

Fig. 141. Saharna Mare. Groapa nr. 222. Ceramică lucrată la roata olarului.

140/10, 11), brâu continuu și suport aplatizat (fig. 140/12) și proeminențe cilindrice (fig. 140/13, 14). Din categoria ceramicii lucrate la roata olarului (cinci fragmente) se remarcă două fragmente de amforă grecească (fig. 141/1), un fragment de vas de lux acoperit cu firnis negru (fig. 141/2) și un fragment de fund de vas (fig. 141/3).

Groapa nr. 223 (1/24/2014) a fost descoperită sub peretele de vest al secțiunii 24, la adâncimea de 0,4 m (fig. 142/1). Ea a fost cercetată parțial, o parte a acesteia rămânând în afara secțiunii. Având în vedere porțiunea investigată, se poate constata că groapa a avut formă cilindrică cu diametrul gurii de 0,76 m și adâncimea de 1,0 m. Emplectonul ei consta din sol de culoare cenușie în amestec cu fragmente de lut ars și pietre.

Inventar: o străpungătoare (cat. nr. II.6; fig. 142/4), un astargal (cat. nr. II.16; fig. 142/5), 15 fragmente de ceramică lucrată cu mâna și 20 fragmente de oase de animale.

Fragmentele ceramice făceau parte de la vase modelate din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea – incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la gri la cafeniu. Dintre acestea se evidențiază: un fragment de vas cu marginea verticală, decorat sub buză cu șiruri de alveole (fig. 142/8); două fragmente înzestrate cu suporturi aplatizate (fig. 142/6, 7). Acestea, după particularitățile lor pot fi atribuite sortimentului de vase traco-getice.

Groapa nr. 224 (3/24/2014) a fost atestată în secțiunea 24, la adâncimea de 0,44 m (fig. 142/2). Avea formă de clopot cu diametrul gurii de 0,76 m, al fundului – de 1,08 m și adâncimea de 1 m. Emplectonul gropii consta din sol cenușiu în amestec cu cenușă, fragmente de lut și fragmente de lemn carbonizat. În complex nu a fost descoperit material arheologic.

Groapa nr. 225 (5/24/2014) a fost atestată în secțiunea 24, la adâncimea de 0,63 m (fig. 142/3). Avea forma cilindrică cu diametrul de 1,12 m și adâncimea de 0,4-0,5 m. Emplectonul ei consta din sol de culoare castanie.

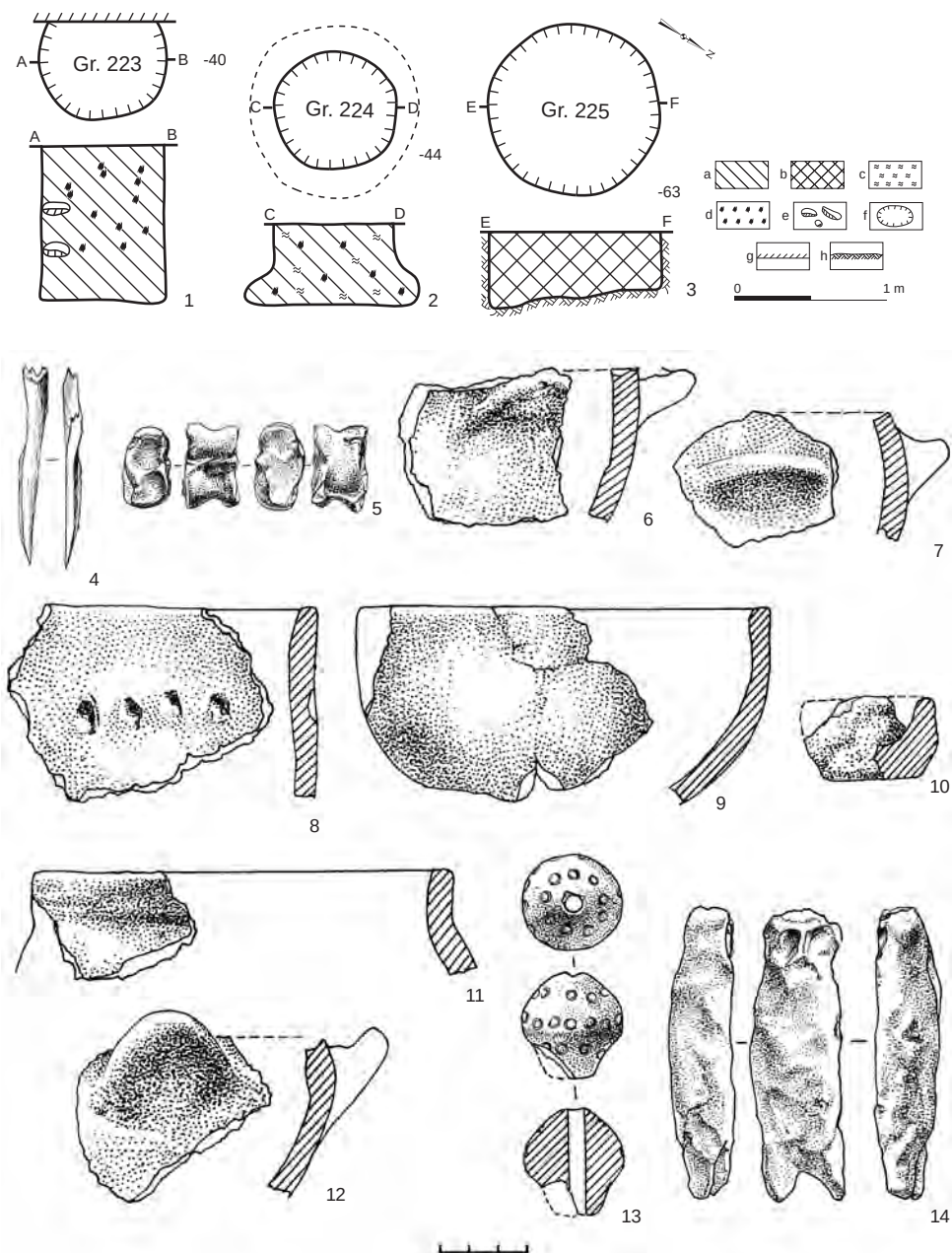

Fig. 142. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul gropii nr. 223; 2 - planul și profilul gropii nr. 224; 3 - planul și profilul gropii nr. 225 (Legenda: a. sol de culoare cenușie; b. sol castaniu; c. cenușă; d. fragmente de lemn ars; e. pietre; f. conturul gropilor; g. limita secțiunii; h. strat steril); 4-8 - inventarul gropii nr. 223; 9-15 - inventarul gropii nr. 225.

Inventar: o fusaiolă (cat. nr. IV.38; fig. 142/13), o figurină antropomorfă (cat. nr. IV.35; fig.142/14) și 34 fragmente de ceramică modelată cu mâna, dintre care se evidențiază:

- fragment de vas miniatural (fig. 142/10);
- fragmente de strachină cu marginea verticală (fig. 142/9);
- fragmente de buză de oală (fig. 142/11);
- fragment de perete de oală decorat cu suport aplatizat (fig. 142/12).

Fragmentele recuperate, conform particularitățile lor, pot fi atribuite sortimentului de vase traco-getice.

Groapa nr. 226 (6/24/2014) a fost sesizată sub peretele de vest al secțiunii 24, la adâncimea de 0,55 m (fig. 143/1). Avea forma de clopot cu diametrul gurii de 1,1 m, cel al fundului de 1,6 m și adâncimea de 1,36 m. Umplutura gropii consta din sol de culoare cenușie în amestec cu cenușă și fragmente de lut ars.

Inventar: o pintaderă (cat. nr. IV.56; fig. 143/4) și 33 de fragmente de la vase confecționate din pastă de lut cu degresanți de cioburi pisate. Arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Printre ele se remarcă: fragmente de oală cu marginea verticală (fig. 143/6, 7) și evazată (fig. 143/5). Oalele au fost decorate cu brâu continuu (fig. 143/6) și brâu alveolar (fig. 143/7).

Fragmentele enumerate, conform particularităților lor, se încadrează în sortimentul de vase traco-getice.

Groapa nr. 227 (7/24/2014) a fost descoperită sub peretele de vest al secțiunii 24, la adâncimea de 0,65 m (fig. 143/2). Ea a fost cercetată parțial, o parte a acesteia rămânând în afara secțiunii. Pornind de la porțiunea investigată, se poate constata că groapa a avut formă de clopot cu diametrul gurii de 1,32 m, cel al fundului de 1,68 m și adâncimea de 1,6 m. Umplutura gropii consta din sol de culoare cenușie în amestec cu cenușă și fragmente de lut ars.

Inventar: trei fragmente de ceramică modelată cu mâna, dintre care: un fragment de strachină cu marginea îngroșată în interior (fig. 143/9), un fragment de toartă de vas (fig. 143/8) și un fragment de oală, decorat cu brâu alveolar (fig. 143/10).

Groapa nr. 228 (10/24/2014) a fost sesizată în secțiunea 24, la adâncimea de 0,58 m (fig. 143/3). Nu a fost cercetată complet, o parte a ei rămânând în afara secțiunii. După cum reiese din partea investigată, ea avea forma cilindrică cu diametrul gurii de 1,04 m și adâncimea de 0,52 m. Umplutura gropii consta din sol de culoare cenușie în amestec cu pietre.

Inventar: un colte de animal (cat. nr. II.13; fig. 143/12), un vârf de săgeată din fier (cat. nr. I.14.; fig. 143/11) și 14 fragmente ceramice caracteristice vaselor traco-getice, dintre care: fragmente de oală cu marginea evazată (fig. 143/13, 14), un fragment de perete de vas decorat cu alveole (fig. 143/15) și un fragment de fund de vas.

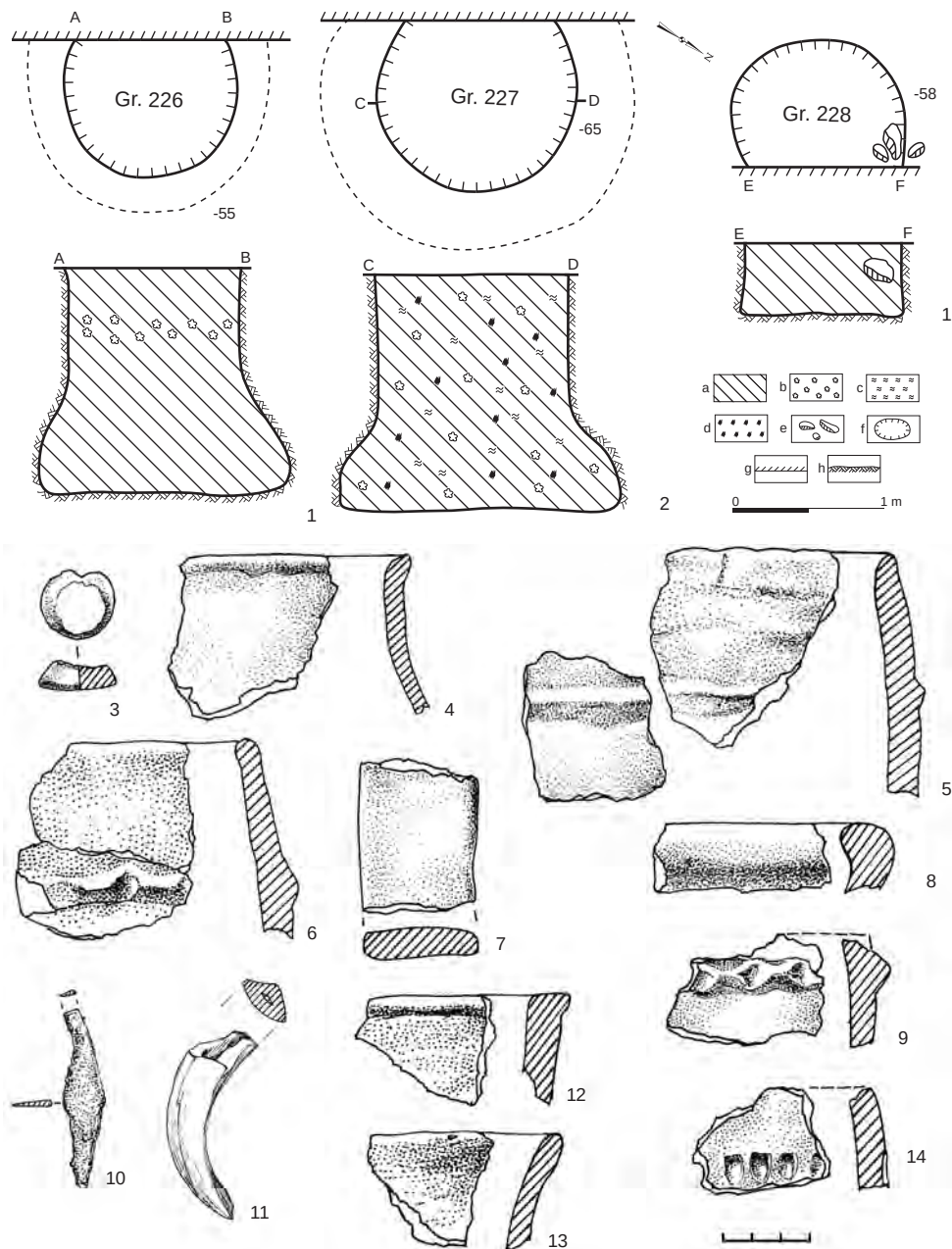

Fig. 143. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul gropii nr. 226; 2 - planul și profilul gropii nr. 227; 3 - planul și profilul gropii nr. 228 (Legenda: a. sol de culoare cenușie; b. fragmente de lut ars; c. cenușă; d. fragmente de lemn ars; e. pietre; f. conturul gropilor; g. limita secțiunii; h. strat steril); 3-6 - inventarul gropii nr. 226; 7-9 - inventarul gropii nr. 227; 10-14 - inventarul gropii nr. 228.

6.3. Inventarul arheologic

Atât în complexe, cât și în stratul cultural a fost descoperit un bogat și variat inventar arheologic, reprezentat de unelte de muncă, arme, piese de podoabă și ceramică, confecționate din diverse materii prime: fier, bronz, os, piatră și lut.

Unelte

Uneltele din fier sunt reprezentate de trei străpungătoare (cat. nr. I.1-3; fig. 139/3; 144/2, 7) și o lamă de cuțit (cat. nr. I.1; fig. 144/1).

Străpungătoarele au fost confecționate dintr-o bară rectangulară sau ovală în secțiune și aveau unul din capete ascuțit. La Saharna Mare o astfel de piesă este cunoscută și din cercetările efectuate de G.D. Smirnov (Arnăut 2003, 113). Străpungătoare similare au fost descoperite la Curteni (Iconomu 1981-1982, 129, 149, fig. 6/9, fig. 19/5), Brad (Ursachi 1995, 130, pl. 14/14, 18) etc.

Lama de cuțit avea muchia arcuită și era înzestrată cu peduncul de înmănușare. Piese similare au fost atestate la Saharna Mare, în campaniile anterioare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 125, fig. 145/1-3), Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 44, fig. 29/4, 5), Hansca (Рикман, Никулицэ 1985, 120, рис. 115), Lozna (Teodor 1999, 208, fig. 22/3) etc.

Ustensilele din os sunt cunoscute după șase străpungătoare (cat. nr. II.1-6; fig. 130/4; 142/4; 145/1-3, 5), trei unelte pentru modelarea ceramicii (spatule) (cat. nr. II.6, 7; fig.) și două bucăți de corn de căprior, cu urme de prelucrare (probabil semifabricatele unor ustensile) (cat. nr. II.11, 12; fig. 106/15; 145/6, 7). *Străpungă-*

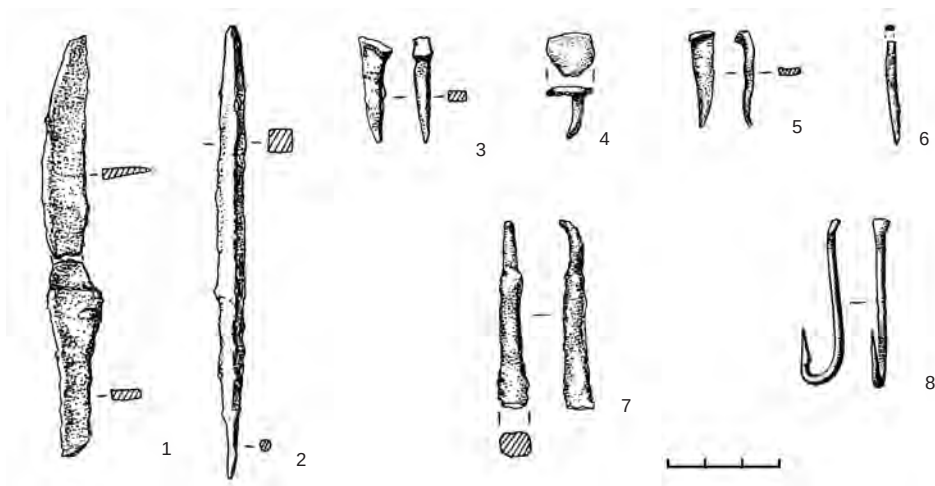

Fig. 144. Saharna Mare. Unelte din fier din stratul cultural.

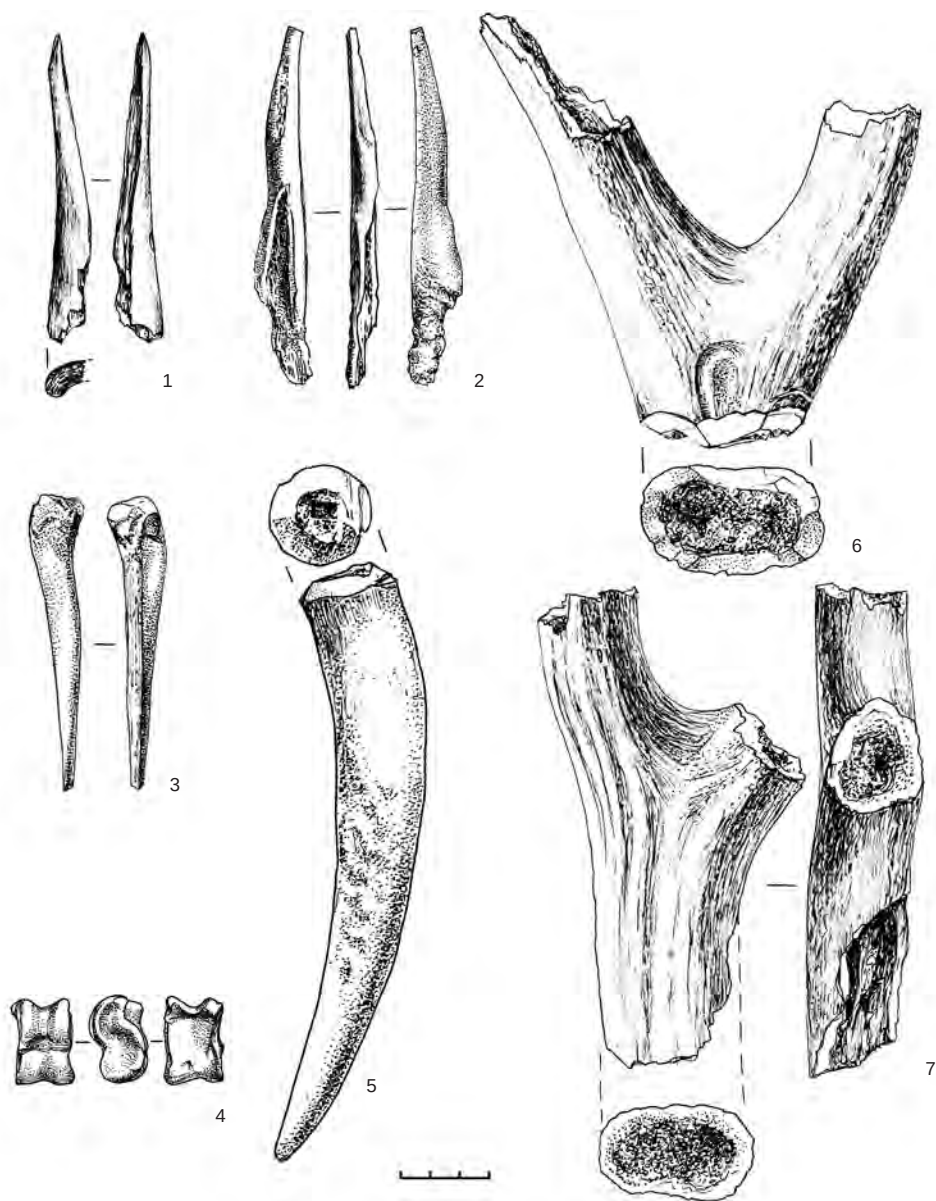

Fig. 145. Saharna Mare. Piese din os (1-4) și corn (5-7) din stratul cultural.

toarele au fost confecționate prin așchiera și șlefuirea oaselor de animale. Acestea aveau forma plată sau rotundă în secțiune, cu unul din vârfuri ascuțit. Lungimea exemplarelor descoperite la Saharna Mare este cuprinsă între 9 și 15 cm. Străpungătoarele din os au o răspândire largă în siturile traco-getice, fiind descoperite la Alcedar (Haheu 1998, 127, fig. 4/21), Stolniceni (Sîrbu, Arnăuț 1995, 392, fig. 4/2), Cucorăni (Teodor 1999, 210, fig. 24/9, 10), Brad (Ursachi 1995, 136, pl. 20) etc.

Spatulele sunt confecționate din coaste de animale, prin prelucrarea părților laterale. Astfel de unelte sunt frecvent întâlnite în așezările traco-getice din sec. VI-III a. Chr.

Uneltele din piatră sunt reprezentate de un toporaș (cat. nr. III.1; fig. 118/6), un topor (cat. nr. III.2; fig. 147/10), patrusprezece cute (cat. nr. III.3-16; fig. 110/2; 112/6; 118/5; 128/2; 146), trei pietre de râșniță (cat. nr. III.17-19; fig. 147/1-3) și cinci percutoare (cat. nr. III.20-24; fig. 147/4-8).

Toporașul provine din construcția nr. 4. A fost confecționat din piatră de marnă și avea forma trapezoidală în plan. Un toporaș similar a fost descoperit într-un depozit de arme și piese de podoabă de la Poiana, care este încadrat în sec. IV-III a. Chr. (Vulpe, Teodor 2003, 51, fig. 81/6).

Cutele au fost descoperite atât în complexe (fig. fig. 110/2; 112/6; 118/5; 128/2), cât și în stratul cultural (fig. 146). Ele au fost confecționate din pietre de gresie sau de râu și au, de regulă, formă quasi-poligonală în plan. Lungimea lor variază de la 6,0 cm la 9,4 cm, lățimea – de la 2,4 cm la 5,5 cm, iar grosimea – de la 0,7 cm la 3,6 cm. Cute similare au fost descoperite la Saharna Mare și în campaniile anterioare (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 126, fig. 149). Piese de acest tip sunt frecvent întâlnite în siturile traco-getice de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 64/6, 7, 9, 10), Alcedar (Haheu 1998, 126, fig. 3/1, 2, 8), Hârtopul Mare (Cebotarenco 1997, pl. 4/1-4), Brad (Ursachi 1995, 134, pl. 229) etc.

Râșnițele de mână au fost descoperite în stratul cultural și sunt documentate prin două pietre de râșnițe plate (fig. 147/1-3) și trei percutoare (fig. 147/4-8), confecționate din piatră de gresie. Pietrele de râșniță aveau formă quasi-poligonală în plan, iar percutoarele erau quasi-elipsoidale. Toate piesele poartă urme de utilizare intensă. Uneltele de acest tip sunt bine documentate la Saharna Mare, fiind atestate și în campaniile anterioare (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 126, fig. 150/1-3). De asemenea, astfel de râșnițe sunt întâlnite și în alte așezări traco-getice, cum ar fi: Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 65), Mășcăuți „Dealul cel Mare” (Zanoci 2004, fig. 14/1, 2), Satu Nou „Valea lui Voicu” (Irimia, Conovici 1989, 148, fig. 30/1) etc.

Ustensilele din lut au fost descoperite atât în complexe, cât și în stratul cultural, fiind documentate prin 38 fusaiole, 11 rondele, o lustruitoare, două fragmente de lingură pentru turnat metal și două creuzete.

Fusaiolele au fost lucrate din pastă de lut cu impurități de șamotă. Ele au fost arse neuniform, având culoarea ce variază de la cărămiziu/brun la cenușiu. Fusaiolele, după formă, indiferent de dimensiunile lor absolute, pot fi grupate în patru tipuri:

Tipul I – fusaiole de formă bitronconică – 22 exemplare (cat. nr. IV.2, 6-8, 12-19, 21, 23, 27, 29-34, 38; fig. 106/7, 8, 10-13; 118/1-3; 128/11; 148/1-8, 10-12). De regulă înălțimea lor este cuprinsă între 1,9 și 3,6 cm, diametrul maxim variază între 2,3 și 3,9 cm, diametrul bazelor este de 0,7-2,0 cm, iar diametrul orificiului – de 0,5 și 1,1 cm.

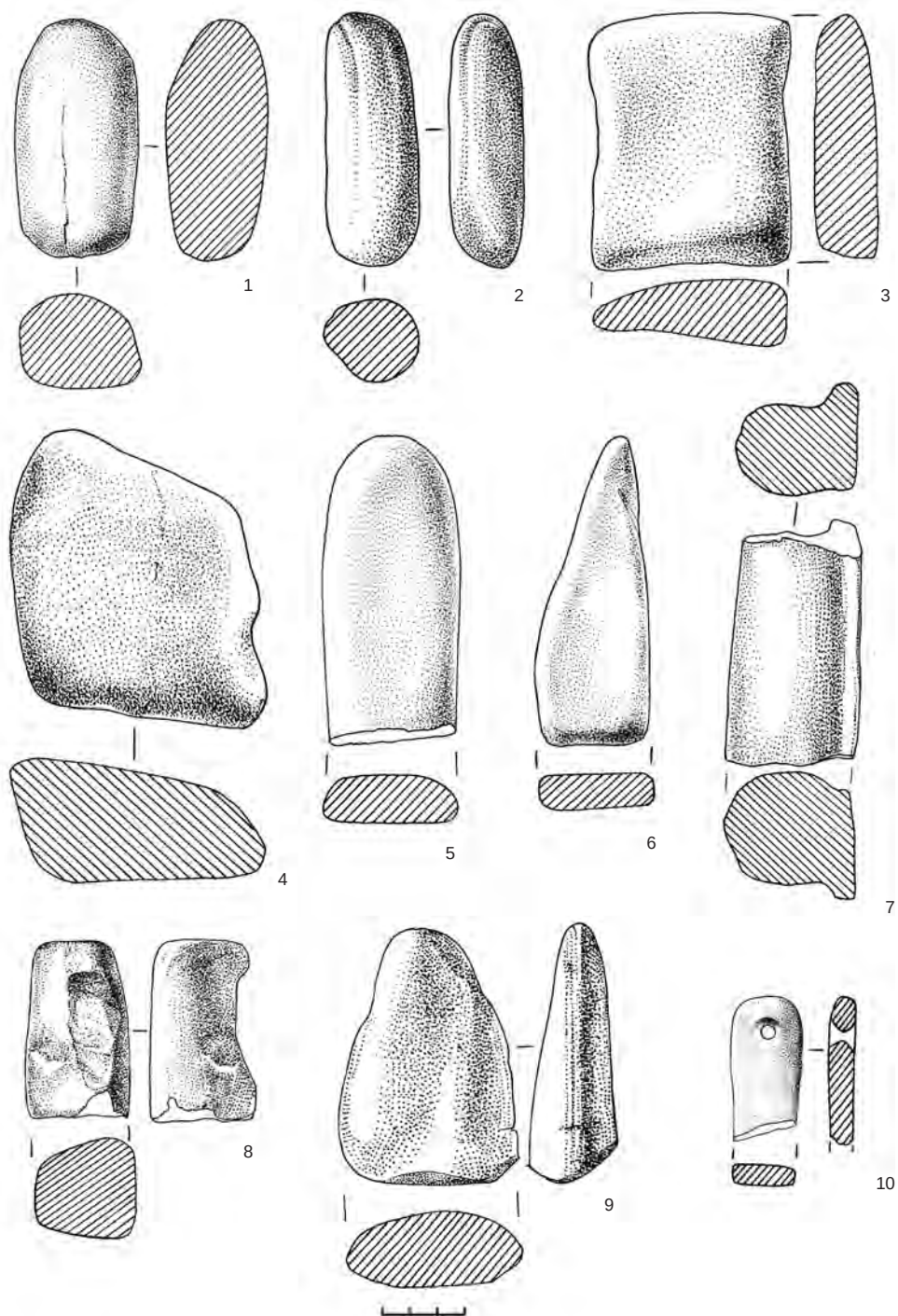

Fig. 146. Saharna Mare. Cute din stratul cultural.

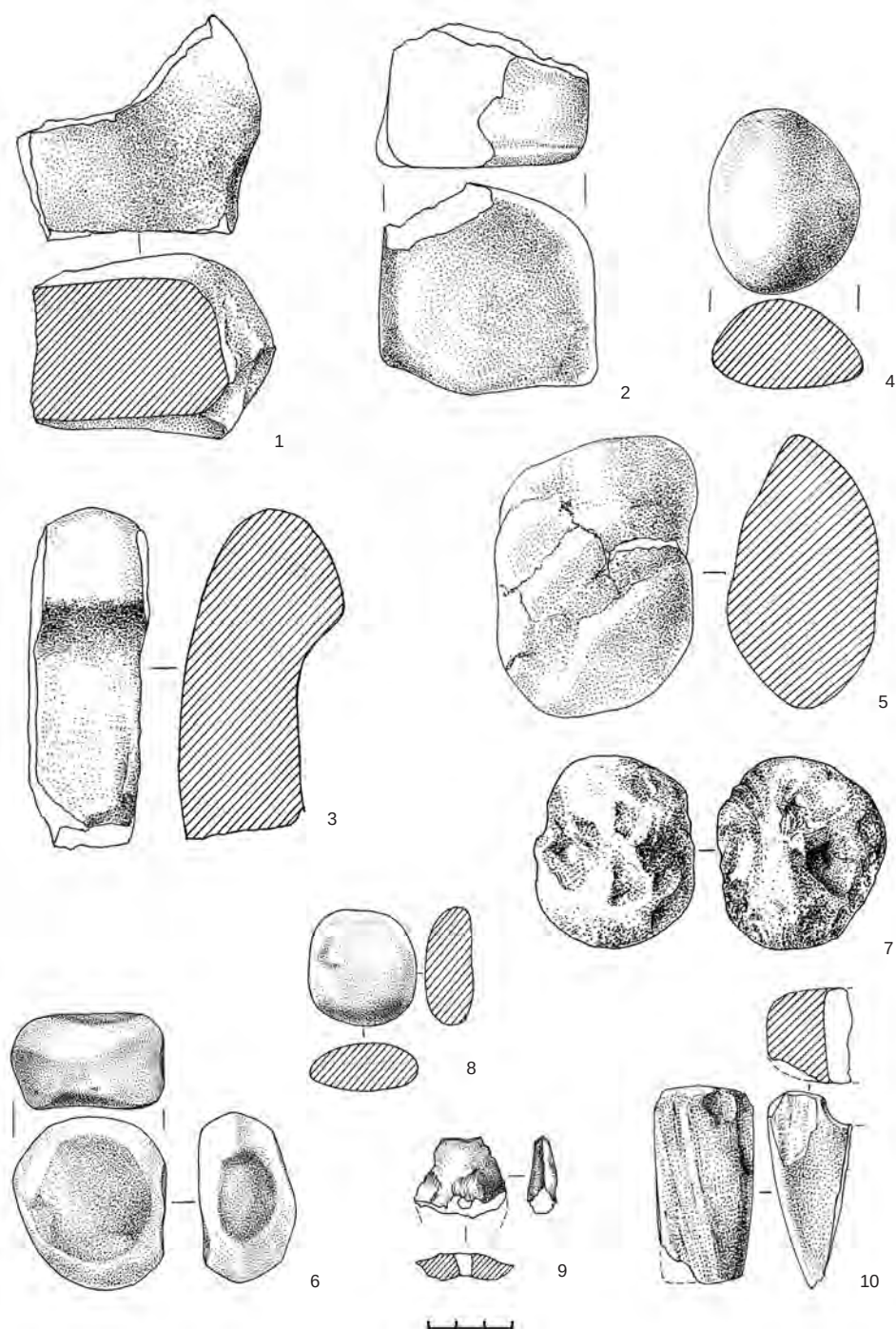

Fig. 147. Saharna Mare. Piese din piatră din stratul cultural: 1-3 - pietre de râșniță; 4-8 - percutoare; 9 - pandantiv; 10 - topor.

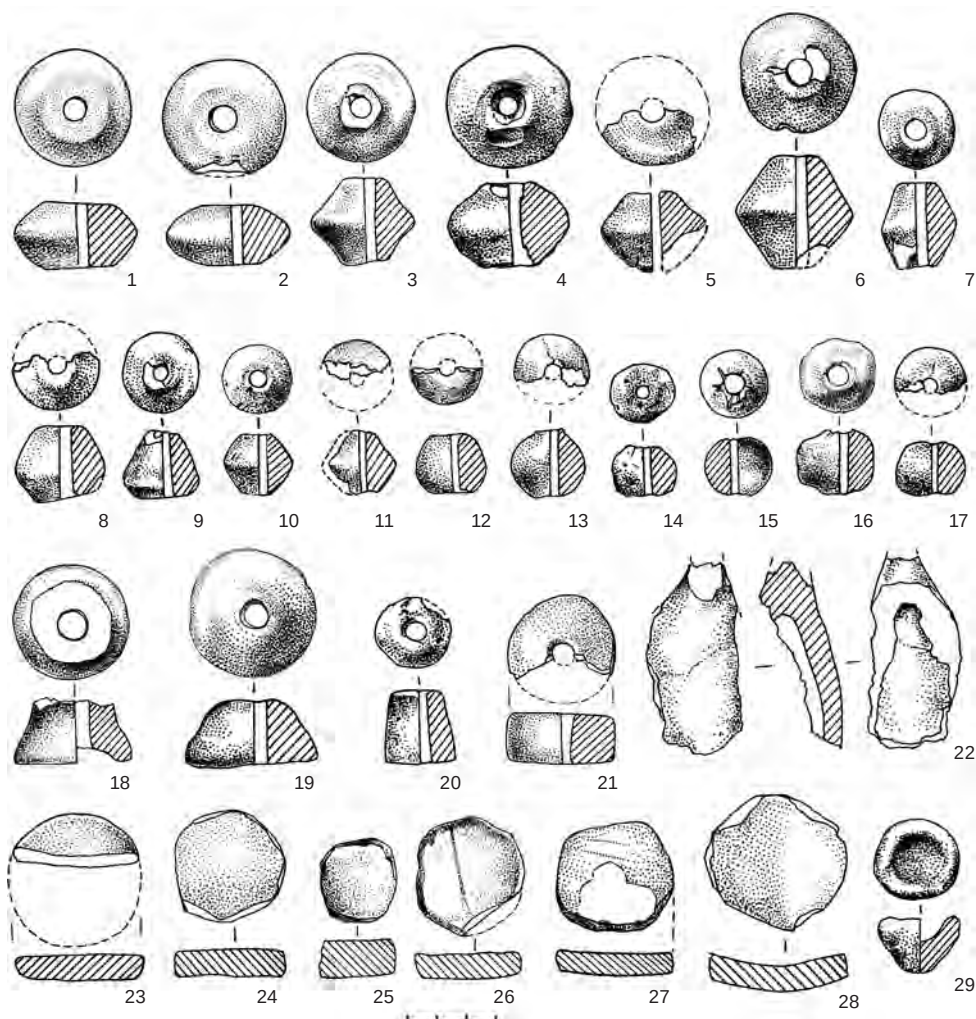

Fig. 148. Saharna Mare. Ustensile din lut din stratul cultural.

Tipul II – fusaiole de formă tronconică – zece piese (cat. nr. IV.1, 3, 9, 11, 20, 22, 28, 35-37; fig. 106/9; 118/1, 2; 139/4-6; 148/9, 18-20). Înălțimea lor variază între 1,5 și 2,8 cm, diametrul bazei mici fiind cuprins între 0,9 și 2,1 cm, al celei mari – între 2,5 și 4,1 cm, iar al orificiului – între 0,4 și 0,9 cm.

Tipul III – fusaiole de formă sferică – cinci exemplare (cat. nr. IV.4, 10, 24-26; fig. 148/13-17). Acestea au diametrul cuprins între 2,0 și 2,3 cm, iar diametrul orificiului – între 0,4 și 0,7 cm.

Tipul IV – fusaiole de formă cilindrică – un exemplar (cat. nr. IV.5; fig. 148/21).

Fusaiole de aceste tipuri au fost descoperite la Saharna Mare și în campaniile anterioare (Niculiță, Zancoci, Arnăuț 2008, 126-127, fig. 152-156). Această categorie

de piese este pe larg răspândită la siturile traco-getice din sec. VII/VI-III a. Chr. (Arnăuț 2003, 115-116; Teodor 1999, 74, fig. 50; Zanoci 1998, 81, fig. 77, 78).

Rondelele, de asemenea, au fost atestate în complexe, precum și în stratul cultural. Ele au fost confecționate din pereții unor vase modelate cu mâna (cat. nr. IV.39-49; fig. 112/4; 118/4; 122/2; 126/22, 23; 148/23-28) sau din pereți de amfore grecești (cat. nr. IV.36, 39; fig.). Rondele au forma cilindrică cu înălțimea de 0,6-0,9 cm și diametrul de 2,5-4,5 cm. Astfel de piese sunt cunoscute și în alte situri traco-getice, printre care la Alcedar (Haheu 1998, fig. 5/15, 16), Curteni (Iconomu 1981-1982, fig. 17/11), Brad (Ursachi 1995, 140, pl. 241/4-15) etc.

Lingurile pentru turnat metal (cat. nr. IV.50, 51; fig. 112/3; 148/30) au fost confecționate din lut cu degresanți de șamotă mărunță, având arderea neuniformă și incompletă. Culoarea lor variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Atât piesa în întregime, cât și cavitatea ei aveau forma ovală în plan. Două linguri similare au fost atestate la Saharna Mare în anul 2002 (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 127, fig. 157/2, 3). Astfel de piese sunt larg răspândite atât cronologic, cât și în spațiu. Acestea sunt cunoscute în epoca bronzului, în arealul culturii Costișa – la așezarea Botoșana (Teodor 1979-1980, 46, fig. 6/1, 2). În prima epocă a fierului ele sunt atestate în cultura Babadag – la așezarea Garvăn „Mlăjitul Florilor” (Jugănaru 2005, 75-79, 141, fig. 47/8), în cultura Gava – așezarea Grănicești (László 1994, 64, 233, fig. 13/1). În secolele VI/V-III a. Chr. piese similare sunt cunoscute la așezarea Stâncești (Florescu, Florescu 2005, fig. 103), în necropola plană de la Hansca-Lutărie (Никулицэ 1987, рис. 28/9, 10) etc.

Arme

Armele descoperite la cetatea Saharna Mare sunt reprezentate de un vârf de lance, un manșon de lance și patru vârfuri de săgeată.

Vârful de lance (cat. nr. I.13; fig. 149/1) a fost confecționat din fier și avea vârful scurt, cu profil romboidal în secțiune, iar manșonul lung de formă tronconică. Astfel de arme mai sunt cunoscute la Bunești (Bazarciuc 1983,

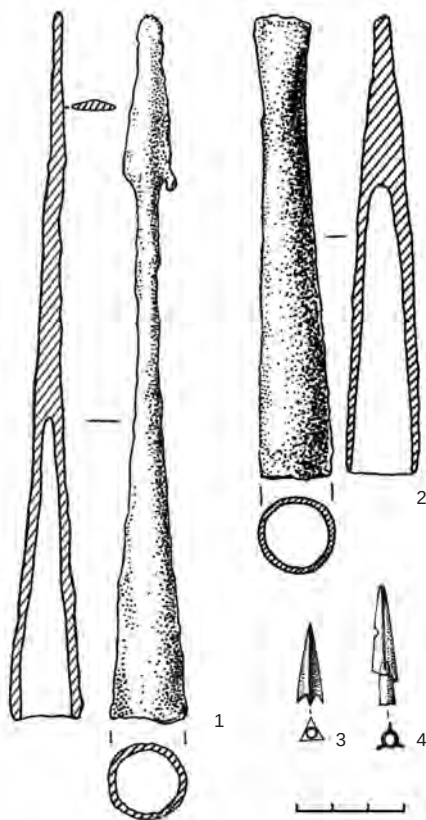

Fig. 149. Saharna Mare. Arme din metal (1,2 - fier; 3,4 - bronz).

255, fig. 4/7), Botoșana (Teodor 1999, 253, fig. 67/7) etc. *Manșonul de lance* (cat. nr. I.12; fig. 149/2), de asemenea, a fost confecționat din fier și, după toate particularitățile sale, făcea parte de la o piesă de tipul celei descrise mai sus. Un manșon similar a fost atestat și în așezarea de la Bunești (Teodor 1999, 255, fig. 69/9).

Vârfurile de săgeată (cat. nr. I.14-17; fig. 106/2; 143/11; 149/3, 4) au fost confecționate din bronz și sunt de tipul „cu trei muchii” și dulie de înmănușare interioară. Un vârf de săgeată similar a fost descoperit anterior la Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 128, fig. 147/13). Acest tip de armă este destul de frecvent întâlnit atât în așezările, cât și în necropolele traco-getice din sec. IV-III a. Chr. (Arnăut 2003, 119-121).

Piese de podoabă și de toaletă

Categoria pieselor de podoabă și de toaletă este documentată prin trei brățări, două verigi, patru inele de buclă, un inel, două fibule, trei detalii de la fibule, două aplici, 15 mărgel, două pandantive și o oglindă.

În majoritatea cazurilor, ele au fost atestate în stratul de cultură și, mai rar, în complexe. Prezintă interes piesele descoperite în contextul unui „tezaur”, compus din două brățări – una din cupru (cat. nr. I.22; fig. 150/5) și una din argint (cat. nr. I.23; fig. 150/6), trei inele de buclă (cat. nr. I.25-27; fig. 151/1-3), o aplică (cat. nr. I.35; fig. 151/11), 15 mărgel întregi (cat. nr. V.1-15; fig. 151/12-27) și 12 fragmente. Toate piesele au apărut la adâncimea de 16-20 cm și erau „împrăștiate” pe o suprafață restrânsă de circa 1 m².

Brățările, după formă, sunt de două tipuri: cu capetele prinse și spiralice. Primul tip este reprezentat de o piesă confecționată din cupru (cat. nr. I.22; fig. 150/5)³³, ornamentată cu o nodozitate în locul sudurii, incizii pe marginea interioară și cu decor în relief pe marginea exterioară. O brățară similară, din argint, este cunoscută în mormântul nr. 1 al tumulului (14) scitic de la Ljubereck, datat cu a doua jumătate a sec. IV - începutul sec. III a. Chr. (Петренко 1978, 55, таб. 44/13). Aceste brățări sunt considerate a fi de schemă La Tène și sunt încadrate în a doua jumătate a sec. IV - sec. III a. Chr. (Петренко 1978, 55; Нефедова 1992, 25-28).

Brățările spiralice sunt prezente printr-un exemplar confecționat din argint (cat. nr. I.23; fig. 150/6) și prin altul – din fier (cat. nr. I.21; fig. 150/4).

Piesa de argint are patru spirale, capetele ei aplatizate fiind ornamentate prin incizie. Cea mai apropiată analogie pentru ea poate fi găsită în tezaurul de la Mateuți (Нудельман, Рикман 1956, 129-131, рис. 1; Никулицэ 1977, 103-104, рис. IX, X; Kaşuba, Haheu, Levițki 2000, 75-76, pl. XLVII), aflat la o distanță de circa 12 km. Aceste brățări se deosebesc, însă, prin numărul de spirale (cea de la Mateuți are doar trei spirale) și prin lipsa punctelor imprimate pe exemplarul de la Saharna Mare. Piese asemănătoare, însă confecționate din bronz, se întâlnesc și în așezarea

³³ O eventuală analiză chimică a acestui metal ne va permite să stabilim mai adecvat componența lui.

Poiana (Teodor, Nicu, Țau 1999, 27, fig. 1/1, 3, 5, fig. 2/1, 3, 5). Brățări plurispiralice din bronz sau argint au fost atestate și la Bunești. Acestea, însă, au capetele terminate cu protome stilizate, în formă de cap de șarpe sau de alte animale (Bazarciuc 1981, 565-567, fig. 4/1, 2; Bazarciuc 1983, 263-264, fig. 22/1, 2; Bazarciuc 1987, 37, fig. 5/3, 4). Piese similare (din bronz) sunt cunoscute în necropolele de la Ismail (Андрух, Чернов 1990, 156, рис. 2/12), Enisala (Simion 1971, 92, fig. 19/e) de la Dunărea de Jos, precum și la alte monumente din sec. IV-III a. Chr.

Brățara din fier (fig. 150/4) avea două spirale și a fost confectionată dintr-o sârmă rotundă în secțiune. La un capăt s-a păstrat o protomă de formă tronconică. Brățările executate din sârmă sau din bară de fier se întâlnesc mai rar în sec. VI-III a. Chr. De regulă, ele sunt monospiralice – Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 69/2), Cotu-Copălău (Șovan, Ignat 2005, 48, pl. 11/3), Brad (Ursachi 1995, 238, pl. 207/6, 10, 15) etc., mai puțin fiind cunoscute cele plurispiralice (Saharna Mare). Brățările de fier, însă vor căpăta o răspândire mult mai largă în perioada dacică (Ursachi 1995, 237-238).

Verigile (cat. nr. I.19, 20; fig. 150/2, 3) au fost executate din sârmă de fier, rotundă în secțiune. Ele au formă circulară cu diametrul de cca 4 cm. Una din piese (fig.) a fost ornamentată pe marginea exterioară cu un șir de incizii.

Inelele de buclă (cat. nr. I.25-28; fig. 151/1-4) descoperite la Saharna Mare au diametrul de 4,0-4,9 cm și au fost confectionate din sârmă de argint cu diametrul de 0,20-0,28 cm. Capetele sunt libere și se termină cu proeminente conice. Piese de acest tip au fost descoperite și în tezaurul de la Mateuți (Нудельман, Рикман 1956, 129-131, рис. 1), însă acestea sunt mai mici în diametru (3,7 cm), iar sârma din care au fost confectionate este mai groasă (0,4 cm). Sunt asemănătoare ca formă și piesele de argint descoperite la Bunești (Bazarciuc 1981, 565, fig. 3), însă și aici diametrul lor este mai mic (1,8-2,4 cm). Mai aproape ca dimensiuni sunt piesele descoperite în cadrul grupului Ciumbrud (sec. VI-V a. Chr.), unde au fost descoperite circa 70 exemplare, dintre care doar patru sunt confectionate din metale prețioase, restul – din bronz (Vasiliev 1972, 22-27, pl. VI/2, VII/6; Vasiliev 1980, 98).

Inelul (cat. nr. I.29; fig. 151/5) a fost confectionat din bronz și avea capetele libere, unul dintre care se termină într-o protomă triunghiulară, asemănătoare unui cap de șarpe, ornamentată cu linii incizate, oblice.

Fibulele (cat. nr. I.31-34; fig. 106/4; 151/7-10) sunt reprezentate de două piese întregibile și trei fragmente/părți componente – ac, piciorușe. Acestea pot fi atribuite fibulelor de tip Duchov/Dux. Asemenea piese, deși nu se găsesc frecvent la monumentele din spațiul balacano-carpato-pontic, totuși nu prezintă o raritate. Numai la siturile Saharna Mică și Saharna Mare au fost descoperite până la momentul de față șapte piese întregibile sau fragmentare. În jurul datării acestui tip de fibule s-au purtat mai multe discuții. Unii le datau cu sec. III a. Chr. (Никулицэ 1977, 22, рис. 1), alții cu sec. IV a. Chr., sau prima jumătate a sec. III a. Chr. (Щукин 1994,

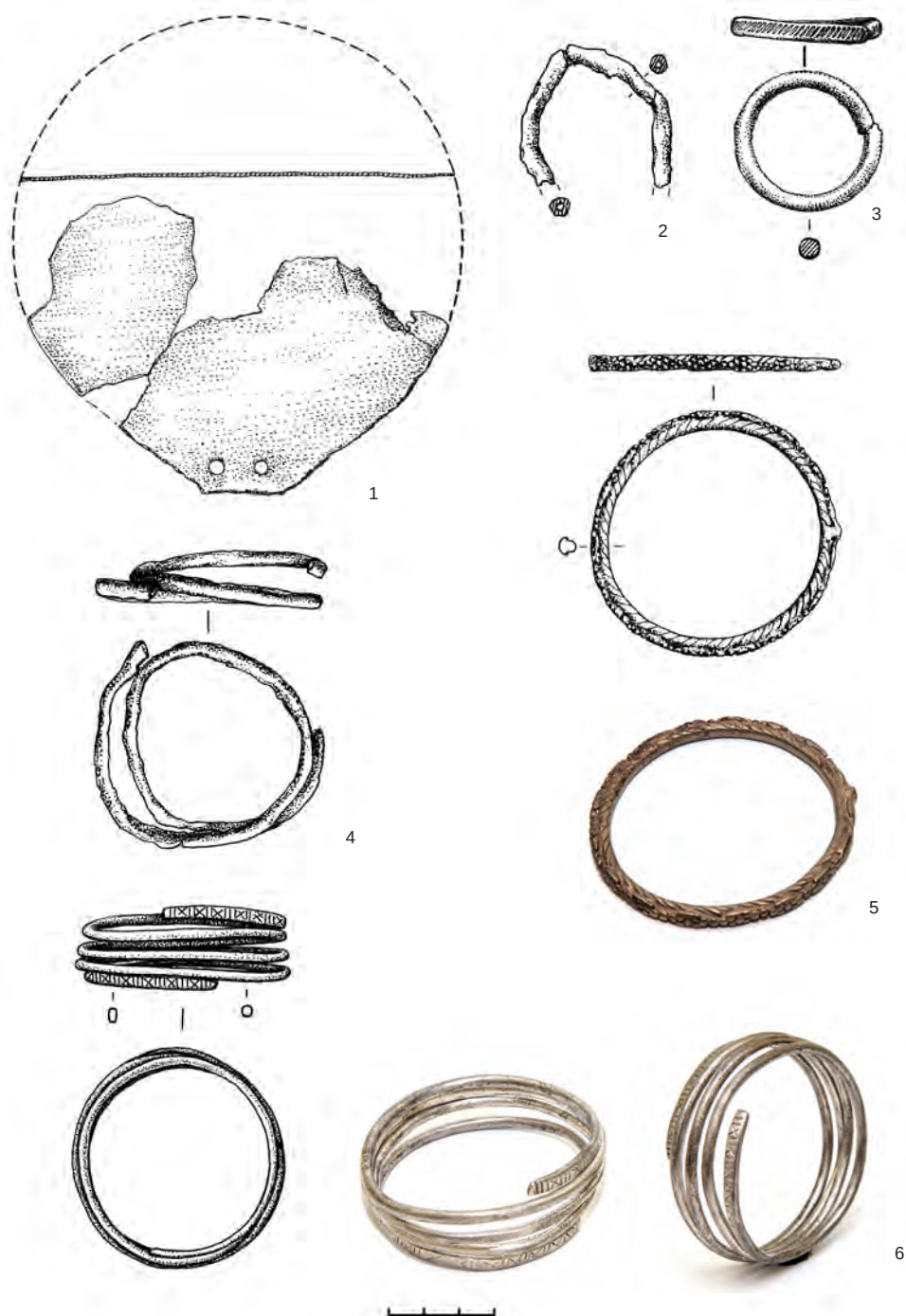

Fig. 150. Saharna Mare. 1 - Oglindă; 2, 3 - verigi; 4-6 - brățări
(1 - bronz; 2-4 - fier; 5 - cupru; 6 - argint).

Fig. 151. Saharna Mare. 1-5, 11-26 - Obiecte de podoabă; 6-10 - piese vestimentare (1-4, 10 - argint; 5,6 - bronz; 7-10 - fier; 12-27 - chihlimbar).

70, рис. 16, 113). Actualmente, însă, se consideră că perioada utilizării lor corespunde sec. IV-III a. Chr. (Teodor 1999, 106, 250, fig. 64/13; Arnăut 2003, 129-132).

Aplicele sunt reprezentate de o piesă de formă concavă (cat. nr. I.35; fig. 151/11), confecționată din argint și una cruciformă (cat. nr. I.36; fig. 133/2), lucrată din foiță de bronz. Acestea făceau parte, probabil, de la piese vestimentare mai complexe.

Mărgelile descoperite la Saharna Mare au fost confecționate din chihlimbar (cat. nr. V.1-15; fig. 151/12-27). Ele au forma elipsoidală, dimensiunile lor variind de la 0,8 la 1,7 cm în diametru și de la 0,3 la 1 cm – ca înălțime (grosime). Astfel de mărgelile sunt cunoscute după piesele din tezaurul nr. 2 de la Bunești (71 piese), datat în sec. IV-III a. Chr. (Bazarciuc 1987, 37-39, fig. 6/4). Mărgelile de chihlimbar, numai că de alte forme, au fost sesizate în mormintele de tip Ciunbrud din Transilvania – Sfântu Gheorghe (Székely 1960, 374, fig. 3/3), Blaj (Vasiliev 1972, 22, pl. 5/6), Ozd (Vasiliev 1980, 101-102) etc., încadrate în sec. VI-V a. Chr. Ele se întâlnesc și în necropolele scitice din sec. VI-III a. Chr. (Петренко 1967, 34).

Pandativele sunt reprezentate de o piesă (cat. nr. III.25; fig. 147/9) confecționată din piatră de silex și două – din scoică de râu (cat. nr. VI.1, 2; fig. 122/3; 139/2).

Fragmentele de *oglină* (cat. nr. I.37; fig. 150/1), descoperite în fortificația Saharna Mare, făceau parte de la o piesă de formă rotundă, cu diametrul de 12,5 cm, confecționată dintr-o placă de bronz. Lateral oglinda avea o proeminență de formă trapezoidală, în care au fost făcute două orificii, prin al căror intermediu era prins mânerul. Astfel de piese, conform tipologiei T. Kuznecova (Кузнецова 1987, 39-40, рис. 4) se încadrează în clasa II, tipul VIII, fiind datate în sec. IV-III a. Chr.

Anterior, la Saharna Mare fortuit a mai fost descoperită o oglindă de bronz, însă de alt tip (Levinschi 2007, 275-278, fig. 1; Niculiță et al. 2011c, fig. 5/13), care conform analogiilor existente, la fel, se încadrează în sec. IV-III a. Chr.

Piese cu semnificație cultică sunt reprezentate de trei astragali și o statueta antropomorfă.

Astragalii (cat. nr. II.14-16; fig. 138/3; 142/5; 145/4), descoperiți în stratul cultural și în gropile nr. 221 și 223, au fost confecționați din vertebre de animale. Astfel de piese sunt frecvent întâlnite în așezările de pe promontoriul Saharna Mare atât din perioada hallstattiană timpurie, cât și din cea traco-getică (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 130, fig. 159/2-4).

Figurina antropomorfă (cat. nr. IV.55; fig.), atestată în groapa nr. 225, a fost confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cafeniu. Ea are forma paralelipipedică, cu capul evidențiat prin apăsare cu degetele din ambele părți. Ochii, nasul și gura (probabil și mustața?) a fost redați prin împunsături cu unghia. Prin cele două proeminențe din partea inferioară au fost reproduse membrele inferioare. Statuete antropomorfe au fost descoperite și anterior în nivelul de locuire traco-getic de la Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 170, fig. 157/5, 6). Astfel de piese au

o largă răspândire în siturile din această perioadă (Arnăuț 2003, 138-139), cum ar fi, de exemplu: Hansca „Pidașca” (Никулицэ 1985, рис. 2/7), Mașcăuți (Никулицэ 1987, рис. 27/3), Poiana (Vulpe, Teodor 2003, 349, fig. 70/4) etc.

Ceramică

În stratul cultural din secțiunile cercetate a fost sesizat un număr considerabil de fragmente de la vase din ceramică, modelate cu mâna, sau confecționate la roata olarului. Ambele categorii, după tehnologia de confecționare, ardere și decor sunt completamente similare recipientelor descoperite la acest sit prin cercetările anterioare și se încadrează în linii majore în sec. VII-III a. Chr. (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 130-140, fig. 119-144).

Categoria vaselor modelate cu mâna este reprezentată prin fragmente, sau recipiente grafic întregibile de diverse tipuri: vase/oale, străchini, cești, vase miniaturale etc. În cadrul acestei categorii se evidențiază:

- Vase cu profilul S-oidal, gâtul arcuit, buza răsfrântă în exterior și trunchiul globular (fig. 154/1, 5, 9-11; 155/1; 156/3, 6-8). Unele recipiente sunt ornamentate în zona joncțiunii gâtului cu trunchiul cu un șirag de alveole (fig.

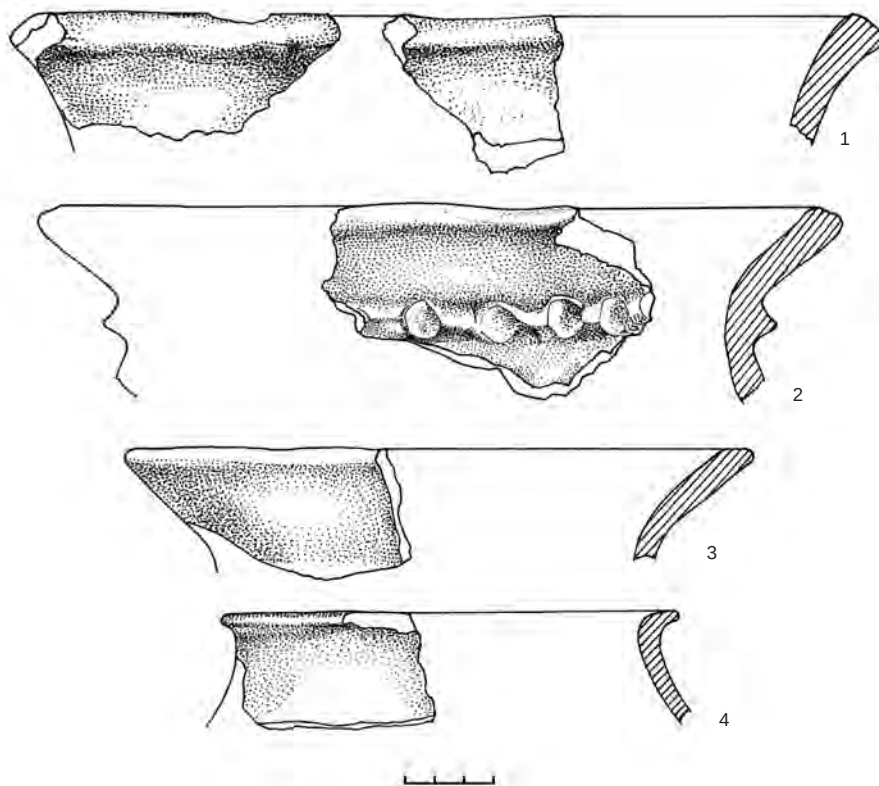

Fig. 152. Saharna Mare. Fragmente de oale din stratul cultural.

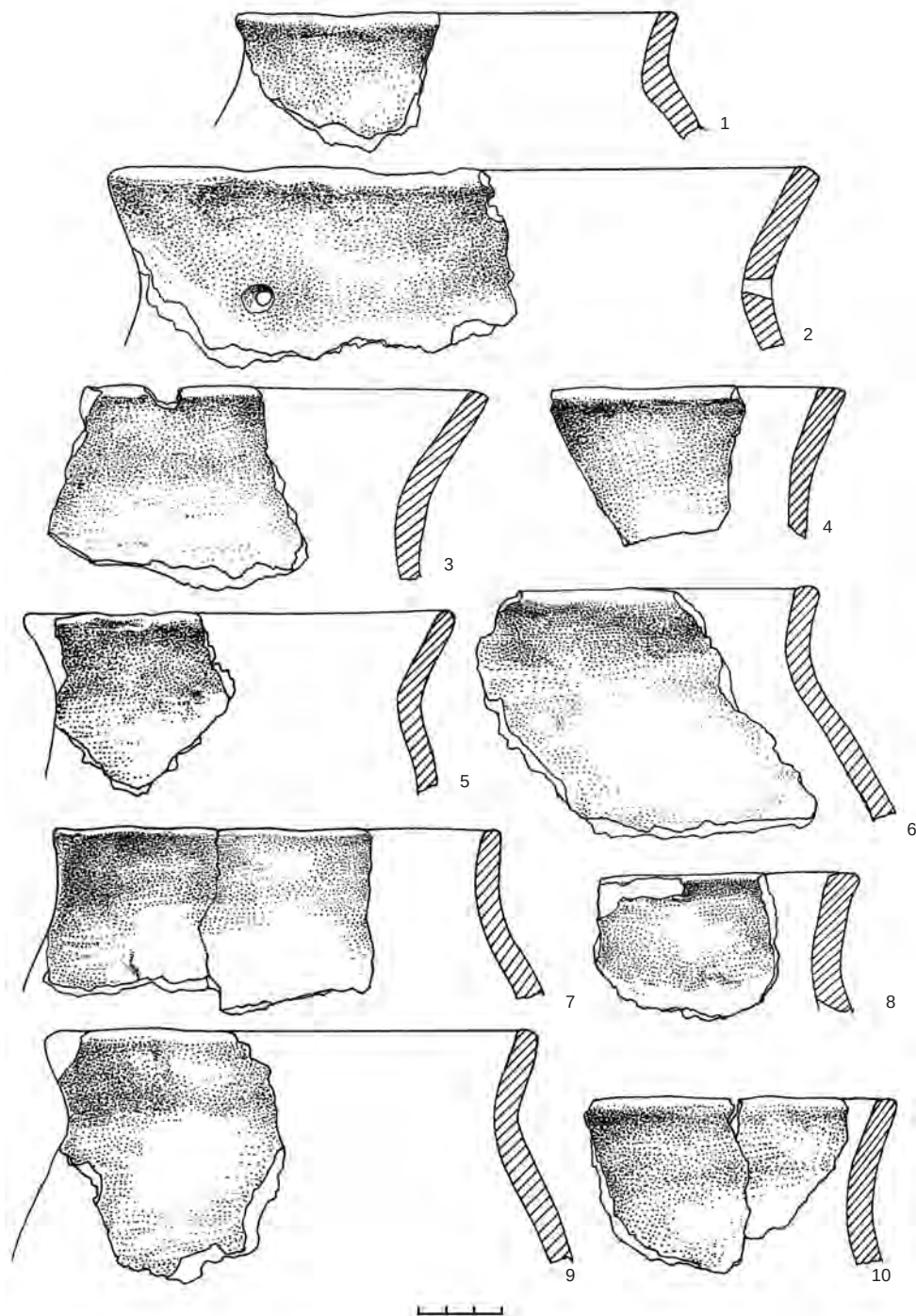

Fig. 153. Saharna Mare. Fragmente de oale din stratul cultural.

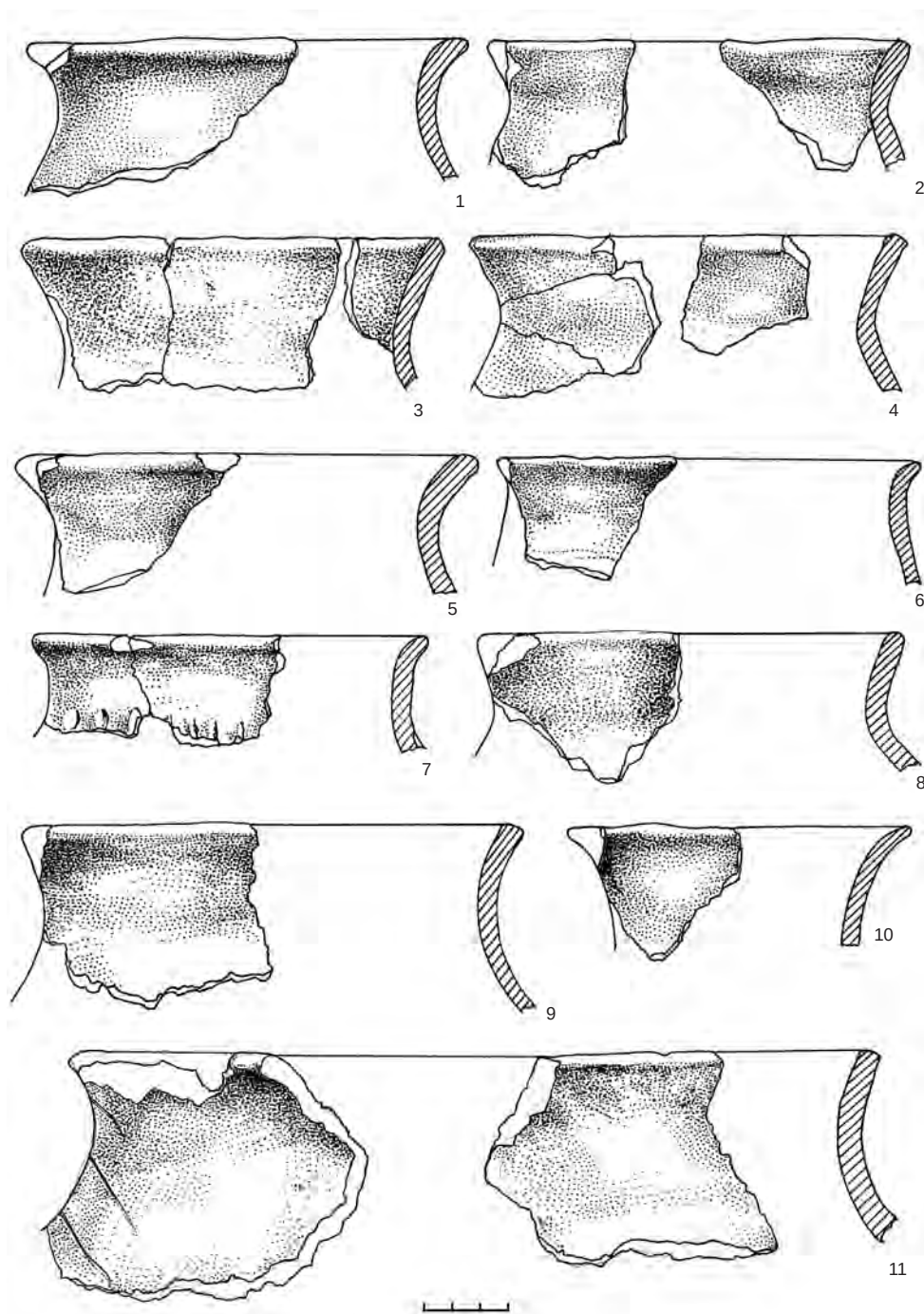

Fig. 154. Saharna Mare. Fragmente de oale din stratul cultural.

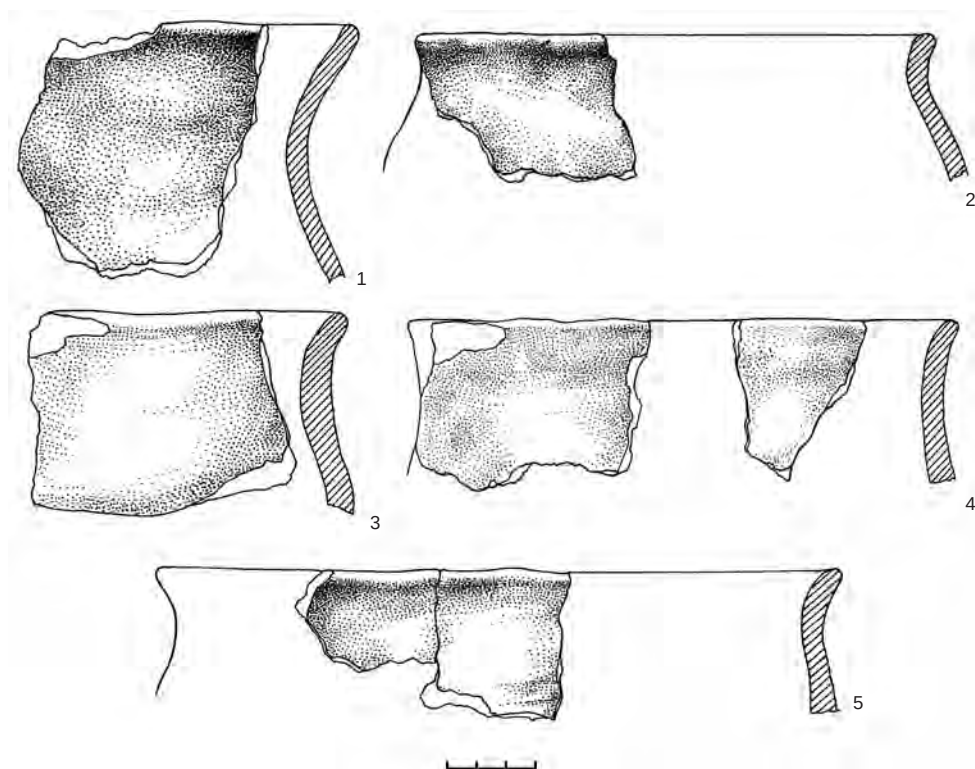

Fig. 155. Saharna Mare. Fragmente de oale din stratul cultural.

156/8). Acest tip de vase este caracteristic sortimentului ceramic de la monumentele din sec. VII-III a. Chr.: Cartal-Orlovka (Sîrbu, Niculiță, Vanciu-gov 2000, 80, fig. 2/4, 5), Cilic-Dere, Orbeasca de Sus (Moscalu 1983, 381, pl. V/2) etc.

- Vase cu gâtul înclinat în exterior și trunchiul globular (fig. 154/3; 156/2-5, 9). Exemplare de acest tip sunt frecvent întâlnite la monumentele de la Butuceni, Răcățau (Moscalu 1983, 403, pl. XI/2), Enisala (Simion 1971, 86, fig. 16/d).
- Vase cu gâtul cilindric, buza verticală și trunchiul globular (fig. 153/1, 6, 7, 10; 156/2). Fragmente ale acestor recipiente sunt frecvent întâlnite atât la Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 339, fig. 121/3, 122/1-3), cât și în cadrul altor situri.
- Vase fără gât cu buza arcuită în exterior ce trece lent în umărul trunchiului globular (fig. 152/4). Aceste recipiente sunt mai rar întâlnite la monumentele din sec. IV-III a. Chr., fiind cunoscute prin descoperirile de la așezarea Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 212, fig. 86/4), necropola Enisala (Simion 2003, 307, fig. 7/9) etc.

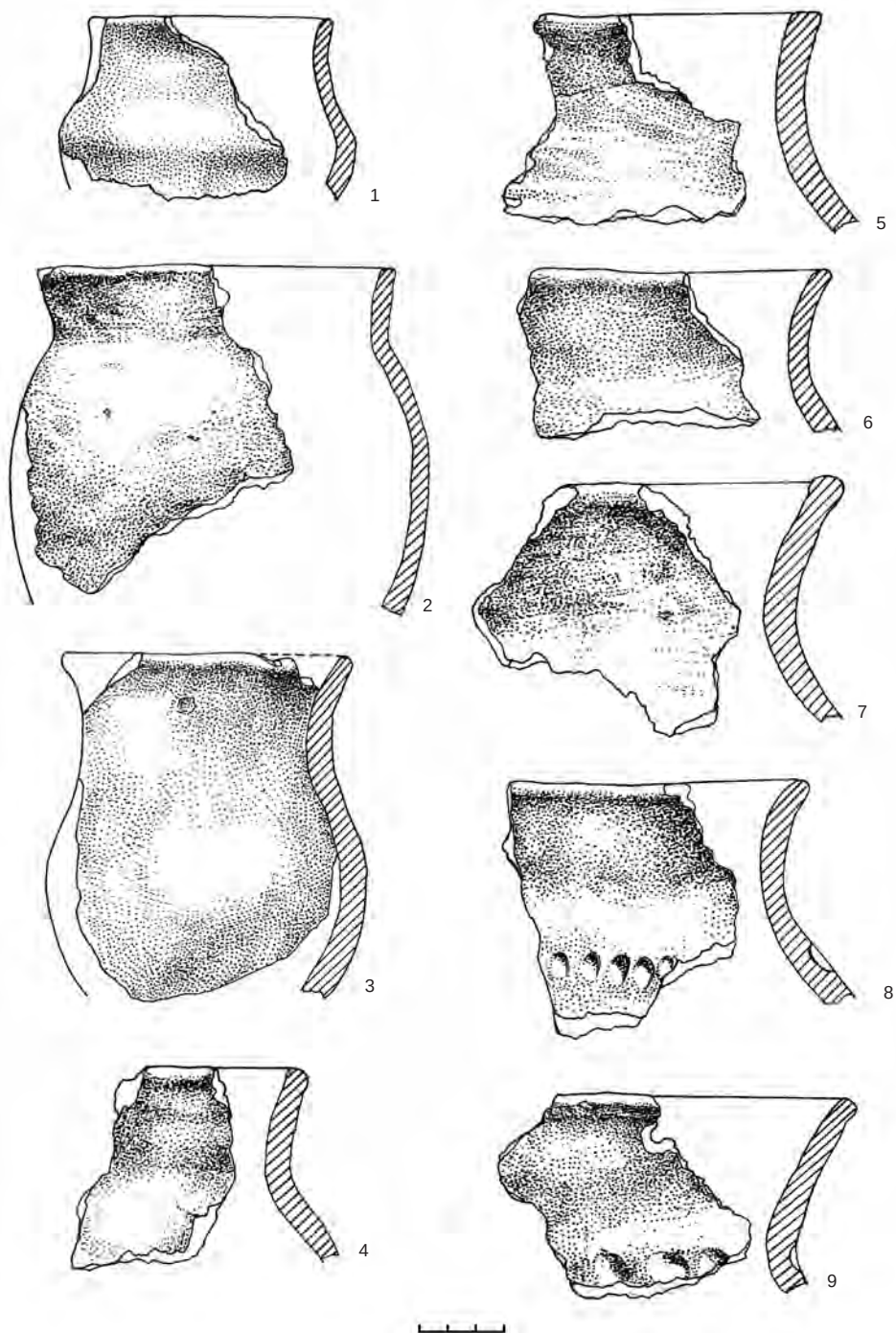

Fig. 156. Saharna Mare. Fragmente de oale din stratul cultural.

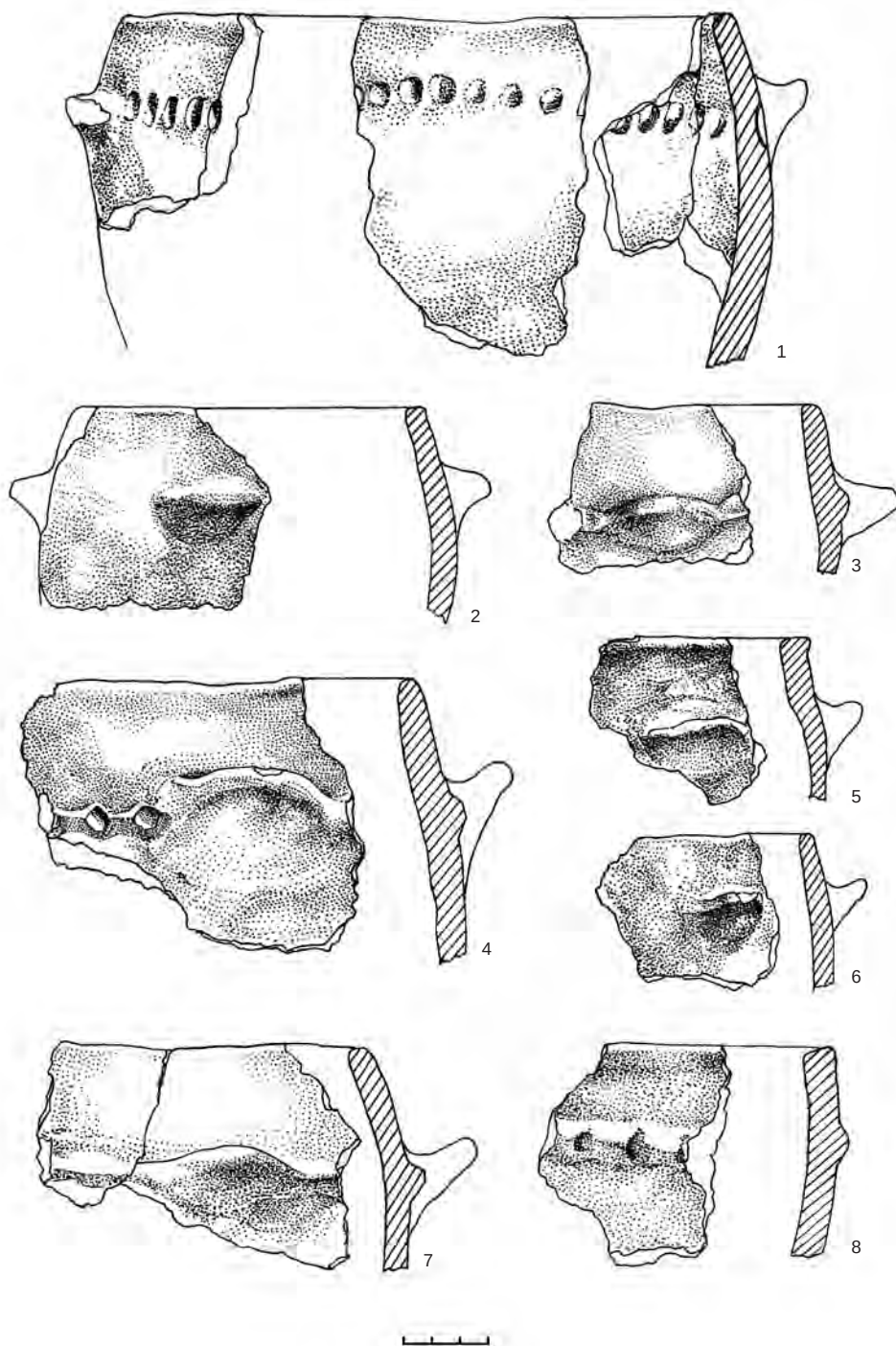

Fig. 157. Saharna Mare. Fragmente de oale din stratul cultural.

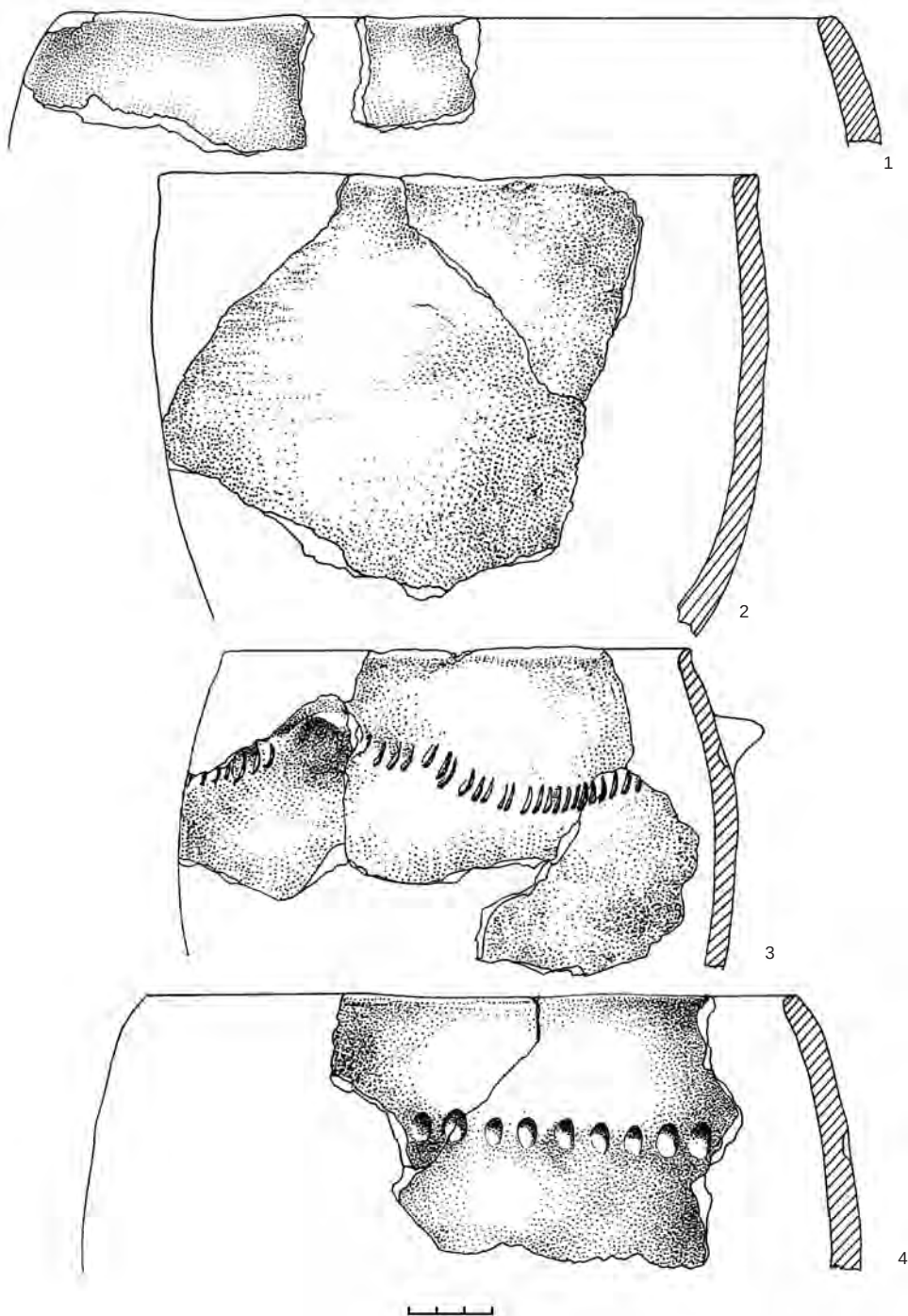

Fig. 158. Saharna Mare. Fragmente de oale din stratul cultural.

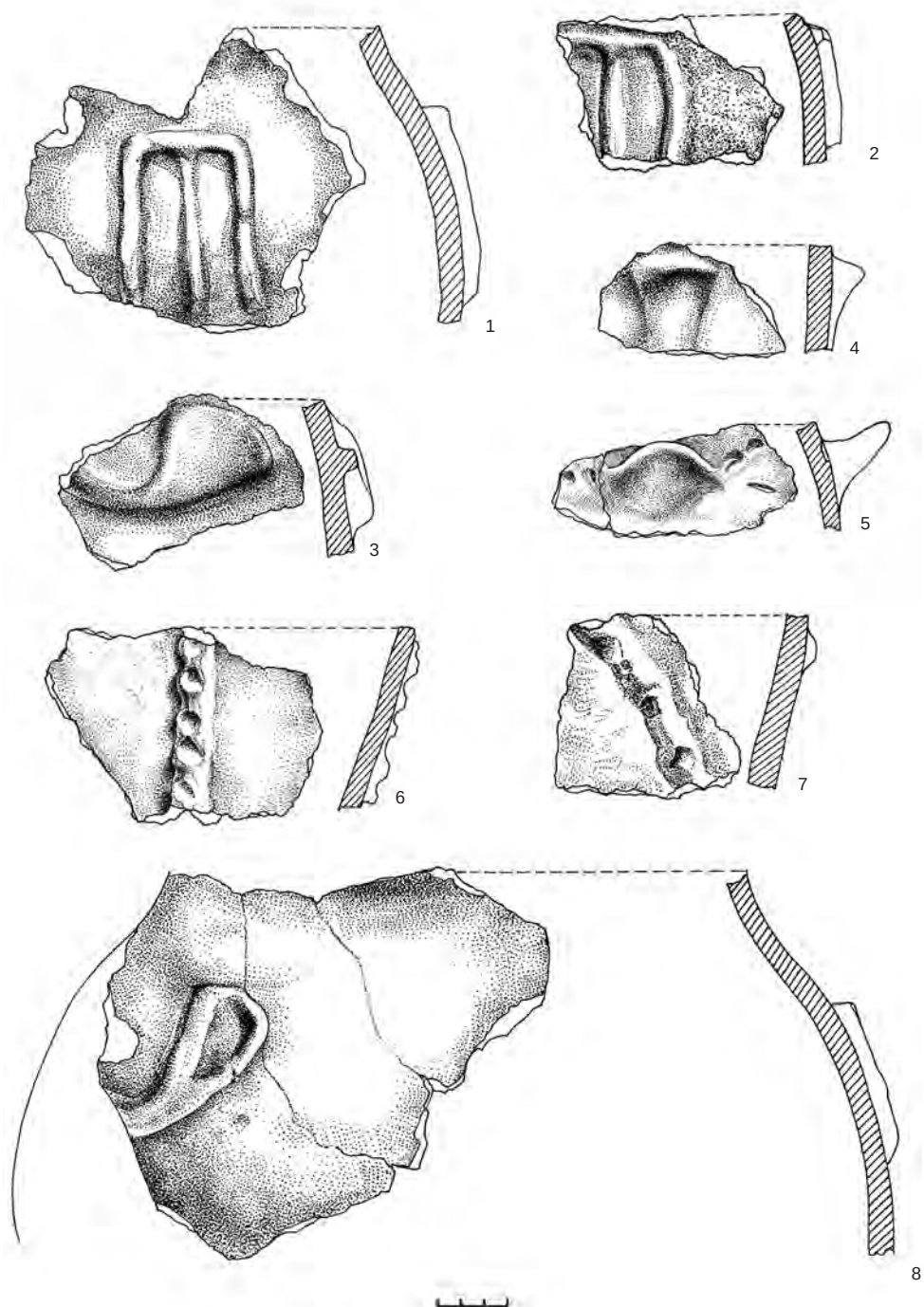

Fig. 159. Saharna Mare. Fragmente de oale din stratul cultural.

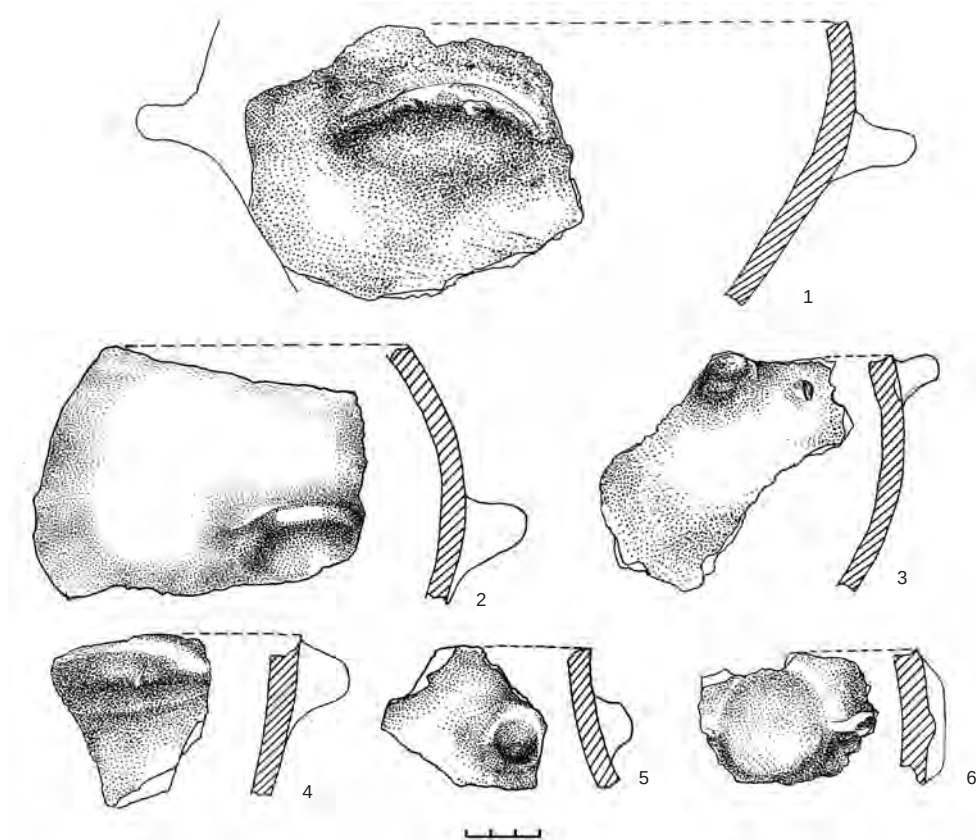

Fig. 160. Saharna Mare. Fragmente de oale din stratul cultural.

- Vase fără gât în formă de clopot cu diametrul maxim în sfertul al treilea al trunchiului (fig. 157/1, 2, 7; 158/1, 3, 4). De regulă, vasele acestui tip sunt ornamentate pe linia diametrului maxim cu decor în relief în formă de brâu alveolar, sau cu câte un șirag de alveole întrerupt de două ori patru suporturi segmentoidale (fig. 157/1, 7; 158/3). Unele piese sunt ornamentate numai cu câte un șir de alveole (fig. 158/4), iar altele sunt lipsite de decor (fig. 158/1). Vasele în formă de clopot sunt cele mai răspândite, începând cu sec. V a. Chr. și până la finele sec. III a. Chr., fiind atestate în: Moldova (Pârjolteni, Dănceni, Slobozia, Poiana), Dobrogea (Cernavoda, Ravana), Muntenia (Cernica, Tigveni), Transilvania (Cluj-Mănăștur) etc. (Никулиця 1987, 45, рис. 2).
- Vase fără gat în formă de clopot cu diametrul maxim în partea de mijloc al trunchiului, care este marcat cu câte două suporturi segmentoidale, ampla-

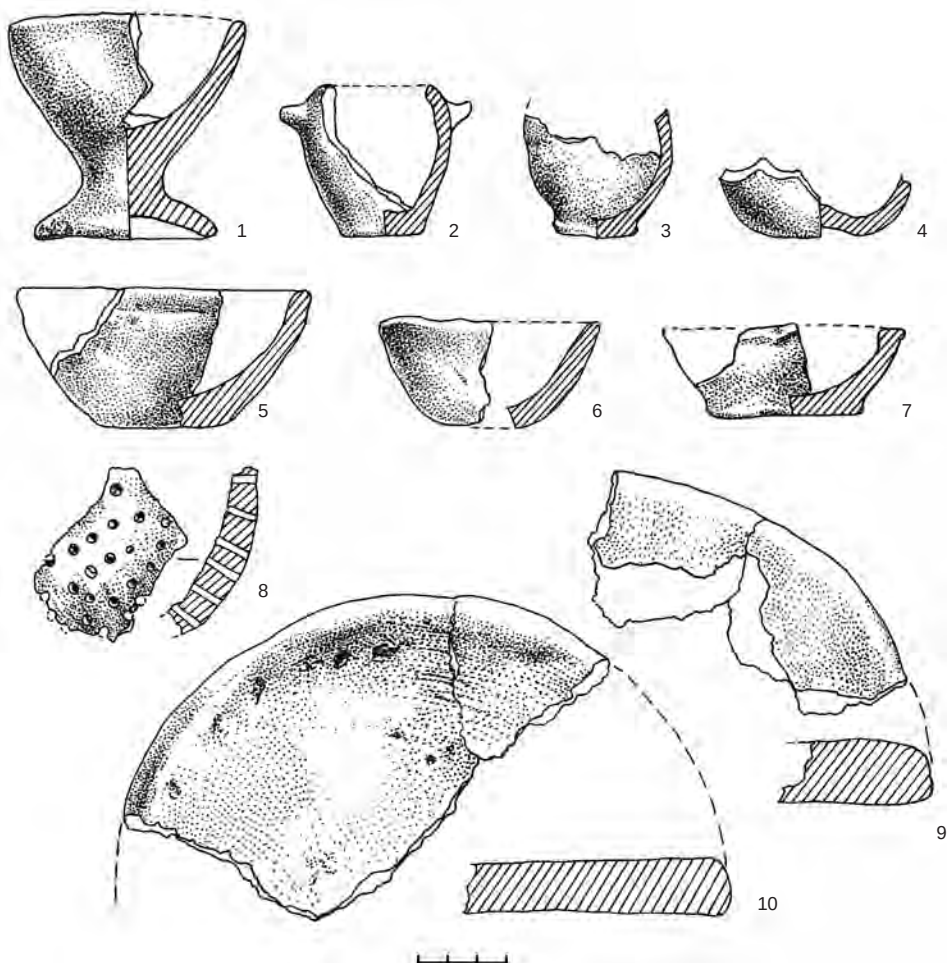

Fig. 161. Saharna Mare. Fragmente de ceramică din stratul cultural.

sate simetric (fig. 160/1, 2). Ele, la fel, sunt întâlnite la majoritatea monumentelor din sec. IV-III a. Chr.

- Vase fără gât cu trunchiul ondulat în formă de sac (fig. 158/2). Unele recipiente au decor în formă de suporturi segmentoidale (fig. 160/4) sau în formă de cilindru amplasat în partea de sus a trunchiului (fig. 160/5, 6). Vasele de acest tip sunt cunoscute după descoperirile de la Hansca (Никулицэ 1969, 136, таб. 1/4), Poiana (Vulpe, Teodor 2003, 622, fig. 143/3, 4), Murighiol (Moscalu 1983, 409) etc.
- Vase-chiup, ornamentate cu decor în relief în formă de riton (fig. 159/3, 4, 8), trident (fig. 159/1, 2) sau brâu alveolar amplasat vertical pe suprafața vasului (fig. 159/6). Recipiente cu astfel de ornament au fost descoperite la

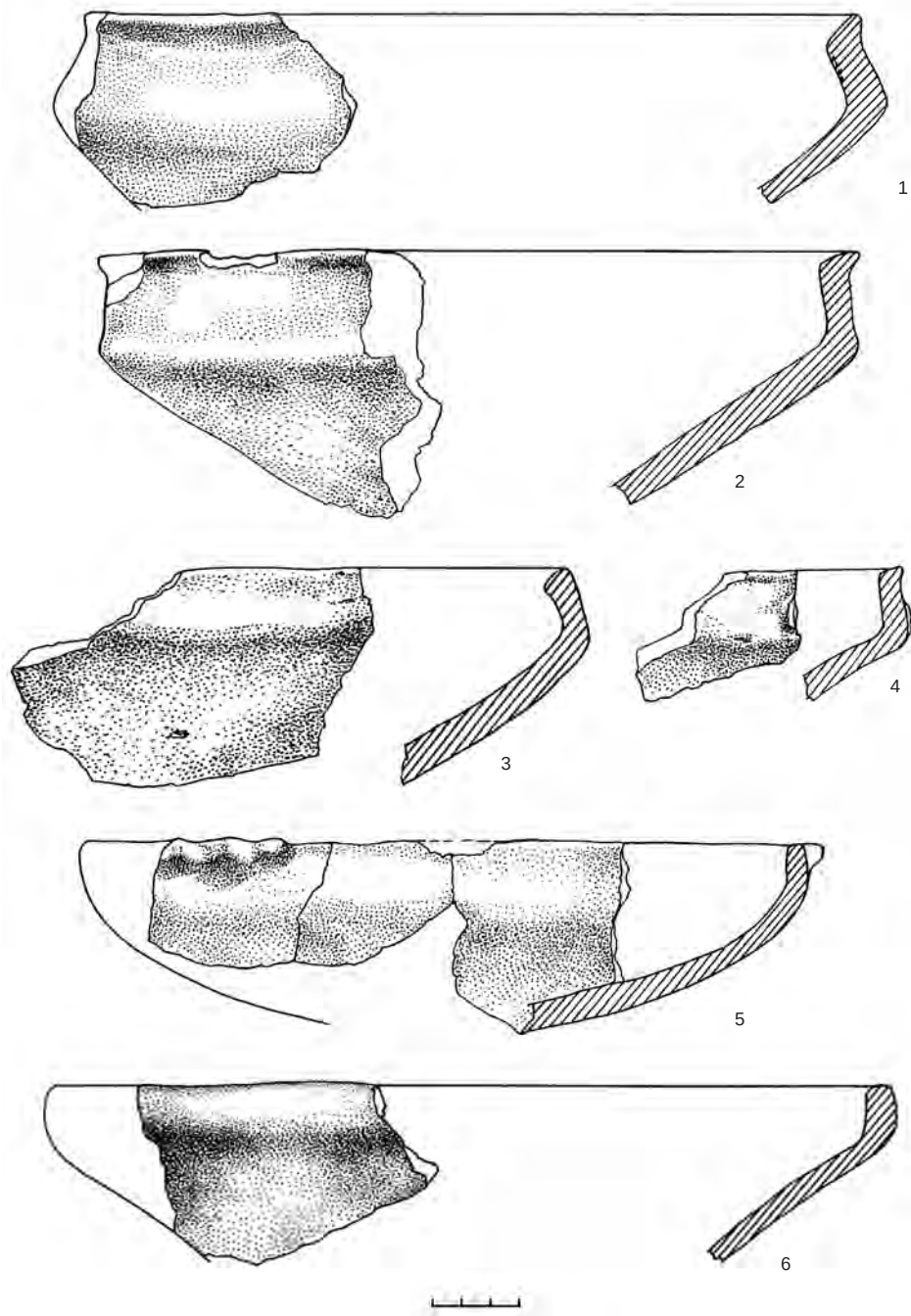

Fig. 162. Saharna Mare. Fragmente de străchini din stratul cultural.

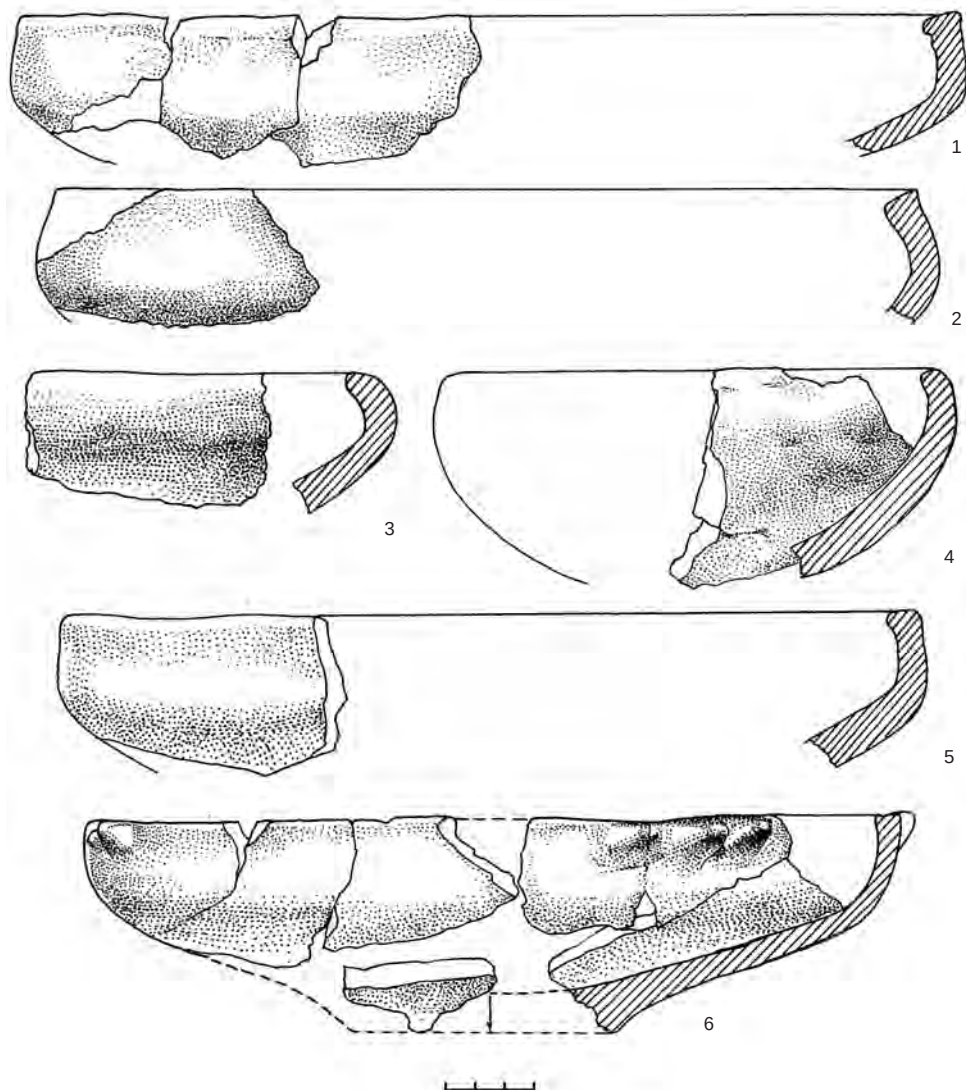

Fig. 163. Saharna Mare. Fragmente de străchini din stratul cultural.

Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 208-210, fig. 82-84), Țifu (Moscalu 1983, 382, pl. XII/3).

- Străchini cu trunchiul tronconic rotunjit, buza bine pronunțată, fundul plat neevidențiat (fig. 165/4). Un exemplar similar a fost descoperit anterior la Saharna Mare în groapa nr. 62, care a fost încadrată în sec. VIII-VII a. Chr. (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 121, fig. 118/5).
- Străchini cu trunchiul tronconic, partea de sus puțin pronunțată, cu buza teșită în exterior. Pe linia diametrului maxim al trunchiului sunt amplasate

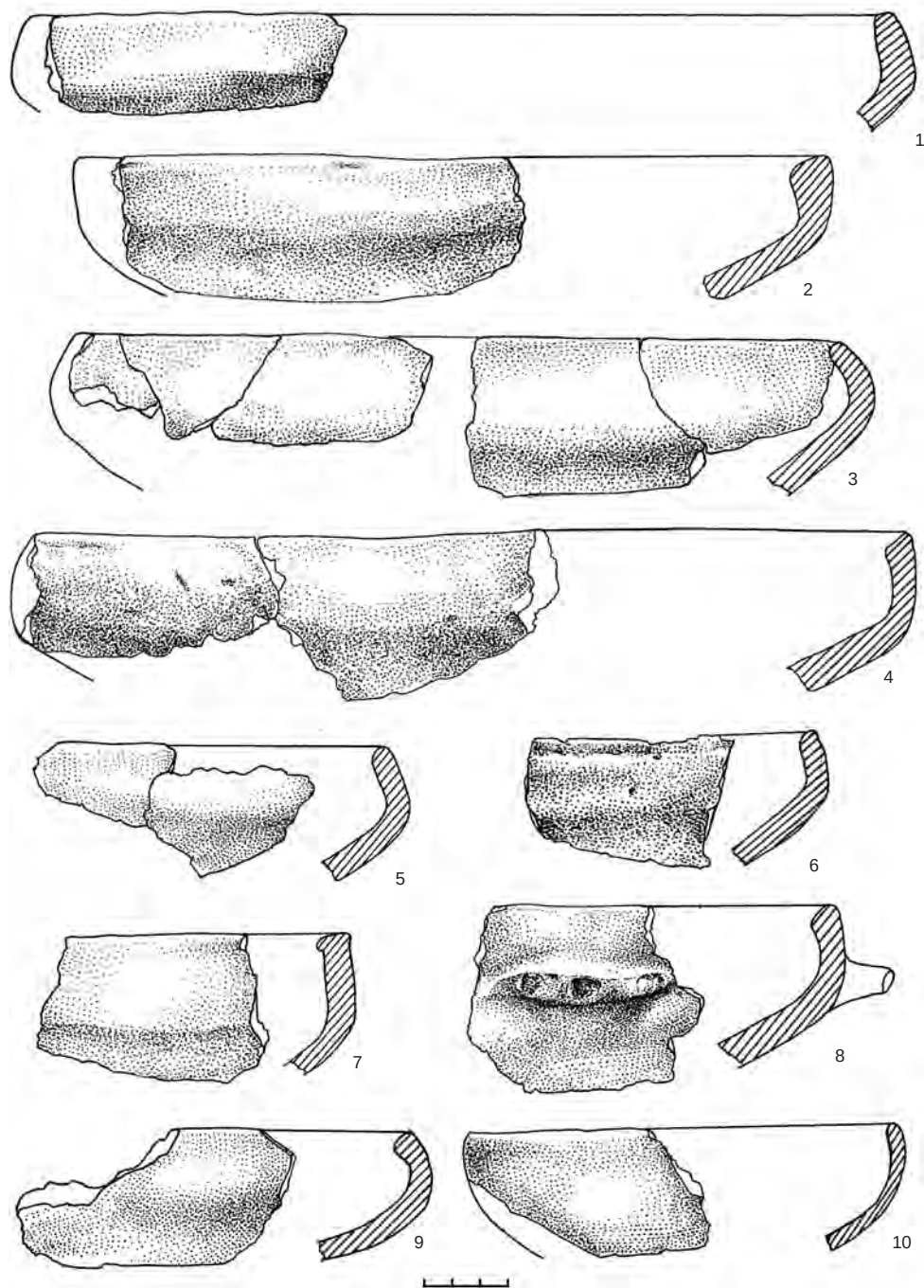

Fig. 164. Saharna Mare. Fragmente de străchini din stratul cultural.

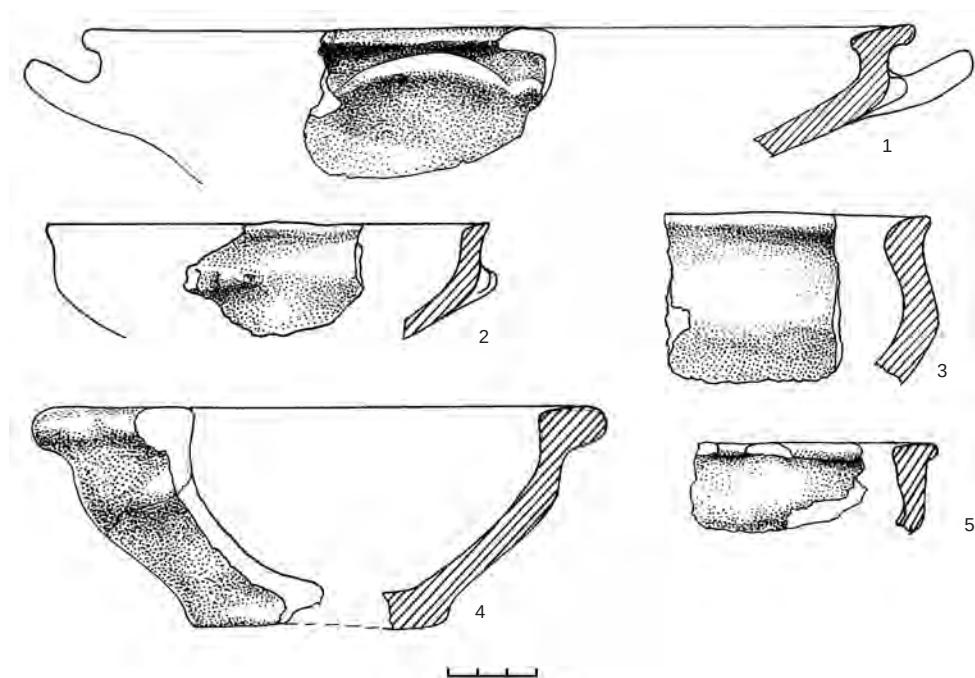

Fig. 165. Saharna Mare. Fragmente de străchini din stratul cultural.

simetric suporturi segmentoidale, îndreptate în sus (fig. 165/1, 2). Astfel de străchini sunt cunoscute la situl Saharna Mare prin cercetările anterioare (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 256, fig. 38/3). Exemplare similare au fost descoperite și la alte monumente, cum ar fi: Glinjeni (Гольцева, Камуба 1995, таб. LXXXIV/3, LXXXV/3, 5). Cronologic aceste forme de străchini se încadrează în sec. VII-VI/V a. Chr. (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 45).

- Străchini tronconice cu partea de sus înaltă, înclinată în interior și buza teșită (fig. 162/1, 2). Unele recipiente au partea de sus verticală (fig. 162/6), sau înclinată în interior (fig. 162/3, 4). De regulă, aceste exemplare se încadrează cronologic în setul de ceramică din sec. VII-VI/V a. Chr. (Гольцева, Камуба 1995, таб. LXXXV/3).
- Străchini tronconice cu buza înaltă înclinată (fig. 163/1, 2) sau răsfrântă în interior (fig. 164/4-6). Exemplare similare au fost descoperite la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 219, fig. 93/7), Alexandria Vii (Moscalu 1983, 385, pl. LIII) etc. și sunt încadrate în sec. VI-V a. Chr.
- Străchini cu trunchiul sferoidal (fig. 163/4; 164/10). Aceste recipiente sunt cunoscute după descoperirile de la diferite monumente, însă într-un număr relativ restrâns. Cronologic străchinile cu trunchiul sferoidal sunt atestate în sec. VI-V a. Chr. (Moscalu 1983, 385, pl. LIII), deși nu lipsesc nici la monu-

mentele din sec. IV-III a. Chr., cunoscute după recipientele din primul nivel dacic de la Solotvino-Cetățuie (Vasiliev et al. 2002, 53-56, 203, fig. 61/1, 2), sau de pe acropola cetății de la Brad, nivelul I, datat în aceeași perioadă (Ursachi 1995, 427, pl. 60/17; 272).

- Străchini cu partea de sus verticală, buza puțin îngroșată sau subțiată și umărul bine pronunțat (fig. 164/1, 2).

În setul de fragmente de ceramică au fost descoperite mai multe vase miniaturale, grafic întregibile. Dintre ele se evidențiază:

- Fructiere, prezentate printr-un fragment cu profilul întregibil (fig. 161/1). Fructiera avea înălțimea de 4 cm, din care înălțimea piciorușului constituia 2 cm. Diametrul gurii nu depășea 4 cm, iar al tălpii – 3 cm. O fructieră similară a fost descoperită în așezarea din sec. IV-III de la Hansca (Никулицэ, Рафалович 1974, 86, рис. 2/6).
- Văscioare fără gât în formă de clopot cu diametrul maxim în partea de sus a trunchiului, pe a cărui linie sunt amplasate două suporturi aplatizate. Înălțimea piesei este de 2,5 cm, diametrul maxim al trunchiului – 2,5 cm, diametrul gurii – 2 cm, iar diametrul fundului – de 1,5 cm (fig. 161/2).
- Vase în formă de sac cu pereții puțin rotunjiți și fundul profilat (fig. 161/3).
- Cupe mici cu fundul în formă de „umbo” (fig. 161/4).
- Străchini tronconice cu pereții rotunjiți. Acestea aveau înălțimea cuprinsă între 1,5 și 2,5 cm, diametrul gurii – 3,5-5,0 cm, diametrul fundului – 1,5-2,5 cm (fig. 161/5, 6).
- Străchini tronconice cu buza retezată orizontal (fig. 161/7).

Toate piesele miniaturale după particularitățile morfologice, dar și după formă repetă vasele de proporții mai mari, răspândite în sec. VII-III a. Chr. și sunt prezente la majoritatea monumentelor din această perioadă.

Ceramică de import

Natalia Mateevici

În urma cercetărilor arheologice efectuate la situl Saharna Mare, în anii 2009-2014, deopotrivă cu ceramica locală, traco-getică, au fost descoperite și unele fragmente de recipiente de import: amfore, vase de lux și de uz cotidian.

Dintre acestea, după numărul de fragmente și după diversitatea centrelor producătoare, se remarcă fragmentele de amfore, în care, din lumea greacă, se transporta vin, ulei de măsline, precum și vopsele, pește, nuci etc.

Analiza fragmentelor amforistice, atât a celor profilate, cât și a pereților și toartelor, ne-a permis să constatăm prezența pe piața locală (a microzonei Saharna)

a mărfurilor aduse din următoarele polisuri grecești: Thasos, Heracleea Pontică, Sinope, Chios, Samos, Cnidos, Chersones, Mende, Peparethos, Cos³⁴.

Amfora de **Thasos**, cea mai răspândită în habitatul getic, este atestată la Saharna Mare prin mai multe fragmente de toarte și pereți, dar și prin câteva fragmente profilate: picioruș, buze și o toartă cu șampilă. Piciorușul descoperit în stratul de cultură aparține unei amfore thasiene de tipul tronconic varianta II-C-3, a cărui datare se încadrează între ultimul sfert al sec. IV - prima jumătate a sec. III a. Chr. (fig. 166/1) (Niculiță et al. 2013, fig. 69/8). Aceste amfore din Thasos aveau capacitatea standardului deplin de 16,4 și 19,7 litri. O altă piesă de Thasos reprezentată de fragmentul unei buze, aparține la fel unui vas tronconic datat cu ultimul sfert al sec. IV - prima jumătate a sec. III a. Chr. (fig. 166/2), care aparține la fel tipului II-C-3, conform cronologiei elaborate de S. Monachov (Монахов 1999, 452, таб. 195/1; Монахов 2003, таб. 49/1). Este un fragment de vas cu urme de aflare în foc, dar morfologia indică anume această datare. Printre piesele de amforă thasiană se evidențiază și fragmentul unei toarte cu șampilă, aplicată în relief, a cărei citire ne-a permis atribuirea ei magistratului Aishriôn 1 (Αἰσχρίων) (fig. 166/3a), a cărui activitate decurge între 294-287 a. Chr. (fig. 166/3). Toate piesele de Thasos data-bile au fost descoperite în statul de cultură.

Un alt centru grecesc, ale cărui fragmente amforistice au fost descoperite la Saharna Mare este **Heracleea Pontică**, cunoscut producător de vinuri de calitate dar și la un preț relativ bun, comparativ cu vinurile de elită din regiunea mediteraneeană – Thasos și Chios. Lotul de fragmente de amfore heracleote este mai bogat în piese databile, fiind compus din două piciorușe și șase buze. Primul picioruș aparține unui recipient de tipul II-3 (fig. 166/4), cu capacitatea medie de 5,47-5,64 litri, datat cu anii '60-'30 ai sec. IV a. Chr. (Монахов 2003, 144). Celălalt picioruș de amfora heracleotă aparține unui vas de tipul II-A-2, care este răspândit între sfârșitul sec. IV și începutul sec. III a. Chr. (fig. 166/5). Capacitatea acestor vase oscilează între 4,37 și 4,23 litri (Монахов 2003, 144). Cel mai timpuriu este fragmentul de buze de amforă pithoidă, varianta I-4, datate cu primul sfert al sec. IV a. Chr. (fig. 166/11). Astfel de vase aveau capacitatea de 9,85 litri (Монахов 2003, 143). Două buze de amfore aparțin unui și același tip II-A-2. Prima a fost descoperită în groapa nr. 222 (fig. 166/6), iar cea de a doua în construcția nr. 4 (fig. 166/7). Ambele piese datează între sfârșitul sec. IV și începutul sec. III a. Chr. Din embletonul „zidului” defensiv de pe latura de nord provine o altă buză de amforă, care ar putea aparține unui vas de tipul II-A, varianta II-A-2, datată cu sfârșitul sec. IV - începutul sec. III a. Chr. (fig. 166/8). O altă buză de amforă heracleotă, care provine din stratul de cultură (fig. 166/9), aparține unui vas de tipul II-A-3, datat cu începutul

³⁴ Constatarea se bazează și pe informațiile provenite din cercetările din 2001-2008 și publicate anterior: Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 136-140; Mateevici, Zanoci 2009, 197-203; Mateevici 2015, 48-55.

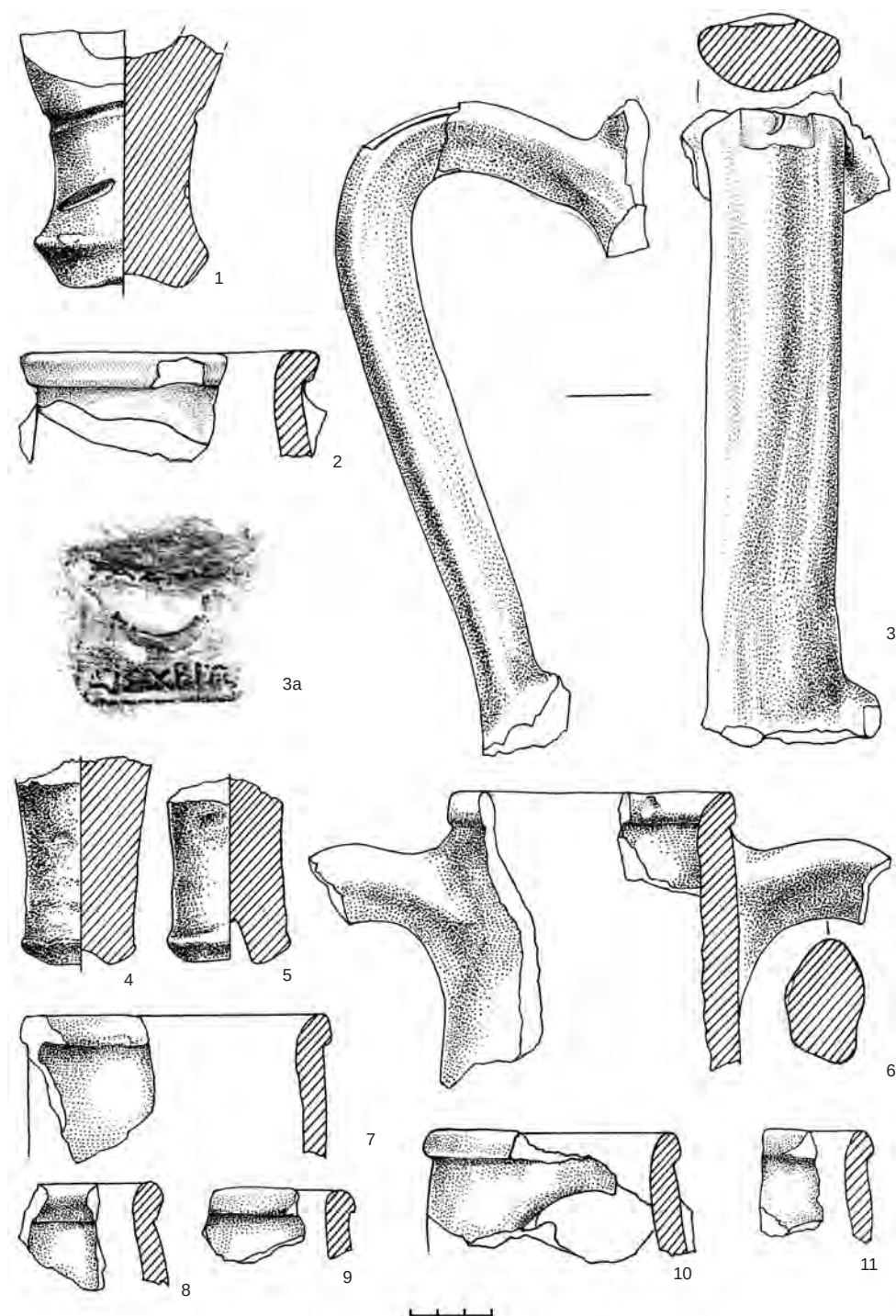

Fig. 166. Saharna Mare. Fragmente de amfore: 1-3 - Thasos; 4-12 - Heracleea Pontică.

sec. III a. Chr. (Монахов 2003, 144). Cel de al cincilea fragment de buză de amforă de Heracleea aparține la fel unei amfore de tipul II-A-2 (fig. 166/10) și este atestată în stratul de cultură.

Printre fragmentele amforistice de la Saharna Mare menționăm și prezența producției insulei **Chios**. Fragmentele chiote sunt multiple, în special multe toarte, funduri, pereți. Fragmentele de toarte, de obicei, nu pot oferi multă informație pentru datarea unei piese, însă în unele cazuri, știind perioada de circulare a vaselor, se poate încerca o anumită încadrare cronologică a unor fragmente neprofilate. Astfel, îndrăznim de a presupune datarea unei toarte de amforă chiotă (fig. 167/1), descoperită în dărâmătura „zidului” de pe latura de sud, cu sec. IV a. Chr., cel târziu în al treilea sfert al sec. IV a. Chr. Pentru această încadrare cronologică pledează faptul că, vasele chiote de tipul V-B, cu piciorul în formă de manșon, sunt difuzate în regiunile nord și nord-vest pontice începând cu primul sfert al sec. IV și până în cel de al treilea sfert al aceluiași secol. În urma cercetărilor arheologice, efectuate în 2009-2015, la Saharna Mare, au fost descoperite un fragment de buza de amforă chiotă de tipul V-B, datată cu primul sfert al sec. IV - al treilea sfert al sec. IV a. Chr. (fig. 167/2) și piciorușul unui vas de tip IV-B, datat cu ultimul sfert al sec. V a. Chr. (fig. 167/3). De obicei, vasele acestor două tipuri aveau volumul standardului maxim de 22,40 litri (Монахов 2003, 24). Astfel, cantitatea considerabilă a fragmentelor de toarte și pereți, descoperite la Saharna Mare, confirmă prezența impunătoare a vinului chiot în această regiune.

Un alt centru producător, prezent în microzona Saharna, este **Cnidosul**. Acesta este reprezentat prin fragmentul de buză a unei amfore, descoperit în stratul de cultură de sub „zidul defensiv” de pe latura de est (fig. 167/4). Piesa aparținuse unui recipient de tipul I-D, cu gâtul cilindric și buza în formă de ciupercă, care se datează cu cel de a doilea - al treilea sfert ale sec. IV a. Chr. O altă piesă de amforă de Cnidos, reprezintă un picioruș, descoperit în stratul de cultură. Acesta aparține unui vas cu picior în formă de manșon tronconic, de tip pithoid II-B-1 (fig. 167/5), care se încadrează între cel de al treilea sfert al sec. IV și începutul sec. III a. Chr. Vasele standard ale acestui tip sunt de dimensiuni mari, cu capacitatea de 36,11 și 32,80 litri (Монахов 2003, 110).

Prezența vinului și a uleiului de **Sinope** pe piața locală din regiunea Saharna este atestată prin fragmente de amfore, printre care și câteva exemplare profilate. Fragmentul unei buze de amforă a fost descoperit în emplectonul „zidului” de pe latura de est (fig. 167/6). Piesa dată aparținuse unui vas de tip tronconic, varianta I-C, a cărui datare se încadrează între sferturile doi și trei ale sec. IV a. Chr. Capacitatea amforelor de acest tip este de 19,7 litri (Монахов 1999, fig. 155/1; Монахов 2003, 158). Un alt fragment databil este piciorușul unei amfore (fig. 167/7) de tipul

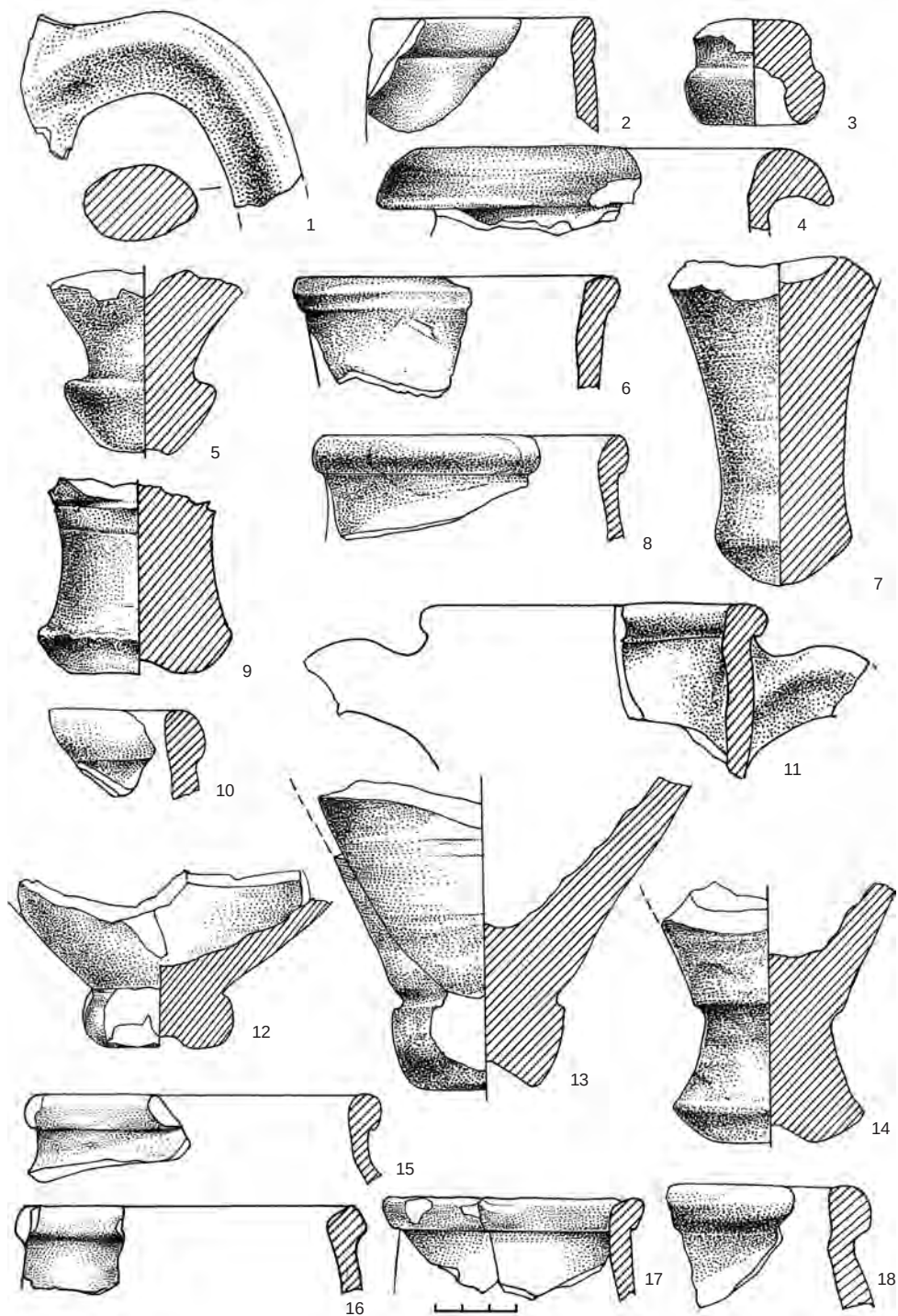

Fig. 167. Saharna Mare. Fragmente de amfore: 1-3 - Chios; 4-5 - Cnidos; 7-8 - Sinope; 9,10 - Peparethos; 11 - Chersones; 12-18 - centre incerte.

pithoid, varianta II-D (mijlocul sec. IV - mijlocul sec. III a. Chr.), cu capacitatea de 17,52 litri. Cel de al treilea fragment de amforă sinopeană este o buză ce aparține unui vas de tipul tronconic, varianta I-D (fig. 167/8), care se datează în cel de al treilea sfert al sec. IV a. Chr. Astfel de amfore au, de obicei, capacitatea de 17,52 și 13, 13 litri (Монахов 2003, 158).

Importul de vin de **Peparethos** în mediul barbar al regiunii în discuție este reprezentat de mai puține fragmente de amforă, printre care de piciorușul unui vas de tipul I-B (Chertomlyk), datat cu mijlocul - al treilea sfert al sec. IV a. Chr. (fig. 167/9). Amforele de acest tip aveau capacitate de 16,4, 14,77 și 13,13 litri. Aceluiași tip de amforă aparține și fragmentul unei buze (fig. 167/10).

Buza unei amforele de **Chersones**, descoperită în construcția nr. 5, este atribuită unui vas datat cu ultimul sfert al sec. IV - prima treime a sec. III a. Chr. (fig. 167/11).

Printre fragmentele de amfore, ce au aparținut anumitor centre producătoare, au mai fost sesizate și fragmente, care au aparținut unor centre încă necunoscute. Astfel, un picioruș de amforă cu talpa lată, formând un valț masiv, cu o mică adâncitură în ea (fig. 16/12) aparține unui centru neidentificat. Acest fragment de amforă a fost sesizat în groapa nr. 159. Datarea piesei, care cu siguranță aparținuse unui vas de mărimi mari, este în jurul mijlocului sec. IV - până în anii '20 ai aceleiași secol. Cercetătorul rus Monachov lansează foarte atent presupunerea apartenenței acestui tip amforistic la un nou tip de amfore chiote (sic!) (Монахов 1999, 369, таб. 161/3). Însă, pasta din care a fost confecționat acest vas contravine supoziției date, întrucât nu este o pastă tipică amforelor chiote (conține multă mică argintie și nisip). Menționăm încă vreo câteva piese de o proveniență încă incertă, printre ele un picioruș cu pseudomanșon (fig. 167/13). Piesa are, în linii generale, trăsături morfologice asemănătoare amforelor chiote din a doua jumătate a sec. V a. Chr. (cu gâtul cilindric și picior pseudomanșon), dar la momentul de față nu ne putem pronunța cu siguranță asupra acestui fapt. Însă, fără nicio îndoială, piesa este de proveniență mediteraneeană. Fragmentul unui alt picioruș de amforă (fig. 167/14) ce aparține unui centru producător mediteraneean de origine încă nedeterminată (pasta se aseamănă cu cea thasiană) ar putea fi datat cu sec. IV a. Chr. Alte câteva buze de amfore, la fel, sunt atribuite unor centre incerte. Fragmentul de amforă, lucrat din pastă asemănătoare celei de Chersones, a fost descoperit în dărâmătura „zidului” de pe latura de sud. El ar putea fi datat în limita celei de a doua jumătăți a sec. IV și prima jumătate a sec. III a. Chr. (fig. 167/15). Celelalte câteva fragmente de buze (fig. 167/16-18) nedatabile au fost descoperite în stratul de cultură.

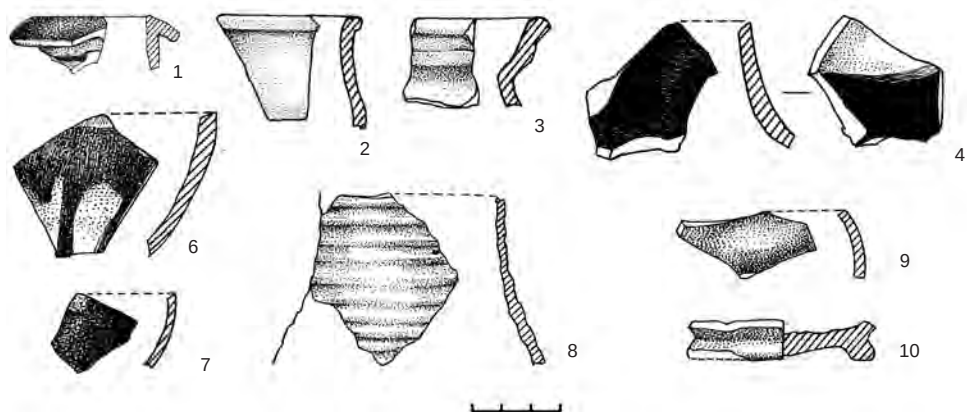

Fig. 168. Saharna Mare. Fragmente de ceramică de lux.

Printre piesele de vase de proveniență grecească, lucrate la roată, a fost sesizată și o mică cantitate de fragmente de vase (nerepresentative/neexpresive) cu firnis negru, buze și pereți de kantharos și kylixuri, pereți de vase „închise”, majoritatea cărora datează cu a doua jumătate a sec IV a. Chr. (fig. 168/1, 4, 6, 7). De proveniență grecească sunt și câteva fragmente de vase cenușii executate la roată, majoritatea cărora fiind fragmente de urcioare (fig. 168/2, 3, 8-10).

* * *

În urma studierii vestigiilor arheologice din sec. VI-III a. Chr., descoperite în ultimii ani la Saharna Mare, au devenit posibile următoarele constatări:

- Situl a fost apărat cu un sistem defensiv complex, edificat după rigorile ingineresti ale timpului. Acesta consta dintr-un „zid” ce înconjură situl de jur-împrejur, amplificat pe latura de vest, prin care se făcea legătura cu lumea înconjurătoare, cu un șanț de apărare și trei bastioane, iar pe cea de est, dinspre Nistru – cu alte opt bastioane, amplasate la flancuri.
- Edificarea elementelor defensive pe laturile de nord, est și sud, care actualmente sunt aproape inaccesibile, conduce la ideea că malurile promontoriului în mil. I a. Chr. erau mult mai line și, prin urmare, destul de accesibile.
- Prezența complexelor închise cu materiale crono-indicatorie din diferite etape istorice demonstrează că promontoriul a fost locuit permanent.
- Descoperirea obiectelor confecționate din metal, os, piatră, lut etc. constituie o dovadă incontestabilă a nivelului relativ înalt de dezvoltare economică a comunităților de pe acest sit.
- Răspândirea materialelor de import grecesc – amfore, ceramică de lux, podobe – prezintă un argument ce indică existența relațiilor comerciale cu coloniile grecești de pe litoralul de nord-vest al Pontului Euxin.

- Amplasarea strategic importantă, suprafața impunătoare (6 ha), sistemul defensiv aproape invulnerabil, presupun că situl de pe promontoriul Saharna Mare a jucat un important rol administrativ, economic și militar.

7. Stratigrafie și cronologie

În urma investigațiilor arheologice, efectuate pe promontoriul Saharna Mare în anii 2001-2007 (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 10-150, diagramele 1-8, tab. 2), precum și a celor din perioada 2009-2014 a devenit posibilă studierea caracterului și principiilor de sedimentare a artefactelor în stratul cultural. Prin secțiunile trasate în diferite sectoare ale promontoriului a fost scoasă în evidență prezența urmelor de locuire în tot spațiul investigat. Însă, corelarea stratigrafiei orizontale cu cea verticală relatează că, în perioada cuprinsă între sfârșitul mileniului II și prima jumătate a mileniului I a. Chr., mai intens a fost locuită regiunea sud-vestică a promontoriului, unde s-au perindat stabilimentele atribuite orizontului cu ceramică incizată, culturilor Cozia-Saharna și Basarabi-Șoldănești. Începând cu secolul VII a. Chr., dar mai accentuat în perioada secolelor IV-III a. Chr., urmele de locuire au fost evidențiate pe un spațiu mult mai vast, cuprinzând, practic, toată suprafața promontoriului (fig. 9).

Reconstituirea veridică, în baza materialelor arheologice disponibile actualmente, a tabloului evoluției în spațiu și în timp al stabilimentelor ce s-au perindat pe promontoriul Saharna Mare este prematură. Însă, o încercare de a contura *a grosso modo* spațiile în care acestea ar fi putut fi amplasate, o considerăm acceptabilă, cu condiția că coeficientul de credibilitate a asemenea localizări rămâne încă la nivelul de discuții.

Este cunoscut faptul că complexele arheologice la siturile din regiunea de silvostepă pot fi evidențiate completamente, numai prin cercetări arheologice de amploare. Edificiile ridicate pe nivelul antic de călcare, construite din carcasă de lemn unsă cu lut, cu timpul dispar dizolvându-se în stratul cultural. Natural se conservează doar rămășițele edificiilor, care ocazional ori din alte considerente au fost incendiate.

Cercetările experimentale asupra formării habitatului preistoric realizate în cadrul proiectului Laboratorului de Cercetări Științifice „Tracologie” al Universității de Stat din Moldova, au demonstrat că vestigiile descoperite reflectă adecvat situația preistorică, constituind surse arheologice incontestabile ce pot fi larg utilizate în cadrul studiilor interdisciplinare (Niculiță, Niciu 2014, 121-206). Însă, majoritatea construcțiilor de suprafață, nefiind evidențiate arheologic, din cauza dispariției, rămân în afara cercetărilor și nu pot fi luate în calcul la studierea sistemului arhitectonic al edificiilor și a amplasării lor în cadrul sitului.

În cazul așezării Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, încercarea de a contura aproximativ spațiul ocupat de stabilimentele orizonturilor cultural-cronologice, ar-

heologic determinate, se fondează pe informații ce rezultă din analiza datelor stratigrafice, ortofotoplanurilor, prospecțiunilor magnetometrice, corelate cu statistica materialelor sesizate în sectoarele cu o concentrare sporită a artefactelor. În toate etapele evoluției orizonturilor cultural-cronologice ce s-au perindat în decursul secolelor XII - sfârșitul sec. III. a. Chr., partea sud-vest-centrală a promontoriului Saharna Mare prezenta, după cum rezultă din statistica vestigiilor arheologice, zona în care artefactele erau cel mai intensiv concentrate. Această situație este confirmată și de rezultatele prospecțiunilor magnetometrice (fig. 19).

Așezarea atribuită orizontului „cu ceramică incizată”, după cum relatează statistica vestigiilor din perioada sec. XII-XI a. Chr., ocupa un sector relativ modest al acestui spațiu. Însă, în pofida faptului că localizarea lui rămâne pentru moment încă incertă, această așezare a constituit nucleul următoarelor stabilimente de pe promontoriu.

Situl atribuit culturii Cozia-Saharna se întindea pe o suprafață mult mai mare, fapt demonstrat de cercetările arheologice prin care au fost descoperite rămășițe de la construcții defensive, locative, gospodărești și de cult, precum și un bogat și variat material ceramic. Această supoziție e sprijinită și de observațiile stratigrafice. Astfel, în secțiunea 4, ce traversează promontoriul de la nord la sud pe o distanță de 200 m, majoritatea materialelor arheologice ce aparțin culturii Cozia-Saharna sunt concentrate în sectoarele de centru și de sud ale secțiunii, în stratul II, constituit din sol cenușiu cu grosimea de 0,4-0,6 m, ce prezenta nivelul antic de călcare. O situație similară a fost identificată și pe axa longitudinală a promontoriului (vest-est), cercetată prin secțiunile 10-11 pe o lungime de 140 m, unde artefactele de tip Cozia-Saharna sunt preponderente în sectorul de vest (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 140-150, diagramele 1-8, tab. 2). Situl ocupa și spațiul din extrema de sud-vest al promontoriului, unde prin intermediul secțiunilor 25-27 a fost evidențiat un șir de vestigii atribuite aceiași culturi. Astfel, la etapa actuală a cercetării s-ar putea constata că așezarea deschisă și „citadela” din sec. X-IX a. Chr. ocupau cea mai mare parte a promontoriului Saharna Mare.

Conturarea teritoriului ocupat de așezarea Basarabi-Șoldănești implică un șir de dificultăți. Aici, ca și la majoritatea siturilor din regiunea Nistrului Mijlociu, nivelul Basarabi-Șoldănești îl suprapune pe cel al culturii Cozia-Saharna. Imposibilitatea, în baza materialelor disponibile, de a stabili principalele criterii ce ar contribui la delimitarea acestor două orizonturi, a condus la apariția ideii despre existența etapei „... Saharna-Șoldănești/Șoldănești I datată cu cumpăna secolelor IX/VIII - primul sfert al sec. VIII a. Chr.” (Дараран, Камыба, 2008, 46, рис. 1). Probabil, spre finele sec. IX - începutul sec. VIII a. Chr., în așa-zisa „etapă finală” a culturii Cozia-Saharna se răspândește tot mai larg ornamentul constituit din figuri geometrice hașurate și înscrise, panglici în formă de zigzag, formate din linii de unghiuri sau triunghiuri hașurate etc. cunoscute după descoperirile de la Alcedar III (Камыба 2000a, 453, рис. CVII/9; 455, рис. CIX/4, 6, 8, 10; 456, рис. CX/9),

Mateuți „La Bașnă” (Кашуба 2000a, 436, рис. XCII/7, 12; 437, рис. XCIII/7, 16; 438, рис. XCIV/7-10), Solonceni „Hlinaia” (Кашуба 2000a, 423 рис. LXXXII/5, 6; 424, рис. LXXXIII/1, 2, 4, 5), Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LXIX/2, 4, 5; LXXI/5, 6, 8; LXXVI), Saharna „Țiglău” (Niculiță, Nicic 2014, 258, fig. 43/3-14; 269, fig. 54/1, 9, 13, 15, 17; 299, fig. 84/3a-3c; 319, fig. 104/2). În fond maniera de redare a decorului prin combinații din ornamente în relief și diverse figuri geometrice hașurate cu linii incizate rămân aceleași. Anume aceasta creează dificultăți în determinarea pieselor și separarea sortimentului ceramic al culturii Cozia-Saharna de cel al culturii Basarabi-Șoldănești. Pe promontoriul Saharna Mare majoritatea materialului ceramic, ce poate fi atribuit orizontului Basarabi-Șoldănești a fost sesizat aproximativ în același areal ca și materialele orizontului Cozia-Saharna. Complexele descoperite: bordeiele 1 și 2, șanțul, vetrele etc. sunt amplasate cu preponderență în extrema de sud-vest, la apus de linia de apărare a cetății traco-getice, în spațiul dintre bastionul de sud și cel central.

În secolele VI-V a. Chr. se observa o învioreare vădită în evoluția comunităților din zona Nistrului Mijlociu, care se manifestă printr-o creștere esențială a numărului așezărilor deschise și fortificate. Situl de pe promontoriul Saharna Mare, spre sec. IV-III a. Chr., atinge apogeul său de dezvoltare, încorporând cea mai mare parte a promontoriului, fiind întărit cu un sistem, conceptual nou, de fortificare, necunoscut până la această vreme. Incinta cetății de 6 ha era relativ compact locuită, despre ce mărturisesc vestigiile arheologice descoperite pe întreaga suprafață.

Analiza materialelor recoltate prin investigații arheologice în diferite sectoare ale promontoriului Saharna Mare a permis evidențierea a patru orizonturi cultural-cronologice care, în linii majore, prezintă tot atâtea culturi arheologice.

Dacă identificarea spațiilor ocupate succesiv de stabilimentele acestor culturi pare a fi rezolvabilă prin viitoarele investigații de proporții, determinarea diapa-zoanelor cronologice și stabilirea consecutivității funcționării acestor situri, rămân încă discutabile. Clarificarea acestor deziderate depinde completamente de sesizarea vestigiilor crono-indicatorie, corelarea stratigrafică a materialelor și în primul rând a complexelor închise.

Funcționarea unor așezări cu „ceramică incizată” în microzona Saharna a fost remarcată recent (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 47-48; Niculiță, Zanoci, Băț 2016), deși în siturile Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, Saharna Mică, Saharna „Țiglău” etc., ceramica cu decor incizat e cunoscută de decenii. Însă această categorie de ceramică, descoperită în stratul cultural și în complexe, de regulă, se întâlnește împreună cu piese ornamentate cu decor în relief și ștanțat.

Descoperirea complexelor închise, gropilor 119 (6/15/2010) și 177 (6/23/2013) la situl Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” și gropilor 8 (C. 11, Gr. 8) și 9 (C. 12, Gr. 9) la așezarea Saharna „Țiglău”, pare să schimbe radical situația.

În groapa 119, descoperită la adâncimea de 1,20 m de la nivelul actual de călcare s-au descoperit 49 fragmente de la diferite tipuri de vase, o parte din care acoperite cu decor în relief și incizat. Complexul a fost suprapus de un strat nebulversat de sol cenușos, gros de 0,50 m. Deasupra acestui strat a fost surprinsă o aglomerație de oase umane, depuse, în cea mai mare parte, în poziție anatomică. În acest complex oasele umane erau în asociere cu fragmente de ceramică cu decor în relief, incizat și ștanțat. Lipsa urmelor de bulversare a umpluturii complexului 119 de către cei ce au amenajat aglomerația de oseminte, cât și diferența de nivele de 0,50 m între ambele complexe, demonstrează, fără echivoc, amenajarea lor în diferite perioade cronologice. Faptul că acest complex nu conținea fragmente de vase cu decor ștanțat, înclină spre ideea că a aparținut orizontului „cu ceramică incizată” ce forma grupul Holercani-Hansca, datat cu finele sec. XII - sec. XI a. Chr. (Levițki 1994a, 219-256, 230).

O situație stratigrafică similară a fost sesizată la așezarea Saharna „Țiglău”, unde s-a stabilit că groapa 8 conținea un lot de ceramică, din care unele piese erau ornamentate cu decor incizat. Groapa 8 a fost intersectată de groapa 9, în a cărei umplătură au fost găsite fragmente de vase cu decor în relief, incizat și ștanțat (Niculică, Nicic 2014, 34-35; 303, fig. 88/1-10; 304, fig. 89/1-9. Prin urmare, groapa 8 este mult mai timpurie și a funcționat în perioada când în stabilimentul de pe promontoriul Saharna „Țiglău” încă nu era cunoscut și nu se utiliza decorul ștanțat. Aceste relatări stratigrafice sesizate la așezările Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” și Saharna „Țiglău” indică o succesiune în vreme, într-o oarecare măsură, și în spațiu a acestor două obiective, însă nu și perioada funcționării stabilimentului „cu ceramică incizată”. Corelarea vestigiilor arheologice descoperite la siturile Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, Saharna Mică, Saharna „Țiglău” și în primul rând a materialelor din complexe închise, pun la dispoziție informații ce permit unele rectificări în cronologia devenită deja tradițională a orizontului „cu ceramică incizată”. În acest context rolul complexului 177 (6/23/2013), grație materialelor pe care le conține, este definitoriu. Prezența acului din bronz cu urechiușă și fragmentelor de vase cu decor incizat, constituie un argument incontestabil în determinarea culturală și cronologică a grupului Holercani-Hansca.

Acul de bronz (*Ösennadel*), caracteristic monumentelor Pre-Lausitz din Europa Centrală are similitudini și în spațiul pruto-nistean, dar și în regiunile limitrofe. La așezarea Petrușeni III, raionul Râșcani, piesa aproape identică cu cea din complexul 177, a fost descoperită în „cenușarul nr. 2”, în asociere cu 580 de fragmente de vase ale culturii Noua (Sava 2014, 78, fig. 9/12). Exemplarul de la Rotbav, jud. Brașov a fost găsit într-un context arheologic ce indică perioada sec. XIII-XII a. Chr. (Dietrich, Dietrich 2008, 90, Taf. II/2; Dietrich 2014, 142, Taf. 164/2).

În lipsa materialelor caracteristice fazei finale a bronzului târziu și prezența recipientelor cu decor incizat permit „întinerirea” complexului 177, atribuindu-l secolului al XII a. Chr. Fraționarea acestei perioade la începutul, mijlocul ori sfârșitul

secolului al XII-lea e imposibilă, dat fiind faptul că nu există, pentru moment, nici un suport crono-diagnostic concret ce ar îndreptăți segmentarea lui. Sfârșitul sitului cu ceramică incizată nu poate fi determinat cu certitudine nici cultural, nici cronologic. Practica de a atribui monumentele cu ceramică ornamentată cu decor în relief, incizat și ștanțat „în corpore” culturii Cozia-Saharna din sec. IX - prima jumătate a secolului VIII a. Chr. considerăm că e depășită. Decorul în relief în formă de brâie cu sau fără alveole, ori creștături, este frecvent întâlnit în sortimentul ceramic din așezările perioadei târzii ale epocii bronzului de la Cobâlnea, Bălăbănești, Mereni etc. (Sava 2014, 231, fig. 152/1-6; 278, fig. 163/20, 23, 24; 303, fig. 178/2, 4, 8).

Ornamentul incizat, actualmente considerat caracteristic grupului de monumente Holercani-Hansca, apare cu mult înainte, fiind folosit și în faza finală a bronzului, cunoscut după recipientele cu gâtul cilindric, trunchiul globular cu umărul profilat acoperit cu decor în formă de triunghiuri hașurate cu linii incizate, descoperite la Tudora (Sava 2014, 325, fig. 191/2), Dorobanțu, Fitionești (Morintz 1978, 128, fig. 65/5; 129, fig. 66/7), Sabatinovka (Черняков 1985, 65, рис. 25/23) etc.

Unele forme ceramice din orizontul „cu ceramică incizată” își au începutul în epoca bronzului târziu. Din ele, în acest sens, prezintă interes:

- vasele cu gâtul arcuit și trunchiul globular sesizate la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 222, fig. 4/1), Saharna „Țiglău” (Niculiță, Niciu 2014, 250, fig. 35/3,4), care au similitudini până la identitate în setul de ceramică de la așezarea din epoca bronzului de la Tudora (Sava 2014, 325, fig. 191/11);
- vasele cu gâtul larg cilindric, buza evazată și trunchiul rotunjit, des întâlnite la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 264 fig. 46/3), Saharna „Țiglău” (Niculiță, Niciu 2014, 303, fig. 88/6), acestea fiind cunoscute și în sortimentul ceramic al culturii Noua (Sava 2014, 325, fig. 191/10);
- cupe cu trunchiul S-oidal, frecvent întâlnite la siturile Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, Saharna Mică, Saharna „Țiglău” etc. Ele se regăsesc printre exemplarele descoperite la Sabatinovka (Черняков 1985, 65, рис. 25/25), Tudora (Sava 2014, 325, fig. 191/9) etc.;
- cupe cu gâtul cilindric și diametrul maxim în partea de jos al trunchiului, des întâlnite în stratul cultural, dar și în complexe închise cum ar fi complexul 177 de la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, Saharna „Țiglău” (Niculiță, Niciu 2014, 342, fig. 127/8) etc. sunt cunoscute și în cultura Noua (Sava 2014, 325, fig. 191/1).

Exemplele pot fi prelungite, însă ele demonstrează nu altceva decât evoluția continuă a formelor și tipurilor de vase în sortimentul ceramic din perioada secolelor XII-XI a. Chr.

Actualmente devine tot mai clar, că în baza materialelor disponibile, marcarea graniței cultural-cronologice între sfârșitul mileniului II și începutul mileniului I a. Chr. e imposibilă. La fel de ireală este și delimitarea stabilimentelor orizontului „cu ceramică incizată” de siturile culturii Cozia-Saharna, deoarece, la momentul de față, elaborarea criteriilor cultural-cronologice, rămâne încă destul de dificilă. Dacă complexele închise cu ceramică ornamentată cu decor incizat pot prezenta un criteriu definitoriu în atribuirea stabilimentului respectiv grupului de monumente Holercani-Hansca din sec. XII-XI a. Chr., practicarea ornamentelor în relief, incizat și ștanțat demonstrează evoluția acestui sit în perioada imediat următoare secolele X-IX a. Chr. Utilizarea decorului ștanțat a început, în viziunea unor cercetări, odată cu pătrunderea din regiunile de la sud de Balcani a comunităților de origine sud-tracică (Мелюкова 1979, 32-33). Conform altor supoziții, acest decor a fost adus de triburile Černoles³⁵ care au pătruns în raioanele de silvo-stepă a Moldovei, devenind un promotor activ al influențelor danubiano-nistrene asupra comunităților din regiunile Nistrului Mijlociu (Ильинская 1975, 177).

Piese similare după formă, ornamentate cu decor incizat au fost sesizate în nord-vestul Anatoliei și în stratul Troia VII b₂, încadrate cronologic între anii 1000-900 a. Chr. (Kopenhagen 1997, 343, Tab. 2). În baza acestor relatări se poate constata că atât în regiunile de est, cât și în cele de sud, ceramica incizată apare nu mai devreme de sec. X a. Chr.

Vestigiile arheologice de la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, unde au fost surprinse ambele orizonturi culturale, ar putea demonstra o evoluție continuă a grupului Holercani-Hansca în secolele următoare, când începe să fie utilizat decorul ștanțat, element caracteristic pentru cultura Cozia-Saharna.

Din cele relatate rezultă că siturile grupului Holercani-Hansca cu ceramică ornamentată cu decor în relief și incizat și ale culturii Cozia-Saharna cu ceramică cu același decor, la care se adaugă și cel ștanțat, prezintă etape consecutive de evoluție a unui și același masiv cultural, ce s-a constituit și a funcționat înaintea Troii VII b₂ și culturii Černoles.

Stabilirea unor repere cronologice concrete și a criteriilor specific-definitorii ce ar delimita cultura Cozia-Saharna de Basarabi-Șoldănești, în baza materialelor disponibile, pare a fi prematur, deși încercări au fost multiple, începând cu mijlocul secolului XX (Мелюкова 1979, 62-72; Лапушнян 1979, 37-50, Vulpe 1965, 105; 1970, 115) și până în prima decadă a secolului XXI (Кашуба 2000a, 352, 362, табл. XI; Кашуба 2000b, 140-150, Дараган, Кашуба 2008, 40-43; Istoria Românilor 2010, 325-337; Istoria Moldovei 2010, 371-380). Neintrând în discuții, dat fiind faptul că acest subiect necesită un studiu aparte, constatăm că viziunea problemei, argumentele și concluziile la care au ajuns specialiștii, în fond, nu depășesc nivelul de supoziții. Probabil că trebuie de căzut de acord cu ideea, lansată anterior (Vulpe

³⁵ Cultura Černoles se formează în perioada anilor 1050-950 a. Chr., în regiunile dintre Nistru și Nipru (Археология 1986, 29-30).

1965, 105-132; Vulpe 1970, 115-213), susținută și de analiza materialelor recente, că cultura Basarabi-Șoldănești s-a format pe fondul local: în spațiul carpato-nistrean, având la bază cultura Cozia-Saharna, iar în regiunea carpato-danubiano – masivul Babadag I - Insula Banului.

În sec. VII a. Chr., după cum demonstrează situația stratigrafică și inventarul șanțului, partea de vest a așezării Basarabi-Șoldănești a fost abandonată, iar cea de est va fi adăpostită de o palisadă, ce întretăia promontoriul de la nord la sud.

Probabil, fortificația va funcționa și în secolele următoare – VI-V a. Chr.. Însă, această linie defensivă nefiind atât de eficientă va fi înlocuită în sec. IV a. Chr. cu un sistem defensiv ce va înconjura cea mai mare parte a promontoriului, înglobând o suprafață de cca 6 ha.

Materialele descoperite mărturisesc că în sec. IV-III a. Chr., când dezvoltarea cetății era în ascensiune, spațiul din afara sistemului defensiv nu era locuit. Situl fortificat a funcționat până la finele sec. III - începutul sec. II a. Chr., când promontoriul a fost definitiv abandonat.

Capitolul II

AȘEZĂRI DESCHISE ȘI SITURI FORTIFICATE PE PROMONTORIUL SAHARNA MICĂ

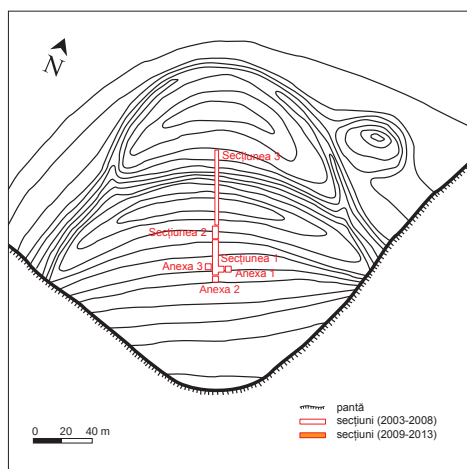
Ion Niculiță, Tudor Arnăuț
Andrei Niciu, Andrei Corobcean

1. Cercetări arheologice

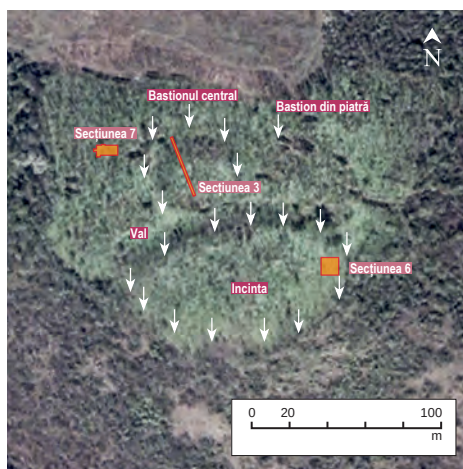
Situl Saharna Mică (coordonatele: 47°41'51" N, 28°57'23" E) este amplasat pe un promontoriu cu altitudinea absolută de cca 153 m (cca 125 m față de albia Nistrului), format de curbura malului stâng al defileului „Valea Crac”. Laturile de est, sud și sud-vest sunt delimitate de malul înalt și abrupt al defileului, iar cele de nord-vest și nord constituie un tot întreg cu terasa înaltă a Nistrului (fig. 170).

Situl a fost descoperit în 1946 de către G.D. Smirnov care, în anul 1947, întreprinde primele săpături periegetice. Ca urmare a acestora așezarea a fost interpretată drept o „fortificație scitică” (Смирнов 1949b, 195).

Investigațiile la Saharna Mică au fost reluate în anul 2003 și au continuat, cu unele întreruperi, până în 2013. Rezultatele cercetărilor din anii 2003-2007 și-au găsit reflectare în mai multe studii publicate în țară (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 13-50, 219-257) și peste hotare (Niculiță, Arnăuț, Zanoci 2007, 83-124).

1

2

Fig. 169. Saharna Mică: 1 - Schiță topografică; 2 - ortofotoplan cu localizarea sitului și secțiunilor arheologice din 2009-2013 (după Google Earth Pro).

1

2

Fig. 170. 1 - Defileul „Valea Crac” (vedere dinspre est); 2 - promontoriul Saharna Mică (vedere dinspre est).

În baza analizei materialelor, descoperite până în 2007, s-a stabilit că pe promontoriu s-au perindat două nivele de locuire. Prima oară el a fost populat la finele sec. XII a. Chr., când este fondată o așezare deschisă, care a fost abandonată la începutul sec. X a. Chr. Ulterior, în prima jumătate a sec. VII a. Chr., pe promontoriu a fost edificat un nou sit, care cu timpul este bine întărit cu un sistem complex de fortificare. Această așezare, înconjurată de un „zid” cu șanț adiacent, amplificat de două bastioane, a funcționat până la finele sec. III a. Chr., când promontoriul este părăsit definitiv (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 13-50).

Prin cercetările arheologice efectuate în anii 2009, 2011-2013 s-a urmărit scopul de:

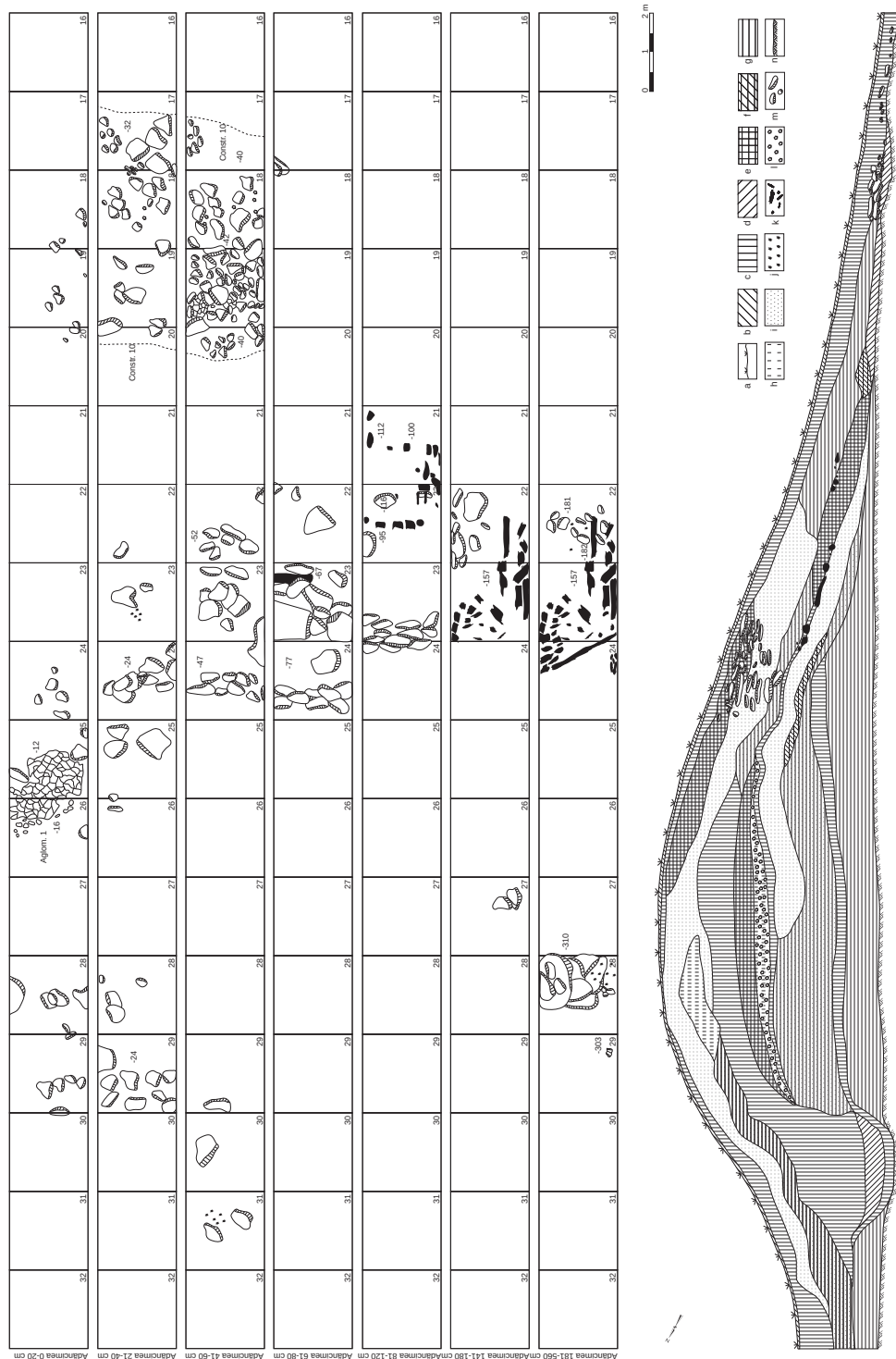
- a studia structura „zidului” și conținutul umpluturii șanțului bastionului central;
- a stabili corelarea dintre bastionul central și „zidul” de incintă al fortificației;
- a determina spațiul ocupat de așezarea deschisă și perioada ei de funcționare.

Pentru realizarea acestor deziderate au fost trasate trei secțiuni. La unele din ele, pentru evidențierea completă a complexelor apărute, au fost adăugate câteva anexe. Astfel, suprafața totală, excavată în anii 2009, 2011-2013, însumează 253 m².

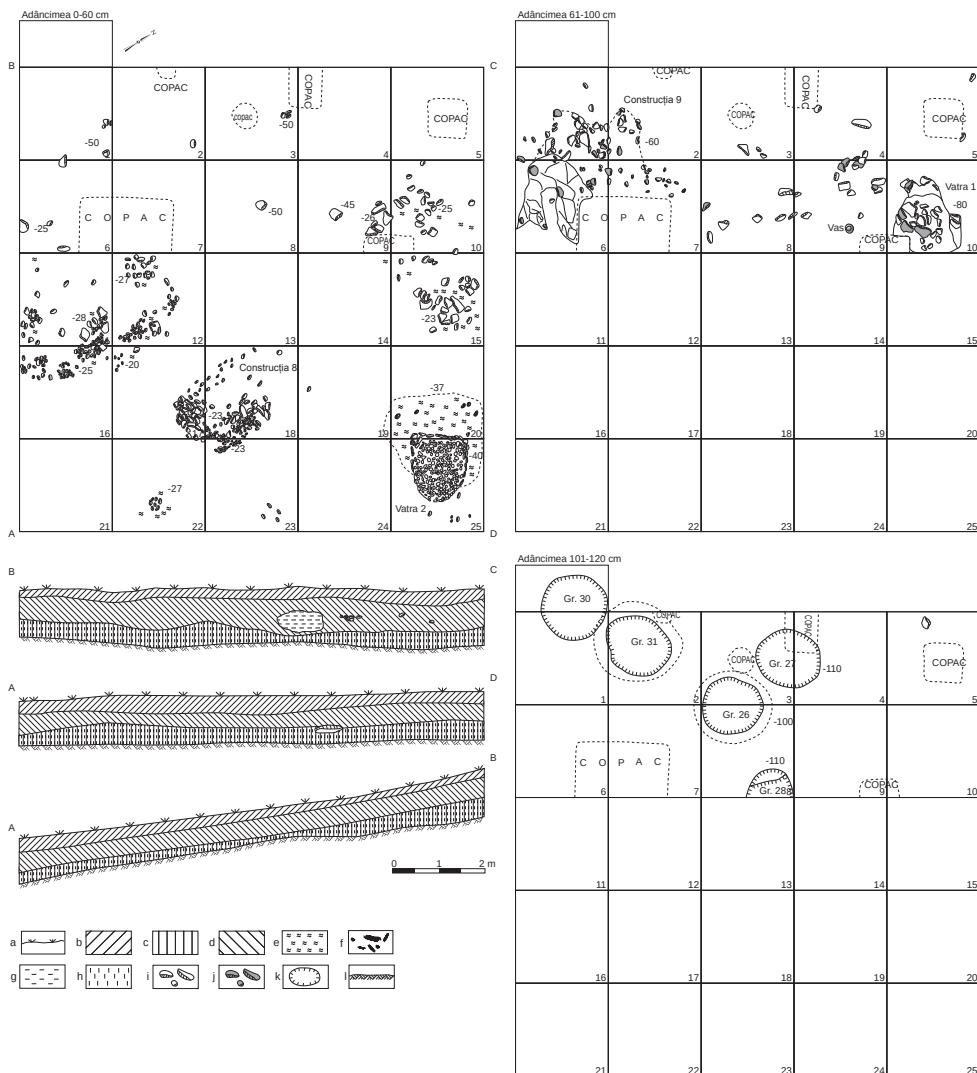
Secțiunea 3/2009 (fig. 169/2; 171) a fost trasată în partea centrală a sitului și reprezintă, de fapt, o prelungire spre nord-vest a secțiunii din anul 2007, care traversează incinta, „valul” și șanțul sitului fortificat. Prin secțiunea 3/2009, cu lungimea de 34 m și lățimea de 2 m, ce întretăia perpendicular „valul” și șanțul bastionului central, s-a urmărit scopul de a cerceta construcția și modalitatea de edificare a acestor elemente defensive.

Secțiunea 6/2011-2012 (fig. 169/2; 172), cu dimensiunile de 10×10 m, a fost trasată la extremitatea de est a valului și șanțului de incintă cu scopul de a urmări intensitatea și caracterul stratului cultural în această parte a promontoriului.

Secțiunea 7/2013 (fig. 169/2; 173), cu o suprafață totală de 83 m², a fost amplasată în spațiul „extra-muros” la o distanță de cca 20 m nord-vest de bastionul central. Prin aceste cercetări s-a urmărit scopul de a identifica o posibilă locuire în spațiul limitrof fortificației.

▲ Fig. 171. Saharna Mică. Planul și profilul secțiunii 3/2009 (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. sol ars; f. sol ars la roșu; g. loess; h. argilă; i. nisip; j. fragmente de lemn ars; k. fragmente de lemn ars; l. fragmente de lut ars; m. pietre; n. strat steril)

▲ Fig. 172. Saharna Mică. Planul și profilul secțiunii 6/2011-2012 (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. cenușă; f. fragmente de lemn ars; g. argilă; h. sol argilos; i. pietre; j. pietre arse; k. conturul gropilor; l. strat steril).

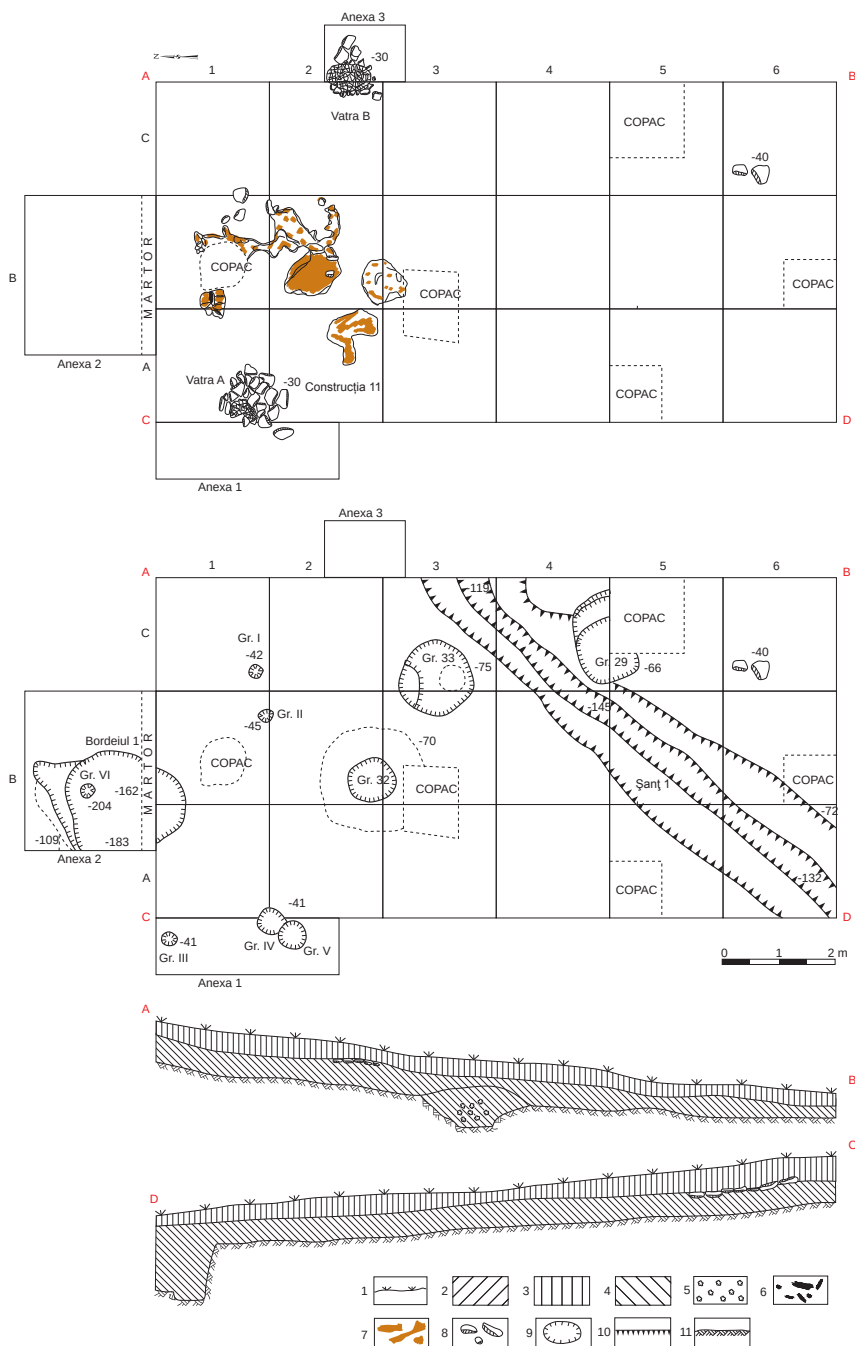

Fig. 173. Saharna Mică. Planul și profilul secțiunii 7/2013 (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. fragmente de lut ars; f. fragmente de lemn ars; g. lipitură; h. pietre; i. conturul complexelor; j. limita șanțului; k. strat steril).

2. Situl de la finele sec. XII - sec. XI a. Chr.

Plecând de la rezultatele cercetărilor arheologice anterioare, dar și ale celor recente, se poate constata că așezarea de la sfârșitul sec. XII - sec. XI a. Chr. a ocupat cu preponderență partea de sud-est a promontoriului și avea o suprafață de cca 0,8 ha.

Prin investigațiile arheologice realizate în anii 2009, 2011-2013 au fost scoase în evidență șapte complexe, precum și un bogat și variat material arheologic care pot fi atribuite acestei perioade.

2.1. Komplexe

Construcția nr. 8 (2/6/2011-2012)¹. Rămășițele construcției au fost descoperite în partea vest-centrală a *Secțiunii 6*, la adâncimea 0,2-0,3 m de la nivelul actual de călcare și prezintă o aglomerație formată din bucăți de pietre, lut ars și fragmente de ceramică. Ruinele marchează clar pereții de sud, est și vest, indicând forma rectangulară a construcției, orientată nord-sud, cu o suprafață de 2,4×1,7 m (fig. 174/1).

Din ea au fost recuperate circa 120 fragmente de ceramică, printre care se evidențiază:

- fragmente de la vase în formă de sac cu gură largă, buza puțin profilată, corpul rotunjit cu diametrul maxim în partea de mijloc al trunchiului. În partea de sus, pe umărul vasului, unele piese sunt ornamentate cu un șir de alveole dispuse orizontal, întretăiat de suporturi segmentoidale (fig. 174/9). Asemenea vase sunt cunoscute în așezarea Holercani, datată cu sfârșitul sec. XII - sec. XI a. Chr. (Levițki 1994, 230-242, fig. 3/13), în situl Saharna „Țiglău” (Niculiță, Nicic 2014, 248, fig. 33/6, 7) etc.
- fragmente de străchini cu trunchiul tronconic și buza slab profilată în interior. Marginea exterioară a buzei fiind ornamentată cu patru suporturi aplatizate (fig. 174/6). Astfel de străchini sunt cunoscute în așezarea de la Vlădeni „Popina Lată” din preajma Ialomiței, datată cu secolul XI a. Chr. (Rența 2008, 123, fig. 53/2).
- fragmente de vase cu gâtul cilindric și gura trompetiformă (fig. 174/8). Receptivitate similare sunt cunoscute după descoperirile de la Grănicești, datate în sec. XI a. Chr. (László 1994, 156-163), Garvan „Mlăjitul Florilor” care, conform cercetărilor recente, se încadrează în anii 1200-1100 a. Chr. (Nicic 2008, 272, tab. 14).
- fragmente de vase bitronconice ale căror parte de sus este acoperită cu decor în relief, în formă de suporturi aplatizate, în combinație cu ornament incizat depus în partea de sus a trunchiului (fig. 174/7).

¹ Numerotarea complexelor s-a făcut în continuarea celor publicate anterior (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 14-22, 28-44). Cifrele dintre paranteze indică numerotarea complexelor conform rapoartelor de săpătură. Prima cifră prezintă numărul complexului, a doua indică secțiunea, iar a treia – anul cercetării.

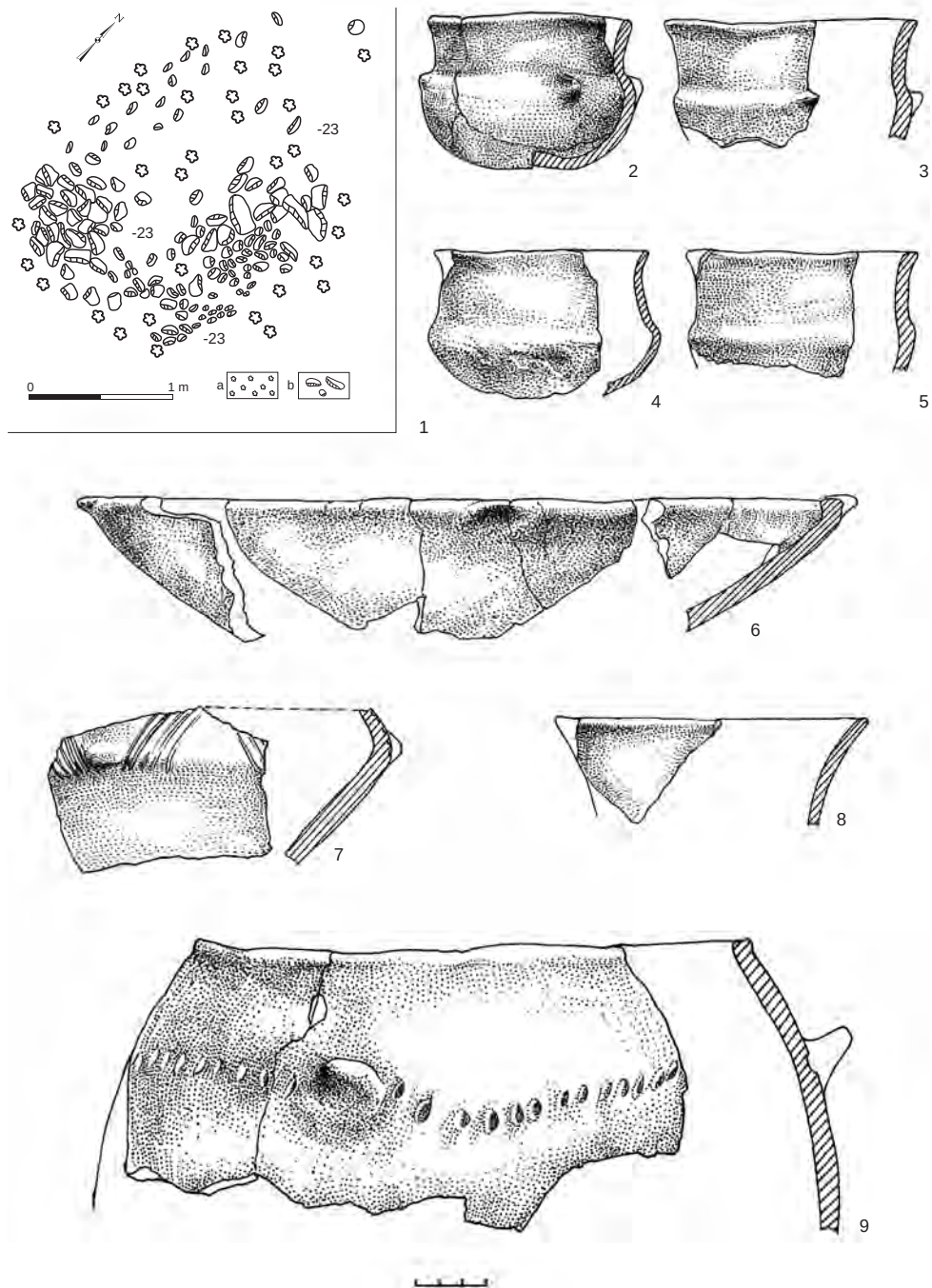

Fig. 174. Saharna Mică. Construcția nr. 8: 1 - planul construcției (Legenda: a. fragmente de lemn ars; b. pietre); 2-9 - inventarul construcției.

- fragmente de cupe cu gâtul cilindric, buza înclinată în exterior, cu trunchiul bitronconic sau sferoidal (fig. 174/2-5). Unele exemplare sunt ornamentate în zona diametrului maxim al trunchiului cu decor în relief (fig. 174/2, 3).

În baza materialelor sesizate printre ruine construcția poate fi încadrată în perioada de la finele sec. XII - sec. XI a. Chr.

Construcția nr. 9 (1/6/2011-2012) a fost atestată în partea de sud-vest a Secțiunii 6, la adâncimea de 0,6-0,7 m de la nivelul actual de călcare. Rămășițele edificiului prezintă o aglomerație din bucăți de piatră, lut ars, cenușă și fragmente de ceramică. Ea are forma rectangulară cu dimensiunile de 2,8×2,4 m, orientată nord-sud (fig. 175; 176/1). Ruinele construcției formau un strat cu grosimea de cca 0,2 m și prezentau o succesiune de bucăți de lut ars, printre care și fragmente de crustă (probabil de la vatră), cenușă și pietre. În urma degajării stratului de ruină au fost depistate 162 fragmente de la diferite tipuri de vase, printre care se evidențiază:

Fig. 175. Saharna Mică. Construcția nr. 9 (vedere dinspre vest).

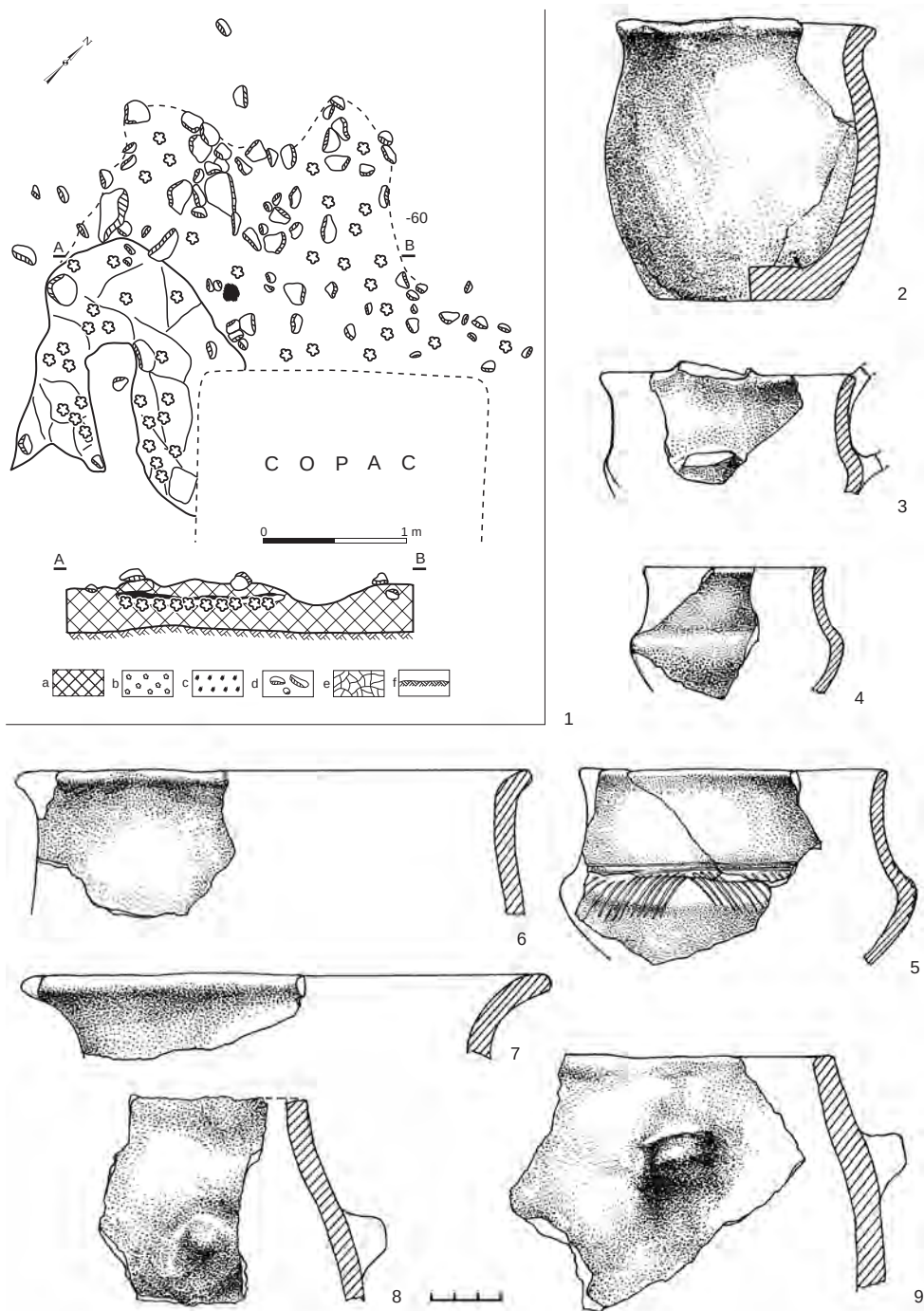

Fig. 176. Saharna Mică. Construcția nr. 9: 1 - planul și profilul construcției (Legenda: a. sol de culoare castanie; b. fragmente de lut ars; c. fragmente de lemn ars; d. pietre; e. lipitură; f. strat steril); 2-9 - inventarul construcției.

- fragmente de vase în formă de sac cu buza neprofilată, cu partea de sus ușor înclinată în interior. Unele exemplare în zona umărului sunt ornamentate cu decor în relief în formă de butoane tronconice (fig. 176/8) sau cu suporturi aplatizate (fig. 176/9).
- vase cu trunchiul globular, buza răsfântă în exterior și fundul neevidențiat (fig. 176/2). Astfel de vase sunt cunoscute, fiind pe larg utilizate în culturile Sabatinovka (Черняков 1985, 63, рис. 24/16) și Belozersk (Ванчугов 1990, 72, рис. 26/15).
- fragmente de vase cu gâtul cilindric și buza evazată (fig. 176/6), cunoscute și la alte monumente din sec. XII-XI a. Chr., cum ar fi cel de la Vârtop (Lazăr 2005, 69, 166, pl. XXXII).
- fragmente de vase cu gâtul trompetiform (fig. 176/7). Acestea sunt frecvent întâlnite în situl de la Saharna Mică (Niculiță, Zanolci, Arnăut 2008, 16, 222, fig. 4/5), precum și în alte așezări din sec. XII-XI a. Chr., cum ar fi cea de la Vârtop (Lazăr 2005, 69, 166, pl. XXXII).
- fragmente de cupe cu profil S-oidal cu buza verticală neprofilată sau ușor înclinată în exterior (fig. 176/3-5). Unele recipiente sunt ornamentate cu decor incizat în formă de fâșii de linii dispuse sub unghi, amplasat pe umărul vasului în zona diametrului maxim al trunchiului (fig. 176/5).

În baza materialului ceramic atestat construcția poate fi atribuită nivelului „cu ceramică incizată” al sitului Saharna Mică.

Vatra nr. 1 (2/6/2011-2012) a fost depistată sub peretele de nord-vest al Secțiunii 6, la adâncimea de 0,8 m de la nivelul actual de călcare (fig. 177/1, 2). De la vatră s-a păstrat o platformă compactă din pietre, bucăți de lut ars, cenușă și sol ars până la roșu. Resturile vetrei au în plan forma unui oval neregulat cu dimensiunile 160×140 cm. În profil stratul de ruină se prezintă ca o crustă cu grosimea de 10 cm, care suprapune un strat de cenușă cu grosimea de 12-18 cm. O asemenea situație stratigrafică indică faptul că pe acest loc se suprapun două vetre, vremea funcționării fiecărei din ele e greu de stabilit, din lipsă de materiale diagnostice. Prima vatră, al cărei contur nu a putut fi stabilit cu certitudine, prezenta o vatră simplă, improvizată pe suprafața antică de călcare. A doua a fost amenajată peste rămășițele, constituite de cenușă și sol ars, ale primei. Fundamentul vetrei a doua era alcătuit din bucăți de piatră de calcar tasate cu pământ. Acest așternut a fost uns cu un strat gros de lut, care, cu timpul, se reînnoia, formând la temperaturi înalte o crustă, de la care s-a păstrat numai o parte. Printre rămășițele vetrei au fost descoperite 42 de fragmente de ceramică. Cele mai reprezentative sunt fragmente de toarte de la cupe (fig. 177/4-6) și de funduri de vase rudimentare (fig. 177/7). Materialele sesizate ne conduc la ideea că ambele vetre au aparținut nivelului „cu ceramică incizată”.

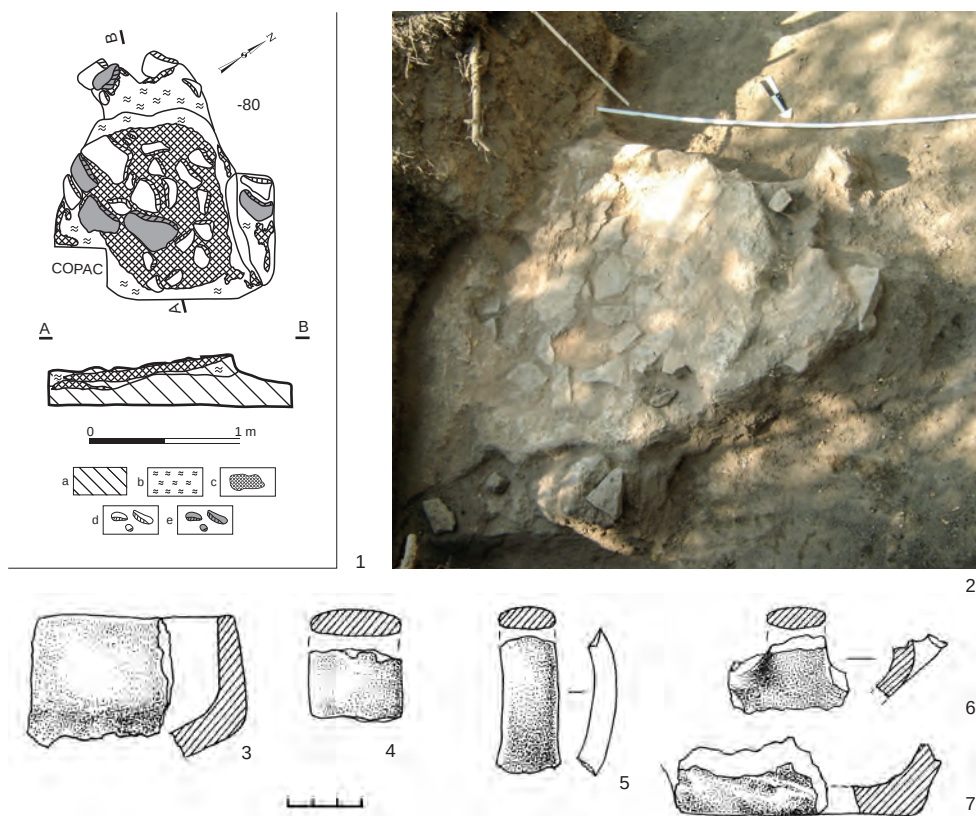

Fig. 177. Saharna Mică. Vatra nr. 1: 1 - planul și profilul vetrei (Legenda: a. sol de culoare cenușie; b. cenușă; c. crustă din sol ars la roșu și lut ars; d. pietre; e. pietre arse); 2 - vedere dinspre nord; 3-7 - inventarul descoperit în ruinele vetrei.

Groapa nr. 26 (3/6/2011-2012) a fost descoperită la adâncimea de 1,0 m de la nivelul actual de călcare. Ea avea forma de clopot cu adâncimea de 0,6 m, diametrul gurii de 1,35 m, iar al fundului – de 1,55 m (fig. 178/1). Umplutura ei consta din cer-noziom în amestec cu pietricele și cărbune. Din groapă au fost recuperate 42 de frag-mente de ceramică modelate cu mâna, care după tehnologia confecționării pastei și a decorului se împart în două categorii de vase: rudimentare și fine. Din categoria ceramicii rudimentare se evidențiază trei fragmente de la vase în formă de sac. Unul era ornamentat cu suporturi conice (fig. 178/8), al doilea cu decor în formă de brâu alveolat (fig. 178/9). Al treilea fragment e de la fundul unui vas cu talpa bine pro-filată (fig. 178/10). Vase similare sunt cunoscute în sortimentul ceramic de la finele epocii bronzului în cultura Coslogeni (Morintz 1978, 141, fig. 80/16), continuând să fie utilizate și în epoca fierului timpuriu (Rența 2008, 123, fig. 33/1, 2, 4, 7, 9).

Categoria de ceramică fină e prezentată de fragmente de la vase cu gâtul trom-peteform (fig. 178/7), sau cu gâtul relativ înalt, ondulat în interior, și cu buza eva-

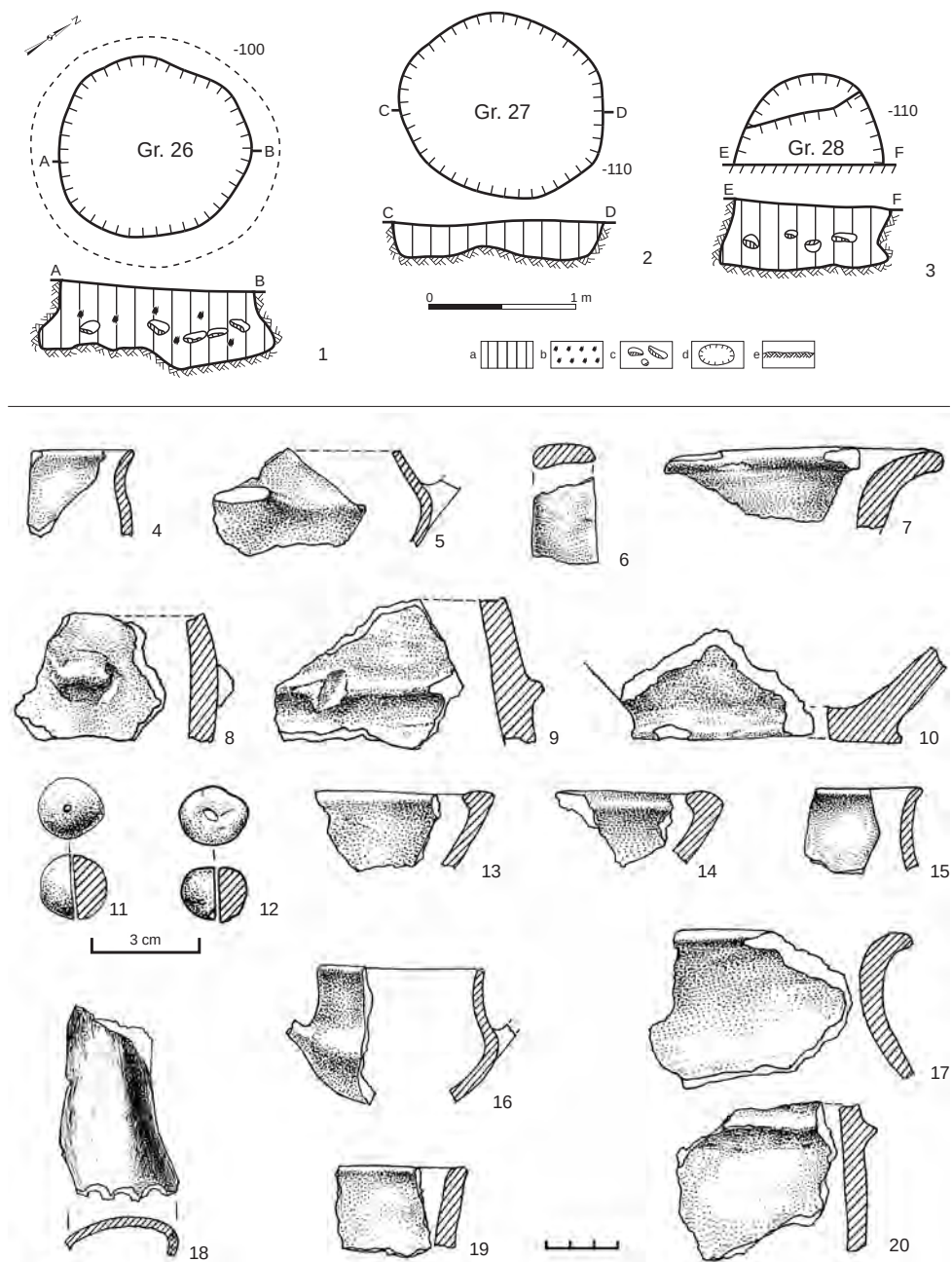

Fig. 178. Saharna Mică. 1-3 - Planul și profilul gropilor nr. 26-28 (Legenda: a. cernoziom; b. fragmente de lemn ars; c. pietre; d. conturul gropilor; e. strat steril); 4-10 - inventarul gropii nr. 26; 11-13 - inventarul gropii nr. 27; 14-20 - inventarul gropii nr. 28.

zată (fig. 178/4). Ambele tipuri de vase sunt caracteristice perioadei de la începutul mileniului I a. Chr. Din această categorie mai fac parte un fragment de la cupă bitronconică cu diametrul maxim în partea de mijloc a trunchiului și cu toartă supraînălțată (fig. 178/5) și un fragment de toartă (fig. 178/6). Materialele descoperite înclină spre segmentul cronologic de la începutul mileniului I a. Chr.

Groapa nr. 27 (4/6/2011-2012) a fost depistată la adâncimea de 1,1 m de la nivelul actual de călcare. Ea avea forma tronconică cu diametrul gurii de 1,43 m, al fundului – de 1,3 m și adâncimea de 0,3 m (fig. 178/2). În umplutura gropii, constituită din cernoziom, au fost descoperite două mărgelile din lut (cat. nr. IV.19, 20; fig. 178/1, 2) și 12 fragmente de ceramică. Materialul ceramic este nesemnificativ, se evidențiază doar un singur fragment de la o strachină cu trunchiul tronconic și buza răsfrântă în interior (fig. 178/13). Acest tip de strachină este întâlnit destul de frecvent în sortimentul ceramic de la începutul mileniului I a. Chr.

Groapa nr. 28 (5/6/2011-2012) a fost sesizată la adâncimea de 1,1 m de la suprafața actuală de călcare. Ea avea forma de clopot cu adâncimea de 0,55 m, diametrul gurii de 1,25 m, iar al fundului – de 1,4 m (178/3). Din umplutura gropii, ce consta din sol de culoare cenușie și pietricele de calcar, au fost recuperate 24 fragmente de ceramică de la vase modelate cu mâna și un fragment de os calcinat (fig. 178/18). Ca și în celelalte complexe fragmentele ceramice reprezintă două categorii de vase.

Din categoria ceramicii rudimentare se evidențiază fragmente de la:

- vase în formă de sac, ornamentate în partea de sus a trunchiului cu un brâu cu muchie (fig. 178/20). Astfel de vase sunt bine cunoscute după descoperirile de la Ulmu – cultura Coslogeni (Morintz 1978, 130/1-3; 131/9), Pererâta, Bădraștii Vechi (Istoria Moldovei 2010, 308) etc. Recipiente similare au fost descoperite și în așezările din prima epocă a fierului: Holercani (Levițki 1994a, pl. 3/12), Glinjeni II (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LVI/2), Dridu-La Metereze (Rența 2008, fig. 27/2), Kalakača (Medović 1988, 27, sl. 11/4) și altele.
- vase cu gâtul înclinat în exterior și buza ușor profilată în exterior (fig. 178/19).
- vase cu gâtul arcuit și buza răsfrântă în exterior (fig. 178/17).
- străchini cu trunchiul tronconic, buza rotunjită și înclinată în interior (fig. 178/14).

Atât vasele cu gâtul arcuit, cât și străchinile cu buza rotunjită și profilată în interior sunt cele mai frecvente piese întâlnite la Grănicești (László 1994, 249, 278, fig. 29/1; 58/2), Glinjeni II (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LVII/3), Saharna „Țiglău” (Niculiță, Nicic 2014, fig. 36/3; 146/1, 3), situri din perioada timpurie a fierului.

Categoria vaselor fine e prezentată prin două fragmente. Unul de la un vas de mărime mijlocie cu gâtul ușor arcuit, buza răsfrântă în exterior și trunchiul rotunjit (fig. 178/15). Al doilea e de la o cupă, grafic întregibilă, cu gâtul cilindric și diame-

trul maxim în partea de sus a trunchiului globular (fig. 178/16). Toarta, care nu s-a păstrat, își ia începutul din zona diametrului maxim al trunchiului. Cupe cu toartă supraînălțată și gâtul aproape vertical sunt cunoscute la Holercani, Ivancea (Levițki 1994a, pl. 2/2; 11/17), Saharna „Țiglău” (Niculiță, Nicic 2014, 282, fig. 67/7). Materialele sesizate în linii majore se încadrează în perioada de început a mileniului I a. Chr.

Groapa nr. 29 (3/7/2013) (fig. 179) a fost descoperită la adâncimea de 0,66 m de la nivelul actual de călcare. Ea avea formă tronconică cu adâncimea de 1,0 m, diametrul gurii 1,8 m și diametrul fundului de 1,0 m. Din umplutura gropii, care era alcătuită din sol cenușiu în amestec cu nisip și loess, au fost recuperate: un fragment de fusaiolă (cat. nr. IV.18; fig. 180/1), 30 de fragmente de la diferite tipuri de vase, bucăți de pietre și fragmente de lut ars.

Din materialul ceramic se evidențiază:

- fragmente de vase cu gâtul trompetiform, buza lată extinsă în exterior (fig. 181/3). Acest tip e larg răspândit în intervalul dintre sec. XII și XI a. Chr. (Niculiță, Zănoici, Arnăuț 2008, 47, 202, fig. 4/1-5);
- fragmente de la vase, grafic întregibile, de formă bitronconică cu diametrul maxim în partea de jos sau la mijlocul trunchiului (fig. 180/2). De regulă, acest tip de vase are umărul ornamentat cu două sau patru suporturi conice, asociate cu decor incizat constituit în partea de sus din triunghiuri hașurate, iar în partea de jos din zigzag din câte șase linii dispuse sub unghi (fig. 180/3), sau din linii orizontale ori oblice (fig. 181/6). Acest tip de vase este cunoscut și în sortimentul ceramic al *Construcției nr. 1* de la Saharna Mică, datată cu finele sec. XII - sec. XI a. Chr. (Niculiță, Zănoici, Arnăuț 2008, 14-16, 224, fig. 6). Vase similare au fost descoperite la Râmnicule (Harțușche 1972, fig. 3a; 5/1, 2), Sihleanu (Harțușche 1973, 24, fig. 6), Cartal (Vanciugov, Niculiță, Bărcă 2000, pl. 17/7; pl. 6/19), și se încadrează în perioada de la finele sec. XII - sec. XI a. Chr.;
- fragmente de toarte de la cupe și cești (fig. 181/1, 2);

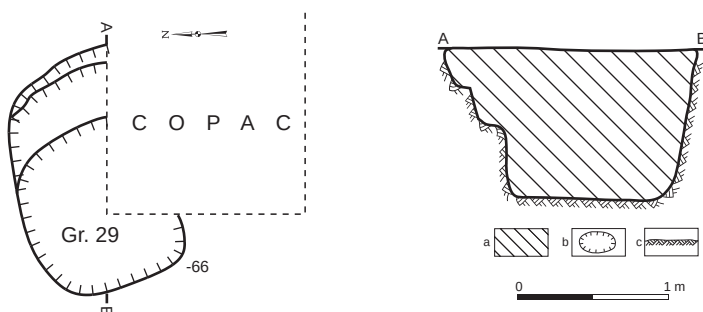

Fig. 179. Saharna Mică. Planul și profilul gropii nr. 29 (Legenda: a. sol de culoare cenușie în amestec cu nisip și loess; b. conturul gropii; c. strat steril).

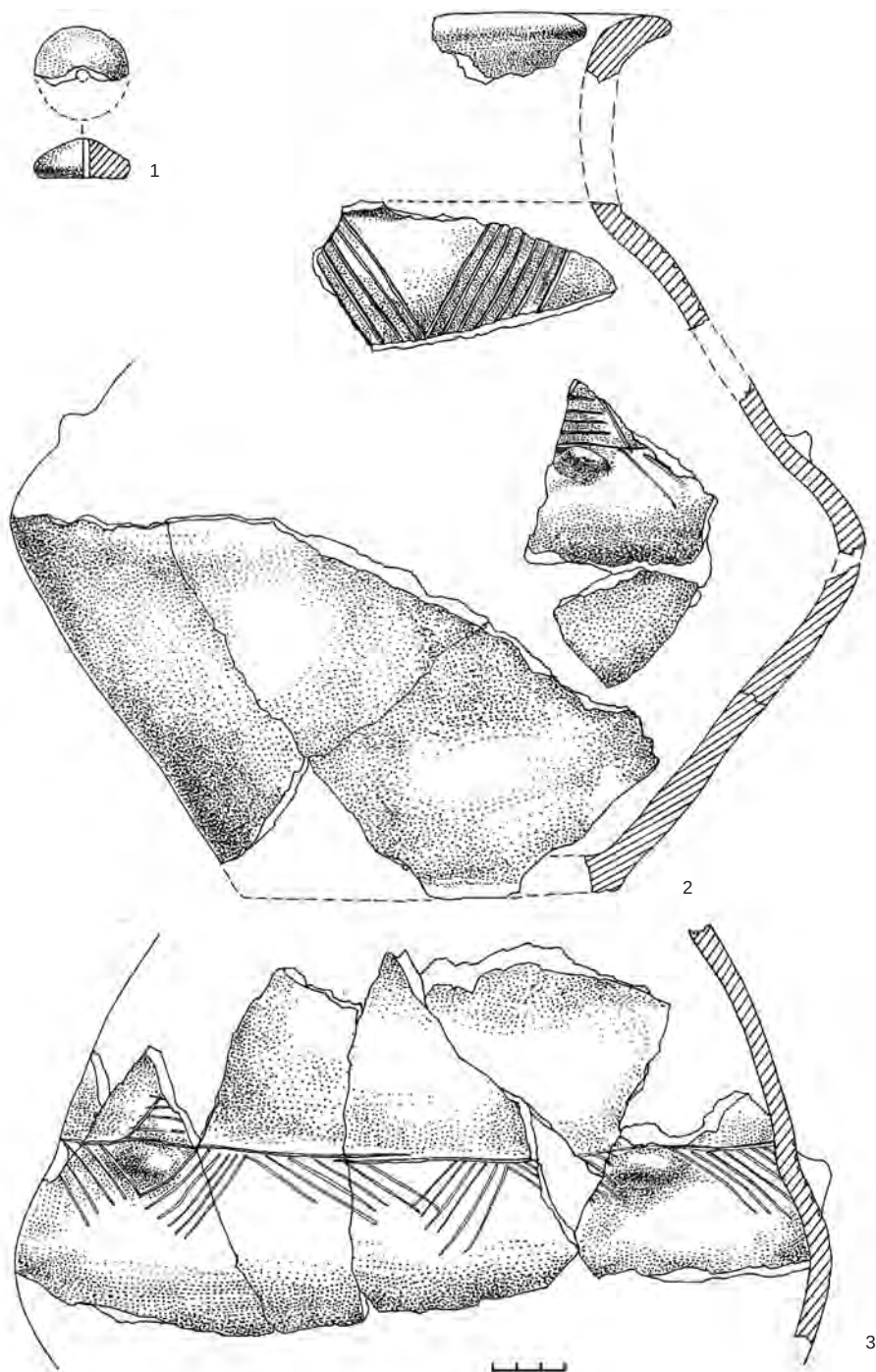

Fig. 180. Saharna Mică. 1-3 - Inventarul gropii nr. 29.

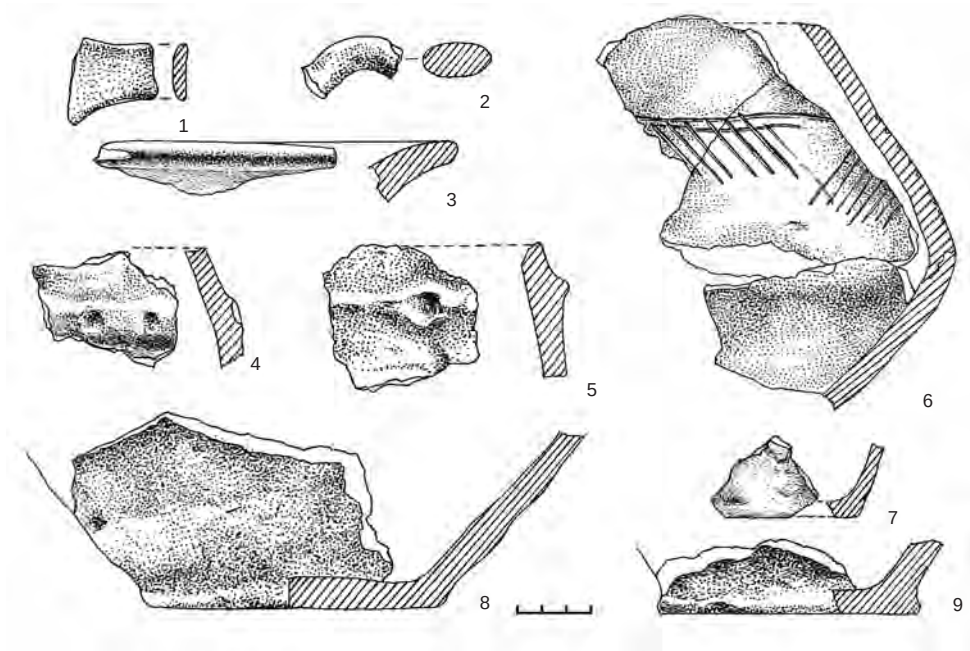

Fig. 181. Saharna Mică. Material ceramic din groapa nr. 29.

- fragmente de vase în formă de sac decorate cu brâu alveolat (fig. 181/4, 5);
- fragmente de la funduri de vase cu talpa evidențiată (fig. 181/9) sau neevidențiată (fig. 181/7, 8).

Plecând de la inventarul descoperit, groapa nr. 29 se încadrează în rândul celor mai timpurii complexe de pe promontoriul Saharna Mică, care au funcționat în perioada de la finele sec. XII - sec. XI a. Chr.

2.2. Inventarul arheologic

Inventarul arheologic, descoperit în stratul cultural și care poate fi atribuit orizontului hallstattian timpuriu, este reprezentat în exclusivitate de fragmente ceramice. Acestea, după caracteristicile lor, sunt similare celor recuperate din complexe. Dintre ele se evidențiază:

- fragmente de vase cu gâtul înalt și buza teșită sau aplecată în exterior (fig. 182). Exemplare similare au fost atestate și anterior la Saharna Mică în *Construcția nr. 1*, încadrată în intervalul de timp sfârșitul sec. XII - sec. XI a. Chr. (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 18, fig. 4/5);
- vase în formă de sac ornamentate cu brâu cu tăieturi oblice, decor întâlnit pe mai multe recipiente din *Construcția nr. 1* (fig. 183/18);
- fragmente de vase cu trunchiul globular ornamentate cu decor incizat în formă de linii oblice depuse sub unghi, marcate în zona joncțiunii gâtului cu trunchiul cu o linie orizontal incizată (fig. 183/15-17);

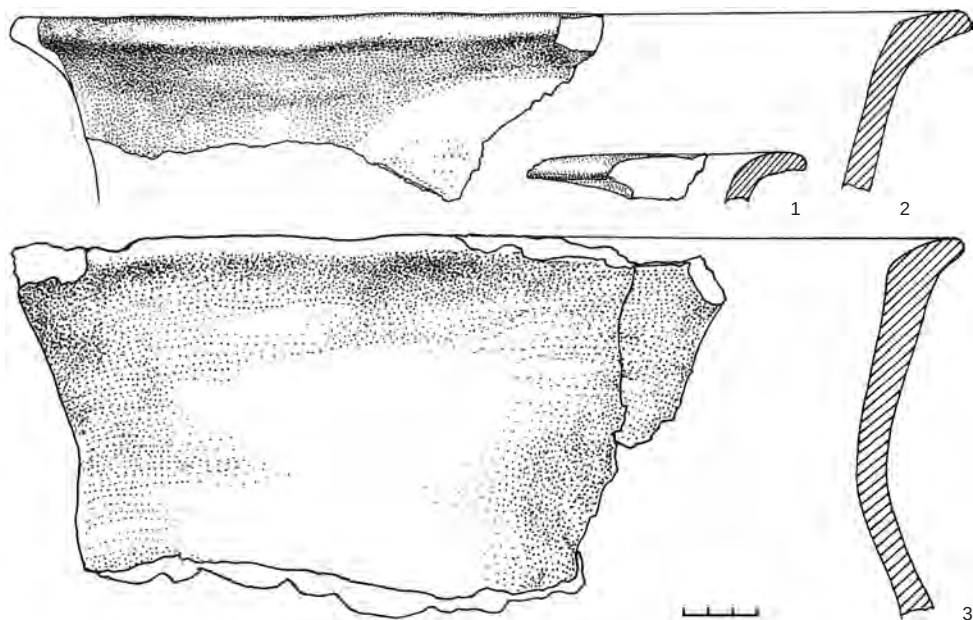

Fig. 182. Saharna Mică. Fragmente ceramice din perioada hallstattiană timpurie descoperite în stratul cultural.

- fragmente de străchini cu trunchiul tronconic, buza ușor profilată în interior și cu decor în relief în formă de suport perforat, depus în partea de sus a vasului (fig. 183/19), sau fără suport (fig. 183/20, 21). Recipiente similare au fost descoperite în așezările Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 29, fig. 73/17), Saharna „Țiglău” (Niculiță, Niciu 2014, fig. 65/1) etc., datate în sec. XI-X a. Chr.
- fragmente de cupe cu trunchiul S-oidal, unele cu decor din două linii incizate orizontal, asociate cu linii oblice incizate (fig. 183/1-4, 7), altele lipsite de decor (fig. 185/5). Cupe similare cu sau fără ornament sunt cunoscute la Saharna-Țiglău (Niculiță, Niciu 2014, 288; fig. 67/8), Suceveni-Stoborăni (Adămescu 2011, 417, fig. 9/11) etc.
- fragmente de cupe cu gâtul înalt, ușor ondulat, cu toarta supraînălțată și fundul neprofilat (fig. 183/6, 11). Acest tip de cupe este pe larg răspândit la siturile hallstattiene timpurii de la Holercani (Levițki 1994a pl. 2/3, 5), Hansca „La Matcă” (Levițki 1994a, pl. 4/6), Saharna „Țiglău” (Niculiță, Niciu 2014, 284, fig. 69/6) etc.

Astfel, plecând de la cele prezentate mai sus, se poate constata prezența în situl Saharna Mică a unui orizont hallstattian timpuriu cu ceramică incizată de tip Holercani-Hansca.

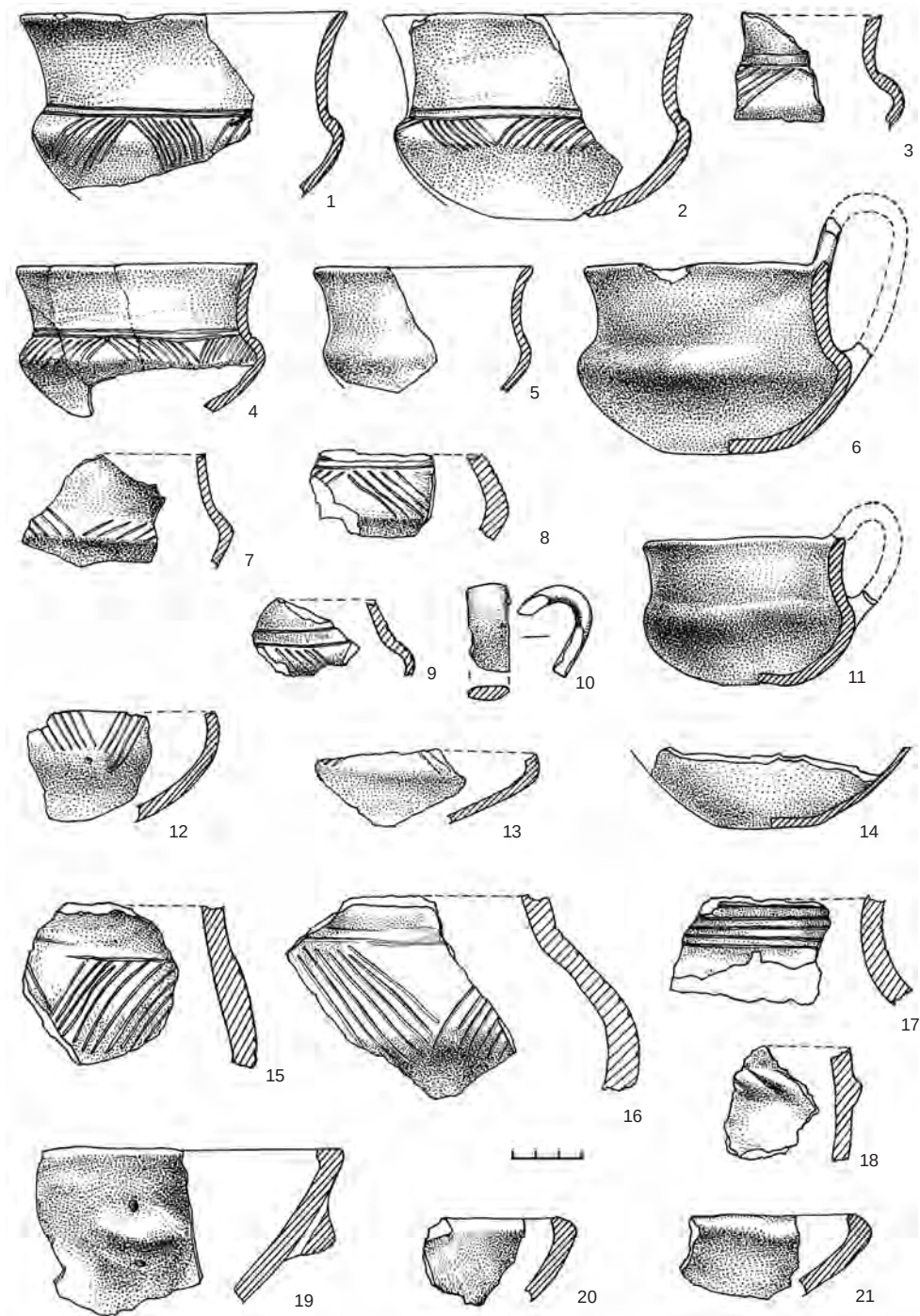

Fig. 183. Saharna Mică. Fragmente ceramice din perioada hallstattiană timpurie descoperite în stratul cultural.

3. Cetatea din sec. VII - finele sec. III a. Chr.

3.1. Sistemul defensiv

Incinta cetății (fig. 169) ocupa partea de sud a promontoriului Saharna Mică și avea o formă quasi-ovală, care nu depășea suprafața de 0,7 ha. Pe laturile de vest, sud și est ea era protejată de versanții abrupti, aproape invulnerabili, ai promontoriului. Unica parte accesibilă, cea de nord, a fost barată cu un val și un șanț adiacent, care descriu în plan o linie ușor curbă, cu o lungime de aproximativ 160 m. Actualmente valul are înălțimea de 2,9 m și lățimea la bază de 9 m. Șanțul adiacent, cu adâncimea de 0,7 m, are lățimea la gură de 5,4 m, spre fund îngustându-se până la 2,4 m. Ca urmare a secționării acestei linii defensive s-a stabilit că valul prezintă o ingenioasă construcție inginerască, compusă dintr-o carcasă din bârne de lemn, umplută cu sol bine tasat². Pe latura de nord-est, în fața șanțului de apărare, a fost edificat un „bastion” de formă semicirculară, în a cărui construcție a fost utilizată o cantitate impunătoare de piatră de calcar³. Pe latura de nord, aproximativ în partea centrală a liniei defensive, în fața șanțului a fost construit un alt „bastion” în formă de „potcoavă” cu diametrul de cca 40×44 m, ale cărui capete se uneau cu șanțul incintei. La momentul de față valul „bastionului” are o lățime la bază de cca 22 m și înălțimea de cca 3,6 m față de nivelul actual de călcare.

Cu scopul de a studia structura bastionului central a fost prelungită spre nord *Secțiunea 3*, prin care, anterior, a fost cercetat valul și șanțul cetății. Astfel, porțiunea nou-trasată a secțiunii avea lungimea de 34 m și lățimea de 2 m și întretăia perpendicular valul și șanțul bastionului central (fig. 171; 184/1).

În urma săpăturilor arheologice s-a constatat că la baza valului, la adâncimea de 4,95 m⁴, se afla un strat compact de loess dur, bine tasat. Acesta se întindea de la sud spre nord pe o lungime de cca 15 m și avea grosimea ce varia între 0,1 m și 1,2 m. Peste el a fost depus un strat din sol negru cu grosimea de 0,2-0,4 m, urmat de unul din loess amestecat cu nisip, care avea grosimea de 1,3-1,6 m. Urmă apoi un strat cu grosimea ce varia între 0,1 și 0,7 m, compus din argilă și fragmente de lut ars. Peste el s-a depus un strat de sol cu grosimea de 0,50-0,55 m, ars până la roșu, urmat de un strat de cernoziom, suprapus, la rândul său de o lentilă compactă de nisip. În emplectonul valului, mai ales, pe panta de sud a acestuia, au fost surprinse mai multe bucăți de pietre cu dimensiunile de 1,2×0,74×0,24 m; 0,28×0,17×0,05 m. De asemenea, în partea de sud au fost sesizate bucăți de bârne carbonizate,

² Linia defensivă a fost secționată în anul 2007. Rezultatele acestor investigații își găsesc o reflectare amplă în monografia precedentă (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 25-28, pl. 1, foto 3).

³ Bastionul a fost cercetat în anul 1947 de către G.D. Smirnov. În ultimii ani, în baza materialelor de arhivă, au fost publicate unele detalii constructive ale acestuia (Arnăut 2003, fig. 17; Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 25, fig. 2; Niculiță et al. 2010, 373, fig. 13).

⁴ Adâncimea este dată de la cel mai înalt punct al crestei construcției defensive.

1

surprinse în poziție verticală sau orizontală. Dimensiunile lor erau diferite: unele s-au păstrat pe o lungime de 0,25 m și un diametru de 0,16 m, altele aveau lungimea de 0,84 m și diametrul de 0,45-0,50 m (fig. 171; 184/2, 3). Din cele relatate rezultă că valul cercetat reprezintă vestigiile unei construcții mult mai complexe, de tip „zid”, la a cărei edificare au fost utilizate lemnul, piatra și soluri cu coeziune diferită. Judecând după stratigrafia atestată în secțiune, se poate presupune că acest „zid” a avut lățimea la bază de cca 11 m și era susținut de paramente din bârne de lemn, în emplecton fiind tasate, în straturi alternative, soluri de diferite tipuri. O tehnică similară a fost utilizată atât la construcția „zidului” de incintă al cetății (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 25-28, pl. 1), cât și la edificarea sistemului defensiv de la Saharna Mare, amplasată în imediata lui apropiere (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 89-98, pl. 5-7, foto 21-26).

2

3

Fig. 184. Saharna Mică. 1 - secțiune prin val; 2-3 bârne carbonizate din emplectonul „valului”.

Șanțul a fost săpat în nemijlocita apropiere a „zidului” și avea o deschidere la gură de cca 3 m și adâncimea de cca 0,8-1,0 m. Acesta, după cum demonstrează investigațiile arheologice, a fost umplut cu dărâmătura „zidului”, care s-a ruinat pe parcursul timpului. Atât în straturile „zidului”, cât și în umplutura șanțului materiale arheologice care ar contribui la încadrarea lor cronologică nu au fost sesizate. Însă, la sud de „zid”, în imediata lui apropiere au fost descoperite vestigiile unei construcții de suprafață (nr. 10), datată în sec. IV-III a. Chr., care sunt suprapuse parțial de dărâmătura „zidului”. Plecând de la această situație stratigrafică, precum și de la analogiile pentru tehnica de construcție a „zidului” se poate presupune că „bastionul” a funcționat în sec. IV-III a. Chr.

3.2. Complexe

În incinta fortificației, precum și în zona „extra-muros” au fost descoperite vestigiile a nouă complexe arheologice, reprezentate de două construcții de suprafață, un bordei, o vatră și patru gropi menajere.

Construcția nr. 10 (1/3/2009) a fost atestată în partea sud a Secțiunii 3 (la poalele valului bastionului central), la adâncimea de 0,32-0,42 m de la nivelul actual de călcare. Vestigiile ei reprezintă o aglomerație de pietre în amestec cu bucăți de lut ars, care ocupa toată lățimea secțiunii (2 m) și se întindea pe o lungime de cca 6 m (fig. 185; 186/1). Grosimea stratului de dărâmătură varia de la 0,26 m la 0,58 m. Dimensiunile pietrelor erau cuprinse între 0,56×0,42×0,32 m și 0,62×0,54×0,38 m

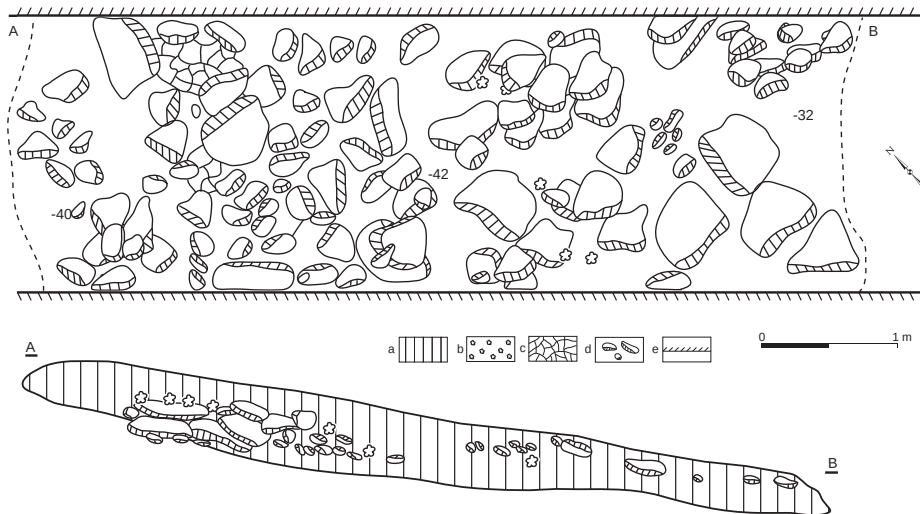

Fig. 185. Saharna Mică. Planul și profilul construcției nr. 10 (Legenda: a. cernoziom; b. fragmente de lut ars; c. lipitură; d. pietre; e. limita secțiunii)

1

2

*Fig. 186. Saharna Mică.
Vestigiile construcției nr. 10.*

(186/2). Printre pietre, dar și sub ele au fost descoperite 116 bucăți de lipitură de lut, arsă. Unele dintre fragmente poartă amprente de nuiile cu diametrul de 1,5-4,0 cm.

Din construcție au fost recuperate: o fusaiolă (cat. nr. IV.17, fig. 187/1), un vas miniatural și 62 fragmente de ceramică modelată cu mâna și trei fragmente de pereți de amforă elenistică. Vasul în miniatură reprezintă o strachină cu trunchiul rotunjit, ce avea diametrul gurii de 9,4 cm, al fundului – de 4,4 cm și înălțimea de 4,3 cm (fig. 187/2). Dintre cioburile ceramice se evidențiază: fragmente de buze (fig. 187/3, 4); fragmente de pereți ornamentați cu suporturi aplatizate (fig. 187/6) sau cilindrice (fig. 187/5); fragmente de funduri (fig. 187/7). Particularitățile tehnologice și cele ale ornamentului justifică încadrarea ceramicii respective în perioada sec. IV-III a. Chr.

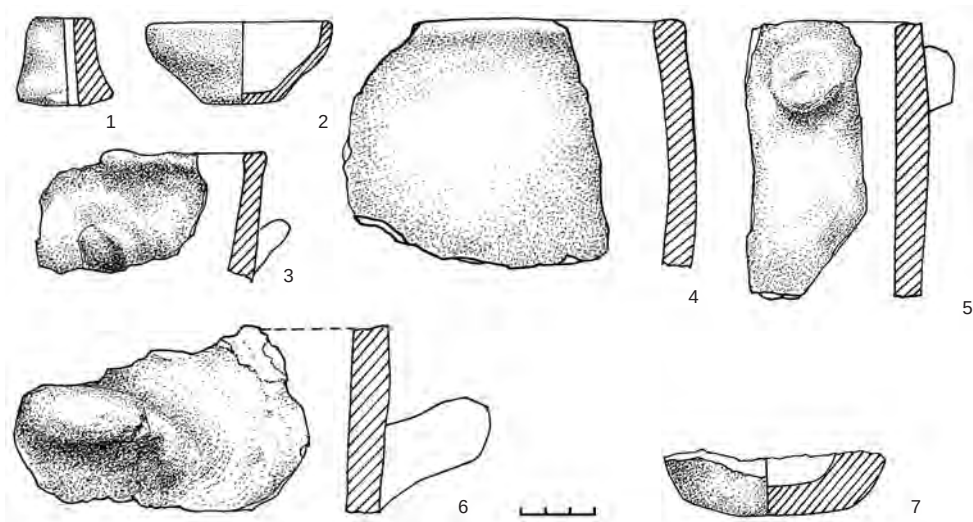

Fig. 187. Saharna Mică. Construcția nr. 10: 1-7 - inventarul construcției.

Construcția nr. 11 (1/7/2013) a fost sesizată în partea de nord a *Secțiunii 7*, la adâncimea de 0,40-0,45 m de la nivelul actual de călcare (fig. 188). Ruinele ei, bulversate în procesul plantării pădurii în anii '50 ai secolului trecut, reprezentau o aglomerație din pietre de calcar, bucăți de lipitură din lut, cenușă și fragmente de ceramică. Ele se răspândeau pe o lungime de cca 6 m de la est la vest și cca 3,4 m – de la sud spre nord. Ruinele construcției sunt flancate de două vetre, amplasate la nivelul podelei locuinței. Una se afla la marginea de vest, iar cealaltă la o distanță de cca 1,9 m est față de marginea aglomerației. Prima vatră (a) a fost amenajată pe un pat din pietre nefasonate, plate, uns cu un strat de lut, care prezenta la momentul descoperirii o crustă cu grosimea de 2 cm. Ea are forma quasi-rotundă cu diametrul de cca 1,35 m (fig. 189/1). Cea de-a doua (b), la fel, a fost amenajată pe un fundament de piatră de calcar, care ocupa o suprafață quasi-ovală cu dimensiunile de 1,2×0,95 m. Partea superioară a vetrei prezintă o crustă de lut cu grosimea de cca 2-3 cm, care s-a păstrat pe o suprafață de cca 0,8×0,45 m (fig. 189/2).

După degajarea ruinelor construcției, la adâncimea de 0,42-0,45 m de la nivelul actual de călcare au fost descoperite cinci gropi cu diametrul de 0,30-0,6 m și adâncimea de 0,2-0,4 m. Două dintre ele sunt amplasate pe axa mediană a construcției, iar celelalte trei – pe latura de vest a acesteia.

Printre ruinele *Construcției nr. 11*, precum și în imediata ei apropiere au fost descoperite numeroase fragmente ceramice, dintre care se evidențiază:

- fragmente de la vase în formă de sac cu partea de sus a trunchiului ușor înclinată în interior (fig. 189/8; 190), unele ornamentate mai jos de buză cu suporturi conice (fig. 189/10) sau cu brâu întretăiat de proeminențe aplatizate (fig. 189/9);

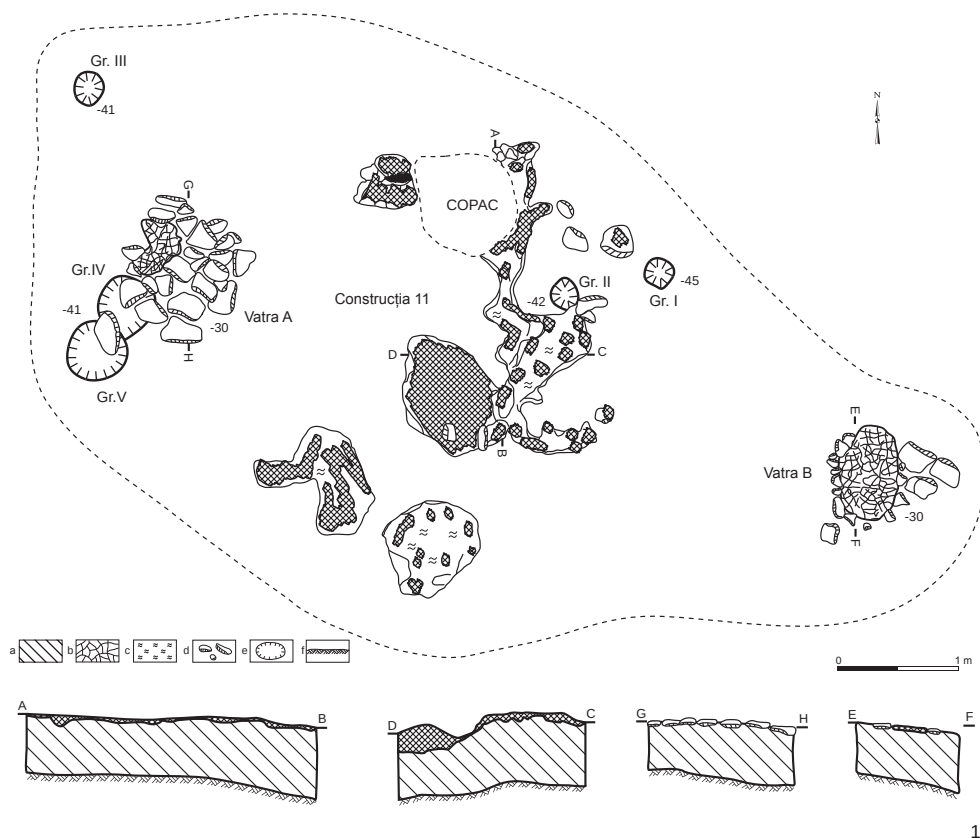

Fig. 188. Saharna Mică. Construcția nr. 11: 1 - planul și profilul construcției (Legenda: a. sol de culoare cenușie; b. lipitură; c. cenușă; d. pietre; e. conturul gropilor; f. strat steril); 2 - ruinele construcției.

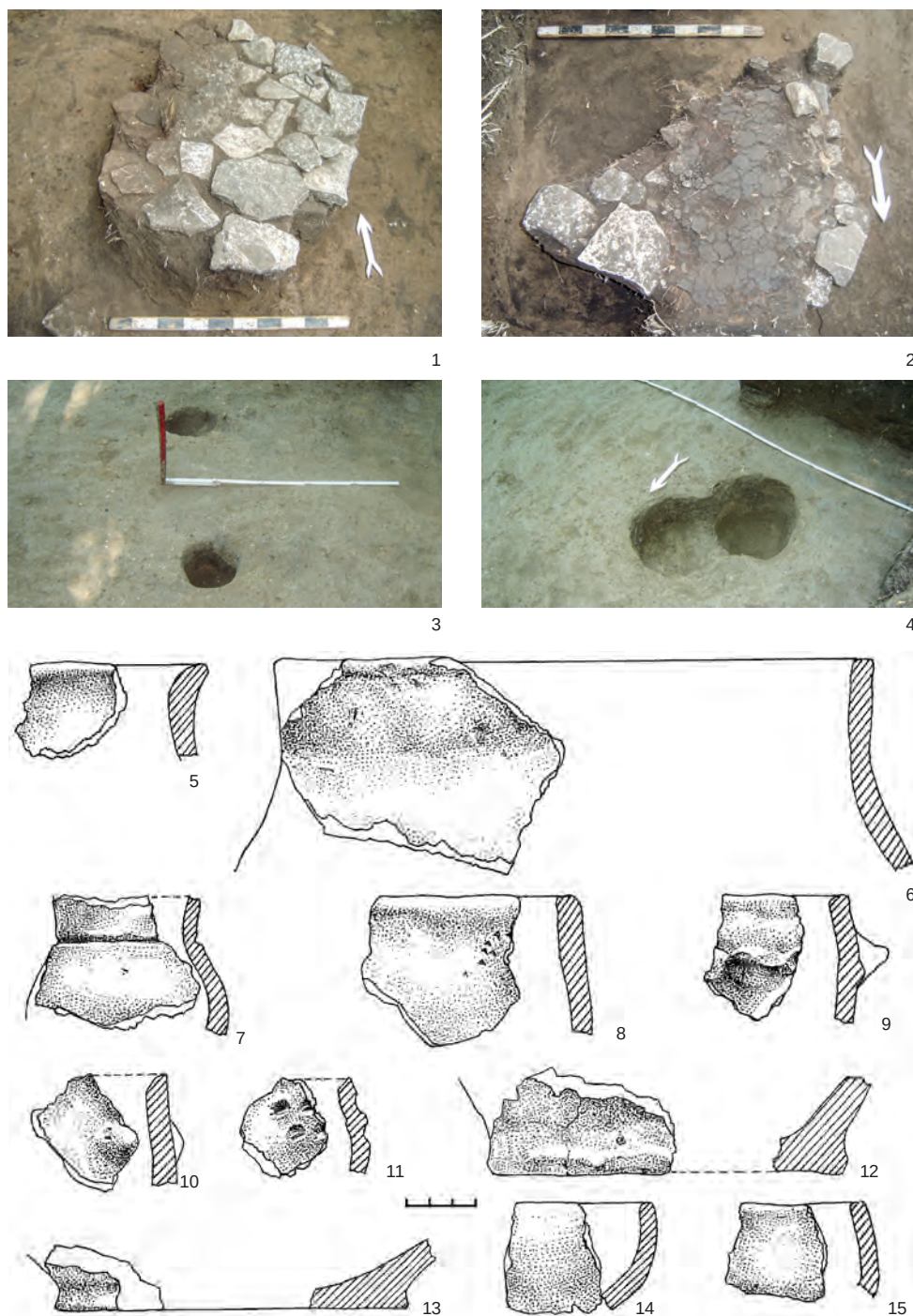

Fig. 189. Saharna Mică. Construcția nr. 11: 1 - vatra A; 2 - vatra B; 3-4 - gropi de par;
5-15 - inventarul construcției.

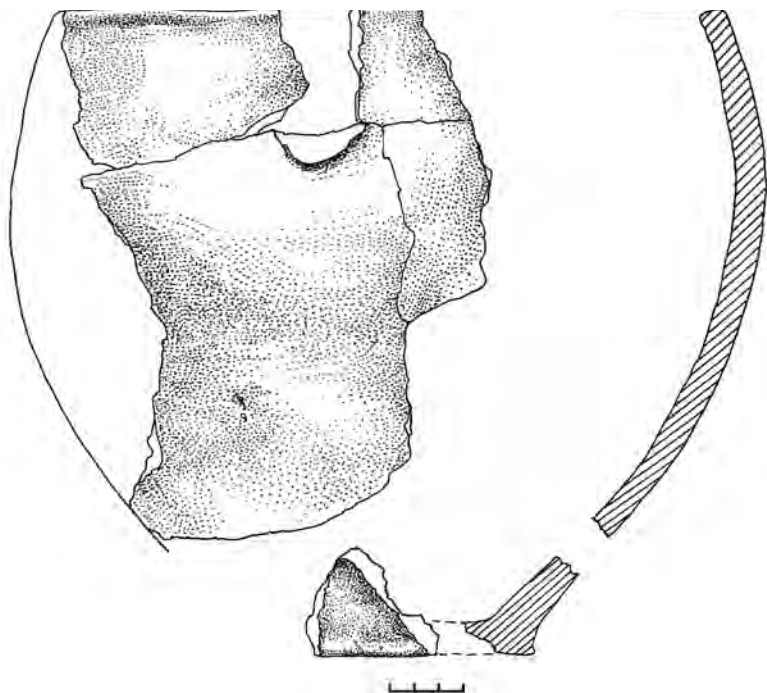

Fig. 190. Saharna Mică. Vas ceramic descoperit pe vatra B.

- fragmente de vase cu gâtul cilindric și buza neprofilată (fig. 189/6);
- fragmente de funduri de vase cu talpa evidențiată (fig. 189/12, 13);
- fragmente de străchini cu marginea arcuită ușor spre interior (fig. 189/14, 15).

Ceramica descoperită în construcție are numeroase similitudini atât în sortimentul de vase traco-getice atât din microzona Saharna (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 123, 170, 172), cât și în alte regiuni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 87).

Bordeiul nr. 1 (1/7/2013) a fost descoperit în partea de nord a *Secțiunii 7*, la adâncimea de 0,82 m de la nivelul actual de călcare. Cavitatarea lui avea formă quasi-circulară în plan cu dimensiunile de 2,1×2,0 m și se adâncea în loessul nativ până la 1,0-1,1 m. După degajarea emplectonului, în partea de nord a bordeiului fost sesizată o nișă de 0,4 m lățime (fig. 191). Din umplutura acestuia au fost recuperate o mărgică confecționată din pastă sticloasă (cat. nr. VI.I, fig. 192/17) și cca 50 fragmente de ceramică, dintre care se evidențiază:

- fragmente de vase în formă de sac cu partea de sus ușor înclinată în interior (fig. 192/5-7). Unele exemplare sunt ornamentate cu brâu alveolat (fig. 192/11), sau cu suporturi aplatizate, amplasate sub linia diametrului

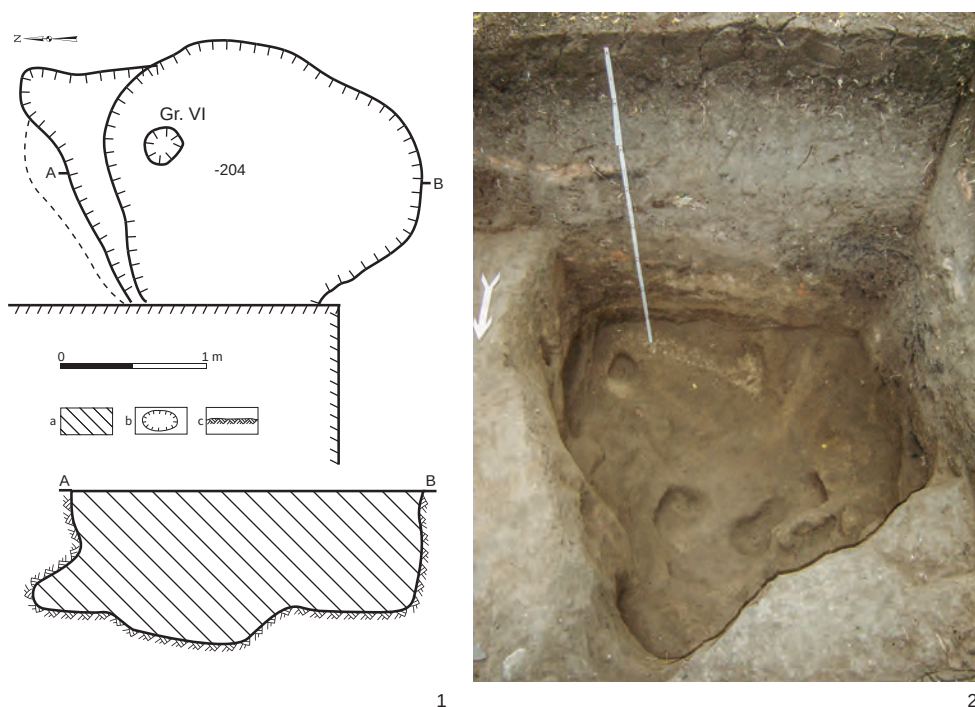

Fig. 191. Saharna Mică. Bordeiu nr. 1. 1 - Planul și profilul (Legendă: a. sol de culoare cenușie; b. conturul gropii; c. strat steril); 2 - vestigiile construcției.

maxim (fig. 192/12). Acest tip de vas este larg răspândit în timp și spațiu, mai frecvent el fiind întâlnit începând cu sec. VII a. Chr. (Никулицэ 1987, 44, рис. 2);

- fragmente de vase cu gâtul ușor profilat, umărul lin și trunchiul rotunjit (fig. 192/4). Exemplare similare sunt cunoscute printre materialele din sec. VII-VI a. Chr., descoperite la Glinjeni (Гольцева, Камуба 1995, таб. LXXXI/8);
- fragmente de la vase cu gâtul cilindric, a cărui parte de sus este arcuită în exterior. Pe linia de joncțiune dintre gât și trunchi, recipientele sunt ornamentate cu un șir orizontal de alveole (fig. 192/10);
- fragmente de la străchini cu partea de sus înclinată în interior, cu toarte orizontale (fig. 192/1, 2) sau fără toarte (fig. 192/3). Astfel de străchini sunt cunoscute la situl de la Glinjeni, unde sunt datate cu sec. VII-VI a. Chr. (Гольцева, Камуба 1995, таб. LXXXI/5);
- fragmente de funduri de vase (fig. 192/14-16).

În baza fragmentelor de vase descoperite se poate presupune că *Bordeiu nr. 1* a fost utilizat în sec. VII-VI a. Chr.

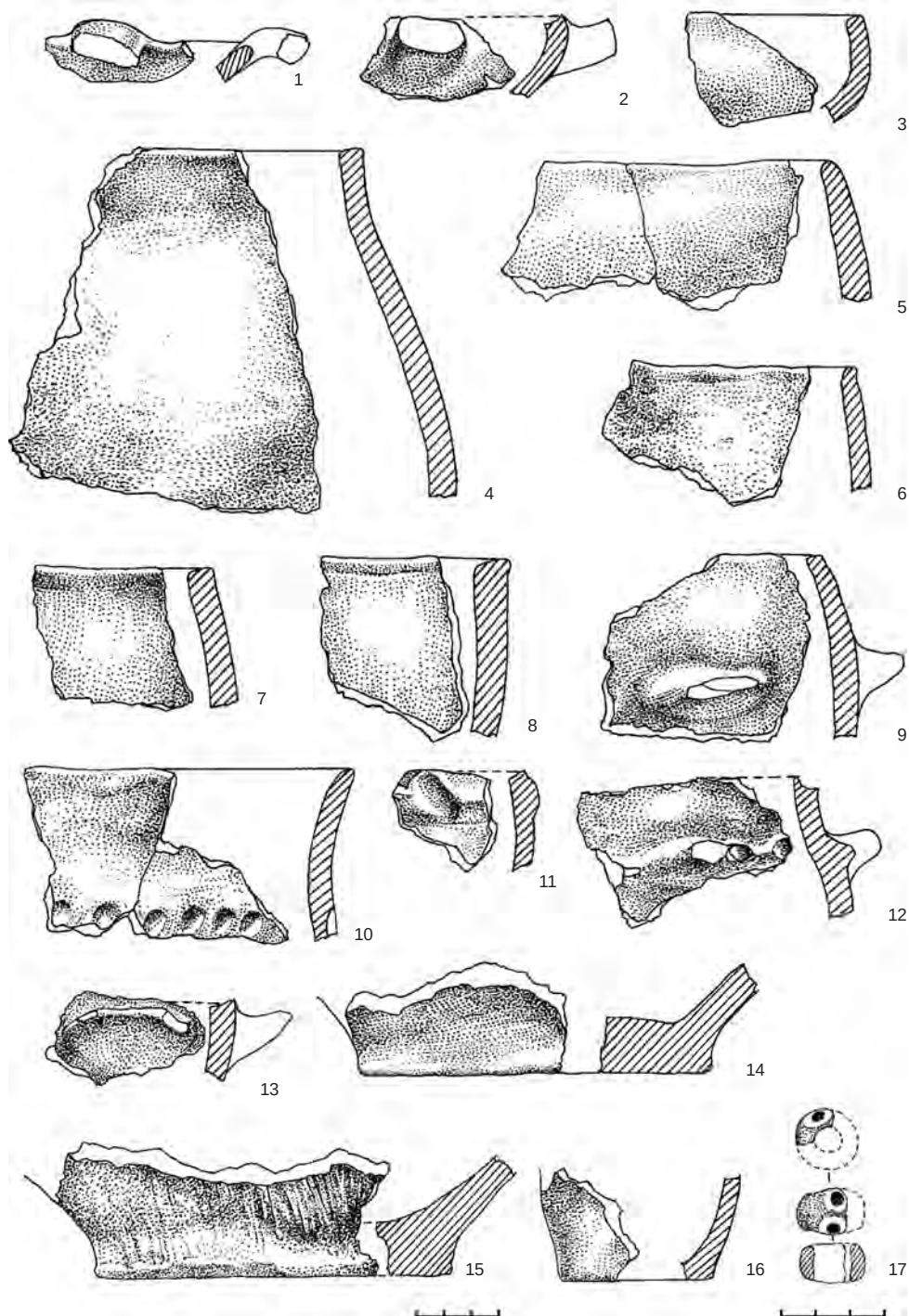

Fig. 192. Saharna Mică. Bordeiul nr. 1. Inventarul construcției.

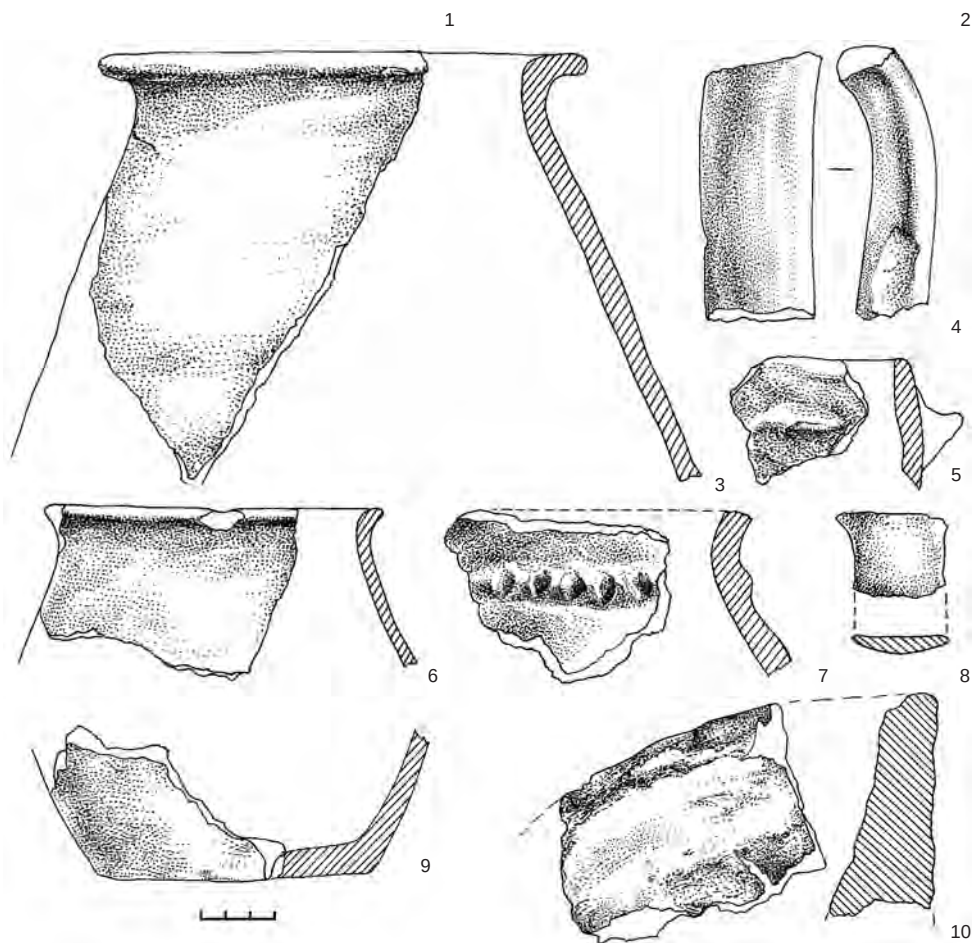
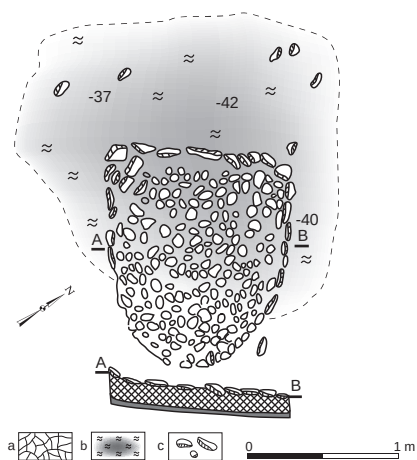

Fig. 193. Saharna Mică. Vatra nr. 2: 1 - planul și profilul (Legenda: a. lipitură b. cenușă; c. pietre); 2 - ruinele vetrei; 3-10 - inventarul vetrei.

Vatra nr. 2 (1/6/2011-2012) a fost descoperită în *Secțiunea 6*, la adâncimea de cca 0,4 m de la nivelul actual de călcare. Vestigiile ei reprezintă o aglomerație compactă, compusă din bucăți de lut ars și pietre de calcar, care are o formă quasi-ovală cu dimensiunile de 1,5×1,3 m (fig. 193/1, 2). Vatra suprapune o pată de cenușă cu grosimea de cca 5 cm ce se răspândește pe o suprafață de 2,2×2,0 m. În urma degajării complexului au fost descoperite un fragment de gardină de la o vatră portativă (fig. 193/10), 38 fragmente de ceramică modelată cu mâna (fig. 193/3, 5-9) și un fragment de toartă de la o amforă grecească (fig. 193/4).

Șanțul nr. 1. (1/7/2013) a fost atestat în partea de sud a *Secțiunii 7*, la adâncimea de 0,60-0,77 m de la nivelul actual de călcare. El era orientat nord-est - sud-vest și avea formă trapezoidală în secțiune, cu lățimea în partea superioară de cca 1,5 m, în cea inferioară – de 0,4 m și adâncimea de 0,6-0,7 m (fig. 194; 195). Șanțul era umplut cu sol cenușiu cu impurități de lut și loess.

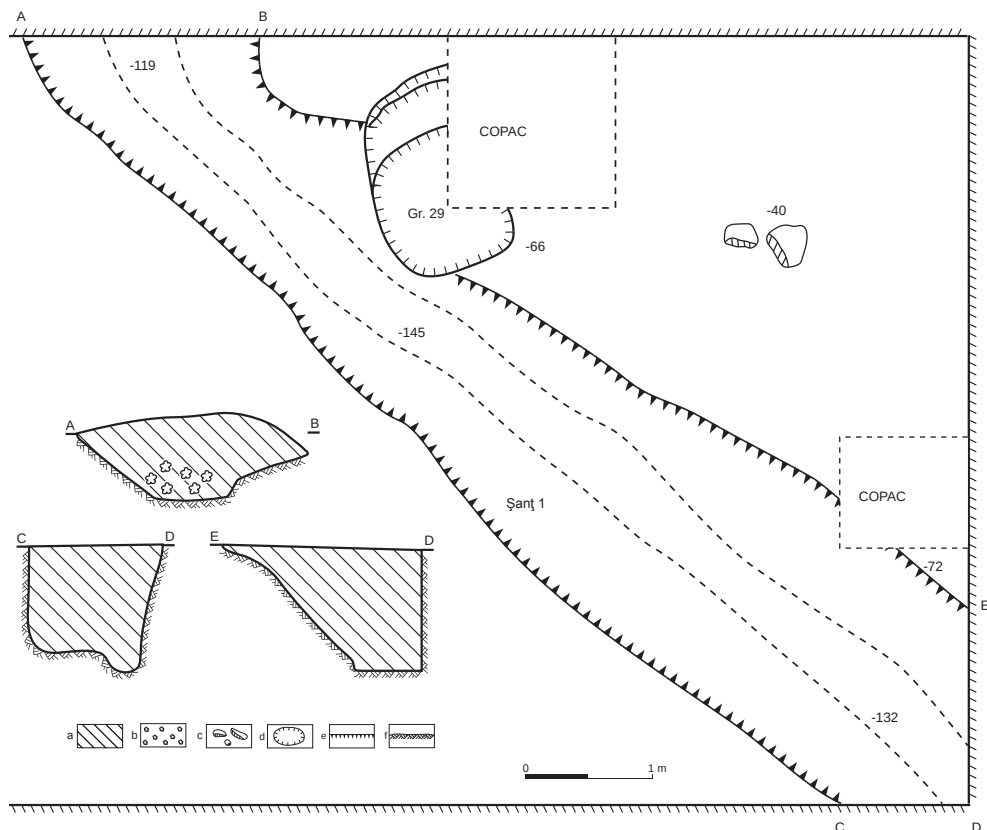

Fig. 194. Saharna Mică. Planul și profilul șanțului nr. 1 (Legenda: a. sol de culoare cenușie; b. fragmente de lut ars; c. pietre; d. conturul gropilor; e. limita șanțului; f. strat steril).

Fig. 195. Saharna Mică. Șanțul nr. 1.

Din emplecton a fost recuperat un număr considerabil de fragmente de ceramici, din care se evidențiază:

- fragmente de vase în formă de sac, unele cu decor în formă de brâu alveolat (fig. 196/9, 10), altele cu un șir de alveole orizontale (fig. 196/8), sau suporturi cilindrice cu adâncitură în vârf (fig. 196/12), ca la exemplarele din așezarea „hallstattană târzie” sec. VII/VI-V a. Chr. de la Bucu-Pochina (Rența 2008, 126, fig. 109/4, 7);
- fragmente de vase cu gâtul cilindric cu partea de sus înclinată în exterior (fig. 196/6);
- fragmente de vase cu gâtul bine profilat și buza teșită în exterior (fig. 196/7)
- fragmente de străchini cu trunchiul tronconic, buza îngroșată și înclinată în interior (fig. 196/1-3). Exemplare similare sunt cunoscute după descoperirile din sec. VII-VI a. Chr. de la Glinjeni (Гольцева, Капуба 1995, таб. LXXXV/1).
- fragmente de funduri de vase (fig. 196/15);
- fragmente de discuri (fig. 196/16).

Studierea materialului ceramic demonstrează că majoritatea fragmentelor aparțin vaselor ce constituiau principalele forme ale sortimentului ceramic din sec. VII-VI/V a. Chr., ceea ce permite încadrarea șanțului în acest interval de timp.

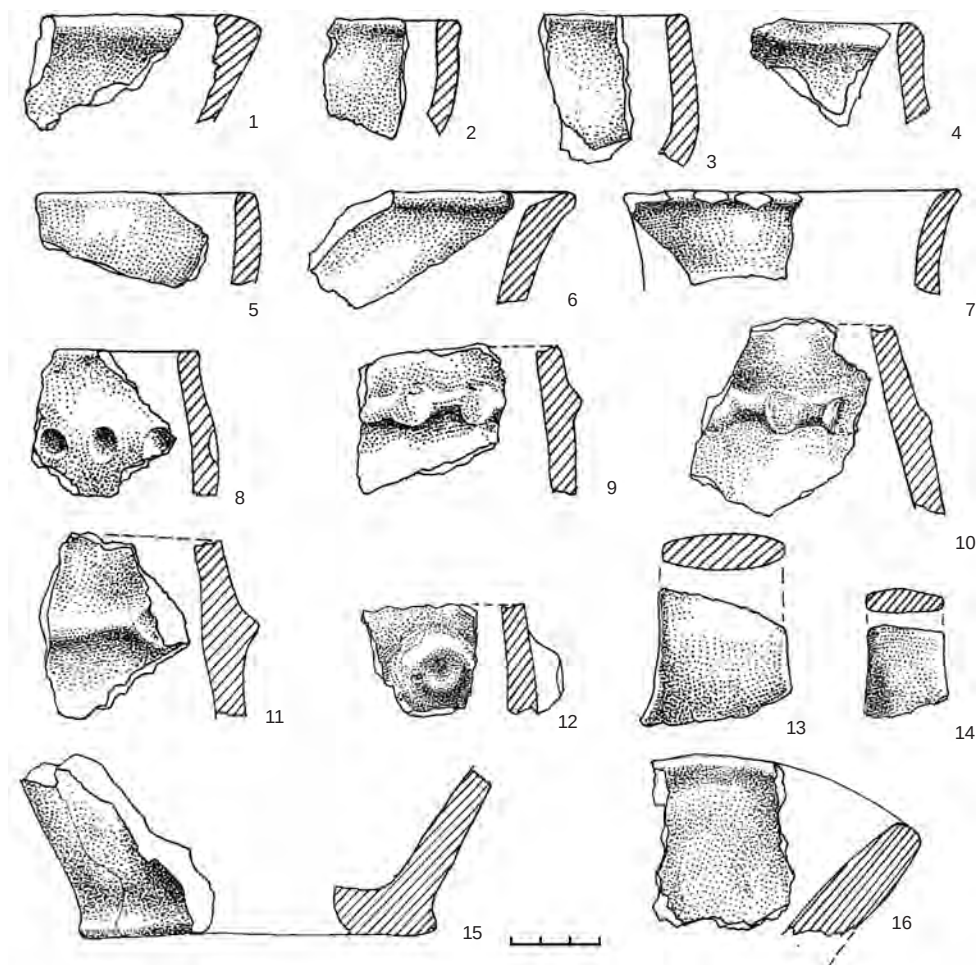

Fig. 196. Saharna Mică. Inventarul șanțului nr. 1

Groapa nr. 30 (1/6/2011-2012) a fost sesizată în partea de sud-vest a *Secțiunii* 6, la adâncimea de 1,0 m de la nivelul actual de călcare (fig. 197/1). Ea avea forma rotundă în plan, cu pereții arcuiți în interior, în partea de sud-vest, și în exterior în partea de nord-est. Diametrul gurii este de 1,4 m, iar al fundului de 1,3 m, adâncimea – 0,3 m. Umplutura gropii era alcătuită din cernoziom în amestec cu sol cenușiu. Din emplecton a fost recuperate câteva fragmente de ceramică, dintre care se evidențiază două de la partea superioară a unui vas cu gâtul ondulat și marginea înclinată în exterior (fig. 197/3). După formă, morfologie și ardere vasul se încadrează în sortimentul ceramic din sec. IV-III a. Chr. Vase similare au fost descoperite atât în microzona Saharna (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, fig. 87/4; 109/3), cât și la alte situri din această perioadă.

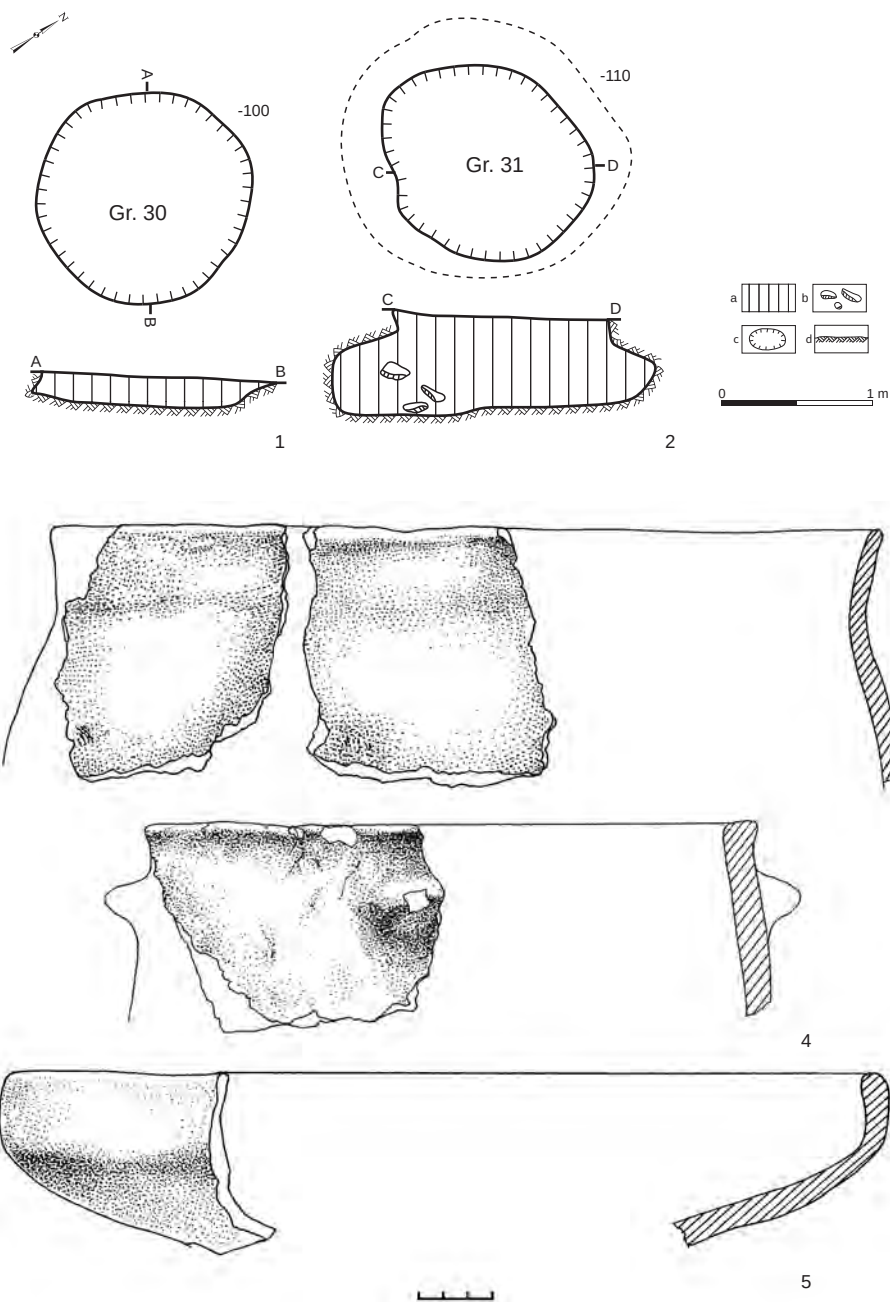

Fig. 197. Saharna Mică. 1 - Planul și profilul gropii nr. 30; 2 - planul și profilul gropii nr. 31 (Legenda: a. cernoziom; b. pietre; c. conturul gropilor; d. strat steril); 3 - inventarul gropii nr. 30; 4,5 - inventarul gropii nr. 31.

Groapa nr. 31 (2/6/2011-2012) a fost descoperită în *Secțiunea 6*, la adâncimea de 1,1 m de la nivelul actual de călcare. Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,4 m, al fundului – de 1,9 m și adâncimea de 0,7 m (fig. 197/2). Din umplutura ei, care reprezenta cernoziom în amestec cu pietre de dimensiuni mici, au fost recuperate cca 142 fragmente de ceramică, printre ele evidențiindu-se:

- fragmente de vase în formă de sac (fig. 197/4; 198), cu trunchiul rotunjit și buza neevidențiată. Unele exemplare sunt înzestrate cu suporturi segmentoidale (fig. 198/9-13), ori în formă de con (fig. 197/4), altele sunt ornamentate cu un șir orizontal de alveole (fig. 197/9);
- fragmente de vase de tip borcan, cu pereții trunchiului aproape verticali, ori ușor rotunjiți, fiind ornamentați cu decor în relief în formă de suporturi aplatizate sau brâu alveolat, deus în partea de sus a trunchiului (fig. 198/3);
- fragmente de străchini tronconice cu marginea arcuită spre interior (fig. 198/1) și fragmente de străchini bitronconice (fig. 197/5; 198/2);
- fragmente de funduri de vase.

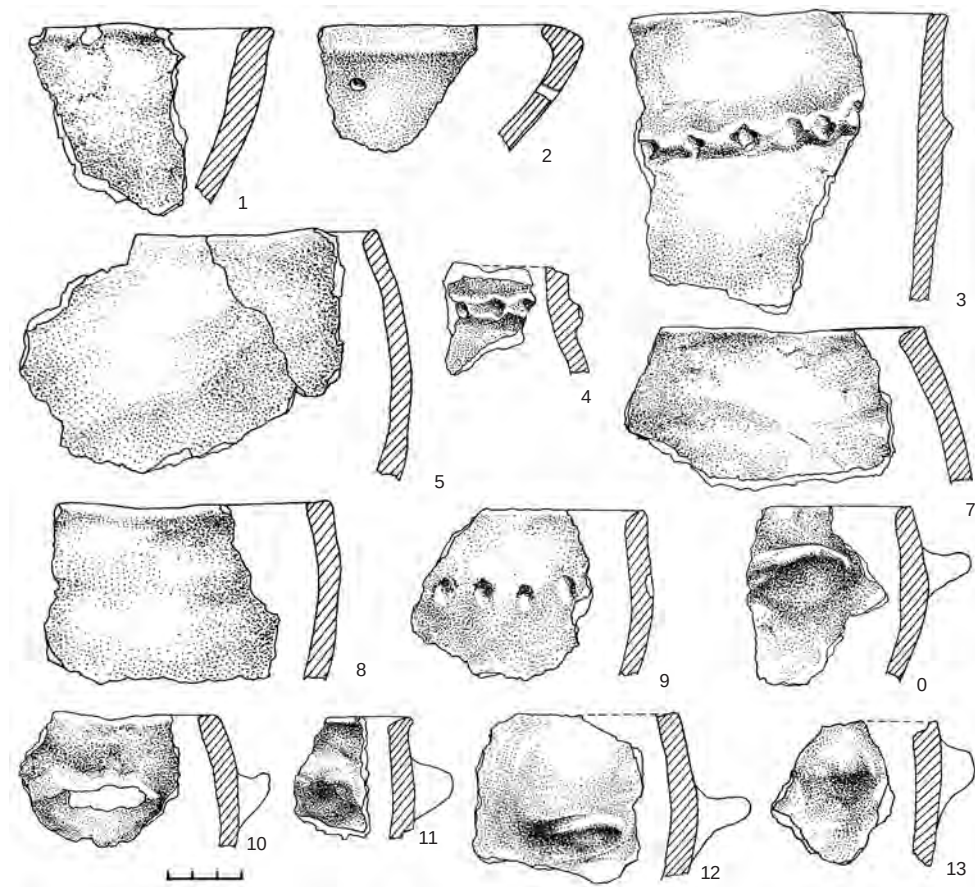

Fig. 198. Saharna Mică. Inventarul gropii nr. 31.

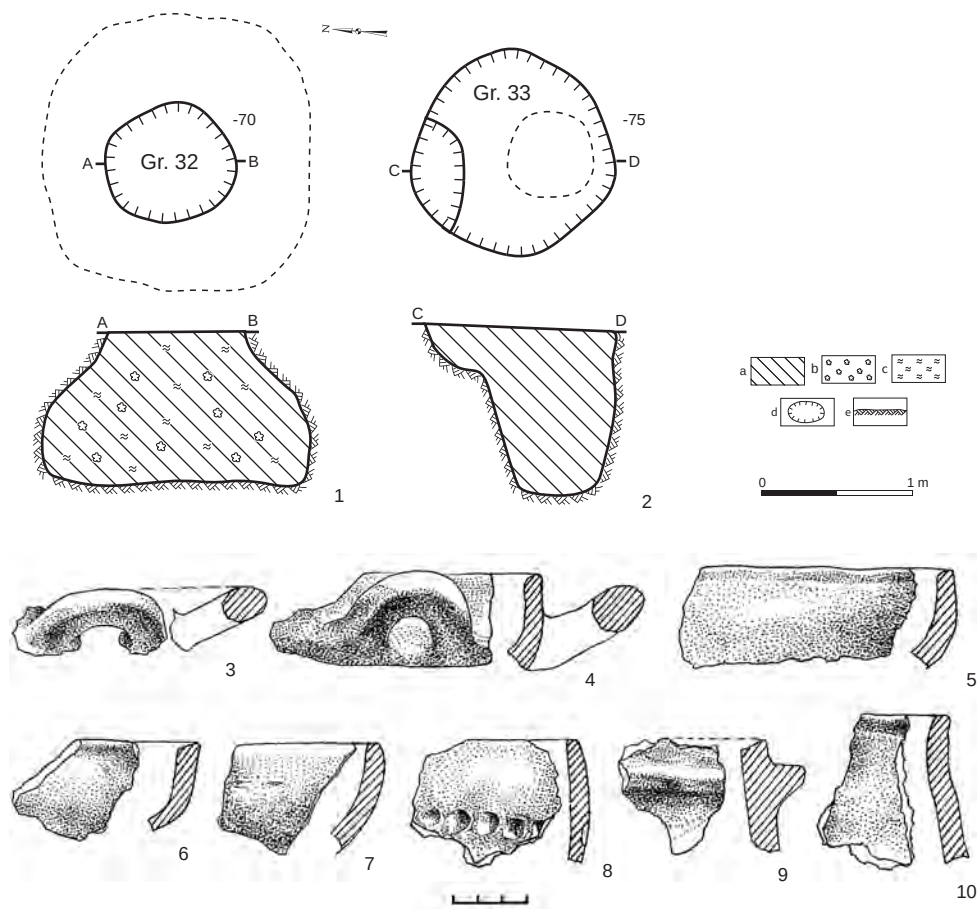

Fig. 199. Saharna Mică. 1 - Planul și profilul gropii nr. 32; 2 - planul și profilul gropii nr. 33 (Legenda: a. sol de culoare cenușie; b. fragmente de lut ars; c. cenușă; d. conturul gropilor; e. strat steril); 3-10 - inventarul gropii nr. 32.

Ceramica descoperită în groapă este larg răspândită în siturile din microzona Saharna și se încadrează în perioada sec. IV-III a. Chr. (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 127; 135; 170/10).

Groapa nr. 32 (1/7/2013) a fost evidențiată în partea nord-centrală a Secțiunii 7, la adâncimea de 0,7 m de la nivelul actual de călcare (fig. 199/1). Groapa în formă de clopot, cu diametrul gurii de 0,9 m și al fundului de 1,7 m, se adâncea în loessul nativ până la 1,0 m. Umplutura ei prezenta sol cenușiu în amestec cu cenușă, bucăți de lut ars, bucăți de oase și fragmente de ceramică.

Dintre fragmentele ceramice se evidențiază:

- fragmente de la vase în formă de sac, ornamentate cu șiruri de alveole (fig. 199/8) sau suporturi (fig. 199/9);
- fragmente de străchini cu marginea verticală sau arcuită spre interior (fig. 199/5-7);
- fragmente de străchini cu marginea verticală și toarte orizontale, amplasate pe linia de joncțiune cu trunchiul tronconic (fig. 199/3, 4). Astfel de străchini sunt bine cunoscute în sec. IV-III a. Chr. (Никулицэ 1987, 47, рис. 3; Moscalu 1983, 481, pl. LXXXIX).

Groapa nr. 33 (2/7/2013) a fost depistată în *Secțiunea 7*, la adâncimea de 0,75 m de la suprafața actuală de călcare. Ea avea forma tronconică cu diametrul gurii de 1,3 m, al fundului – de 1,0 m și era adâncită în loessul nativ până la 1,0 m (fig. 199/2). În partea de nord a gropii, la adâncimea de 0,35 m, a fost atestată o treaptă lată de 0,35 m. Emplectonul ei consta din sol cenușiu și nu conținea inventar arheologic.

3.3. Inventarul arheologic

În urma cercetărilor arheologice efectuate prin intermediul *Secțiunilor 3, 6 și 7* a fost descoperit un bogat și variat inventar confecționat din metal, os, piatră, lut etc. Acesta este alcătuit din unelte și ustensile, arme, podoabe și piese vetimentare, și recipiente ceramice.

Unelte și ustensile

Uneltele din fier sunt reprezentate de o seceră și patru fragmente de cuțit.

Secera (cat. nr. I.1; fig. 200/1) avea curbura larg deschisă, lama îngustă, terminată în partea inferioară cu printr-un peduncul scurt, îndoit spre exterior. Asemenea unelte sunt cunoscute la Alcedar „La Cordon” (Kașuba, Haheu, Levițki 2000, pl. XXXVII/13), Mașcăuți „Dealul cel Mare” (Zanoci 2004, fig. 12/1), Bunești (Bazarciuc 1983, fig. 7/1-8), Hansca „Pidașca” (Никулицэ 1977, рис. 7/4) etc.

Fragmentele de cuțite (cat. nr. I.2-5; fig. 200/2-5) au fost parte a unor piese, care au avut, probabil, spinarea mai mult sau mai puțin încovoiată, prevăzute cu un peduncul de înmănușare. Mânerul din os sau din lemn era prins de peduncul cu ajutorul niturilor, despre ce mărturisesc găurile și niturile păstrate la unele exemplare. Cuțite asemănătoare au fost atestate în siturile traco-getice de la Alcedar „La Cordon” (Kașuba, Haheu, Levițki 2000, pl. XXXVII/7, 9), Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 60/3) etc.

Ustensile din os sunt prezente la Saharna Mică prin două fragmente de străpungătoare și două piese cu predestinație incertă (cat. nr. II.3, 4; fig. 200/8, 9). Străpungătoarele au fost confecționate din oase de animale (cat. nr. II.1, 2, fig. 200/6,

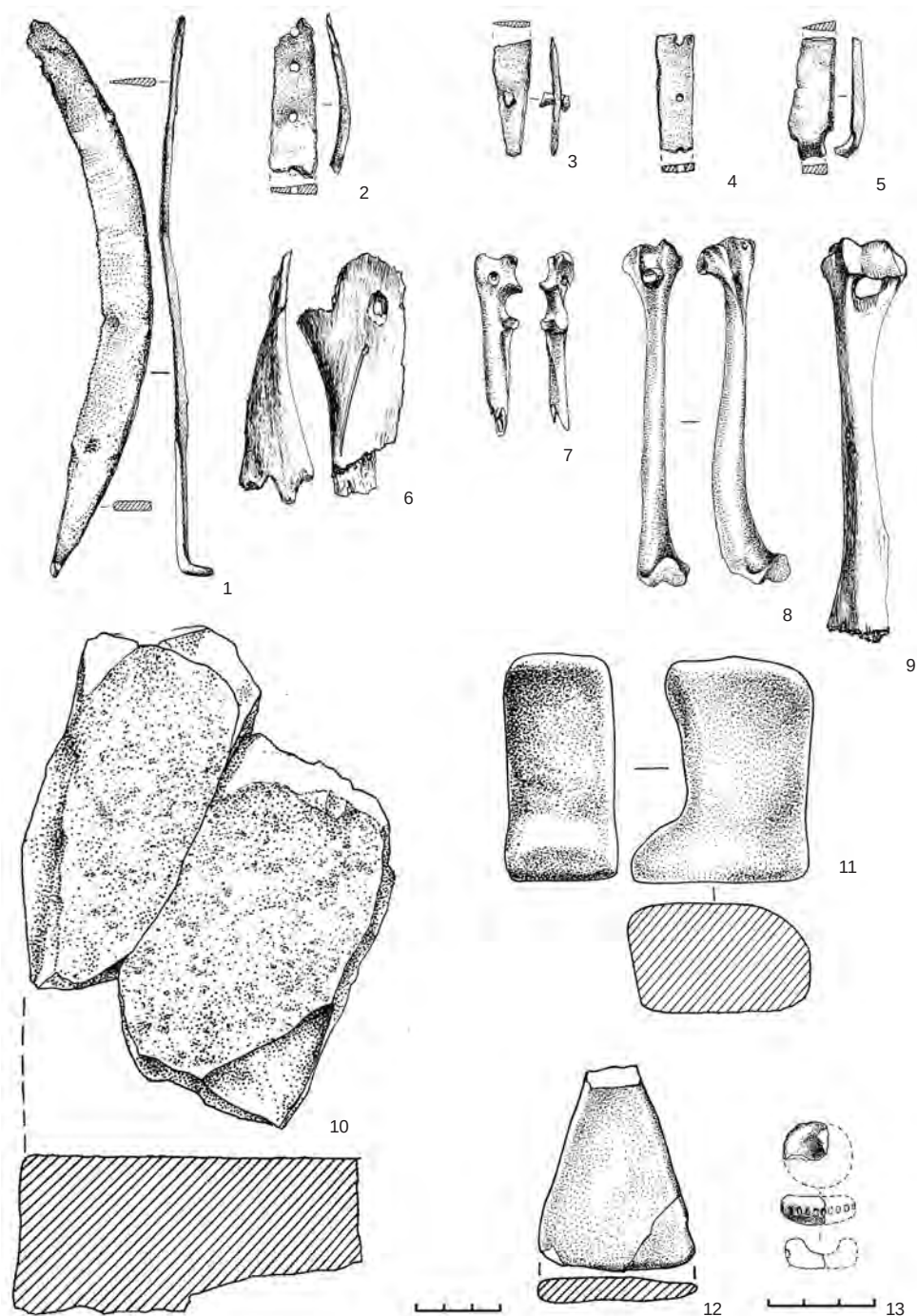

Fig. 200. Saharna Mică. Unelte și ustensile: 1-5 - fier; 6-9 - os; 11-12 - piatră; 13 - lut.

7) și erau înzestrate cu orificii în partea superioară. Ustensile similare au fost descoperite și anterior în această așezare, în construcția nr. 6 (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 31-32, fig. 16/1).

Uneltele din piatră sunt cunoscute după două cute și o bucată de piatră de râșniță. Cutele (cat. nr. III.2, 3; fig. 200/11, 12) au fost confecționate din piatră de gresie și poartă urme de utilizare intensă, ceea ce a condus, în cazul uneia din ele, la modificarea formei inițiale (fig. 200/11). Râșnița (cat. nr. III.1; fig. 200/10), la fel, a fost lucrată din piatră de gresie și are urme de la folosirea îndelungată. Uneltele și ustensilele din piatră, similare celor descoperite la Saharna Mică, sunt cunoscute practic în toate siturile din microzona Saharna (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 131, 149, 150), precum și din alte regiuni populate de comunitățile din epoca fierului.

Ustensile din lut sunt reprezentate de 17 fusaiole de diferite forme și dimensiuni. Mai numeroase (11 buc.) sunt cele de formă bitronconică (cat. nr. IV.2, 3, 5, 6, 8, 9, 11, 13-16; fig. 201/1, 3-12), care au înălțimea cuprinsă între 2 și 4 cm și diametrul mare de 2,3-5 cm. De asemenea, sunt cunoscute trei exemplare de formă sferoidală (cat. nr. IV. 1, 4, 12; fig. 201/2, 13, 14), două exemplare – tronconice (cat. nr. IV. 10, 17, fig. 187/1; 201/15) și un exemplar de formă cilindrică (cat. nr. IV.7; fig. 201/16). Fusaiole similare au fost descoperite și anterior la Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 30/1-11), precum și în alte situri din microzona Saharna (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 152-156, 168/1-5).

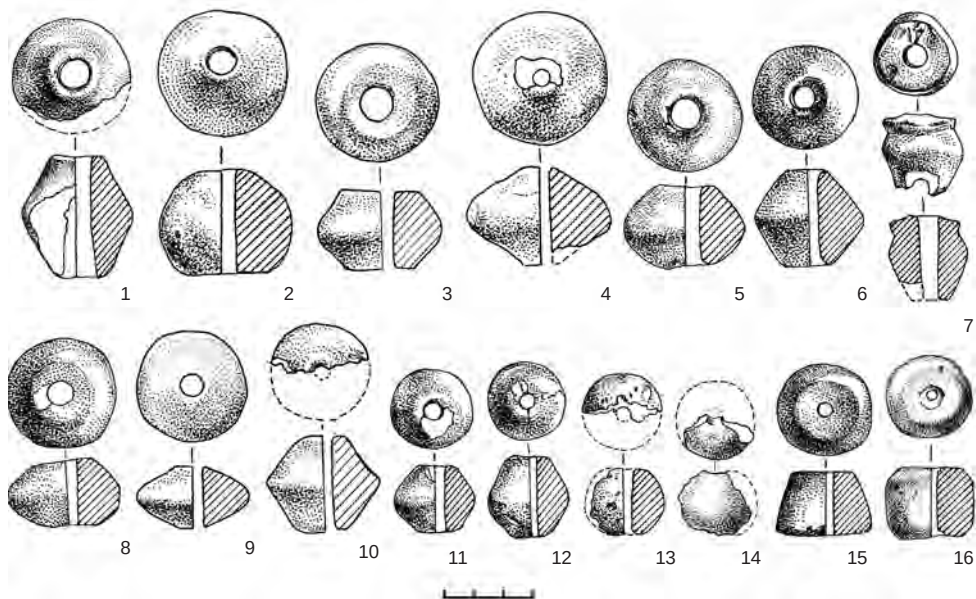

Fig. 201. Saharna Mică. Fusaiole.

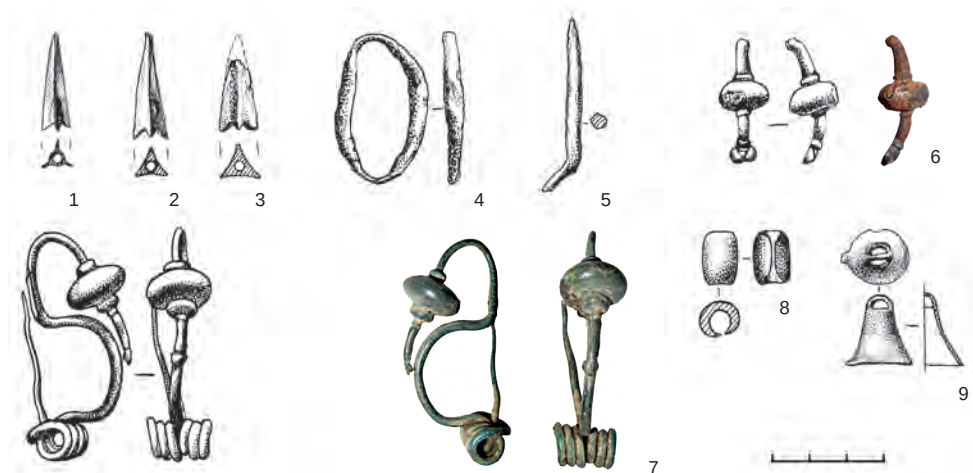

Fig. 202. Saharna Mică. 1-3 - Arme; 4-7 - piese vestimentare; 8 - mărgică; 9 - clopoțel.

Arme

Din categoria armelor ofensive fac parte trei vârfuri de săgeți confectionate din bronz (cat. nr. I.6-8; fig. 202/1-3). Ele au forma piramidală cu trei muchii și sunt înzestrate cu bucsă interioară pentru înmănușare. Piese similare sunt cunoscute în situl adiacent de la Saharna Mare (fig.) (Kašuba, Haheu, Levički 2000, pl. LIII/2, 3; Niculiță et al. 2013, fig. 49/3), precum și alte situri din această perioadă (Vulpe, Teodor 2003, fig. 60/8, 15; Arnăut 2003, 120-121, fig. 68).

Podoabe și piese vestimentare

Această categorie de descoperiri este reprezentată de: o cataramă (cat. nr. I.9; fig. 202/5), un ac de cataramă (cat. nr. I.10; fig. 202/10), o fibulă întreagă și una fragmentară (cat. nr. I.12, 13; fig. 202/6, 7) și o mărgică din bronz (cat. nr. I.14; fig. 202/8).

Catarama are formă ovală și a fost confectionată dintr-o bară de fier. O piesă de acest tip, numai că de formă patrulateră, a fost atestată și anterior (2003) la situl Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 45, fig. 29/1). Cataramae ovale au fost descoperite în siturile getice de la Poiana (Vulpe, Teodor 2003, fig. 131/12), Horodiște „La Șanț” (Niculiță, Zanoci, Băț 2014, fig. 10/2) etc.

Fibula, descoperită la Saharna Mică, este confectionată din bronz și are resortul alcătuit din 3+3 spire, cu coardă în față și piciorul ornamentat cu o sferă. Piese similare sunt cunoscute în siturile getice de la Bunești (Bazarciuc 1983a, 214-215, fig. 3), Băiceni „Cetățuie” (Teodor 1999, fig. 64/2) etc. Însă, astfel de fibule se întâlnesc mai frecvent în mediul celtic, mai ales, în necropole – Pișcolt (Németi 1989, fig. 3/3; 4/1; 14/1), Ludas (Szabó, Tankó 2006, fig. 4/7, 11), Maňa (Gebhard 1989, fig. 23), unde se încadrează în perioada LT B2a (330/320 - 290/280 a. Chr.) (Bujna 2003, 48-50, fig. 9-10).

Piese cu semnificație cultică

La această categorie a fost atribuit un clopoșel din bronz (cat. nr. I.21; fig. 202/9) de formă tronconică cu urechiușă. Astfel de piese sunt întâlnite frecvent în siturile getice din Dobrogea – așezarea Adâncata I (Irimia, Custurea, Cliante 2005, 56, fig. 4/7), necropolele Enisala (Simion 1971, fig. 13/7) și Telița (Simion, Cantacuzino 1962, fig. 5/4, 11, 12, 19, 20).

Ceramica

Din stratul cultural a fost recoltat un variat material ceramic, reprezentat de recipiente întregi sau grafic întregibile, precum și de numeroase fragmente. Acesta, după modalitatea de confecționare poate fi divizat în două categorii: ceramică modelată cu mâna și ceramică lucrată la roata olarului.

În cadrul *ceramicii modelate cu mâna*, conform compoziției pastei, formelor și decorului se disting două grupuri cultural-cronologice.

La primul grup a fost atribuită ceramica realizată din pastă de lut cu amestec de șamotă și nisip. Arderea lor este incompletă și neuniformă, din care cauză culoarea variază de la roz/cărămiziu la cenușiu/cafeniu. Din setul de fragmente selectate se evidențiază:

- vase fără gât cu buza răsfrântă în afară. Linia de joncțiune a buzei cu trunchiul este marcată printr-o curbă bine pronunțată (fig. 203/1, 2). Piese similare sunt cunoscute după descoperirile de la Kalakača (Medović 1988, 241/6), precum și din alte situri din sec. VII-V a. Chr.;
- vase în formă de sac cu marginea ușor arcuită în interior. Acestea sunt ornamentate cu șiruri orizontale de alveole (fig. 204/1-4), ori cu decor în relief – brâu alveolar / crestat depus orizontal (fig. 204/5-7) sau oblic (fig. 204/8) Vase similare sunt cunoscute în setul de ceramică din sec. VII-VI/V a. Chr. de la Kalakača (Medović 1988, 24, sl. 8/8);
- vase cu trunchiul bombat, ornamentate cu decor în relief în formă „rython” (fig. 203/3-5). Astfel de recipiente au fost atestate în nivelurile de locuire din sec. VI-V de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 83/6), Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 139/2) etc.;
- străchini tronconice cu marginea arcuită în interior și buza tăiată oblic (fig. 205/2, 3). Asemenea vase au fost descoperite în orizontul din sec. VII-VI/V de la Glinjeni (Гольцева, Камыба 1995, таб. LXXXIV/1-4);
- străchini tronconice cu marginea ondulată în interior, cu buza subțiată (fig. 204/9) sau îngroșată (fig. 204/10; 205/5). Acest tip de străchini a fost atestat și anterior la Saharna Mică, în construcția nr. 4, datată în sec. VII-VI-V a. Chr. (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 29, fig. 12/7, 8). De asemenea, ele sunt frecvente în nivelul, datat în sec. VII-VI/V a. Chr., de la Glinjeni (Гольцева, Камыба 1995, таб. LXXXIV/6; LXXXV/5).

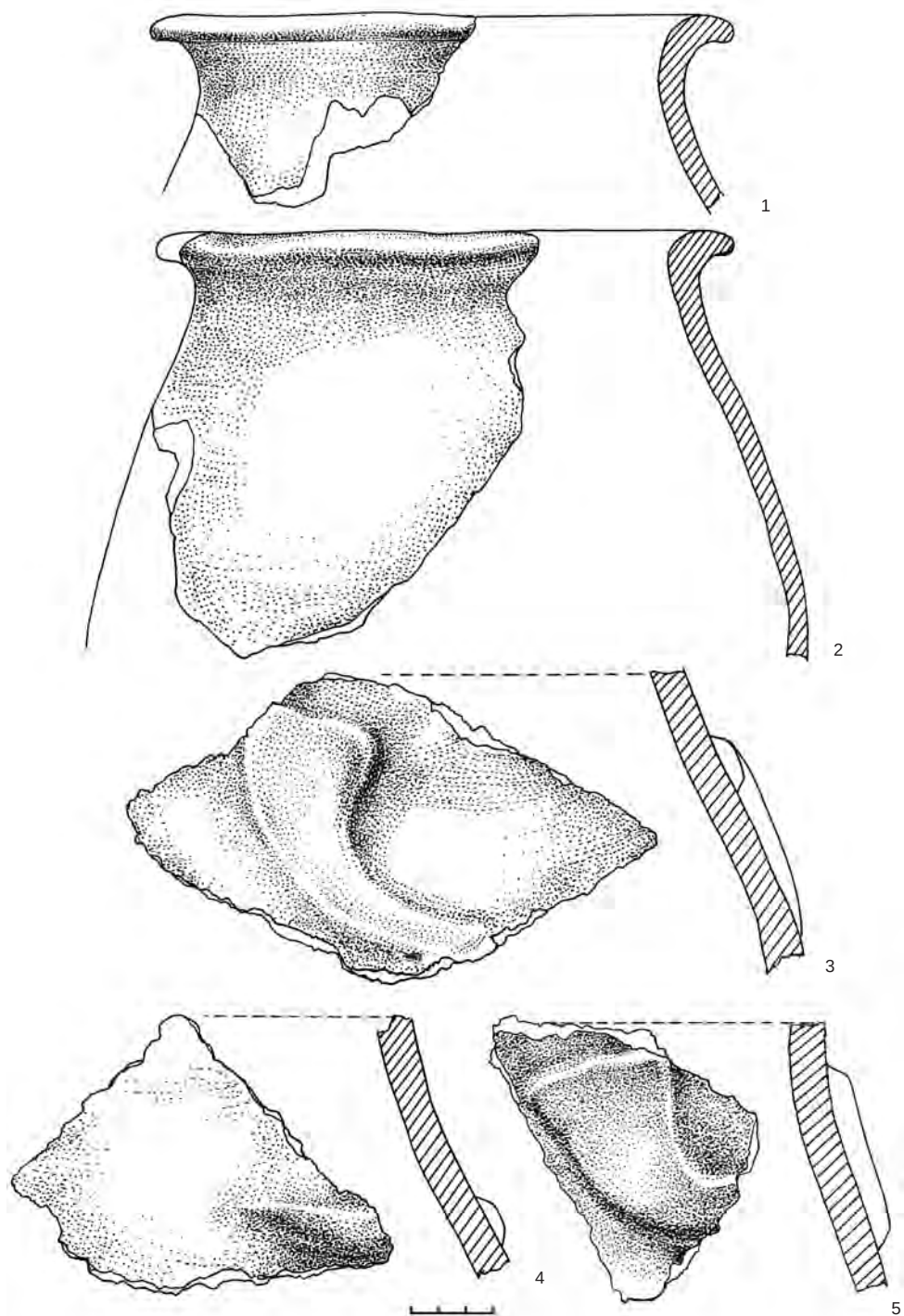

Fig. 203. Saharna Mică. Fragmente de oale din stratul cultural.

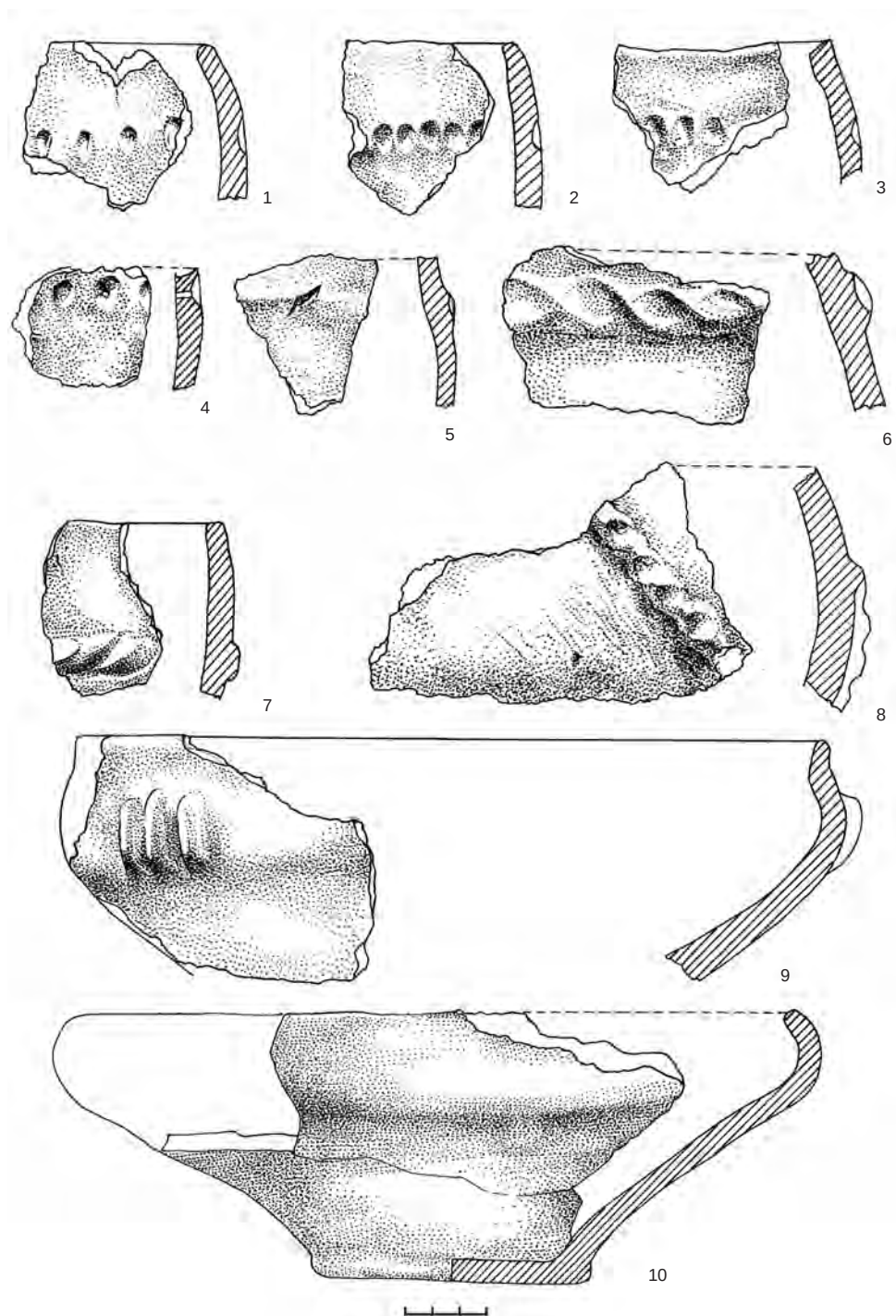

Fig. 204. Saharna Mică. Fragmente de oale și străchini din stratul cultural.

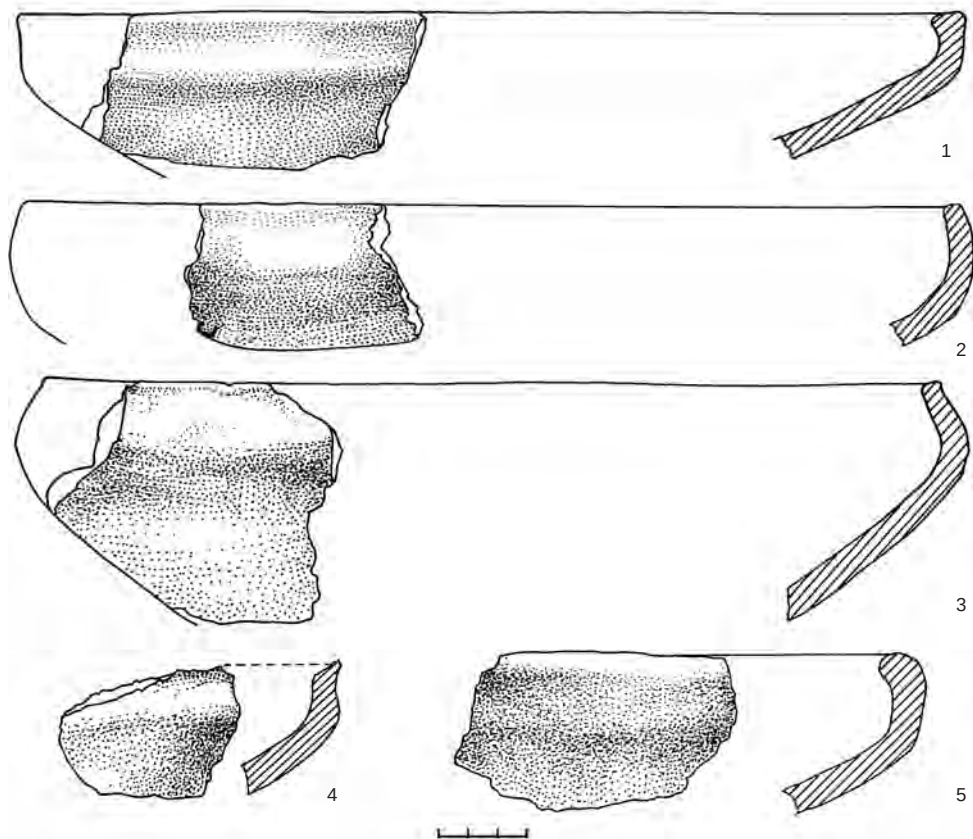

Fig. 205. Saharna Mică. Fragmente de străchini din stratul cultural.

Astfel, plecând de la analogiile existente pentru ceramica menționată, ea poate fi încadrată, în linii majore, în sec. VII/VI-V a. Chr.

Celui de-al doilea grup aparține ceramica lucrată din pastă de lut cu impurități de cioburi pisate. Arderea ei este incompletă și neuniformă, iar culoarea variază de la cărămiziu-închis la cenușiu. Acest set de ceramică este prezentat de:

- vase în formă de sac, fără gât cu buza neprofilată (fig. 206), unele ornamentate în partea superioară cu proeminențe aplatizate (fig. 206, 2, 4, 6), cilindrice (fig. 206/8, 9), conice (fig. 206/5), sau brăie alveolate, întrerupte de proeminențe (fig. 206/1, 3). Exemplare similare sunt sistematic întâlnite la monumentele din sec. IV-III a. Chr. de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 87/1-4), Mașcăuți „Dealul cel Mare” (Zanoci 2004, fig. 18/2), Saharna „La Șanț” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 170), Strahotin (Teodor 1999, fig. 26/2), Enisala (Simion 1971, fig. 7/5) etc.

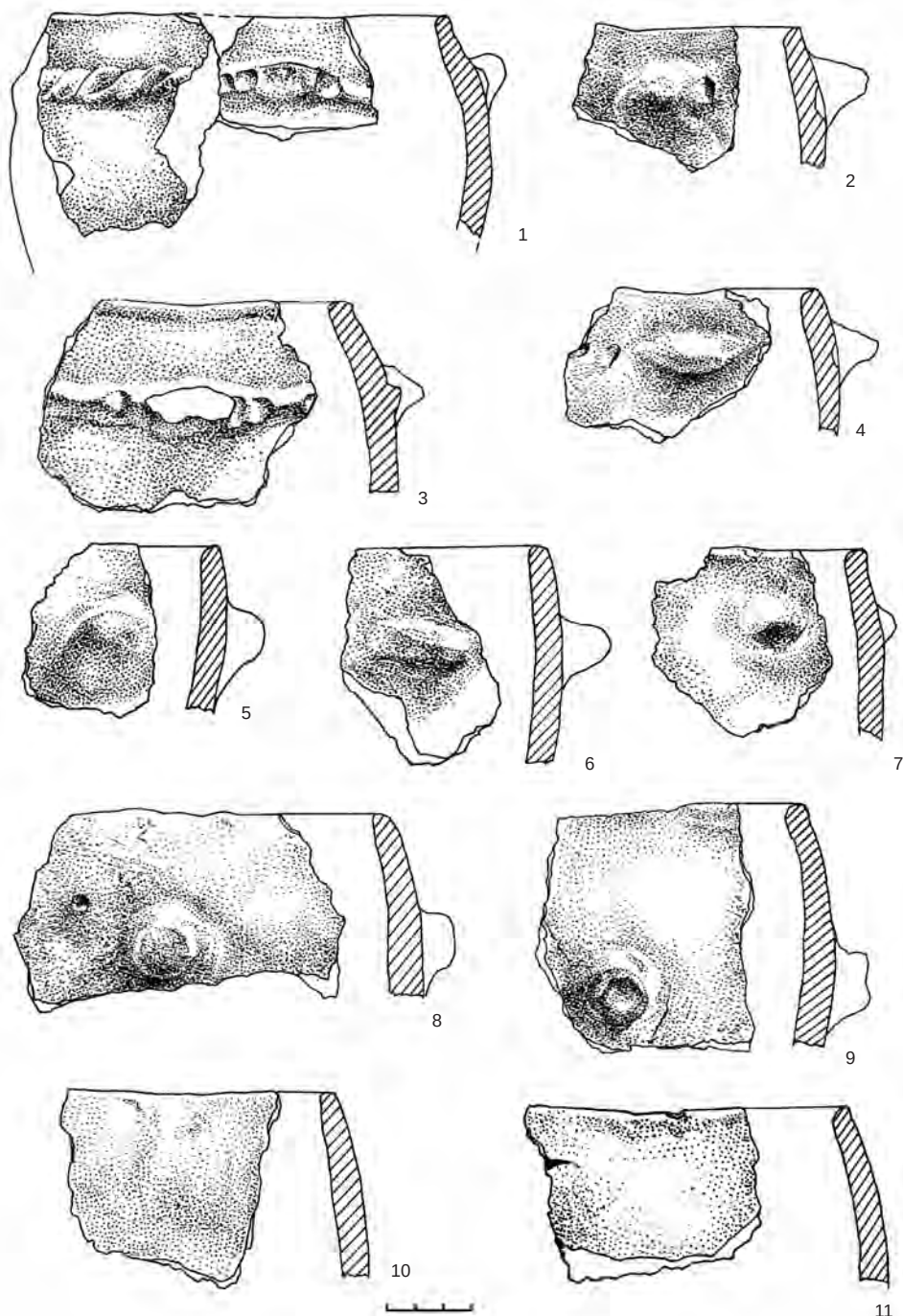

Fig. 206. Saharna Mică. Fragmente de vase-sac din stratul cultural.

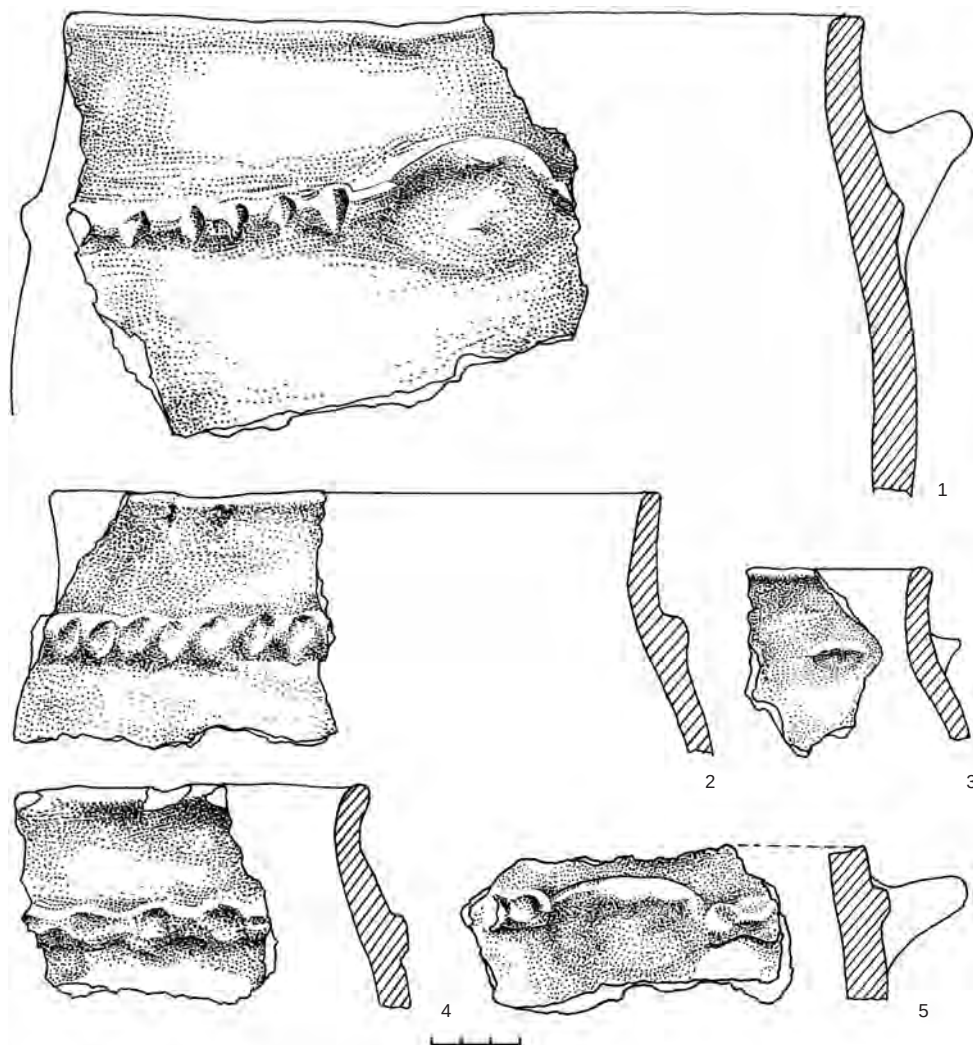

Fig. 207. Saharna Mică. Fragmente de oale din stratul cultural.

- vase cu gâtul scurt, cilindric, buza verticală și trunchiul ușor rotunjit (fig. 207). Ele sunt ornamentate în partea de sus, pe linia de joncțiune a umărului cu gâtul, cu brâu alveolat (fig. 207/2, 3), uneori întrerupt de suporturi segmentoidale (fig. 207/1, 5). Astfel de vase sunt cunoscute și în siturile getice de la Holercani (Кашуба 2006, 344, рис. 5/18), Hansca (Никулицэ 1977, рис. XII/8), Enisala (Simion 1971, fig. 7/2), Bugeac, Seutopolis (Moscalu 1983, pl. XXII/1, 2) etc., care se încadrează în perioada sec. IV-III a. Chr.

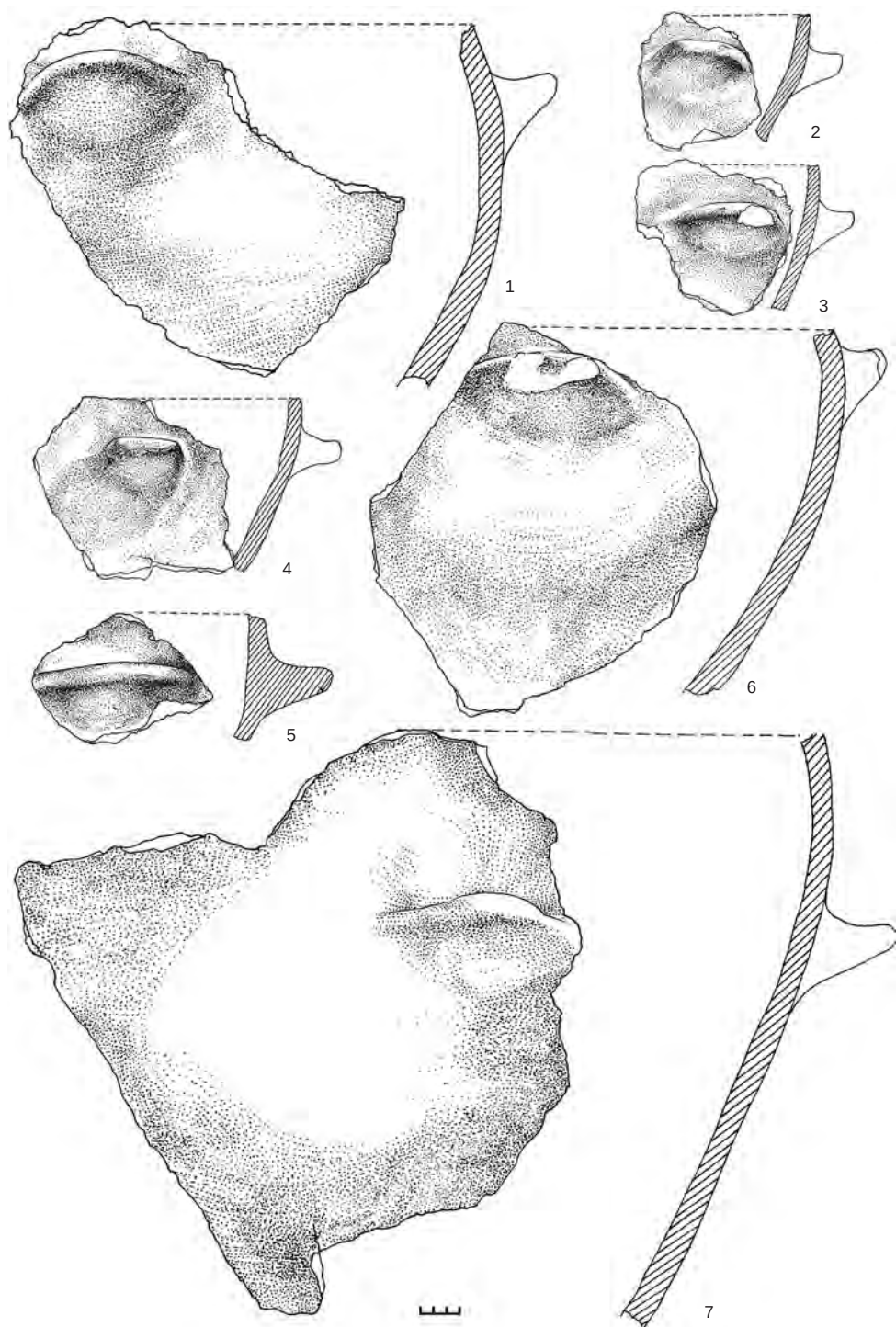

Fig. 208. Saharna Mică. Fragmente de vase clopot din stratul cultural.

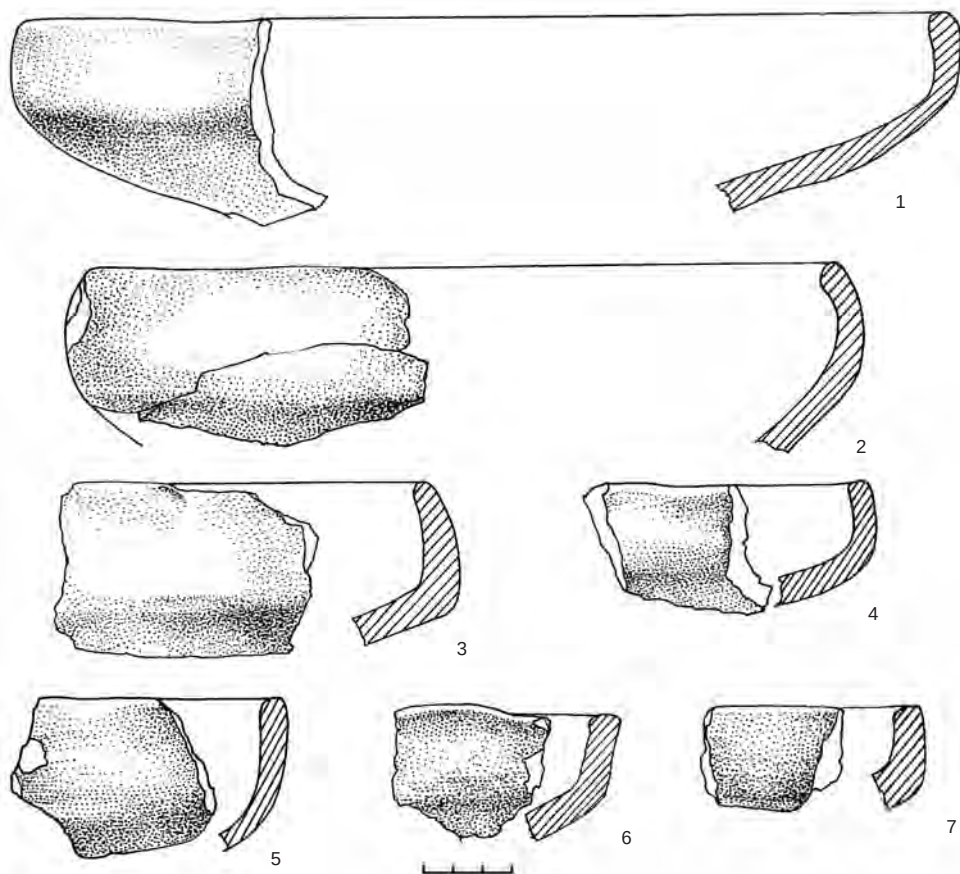

Fig. 209. Saharna Mică. Fragmente de străchini din stratul cultural.

- vase cu trunchiul în formă de clopot, ornamentate, de regulă, pe linia diametrului maxim cu suporturi segmentoidale (fig. 208). Recipiente similare au fost sesizate la majoritatea monumentelor traco-getice din sec. V/IV-III a. Chr.: Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 87/6), Mașcăuți „Dealul cel Mare” (Zanoci 2004, fig. 20/2), Hansca (Никулицэ 1977, рис. XII/10), Poiana (Vulpe, Teodor 2003, fig. 143/3, 4), Enisala (Simion 1971, fig. 8/8) etc.
- străchini cu trunchiul tronconic și partea de sus arcuită în interior (fig. 209/2). Acest tip este bine documentat în microzona Saharna, fiind cunoscut din cercetările anterioare de la Saharna Mică, precum și în siturile Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig.), Saharna „La Șanț” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 37/6; 129/1, 2, 6; 173/2-5). De asemenea, recipiente similare au fost atestate și la alte monumente getice din sec. IV-III a. Chr.: Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 218, fig. 92/5), Glin-

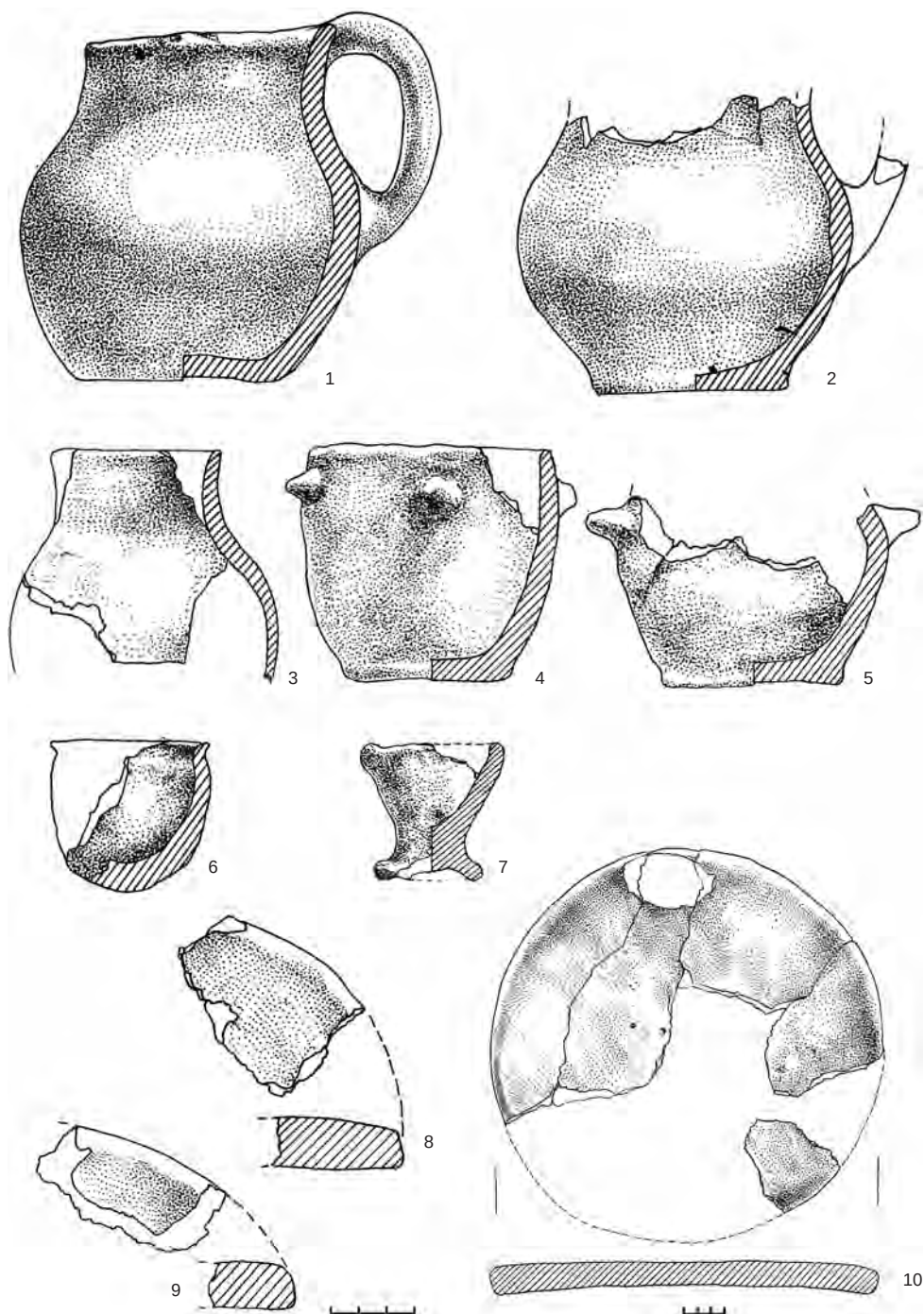

Fig. 210. Saharna Mică. Fragmente ceramice din stratul cultural.

- jeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. XCV/2), Corni-Huși (Teodor 1999, fig. 33/12) etc.
- străchini tronconice cu partea de sus verticală (fig. 209/1, 3-7). Astfel de veselă a fost semnalată și anterior la Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 21/7; 37/5). La fel, străchini analogice sunt cunoscute în așezarea limitrofă de la Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 135/4), precum și în alte situri din sec. IV-III a. Chr.: Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. XCVI/ 2), Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 93/3), Mașcăuți „Dealul cel Mare” (Zanoci 2004, fig. 22/5; 23/10) etc.
 - căni cu trunchiul globular (fig. 210/1, 2), gâtul profilat și buza evazată (fig. 210/1). Asemenea recipiente sunt frecvent întâlnite în necropolele Hansca „Lutărie” (Никулицэ 1969, рис. 2/1) și Strahotin (Teodor 1999, fig. 38/12), în cetățile Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 222, fig. 95/1, 2), și Ofa-tinți (Kašuba, Haheu, Levițki 2000, pl. XXIII/9) etc.;
 - vase miniaturale (fig. 210/3-7) de diferite forme care, în linii majore, prezintă imitații a recipientelor de dimensiuni mijlocii și mari. Ele se întâlnesc, de regulă, frecvent în siturile din sec. IV-III a. Chr. (Niculiță et al. 2013, fig. 62/1-3);
 - capace (fig. 210/9-10). Piese de acest tip sunt cunoscute la Saharna Mică și în campaniile anterioare (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 24/2-4), precum și la alte situri traco-getice ca Saharna Mare, Saharna „La Șanț” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 141/6-12; 173/8-15), Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 99-101) etc.

Cel de-al doilea grup de ceramică modelată cu mâna, după cum reiese din cele prezentate mai sus, se încadrează perfect în sec. IV-III a. Chr.

Ceramica lucrată la roata olarului este reprezentată în exclusivitate de fragmente de amfore grecești (fig. 211). Printre piesele reprezentative și databile⁵ menționăm fragmentul unei buze cu toartă de proveniență thasiană de tipul tronconic varianta II-C-3 (fig. 211/1). Astfel de vase sunt de dimensiuni mari, cu capacitatea de 16,4 și 19,7 litri (Монахов 2003, 76), și se încadrează între ultimul sfert al sec. IV - prima jumătate a sec. III a. Chr. De asemenea, se evidențiază piciorușul unui recipient heracleot de tip tronconic, varianta II-2 (fig. 211/3). Astfel de amfore aveau, de obicei, capacitatea de 6,56 și 6,35 litri și se datează cu anii '70-'30 ai sec IV a. Chr. (Монахов 2003, 144).

⁵ Analiza și încadrarea cronologică a materialului amforistic de la Saharna Mică a fost efectuată de către dr. Natalia Mateevici, cărei îi aducem sincere mulțumiri și pe această cale.

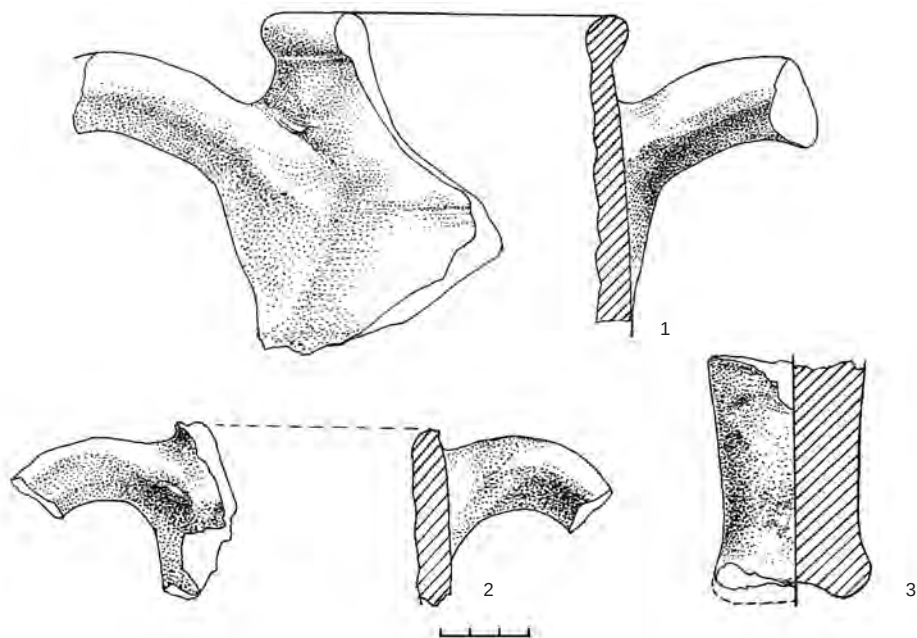

Fig. 211. Saharna Mică. Fragmente de amfore din stratul cultural.

4. Stratigrafie și cronologie

Investigațiile arheologice întreprinse pe promontoriul Saharna Mică, prin intermediul celor trei secțiuni și anexele lor pe o suprafață de 253 m², s-au soldat cu depistarea a 16 complexe, din care 10 închise, intacte și nebulversate de lucrările agricole.

Ca și în perioada anterioară, cercetările au fost însoțite de unele dificultăți. Suprafața sitului, încă în anii '50 ai secolului XX a fost arată cu plugul de plantaj pentru sădirea pădurii. Prin urmare, straturile culturale au fost serios bulversate. Odată cu creșterea arborilor și extinderea rădăcinilor deteriorarea complexelor a progresat și mai mult. În timpul săpăturilor s-a constatat că unele complexe se aflau nemijlocit sub rădăcina copacilor, care nu puteau fi scoși pentru evidențierea completă a construcțiilor. Studiarea detaliată a solului degajat din secțiunile trasate a dat posibilitatea de a reconstitui, într-o oarecare măsură, stratigrafia promontoriului în această zonă. În linii majore pot fi determinate trei straturi. Primul, cel ce constituie nivelul actual de călcare, e alcătuit din cernoziom în amestec cu rădăcini de arbuști și alte plante de pădure și pietriș. Grosimea lui nu depășește 0,10-0,15 m. Al doilea strat, cu grosimea ce variază între 0,3-0,6 m, prezintă un sol consistent cafeniu-închis. Anume în acest strat a fost sesizată majoritatea materialelor arheologice. El, probabil, prezenta stratul preistoric. Stratul trei este

compus din loess în amestec cu sol cenușiu, constituind segmentul de trecere la loessul nativ.

Sol consistent cafeniu-închis a fost surprins în toate complexele închise, constituind umplutura lor, indiferent de locul amplasării și de perioada funcționării. Această situație, fără nici un fel de dubii, pare să demonstreze că stratul respectiv a constituit suprafața preistorică de călcare pe care s-au perindat așezările comunităților sedentare de agricultori și păstori în decursul mai multor perioade istorice.

Nu mai puțin complicată este și încercarea de a clarifica stratigrafia orizontală. Investigațiile arheologice efectuate demonstrează că suprafața încadrată în incinta cetății, al cărei sistem defensiv e destul de bine conturat prin valul și șanțul adiacent, nu coincidea cu spațiile ocupate de așezarea anterioară și posterioară.

Urmărind stratigrafia orizontală s-a observat că majoritatea complexelor descoperite: construcțiile de suprafață nr. 8 și nr. 9, vatra nr. 1; gropile nr. 26-28, ce indică urme de locuire din epoca timpurie a fierului, sunt concentrate în partea de sud-est a fortificației. Tocmai în această zonă, în stratul cultural se observă o concentrare mai intensă de vase întregi și grafic întregibile, precum și numeroase fragmente de la diverse forme de recipiente caracteristice sortimentului ceramic din perioada de la finele epocii bronzului - începutul mileniului I a. Chr. Dat fiind faptul că până în prezent, mai spre est materialele arheologice din această perioadă nu au fost descoperite, s-ar putea presupune că așezarea timpurie a fost completamente suprapusă de situl fortificat, fondat mai târziu.

Descoperirea complexului închis (Gr. nr. 29) în regiunea „extra muros”, la nord-vest de bastionul central (fig. 179), precum și a unor fragmente de ceramică din perioada de la finele sec. XII - sec. XI/X a. Chr. în stratul cultural, semnalează că așezarea timpurie se răspândea și în acest spațiu. Partea centrală pare să fi fost distrusă de lucrările legate de construirea sistemului defensiv, construcțiilor locative și gospodărești ce au apărut mult mai târziu de vremea abandonării sitului de primii locuitori ai promontoriului.

În inventarul sesizat în construcțiile de suprafață nr. 8, nr. 9, și vatra nr. 1 se evidențiază recipiente ceramice, care sunt similare cu cele descoperite în *construcția nr. 1*, descoperită la Saharna Mică prin cercetările anterioare și datată cu sfârșitul sec. XII - sec. XI a. Chr. (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 14-18; 223, fig. 5/6). Aceste artefacte se aseamănă, în unele cazuri până la identitate, cu formele ceramice de la Holercani, datate cu finele sec. XII - sec. XI a. Chr. (Levițki 1994a, 230-242, fig. 3/13) și din așezările Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 293, fig. 75; 297, fig. 79) și Saharna-Țiglău, care au funcționat pe parcursul perioadei de la finele sec. XII - prima jumătate a sec. VIII a. Chr. (Niculiță, Nicic 2014, 248, fig. 33/6, 7).

În gropile nr. 26-28 și, în special, în groapa nr. 29 a fost descoperit material ceramic, care după formă și decor completamente se încadrează în grupul cultural „cu

ceramică incizată Noua-Coslogeni → Tămăoani – Babadag I” care, din punct de vedere cronologic, este „cuprins între sec. XII - sec. X a. Chr.” (Nicic 2008, 120-121).

Astfel, atât în complexe, cât și în stratul cultural au fost evidențiate:

- vase cu gâtul trompetiform (fig. 174/8; 176/7; 178/7), care au similitudini în nivelul din sec. XII-XI a. Chr. de la așezarea civilă Cartal, din stepele Bugeacului (Vanciugov, Niculiță, Bârcă 2000, pl. 28/4), la Kastanas din Macedonia, datată cu secolele XII-X a. Chr. (Hänsel 1989, 375, Taf. 71/10; 72/3) etc.;
- vase bitronconice cu diametrul maxim la mijlocul sau în partea de jos a trunchiului și fundul neprofilat. De regulă, recipiente sunt ornamentate cu decor în relief cu proeminente conice amplasate pe umărul vasului, în combinație cu decor incizat redat prin linii/linie orizontală asociată cu câte șase linii oblice depuse sub unghi (fig. 180/2, 3). Recipiente similare sunt cunoscute în *construcția nr. 1* de la Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 14-18, 224, fig. 6/1-13). Vase de acest tip au fost descoperite în așezarea civilă de la Cartal (Vanciugov, Niculiță, Bârcă 2000, pl. 6/9; 17/7); Babadag, datate cu sec. XI a. Chr. (Jugănar 2005, fig. 20/2), Râmnicule (Harțuche 1972, fig. 3a; 5/1,2), Sihleanu (Harțuche 1973, 24, fig. 6), încadrate în faza finală a bronzului tardiv (Harțuche 1973, 24; Morintz 1978, 160-161); Pșeničevo (Hänsel 1976, Abb. 26/9, 19); Kastanas (Hänsel 1989, 45, sl. 28/12); Troia VII b1, încadrată în anii 1100-900 a. Chr. (Koppenhöfer 1997, 316, Abb., 15/3; 334, Tafel, 3). Aceste recipiente cu decor în relief și incizat constituie o grupă de vase ce se răspândește la finele mileniului II a. Chr., fiind, totodată și cele mai timpurii forme ceramice din mileniul I a. Chr.;
- străchini cu trunchiul tronconic, buza ușor răsfrântă în interior, cu proeminente conice sau segmentoidale aplatizate (fig. 174/6) în partea superioară. Exemplare similare au fost sesizate la un șir de monumente din perioada timpurie a fierului, fiind întâlnite atât în așezări, cât și în necropole (Niculiță, Nicic 2014, 321, fig. 106/2; 402, fig. 188/4).
- cupe de diferite dimensiuni cu sau fără toartă supraînălțată, cu diametrul maxim la mijlocul sau în partea inferioară a trunchiului, cu sau fără ornament au fost întâlnite în inventarul *construcțiilor nr. 8* (fig. 174/2-5), *nr. 9* (fig. 176/3-5), *vatra nr. 1* (fig. 177/5, 6), în complexele închise: *gro-pile nr. 26* (fig. 178/4, 5), *nr. 28* (fig. 178/16), precum și în stratul cultural (fig. 183/1-14). Acest tip de vas, după formă și decor este bine cunoscut, având o vastă răspândire teritorială și un larg diapazon cronologic. Vase în formă de cupă cu toarta supraînălțată au fost atestate în așezările de tip Coslogeni, din perioada bronzului final, de la Ulmu și Radovanu (Morintz 1978, 152; 132, fig. 7/3-7; 145, fig. 84/3). De asemenea, ele sunt cunoscute în siturile de la Rașcov XI și XII, care cronologic se referă la finele sec.

XII - începutul sec. X a. Chr. (Кашуба, Фидельский 2007, 271, 273, рис. 4/1-7), Holercani din sec. XI-X a. Chr. (Levițki 1994a, 230, 241, pl. 2/1-12), Hansca din aceeași perioadă (Никулицэ 1981, 78, рис. 3/2-4; 85, рис. 8/4-6; 86, рис. 9).

Pendularea într-un diapazon cronologic vast a vaselor în formă de cupe minimizează ponderea lor ca indicator diagnostic. Însă, studierea detaliată a acestor mostre ceramice relatează că după formă și decor cupele descoperite la monumentele de la finele mileniului II - începutul mileniului I a. Chr., formează un grup aparte, ele fiind ornamentate numai cu decor în relief și incizat. Până în prezent, pe promontoriul Saharna Mică n-a fost întâlnit niciun fragment de vas, inclusiv de cupe, care să aibă decor ștanțat. Apariția vaselor de ceramică cu decor ștanțat pare să marcheze vremea constituirii culturii Cozia-Saharna pentru care era caracteristică utilizarea ornamentului în relief, prin incizare și ștanțare. Din cele relatate se poate conchide că primul sit fondat pe promontoriul Saharna Mică prezenta o așezare care completamente se încadrează în grupul de monumente cu ceramică incizată. Constituit la finele sec. XII, el a funcționat până la începutul sec. X a. Chr., când a fost abandonat. Cauzele ce au condus la părăsirea așezării puteau fi diferite. În baza observațiilor stratigrafice se pare că ea nu a fost devastată. Lipsesc urme de incendii sau alte urme, provocate de jafurile militare.

Din nou promontoriul a fost populat după o lungă perioadă de timp de la abandonare. Cu timpul, așezarea nou fondată este întărită. În perioada inițială situl a fost fortificat de o palisadă. Urmele ei pot fi identificate cu șanțul nr. 1, un segment al căruia a fost sesizat în partea de sud a Secțiunii nr. 7, trasată la 20 m nord-vest de bastionul central (fig. 194; 195). Șanțul, orientat nord-est - sud-vest, evidențiat la adâncimea ce varia între 0,60 și 0,77 m de la nivelul actual de călcare, a fost săpat în loess-ul steril până la 0,7 m. El avea în secțiune forma trapezoidală: larg în partea de sus până la 1,5 m, iar fundul nu depășea 0,4 m lățime (fig. 194; 195). În umplutura șanțului, constituită din sol cenușiu cu impurități de loess au fost descoperite materiale, în special, ceramice din a doua jumătate a sec. VII - sec. VI a. Chr., dar și din perioada imediat următoare.

Concentrarea materialelor timpurii spre fundul șanțului, iar a celor târzii în partea superioară, relatează că ele ar fi căzut în șanț după ruinarea lui. Această situație stratigrafică înclină spre ideea că șanțul a funcționat în perioada timpurie de la finele sec. VII - sec. VI a. Chr. Forma șanțului și amplasarea lui înaintea liniei de apărare, constituită din „zid” cu șanț adiacent, prezintă o situație completamente similară modului de fortificare a sitului Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 87-88), dar și la alte așezări, fortificate inițial cu palisade ca Bel'sk (Шрамко, 1975, 100-101, рис. 3); Cotu-Copălău - faza I (Șadurschi, Șovan 1994, 169-170) etc. După abandonarea palisadei așezarea Saharna Mică e întărită cu un „zid” din car-

casă de lemn cu emplectonul tasat din diferite materiale de construcție, care avea în partea de nord un șanț adiacent (fig. 171). Acest sistem de apărare a fost amplificat cu un bastion cu fundamentul din piatră amplasat în partea de nord-est (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 25, 220, fig. 2/1), și altul în partea frontală a „zidului” cu șanțul adiacent (fig. 171).

Studierea inventarului arheologic descoperit în *bordeiul nr. 1, șanțul nr. 1* și pe porțiunea bastionului central expusă cercetării, precum și a unui set de forme ceramice din stratul cultural demonstrează că în sec. VII-VI a. Chr. pe promontoriu a funcționat un nou sit, care reprezintă a doua perioadă de locuire a promontoriului Saharna Mică.

Între timp, evoluția benefică a economiei comunității a condus la creșterea numărului populației, pe care nu o mai satisfăcea suprafața incintei. Ca urmare, „zidul” din spatele bastionului a fost demolat și aruncat în șanțul adiacent, lichidând în așa mod linia de apărare a cetății. Construcțiile locative, gospodărești și de cult, în perioada imediat următoare sunt edificate pe ruinele „zidului” și în fosta cavitate a șanțului umplută cu rămășițele „zidului” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 49). Această constatare, cu regret, se bazează pe cercetări de teren destul de fragmentare. Demontarea sectorului din spatele bastionului putea fi determinată atât de necesitatea de spațiu, pentru construcții locative și gospodărești, cât și de faptul că era inutil, deoarece această parte a cetății rămânea sub ocrotirea bastionului central. Flancurile de est și de vest ale liniei de apărare puteau să continue să funcționeze și în perioada sec. IV-III a. Chr. Prezența materialelor arheologice din această vreme în zona „extra muros” evidențiate prin intermediul *Secțiunii nr. 7*, dar și fortuit, relatează că acest spațiu era populat. Însă posibilitățile limitate de cercetare nu permit, deocamdată, conturarea fie și aproximativă a ariei de locuire în zona „extra muros”. Studiarea prin intermediul *Secțiunii nr. 3* a incintei bastionului central demonstrează lipsa stratului cultural în interiorul lui. Aceasta înclină spre ideea că incinta bastionul central putea fi utilizată ca loc de refugiu pentru locuitorii din afara cetății care, împreună cu averea și vitele lor, se adăposteau aici în caz de primejdie. În caz contrar este inexplicabil faptul că din lipsa de spațiu s-au edificat construcții pe suprafața demolată a liniei de apărare, precum și în spațiul „extra muros” aferent, iar incinta bastionului central rămânea nelocuită.

Dacă bastionul central ar fi fost construit concomitent cu linia de apărare, atunci ce rost ar fi avut construirea întregului „zid” cu șanțul adiacent ca mai apoi sectorul central să fie demolat. În această ordine de idei devine logică presupunerea că bastionul central, menit să amplifice rezistența fortificației cetății, a fost edificat mai târziu decât linia de apărare, având și scopul de a proteja populația din spațiul aferent a cetății. Nu este exclus că un rol similar îndeplinea și bastionul din partea de nord-est a sitului fortificat.

După cum reiese din cele menționate mai sus, situl din sec. IV-III a. Chr. prezenta o așezare puternic apărată în a cărei incintă au existat mai multe construcții de

suprafață⁶, cuptoare, vetre și gropi menajere. Materialele diagnostice descoperite atât în complexe, cât și în stratul cultural sunt prezentate de fragmente de amfore grecești (fig. 211) și fibule (fig. 202/6, 7) care nu depășesc diapazonul cronologic a sec. IV-III a. Chr., perioadă ce reprezintă a treia fază de locuire pe promontoriul Saharna Mică.

⁶ În total au fost cercetate cinci construcții de suprafață. Construcțiile nr. 5-7, publicate anterior (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 30-34) și două (construcțiile nr. 10 și nr. 11), prezentate în lucrarea de față.

Capitolul III

SITUL SAHARNA „LA ȘANȚ”

Situl Saharna „La Șanț” este amplasat pe malul de sud al defileului *Valea Crac*, la cca 1 km nord-est de satul Saharna Nouă (fig. 212; 213). Primele periegheze au fost întreprinse în anul 1946 de către G. Smirnov, care semnalează aici o așezare deschisă, numită „Dealul Șanț” (Смирнов 1953, 16). Ulterior, cercetări de suprafață au fost efectuate în anul 1993 de către E. Usataia și Al. Levinschi, care menționează prezența unei așezări, de pe a cărei suprafață au fost colectate fragmente de ceramică lucrată cu mâna, unele cu decor incizat și ștanțat (Усатая, Левинский 1994, 52). În anul 2002 colectivul de cercetători de la Universitatea de Stat din Moldova, în urma perieghazelor, descoperă pe malul înalt al canionului urmele unei fortificații, investigată arheologic în anii următori (2003, 2006-2008) pe o suprafață de 288 m². Rezultatele acestor cercetări au văzut lumina tiparului într-un șir de studii și articole, publicate în țară (Zanoci, Moldovan 2004; Zanoci, Băț 2007; Zanoci, Băț 2008; Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 151-162, fig. 160-173) și peste hotare (Niculiță et al. 2010, 374-375; Zanoci, Băț 2011).

Fig. 212. Defileul „Valea Crac” (vedere dinspre nord).

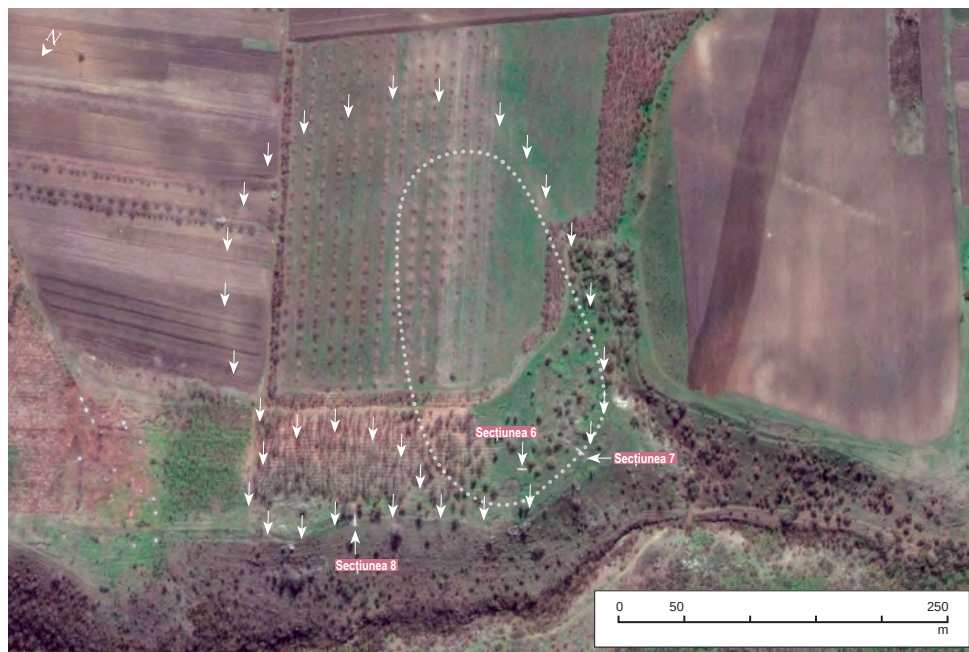

Fig. 213. Saharna „La Șanț”. Ortofotoplan cu marcarea conturului așezării deschise hallstattiene (...) și a fortificației traco-getice (↓) (după Google Earth Pro).

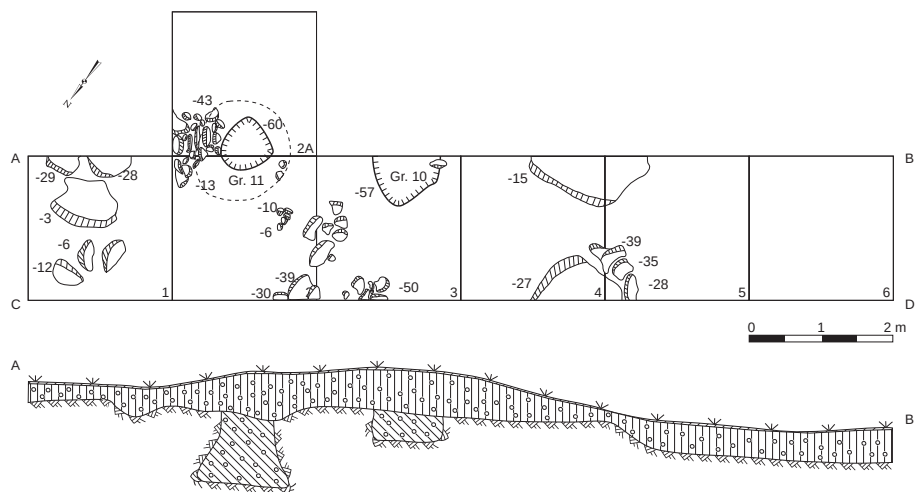
1. Cercetări arheologice și magnetometrice

În anul 2015, la situl Saharna „La Șanț” au fost reluate cercetările arheologice prin intermediul a trei secțiuni cu o suprafață totală de 80 m².

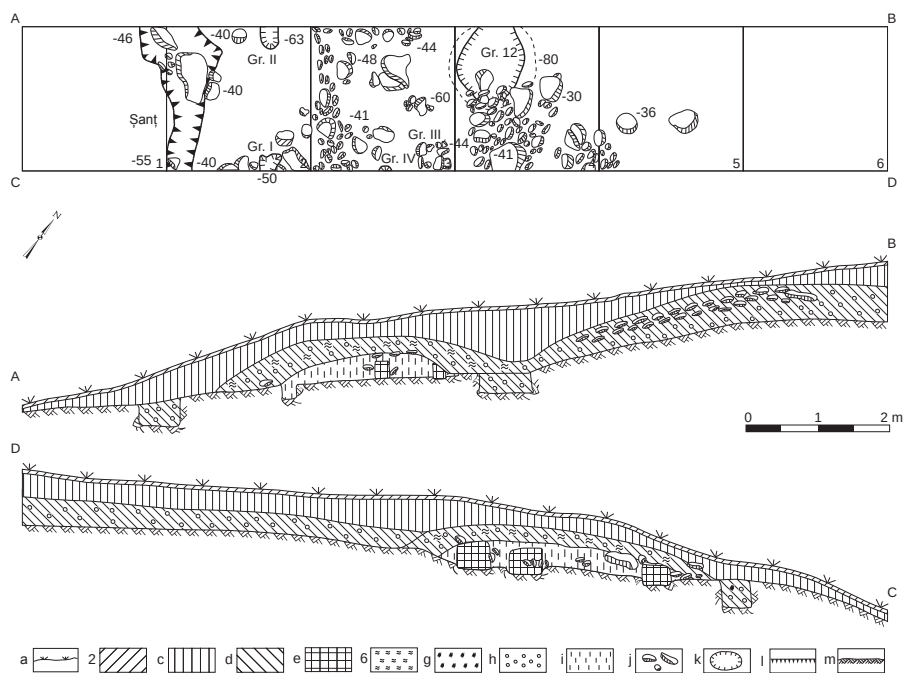
*Secțiunea 6/2015*¹ (fig. 213; 214/1) a fost trasată în partea de nord-vest a sitului, cu scopul de a studia caracterul și structura stratului cultural. Ea avea formă patrulateră cu dimensiunile de 12×2 m. Ulterior, pentru a cerceta integral un complex surprins în secțiune, a fost adăugată o anexă cu dimensiunile de 2×2 m.

Secțiunea 7/2015 (fig. 213; 214/2) a fost amplasată pe marginea de nord-vest a sitului și a fost trasată cu scopul de a studia vestigiile liniei defensive vizibile pe această latură a așezării. Secțiunea avea forma unui patrulater cu dimensiunile de 12×2 m, orientat perpendicular pe „valul” de apărare.

¹ Numerotarea secțiunilor se face în continuarea celor din anii precedenți (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 151).

1

2

Fig. 214. Saharna „La Șanț”. 1 - Planul și profilul secțiunii nr. 6; 2 - planul și profilul secțiunii nr. 7 (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. sol ars; f. cenușă; g. fragmente de lemn ars; h. pietriș; i. sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lemn ars; j. pietre; k. conturul gropilor; l. limita șanțului; m. strat steril)

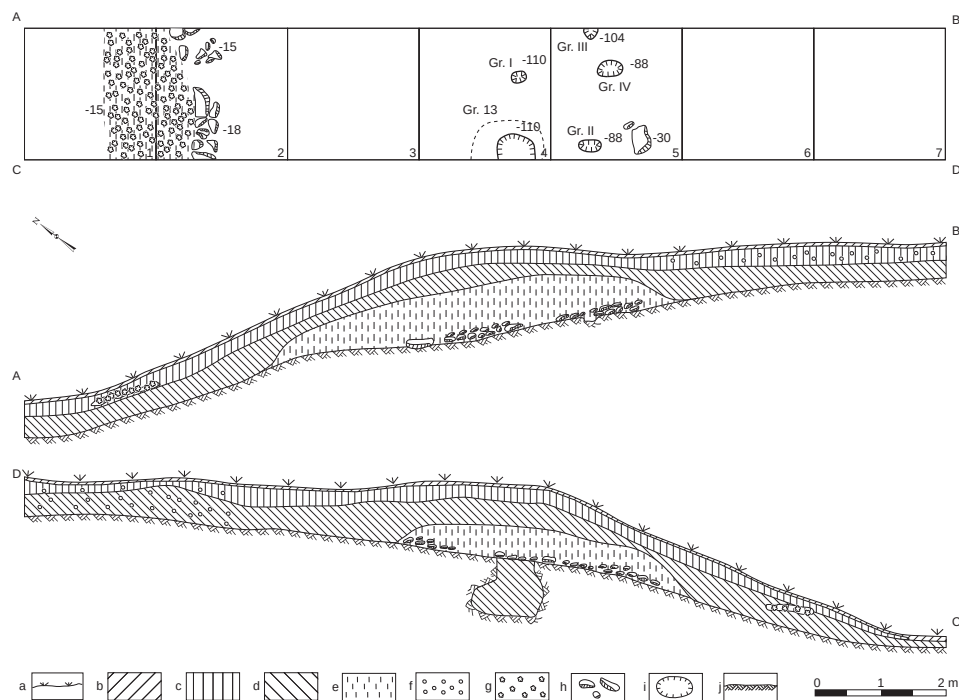

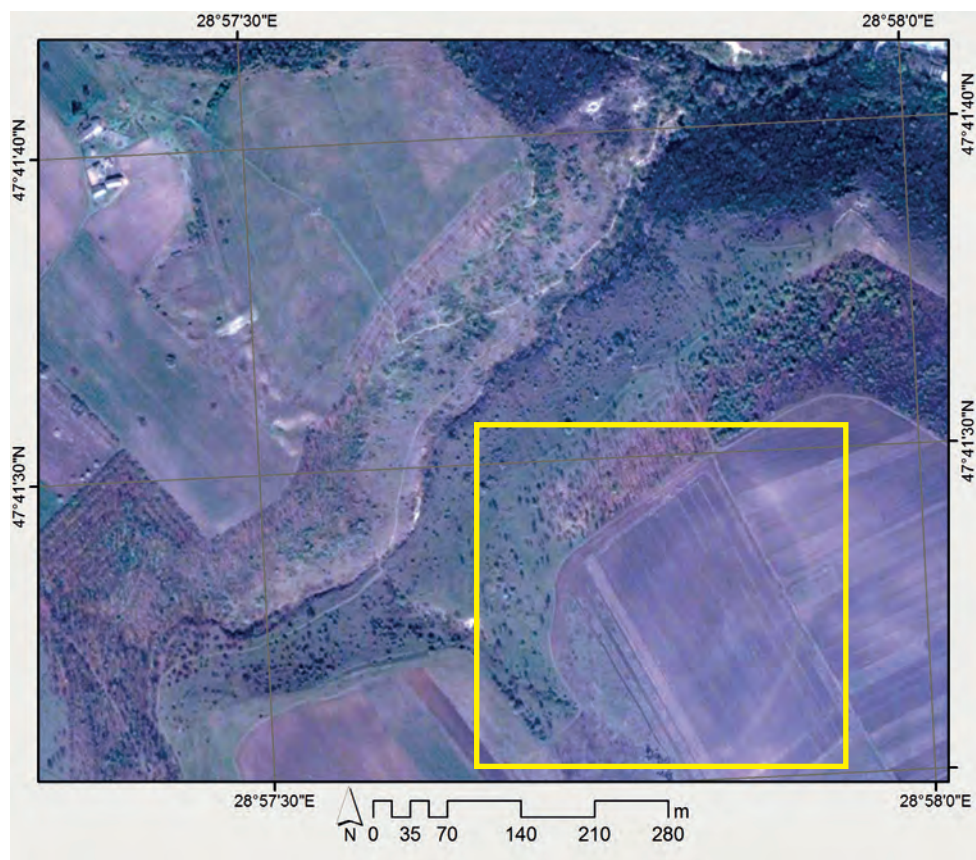
Fig. 215. Saharna „La Șanț”. Planul și profilul secțiunii nr. 8 (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lemn ars; f. pietriș; g. fragmente de lut ars; h. pietre; i. conturul gropilor; j. strat steril).

Secțiunea 8/2015 (fig. 213; 215) a fost trasată la marginea de nord a sitului cu scopul de a studia sistemul defensiv și caracterul stratului cultural de pe această latură a așezării. Ea avea formă patrulateră cu dimensiunile de 14×2 m, fiind orientată perpendicular pe linia defensivă.

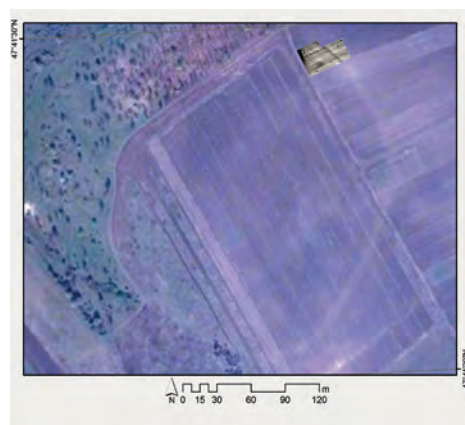
De asemenea, pe latura de nord-est a sitului, unde pe imaginile ortorectificate (fig. 216) este vizibil traseul unui șanț de apărare, pe o suprafață de 1000 m^2 a fost realizat un sondaj magnetometric², în urma căruia a fost detectată o anomalie pozitivă destul de puternică (fig. 216/2, 3).

Ca urmare a investigațiilor arheologice, întreprinse în anul 2015, a fost confirmată ipoteza, expusă anterior (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 162), despre existența pe situl Saharna „La Șanț” a două nivele de locuire, atribuite perioadei hallstattiene timpurii și celei traco-getice.

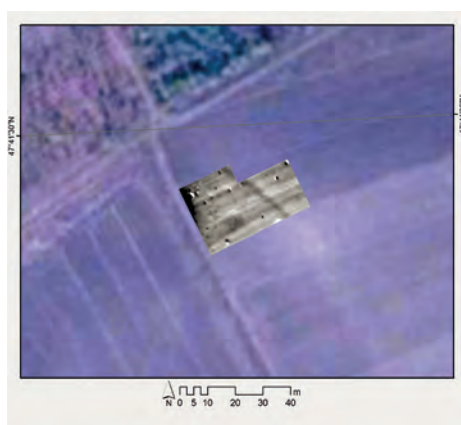
² Sondajul a fost efectuat de către dr. Andrei Asăndulesei, Platforma „Arheoinvest”, Universitatea „A.I. Cuza” Iași, cărui îi aducem sincere mulțumiri și pe această cale.

1

2

3

Fig. 216. Saharna „La Șanț”. 1 – Localizarea sitului pe imaginile ortorectificate; 2 - detaliu;
3 – detaliu sondaj magnetometric (planșă de dr. Andrei Asăndulesei).

2. Așezarea hallstattiană timpurie

În urma cercetărilor de suprafață, precum și a investigațiilor arheologice s-a putut stabili cu aproximație locul amplasării și conturul unei așezări deschise, atribuite în baza vestigiilor descoperite perioadei hallstattiene timpurii. Aceasta (coordonate: 47°41'25" N, 28°57'38" E) ocupa partea de nord-vest a platoului (fig. 213) și se întindea pe o suprafață de cca 250×100 m (2,5 ha).

La momentul de față, existența așezării hallstattiene timpurii este documentată doar prin fragmentele de ceramică descoperite atât în timpul periegezelor (fig. 213/1, 2, 16, 17), cât și în secțiunile 6 și 7, trasate pe latura de nord-vest a sitului (fig. 213/3-15). Acestea provin de la vase modelate cu mâna din pastă de lut cu impurități de șamotă, arse incomplet și neuniform. Ele aveau suprafața lustruită, iar culoarea varia de la cărămiziu la negru.

Printre fragmentele recuperate se evidențiază:

- fragment de strachină cu buza evazată, ornamentată cu linii incizate, amplasate pe partea exterioară a recipientului, precum și pe buză (fig. 217/1). Fragmente de străchini asemănătoare sunt cunoscute în așezarea atribuită culturii Cozia-Saharna de la Saharna / „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 78/10);
- fragment de strachină cu buza arcuită în interior, decorată pe margine cu linii imprimate oblice (fig. 217/1). Străchini similare sunt întâlnite în siturile hallstattiene timpurii de la Saharna „Țiglău” (Niculiță, Nicic 2014, fig. 58/1), Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” (Niculiță et al. 2012a, fig. 12/7) etc.;
- fragment de vas cu buza evazată, ornamentat pe umăr cu patru linii orizontale incizate (fig. 217/6);
- fragment de oală cu marginea înclinată în exterior (fig. 217/4, 5). Astfel de vase sunt frecvent întâlnite în siturile de la Saharna „Țiglău” (Niculiță, Nicic 2014, fig. 24/2-7), Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 55/4) etc.;
- fragment de vas, decorat cu brâu în relief (fig. 217/15). Recipiente similare sunt atestate în așezările hallstattiene timpurii de la Saharna „Țiglău” (Niculiță, Nicic 2014, fig. 31/5), Glinjeni „La Șanț” (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LV/4) etc.;
- fragmente de pereți de vas, ornamentați prin incizare cu decor compus din linii văluroase (fig. 217/8-13) sau linii orizontale în asocierie cu linii văluroase (fig. 217/7). Vase cu decor analogic au fost descoperite în siturile Saharna „Țiglău” (Niculiță, Nicic 2014, fig. 41/14; 44/1-3), Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 63/10, 11; 69/10, 20) etc.;
- fragment de perete de la oală decorată cu linii oblice aplicate prin ștanțare (fig. 217/17). Astfel de vase sunt răspândite pe larg la siturile culturii Cozia-

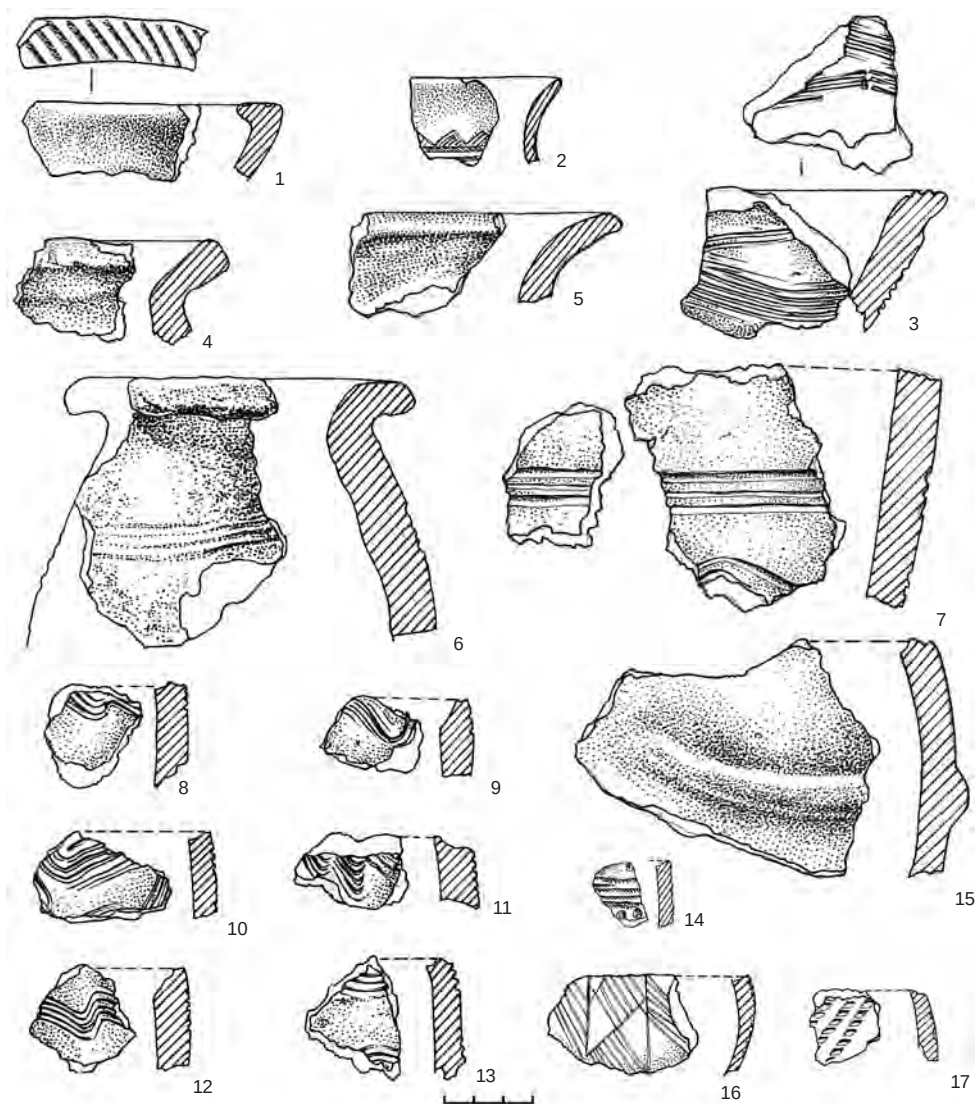

Fig. 217. Saharna „La Șanț”. Ceramică hallstattiană timpurie: 1, 2, 16-17 - din perieghetză; 3-15 - din stratul cultural.

Saharna din regiunea Nistrului Mijlociu (Кашуба 2000а, рис. LI; Niculiță, Nicic 2014, fig. 50).

- fragmente de pereți de cești/cupe, ornamentate cu decor geometric incizat (fig. 217/16) sau în asociere cu linii orizontale imprimate (fig. 217/14). Recipiente similare sunt cunoscute în așezările Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 80), Țahnăuți (Мелюкова 1982, рис. 3/17) etc., atribuite culturii Cozia-Saharna.

Materialul arheologic recuperat de pe sit, deși este destul de modest, permite evidențierea unui nivel de locuire, care poate fi atribuit comunităților purtătoare ale culturii Cozia-Saharna.

3. Fortificația traco-getică

3.1. Sistemul defensiv

Fortificația (fig. 213) ocupa partea centrală și de nord-vest a platoului care, actualmente, are o altitudine relativă de cca 130 m față de albia Nistrului și de cca 80 m față de fundul defileului *Valea Crac*. Ea avea forma quasi-ovală cu dimensiunile de cca 330×280 m (cca 7 ha)³ și a fost apărută de jur-împrejur cu un sistem defensiv artificial. Pe laturile de est, sud și vest acesta era constituit dintr-un șanț, al cărui traseu poate fi urmărit atât pe ortofotoplanuri (fig. 216/1, 2), cât și în sondajul magnetometric (fig. 216/3). Probabil, în spatele șanțului a fost ridicat un „zid” din lemn cu emplecton de pământ, ale cărui vestigii au fost completamente nivelate în urma lucrărilor agricole și nu mai sunt vizibile în prezent. Pe latura de nord, care coincide cu malul abrupt al defileului *Valea Crac*⁴, a fost edificat un „zid” din lemn cu emplecton din pământ și piatră, ale cărui urme au fost identificate în secțiunile 7 și 8.

În secțiunea 7 (fig. 214/2; 218) vestigiile construcției defensive se prezintă sub forma unei lentile cu grosimea de 0,3-0,5 m, compusă din sol de culoare cenușie, amestecat în abundență cu cenușă și pietriș. Sub ea urma un nucleu cu lățimea de cca 2 m și grosimea maximă de 0,5 m, constituit din cernoziom antic, în amestec cu cenușă și pietriș. În dărâmătura construcției defensive au fost descoperite 35 fragmente de la recipiente modelate cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea lor este incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Printre ele se evidențiază:

- fragmente de strachină cu marginea arcuită în interior (fig. 220/2);
- fragment de strachină cu marginea verticală (fig. 220/1);
- fragmente de buze de oală (fig. 220/3-7);
- fragmente de pereți de vas, decorați cu brâu alveolar (fig. 220/8) sau proeminente aplatizate (fig. 220/9-12).

Ceramica menționată, după morfologie, ardere, culoare și ornament poate fi inclusă în sortimentul vaselor traco-getice.

După degajarea dărâmăturii și curățarea locului pe care ea se afla, au fost descoperite trei gropi de pari (fig. 214/2; 218/1; 219/2, 3). Acestea erau aranjate în

³ Imaginile satelitare, sondajul magnetometric, precum și rezultatele cercetărilor arheologice recente vin să completeze și să rectifice informațiile publicate anterior (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 151-153) cu privire la forma, dimensiunile și sistemul defensiv al fortificației.

⁴ Anterior, plecând de la configurația actuală a terenului – panta destul de înclinată –, s-a considerat că pe această latură nu a fost necesară o linie defensivă artificială (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 151-152).

1

2

Fig. 218. Saharna „La Șanț”. Secțiunea 7. Vestigiile construcției defensive.

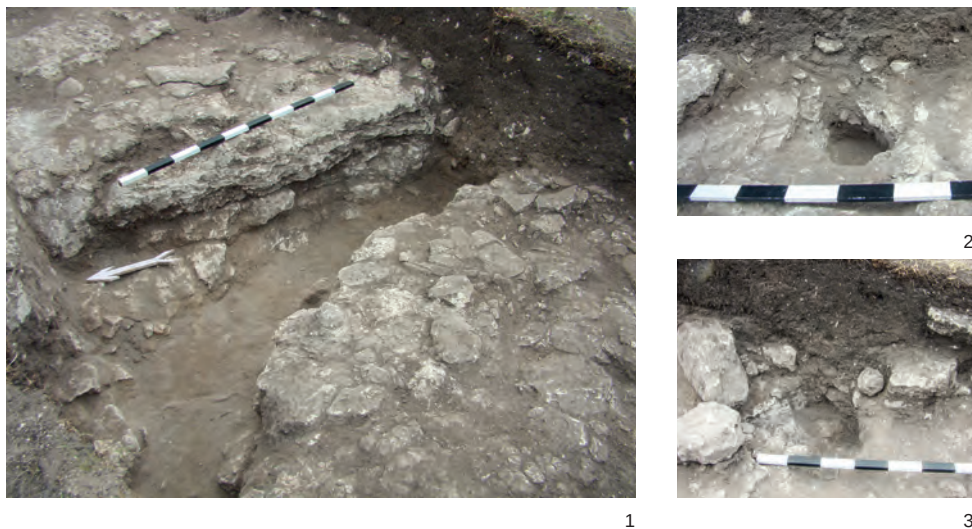

Fig. 219. Saharna „La Șanț”. Secțiunea 7. 1 - Șanț; 2-3 - gropi de la par.

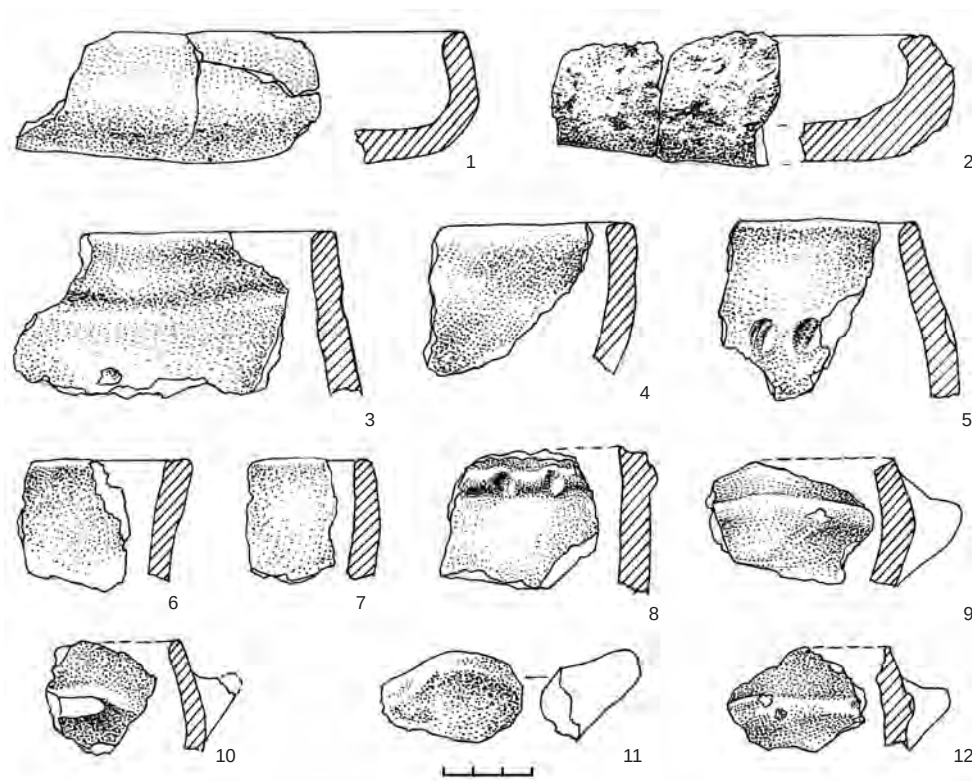

Fig. 220. Saharna „La Șanț”. Secțiunea 7. Fragmente ceramice din umplutura „zidului”.

două șiruri, amplasate la o distanță de cca 1,6 m unul față de altul. Gropile au fost săpate în stânca de calcar și aveau forma cilindrică cu diametrul de 0,20-0,25 m și adâncimea de 0,2 m.

În fața șirului exterior de gropi, la distanța de cca 1,4 m a fost descoperit un șanț de proporții reduse, săpat în stânca nativă a promontoriului (fig. 214/2; 219/1). Acesta avea lățimea cuprinsă între 0,4 și 1,0 m și adâncimea de 0,45 m.

În secțiunea 8 rămășițele construcției defensive se prezintă sub forma unui strat cu lățimea de 5,6 m și grosimea de 0,8 m – sub peretele de est al secțiunii și cu lățimea 4,3 m și grosimea de 0,45 m – în partea de vest. Acesta este compus din sol de culoare cenușie, amestecat în abundență cu cenușă și pietre (fig. 215; 221).

1

2

3

Fig. 221. Saharna „La Șanț”. Secțiunea 8. Vestigiile construcției defensive: 1 - fragmente de lut ars și pietre; 2 - gropi de par; 3 - profilul vertical.

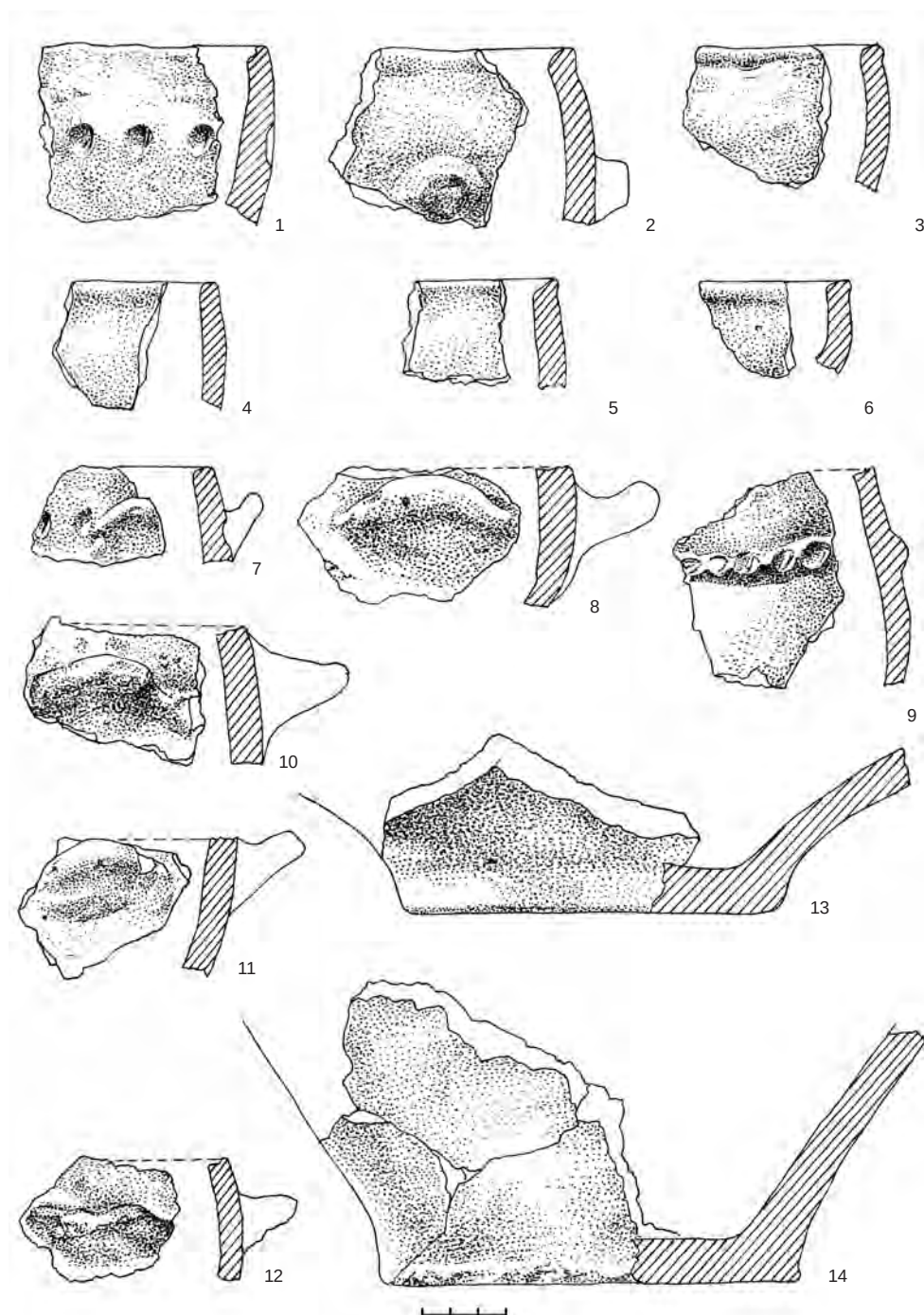

Fig. 222. Saharna „La Șanț”. Secțiunea 8. Fragmente ceramice din umplutura „zidului”.

Din dărâmătura construcției defensive au fost recuperate 43 fragmente de ceramică, ce au făcut parte de la recipiente modelate cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea lor este incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Printre ele se disting:

- fragmente de strachină cu marginea verticală și buza puțin îngroșată (fig. 222/3);
- fragmente de oale (fig. 222/1-7), unele ornamentate în partea superioară cu alveole (fig. fig. 222/1), proeminențe cilindrice (fig. 222/2), proeminențe aplatizate (fig. 222/7);
- fragmente de pereți decorați cu brâie (fig. 222/9) sau proeminențe (fig. 222/8, 10-12);
- fragmente de funduri de vas (fig. 222/13, 14).

Această ceramică, conform caracteristicilor sale se încadrează completamente în categoria vaselor traco-getice.

În procesul degajării stratului de dărâmătură, în partea lui inferioară au fost atestate patru gropi de la pari (fig. 215), aranjate în două șiruri, amplasate la o distanță de cca 1,3 m unul față de altul. Gropile aveau forma quasi-cilindrică cu diametrul de 0,15-0,25 m și adâncimea de cca 0,2 m.

Astfel, plecând de la configurația și structura dărâmăturilor atestate în secțiunile 7 și 8, dar și de la felul cum sunt aranjate gropile de la pari, putem presupune că pe latura de nord a sitului Saharna „La Șanț” a existat o construcție defensivă de tip „zid” de lemn cu emplecton. Acesta era edificat din două paramente din bârne de lemn, dispuse la o distanță de cca 1,3-1,6 m unul față de altul. Spațiul dintre ele, umplut cu pământ, pietriș și pietre, era bine bătătorit. Luând în considerație grosimea parilor, această construcție defensivă putea atinge grosimea de cca 1,7-2,0 m. Ca urmare a distrugerii prin foc, fapt demonstrat de cantitatea mare de cenușă, „zidul” s-a prăbușit spre exterior (spre nord), dărâmătura lui alunecând în pantă. Stratul compact de fragmente de lut, atestat în secțiunea 8, probabil, reprezintă lipitura cu care a fost protejat paramentul exterior al construcției defensive. Cu „ziduri” similare au fost întărite practic toate fortificațiile traco-getice din microzona Saharna, investigate arheologic în ultimii ani: Saharna Mare, Saharna „Dealul Grimidon”, Saharna-Țiglău „Cetate”, Saharna „La Vile” etc. Materialul ceramic, atestat în emplectonul construcției defensive, precum și cel de la baza ei se încadrează în totalitate în sortimentul vaselor traco-getice, datate cu sec. IV-III a. Chr. Respectiv, putem presupune că anume în acest interval de timp a și fost funcțional „zidul” de incintă al cetății Saharna „La Șanț”.

În extremitatea de nord-est a fortificației (fig. 213) a fost descoperită o „citadelă” de formă semiovală cu dimensiunile de cca 110×60 m (0,63 ha). Pe laturile de vest,

1

2

Fig. 223. Saharna „La Șanț”. Vestigiile citadelei: 1 - vedere dinspre est; 2 - vedere dinspre sud.

sud și est ea a fost apărată prin intermediul unei linii defensive semicirculare, ale cărei vestigii, actualmente, se prezintă sub forma unui „val” cu lățimea la bază de cca 12-15 m și înălțimea de 1,0-1,6 m (fig. 223). Latura de nord a „citadelei” constituia un tot întreg cu sistemul defensiv al fortificației mari, descris în rândurile de mai sus. În urma investigațiilor arheologice efectuate la „valul” „citadelei” s-a stabilit că acesta prezenta vestigiile unei construcții defensive cu lățimea de cca 3 m, ce a constat din trei paramente din bârne de lemn, iar în spațiul dintre ele era tasat pământ, pietriș și pietre. Materialele arheologice, descoperite în structura construcției defensive, au permis datarea acesteia, la fel, în sec. IV-III a. Chr. (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 152).

Astfel, ca urmare a cercetărilor arheologice, s-a stabilit că modalitatea de edificare a elementelor defensive atât ale fortificației mari, cât și ale „citadelei” a fost aceeași, ceea ce permite să considerăm că ele au funcționat simultan. Fapt confirmat și de materialul arheologic recuperat din embletonul lor.

3.2. Complexe

Prin investigațiile arheologice (secțiunile 6 și 7) realizate în partea de nord-vest a fortificației au fost descoperite trei gropi menajere care, probabil, în faza inițială au funcționat ca gropi de provizii.

Groapa nr. 10⁵ (1/6/2015)⁶) a fost atestată în secțiunea 6, la adâncimea de 0,57 m de la nivelul actual de călcare. Ea a fost săpată în stânca calcaroasă a platoului și avea formă quasi-cilindrică cu diametrul de 1 m și adâncimea de 0,4 m (fig. 224/1). Din embletonul ei, care consta din sol de culoare cenușie în amestec cu pietriș, au fost recuperate 17 fragmente de oase de animale.

Groapa nr. 11 (2/6/2015) a fost identificată în secțiunea 6, la adâncimea de 0,6 m de la nivelul actual de călcare. Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 0,75 m, diametrul fundului – de 1,25 m și adâncimea de cca 1 m (fig. 224/2, 5). În umplutura gropii, ce conținea sol de culoare cenușie au fost descoperite: un corn prelucrat (cat. fig. 225/8), 15 fragmente de ceramică modelată cu mâna, 12 bucăți de piatră și 26 fragmente de oase.

Ceramica a fost lucrată din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea ei este incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cărămiziu la cafeniu. Printre fragmentele recuperate se evidențiază:

- un fragment de la o strachină bitronconică, cu marginea arcuită în interior, cu diametrul gurii de 27 cm și al trunchiului – de 29,6 cm (fig. 225/1);
- fragmente de oale cu marginea ușor arcuită în interior (fig. 225/2, 4, 6, 7);
- un fragment de la o oală cu buza evazată și ornamentate cu brâu alveolar (fig. 225/3);
- un fragment de capac (fig. 225/5)

Acestea, conform proprietăților lor, pot fi atribuite sortimentului de vase tracogetice, ceea ce permite încadrarea gropii în perioada respectivă.

Groapa nr. 12 (1/7/2015) a fost descoperită în secțiunea 7, la adâncimea de 0,8 m. Ea (fig. 224/3, 6) avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,1×0,9 m, iar al fundului – de 1,2 m, fiind adâncită în stânca nativă până 0,35 m. Din umplutura

⁵ Numerotarea gropilor se face în continuarea celor deja publicate (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 153-157).

⁶ Cifrele din paranteze indică numerotarea complexelor conform rapoartelor de săpătură.

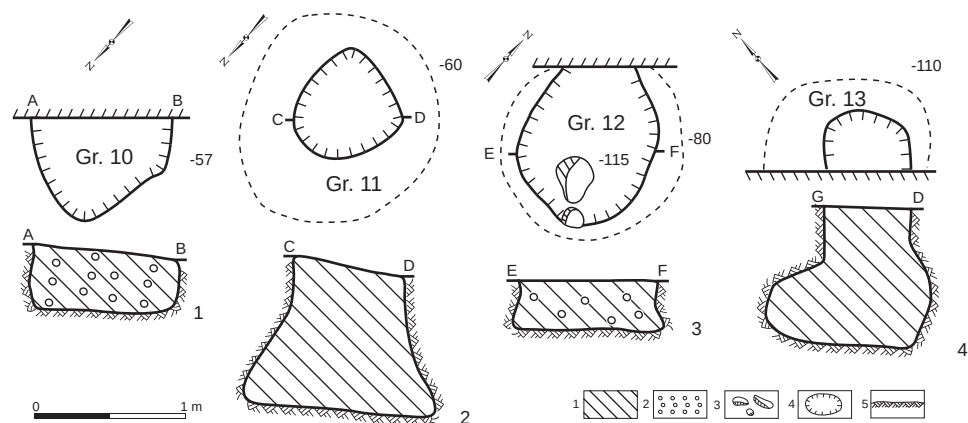

Fig. 224. Saharna „La Șanț”. 1 - Planul și profilul gropii nr. 10; 2 - planul și profilul gropii nr. 11; 3 - planul și profilul gropii nr. 12; 4 - planul și profilul gropii nr. 13; 5 - groapa nr. 11; 6 - groapa nr. 12.

gropii, care consta din sol de culoare cenușie în amestec cu pietre și petriș, au fost recuperate opt fragmente de ceramică modelată cu mâna. Dintre ele se evidențiază un fragment de vas cu marginea ușor arcuită în interior (fig. 225/11) și un fragment de perete înzestrat cu proeminență aplatizată (fig. 225/10). Ceramica atestată în groapă, conform particularităților ei, se încadrează în sortimentul de recipiente traco-getice.

Groapa nr. 13 (1/8/2015) a fost atestată în secțiunea 8, la adâncimea de 1,1 m de la nivelul actual de călcare, sub ruinele construcției defensive. Ea (fig. 224/4) avea formă de clopot cu diametrul gurii de 0,6 m, diametrul fundului – de 1,1 m și adâncimea de cca 1,1 m. În groapă au fost descoperite două fragmente de ceramică traco-getică.

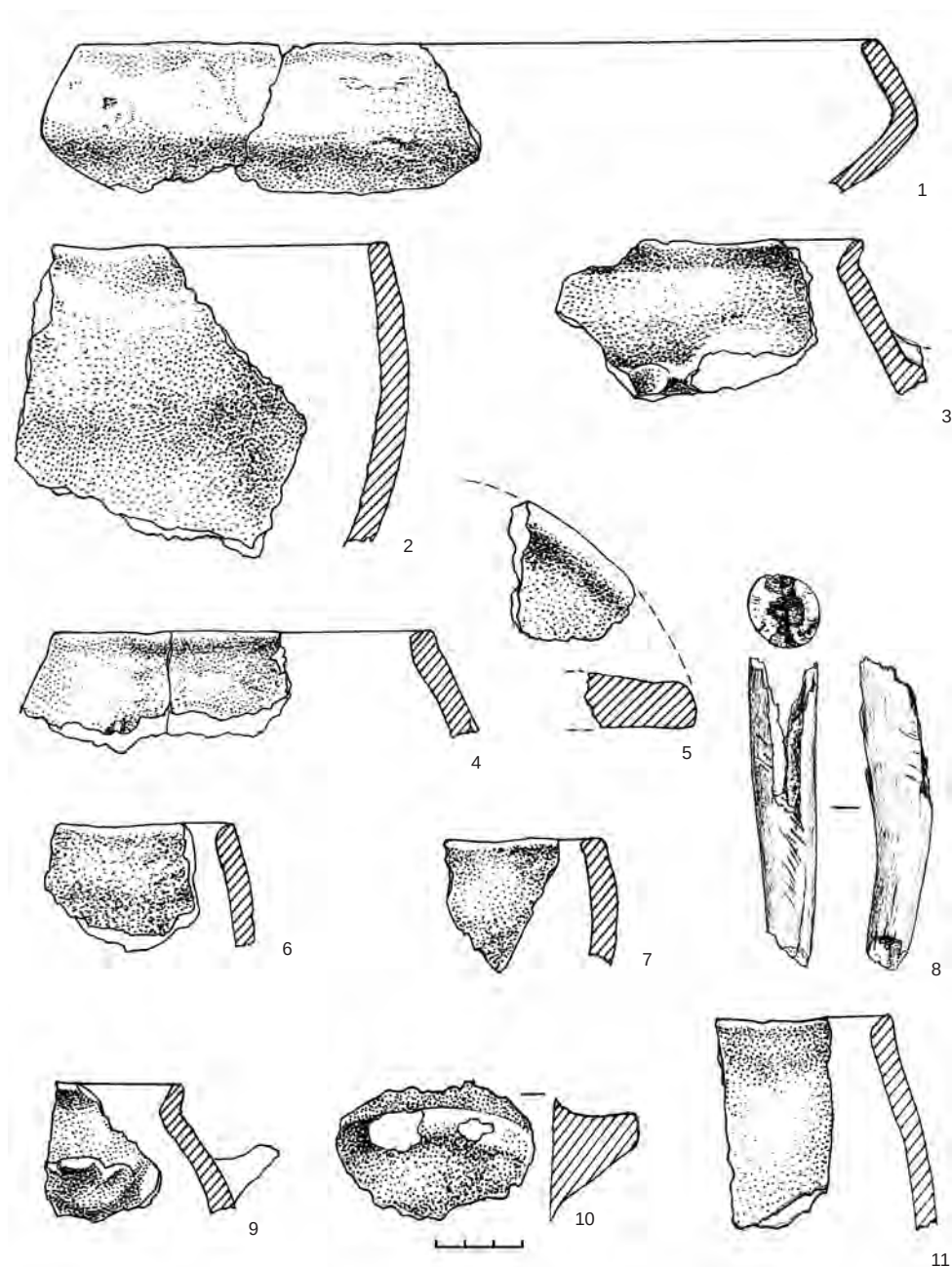

Fig. 225. Saharna „La Șanț”. 1-8 - Inventarul gropii nr. 11; 9-11 - inventarul gropii nr. 12.

3.3. Inventarul arheologic

În urma cercetărilor arheologice atât în „citadelă”, cât și în fortificația mare au fost descoperite mai multe piese de inventar, precum și numeroase fragmente de ceramică.

Ustensile și unelte de muncă

În cadrul inventarului recuperat se evidențiază ustensile și unelte de muncă, confecționate din fier, piatră și lut.

Din *fier* au fost confecționate două lame de cuțit (cat. nr. I.1, 2; fig. 226/1, 2) cu muchia curbă, înzestrate cu peduncul pentru înmănușare. Piese similare sunt frecvent întâlnite în siturile traco-getice, cum ar fi de exemplu: Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 60/2), Saharna Mare (Niculiță et al. 2013, fig. 45/1), Alcedar „La Cordon” (Kașuba, Haheu, Levițki 2000, pl. XXXVII/7-9) etc.

Din *piatră* de gresie au fost lucrate prin șlefuire patru cute (cat. nr. III.1-4, fig. 226/6-9) și trei piese pentru lustruit ceramica / lustruitoare (cat. nr. III.5-7; fig. 226/10-12). Cute asemănătoare au fost descoperite și anterior la situl Saharna „La Șanț” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 168/8, 9), precum și în alte așezări din microzona Saharna (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 149; Niculiță et al. 2013, fig. 47/1, 2). Lustruitoarele din piatră, la fel, au o răspândire largă la siturile epocii fierului din regiunea Nistrului Mijlociu (Niculiță et al. 2013, fig. 47/3; Kașuba, Haheu, Levițki 2000, pl. XXXVI/12).

Prezintă interes și trei piese de formă elipsoidală, confecționate din piatră de calcar (cat. nr. III.8-10; fig. 226/13-15). Ele au diametrul de 2,2-3,2 cm și înălțimea de 1,4-2,5 cm. Pe una din baze sunt atestate câte o adâncitură de formă quasi-cilindrică cu diametrul de cca 0,4-0,5 cm și adâncimea de 0,2 cm. O piesă similară a fost descoperită și anterior, în campania din 2007 (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 199, fig. 167/16), fiind considerată drept un semifabricat de fusaioală.

Din *lut* a fost modelată o fusaioală de formă bitronconică (cat. nr. IV.1; fig. 226/5) de tipul celor descoperite și anterior în fortificația Saharna „La Șanț” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 168/1-4), dar și în alte situri din regiune (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 153; Kașuba, Haheu, Levițki 2000, pl. XXXIV).

Piese de harnașament

Piese de harnașament sunt reprezentate de o psalie (cat. nr. I.3; fig. 226/3), confecționată prin forjare dintr-o bară de fier. Ea este arcuită în formă de „C”, având la capete câte o proeminență semisferică. Partea centrală a psaliei este aplatizată și repetă forma cifrei „opt”, având două orificii rotunde. Piese similare au fost descoperite în necropola scitică tumulară de la Hlinaia, în complexe funerare care se încadrează în sec. III a. Chr. (Тельнов, Четвериков, Сеника 2016, 88, рис. 30/12, 13; 156, рис. 70/2; 319, 176/6).

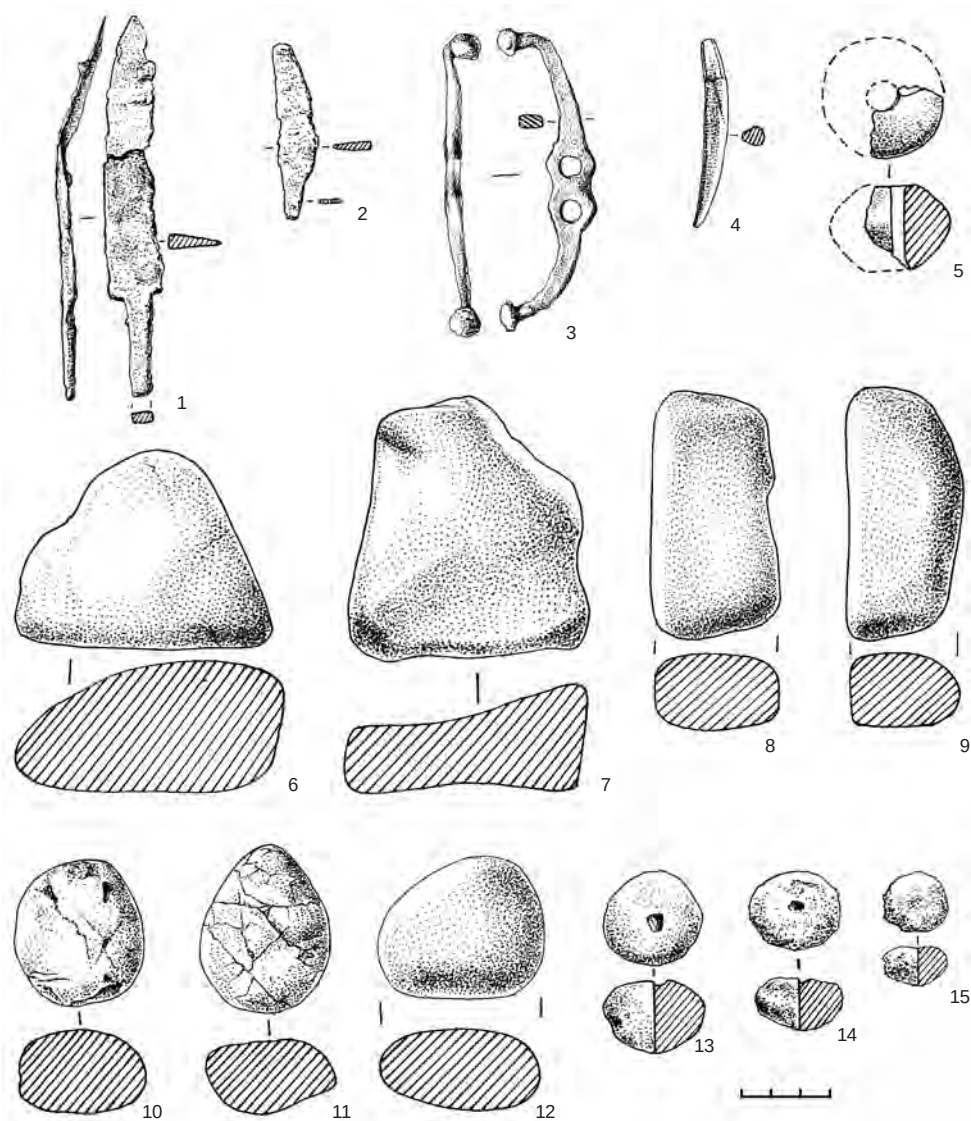

Fig. 226. Saharna „La Șanț”. 1, 2, 6-15 - Ustensile și unelte de muncă; 3 - psalie; 4 - pandantiv; 5 - fusaioală.

Podoabe

Această categorie de piese este cunoscută după un semifabricat de pandantiv (cat. nr. II.2; fig. 226/4), confecționat dintr-un colte de animal. Astfel de podoabe au fost atestate la Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 116/11), Poiana (Vulpe, Teodor 2003, fig. 90/6, 7), Brad (Ursachi 1995, pl. 15) etc.

Ceramica

Ceramica recuperată din stratul de cultură este reprezentată de fragmente de la recipiente modelate cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea lor este incompletă și neuniformă, iar culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu.

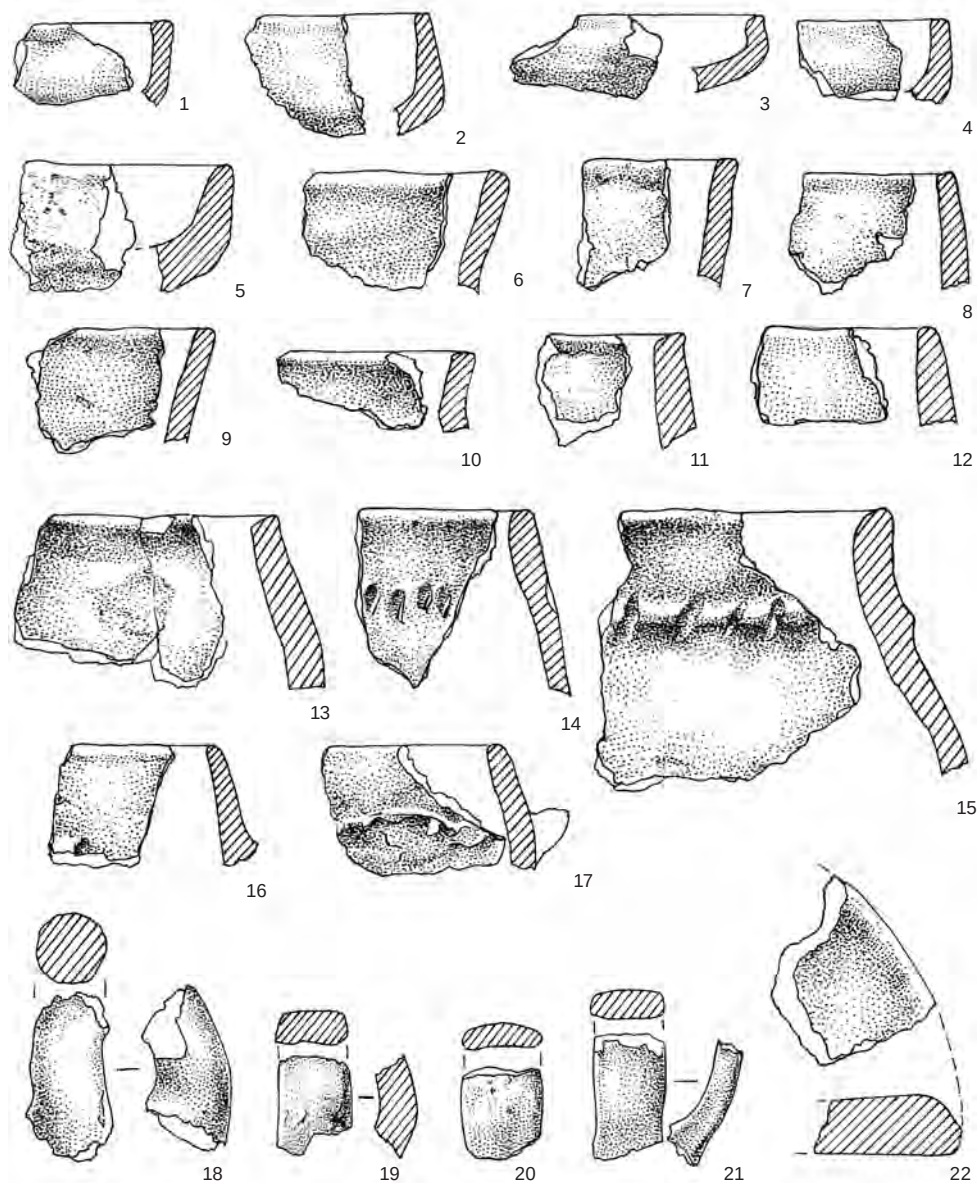

Fig. 227. Saharna „La Șanț”. Ceramică lucrată cu mâna din stratul cultural.

Printre fragmentele descoperite se remarcă:

- fragmente de la vase în formă de clopot cu marginea ușor arcuită în interior (fig. 227/8, 12, 13-17). Unele exemplare fiind ornamentate cu brâie alveolare (fig. 13/15), șiruri de alveole (fig. 13/14), proeminențe aplatizate (fig. 13/17) sau cilindrice (fig. 228/1-5). Recipiente similare au fost descoperite la Saharna „La Șanț” și în campaniile anterioare (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 170). Vasele de acest tip au largă răspândire în mediul traco-getic, fiind cunoscute atât în microzona Saharna (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 35; 127/1-6), cât și în teritoriile mai îndepărtate – Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 87), Mașcăuți „Dealul cel Mare” (Zanoci 2004, fig. 17), Hansca (Никүлицэ, Рикман 1985, рис. 1/3), Strahotin (Teodor 1999, fig. 26) etc.;
- fragmente de vase cu gât profilat și marginea arcuită spre exterior (fig. 227/6, 7, 9, 10). Astfel de recipiente au fost documentate și anterior pe acest sit (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 169/2-4), de asemenea, ele fiind cunoscute și în așezările limitrofe de la Sahrana Mare, Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 36; 122) etc.;

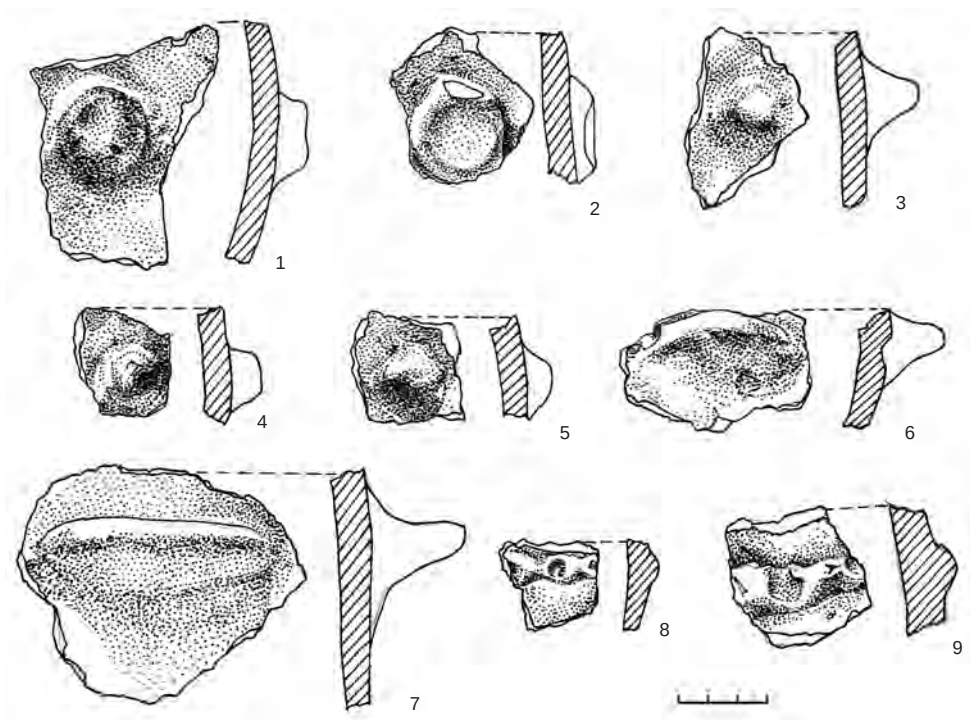

Fig. 228. Saharna „La Șanț”. Ceramică lucrată cu mâna din stratul cultural.

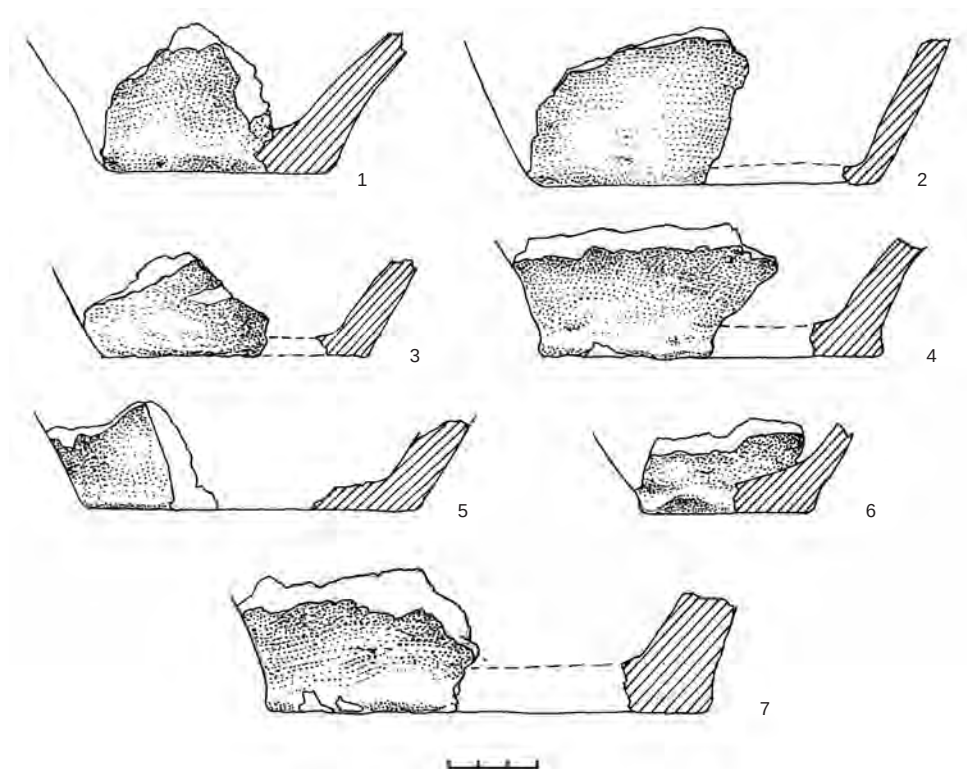

Fig. 229. Saharna „La Șanț”. Ceramică lucrată cu mâna din stratul cultural.

- fragmente de străchini cu buza subțiată, dispusă vertical (fig. 227/1, 3, 4), sau ușor arcuită spre interior (fig. 227/2). Străchini similare au fost descoperite și în campaniile precedente (Zanoci, Băț 2011, fig. 4/6). De asemenea, astfel de recipiente au fost documentate la Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 93/1), Mașcăuți „Dealul cel Mare” (Zanoci 2004, fig. 23/5, 6, 12) etc.;
- fragmente de străchini cu buza profilată, arcuită ușor spre interior (fig. 227/1). Străchini similare au fost atestate la Saharna Mică, Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 23/4, 5; 134/2) etc.;
- fragmente de toarte de căni/cești (fig. 227/18-21). Astfel de recipiente au fost descoperite la Saharna „La Șanț” și în campaniile anterioare (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 161/11; 166/9), precum și în siturile traco-getice limitrofe (Niculiță et al. 2013, fig. 33/4; 34/8);
- fragment de capac (fig. 227/22). Piese de acest tip au o răspândire largă la monumentele traco-getice, fiind cunoscute atât în așezarea Saharna

„La Șanț” (Zanoci, Băț 2011, fig. 6/10, 11), cât și la Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, fig. 141/6-12), Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 99-101) etc.

- fragmente de fund de vas (fig. 229).

4. Stratigrafie și cronologie

Stratigrafia verticală. Ca urmare a cercetărilor arheologice efectuate pe marginea de nord a sitului Saharna „La Șanț” s-a stabilit că aici grosimea stratului de sol variază de la 0,3 m la 0,8 m. Primii 0,05-0,10 m erau compuși din cernoziom în amestec cu rădăcini de vegetație, după care urmează un strat cu grosimea de 0,15-0,20 m de cernoziom. Sub el a fost atestat un strat cu grosimea de cca 0,1-0,5 m, constituit din sol de culoare cenușie, pe alocuri amestecat cu pietriș, care s-a depus pe platoul calcaros. Anume acesta și reprezintă stratul cultural format în urma locuirii pe sit. Lucrările agricole și alunecările de teren au bulversat, în mare măsură, stratul cultural, ceea ce condus la imposibilitatea delimitării stratigrafice a nivelelor de locuire.

Însă, judecând după inventarul arheologic descoperit, poate fi stabilită *stratigrafia orizontală* a sitului. Astfel, ceramica hallstattiană timpurie a fost descoperită doar în secțiunile 6 și 7, amplasate pe latura de nord-vest a platoului. Cercetările de suprafață, de asemenea, au scos în evidență o concentrare a materialelor hallstattiene în acest spațiu. Drept urmare putem presupune că așezarea hallstattiană timpurie a ocupat partea de nord-vest a platoului.

Vestigiile, atribuite așa-numitei perioade traco-getice sunt concentrate atât în zona de centru-nord (în incinta „citadelei”), cât și în partea de nord-vest a platoului.

Cronologia. După cum a fost deja menționat, cea mai timpurie locuire pe platoul de la Saharna „La Șanț” se încadrează în perioada hallstattiană timpurie. Drept argument servesc numeroasele fragmente de ceramică ornamentată cu decor incizat și ștanțat, care își găsesc analogii în siturile culturii Cozia-Saharna din regiunea Nistrului Mijlociu – Saharna Mare „Dealul Mănăstirii” (Niculiță et al. 2012a, 126-157), Saharna „Țiglaș” (Niculiță, Nicic 2014), Glinjeni „La Șanț” (Гольцева, Камыба 1995, 7-31), Solonceni „Hlinaia” (Камыба 2000a, 419-429) etc., încadrate între sfârșitul sec. XI și începutul sec. VIII a. Chr.

În urma cercetărilor din anii 2003, 2006-2008 au fost scoase în evidență un complex (groapa nr. 6) și mai multe materiale arheologice care indicau existența la Saharna „La Șanț” a unui nivel getic timpuriu din sec. VII/VI-V a. Chr. (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 155, 162). Probabil, în această perioadă a funcționat o așezare deschisă, așa cum reiese din cercetările efectuate la secțiunea nr. 8, unde nivelul de dărâmatură a construcției defensive suprapune groapa nr. 13.

Însă, majoritatea fragmentelor ceramice descoperite atât în campaniile precedente, cât și în cea din 2015, prin analogiile prezentate mai sus, pot fi datate în secolele IV-III a. Chr. În favoarea funcționării sitului până către sfârșitul sec. III a. Chr. pledează și psalia din fier (fig. 226/3), analogică cu cea din mormântul 18/2 din necropola de la Hlinaia, datat cu ultimul sfert al sec. III a. Chr. (Тельнов, Четвериков, Синика 2016, 156, 965, рис. 70/2).

SITURILE DIN EPOCA FIERULUI ÎN MICROZONA SAHARNA

Deopotrivă cu siturile Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, Saharna Mică și Saharna „La Șanț”, investigate în ultimii ani prin cercetări sistematice, în microzona Saharna au mai fost repertoriate 13 fortificații, 15 așezări deschise și două necropole, încadrate în epoca fierului. La unele situri, cum ar fi: așezarea și necropola Saharna „Țiglău”, necropola Saharna „Gura Hulboacei”, cetatea Saharna „La Revechin” etc. au fost întreprinse anterior cercetări arheologice, ale căror rezultate au fost publicate deja sub forma unor articole (Смирнов 1955; Мелюкова 1958; Мелюкова 1981; Levinschi 2001; Levinschi 2004), sau chiar monografii (Niculiță, Nicic 2014). La altele, în special la fortificațiile descoperite recent (2012-2016), au fost realizate o serie de sondaje arheologice, ce au avut drept scop stabilirea modalității de edificare a sistemului defensiv, precum și a perioadei când ele au funcționat. Însă, majoritatea așezărilor deschise din microzona Saharna rămân a fi cunoscute doar în urma cercetărilor de suprafață, realizate în a doua jumătate a anilor '40 ai secolului trecut de către G. Smirnov, în 1993 – de E. Usataia și Al. Levinschi, și de autorii lucrării de față – în 2013-2016.

Fortificația **Stohnaia IV**¹ (coordonatele sitului: 47°43'46" N, 28°57'36" E) se află la cca 1,5 km sud de orașul Rezina, la nord (vizavi) de cetatea Stohnaia III. Incinta, de formă quasi-ovală cu suprafață de cca 0,3 ha, este amplasată pe un promontoriu cu altitudinea relativă de cca 82 m, format la confluența canionului cu malul înalt al Nistrului (fig. 230). Dinspre nord-vest, nord și nord-est fortificația a fost apărată prin intermediul unui „val” ce avea forma arcuită în plan. Acesta poate fi urmărit pe o lungime de cca 60 m, având lățimea la bază de cca 4-5 m și înălțimea de 0,4-0,6 m. Un alt „val”, care în prezent are lungimea de cca 20 m, lățimea de cca 8 m și înălțimea de cca 1,5 m, a fost edificat pe latura de sud-est. Acesta, probabil, proteja drumul de acces, care pornea de la albia fluviului și continua pe panta canionului, până la intrarea în cetate.

Ca urmare a cercetărilor de suprafață din incinta cetății au fost recuperate mai multe fragmente de ceramică modelată cu mâna (fig. 231/1-4) și bucăți de lut ars. Ceramica este similară celei descoperite în microzona Saharna și a fost atribuită sortimentului de vase traco-getice.

¹ Descoperită prin periegeze în anul 2013. Cercetări de teren și măsurări în anul 2015.

1

2

Fig. 230. 1 - Răspândirea siturilor în preajma satului Stohnaia (1 - Stohnaia IV; 2 - Stohnaia V; 3 - Stohnaia III; 4 - Stohnaia VI (după Google Earth Pro); 2 - defileul Stohnaia (vedere dinspre est).

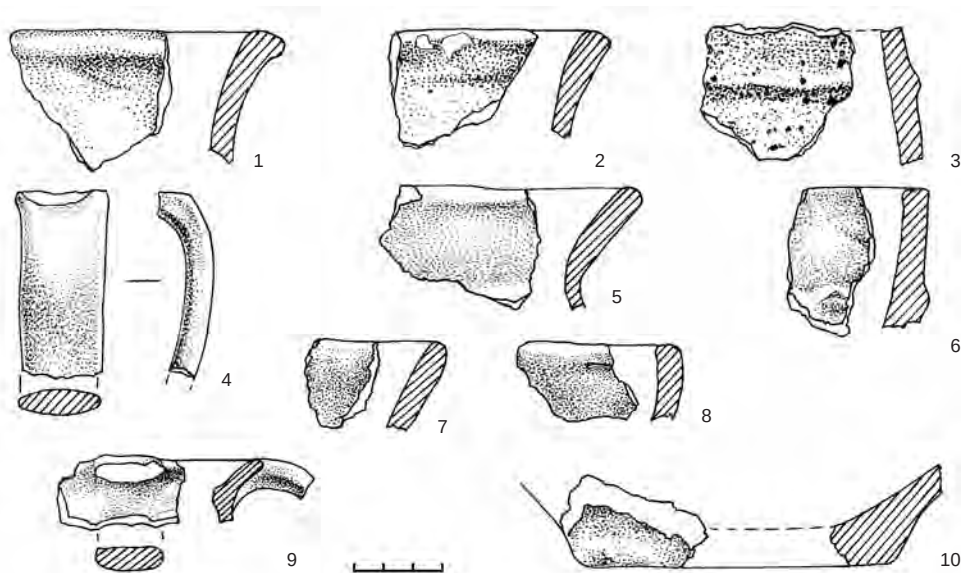

Fig. 231. Ceramică: 1-4 - Stohnaia IV; 5-10 - Stohnaia V.

Așezarea deschisă **Stohnaia V**² (coordonatele sitului: 47°43'48" N, 28°57'38" E) se află la nord-vest de fortificația Stohnaia IV, în imediata ei apropiere (fig. 230/1). Ea este amplasată pe terasa înaltă a râului Nistru, ocupând o suprafață de cca 0,4 ha. Din perimetrul așezării au fost recoltate fragmente de ceramică tracogetică (fig. 231/5-10) și bucăți de lut ars cu amprente de nuiiele.

Cetatea **Stohnaia III**³ (coordonatele sitului: 47°43'32" N, 28°57'33" E) se află la cca 0,5 km sud-vest de satul Stohnaia. Ea are forma quasi-poligonală cu suprafața de cca 3,5 ha (fig. 230; 232) și este amplasată pe malul drept al Nistrului, care în acest loc se înalță cu cca 100 m față de oglinda apei. La nord situl este delimitat de un canion adânc, iar la est – de malul abrupt al râului. Pe latura de vest cetatea a fost fortificată prin intermediul unui „val” cu șanț adiacent, ce au lungimea de cca 420 m. În prezent „valul” are lățimea la bază de cca 7 m și înălțimea de cca 1,5 m. Șanțul în partea superioară are lățimea de cca 7 m și adâncimea de cca 1,5 m (fig. 232/2; 233/1). Dinspre sud fortificația a fost apărată de o construcție defensivă, ale cărei vestigii actualmente se prezintă sub forma unui „val” cu lățimea la bază de cca 3-4 m și înălțimea de cca 0,4-0,6 m. Ca urmare a cercetărilor periegetice au fost sesizate urmele de la trei porți de acces. Prima se află în colțul de sud-vest al cetății

² Descoperită în anul 2013 ca urmare a cercetărilor de teren.

³ A fost atestată în anul 2013 ca urmare a studierii ortofotoplanurilor și a cercetărilor de teren. În anul 2015 au fost întreprinse investigații arheologice.

1

2

Fig. 232. Stohnaia III. 1 - Vedere dinspre nord-est a siturilor Stohnaia III și Stohnaia VI;
2 - ortofotoplan (după <http://www.geoportal.md/>).

1

2

3

Fig. 233. Stohnaia III. 1 - Vedere dinspre nord a „valului” cetății; 2 - ortofotoplanul porții nr. 1 (după <http://www.geoportal.md/>); 3 - vedere a porții nr. 3 dinspre nord-est.

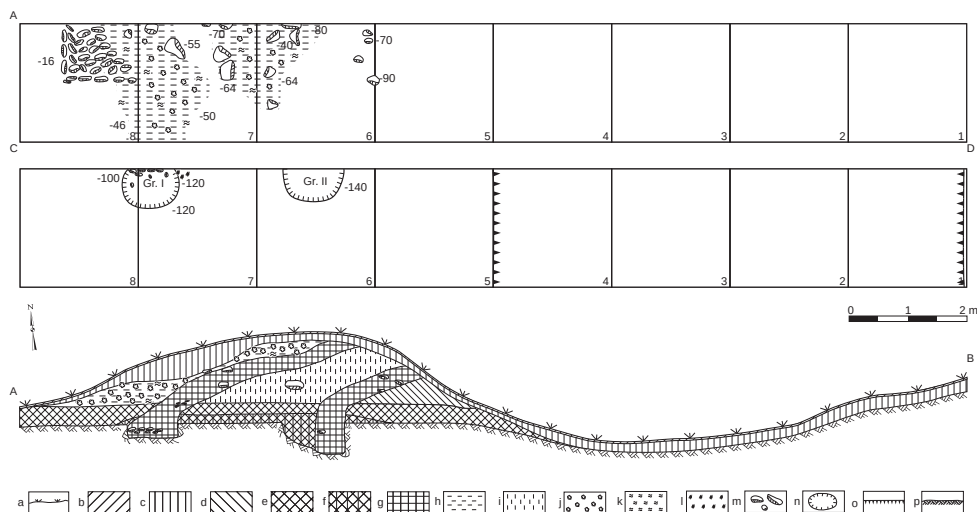

Fig. 234. Stohnaia III. Planul și profilul secțiunii 1 (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. sol brun; f. sol de culoare castanie; g. sol ars; h. argilă în amestec cu moloz; i. sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lemn ars; j. fragmente de lut ars; k. cenușă; l. fragmente de lemn ars; m. pietre; n. conturul gropilor; o. limita șanțului; p. strat steril).

și a fost amplasată între capătul de sud al „valului” de vest, care în acest loc face o cotitură spre exterior (vest), și capătul de vest al „valului” de sud. Astfel, liniile defensive formează un coridor de acces cu lungimea de cca 20 m și lățimea de cca 10-15 m (fig. 232/2; 233/2). Cea de-a doua poartă (fig. 232/2), cu lățimea actuală de 14 m, a fost localizată între capătul de nord al „valului” de vest și malul abrupt al canionului. Cea de-a treia (fig. 232/2; 233/3) se află în colțul de nord-est al fortificației și avea lățimea de cca 8 m. Spre poartă poate fi urmărit un drum de acces care pornea de la malul Nistrului. Pe ultimii cca 50 m el este flancat dinspre nord de un „val”, care în prezent are lățimea la bază de cca 6 m și înălțimea de cca 0,4-0,8 m.

Cu scopul de a studia structura liniei defensive de pe latura de vest și de a stabili perioada edificării ei, la capătul de nord al „valului” și al șanțului a fost trasată o secțiune cu dimensiunile de 16×2 m (fig. 232/2; 234).

Ca urmare a cercetărilor arheologice s-a stabilit că „valul” care, actualmente, are pe acest sector lățimea la bază de cca 7,6 m și înălțimea de la nivelul actual de călcare – de cca 1,2 m, reprezintă, de fapt, vestigiile unei construcții defensive de tip „zid”. Rămășițele lui apar la adâncimea de cca 0,15 m de la nivelul actual de călcare și reprezintă straturi alternative de sol ars, sol argilos în amestec cu cenușă, bucați de lemn carbonizat și pietre de calcar. Straturile sunt amplasate oblic, astfel, sugerând ideea unei căderi a construcției defensive spre exterior (spre șanț) (fig. 235). Din stratul de dărâmatură au fost recuperate un fragment de lamă de cuțit (cat. nr. I.1; fig. 236/13) și 40 fragmente de ceramică modelate cu mâna. Acestea

1

2

Fig. 235. Stohnaia III. Vestigiile „valului”.

au făcut parte de la vase lucrate din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea lor este neuniformă și incompletă, iar culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Printre ele pot fi evidențiate fragmente de oale (fig. 236/1, 2, 4, 7-10), chiupuri (fig. 236/3), căni (fig. 236/6) etc. Unele recipiente sunt decorate cu alveole (fig. 236/6, 10), brâie (fig. 236/7, 8), suporturi segmentoidale (fig. 236/9) etc. Ceramică similară este cunoscută pe larg în microzona Saharna, cum ar fi de exemplu la: Saharna Mare (Niculiță et al. 2013, fig. 58), Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 14/1-13), Saharna „La Șanț” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 170) etc. și este atribuită sortimentului de vase traco-getice.

După degajarea ruinelor, la nivelul antic de călcare, reprezentat de sol de culoare brună, au fost sesizate conturile a două gropi (fig. 234; 235/2). Ele erau aranjate pe o linie orientată est-vest, perpendicular „valului”, la distanța de cca 1,8 m una față de alta. Prima groapă, dinspre est, avea forma cilindrică cu diametrul de cca 0,9 m și adâncimea de cca 0,65 m, dintre care ultimii 0,2 m au fost săpați în stânca nativă a promontoriului. Umplutura ei consta din sol ars în amestec cu bucăți de lemn carbonizat și pietre de calcar. Cea de-a doua groapă, dinspre vest, avea formă rotundă în plan cu diametrul la gură de cca 1 m, spre fund îngustându-se până la cca 0,5 m. Adâncimea ei era de cca 0,9 m, dintre care cca 0,5 m a fost săpat în roca de calcar. Embletonul acesteia, la fel, conținea fragmente de lemn carbonizat și bucăți de pietre de calcar. La nivelul gurii gropilor, în spațiul cuprins între ele, au fost descoperite cinci fragmente de ceramică traco-getică (fig. 236/11, 12) și fragmentul unei plăci din fier ce avea un capăt răsucit în formă de cilindru (fig. 236/13).

Pornind de la amplasarea gropilor și de la configurația stratului de dărâmătură poate fi restabilită modalitatea de edificare a construcției defensive. Astfel, de la nivelul antic de călcare, nivelat în prealabil, au fost săpate două șiruri de gropi paralele, orientate de-a lungul construcției de apărare, în care cu ajutorul pietrelor de calcar și al solului au fost fixate bârne în poziție verticală. Între paramentele din lemn a fost tasat sol argilos⁴ și piatră de calcar. Astfel, construcția defensivă căpăta aspectul unui veritabil zid, care pe porțiunea investigată a avut grosimea de cca 3,4 m. Înălțimea lui poate fi doar presupusă. Însă, judecând după nivelul de dărâmătură acesta putea atinge cca 3 m.

Șanțul de apărare a fost separat de „zid” printr-o bermă cu lățimea de cca 2 m. Pe porțiunea investigată el avea lățimea la gură de cca 8 m, spre fund îngustându-se până la cca 3,5 m. Adâncimea șanțului de la nivelul antic de călcare era de cca 1 m.

În stratul de cultură al sitului, în spațiul amplasat în spatele „zidului” de apărare, au fost descoperite peste 60 fragmente de ceramică modelată cu mâna și numeroase bucăți de lut ars, unele cu amprente de nuiete. Ceramica a fost confecționată din pastă de lut cu ingrediente de șamotă. Arderea ei era incompletă și neuniformă,

⁴ Solul argilos, descoperit în umplutură, are o coeziune mai mare decât alte tipuri de soluri existente în această regiune. Astfel, prin utilizarea lui, probabil, s-a încercat acordarea unei stabilități sporite „zidului” defensiv.

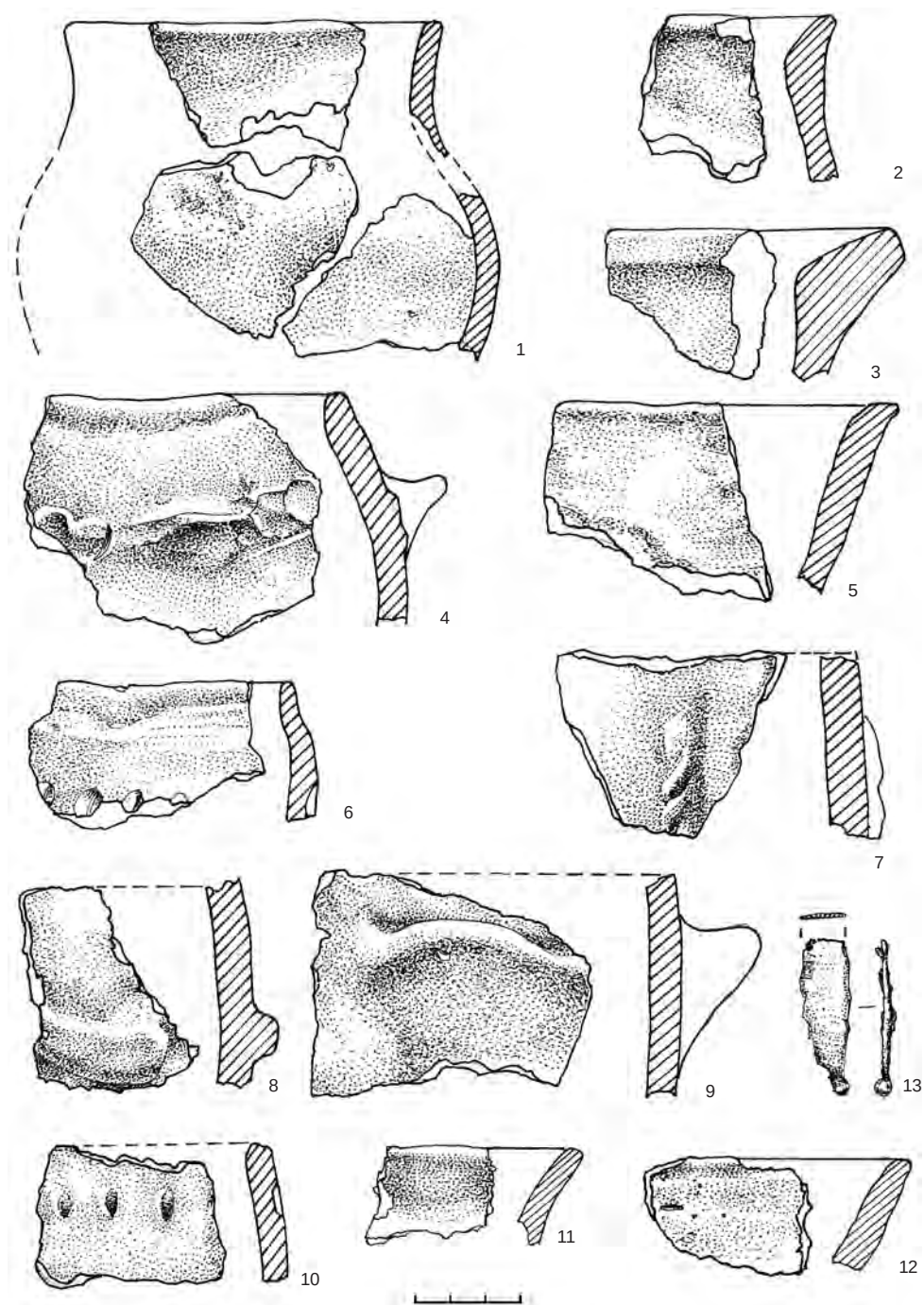

Fig. 236. Stohnaia III. Secțiunea 1. 1-10 - Fragmente ceramice din umplutura „zidului”;
11-13 - materiale descoperite sub „val”.

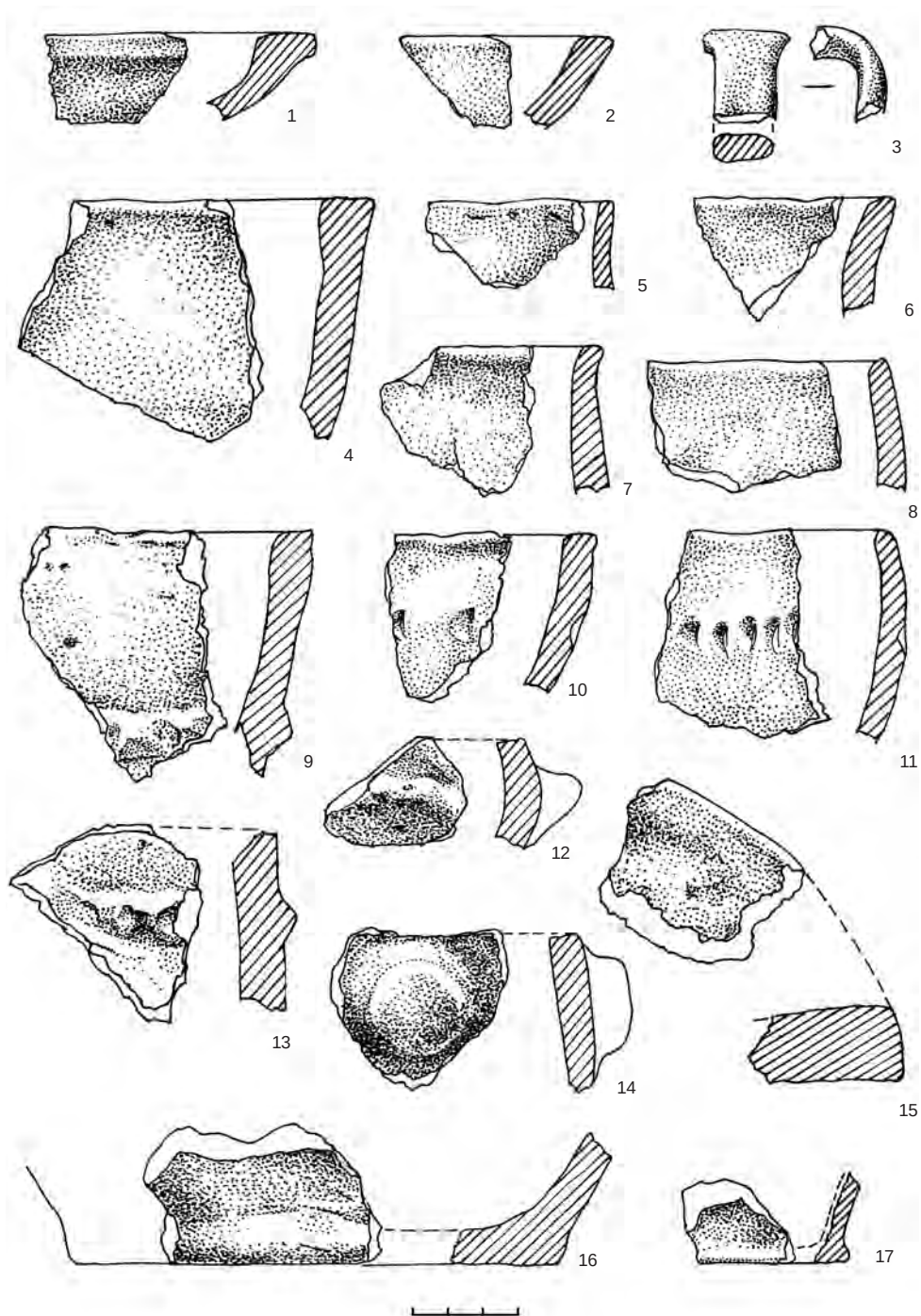

Fig. 237. Stohnaia III. Ceramică din stratul cultural.

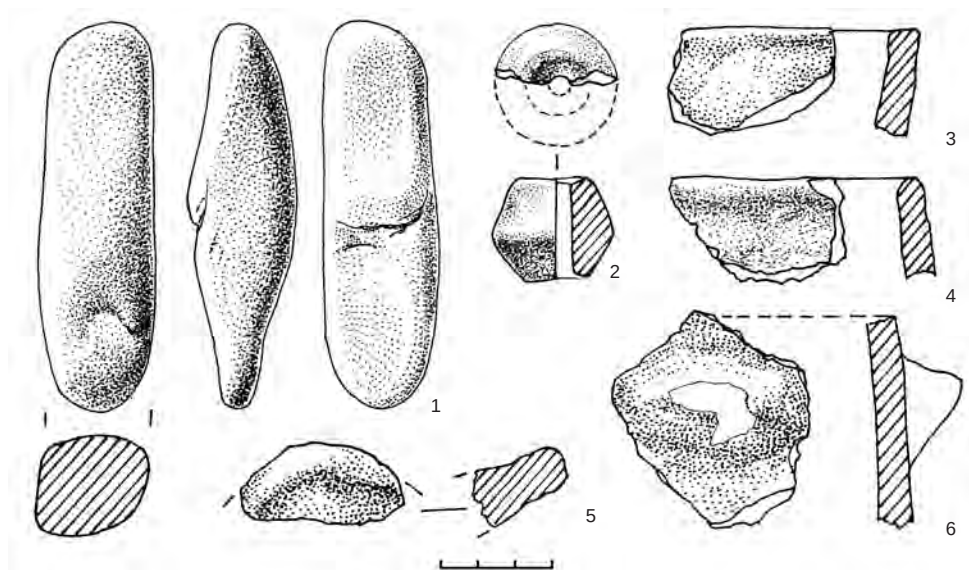

Fig. 238. Stohnaia VI. Material ceramic din perieghză.

iar culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. În această categorie de descoperiri se evidențiază fragmente de la străchini (fig. 237/1, 2), oale (fig. 237/4, 6-14), cești (fig. 237/3, 5, 17) și capace (fig. 237/15). Oalele, de regulă, erau ornamentate cu alveole (fig. 237/10, 11), cu brăie alveolare (fig. 237/9, 13) sau cu proeminente (fig. 237/12, 14).

Recipiente similare au fost atestate în siturile de la Saharna Mare (Niculiță et al. 2013, fig. 59/4; 63/2, 3), Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 35; 36/3, 4), Saharna „La Șanț” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 173/8-15) etc. din microzona Saharna; la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 88; 90/3), Potârca (Niculiță, Matveev, Potângă 1999, fig. 7/4, 7; 22/3), Măscăuți „Dealul cel Mare” (Zanoci 2004, fig. 16-20) din regiunea Răutului Inferior etc., unde ele sunt atribuite sortimentului de vase traco-getice.

Pornind de la prezența în stratul cultural, precum și în nivelul de dărâmătură a „zidului” a ceramicii de factură traco-getică, se poate presupune că fortificația de la Stohnaia III a fost edificată și a funcționat în așa-numita perioadă traco-getică, fiind contemporană cu alte situri fortificate din microzona Saharna.

Așezarea deschisă **Stohnaia VI**⁵ (coordonatele sitului: 47°43'55" N, 28°57'48" E) se află la vest de fortificația Stohnaia III, în imediata ei apropiere. Ea ocupă o suprafață de cca 1,2 ha și este amplasată pe o pantă ușor înclinată spre est. În urma perieghzelor efectuate la acest sit au fost descoperite: o cute din piatră de gresie (fig. 238/1), un fragment de fusaiolă bitronconică din lut (fig. 238/2), fragmente de

⁵A fost descoperită în anul 2015 ca urmare a cercetărilor de suprafață.

ceramică modelată cu mână (fig. 238/3-6) și numeroase bucăți de lut ars, unele cu amprente de nuiele. Ceramica este reprezentată, în special, de fragmente de oale cu decor în relief, similare celor descoperite în fortificație. Astfel de recipiente sunt pe larg întâlnite în microzona Saharna – Saharna Mare (Niculiță et al. 2013, 265-273, fig. 58, 59), Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, fig. 35) etc., precum și în alte regiuni populate de comunitățile traco-getice – Hansca, Butuceni etc. (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 87).

Cetatea⁶ **Saharna „La Revechin”** (coordonatele sitului: 47°42'56" N, 28°57'46" E) este situată la cca 1,7 km nord de situl Saharna „La Vile” și cca 1 km sud de fortificația Stohnaia III (fig. 239). Ea este amplasată pe malul drept al Nistrului, care atinge aici înălțimea de cca 90 m față de nivelul râului și are formă semicirculară, ocupând o suprafață de cca 0,4 ha. Pe latura de est-nord-est este apărată de malul înalt și abrupt al Nistrului, iar pe restul laturilor – cu un sistem defensiv artificial ce consta dintr-un „zid” cu șanț adiacent. În urma cercetărilor arheologice s-a stabilit că „zidul” a fost edificat dintr-o carcasă din bârne de lemn, cu lățimea de circa 5 m, umplută cu pământ și nisip. Șanțul avea lățimea de 8 m și adâncimea de circa 5,5 m (Levinschi, Covalenco, Abâzov 2002, 41-44, fig. 1; Levinschi 2004, 64, 74).

Prin cercetări arheologice în incinta cetății au fost atestate trei construcții adâncite în sol, 12 construcții de suprafață și un variat material arheologic, reprezentat în cea mai mare măsură de ceramică traco-getică și de import (Levinschi, Șcipachin, Negură 2000, 87-100; Levinschi 2001, 103-111; Levinschi 2004, 65-80, fig. 1-6).

Așezarea⁷ deschisă **Saharna „La Revechin” I** (coordonatele sitului: 47°42'56" N, 28°57'42" E) este amplasată pe terasa înaltă a Nistrului, la vest de cetatea „La Revechin”, în imediata ei apropiere (fig. 239). De pe suprafața sitului (0,5 ha) au fost recoltate fragmente de ceramică traco-getică (fig. 240/1-9) și bucăți de lut ars.

Așezarea⁸ **Saharna „Valea Furnicar”** (coordonatele sitului: 47°42'37" N, 28°57'54" E), cu suprafață de cca 0,5 ha, este amplasată la 0,7-0,8 km de la marginea de nord a satului Saharna și 0,5 km sud de cetatea „La Revichin”, pe malul înalt

⁶ A fost descoperită de G.D. Smirnov în anul 1946 („Ревики” – Смирнов 1949b, 194; Смирнов 1953, 4-5). Cercetări arheologice au fost efectuate în anii 1998-2002 de către colaboratorii Muzeului Național de Istorie a Moldovei (Levinschi, Șcipachin, Dulea 1999; Levinschi, Șcipachin, Negură 2000; Levinschi 2001; Levinschi, Covalenco, Abâzov 2002; Levinschi 2004).

⁷ A fost descoperită de G.D. Smirnov în anul 1946 (Смирнов 1949b, 194). Periegeze efectuate de E. Usataia și A. Levinschi în anul 1993 (Усатая, Левинский 1994, 51) și de către autorii studiului de față în anul 2015.

⁸ A fost identificată de G.D. Smirnov în anul 1946 (Смирнов 1949b, 199; Смирнов 1953, 17). Cercetări de suprafață în anul 2015.

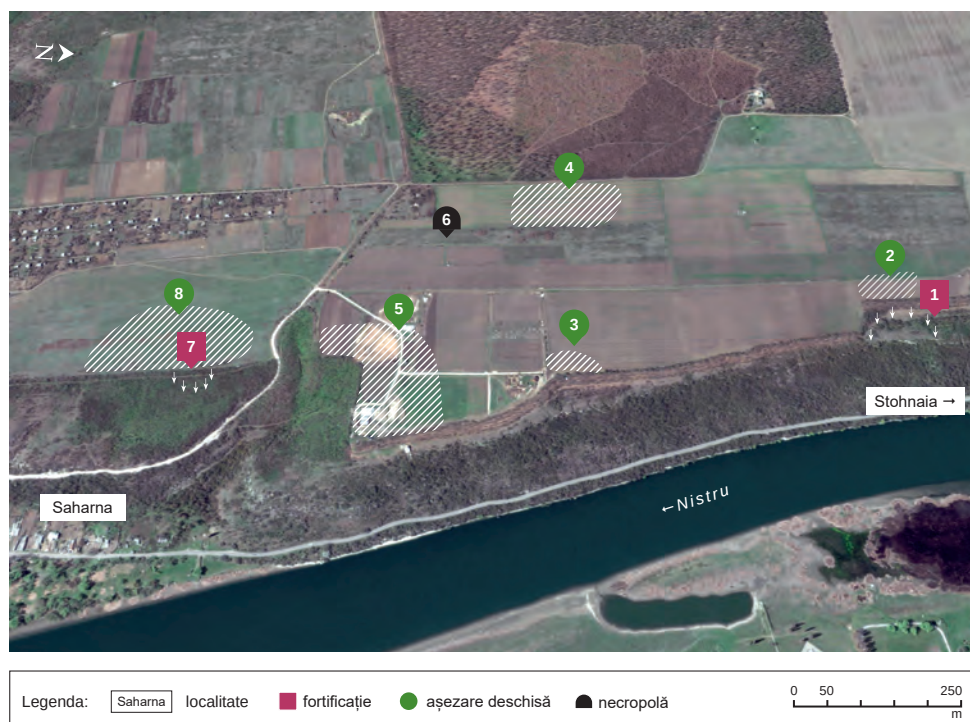

Fig. 239. 1 - Răspândirea siturilor între satele Saharna și Stohnaia (1 - Saharna „La Revechin”; 2 - Saharna „La Revechin” I; 3 - Saharna „Valea Furnicar”; 4 - Saharna „Pădure”; 5 - Saharna „Țiglău”; 6 - Saharna „Țiglău” (necropolă); 7 - Saharna-Țiglău „Cetate”; 8 - Saharna I (după Google Earth Pro).

al Nistrului (fig. 239). Din perimetrul sitului au fost culese fragmente de ceramică traco-getică (fig. 240/10-12) și bucăți de lut ars.

Așezarea⁹ **Saharna „Pădure”** (coordonatele sitului: 47°42'33" N, 28°57'38" E), cu aria de cca 2 ha, este amplasată la cca 0,3 km spre vest de situl „Valea Furnicar”, la marginea pădurii (fig. 239). De la suprafață au fost recoltate: o psalie din fier (cat. nr. III.1 fig. 240/19), un piron din fier (cat. nr. III.21; fig. 240/21), o aplică/nasture din bronz (cat. nr. IV.20; fig. 240/20) și fragmente de ceramică traco-getică (fig. 240/13-18) și bucăți de lut ars.

⁹ A fost descoperită de G.D. Smirnov în anul 1946 („Лесное” – Смирнов 1949b, 199-200; Смирнов 1953, 17). Periegeze efectuate în anul 2015 de către autorii studiului de față.

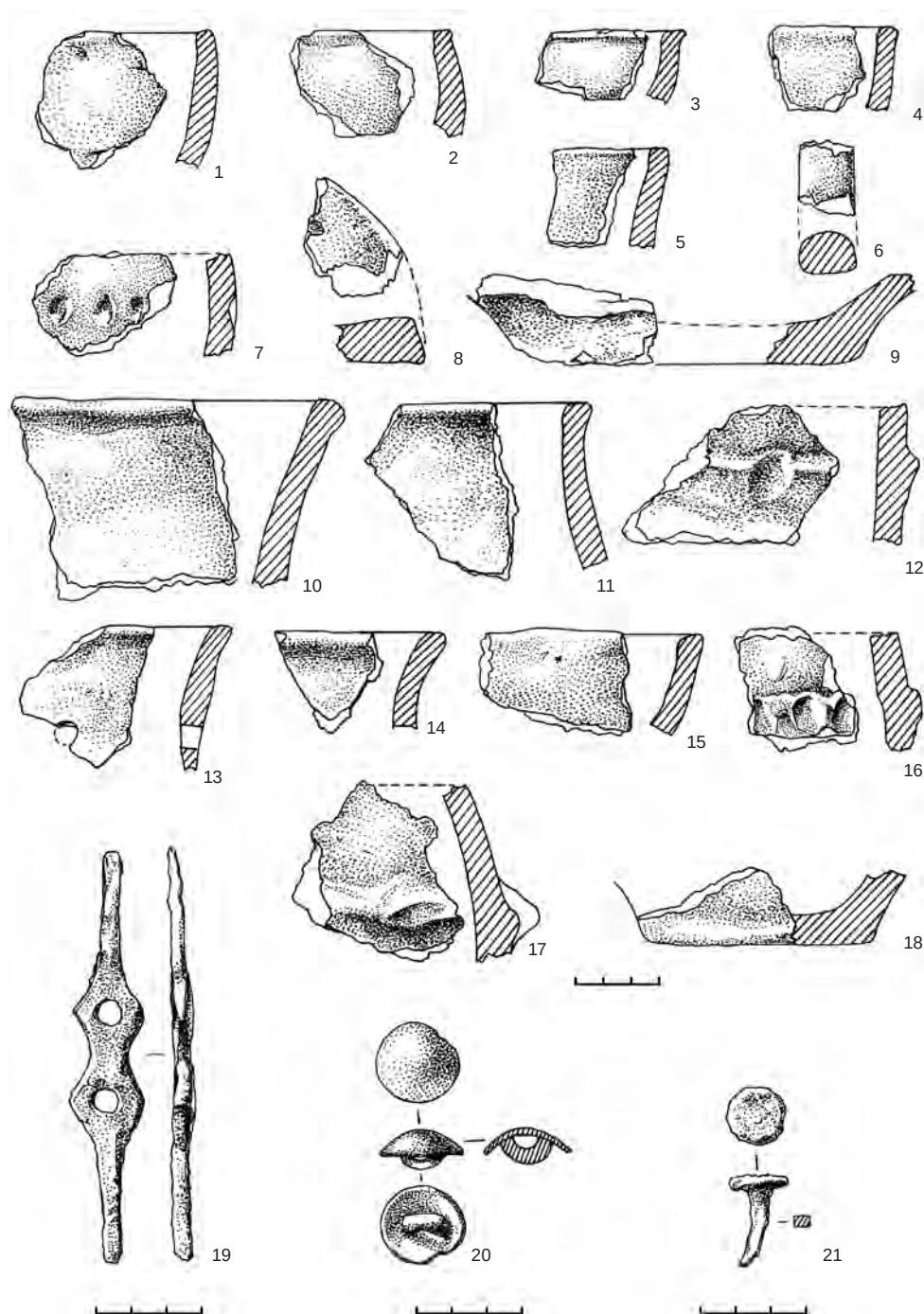

Fig. 240. Materiale arheologice din periegeze: 1-9 - Saharna „La Revechin” I; 10-12 - Saharna „Valea Furnicar”; 13-21 - Saharna „Pădure”.

Așezarea¹⁰ **Saharna „Țiglău”** (coordonatele sitului: 47° 42' 27" N, 28° 57' 59" E) este amplasată în partea de sud-est a promontoriului stâncos și înalt, cu altitudinea de cca 90 m, format de malul drept al Nistrului și zăvoiul Țiglăului, la circa 0,5 km depărtare de la marginea de nord a satului Saharna și la 100 m sud-est de șoseaua Saharna - Rezina. Așezarea ocupă o suprafață de aproximativ 3 ha. În urma cercetărilor arheologice, efectuate pe o suprafață de 332 m², au fost descoperite: o locuință de suprafață, un bordei, patru vetre, 40 gropi menajere, precum și un bogat și variat material arheologic. Ca urmare a investigațiilor arheologice la acest sit au fost atestate trei orizonturi cultural-cronologice (Niculiță, Niciu 2014, 159):

1. sfârșitul sec. XII - sec. XI a. Chr., reprezentat de un complex închis (groapa nr. 8) și multiple fragmente de ceramică, decorate exclusiv prin incizare (Niculiță, Niciu 2014, 35, fig. 88);
2. sfârșitul sec. XI - sec. IX a. Chr. (cultura Cozia-Saharna), documentat prin construcții locative, amenajări gospodărești și material arheologic – unelte, podoabe, ceramică etc. (Niculiță, Niciu 2014, 19-120, fig. 7-87, 89-168).
3. sec. VIII-VII a. Chr. (cultura Basarabi-Șoldănești).

Necropola¹¹ **Saharna „Țiglău”** este amplasată la nord-vest de așezarea „Țiglău”, la distanța de cca 100-200 m. În cadrul cimitirului au fost cercetați 18 tumuli și o înmormântare plană.

Movilele cercetate erau nu prea înalte (până la 0,3-0,4 m) și aveau un diametru cuprins între 5 și 10 m. Construcțiile funerare erau amenajate direct pe nivelul preistoric de călcare și constau din ringuri din bolovani de piatră, pavae circulare sau lăzi din piatră. Majoritatea înmormântărilor au fost efectuate după ritul inhumatiei, excepție făcând doar una de incineratie. Practic în toate înmormântările acestei necropole este prezent inventarul funerar, în cadrul căruia cel mai frecvent este atestată ceramica și piesele de podoabă. În baza analizei acestor materiale M. Kașuba datează cimitirul în intervalul de timp cuprins între anul 1000 a. Chr. (Kașuba 2014, 152-154) și începutul sec. VIII a. Chr. (Kașuba 2000a, 390).

¹⁰ A fost descoperită de G.D. Smirnov în anul 1946 („Валя Цыглэу” – Смирнов 1949b, 200; Смирнов 1953, 17-18). În 1950 G.D. Smirnov și G.P. Sergheev întreprind cercetări periegetice (Kașuba 2000, 412-413), iar în anii 2007-2009 situl a fost cercetat prin intermediul săpăturilor arheologice de către I. Niculiță și A. Niciu (2008, 205-232; 2014).

¹¹ A fost descoperită în anul 1946 de către G.D. Smirnov care, în 1950, împreună cu G.P. Sergheev întreprinde cercetări arheologice. Primele informații despre necropolă sunt publicate de G.D. Smirnov (Смирнов 1955, 119). Referințe la piesele descoperite în cimitir sunt făcute în anii următori în lucrările A.I. Meljukova (Мелюкова 1958, 84; Мелюкова 1974, 18-21, рис. 5) și G.I. Smirnova (Смирнова 1977, 102-103, рис. 6). Introducerea în circuitul științific a înmormântărilor și a inventarului arheologic, precum și încadrarea cronologică a necropolei a fost realizată de M. Kașuba și N. Golțeva (Kașuba, Гольцева 1987, 67; Kașuba, Гольцева 1991, 197-209; Kașuba 2000a, 368-390, рис. LVII-LXIII). Recent, cu unele completări, cimitirul a fost republicat în limba română (Kașuba 2014, 127-156, fig. 184-208).

Fortificația¹² **Saharna-Țiglău „Cetate”** (coordonatele sitului: 47°42'15" N, 28°57'60" E) este amplasată la nord-vest de satul Saharna (fig. 239), pe malul înalt (altitudine relativă – cca 85 m) și abrupt al râului Nistru. Ea are o formă semicirculară (fig. 241/1) cu diametrul de cca 40 m (cca 0,12 ha) și este înconjurată cu o linie defensivă care, actualmente, se prezintă sub forma unui „val” cu lățimea la bază de cca 3-4 m și înălțimea de 0,3-0,4 m (fig. 241/2).

Cu scopul de a clarifica tehnica de construcție a elementelor defensive și de a stabili perioada edificării lor, pe latura de sud-vest a cetății a fost trasată o secțiune cu dimensiunile 10×2 m, orientată perpendicular pe „valul” de apărare (fig. 241/2-4). Ruinele construcției defensive au apărut sub stratul de humus, la adâncimea de cca 0,10-0,15 m de la nivelul actual de călcare și reprezentau o lentilă de sol argilos în amestec cu fragmente de lut ars și bucăți mărunte de lemn carbonizat. Aceasta suprapunea nivelul antic de călcare și avea lungimea de cca 3 m și grosimea de cca 0,3-0,5 m. În profilul de est al secțiunii, sub marginea de nord a lentilei au fost sesizate urmele unei gropi de par cu diametrul de cca 0,2 m și adâncimea de cca 0,25 m. Prezența dărâmăturii, precum și a gropii de par permite presupunerea existenței unui „zid” cu lățimea de cca 2 m, edificat dintr-o carcasă de lemn, umplută cu sol argilos și unsă în partea exterioară cu lut, despre ce mărturisesc bucățile de lut ars descoperite în preajmă.

În stratul de dărâmătură au fost descoperite cinci fragmente de ceramică tracogetică modelată cu mână (fig. 242) și un fragment de amforă grecească. Fragmente similare au fost atestate și în stratul de sol de sub construcția defensivă.

În fața „zidului”, la distanța de cca 1,0 m, a fost atestat șanțul de apărare. Acesta se adâncea cca 0,8 m de la nivelul antic de călcare și avea pereții oblici și fundul plat. În secțiunea nr. 1 șanțul a fost surprins pe o lățime de cca 2 m, însă, judecând după configurația lui se poate presupune că el avea o deschidere la gură de cca 3 m.

În incinta fortificației, pe porțiunea investigată, a fost surprins un strat nesemnificativ de cultură, în care au fost descoperite cca 20 fragmente de ceramică tracogetică modelată cu mâna, trei fragmente de amforă grecească, bucăți de lut ars și fragmente de oase de animale.

Astfel, conform materialelor atestate, atât situl, cât și sistemul lui defensiv pot fi încadrate în sec. IV-III a. Chr.

¹² A fost descoperită în urma studierii ortofotoplanurilor și a cercetărilor de suprafață, întreprinse în primăvara anului 2016.

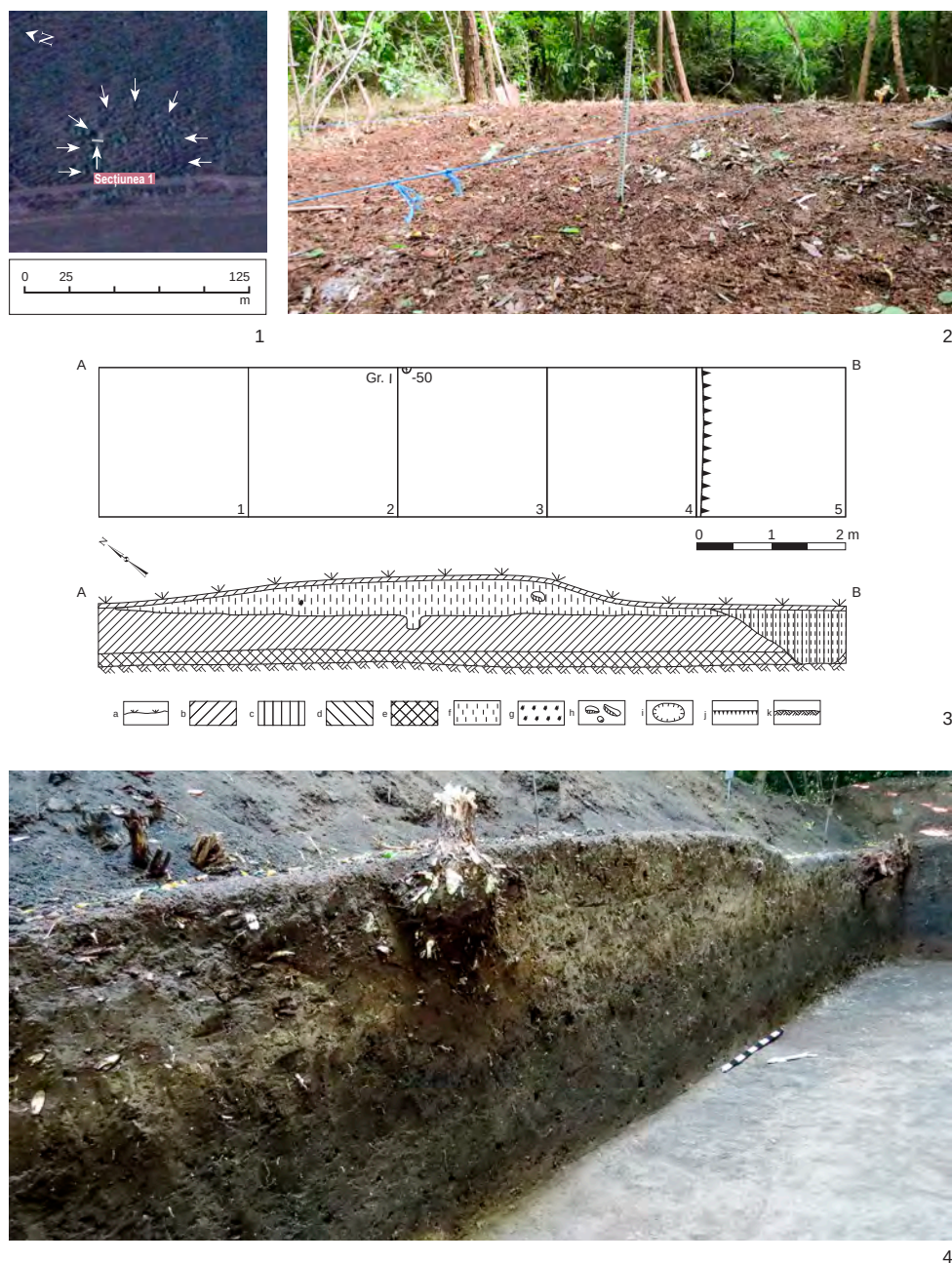

Fig. 241. Saharna-Țiglău „Cetate”. 1 - Ortofotoplan cu marcarea conturului fortificației (după Google Earth Pro); 2 - vestigiile valului; 3 - planul și profilul secțiunii nr. 1 (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. sol de culoare castanie; f. sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lemn ars; g. fragmente de lemn ars; h. pietre; i. conturul gropii; j. limita șanțului; k. strat steril.); 4 - secțiune prin val.

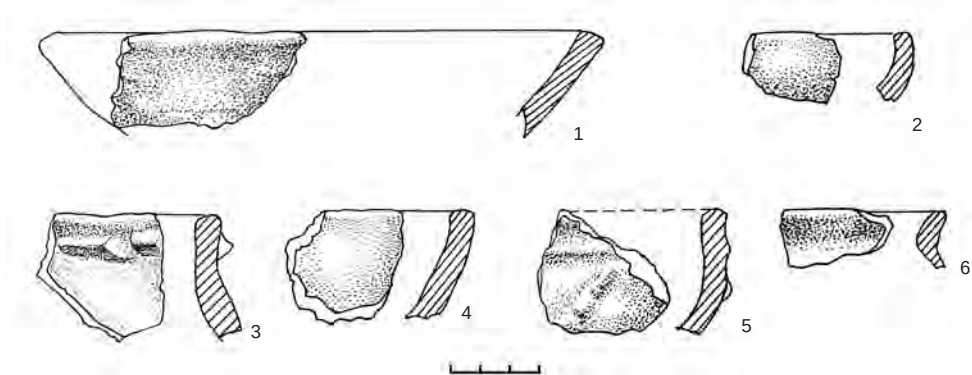

Fig. 242. Saharna-Țiglău „Cetate”. Ceramică lucrată cu mâna.

Așezarea¹³ **Saharna I** (coordonatele sitului: 47°42'14" N, 28°57'54" E) este amplasată pe malul înalt al Nistrului, la marginea de nord-vest a satului Saharna (fig. 239). Pe suprafața sitului de cca 3 ha au fost sesizate cinci „cenușare”, care conțineau urme de locuire. La unul dintre ele A.I. Meljukova a efectuat investigații arheologice pe o suprafață de 120 m². Ca urmare a cercetărilor s-a stabilit că „cenușarul” conținea bucăți de lipitură de lut, fragmente de ceramică și de oase de animale. În secțiunea săpată au fost descoperite patru gropi menajere și ruinele unui cuptor din lut cu cupolă. Din complexe și din stratul cultural, deopotrivă cu numeroasele fragmente de ceramică (439 fr.) au mai fost recuperate: un ac din bronz, o matrice pentru ornamentarea ceramicii, un vârf de săgeată din bronz, fusaiole etc. M. Kașuba, în urma analizei materialului ceramic, descoperit de către A. Meljukova, a identificat două niveluri de locuire: Cozia-Saharna (Кашыба 2000a, 414-416, рис. XLIX) (fig. 243/1-10) și Basarabi-Șoldănești (fig. 243/11-13; Кашыба 2000b, 148, рис. 9/2, 3). Prin periegezele, efectuate în anul 2015, de pe suprafața sitului au fost recuperate și fragmente de ceramică tracogetică (fig. 243/14-19).

¹³ A fost descoperită și cercetată de către A.I. Meljukova în 1980, care publică în anul următor o scurtă informație despre rezultatele cercetărilor (Мелюкова 1981, 392). În 2000 M. Kașuba (Кашыба 2000b, 148, рис. 9/2, 3; Кашыба 2000a, 414-416, рис. XLIX) publică succint materiale din așezare, pe care o numește Saharna I, deși această denumire unii autori o utilizează pentru cetatea Saharna Mare (Лапушнян, Никулицэ, Романовская 1974, 17). În anul 2015 au fost întreprinse cercetări periegetice de către autorii studiului de față.

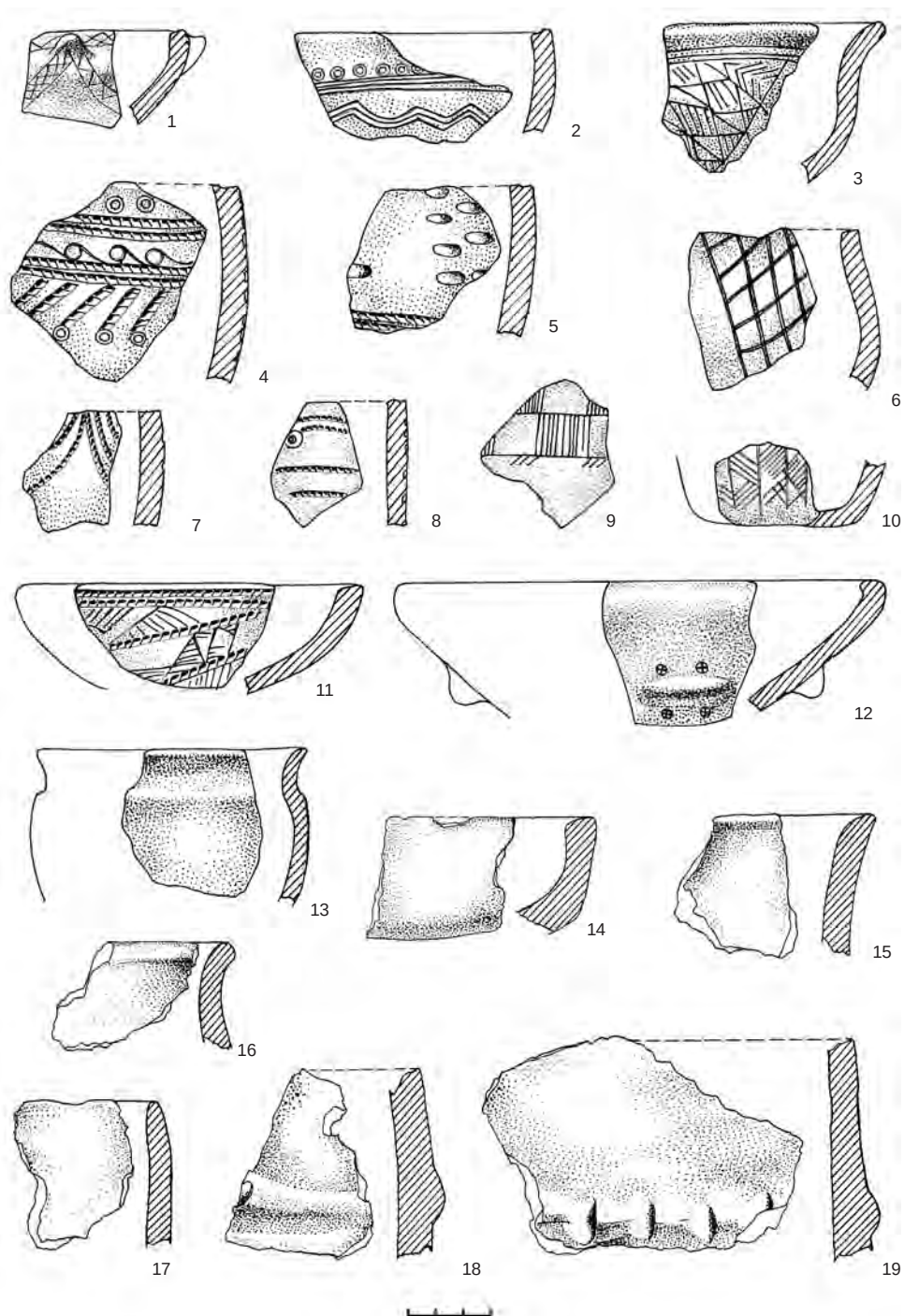

Fig. 243. Saharna I. Ceramică lucrată cu mână (1-13 - după Кауыба 2000a, пуч. XLIX).

Fig. 244. 1 - Răspândirea siturilor în preajma satului Saharna (1 - Saharna „La Vile”; 2 - Saharna „Dealul Grimidon”; 3 - Saharna Mică I; 4 - Saharna „La Șanț” I; 5 - Saharna „La Șanț” II; 6 - Saharna „Rude”; 7 - Saharna „Budei”; 8 - Saharna Nouă I; 9 - Saharna Nouă II; 10 - Saharna „Valea de Mijloc”; 11 - Saharna Nouă III; 12 - Saharna Nouă IV; 13 - Saharna Nouă V(?) (după Google Earth Pro).

Fortificația **Saharna „La Vile”**¹⁴ (coordonatele sitului: 47°41'55" N, 28°58'01" E) se află la nord-vest de localitate, pe malul de nord al defileului *Valea Crac* (fig. 244; 245). Ea a fost amplasată pe un promontoriu cu altitudinea relativă de cca 110 m, format la confluența văii Nistrului cu defileul amintit. Incinta, cu suprafața de cca 0,4 ha, a fost înconjurată cu o linie defensivă artificială, care actualmente se prezintă sub forma unui „val” cu lățimea la bază de cca 3-4 m și înălțimea de cca 0,3-0,4 m. Pe latura de est sistemul defensiv este ondulat și formează trei bastioane consecutive de formă semiovală cu dimensiunile de 18-15×4-5 m.

Pentru a clarifica sistemul constructiv și perioada de edificare la unul din „bastioanele” de pe marginea de est a promontoriului a fost realizat un sondaj arheologic cu dimensiunile de 10×2 m (fig. 246). Vestigiile „bastionului” au apărut la adâncimea de 0,15 m de la nivelul actual de călcare și se prezentau sub forma unei dărâmături cu grosimea de 0,3-0,6 m și lățimea de 3 m. Ea era compusă din cer-

¹⁴ A fost atestată în anul 2013 ca urmare a studierii ortofotoplanurilor și a cercetărilor de teren. În anul 2014 a fost efectuat un sondaj cu dimensiunile de 10×2 m.

1

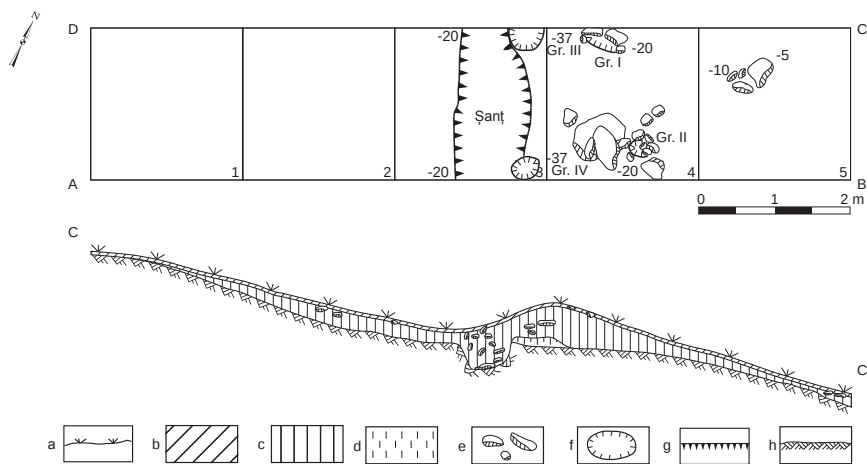
2

3

Fig. 245. Saharna „La Vile”. 1 - Vedere a promontoriului din partea de nord a satului Saharna. 2 - ortofotoplan cu marcarea conturului fortificației (după Google Earth Pro); 3 - vestigiile sistemului defensiv.

noziom în amestec cu cenușă și pietre cu dimensiuni cuprinse între $0,05 \times 0,1 \times 0,15$ m și $0,15 \times 0,50 \times 0,70$ m, unele din ele fiind arse. După degajarea stratului de dărâmatură, la adâncimea de circa $0,2-0,35$ m de la nivelul actual de călcare, au fost conturate patru gropi de la pari (fig. 246/2, 3). Gropile de formă quasi-cilindrică cu diametrul de $0,3 \times 0,5$ m și adâncimea de cca $0,2-0,3$ m, erau aranjate în două șiruri a câte două gropi, orientate nord-sud. Distanța dintre șiruri era de cca $0,9$ m. În imediata apropiere a gropilor ce formau șirul interior, la adâncimea de $0,2-0,35$ m de la nivelul actual de călcare, a fost descoperit un șanț (fig. 246/1, 2), care urma

1

2

3

Fig. 246. Saharna „La Vile”:
 1 - Planul și profilul secțiunii nr. 1
 (Legenda: a. suprafața actuală de
 călcare; b. cernoziom în amestec cu
 vegetație; c. cernoziom; d. sol argilos
 în amestec cu cenușă și fragmente
 de lemn ars; e. pietre; f. conturul
 gropilor; g. limita șanțului; h. strat
 steril); 2 - secțiune prin bastion;
 3 - groapă de par.

traseul construcției defensive. Șanțul avea forma patrulateră în secțiune cu lățimea la gură de 0,70-0,85 m, adâncimea variind între 0,25 și 0,35 m. Plecând de la configurația dărâmăturii, de la amplasarea gropilor de pari, precum și de la prezența șanțului putem presupune că este vorba de o construcție defensivă de tip „zid” ce consta din două paramente din bârne de lemn, spațiul dintre ele fiind umplut cu pământ și piatră. În spatele lui, pentru a-l proteja de viituri a fost săpat un șanțuleț pentru drenarea apelor.

În pofida faptului că la Saharna „La Vile” nu au fost descoperite materiale arheologice crono-indicatorie, putem, totuși, presupune că și această fortificație a fost contemporană cu cele de la Saharna Mare, Saharna „La Șanț” etc. și a funcționat în sec. V/IV-III a. Chr.

Cetatea **Saharna „Dealul Grimidon”**¹⁵ (coordonatele sitului: 47°41'51" N, 28°57'49" E) este amplasată pe malul de nord al defileului *Valea Crac*, care în acest loc are o altitudine relativă de cca 130 m (fig. 244). Situl este poziționat între cetățile Saharna Mică (cca 300 m est) și Saharna „La Vile” (cca 200 m vest). Incinta fortificației de formă alungită, cu suprafața de cca 1,7 ha, a fost înconjurată cu o linie defensivă artificială, care, în prezent, are aspectul unui „val” cu lățimea la bază de cca 3-4 m și înălțimea de cca 0,3-0,5 m (fig. 247).

Fig. 247. Saharna „Dealul Grimidon”.
Ortofotoplan cu marcarea conturului fortificației
(după Google Earth Pro).

Cu scopul de a studia structura liniei defensive și pentru a stabili perioada ei de funcționare pe latura de sud a fost trasată o secțiune cu dimensiunile 10×2 m (fig. 247; 248/1, 2). Ca urmare a cercetării, vestigiile construcției de apărare au fost atestate la adâncimea de 0,2-0,3 m și se prezentau sub forma unei dărâmături cu grosimea de 0,2-0,3 m și lățimea de 3 m. Ea era compusă din sol argilo-nisipos în amestec cu pietre, cenușă și fragmente de lemn carbonizat (fig. 248/1, 2; 249). Printre ruine au fost descoperite două piese din silex (fig. 248/4, 5) și două fragmente de ceramică lucrată cu mâna (fig. 248/3). După degajarea dărâmăturii, la adâncimea de 0,4 m, au fost sesizate patru gropi de la pari (fig. 248/2; 249), aranjate în două

¹⁵ A fost descoperită în anul 2014 ca urmare a cercetărilor de teren.

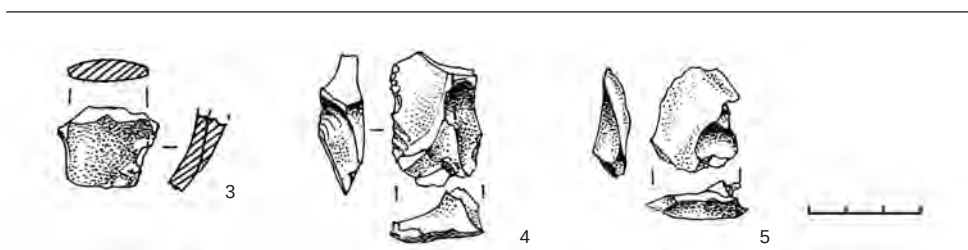
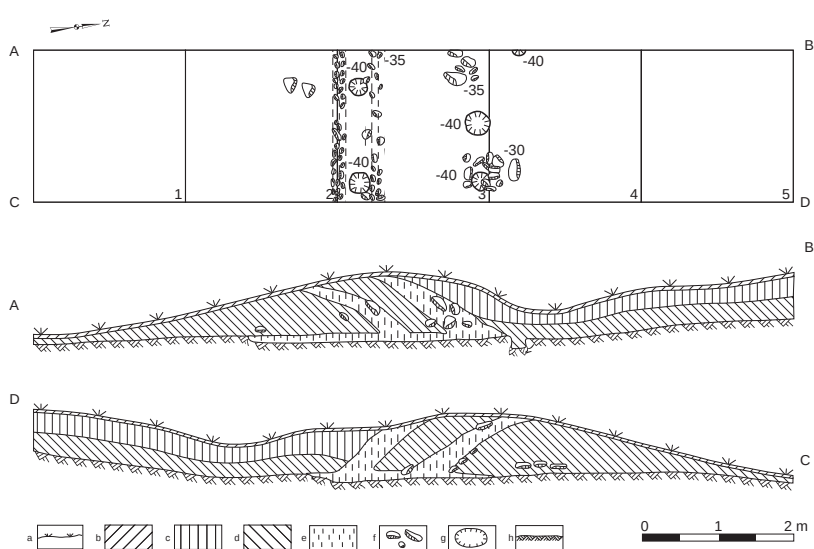

Fig. 248. Saharna „Dealul Grimidon”: 1 - Vestigiile actuale ale sistemului defensiv; 2 - planul și profilul secțiunii nr. 1 (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lemn ars; f. pietre; g. conturul gropilor; h. strat steril); 3-5 - descoperiri din umplutura zidului.

1

2

Fig. 249. Saharna „Dealul Grimidon”. Ruinele „zidului”.

șiruri aproximativ paralele, la o distanță de 1,2 m unul față de altul. Gropile aveau formă cilindrică cu diametrul de cca 0,2-0,3 m și adâncimea de 0,20-0,25 m. Pe conturul a două gropi s-au păstrat pietre de diferite dimensiuni care, probabil, au fost utilizate pentru fixarea parilor din lemn (fig. 248/2; 249).

Astfel, prin acest sondaj arheologic s-a stabilit că „valul” reprezintă urmele unei construcții defensive cu grosimea de cca 1,5 m, ce consta din două paramente din bârne din lemn cu umplutură de pământ și pietre de calcar. Fragmentele de ceramică traco-getică descoperite în dărâmătura „valului” permit o încadrare prealabilă a sitului în această perioadă.

Așezarea deschisă **Saharna Mică I**¹⁶ se afla la nord-est de fortificația Saharna Mică și ocupa o suprafață de cca 0,5 ha (fig. 244). Ca urmare a săpăturilor (Secțiunea nr. 7) au fost descoperite o construcție de suprafață, un bordei, trei gropi menajere, precum și un bogat material ceramic, care se încadrează în sec. XI a. Chr. și VII-III a. Chr.¹⁷

Fortificația **Saharna „La Șanț” I**¹⁸ (coordonatele sitului: 47°41'34" N, 28°57'53" E) este situată la cca 200 m nord-est de situl din punctul „La Șanț”. Ea (fig. 244; 250/1) a fost edificată pe un bot de deal de formă quasi-polygonală cu atitudinea de 114 m și era apărată cu un sistem defensiv circular care închidea o incintă cu suprafața de cca 0,8 ha. Vestigiile construcțiilor defensive se prezintă sub forma unui „val” cu lățimea la bază de cca 3-4 m și înălțimea de cca 0,4-0,5 m. Pe laturile de nord și de est linia defensivă este ondulată, formând un fel de „bastioane” (trei pe latura de nord și trei pe cea de est) de formă arcuită în plan, cu o deschidere de cca 9-10 m (fig. 250/3). Pentru a clarifica tehnica de construcție și perioada de edificare a sistemului defensiv a fost întreprins un sondaj arheologic, prin intermediul unei casete cu dimensiunile de 10×2 m, amplasate perpendicular pe bastionul nr. 1 de pe latura de est.

În procesul de cercetare, vestigiile „bastionului” au fost sesizate la adâncimea de 0,3 m de la nivelul actual de călcare și reprezentau o aglomerație cu grosimea de cca 0,7-0,9 m (fig. 251; 252), formată din sol argilo-cenușos, pietre și fragmente de bârne carbonizate. Printre ruine au fost descoperite trei cute (cat. nr. IV.1-3; fig. 358/1-3), o pintaderă (cat. nr. IV.4; fig. 253/4), 21 fragmente de ceramică traco-getică (fig. 253/4-10) și un fragment de amforă grecească.

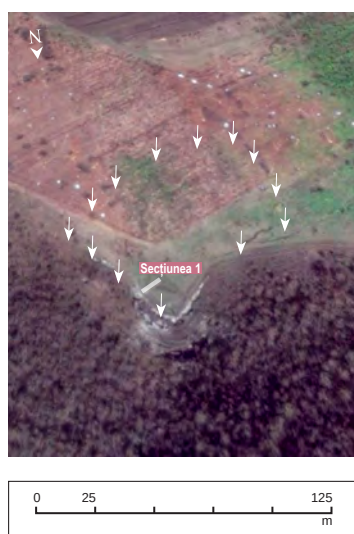
¹⁶ A fost descoperită de G.D. Smirnov în anul 1946 (Смирнов 1949b, 200; Смирнов 1953, 18). În anul 2013, în așezare au fost efectuate investigații arheologice pe o suprafață de 83 m².

¹⁷ Pentru detalii a se vedea capitoul II, pag. 255-267.

¹⁸ G.D. Smirnov semnalează pe acest promontoriu o așezare deschisă cu denumirea de „Valea Grimidon” (Смирнов 1949b, 200), nume preluat ulterior și de alți autori (Kašuba, Haheu, Levițki 2000, 126), deși localnicii folosesc toponimul de „Dealul Grimidon”, care de fapt este atribuit promontoriului de vizavi, dar nu celui indicat de G.D. Smirnov. În anul 2014, ca urmare a studierii ortofotoplanurilor și a cercetărilor de teren, pe locul unde se presupunea că a existat așezarea deschisă, au fost descoperite vestigiile unei fortificații (Niculiță et al. 2014, 27-28).

1

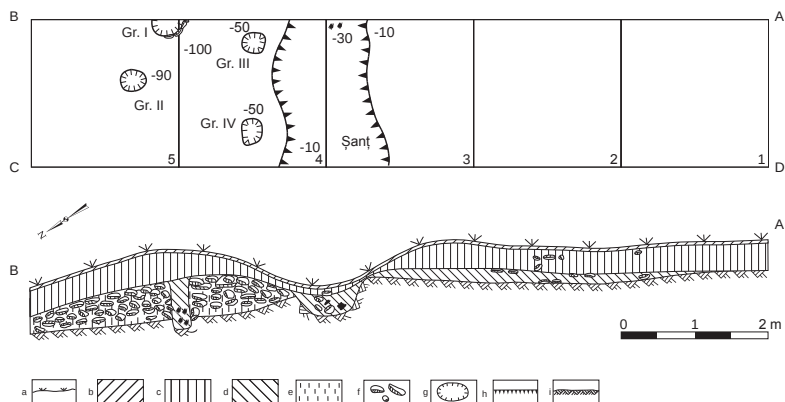

2

3

Fig. 250. Saharna „La Șanț” I. 1 - Vedere a promontoriului din partea de sud a satului Saharna. 2 - ortofotoplan cu marcarea conturului fortificației (după Google Earth Pro); 3 - vestigiile bastionului cercetat.

1

2

Fig. 251. Saharna „La Șanț” I: 1 - Planul și profilul secțiunii nr. 1 (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lemn ars; f. pietre; g. conturul gropilor; h. limita șanțului; i. strat steril); 2 - secțiune prin bastion.

1

2

3

4

Fig. 252. Saharna „La Șanț” I. Vestigiile bastionului.

Sub stratul de dărâmatură au fost descoperite patru gropi de pari, aranjate în două șiruri, amplasate la distanța de 1 m unul față de altul (fig. 251; 252/2, 4). Gropile aveau diametrul de 0,3-0,4 m și adâncimea de cca 0,25-0,56 m. Pe conturul unei gropi au fost atestate patru pietre de calcar (fig. 251), care au servit, probabil, la consolidarea parului.

În spatele dărâmăturii „bastionului” a fost atestat un mic șanț, săpat în stâncă, care avea lățimea la gură de 0,8-0,9 m și adâncimea de 0,3-0,4 m, umplut cu sol de culoare cenușie, pietre și fragmente de lemn carbonizat (fig. 251; 252/2, 3).

Plecând de la situația arheologică, urmărită în secțiune, se poate constata că aici a existat o construcție defensivă de formă semicirculară, formată dintr-un „zid” cu două paramente din bârne de lemn, cu lățimea de cca 1,4 m, umplut cu pământ și piatră¹⁹. În spatele „zidului”, a fost săpat un șanț de drenare a apelor, sistem cunoscut și la alte situri din microzona Saharna (Saharna Mare, Saharna „La Șanț” ș.a.).

¹⁹ De pe porțiunea investigată, din umplutura „zidului” a fost colectați cca 0,8 m³ de piatră de calcar.

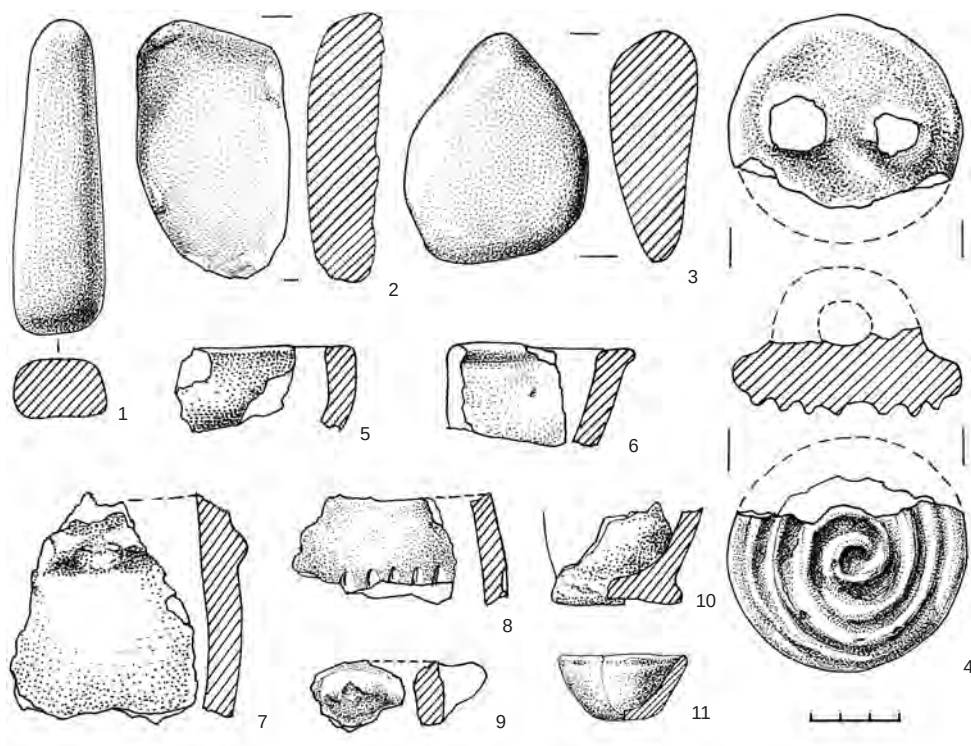

Fig. 253. Saharna „La Șanț” I: 1-10 - descoperiri din umplutura „zidului”; 11 - vâscior din stratul cultural.

Materialele descoperite printre ruinele „bastionului”, precum și cele atestate în stratul cultural (fig. 253/11) permit încadrarea fortificației în sec. IV-III a. Chr.

Fortificația²⁰ **Saharna „La Șanț” II** (coordonatele sitului: 47°41'33" N, 28°58'7" E) a fost amplasată la cca 250 m sud-est de cea precedentă și ocupa, de asemenea, un bot de deal, care se înalță deasupra văii Nistrului cu cca 112 m (fig. 244). Incinta de formă quasi-triunghiulară, cu suprafața de cca 0,12 ha, a fost înconjurată cu un sistem defensiv artificial care, actualmente are forma unui „val” cu lățimea la bază de cca 4 m și înălțimea de cca 0,3-0,4 m. Pe laturile de nord și de est „valul” este ondulat, formând o serie de „bastioane”. Pe marginea de est a dealului cele patru „bastioane” cu dimensiunile 5×4 m sunt orientate spre exterior, iar pe cea de nord (patru „bastioane” cu dimensiunile 4×2,5 m) – spre interior (fig. 254/1, 2).

Cu scopul de a studia tehnica de construcție și perioada de edificare a sistemului defensiv, la unul din „bastioanele” de pe latura de nord a fost realizat un sondaj arheologic cu dimensiunile de 10×2 m (fig. 254/3).

²⁰ A fost identificată în anul 2014 ca urmare a studierii ortofotoplanurilor și a cercetărilor de teren.

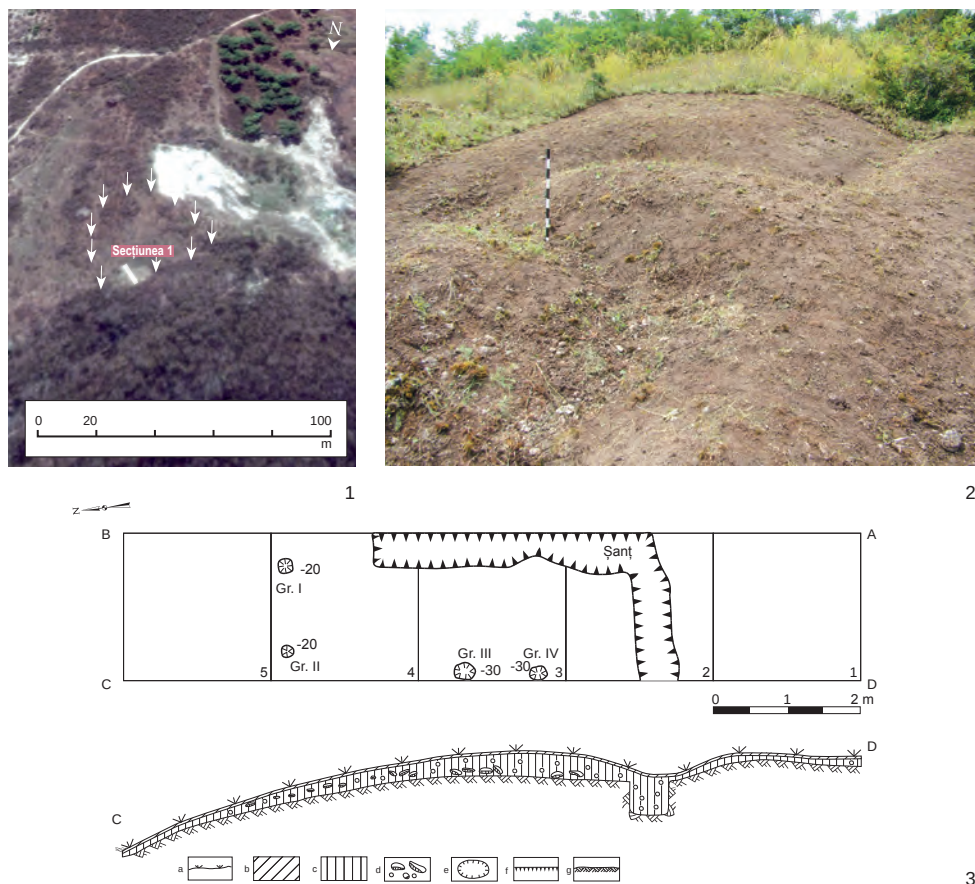

Fig. 254. Saharna „La Șanț” I: 1 - ortofotoplan cu marcarea conturului fortificației (după Google Earth Pro); 2 - vestigiile bastionului cercetat; 3 - planul și profilul secțiunii nr. 1 (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. pietre și pietriș; e. conturul gropilor; f. limita șanțului; g. strat steril).

Ruinele „bastionului” au fost atestate la adâncimea de cca 0,2 m de la nivelul actual de călcare și reprezintă o aglomerație de pietre cu dimensiunile de 0,2×0,15×0,1 - 0,4×0,3×0,15 m în amestec cu sol cenușiu (fig. 251/1). În procesul de degajare a dărâmăturii au fost atestate patru gropi de formă cilindrică cu diametrul de 0,2-0,3 m și adâncimea de 0,2-0,3 m (fig. 254; 251/3, 4). Două din ele erau aranjate pe o linie, orientată est-vest, iar altele două – pe axa nord-sud. După felul cum sunt aranjate, putem presupune că ele au făcut parte dintr-o construcție defensivă. Gropile I și II – din construcția „zidului” de incintă, iar gropile III și IV din construcția bastionului.

În urma cercetărilor arheologice au fost depistate și urmele unui șanț. Pe porțiunea investigată acesta descria un unghi drept. Pe latura de est a secțiunii șanțul avea lungimea de 3,8 m, apoi cotea spre vest, fiind surprins pe întreaga lățime a șantierului (2 m). Șanțul avea lățimea de cca 0,6 m și adâncimea de 0,5 m (fig. 254; 255/2).

1

2

3

4

Fig. 255. Saharna „La Șanț” II. 1 - ruinele bastionului; 2 - vestigiile șanțului; 3-4 - gropi de par.

Plecând de la configurația dărâmăturilor construcției defensive, de la amplasarea gropilor, precum și traseul șanțului putem presupune existența pe această latură a unui „zid” construit dintr-o carcasă de lemn și umplut cu pământ și piatră. În spatele „zidului”, dinspre interior, a fost edificat un „bastion” ce, pare să fi avut o formă patrulateră. Atât în spatele „zidului”, cât și al bastionului a fost săpat un mic șanț care a fost utilizat pentru drenarea apelor.

În urma cercetărilor arheologice nu au fost descoperite materiale arheologice. Aceasta ne împiedică să facem o atribuire cultural-cronologică adecvată. Însă, pornind de la faptul că construcții defensive similare sunt cunoscute atât la fortificația din apropiere Saharna „La Șanț I”, cât și alte situri din microzona Saharna, unde încadrarea cronologică (sec. IV-III a. Chr.) a fost făcută în baza materialelor cronologico-indicatorie descoperite în „zid”, putem presupune că și fortificația Saharna „La Șanț II” a funcționat în aceeași perioadă.

Așezarea **Saharna „Rude”**²¹ (coordonatele sitului: 47°41'21" N, 28°57'31" E) se află la cca 60 m sud-vest de cetatea Saharna „La Șanț”, ele fiind despărțite de o văioagă (fig. 244). Situl este amplasat pe panta de răsărit a unui deal și are suprafața de cca 2 ha. Din perimetrul așezării au fost recuperate: patru pietre de râșniță (cat. nr. V.4-7; fig. 256/8-11), două cute (cat. nr. V.8,9; fig. 256/4, 7), o rondelă confecționată din peretele unui vas (cat. nr. V.2; fig. 256/2), o fisă din lut (cat. nr. V.3; fig. 256/3), două piese din silex (cat. nr. V.10, 11; fig. 256/5, 6), fragmente de ceramică de tip Cozia-Saharna (fig. 257/1-28), fragmente de ceramică traco-getică (fig. 256/29-34) și bucăți de zgură de fier (fig. 256/12, 13).

Așezarea²² **Saharna „Budei”** (coordonatele sitului: 47°41'10" N, 28°57'28" E) se află la cca 180 m spre sud-vest de situl din punctul „Rude” (fig. 244). Ea este amplasată pe panta de răsărit a unui deal și ocupă o suprafață de cca 1,3 ha. Din interiorul așezării au fost culese fragmente de ceramică de tip Cozia-Saharna (fig. 258/1-11) și traco-getică (fig. 258/12-14).

Așezarea²³ **Saharna Nouă I** (coordonatele sitului: 47°41'2" N, 28°57'34" E) a fost amplasată pe panta de est a unui deal, la cca 170 m spre sud-est de situl Saharna „Budei” și cca 570 m spre sud-vest de fortificația Saharna „La Șanț” (fig. 244). De pe suprafața așezării (cca 1,2 ha) au fost recuperate: o cută (cat. nr. VI.1; fig. 259/1), fragmente de ceramică de tip Cozia-Saharna (fig. 259/2-6) și traco-getică (fig. 259/7-10).

²¹ A fost descoperită de către G.D. Smirnov în anul 1946 (Смирнов 1953, 16). Cercetări de suprafață în anul 2015.

²² A fost descoperită de către G.D. Smirnov în anul 1946 (Смирнов 1953, 16). Cercetări periegetice în anul 2015.

²³ A fost identificată în urma cercetărilor de teren efectuate în anul 2015.

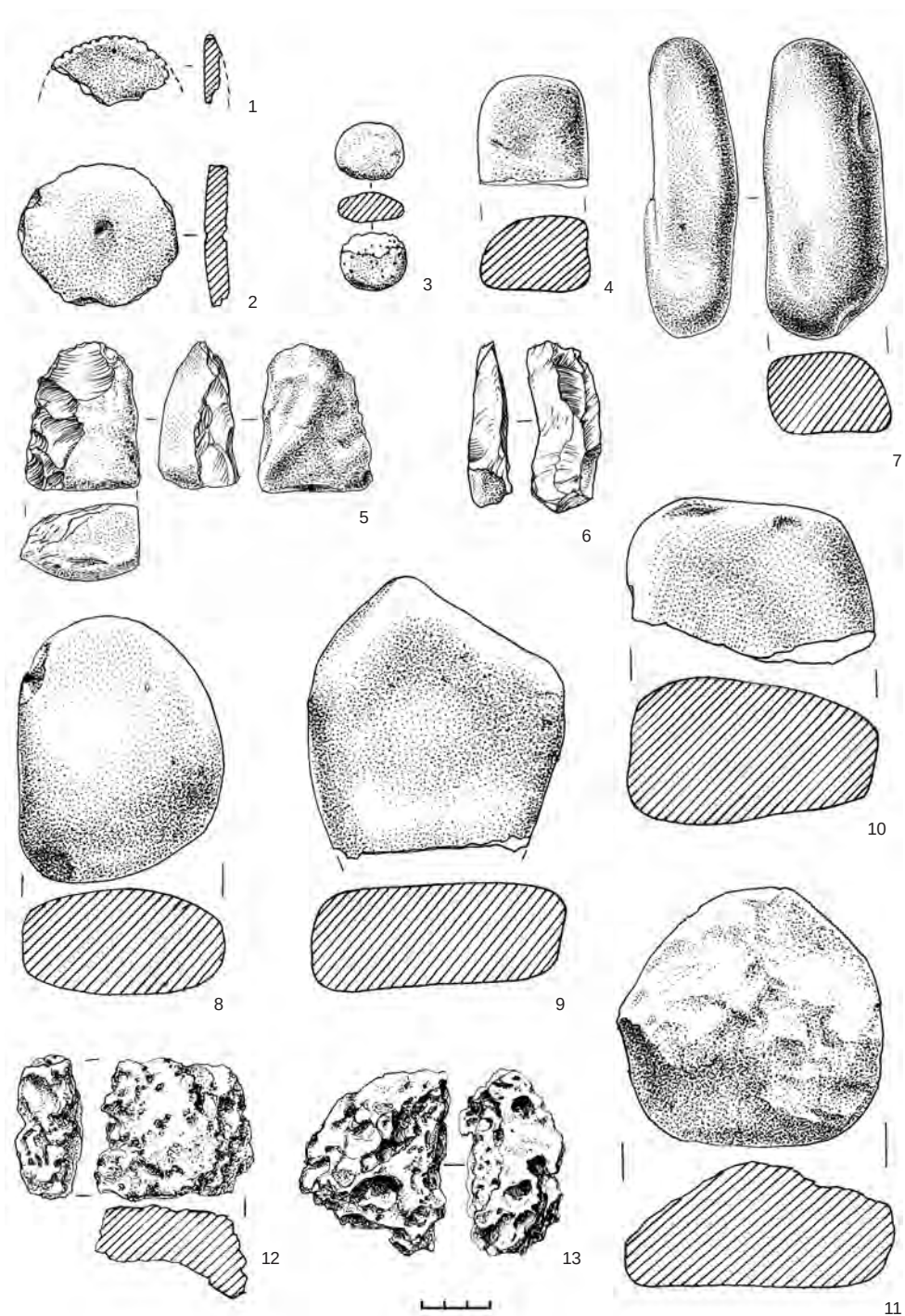

Fig. 256. Saharna „Rude”. Piese descoperite în perieghetză.

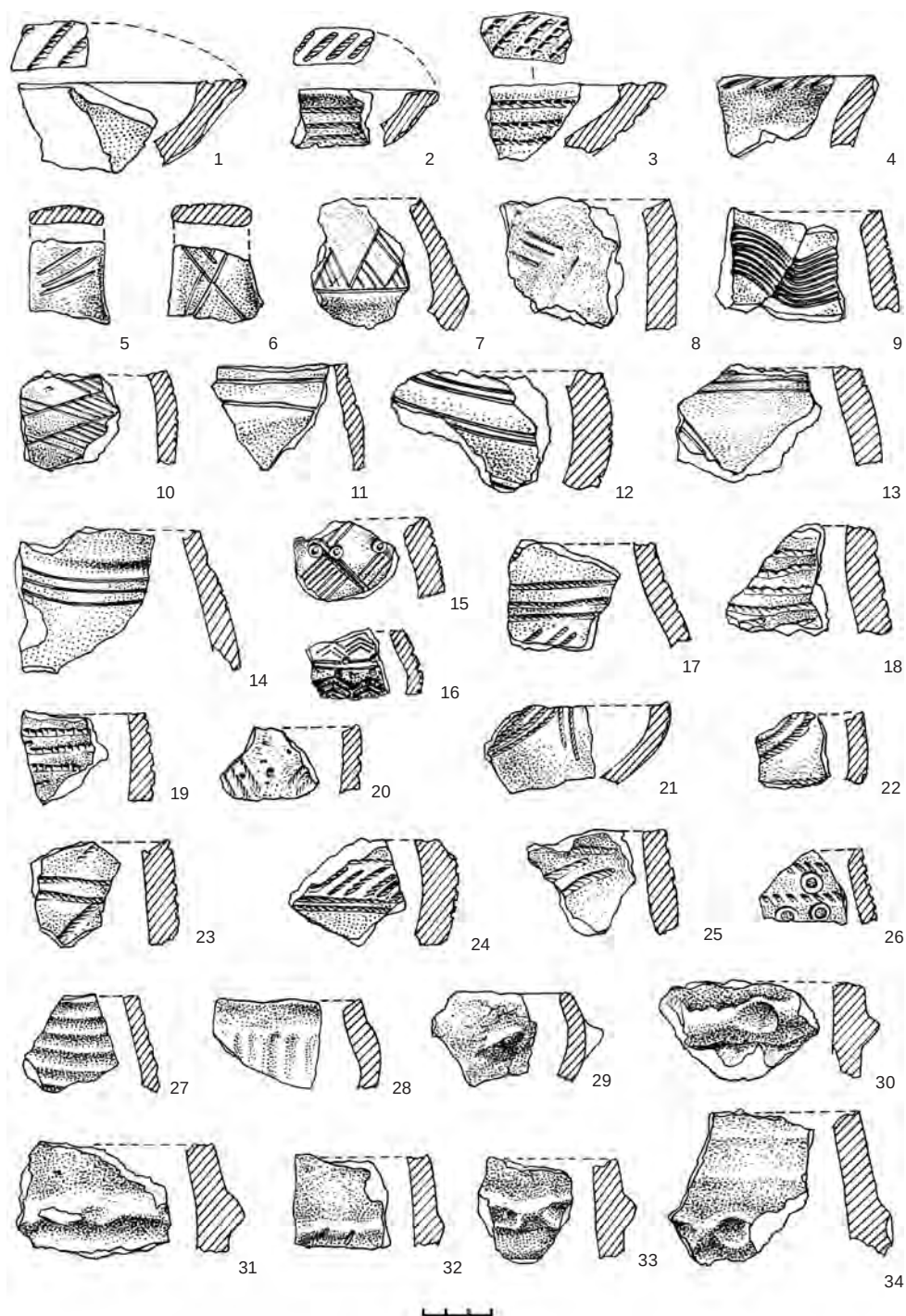

Fig. 257. Saharna „Rude”. Material ceramic din periegeză.

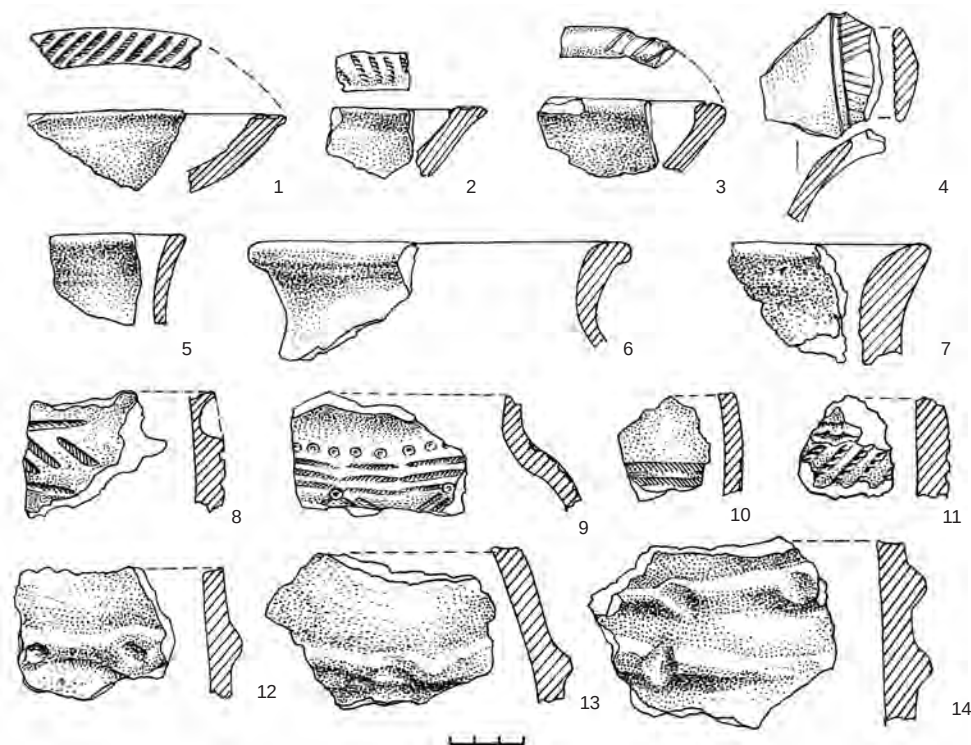

Fig. 258. Saharna „Budei”. Material ceramic din periegheză.

Așezarea²⁴ **Saharna Nouă II** (coordonatele sitului: 47°41'13" N, 28°57'41" E) se află la cca 135 m spre est de situl Saharna „Budei” și cca 150 m spre sud de fortificația Saharna „La Șanț” (fig. 244). Ea era amplasată pe panta răsăriteană a unui deal, având o suprafață aproximativ de cca 2,4 ha. De pe sit au fost recoltate fragmente de ceramică de tip Cozia-Saharna (fig. 259/11-15) și traco-getică.

Așezarea²⁵ **Saharna „Valea de Mijloc”** (coordonatele sitului: 47°41'8" N, 28°57'16" E) a fost localizată la cca 550 m spre sud-vest de cetatea Saharna „La Șanț” (fig. 244). Ea ocupă panta vestică a unui deal și se întinde pe o suprafață de cca 2 ha. În perimetrul așezării a fost descoperită ceramică de tip Cozia-Saharna (fig. 259/19-21) și traco-getică.

²⁴ A fost identificată în urma perieghezelor efectuate în anul 2015.

²⁵ A fost descoperită de către G.D. Smirnov în anul 1946 (Смирнов 1953, 16-17). Cercetări perieghetice în anul 2013.

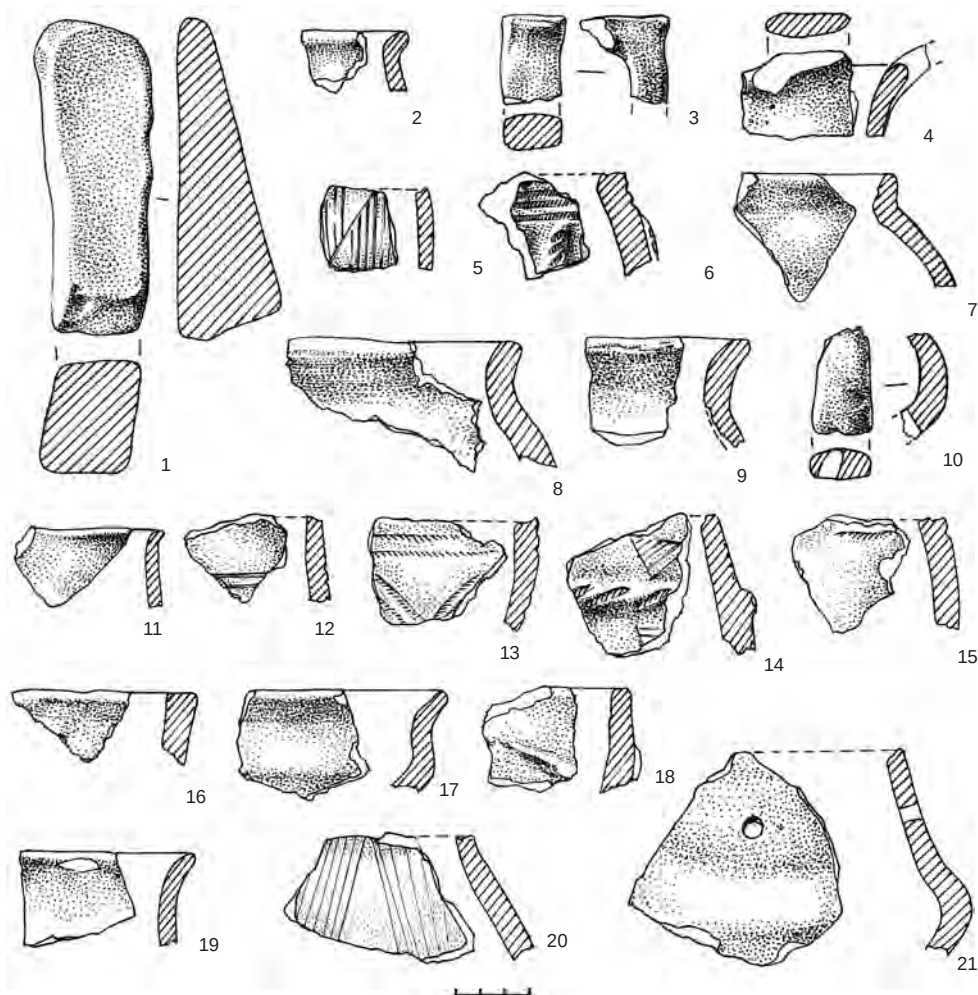

Fig. 259. Descoperiri din periegeză: 1-10 - Saharna Nouă I; 11-15 - Saharna Nouă II; 16-18 - Saharna Nouă IV; 19-21 - Saharna „Valea de Mijloc”.

Fortificația²⁶ **Saharna Nouă III** (coordonatele sitului: 47°41'4"N, 28°58'11"E) se află la cca 780 m nord-est de satul Saharna Nouă și a fost amplasată pe malul înalt al Nistrului, care în acest loc are o altitudine relativă de cca 140 m (fig 244). Ea avea o formă ovală cu dimensiunile de cca 130×20 m (1,35 ha), fiind înconjurată cu o linie defensivă, care actualmente are aspectul unui „val” puternic aplatizat²⁷. Acesta poate fi urmărit atât pe ortofotoplan, cât și pe teren, unde are lățimea la

²⁶ A fost atestată în anul 2016 ca urmare a studierii ortofotoplanurilor și a cercetărilor de teren.

²⁷ Terenul pe care se află fortificația este intens prelucrat pentru plantarea diferitor culturi agricole.

1

2

3

4

5

Fig. 260. Saharna Nouă III: 1 - ortofotoplan cu marcarea conturului fortificației (după Google Earth Pro); 2-3 - vestigiile actuale ale sistemului defensiv; 4-5 - pietre din structura valului.

bază de cca 12 m și înălțimea de cca 0,3-0,4 m (fig. 260). Traseul fostei construcții defensive este marcat de mai multe aglomerații de piatră de calcar (fig. 260/4, 5). Din incintă au fost colectate fragmente de ceramică modelată cu mâna din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea este incompletă și neuniformă, iar culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu.

Așezarea **Saharna Nouă IV**²⁸ (coordonatele sitului: 47°40'38" N, 28°58'8" E) se află în dreapta drumului Saharna Nouă - Saharna la o distanță de cca 240 m est de satul Saharna Nouă (fig. 244). Ea este amplasată în partea superioară a pantei malului drept al Nistrului și are o suprafață de cca 6 ha. De la suprafață a fost recoltată ceramică traco-getică (fig. 256/16-18).

Fortificația **Saharna Nouă V**²⁹ (coordonatele sitului: 47°40'26"N, 28°58'38"E) este amplasată la cca 1 km sud-est de localitatea Saharna Nouă, pe malul înalt al Nistrului (altitudinea relativă – cca 130 m) (fig. 244). Ea are o formă quasi-rotundă cu diametrul de cca 40×35 m (fig. 261/1). Conturul sitului este marcat de o construcție defensivă („val”), care poate fi urmărită atât pe ortofotoplan, cât și pe teren. Cel mai bine „valul” s-a păstrat în partea de est, unde are, actualmente, lățimea de cca 8 m și înălțimea de cca 0,6-0,7 m (fig. 261/2). La suprafață, în prezent înțelenită, nu au fost descoperite materiale arheologice.

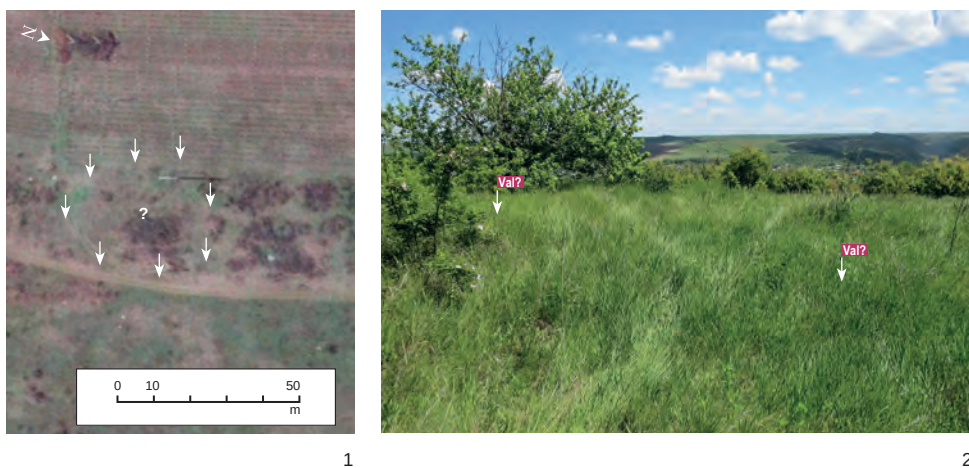

Fig. 261. Saharna Nouă V: 1 - ortofotoplan cu marcarea conturului fortificației (după Google Earth Pro); 2 - vestigiile actuale ale sistemului defensiv.

²⁸ A fost descoperită de E. Usataia și A. Levinschi în anul 1993 („Хульбоака” – Усатая, Левинский 1994, 53-54).

²⁹ A fost identificată în anul 2016 în urma studierii ortofotoplanurilor și a cercetărilor de teren.

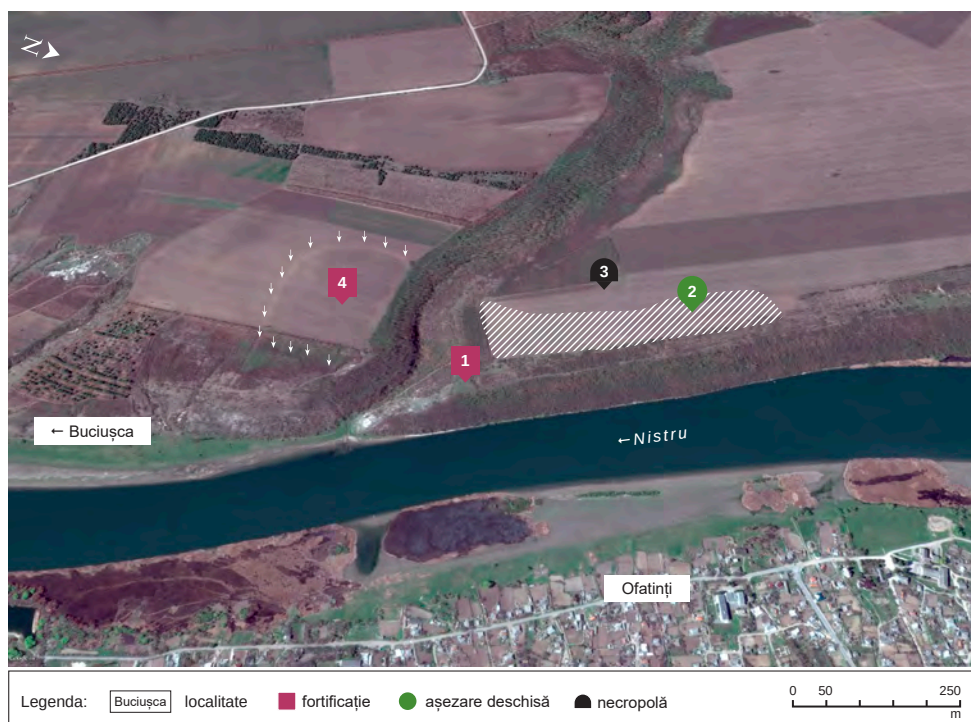

Fig. 262. 1 - Răspândirea siturilor din preajma satului Bucișca (1 - Saharna „Hulboaca”; 2 - Saharna „Gura Hulboacei”; 3 - Saharna „Gura Hulboacei”, 4 - Bucișca) (după Google Earth Pro).

Cetatea³⁰ **Saharna „Hulboaca”** (coordonatele sitului: 47°39'32" N, 28°59'17" E) se află la cca 1,2 km nord de satul Bucișca, pe un promontoriu cu altitudinea relativă de cca 60 m, format de malul înalt al Nistrului și un canion (fig. 262). Incinta de formă quasi-triunghiulară cu suprafața de cca 0,2 ha, a fost delimitată la est de malul abrupt al râului pe a cărui muchie a existat, probabil, un sistem defensiv artificial. Prezența acestuia este documentată printr-o construcție defensivă de tip bastion, amplasată la marginea de nord-est a fortificației (fig. 263). Actualmente, bastionul are formă semicirculară cu dimensiunile de 6,0×3,5 m (fig. 263/2). Valul lui se mai păstrează pe o lățime de cca 1,7 m și înălțime de cca 0,5 m. Pe laturile de sud, nord-vest și nord fortificația a fost apărată prin intermediul unui șanț care, în prezent, are lățimea de cca 11 m la gură, cca 4 m – la fund și adâncimea de cca 2 m. De pe suprafața sitului au fost recoltate fragmente de tip Cozia-Saharna și ceramică traco-getică.

³⁰ A fost descoperită de G.D. Smirnov în anul 1946 (Смирнов 1949b, 195). Cercetări periegetice în anul 2015.

1

2

Fig. 263. Saharna „Hulboaca”: 1 - ortofotoplan cu marcarea conturului fortificației (după <https://www.moldova-map.md/>); 2 - ruinele bastionului.

Așezarea³¹ **Saharna „Gura Hulboacei”** (coordonatele sitului: 47°39'44" N, 28°59'4" E) este amplasată pe malul înalt al Nistrului, la nord de cetatea „Hulboaca”, în imediata ei apropiere (fig. 262). Ea se întinde pe o suprafață de cca 9,2 ha. Din interiorul așezării a fost recoltate: o piatră de râșniță (cat. nr. VII.2; fig. 264/3), o cute (cat. nr. VII.3; fig. 264/2), un fragment de rondelă (cat. nr. VII.1; fig. 264/1), fragmente de ceramică de tip Cozia-Saharna și fragmente de ceramică traco-getică (fig. 264/4, 5).

Necropola³² **Saharna „Gura Hulboacei”** (coordonatele sitului: 47°39'42" N, 28°58'59" E) se află la vest de așezare și la cca 2 km sud-est de localitatea Saharna Nouă (fig. 262). Nu sunt cunoscute informații cu privire la dimensiunile cimitirului și nici despre numărul total al tumulilor. Arheologic au fost cercetați șase tumuli, în care au fost descoperite, în total, șapte înmormântări (6 – de inhumație; 1 – incinerat parțial).

³¹ A fost descoperită de către G.D. Smirnov în anul 1946 (Смирнов 1949b, 195; Смирнов 1953, 6-7). Periegeze E. Usataia și A. Levinski în anul 1993 (Усатая, Левинский 1994, 52-53; Kašuba, Haheu, Levički 2000, 127) și autorii studiului de față în anul 2015.

³² A fost descoperită în anul 1946 de către G.D. Smirnov, care ulterior, în 1950, va întreprinde investigații arheologice la doi tumuli din necropolă (Смирнов 1955, 117-119). Săpăturile au fost reluate în anul 1953 de către A.I. Meljukova, care la rândul ei va mai cerceta încă patru tumuli (Мелюкова 1955, 58-63; Мелюкова 1958, 84-87). Integral (în baza rezultatelor investigațiilor lui G.D. Smirnov și a A.I. Meljukova) cimitirul va fi publicat de M. Kašuba în anul 2000 (Kašuba 2000a, 390-396, рис. LXII-LXIV).

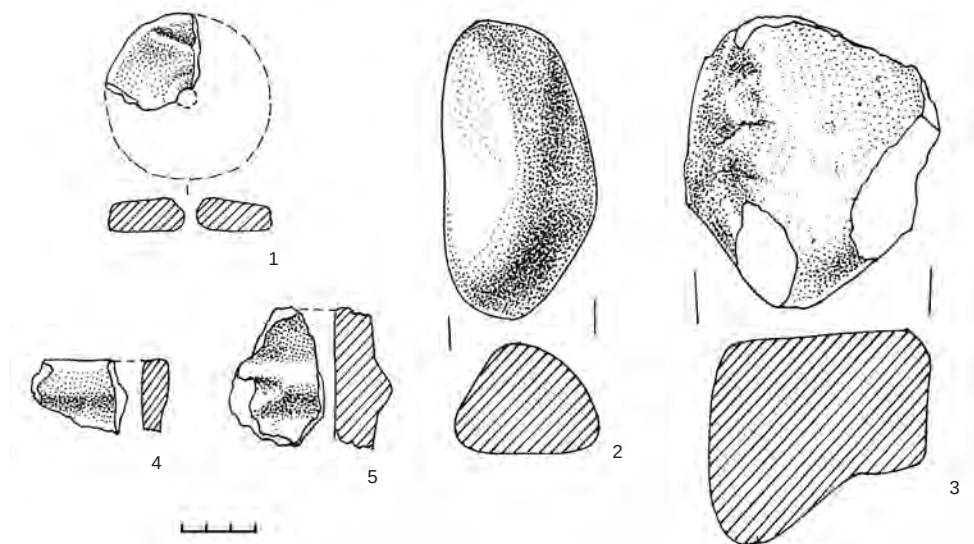

Fig. 264. Așezarea Saharna „Gura Hulboacei”. Descoperiri din perieghetză.

Conform inventarului arheologic descoperit în înmormântări, cimitirul a funcționat în intervalul de timp cuprins între a doua jumătate a sec. X și prima jumătate a sec. VIII a. Chr. (Камыба 2000b, 396).

Fortificația³³ **Buciușca** (coordonatele sitului: 47° 39' 19" N, 28° 59' 9" E) este amplasată la 0,65 km nord de localitatea Buciușca, pe malul înalt al Nistrului (altitudinea relativă 80 m), vizavi de situl Saharna „Hulboaca” (fig. 262). Ea ocupă extrema nord-estică a unui platou, mărginit la est de râul Nistru, iar la nord de un canion adânc. Incinta cu dimensiunile de cca 380×310 m (cca 11 ha) a fost delimitată la vest, sud și est de un val cu șanț adiacent, care pot fi sesizate pe o lungime totală de cca 870 m, iar la nord de pantă abruptă a canionului (fig. 265/1, 2)³⁴. Actualmente, practic întreaga suprafață a fortificației reprezintă teren agricol, excepție făcând marginile de est și nord, care sunt împădurite. Pe porțiunea lucrată agricol urmele valului s-au păstrat pe o lățime de cca 15 m, înălțimea abia atingând 0,3 m. Șanțul este vizibil pe o lățime de cca 8 m, fiind adânc de cca 0,4 m. Mai bine s-a păstrat sistemul defensiv pe un segment de cca 37 m de la extrema de nord-vest a cetății, pe porțiunea împădurită, unde valul are lățimea de cca 11 m la bază și înălțimea de cca 1,3 m, iar șanțul are o deschidere în partea superioară de cca 6 m și adâncimea de 0,9 m (fig. 265/3, 4).

³³ A fost atestată în anul 2010 ca urmare a studierii ortofotoplanurilor și a cercetărilor de teren.

³⁴ Posibil că linia defensivă a continuat și pe latura de nord, însă din cauza colmatării malului canionului aceasta a fost distrusă.

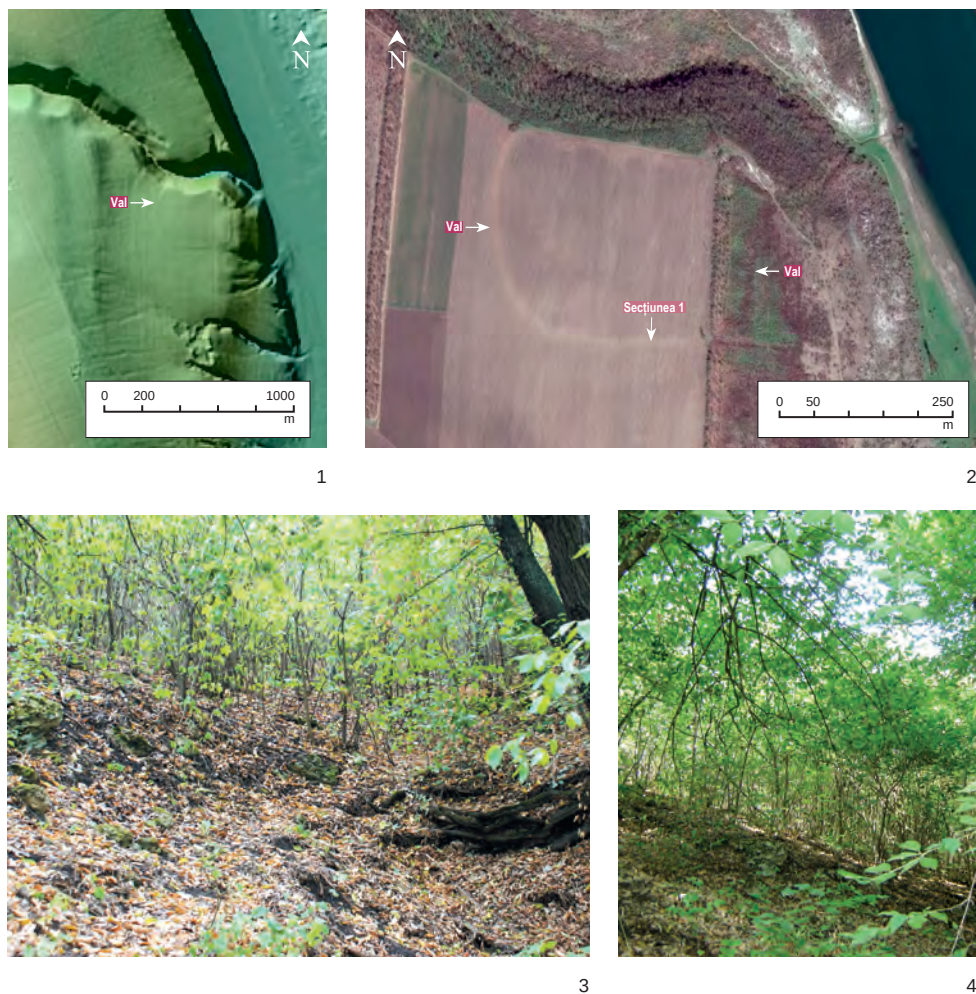

Fig. 265. Buciușca: 1 - Model digital al terenului (după <https://www.moldova-map.md/>);
2 - ortofotoplan cu marcarea conturului fortificației (după *după Google Earth Pro*);
3-4 - ruinele sistemului defensiv.

Pentru a clarifica structura elementelor defensive și perioada edificării lor pe latura de sud a cetății a fost efectuat un sondaj arheologic cu dimensiunile 10×1 m. Ca urmare a investigațiilor arheologice s-a stabilit că așa-numitul val reprezintă ruinele unei construcții defensive cu lățimea de cca 3 m, ce consta dintr-un schelet lemnos, umplut cu pământ și pietriș. De la structura lemnosă s-a păstrat *in situ* o groapă de par cu diametrul de 15 cm și adâncimea de 20 cm. De asemenea, arderea lemnului a condus spre vitrificarea, pe unele porțiuni, a embletonului valului (fig. 266).

În imediata apropiere a acestei construcții defensive, sub stratul de dărâmătură au fost descoperite fragmente de ceramică traco-getică (Niculiță, Zanoci, Băț 2012, 17-19).

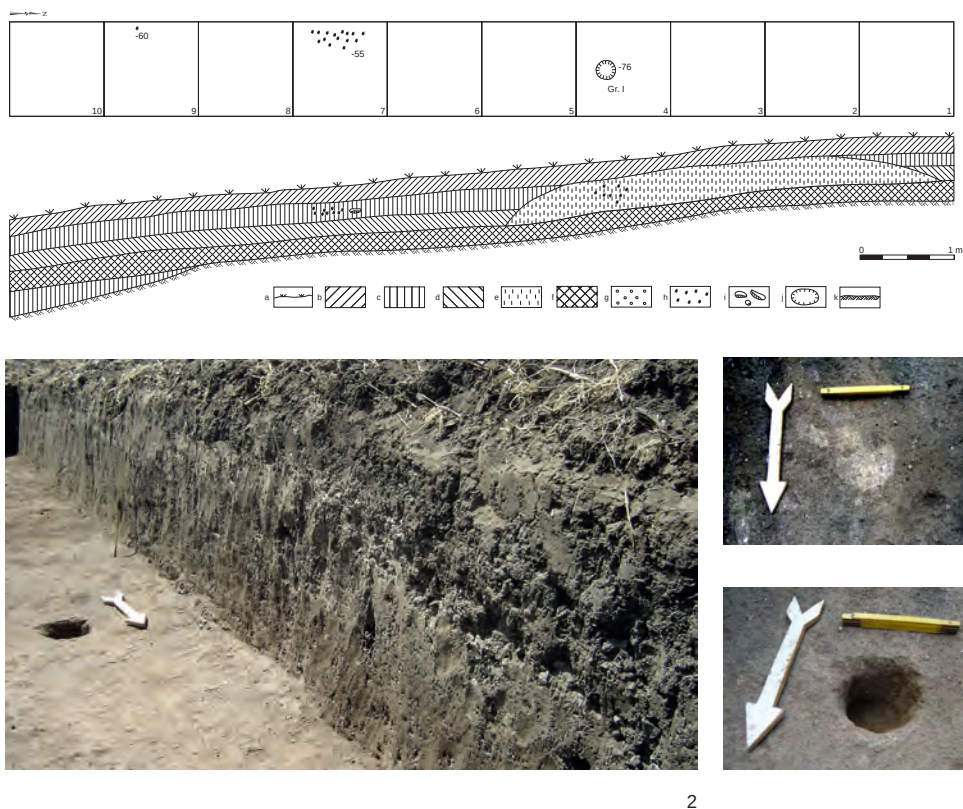

Fig. 266. Buciușca: 1 - planul și profilul secțiunii nr. 1 (Legenda: a. suprafața actuală de călcare; b. cernoziom în amestec cu vegetație; c. cernoziom; d. sol de culoare cenușie; e. sol argilos în amestec cu cenușă și fragmente de lemn ars; f. sol castaniu; g. pietriș; h. fragmente de lemn carbonizat; i. pietre; j. conturul gropilor; k. strat steril.); 2 - vestigiile sistemului defensiv; 3-4 - groapă de par din structura „zidului” defensiv.

Fortificația³⁵ **Ofatinți** (coordonatele sitului: 47°41'12" N, 28°59'13" E) se află la cca 400 m nord de satul Ofatinți, raionul Râbnîța, fiind amplasată pe malul stâng al Nistrului, care are în acest loc are o altitudine relativă de cca 85 m (fig. 262). Incinta de o formă semicirculară cu suprafața de cca 10 ha a fost înconjurată cu un sistem defensiv artificial (fig. 267/1, 2, 4). Pe latura de vest, pe malul înalt și abrupt al râului a fost edificată o linie defensivă ale cărei vestigii, actualmente, se prezintă sub forma unui „val” cu lățimea la bază de cca 2-3 m și înălțimea de cca 0,5 m. De asemenea, pe

³⁵ Descoperită în anul 1946 de către G.D. Smirnov (Смирнов 1949b, 192-193). În anul 1952 A.I. Meljukova a întreprins cercetări arheologice pe o suprafață de 336 m² (Пасек 1952, 78-86; Мелюкова 1954, 65-67; Мелюкова 1955, 64-67). În anul 2015 au fost întreprinse cercetări de suprafață de către Ion Niculiță, Aurel Zanoci, Mihail Băț (Universitatea de Stat din Moldova) și Serghei Fidelschi (Universitatea de Stat din Tiraspol).

1

2

3

4

Fig. 267. Ofatinți: 1 - ortofoplan (după <http://geoportal.md/>); 2 - vedere dinspre sud; 3, 4 - ruinele actuale ale sistemului defensiv.

această latură au fost sesizate urmele a două construcții de tip „bastion” (fig. 267/3). Primul, amplasat aproximativ la flancul de sud al fortificației, avea forma semicirculară cu dimensiunile de 4×2 m. Cel de al doilea – la mijlocul liniei defensive de pe această latură, având, la fel, formă semicirculară cu dimensiunile de cca 20×10 m. Pe laturile de nord, est și sud situl a fost fortificat cu un val cu șanț adiacent. În prezent vestigiile sistemului defensiv sunt păstrate mai bine pe porțiunea de nord-vest unde valul are lățimea la bază de cca 5 m și înălțimea de cca 1,2 m. Pe restul traseului, valul și șanțul sunt afectate de lucrările agricole, respectiv fiind puternic aplătizate. Ca urmare a investigațiilor arheologice în incintă au fost descoperite vestigiile unei locuințe de suprafață, trei gropi menajere, precum și numeroase fragmente de ceramică traco-getică (fig. 268) (Мелюкова 1954, 65-67, рис. 31; Мелюкова 1955, 64-67, рис. 14, 15; Kašuba, Haheu, Levički 2000, 41-48, pl. XIX-XXIII).

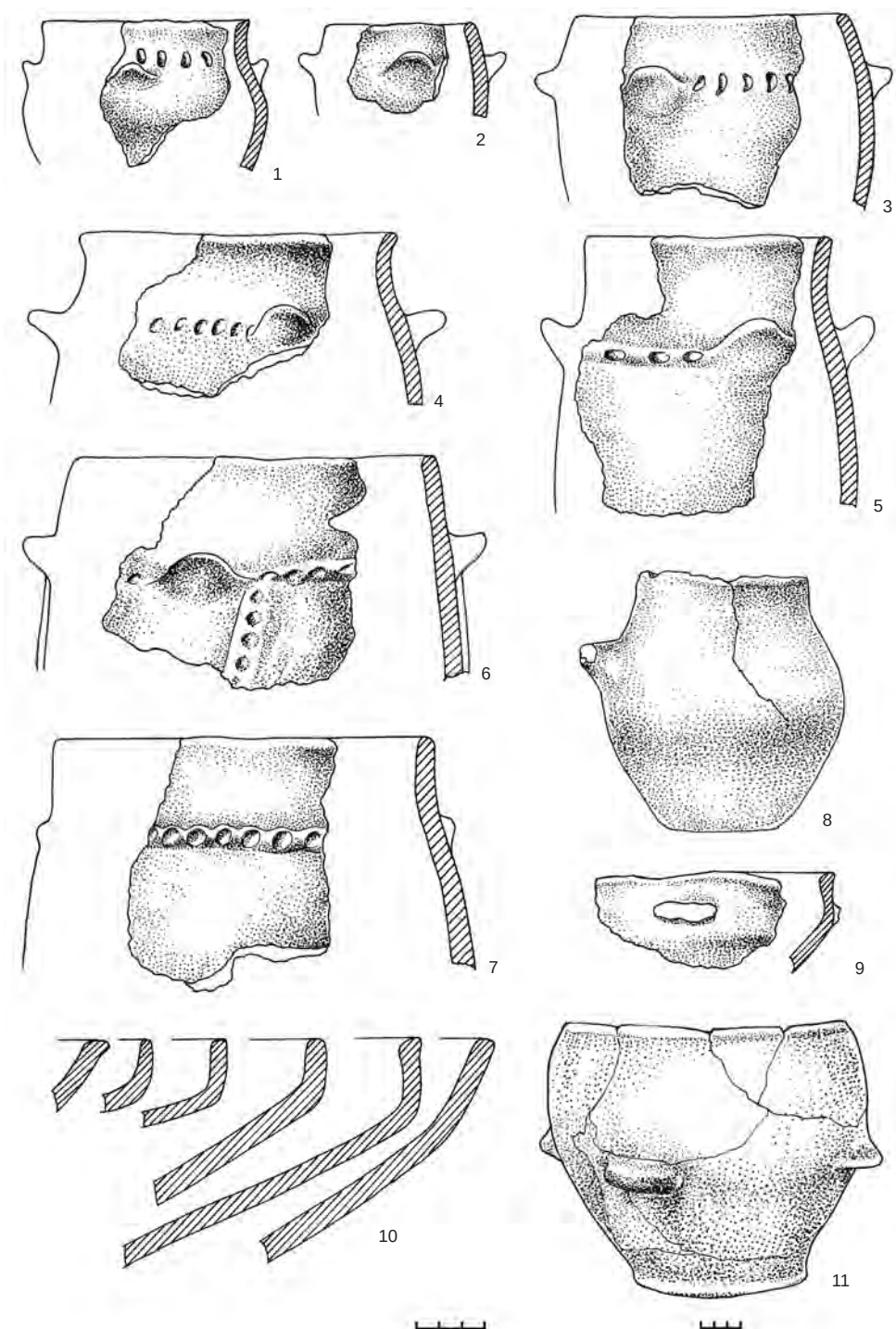

Fig. 268. Ofatinți. Ceramică traco-getică (după Мелюкова 1954, рис. 31).

EVOLUȚIA DIACRONICĂ ȘI SEMNIFICAȚIA SITURILOR DIN MICROZONA SAHARNA

Teritoriul atribuit microzonei Saharna reprezintă o fâșie cu lățimea de cca 2,0-4,5 km și lungimea de cca 8,5 km, amplasată pe malul drept al Nistrului, cuprinsă între localitățile Stohnaia (47° 43' 37" Nord, 28° 57' 53" Est) și Buciușca (47° 38' 55" Nord, 28° 59' 35" Est), raionul Rezina.

Datorită condițiilor fizico-geografice prielnice, precum și a poziției strategice microzona Saharna a prezentat, din cele mai vechi timpuri, un spațiu convenabil și atractiv pentru comunitățile de agricultori și crescători de animale, fapt documentat prin numeroase monumente arheologice din diferite perioade istorice (Levițki 1993), printre ele numeric evidențiindu-se cele din epoca fierului. Aici, în urma studierii ortofo-toplanurilor, a perieghezelor, a sondajelor și a cercetărilor arheologice au fost atestate cca 33 situri din această perioadă (Tabelul 4), dintre care majoritatea au un singur nivel de locuire (Diagrama 1)¹.

Însă, la acele monumente unde au fost întreprinse investigații arheologice de amploare, au fost identificate două și mai multe orizonturi cultural-cronologice, printre ele evidențiindu-se situl Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, unde a fost atestată o locuire, începând cu sec. XII și până la sfârșitul sec. III a. Chr.

În baza acestor calcule, luând în considerație și faptul că încă multe monumente rămân a fi neevidențiate arheologic, s-ar putea presupune perpetuarea în epoca fierului a unei comunități, al cărei număr de indivizi a variat de la o perioadă la alta.

Analiza datelor disponibile permite de a purcede la o studiere mai detaliată a modului de amplasare a fortificațiilor și a așezărilor deschise, iar conturarea lor cu GPS-ul permite o determinare aproximativă a suprafețelor populate. Însă, este evident că coeficientul de probabilitate a unor asemenea calcule este destul de mare. Este necesar de remarcat, că nu toate siturile au fost fondate și au funcționat simultan. Multe dintre ele, deși au fost întemeiate la diverse etape de evoluție ale epocii

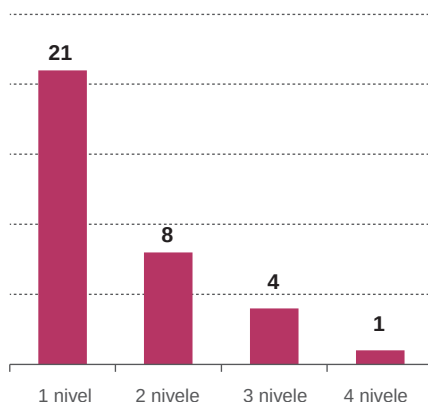

Diagrama 1. Repartizarea siturilor în funcție de numărul nivelurilor de locuire.

¹ Cea mai mare parte a acestor situri a fost cercetată doar prin periegheze sau sondaje arheologice, ceea ce dictează gradul superficial de cunoaștere a stratigrafiei lor.

Tabelul 4. Corelarea orizonturilor culturale la obiectivele arheologice din microzona Saharna

Nr.	Denumirea sitului	Orizontul cu ceramică încizată	Cultura Cozia- Saharna	Cultura Basarabi- Șoldănești	Cultura traco- getică	Cultura getică
		sec. XII-XI a. Chr.	sec. X-IX a. Chr.	sec. VIII-VII a. Chr.	sec. VII/VI-V a. Chr.	sec. IV-III a. Chr.
1.	Stohnaia IV					▲
2.	Stohnaia V					■
3.	Stohnaia III					▲
4.	Stohnaia VI					■
5.	Saharna „La Revechin”					▲
6.	Saharna „La Revechin” I					■
7.	Saharna „Valea Furnicar”					■
8.	Saharna „Pădure”					■
9.	Saharna „Țiglău”	■	■	■		
10.	Saharna „Țiglău”	●	●			
11.	Saharna-Țiglău „Cetate”					▲
12.	Saharna I		■	■		■
13.	Saharna „La Vile”					▲
14.	Saharna „Dealul Grimidon”					▲
15.	Saharna Mică	■			▲	▲
16.	Saharna Mică I					■
17.	Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”	■	■ ▲	■	▲	▲
18.	Saharna „La Șanț”		■		■	▲
19.	Saharna „La Șanț” I					▲
20.	Saharna „La Șanț” II					▲
21.	Saharna „Rude”		■			■
22.	Saharna „Budei”		■			■
23.	Saharna Nouă I		■			■
24.	Saharna Nouă II		■			■
25.	Saharna „Valea de Mijloc”		■			■
26.	Saharna Nouă III					▲
27.	Saharna Nouă IV					■
28.	Saharna Nouă V					▲?
29.	Saharna „Hulboaca”		▲?			▲
30.	Saharna „Gura Hulboacei”		■			■
31.	Saharna „Gura Hulboacei”		●			
32.	Buciușca					▲
33.	Ofatinți					▲
Legenda: ▲ - fortificație; ■ - așezare civilă; ● - necropolă						

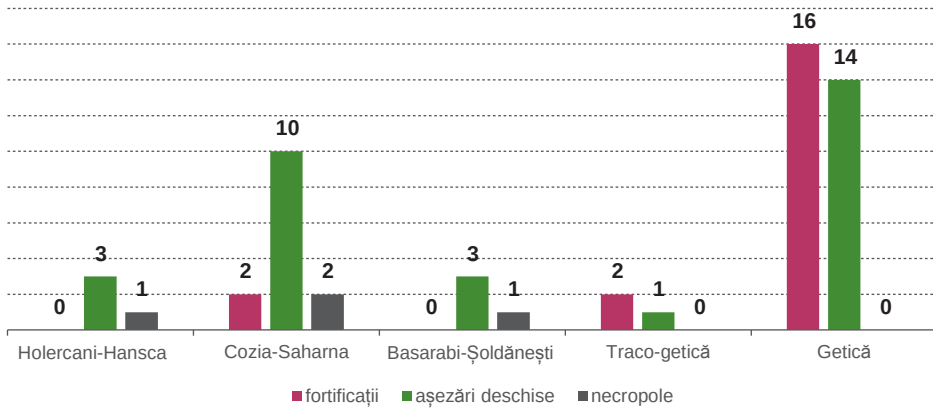

Diagrama 2. Repartizarea siturilor în funcție de perioadă și tip.

fierului, o perioadă de timp au existat concomitent, altele au fost abandonate, pe când unele prelungeau să funcționeze. Prin urmare, este necesar de avut în calcul că concluziile trase nu întotdeauna reprezintă purul adevăr. Dar trebuie să fim conștienți de faptul că acesta este stadiul actual al cercetării.

În baza analizei materialelor descoperite și, în special, a celor diagnostice și cron-indicatorie provenite din complexe închise de la obiectivele expuse investigațiilor arheologice, monumentele din microzona Saharna se eșalonează în timp și în spațiu. Totodată, în funcție de perioadă, evidențiindu-se anumite categorii de situri (Diagrama 2).

Siturile din sec. XII-XI a. Chr.

Cele mai timpurii situri din această regiune, cunoscute actualmente, sunt reprezentate de așezările Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, Saharna Mică, Saharna „Țigla”, la care se mai adaugă și unele înmormântări din necropola tumulară Țigla. Ele sunt concentrate compact, în partea centrală a microzonei Saharna, fiind amplasate la distanța de 0,8-1,1 km una față de alta (fig. 269).

Nivelul de locuire, atribuit *orizontului cu ceramică incizată*, la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” este documentat, după cum a fost menționat anterior, prin două complexe închise (gropile nr. 119 și nr. 177 – fig. 23; 24) și mai multe fragmente ceramice recoltate din stratul cultural (fig. 25). Inventarul complexelor este reprezentat de fragmente de la diverse tipuri de vase, unele din ele acoperite cu decor incizat și în relief, frecvent întâlnite în masivul cultural Noua-Sabatinovka-Coslogeni (Morintz 1978, 144-146, fig. 82-85; Черняков 1985, 68, рис. 28), precum și în siturile *orizontului cu ceramică incizată* de la Balta, Coșnița, Holercani, Hansca,

Fig. 269. Răspândirea siturilor din sec. XII-XI a. Chr. în microzona Saharna
(Așezări deschise: 1 - Saharna „Țiglău”; 2 - Saharna Mică; 3 - Saharna Mare/
„Dealul Mănăstirii”; Necropolă: 4 - Saharna
„Țiglău”).

Pohrebea III, Râmnicule, Sihleanu etc. (Levițki 1994a, 219-256; Nicic 2008, 111-126). Un argument incontestabil în favoarea datării timpurii a așezării Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, rămâne a fi acul din bronz (*Ösennadel*), care se încadrează în sec. XIII-XII a. Chr. (Dietrich, Dietrich 2008, 90, Taf. II/2; Dietrich 2014, 142, Taf. 164/2).

La Saharna Mică, *orizontului cu ceramică incizată* i-au fost atribuite cinci construcții de suprafață, 10 gropi menajere², precum și un bogat inventar ceramic (fig. 174-183).

Perioada timpurie a aşezării Saharna „Țiglău” a fost surprinsă prin intermediul a două complexe închise: groapa nr. 8 şi groapa nr. 9. În umplutura gropii nr. 8 materialul ceramic descoperit era prezentat de recipiente ornamentate cu decor incizat şi în relief similar *orizontului cu ceramică incizată* din sec. XII-XI a. Chr. Acest complex a fost parţial întretăiat de groapa nr. 9, în emplectonul căreia s-a descoperit un lot de fragmente de ceramică cu decor în relief, incizat şi ştanţat caracteristic sortimentului culturii Cozia-Saharna din sec. X-IX a. Chr. Suprapunerea

² Dintre acestea, trei construcții și șase gropi au fost atestate în campaniile din 2003-2007 (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 14-22). Pentru descoperirile recente a se vedea capitolul II în lucrarea de față.

stratigrafică, dar și caracterul inventarului, demonstrează, fără echivoc, că complexele închise (gropile nr. 8 și nr. 9) au funcționat în diferite perioade cronologice. La aceasta mai trebuie de adăugat și faptul că cele mai timpurii înmormântări, III și IV, din necropola tumulară Saharna „Țiglaș” M. Kașuba (2014, 158) le datează cu limita sec. XI-X a. Chr. În baza acestor constatări se poate conchide că situl timpuriu Saharna „Țiglaș” dispunea și de o necropolă proprie.

Deopotrivă cu siturile timpurii din microzona Saharna, în regiunea Nistrului Mijlociu mai sunt cunoscute așezările de la Rașcov XI, Rașcov XII și Solonceni „Hlinaia” (Niculiță, Zanoci, Băț 2016). Situri similare au fost atestate nu numai în regiunile limitrofe, dar și în spații mult mai îndepărtate (Jugănar 2005, 75-76; Sârbu, Ailincăi, Simion 2008, 84). În această ordine de idei se poate constata, că grupurile Balta-Tămăoani, Hansca-Holercani-Saharna, Sihleanu, Râmnicul asociate de cele descoperite pe teritoriul Bulgariei (Hänsel 1976, Taf. 63), cultural-cronologic se plasează între faza finală a bronzului tardiv și începutul culturilor cu ceramică imprimată – sec. XII-XI a. Chr., idee expusă de mai mulți cercetători (Hänsel 1976, 144-147; László 1986, 65-91; Levițki 1994a, 219-256). Investigațiile din zona Saharna pun la dispoziție materiale ce mărturisesc despre existența unor similitudini cultural-cronologice între monumentele *orizontului cu ceramică incizată* și cele din perioada anterioară.

În complexele închise (gropile nr. 3 și nr. 6), dar și în stratul cultural de la așezarea din sec. XII-XI a. Chr. de pe promontoriul Saharna Mică, împreună cu materialele care se încadrează completamente în *orizontul cu ceramică incizată* se întâlnesc:

- cești bitronconice cu toarte verticale cu „muchie” la mijloc (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 10/5), asemănătoare cu cele din așezarea de tip Coslogeni de la Ulmu (Morintz 1978, 132, fig. 20/6);
- vase în formă de borcan ornamentate cu brâu cu „muchie” pe mijloc, dispus orizontal în zona joncțiunii trunchiului cu gâtul (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 229, fig. 11/15). Recipiente asemănătoare sunt cunoscute după descoperirile de la Ulmu, Dorobanțu (Morintz 1978, 129, fig. 66/1-2; 131, fig. 69/8, 9) etc.
- vase cu trunchiul globular, cu umărul acoperit de triunghiuri hașurate prin incizare (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 229, fig. 11/13), caracteristice după formă și decor epocii bronzului tardiv, cunoscute la Victorovka (Черняков 1985, 60, рис. 21/3), Dorobanțu (Morintz 1978, 129, fig. 66/7).

Din cele relatate se poate de conchis că civilizațiile masivului cultural Sabatinovka-Noua-Coslogeni au contribuit efectiv la constituirea *orizontului cu ceramică incizată* din sec. XII-XI a. Chr.

Monumente din sec. X-IX a. Chr.

Începând cu sfârșitul anilor '40 ai sec. XX și până în prezent în microzona Saharna au fost evidențiate: două fortificații, 10 așezări deschise și două necropole, atribuite culturii Cozia-Saharna din sec. X-IX a. Chr. (fig. 270).

Dintre siturile atribuite culturii Cozia-Saharna prin cercetări arheologice sistematice au fost investigate: *citadela* Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, așezările nefortificate Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, Saharna „Țiglău” și necropolele Saharna „Țiglău” și Saharna „Gura Hulboacei”. Investigații arheologice cu caracter limitat au fost realizate în așezarea deschisă Saharna „La Șanț”. Restul siturilor rămân a fi cunoscute doar prin pieriegheze.

În pofida numărului mic de situri cercetate prin săpături sistematice, rezultatele obținute în urma investigațiilor, s-au soldat cu materiale ce permit nu numai urmărirea succesiunii stabilimentelor, dar și atribuirea lor cultural-cronologică.

S-a stabilit că pentru perioada sec. X-IX a. Chr., în sortimentul ceramic rămân caracteristice aceleași tipuri de vase ca și în perioada anterioară, la care se mai adaugă recipiente de dimensiuni mari – pithosuri cu gâtul scund arcuit, trunchiul globular și umărul rotunjit, acoperit cu câte un registru constituit din figuri geometrice. La ornamentul realizat prin incizare și în relief se mai alătură decorul ștanțat.

În așezarea Saharna Mică, unde nu au fost sesizate recipiente cu decor ștanțat, cupele sunt prezentate de exemplare ornamentate numai cu decor incizat și în relief (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 226, fig. 8/5; 227, fig. 9/3, 8), ceea ce semnalează o legătura cu epoca bronzului târziu (Morintz 1978, 139, fig. 77/1, 2).

Alta e situația la siturile Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” și Saharna „Țiglău”, unde cupele sunt prezentate de: exemplare cu trunchiul S-oidal, cu toarte supraînnălțate, înzestrate cu creastă și ornamentate cu decor incizat (Niculiță, Niciu, 2014, 282, fig. 67/6); recipiente cu toartă ce avea un buton cilindric (Niculiță, Niciu 2014, 320, fig. 105); piese cu decor ștanțat (Niculiță, Niciu 2014, fig. 67/4), sau incizat în asociere cu cel ștanțat (Niculiță, Niciu 2014, 288, fig. 73/7; 289, fig. 74/6).

În așa mod se poate constata, că în ambele situri este prezentă întreaga gamă de forme ceramice și motive ornamentale practicate în faza finală a bronzului recent, cât și motive decorative redată în relief, prin incizare și ștanțare caracteristice primei epoci a fierului. Luând în considerație și faptul că modul de edificare a construcțiilor locative și gospodărești e aproximativ același, la care se mai adaugă ritul și ritualul funerar care, în linii majore, rămâne practic neschimbat, devine clar că între *orizontul cu ceramică incizată* și civilizația Cozia-Saharna a existat o încontestabilă succesiune cultural-cronologică.

O situație similară de succesiune a mai multor etape de locuire pare să existe și la situl Saharna „La Șanț”. Materialele ceramice depistate aici sunt destul de semnificative prin forme și decor, însă fiind atestate numai în stratul cultural bulversat,

Fig. 270. Răspândirea siturilor din sec. X-IX a.Chr. în microzona Saharna (**Fortificații:** 1 - Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”; 2 - Saharna „Gura Hulboacei” (?). **Așezări deschise:** 3 - Saharna „Țiglău”; 5 - Saharna I; 5 - Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”; 6 - Saharna „La Șanț”; 7 - Saharna „Rude”; 8 - Saharna „Budei”; 9 - Saharna Nouă I; 10 - Saharna Nouă II; 11 - Saharna „Valea de Mijloc”; 12 - Saharna „Gura Hulboacei”. **Necropole:** 13 - Saharna „Țiglău”; 14 - Saharna „Gura Hulboacei”).

sunt lipsite de suporturi stratigrafice adecvate și nu permit o eșalonare cronologică sau spațială a vestigiilor.

În privința monumentelor funerare e necesar de menționat că ele erau cunoscute doar după unele relatări succinte, ce s-au perindat în literatura de specialitate. Valorificarea documentației de șantier și a inventarului funerar, întreprinsă de cercetătoarea M. Kașuba, s-a soldat cu publicarea întregului material din ambele necropole – Saharna „Țiglău” și Saharna „Gura Hulboacei” (Kașuba 2000a, 368-396). Autoarea inițial data necropola Saharna „Țiglău” cu sfârșitul sec. X - începutul sec. VIII a. Chr. (Kașuba 2000a, 390), ca mai apoi, în baza unei noi analize, înmormântările cele timpurii să fie datate de către același autor cu „limita sec. XI-X a. Chr.” (Kașuba 2014, 158). Această ajustare a cronologiei vine în susținerea supoziției că necropola tumulară Saharna „Țiglău” își are începutul încă în timpul funcționării așezării limitrofe din sec. XII-XI a. Chr., atribuită *orizontului cu ceramică incizată*. Necropola fiind utilizată, în cea mai mare măsură, la etapa următoare a evoluției sitului, în cultura Cozia-Saharna din sec. X-IX a. Chr.

Ca urmare a cartării siturilor din microzona Saharna, atribuite culturii Cozia-Saharna, s-a observat că ele sunt concentrate în două spații distincte. Cele mai multe monumente – o fortificație (Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”), nouă așezări deschise (Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, Saharna „Țiglău”, Saharna „La Șanț”, Saharna „Rude”, Saharna „Budei” etc.) și o necropolă (Saharna „Țiglău”) – sunt amplasate în preajma defileului *Valea Crac*, atât pe malul de nord, cât și pe cel de sud, ocupând o suprafață de cca 2,0×1,3 km (fig. 270). Fortificația, după cum a fost deja menționat, avea proporții reduse – cca 0,5 ha, iar așezările deschise sunt relativ mari, aria lor fiind cuprinsă între 1,3 și 3 ha. A doua aglomerație de situri, ce consta dintr-o presupusă fortificație – Saharna „Hulboaca”, cu suprafața de cca 0,2 ha, o așezare deschisă – Saharna „Gura Hulboacei” cu suprafața de cca 9 ha și o necropolă (Saharna „Gura Hulboacei”), este amplasată la cca 3,5 km sud de prima (fig. 270) și ocupa, respectiv, un spațiu de cca 1,1×0,3 km.

Situații similare, când o fortificație de dimensiuni mici este înconjurată de mai multe așezări deschise, la care, în unele cazuri, se alătură și o necropolă, sunt atestate și în alte regiuni populate de comunitățile culturii Cozia-Saharna. De exemplu, în bazinul râului Ciorna, în preajma localității Mihuleni, sunt cunoscute: o cetate (Mihuleni IX), patru așezări deschise (Mihuleni II, Mihuleni VII etc.) și o necropolă (Mihuleni I). Însă, există și „aglomerări” de situri în al căror perimetru nu sunt atestate, deocamdată, necropole. Astfel, în preajma fortificației Horodiște „La Șanț” sunt cunoscute cinci așezări: Horodiște, Horodiște „Groapa Turcului”, Țipova II ș.a. (Zanoci, Niculiță, Băț 2015). În spațiul de influență a cetății hallstattiene timpurii de la Butuceni se află două situri nefortificate: Orheiul Vechi și Trebujeni „Fântâna Joiei” (Zanoci 2013, 335). De asemenea, două așezări deschise (Pocreaca „Nemțoaica” și Pocreaca „Ciobănești”) flanchează fortificația hallstattiană timpurie de la Pocreaca „Cetățuia” (Iconomu 1996).

Plecând de la poziția centrală a fortificațiilor în cadrul acestor „aglomerări”, dar și de la suprafața lor redusă (până la 1 ha) se poate presupune că ele prezintă mai degrabă niște „centre” de reședință a conducătorului / „basileului”, decât loc de refugiu pentru comunitatea din împrejurimi. Însă, judecând după poziția strategică pe care ele o ocupă, fortificațiile hallstattiene timpurii din întreg spațiul de răspândire a culturii Cozia-Saharna, inclusiv cele din microzona Saharna, îndeplineau și funcții de supraveghere a căilor de acces și comerciale din acea perioadă.

Așezările din sec. VIII-VII a. Chr.

Monumentele culturii Basarabi-Șoldănești în regiunea Nistrului Mijlociu sunt cunoscute într-un număr mai redus, până în prezent fiind evidențiate doar 12 situri. Dintre acestea în microzona Saharna sunt amplasate trei așezări: Saharna I, Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” și Saharna „Țiglău”, situate la distanța de 0,7-1,1 km una față de alta (fig. 271).

Fig. 271. Răspândirea siturilor din sec. VIII-VII a.Chr. în microzona Saharna (Așezări deschise: 1 - Saharna „Țiglău”; 2 - Saharna I; 3 - Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”).

Numărul modest de situri poate fi cauzat de mai multe circumstanțe. Nu este exclus că el se datorează și faptului că materialele cronodiagnostice disponibile la momentul de față, sunt puține și nu întotdeauna semnificative. În cazul așezărilor multistratigrafice, cum ar fi Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” și Saharna „Țiglău”, în pofida faptului că s-au excavat suprafețe considerabile, de unde s-a selectat un bogat material arheologic, evidențierea orizontului cultural-cronologic Basarabi-Șoldănești întâlnește unele dificultăți.

În așezarea Saharna I orizontul culturii Basarabi-Șoldănești este prezentat de un set modest de materiale ceramice cu decor din fâșii late hașurate, ori rediate prin zigzag și conturate prin șiruri de cerușe imprimate (Камыба 2000b, 150-151, рис. 9/2, 3).

Pe parcursul a 15 ani de investigații arheologice, la situl Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” au fost descoperite materiale, cu preponderență în stratul cultural (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 63/1-13; 65/4-11; 77/1; 81/1-19), deși nu lipsesc nici în complexe închise, cum ar fi groapa nr. 5 (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 289, fig. 71/1-15), care ilustrează clar prezența pe promontoriul Saharna Mare a orizontului Basarabi-Șoldănești. Complexele închise – bordeiele nr. 1 și nr. 2, șanțul etc., conform formelor de vase descoperite în ele, a motivelor de decor și a meto-

delor de redare a lor, par să indice veriga de trecere de la civilizația Cozia-Saharna (*Saharna tardivă*) la cultura Basarabi-Șoldănești (faciesul *Șoldănești timpuriu*), sec. IX - prima jumătate a sec. VIII a. Chr = 850-720 a. Chr. (Дараран, Камыба 2008, 45, рис. 1; Камыба 2000b, 143-144).

Orizontul Basarabi-Șoldănești la așezarea Saharna „Țiglaș” e sesizat mult mai pregnant și convingător. Vestigiile acestui facies cultural au fost atestate în mai multe complexe închise/gropile: nr. 6, 13, 23, 34 (Niculiță, Niciu 2014, 299, fig. 84/3 a-c; 333, fig. 118; 347, fig. 132/8-10; 365, fig. 150/1-15), precum și în stratul cultural (Niculiță, Niciu 2014, fig. 41/1-21; 42/1-19; 43/1-20; 44/1-10; 53/1-17; 54/1-17) etc. Interes prezintă vasele din ceramică fină cu decor redat în frize din bandă înscrisă în formă de zigzag încadrată în linii din unghiuri hașurate (Камыба 2000b, 151, рис. 9/15; Niculiță, Niciu 2014, 257, fig. 42/2, 3, 9), ori piesele cu ornament din unghiuri hașurate combinate cu unghiuri înscrise (Niculiță, Niciu 2014, fig. 291/14). Acestea, cât și alte forme de vase cu decor specific faciesului Basarabi-Șoldănești sunt prezente și în ruinele Construcției nr. 1 (Niculiță, Niciu 2014, 319, fig. 104/2).

Dacă materialele din construcția de suprafață nr. 1., pot fi puse la îndoială, ca fiind aduse în urma lucrărilor agricole, cele din complexele închise și, în special, din gropile nr. 6 și nr. 34 (Niculiță, Niciu 2014, 299, fig. 84; 365, fig. 150/1-5), sunt în afara oricăror dubii și relatează persistența necondiționată a orizontului Basarabi-Șoldănești.

Prin cercetări de teren, în baza analizei materialului ceramic, orizontul Basarabi-Șoldănești a fost sesizat la mai multe monumente din teritoriile limitrofe zonei Saharna.

La situl Alcedar III au fost descoperite edificii locative cu fundamentul adâncit în sol, construcții gospodărești, gropi menajere, precum și un set de vase de diferite forme și dimensiuni ornamentate, cu preponderență, cu decor incizat din figuri geometrice: unghiuri, triunghiuri, romburi, dreptunghiuri, panglici hașurate sau înscrise (Камыба 2000a, 341-344, рис. XXXVI/5; XXXVII/5; Камыба 2000b, 146, рис. 5).

Investigațiile de la Glinjeni „La Șant” au scos în evidență un valoros material ceramic, atribuit orizontului Basarabi-Șoldănești (Гольцева, Камыба 1995, таб. LXVI/1-4; LXVII/1-3; LXIX/1-5; LXX-LXXVI). Elemente ale culturii Basarabi-Șoldănești au fost descoperite la siturile Mateuți „La Bașnă”, Solonceni „Hlinaia”, Solonceni „La Ursari” (Камыба 2000b, 151-152, рис. 8-10). La care se adaugă și necropola de la Șoldănești.

Factul că acest facies cultural are foarte multe particularități comune cu cultura Cozia-Saharna, pe fundalul căreia s-a format, dar și cu aspectul cultural din sec. VII-VI/V a. Chr., la a cărui construire a contribuit, îngreuiază, într-o oarecare măsură evidențierea, doar în baza materialelor recoltate prin intermediul prospecțiunilor arheologice, a monumentelor orizontului Basarabi-Șoldănești. Sunt necesare

cercetări sistematice de teren cu scopul de a clarifica situația cultural-cronologică la fiecare obiectiv arheologic.

Fenomenul Basarabi-Șoldănești, deși studiat în baza cercetărilor arheologice întreprinse la mai multe obiective, provoacă un șir de disensiuni, atât de ordin cronologic, cât și cultural. În viziunea specialiștilor cultura Basarabi-Șoldănești ar fi putut apărea „... încă în secolul al IX-lea”, luându-și amploare „... în a doua jumătate, sau la sfârșitul secolului al IX-lea, perioada de înflorire fiind secolul al VIII-lea”, cu unele manifestări „... până către mijlocul secolului al VII-lea a. Chr.” (Istoria Românilor 2010, 337). În baza analizei materialelor sincronice din Europa, dar și a celor din siturile de tipul Saharna din regiunea Nistrului Mijlociu și Žabotin de pe Niprul Mijlociu, s-au propus alte repere cronologice pentru cultura Basarabi-Șoldănești: 800/778-650/600 a. Chr. (Дараган, Камуба 2008, 46). Aceste discrepanțe cronologice au apărut nu numai din cauza că materialele respective sunt încă insuficiente și nu întotdeauna exhaustiv și adecvat introduse în circuitul științific, dar și datorită faptului că în perioada mijlocie a fierului au avut loc mari frământări etno-culturale și transformări economice considerabile. Rezultatul acestor perturbări nu a fost univoc. Procesele ce s-au derulat au incorporat spații imense și din aceste considerente evoluția lor a fost diversificată. În unele spații constituirea faciesului Basarabi-Șoldănești a fost de scurtă durată, în altele – procesul de formare a început cu întârziere, provocând unele diversificări în evoluția lui, care s-au materializat în discrepanțe cronologice și care au lăsat inevitabil amprente timpului în cultura materială.

Către finele sec. al IX-lea a. Chr., în sortimentul ceramic al culturii Cozia-Saharna se observă unele modificări: fiind păstrate aceleași forme de vase, se schimbă conținutul, compoziția, precum și metodele de redare a decorului. Dacă în perioada de maximă înflorire a culturii Cozia-Saharna vasele de dimensiuni mari și mijlocii cu trunchiul globular aveau umărul ornamentat cu friză ștanțată din linii oblice, cerculețe cu tangente încadrate într-un chenar din linii ștanțate orizontal (Niculiță et al. 2012, 156, fig. 44/1, 3-5), spre finele secolului al IX-lea motivele, conținutul și metodele de realizare a decorului se modifică. Tot mai larg se practică figurile geometrice: benzi din linii verticale sau orizontale hașurate cu linii scurte amplasate oblic, unghiuri, triunghiuri, sau romburi hașurate și înscrise (Niculiță, Niciu 2014, fig. 84/3a-c; 104/2) – decor caracteristic sortimentului ceramic al culturii Basarabi-Șoldănești.

Pe parcursul primei jumătăți a secolului al VIII-lea a. Chr., situația se schimbă radical:

- în sortimentul ceramic se stabilește tendința de optimizare a formelor recipientelor și simplificare a decorului;
- vasele cu trunchiul globular devin mai zvelte, având pereții corpului rotunziți (Niculiță, Zanolci, Arnăuț 2008, 238, fig. 20/4);

- decorul redat prin incizare și ștanțare treptat dispare, fiind înlocuit cu ornamentul în relief: brăie alveolate și fără alveole, suporturi segmentoidale, proeminente triunghiulare sau trapezoidale, amplasate de regulă în partea de jos, sub diametrul maxim al trunchiului vasului. La străchini decorul de proeminente în formă de suporturi, de regulă, era amplasat fie pe umăr ori sub el (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 238, fig. 20/1, 2);
- recipientele ceramice devin mai proporționale, selectându-se cele mai optime forme ceramice, ornamentate cu un decor cât mai simplu și mai ușor de realizat. Acest pragmatism era dictat de tendința de a economisi vremea necesară modelării vaselor, dându-le un caracter de utilizare practică și mai puțin estetic.

Monumentele din sec. VII/VI-V a. Chr.

Perioada secolelor VII/VI-V a. Chr. în microzona Saharna este cunoscută actualmente printr-un număr restrâns de situri (fig. 272). De fapt, acest facies este prezentat de un orizont cultural de formare a civilizației hallstattiene târzii și începuturile Laténe-lui (Istoria Românilor 2010, 484). Orizontul de la sfârșitul secolului VII - sec. VI-V a. Chr. a fost sesizat numai la siturile Saharna Mică, Saharna „La Șanț” și Saharna Mare, la care au fost întreprinse cercetări arheologice sistematice și de proporții.

Promontoriul Saharna Mică a doua oară, după abandonarea de la finele secolului al XI-lea a. Chr., a fost populat nu mai devreme de sec. VII a. Chr. Argument incontestabil și definitoriu poate servi lipsa totală a materialelor caracteristice culturilor Cozia-Saharna și Basarabi-Șoldănești, în timp ce două secole la rând în jur, în imediata apropiere, au funcționat situri de diferite tipuri ale acestor civilizații. Timpul constituirii noului sit Saharna Mică cu certitudine e dificil de stabilit. Inițial pe promontoriu s-a înfiripat o așezare civilă, care cu timpul a fost întărită cu o palisadă. Urmele ei în formă de șanț trapezoidal în secțiune au fost evidențiate în regiunea „*extra muros*”, la nord-vest de bastionul central. Posibil că această fortificație să fi funcționat până la edificarea complexului defensiv din secolele VI-III a. Chr.

Investigațiile arheologice întreprinse pe promontoriul Saharna Mică au evidențiat un șir de complexe care au funcționat în decursul secolelor VII-VI a. Chr.:

- zidul de incintă, pe ruinele demolate ale căruia a fost sesizat un edificiu din sec. IV-III a. Chr.” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 24-28);
- construcția nr. 4, ale cărei de materiale mărturisesc că ea a funcționat în sec. VII-VI/V a. Chr. (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 28-29, 230, fig. 12/1-16);
- complexul nr. 1 (construcție de cult?), materiale ceramice din care indică perioada secolelor VI-V a. Chr. (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 34-35, fig. 19);
- fragmente de la diverse tipuri de vase din sec. VII-VI/V au fost descoperite și în stratul cultural al incintei.

Fig. 272. Răspândirea siturilor din sec. VII-VI-V a. Chr. în microzona Saharna (Fortificații: 1 - Saharna Mică; 2 - Saharna Mare; Așezare deschise: 3 - Saharna „La Șanț”).

Materialele selectate din complexe și din stratul cultural incontestabil mărturisesc existența în sec. VII-VI/V a. Chr., a unui sit fortificat pe promontoriul Saharna Mică. De remarcat, că unele edificii construite în acest timp, fără modificări esențiale, au continuat să funcționeze și în perioada imediat următoare.

Situl Saharna „La Șanț” a fost cercetat prin investigații arheologice de proporții în decursul a mai multor ani. Drept rezultat au fost descoperite mai multe complexe închise (Gr. nr. 5; Gr. nr. 6), în a căror umplutura au fost atestate materiale ce demonstrează utilizarea lor în secolele VII-VI/V a. Chr. Piese similare și, în primul rând, recipiente ceramice au fost recoltate și din stratul cultural (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 154-155, fig. 164/2, 5-16; 165). În baza analizei acestor materiale a devenit clar că pe malul drept al defileului Valea Crac, în sec. VII-VI/V a. Chr. a funcționat o așezare civilă, care spre finele acestei perioade, este întărită cu un sistem defensiv caracteristic mai multor cetăți din regiunea Nistrului Mijlociu.

O situație deosebită a fost sesizată pe promontoriul Saharna Mare. Aici, probabil, încă la finele culturii Basarabi-Șoldănești a fost edificată o linie defensivă, de tipul palisadei, care întretaia promontoriul de la nord la sud.

După toate probabilitățile, ea a fost utilizată și în secolele următoare, ca și în cazul sitului de vizavi, de la Saharna Mică.

La Saharna Mare, perioadei sec. VII/VI-V a. Chr. i-au fost atribuite unele complexe, în special gropi (nr. 149, 154, 156, 158 etc.) (fig. 128; 132; 135/1-6 11-17), precum și fragmente ceramice provenite din stratul cultural (fig. 152; 162; 165).

Situri cu orizont cultural din sec. VII/VI-V a. Chr. sunt cunoscute atât în spațiul limitrof microzonei Saharna – Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, 38-40), în bazinul râului Ciorna, cât și în regiuni mai îndepărtate – Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 62-63), în bazinul Răutului etc.

Acest orizont constituie substratul/fundalul ce a derivat din perioada anterioară, pe a cărui bază s-a format cultura secolelor IV-III a. Chr. (Никулицэ 1987, 40-82; Istoria Românilor 2010, 484-485).

Perioada hallstattiană târzie din sec. VII/VI-V a. Chr., în literatura de specialitate și în primul rând în lucrările de sinteză, începând cu anii '20 ai secolului trecut (Pârvan 1926, 130-173) și până în prezent (Istoria Românilor 2010, 413-458; Istoria Moldovei 2010, 414-465) este identificată cu vremea constituirii mai multor popoare, printre care și a *numerusului neam tracic* (Herodot, V, 3).

Secolele VI-V a. Chr. prezintă vremea finisării proceselor de uniformizare a culturii materiale și a spiritualității comunităților din spațiul balcano-carpato-pontic, ce s-au reflectat în stabilirea anumitor „*standarde*” în:

- topografia stabilimentelor;
- arhitectonica construcțiilor locative, gospodărești și de cult;
- utilizarea în sortimentul ceramic a celor mai optime forme de vase și decor;
- respectarea anumitor „*legități*”/obiceiuri, datini în ritul și ritualul funerar;
- consolidarea reprezentărilor religioase și constituirea unei doctrine comune – conform tradiției antice – religiei getice.

Această perioadă arheologic corespunde totalmente culturii traco-getice, ai cărei purtători, după cum rezultă din sursele narative ale vremii, erau cu preponderență de origine tracică (Herodot, V, 3), dintre care se evidențiau comunitățile getilor.

Siturile din sec. IV-III a. Chr.

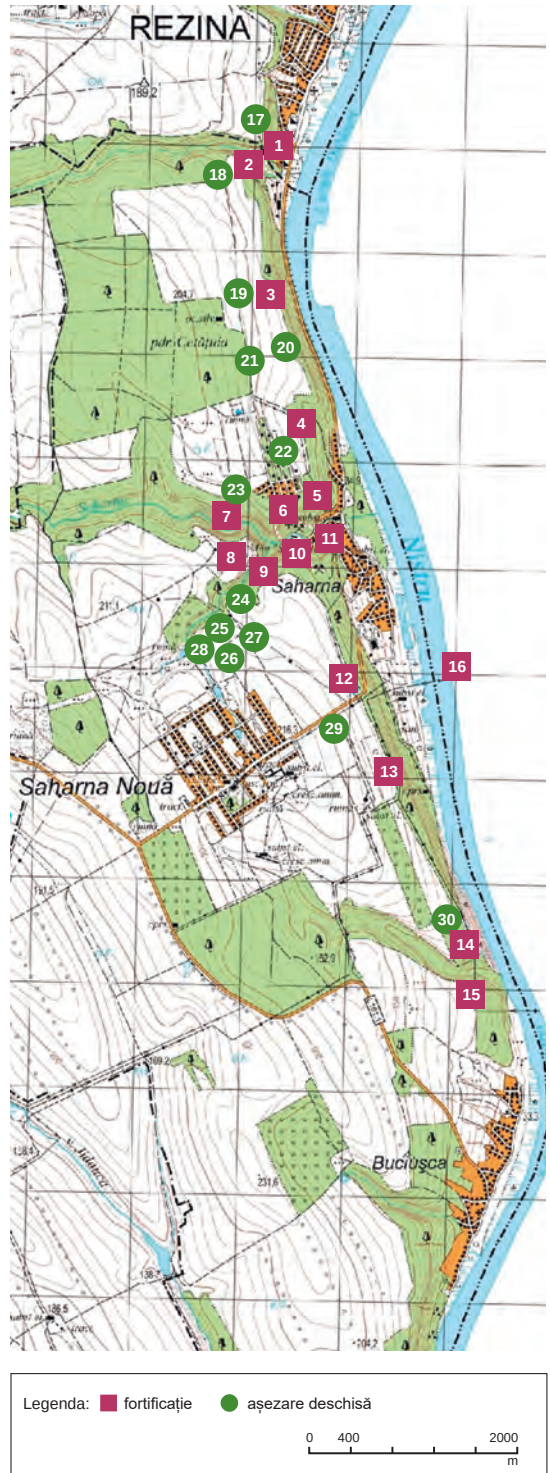
Numărul monumentelor din această perioadă, care coincide cu evoluția culturii getice, este net superior celor din etapele anterioare. De menționat, că această situație demografică este caracteristică pentru întreaga arie de răspândire a civilizației getice din sec. IV-III a. Chr. (Никулицэ 1987, 86-88; Arnăut 2003, 183-279). Pentru această perioadă este atestată și o sporire a numărului fortificațiilor în întreg arealul populat de geți (Zanoci 1998, 117-161). Nu prezintă o excepție nici microzona Saharna, în care sunt cunoscute 30 de situri (16 fortificații și 14 așezări deschise), date cu sec. IV-III a. Chr.

Fig. 273. Răspândirea siturilor din sec. IV-III a. Chr. în microzona Saharna (**Fortificații:** 1 - Stohnaia IV; 2 - Stohnaia III; 3 - Saharna „Revechin”; 4 - Saharna-Țiglaș „Cetate”; 5 - Saharna „La Vile”; 6 - Saharna „Dealul Grimidon”; 7 - Saharna Mică; 8 - Saharna Mare; 9 - Saharna „La Șanț”; 10 - Saharna „La Șanț I”; 11 - Saharna „La Șanț II”; 12 - Saharna Nouă III; 13 - Saharna Nouă V(?); 14 - Saharna „Hulboaca”; 15 - Buciușca; 16 - Ofatinți. **Așezări deschise:** 17 - Stohnaia V; 18 - Stohnaia VI; 19 - Saharna „Revechin I”; 20 - Saharna „Valea Furnicar”; 21 - Saharna „Pădure”; 22 - Saharna I; 23 - Saharna Mică I; 24 - Saharna „Rude”; 25 - Saharna „Budei”; 26 - Saharna Nouă I; 27 - Saharna Nouă II; 28 - Saharna „Valea de Mijloc”; 29 - Saharna Nouă IV; 30 - Saharna „Gura Hulboacei”).

Cartarea monumentelor (fig. 273) din această perioadă în microzona Saharna relatează că din punct de vedere topografic majoritatea siturilor fortificate se grupează pe malurile a trei defileuri/canioane care unesc albia Nistrului cu interiorul teritoriului, întreținând, în așa mod, legătura dintre fluviu și teritoriile aferente.

În partea centrală a microzonei Saharna se află un canion (*Valea Crac*) adânc, care se bifurcă în partea sa de vest, formând astfel un promontoriu, pe care a fost amplasată fortificația Saharna Mare. Pe malul de sud al canionului au fost edificate siturile fortificate Saharna „La Șanț”, Saharna „La Șanț” I și Saharna „La Șanț” II, iar pe cel de nord – Saharna Mică, Saharna „Dealul Grimidon” și Saharna „La Vile” (fig. 274; 275).

La o distanță de cca 3,5 km nord de „Valea Crac”, la marginea de sud a localității Stohnaia se află un alt canion, pe

a cărui maluri au fost amplasate fortificațiile Stohnaia III, la sud și Stohnaia IV, la nord. Iar în spațiul intermediar dintre aceste două canioane au fost edificate cetățile Saharna „La Revechin” și Saharna-Țiglău „Cetate”.

La cca 4,5 km sud de Valea Crac, la nord de localitatea Buciușca se conturează cel de-al treilea canion, pe malurile lui fiind situate cetățile Saharna „Hulboaca” (nord) și Buciușca (sud). În spațiul dintre aceste două canioane, la distanțe relativ egale, sunt amplasate fortificațiile Saharna Nouă III și Saharna Nouă V.

Astfel, malul drept al Nistrului, în spațiul cuprins între localitățile actuale Stohnaia și Buciușca, pe o distanță de cca 8,5 km, a fost apărat prin intermediul a 15 fortificații, situate la distanța de 0,2-1,8 km una față de alta (fig. 273), la care se adaugă cetatea Ofatinți, amplasată vizavi, pe malul stâng al fluviului.

Așezările deschise din microzona Saharna (fig. 273), de regulă, sunt amplasate în nemijlocita apropiere a fortificațiilor, formând așa-numita zonă „extra-muros”, sau la o distanță relativ mică (0,2-0,8 km) față de siturile fortificate (Tabelul 5).

Fig. 274. Vedere panoramică a amplasării siturilor fortificate în preajma satului Saharna: sus - vedere dinspre sud-est; jos - vedere dinspre est.

Tabelul 5. Corelarea siturilor fortificate cu așezările deschise

Nr.	Așezare deschisă	Cetate	Distanța
1.	Stohnaia V	Stohnaia IV	imediată apropiere
2.	Stohnaia VI	Stohnaia III	imediată apropiere
3.	Saharna „La Revechin” I	Saharna „La Revechin”	imediată apropiere
4.	Saharna „Valea Furnicar”	Saharna „La Revichin”	0,5 km
5.	Saharna „Pădure”	Saharna „La Revechin”	0,8 km
6.	Saharna I	Saharna-Țiglău „Cetate”	imediată apropiere
7.	Saharna Mică I	Saharna Mică	imediată apropiere
8.	Saharna „Rude”	Saharna „La Șanț”	imediată apropiere
9.	Saharna „Budei”	Saharna „La Șanț”	0,4 km
10.	Saharna Nouă I	Saharna „La Șanț”	0,6 km
11.	Saharna Nouă II	Saharna „La Șanț”	0,2 km
12.	Saharna „Valea de Mijloc”	Saharna „La Șanț”	0,6 km
13.	Saharna Nouă IV	Saharna Nouă III	0,6 km
14.	Saharna „Gura Hulboacei”	Saharna „Hulboaca”	imediată apropiere

Legenda: Saharna localitate fortificație

0 100 500
m

Fig. 276. Răspândirea siturilor fortificate din sec. IV-III a. Chr. în microzona Saharna: 1 - Stohnaia IV; 2 - Stohnaia III; 3 - Saharna „La Revechin”; 4 - Saharna-Țiglău „Cetate”; 5 - Saharna „La Vile”; 6 - Saharna „Dealul Grimidon”; 7 - Saharna Mică; 8 - Saharna Mare; 9 - Saharna „La Șanț”; 10 - Saharna „La Șanț I”; 11 - Saharna „La Șanț II”; 12 - Saharna Nouă IV; 13 - Saharna Nouă V(?); 14 - Saharna „Hulboaca”; 15. Bucișca; 16. Ofatinți (după Google Earth Pro).

Astfel, plecând de la rezultatele investigațiilor geo-spațiale și de teren, se poate constata că în microzona Saharna cele mai multe situri, atât fortificate, cât și deschise sunt concentrate în partea ei centrală, pe malurile canionului *Valea Crac*. Aici o poziție deosebită ocupă cetatea Saharna Mare, care este amplasată pe un loc mai retras (cca 1 km vest de Nistru) și mai puțin expus atacurilor directe dinspre est. Accesul spre sit, dinspre râu, era posibil doar prin canionul amintit. Pentru a ține sub control acest coridor pe malul lui de nord au fost edificate fortificațiile Saharna „La

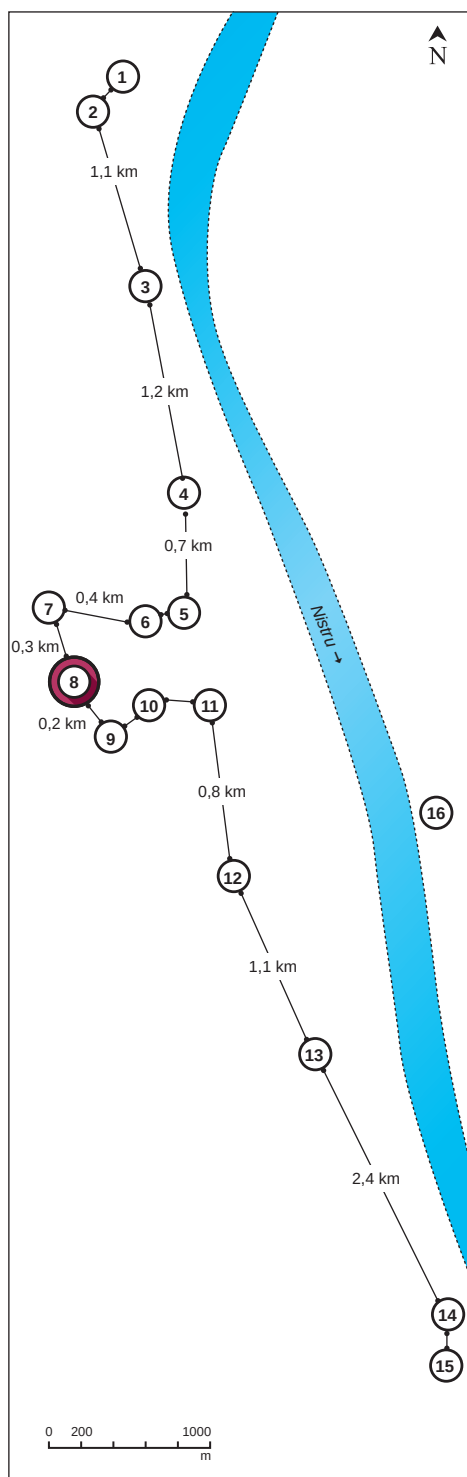
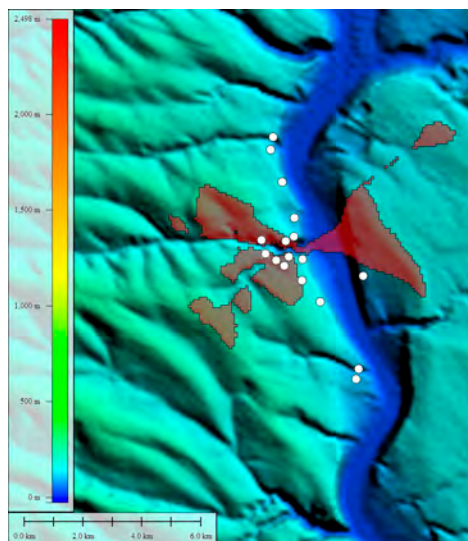

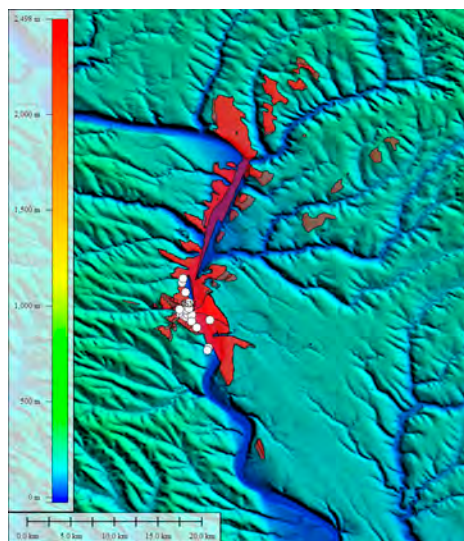
Fig. 277. Distanțele în linie dreaptă dintre siturile fortificate din sec. IV-III a.Chr. în microzona Saharna (1 - Stohnaia IV; 2 - Stohnaia III; 3 - Saharna „La Revechin”; 4 - Saharna-Țiglău „Cetate”; 5 - Saharna „La Vile”; 6 - Saharna „Dealul Grimidon”; 7 - Saharna Mică; 8 - Saharna Mare; 9 - Saharna „La Șanț”; 10 - Saharna „La Șanț I”; 11 - Saharna „La Șanț II”; 12 - Saharna Nouă III; 13 - Saharna Nouă V(?); 14 - Saharna „Hulboaca”; 15. Buciușca; 16. Ofatinți)

Vile”, Saharna „Dealul Grimidon” și Saharna Mică, iar pe cel de sud – cetățile Saharna „La Șanț” II, Saharna „La Șanț” I și Saharna „La Șanț”. În urma analizei vizibilității (*Visibility analysis*) (după Global Mapper) s-a stabilit că de la Saharna Mare posibilitățile de a supraveghea valea Nistrului, atât în amonte, cât și aval sunt reduse (fig. 278/1). În schimb, acest lucru se putea face foarte ușor din fortificațiile, amplasate pe malul înalt al Nistrului – Saharna „La Vile” și Saharna „La Șanț” II (fig. 278/2). Aceeași analiză a vizibilității demonstrează că între siturile de pe malurile canionului Valea Crac era o legătură perfectă la nivel de contact vizual. Respectiv, oricâtă „informație” cu privire la „mișcările” din acest spațiu, putea ajunge direct sau prin intermediul unei alte cetăți în situl Saharna Mare.

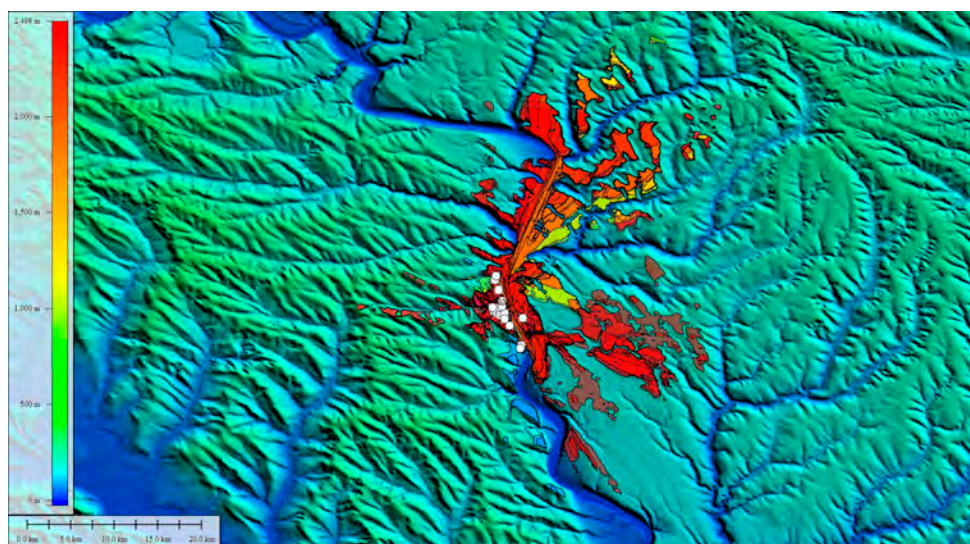
De asemenea, se poate observa existența contactelor vizuale între siturile din partea centrală a microzonei Saharna cu cele de la flancurile de nord și sud. Astfel, legătura dintre fortificațiile Stohnaia III și Stohnaia IV, amplasate în partea de nord, cu cele de pe malurile canionului „Valea Crac” era posibilă prin situl Saharna „La Revechin” și Saharna-Țiglău „Cetate”, care ocupau

1

2

3

Fig. 278. 1 - Raza de vizibilitate de 25 km pentru situl Saharna Mare; 2 - raza de vizibilitate de 25 km pentru siturile Saharna Mare, Saharna „La Vile” și Saharna „La Șanț” II; 3 - raza de vizibilitate de 25 km pentru siturile fortificate din microzona Saharna.

o poziție intermediară între ele. Iar legătura dintre fortificațiile din partea de sud (Saharna „Hulboaca” și Buciuşca) cu cele din centru – prin intermediul cetăților Saharna Nouă III și Saharna Nouă V și/sau Ofatinți, amplasată pe malul stâng al Nistrului.

Analiza vizibilității efectuată pentru întreaga microzonă Saharna arată, că din fortificațiile descrise mai sus putea fi supravegheat, mai ales, teritoriul de la est de Nistru, pe o depărtare de cca 6 km de la fluviu. La fel, era controlat bazinul Nistrului, nu numai pe porțiunea cuprinsă între fortificațiile Stohnaia IV (la nord) și Bucișca (la sud), dar și cca 15 km în amonte și cca 6 km în aval (fig. 278/3).

În urma studierii topografiei siturilor din microzona Saharna, putem presupune că, din punctul de vedere strategic, fortificația de la Saharna Mare ocupa o poziție-cheie în acest spațiu. Rolul important al cetății este demonstrat de suprafața relativ mare (6 ha) și de complexitatea sistemului defensiv – „zid” care înconjură incinta, bastioane edificate la flancuri etc. Statutul „privilegiat” al sitului Saharna Mare este confirmat și de descoperirile din cetate – locuințe de suprafață, gropi pentru păstrarea proviziilor, locuri de cult, precum și inventarul bogat. Dintre materialele „prestigioase” din acest sit se evidențiază un fragment de sceptor din piatră de cuarțit (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 181, fig. 159/1), piese de podoabă din argint și chihlimbar (fig. 150/6; 151/1-4, 11-27) și ceramica de import (fig. 166-168; Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 142-144; Mateevici 2015).

Pornind de la cele expuse mai sus, la stadiul actual al cercetării putem presupune o anumită ierarhie a siturilor getice din microzona Saharna. Astfel, fortificația de la Saharna Mare poate fi considerată drept o așezare centrală (*Zentralort* – în germană), care posibil a avut funcții economice, administrative, social-politice și religioase, reprezentând în același timp un centru rezidențial al unui conducător / „basileu”.

Cetățile de dimensiuni mai mici (0,4-0,9 ha) cu un strat de cultură nesemnificativ, dar amplasate pe locuri dominante, cu largi posibilități de supraveghere ale spațiului înconjurător, din punctul nostru de vedere, au jucat rolul de avantposturi – Saharna „La Șanț” (incinta mică), Saharna „La Șanț” I, Saharna „La Șanț” II, Saharna „La Vile”, Saharna „Dealul Grimidon” etc. Iar fortificațiile de dimensiuni mari³ – Stohnaia III (cca 3,5 ha), Saharna „La Șanț” (incinta mare, cca 7 ha), Bucișca (cca 10 ha), la care stratul cultural lipsește sau este nesemnificativ, pot fi considerate drept loc de refugiu pentru comunitățile din așezările deschise.

Crearea unui asemenea sistem defensiv a fost condiționată de necesitatea securității întregii regiunii. Prin intermediul lui fiind controlate nu numai multiplele așezări deschise din jur, dar și căile de comunicație și comerț pe apă și uscat. Toate acestea, incontestabil, au putut fi realizate grație existenței unei comunități numeroase și bine organizate.

Formațiuni social-politice de acest gen sunt cunoscute și în alte teritorii populate de comunitățile getice, cum ar fi: microzona Horodiște-Țipova (Zanoci, Niculiță, Băț 2015), bazinul Răutului Inferior (Zanoci 2004, 45, fig. 1), bazinul Bahluiului (Zanoci 1998, 25) etc.

³ Atrage atenția faptul că aceste situri sunt amplasate proporțional, unul în partea de nord a microzonei Saharna, altul – în centru, iar cel de al treilea – în sud.

CONCLUZII

Cercetările arheologice din sudul regiunii Nistrului Mijlociu au pus la dispoziție materiale, a căror analiză permite determinarea principalelor orizonturi culturale, ce s-au succedat în acest spațiu în decursul epocii fierului, precum și rectificarea diapazoanelor cronologice în care ele au activat.

Investigațiile de la Saharna Mică, Saharna „Țiglău” și Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” relatează funcționarea celor mai timpurii stabilimente din *orizontul cultural cu ceramică incizată* din secolele XII-XI a. Chr., atribuite grupului de monumente Holercani-Hansca. Studiarea evoluției acestui orizont cultural și-a găsit reflectarea într-un șir de lucrări apărute la finele sec. XX - începutul sec. XXI (Morintz 1987, 39-70; László 1997, 77-84; Levițki 1994a, 219-256; Nicic 2008, 121-126). Autorii acestor studii, deși se bazează, în fond, pe aceleași materiale tratează diferit originea *orizontului cultural cu ceramică incizată*. În viziunea unor cercetători, apariția acestui facies în promontoriul pruto-nistrean „... poate fi pusă în dependență doar pe mișcarea purtătorilor culturilor hallstattiene timpurii cu ceramică incizată de la Dunărea de Jos” (Levițki 1994a, 231). Urmărind succedarea cronologică a *orizonturilor culturale cu ceramică incizată și ștanțată*, A. Nicic înclină spre ideea că „... prezența sau lipsa elementelor de tradiție Noua-Coslogeni ... ar putea indica diferențe cronologice” (Nicic 2008, 123) între aceste faciesuri. Ideea că grupul de monumente Holercani-Hansca s-a constituit în urma evoluției masivului Noua-Coslogeni, desigur, nu fără influențe din afară, actualmente pare a fi cea mai plauzibilă. Această supoziție e susținută de prezența mai multor particularități comune între faza finală a bronzului tardiv și începutul epocii fierului (Niculiță 2004, 28-30). Abordând problema originii grupului Holercani-Hansca, care s-a format în perioada de tranziție de la faza finală a bronzului la prima etapă a fierului, e necesar de luat în calcul faptul că acest proces nu a avut un caracter univoc. După cum au remarcat și alți specialiști, acest proces nu a fost uniform, „ci s-a derulat diferit de la o regiune la alta” (Nicic 2008, 123; 271, tab. 13; 272, tab. 14). Această particularitate în evoluția grupurilor cultural-cronologice rămâne caracteristică și pentru perioada imediat următoare.

Un proces similar s-a petrecut și în conținutul motivelor decorului, precum și în modul de redare a ornamentului. Dacă cele mai simple motive incizate își trag obârșia din epoca bronzului, decorul imprimat se încetățenește mult mai târziu. Inițial prin ștanțare se executau cele mai simple detalii ale decorului: linii paralele, în cadrul cărora se includea decorul incizat în formă de cerculețe cu tangente, sau numai cerculețe ori linii imprimate, ca la piesele descoperite în straturile Troiei VII b2 (Koppenhöfer 1997, Abb. 16/4, 7). Pe unele recipiente liniile ștanțate orizontale se asociază cu decorul în relief în formă de brâu ca la cupa din complexul închis nr. 28 (*Groapa nr. 3*) din situl de la Cartal-Orlovka (Vanciugov et al. 1999a, fig. 26/6).

De remarcat, că în complexul nr. 28 a fost sesizat un lot de ceramică din 28 de fragmente, unele grafic întregibile de la diferite tipuri de vase. Multe fragmente sunt ornamentate cu decor în relief și incizat. Se evidențiază o cupă cu diametrul maxim la mijlocul trunchiului, ornamentat cu brâu, asociat în partea de sus, cu linii imprimate orizontal. Decorul e depus în zona diametrului maxim al trunchiului. În setul de ceramică din complexul nr. 28 se întâlnesc fragmente de cupe ornamentate cu chenare din linii paralele incizate, având câte un șir de cerculețe imprimate în interior (Vanciugov et al. 1999a, fig. 25/6), similare cupelor din așezarea de tip Coslogeni de la Ulmu (Morintz 1978, 128, fig. 65/10, 12) etc. Prezența recipientelor cu decor caracteristic fazei finale a epocii bronzului, împreună cu exemplare ornamentate, în cele mai frecvente cazuri, prin incizare și numai a unei singure piese cu decor ștanțat, înclină spre ideea că complexul nr. 28 de la Cartal-Orlovka a funcționat când decorul prin imprimare era în perioada incipientă de utilizare. Aceasta pare să fi fost nu mai devreme de a doua jumătate a sec. XI a.Chr. Însă, nu este exclus, că în unele regiuni, grație fie conservatismului, fie evoluției închistate a societăților, acest decor să fi apărut mai târziu, către finele sec. XI - începutul sec. X a. Chr. O situație similară s-a sesizat și la unele situri din regiunea Dunării de Jos. Analizând materiale ceramice, cunoscutul arheolog tulcean, Sorin Ailincăi, relatează că în unele stabilimente piesele ceramice „...par să indice o delimitare între două orizonturi. Primul poate fi considerat anterior formării grupului Cozia, fiind caracterizat printr-o frecvență ridicată a decorurilor incizate..., al doilea orizont, contemporan cu apariția grupului Cozia, este caracterizat printr-o creștere a frecvenței motivelor imprimate” (Ailincăi 2013, 100-101). Din cele relatate, rezultă că, deși materialele disponibile sunt încă modeste, totuși ele ilustrează clar o succedare a decorurilor incizate și ștanțate.

Orizontul Cozia-Saharna face parte din cea mai rezultativ studiată etapă a epocii timpurii a fierului. Pentru siturile de tipul Cozia-Saharna sau cele similare lor este caracteristică utilizarea recipientelor ceramice de diferite tipuri: oale, străchini, cești sau cupe cu decor în relief, incizat și ștanțat ori completamente lipsite de ornament. Decorul în diferite combinații constituia, de regulă, motive geometrice: triunghiuri, romburi hașurate, cerculețe cu tangente, benzi în formă de zigzag, sau „brădulețe”. Asemenea monumente arheologice, în al căror sortiment ceramic predomină aceste tipuri de decor au fost atestate pe un spațiu destul de imens, ce încadrează regiunile de la nord și sud de Balcani, precum și nord-vestul Peninsulei Anatolice. La acestea, cu unele rezerve, s-ar mai putea adăuga și interfluviul nistro-niprean, în care, în aceeași perioadă se răspândește cultura Černoles (Дарган, Камыба 2008, 16, рис. 1), în al cărei sortiment ceramic sunt prezente principalele forme de vase și tipuri de decor caracteristice culturilor Cozia-Saharna, Babadag-Insula Banului și Gáva-Holihady (Смирнова 1980, 121-144; Fidelschi 2015, 14-15).

Prin cercetările arheologice sistematice și de proporții la siturile din zona Nistrului Mijlociu, Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” și Saharna „Țigla” (Niculiță, Nicic 2014, 162) au fost descoperite complexe închise cu materiale diagnostice și crono-

indicatoare ce indică funcționarea stabilimentelor ce pot fi atribuite *orizontului cu ceramică incizată* din sec. XII-XI a. Chr. Analiza vestigiilor arheologice și, în primul rând, a ceramicii ornamentate, relatează că în așezarea Solonceni „Hlinaja”, din lotul de ceramică descoperit, cele cu decor constituie 39%. Din acestea 41,2% erau ornamentate cu decor incizat, iar 23,4% cu decor ștanțat (Kamyba 2000a, 426). În situl Mateuți „La Bașnă”, ceramica ornamentată era prezentată prin 25,2%, dintre care 44,2% cu decor incizat și 33,9% – ștanțat (Kamyba 2000a, 438). Cercetările de la Alcedar III au demonstrat că din setul de fragmente de ceramică sesizat, doar 25,6% erau ornamentate: 47% prezentau fragmentele cu decor incizat, iar 29,8% – ștanțat (Kamyba 2000a, 472). O situație similară, ce demonstrează dominația formelor de vase cu decor incizat, a fost evidențiată la așezările din valea Ialomiței de la Platonești „Valea Babii” și Vlădeni „La Vii” (Rența 2008, fig. 77-80; 87-90, fig. 93, 94), precum și la situl Suceveni-Stoborăni din regiunea Colinelor Covurluiului, unde din tot lotul de ceramică descoperit, 82% constituie piesele cu decor incizat și doar 10% – cele cu ornament imprimat (Adamescu 2011, 384-388, 391, grafic 1).

Predominarea formelor de vase cu decor incizat, precum și similitudinea relativă a conținutului motivelor decorative, redate prin incizare și imprimare sesizată la majoritatea covârșitoare a siturilor arheologice studiate, desemnează o evoluție directă a sortimentului ceramic. Deși datele statistice sunt încă insuficiente și nu pe deplin reflectă situația cultural-cronologică creată în perioada respectivă, ele incontestabil indică o legătură indisolubilă între monumentele grupului Holercani-Hansca și a celor imediat următoare, relatând că orizontul cu ceramică incizată prezintă principalul fundal în a cărui bază s-a creat cultura Cozia-Saharna. Aceasta o confirmă și prezența obligatorie a ambelor ornamente la toate siturile din sec. X-IX/ prima jumătate a secolului al VIII-lea a. Chr., cunoscute până în prezent.

Investigațiile arheologice pe promontoriul Saharna Mare prin multiplele vestigii descoperite: rămășițe ale sistemului defensiv al „*citadelii*”, materiale provenite din diverse construcții locative, gospodărești și de cult, aglomerații de fragmente de ceramică, complexe închise, amplasate la distanțe impunătoare una față de alta, relatează că situl din sec. X-IX a. Chr., spre deosebire de cel anterior, încorporează un teritoriu mult mai vast. Suprafața relativ mare pe care se răspândea situl și prezenta „*citadelii*” determina statutul și importanța acestui stabiliment. El ținea sub control căile de comunicație/comerciale și așezările deschise din zonă. În virtutea acestei situații se poate presupune că, deja în această vreme, situl Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” prezenta un centru strategic ce domina militar, economic și administrativ asupra stabilimentelor ce gravitau în jurul lui.

În pofida faptului că orizontul cu ceramică incizată și ștanțată e prezentat printr-un bogat și estimativ material arheologic selectat din incintele „*citadelii*” și așezări deschise, totuși e necesar de menționat, că o caracteristică adecvată a evoluției sitului din sec. X-IX a. Chr., va putea fi realizată numai în baza noilor cercetări sistematice și de amploare la acest interesant obiectiv arheologic.

Problema constituirii, timpul evoluției și soarta orizontului cultural Cozia-Saharna sunt în permanentă discuție în literatura de specialitate, din momentul descoperirii, cel mai insistent în a doua jumătate a anilor '70 ai secolului trecut (Hänsel 1976; László 1976, 89-98; Мелюкова 1979; etc.) și până în prezent (Камыба 2000a; Камыба 2000b, 140-156; Камыба 2011; Дараран, Камыба 2008, 40-73). Aceasta se datorează în primul rând noilor cercetări ce pun la dispoziție materiale diagnostice și crono-indicatoare care contribuie substanțial la verificarea diapazonului cronologic și conținutului culturii Cozia-Saharna.

Dacă originea și perioada constituirii acestei culturi, grație descoperirilor de la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” și Saharna „Țiglău” par a fi clarificate, vremea dispariției orizontului cu ceramică incizată și ștanțată rămâne încă în domeniul disensiunilor. Abordând problema destinului culturii Cozia-Saharna, cunoscutul specialist ieșean Attila László relatează, că ea a fost „... urmată, pe un spațiu larg, de cultura Basarabi a Hallstattului mijlociu din sec. VIII-VII a. Chr.” (Istoria Românilor 2010, 324-325).

Această concluzie își găsește confirmare la majoritatea siturilor din regiunea Nistrului Mijlociu: Glinjeni, Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, Saharna „Țiglău”, în care o delimitare determinativă între orizontul Cozia-Saharna și Basarabi-Șoldănești e greu de stabilit. Similitudinea între diferite tipuri de vestigii a ambelor faciesuri culturale și, în primul rând, a formelor de vase și a motivelor decorative, împiedică determinarea unei cronologii adecvate. Dacă se ia în considerație faptul, că evoluția culturii Cozia-Saharna nu a fost univocă, atunci devine clar caracterul disensiunilor ce există în stabilirea unei periodizări acceptate de majoritatea cercetătorilor.

Cultura Basarabi-Șoldănești actualmente este cunoscută în diverse regiuni ale spațiului balcano-carpato-pontic, unde au fost semnalate circa „... 350 de situri în care s-a apreciat ceramica de stil Basarabi” (Vulpe 1986, 49-90; Istoria Românilor 2010, 327). În pofida acestei realități, arheologic a fost cercetat un număr redus de monumente.

Originea culturii Basarabi-Șoldănești a fost abordată destul de frecvent în literatura de specialitate, considerând-o ca o „... etapă a evoluției firești a fondului local hallstattian, nu fără puternici influențe din regiunile de sud și de vest” (Istoria Românilor 2010, 327). Însă, există și o altă supoziție, conform căreia ea se constituie pe fondul local, după ce o parte a purtătorilor culturii Cozia-Saharna, pe la finele sec. IX sau începutul sec. VIII a. Chr., se va deplasa spre est în bazinul Niprului Mijlociu „... iar din zona Dunării de Mijloc, pătrund purtătorii „complexului cultural Basarabi” (Istoria Moldovei 2010, 270-380). Fără a face obiecții în legătură cu astfel de aserțiuni, menționăm că migrația e un proces de durată relativ lungă și prin urmare între siturile cu material în stil Basarabi din zona Nistrului Mijlociu și celor din regiunea Dunării de Mijloc, inevitabil trebuie să existe un decalaj cronologic. Evidențierea sau demonstrarea lipsei decalajului cronologic dintre siturile acestor două regiuni ar contribui considerabil la elucidarea acestei probleme.

Cultura Basarabi, în linii majore, a evoluat între sec. IX-VII a. Chr. (Istoria Românilor 2010, 325-326). Însă unii specialiști consideră că „în spațiul carpato-danubian” ea își ia începutul „... la mijlocul sec. VIII a. Chr., iar cele mai târzii situri se datează cu sec. VI a. Chr. (Мелюкова 1979, 80), pe când alții o atribuie perioadei dintre sec. IX - prima jumătate a sec. VIII a. Chr. (Дараран, Кашуба 2008, 46, рис. 1).

Ascensiunea culturii Basarabi-Șoldănești sec. IX - începutul sec. VIII a. Chr., se materializează prin situri, în care se întâlnesc construcții locative de suprafață și de tipul bordeielor, depozite gospodărești în formă de gropi/bothre de diferite capacități, vetre de cult etc. Sortimentul ceramic se caracterizează prin diferite tipuri de recipiente, din care se evidențiază:

- vase cu trunchiul globular, gâtul în formă de pâlnie și buza evazată. Trunchiul, începând de la joncțiunea cu umărul e acoperit cu friză constituită din figuri geometrice: triunghiuri, romburi și benzi hașurate, ca la exemplarele de la Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LXVI/1, 2, 4; таб. LXXVI), Saharna „Țiglău” (Niculiță, Nicic 2014, fig. 84/3; 104/2), Congaz, Căușeni, Sarata (Мелюкова 1979, рис. 22/3, 5; рис.23) din spațiul pruto-nistrean, Breznița de Ocol (Crănciulescu 1996, pl. 1/2) din Oltenia etc.;
- vase cu trunchiul rotunjit ornamentat în partea de sus cu o friză constituită din romburi hașurate și înscrise, benzi și zigzaguri înscrise. Asemenea recipiente au fost sesizate la Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, fig. 82/9, 11, 14), Saharna „Țiglău” (Niculiță, Nicic 2014, fig. 42/1-13), Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LXIX/2,4,5) din regiunea Nistrului Mijlociu, precum și în alte teritorii, cum ar fi Sopron de pe teritoriul Ungariei (Eibner 1996, 116, Taf. 4/9; 118, Taf. 6/2) etc.;
- cupe cu gâtul înalt cilindric sau în formă de pâlnie și trunchiul bombat, acoperit cu decor din triunghiuri și benzi hașurate și înscrise, cunoscute la Cartal-Orlovka (Vanciugov et al. 1999, 186, fig. 23/5), Saharna „Țiglău” (Niculiță, Nicic 2014, fig. 70/3; 74/9), Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, fig. 81/1, 2, 4, 5), Izvorul Frumos, Gruia, Cujmir (Crănciulescu 1996, pl. II/6; VI/4) etc.;
- Recipientele ornamentate cu frize cu subiecte complicate, alcătuite din figuri geometrice, dau o coloratură deosebită decorului ceramic caracteristic „complexului cultural” Basarabi-Șoldănești. Însă, cu timpul, în sortimentul ceramic se produc schimbări esențiale: vasele devin mai zvelte, cu trunchiul proporțional. Dispare completamente ornamentul ștanțat, iar cel striat se întâlnește tot mai rar, fiind înlocuit cu cel în relief. A doua jumătate a sec. VII - sec. VI a. Chr., a fost perioada unei puternice uniformizări a culturii materiale și, în special, a detaliilor tipologice ce au condus la constituirea civilizației traco-getice din sec. VI-III a. Chr. (Moscalu 1983, 184-186; Никулицэ 1987, 44-82).

Etapa a doua a epocii fierului, în linii majore, corespunde perioadei când se înregistrează o dezvoltare în ascensiune a lumii barbare: traco-getice, scitice, celtice, dar și greco-romane.

În regiunea Nistrului Mijlociu, secolelor VI-III a. Chr. le sunt atribuite peste 100 de situri, majoritatea lor ating apogeul de dezvoltare în sec. IV-III a. Chr. Dintre acestea, în microzona Saharna, o fâșie cu lățimea de cca 2,0-4,5 km și lungimea de cca 8,5 km, evoluează cca 33 de situri. Luând în calcul faptul că nu toate siturile, arheologic evidențiate, au apărut concomitent și au fost în aceeași vreme abandonate, numărul lor impunător pe o fâșie de pământ nu atât de mare, indică o surprinzătoare evoluție demografică a comunităților ce au populat acest spațiu în sec. IV-III a. Chr. Această ascensiune demografică a sporit considerabil procesul de edificare pe scară largă a siturilor cu întărituri de lungă durată, unele cu suprafețe de peste 6 ha, amplasate în locuri strategice, natural întărite și apărate prin sisteme defensive, aproape invulnerabile pentru acel timp.

Prin săpături sistematice, sondaje de proporții și periegeze la 11 din cele 16 situri fortificate cunoscute actualmente, a fost selectat un bogat și divers material arheologic. Cartarea și studierea topografiei stabilimentelor din zona Saharna, analiza vestigiilor arheologice disponibile și corelarea lor cu datele ce rezultă din cercetările geospațiale, indică utilizarea și respectarea cu strictețe a anumitor reguli/legități și strategii în amplasarea siturilor fortificate.

Așezările fortificate din zona Saharna erau amplasate în două formațiuni defensive strategice. *Prima formațiune* defensivă o constituia fortificațiile amplasate în *front*, formând o linie pe malul (drept) înalt și abrupt al Nistrului: Stohnaia III, Stohnaia IV, Saharna „La Revechin”, Saharna-Țiglău „Cetate”, Saharna „La Vile”, Saharna „La Șanț” II, Saharna Nouă III, Saharna Nouă V, Saharna „Hulboaca” și Buciuşca (fig. 276, 277). La care se adaugă cetatea de la Ofatinți, situată vizavi, pe malul stâng al fluviului. *A doua formațiune* defensivă este concentrată pe malurile defileului *Valea Crac*. Ea este alcătuită din cetatea Saharna Mare, amplasată în centru, și fortificațiile Saharna Mică, Saharna „Dealul Grimidon” de pe malul de nord al defileului, și Saharna „La Șanț”, Saharna „La Șanț” I – pe cel de sud (fig. 276, 277). O astfel de „protejare” a fortificației Saharna Mare denotă importanța ei pentru comunitatea ce a populat microzona Saharna în sec. IV-III a. Chr.

Din cele relatate rezultă, că numărul relativ mare de stabilimente din microzona Saharna, indubitabil vorbește despre o densitate semnificativă de populație. Prin urmare, acest spațiu dispunea de un potențial uman, economic, militar și administrativ în stare să reglementeze relațiile sociale, culturale, economice, comerciale atât cu comunitățile din jur, cât și cu orașele-polisuri grecești din nord-vestul Pontului Euxin sau din metropole. Aceste relații comerciale sunt materializate în mărfurile de import, prezente în majoritatea siturilor arheologic studiate. În baza acestor considerente se poate afirma că fortificația de pe promontoriul Saharna Mare prezenta un centru rezidențial, ce coordona activitatea comunităților din așezările fortificate și deschise din microzona Saharna, și poate chiar din întreaga regiune a Nistrului Mijlociu.

CATALOGUL PIESELOR DE INVENTAR¹

SAHARNA MARE / „DEALUL MĂNĂSTIRII”

Orizontul cu ceramică incizată

I. Piese din metal

I.1. *Ac pentru păr* (fig. 24/7-11). Secțiunea 23/2013, groapa 177 (6/23/2013), adâncimea 0,2 m. Confectionat dintr-o bară din bronz rotundă în secțiune cu $D=0,4$. Un capăt este ascuțit ($D_{\text{vârf}}=0,15$ cm), al doilea se termină cu o protomă în formă de ciupercă ($D=0,9 \times 0,7$ cm, $H=0,4$ cm). Pe $H=11,5$ cm piesa este dreaptă, urmează partea îndoită pe $H=1,3$ cm. În locul de îndoire a fost atestată o urechiușă cu gaura ovală cu $D=0,5 \times 0,3$ cm. Niculiță, Zanoci, Băț 2016, fig. 8/1-5.

Orizontul Cozia-Saharna

I. Piese din metal

I.1. *Lamă de cuțit* (fig. 44/4). Secțiunea 13A/2010, groapa 111 (4/13A/2010). Confectionată din fier. Forma – lamă scurtă triunghiulară. $H=3,0$ cm, $L=1,7$ cm, $Gr=0,2$ cm. Pedunculul de înmănușare cu $L=2,0$ cm, nit. Niculiță et al. 2012a, (fig. 25/4).

I.2. *Lamă de cuțit*, fragment (fig. 65/1). Secțiunea 15/2010, adâncimea 0,8 m. Confectionată din fier. Forma – cu muchia arcuită. $H=6,0$ cm, $L=1,5$ cm, $Gr=0,1-0,2$ cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/1.

I.3. *Tub* (fig. 64/2). Secțiunea 15/2010, aglomerația 1/15/2010. Confectionat din fier. $Gr=0,4$ cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 34/2.

I.4. *Cui*, fragment (fig. 30/2). Secțiunea 23/2013, „zid”, adâncimea 0,8 m. Confectionat din fier. $H=2,7$ cm, $Gr=0,4$ cm. Inedit.

I.5. *Cui*, fragment (fig. 65/2). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,95 m. Confectionat din fier. $H=2$ cm, $D_{\text{găm}}=0,7$ cm, $D_{\text{vârf}}=0,3$ cm. Inedit.

I.6. *Sulă* (fig. 30/1). Secțiunea 23/2013, „zid”, adâncimea 0,8 m. Confectionată dintr-o bară din bronz rotundă în secțiune cu $D=0,3$ cm. Un capăt este ascuțit, al doilea este îndoit în formă de semicerc. Pe $H=12,5$ cm piesa este dreaptă, urmează partea îndoită pe $H=2,5$ cm și semicercul cu $D=1,3$ cm, $D_{\text{vârf}}=0,15$ cm. Inedit.

I.7. *Placă* (fig. 80/2). Secțiunea 28 (7/2011), groapa nr. 213 (26/7/2011). Confectionată din bronz. Are formă de solz, cu un capăt drept și altul rotunjit, parțial deteriorat încă în preistorie. $H=2,1$ cm, $L=1,8$ cm, $Gr=0,01$ cm. Niculiță, Niciu 2012, fig. 9/7.

I.8. *Pendantiv* (fig. 36/1). Secțiunea 13/2009, șanțul de apărare. Confectionat din bronz. Forma – poligonală („topor”). $H=2,2$ cm, $L_1=0,7$ cm, $L_2=1,9$ cm, $Gr=0,04$ cm, $D_{\text{orf}}=0,3$ cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 17/1.

I.9. *Pendantiv – saltaleone* (fig. 57/1). Secțiunea 24/2014, groapa 189 (12/24/2014), adâncimea 0,2 m. Confectionat prin răsucirea unei benzi din bronz cu grosimea de 0,05 cm. $H=3$ cm. Inedit.

¹ În catalog au fost utilizate următoarele abrevieri: H – lungimea/înălțimea; L – lățimea; G – greutatea; Gr – grosimea; D – diametrul; D_b – diametrul bazei (bazelor); D_{orf} – diametrul orificiului.

I.10. Aplică (fig. 87/3). Descoperire fortuită. Confectionată din bronz. Forma – circulară în plan și convexă în secțiune. Pe partea dorsală are o urechiușă mare, aplicată printr-o tijă cu secțiunea rectangulară. D=3,2 cm, Gr=0,3 cm. Niculiță, Niciu 2012, fig. 3/5.

I.11. Aplică (fig. 87/4). Descoperire fortuită. Confectionată din bronz. Forma – de calotă semiglobulară circulară în plan. Pe partea interioară este aplicată o mică toartă în formă de urechiușă. D=1,2 cm, Gr=0,1 cm. Niculiță, Niciu 2012, fig. 3/2.

I.12. Ac (fig. 87/1). Descoperire fortuită. Confectionat din bronz. Prezintă o tijă deformată cu secțiunea circulară, având pe capătul îngroșat o urechiușă. H=9 cm, D=0,1 cm. Niculiță, Niciu 2012, fig. 3/4.

I.13. Ac (fig. 87/2). Descoperire fortuită. Confectionat dintr-o tijă de bronz cu secțiunea circulară, deformată, păstrându-se capătul ascuțit și cel îngroșat aplatizat prin batere. H=4,2, D=0,3 cm. Niculiță, Niciu 2012, fig. 3/3.

II. Piese din os și corn

II.1. Vârf de săgeată (fig. 65/3). Secțiunea 15/2010, adâncimea 0,98 m. Confectionat din os. Forma – romboidală în secțiune. H=3,5 cm, L=1,2 cm, Gr=0,8. Bucșă de înmănușare, H=1,2 cm, D=0,6 cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/2.

II.2. Vârf de săgeată (fig. 112/1). Secțiunea 22/2012, emplectonul „zidului” de apărare. Confectionată din os. Forma – piramidală. H=4,4 cm, baza=1,1×1 cm. Bucșă de înmănușare, H=0,7 cm, D=0,3 cm. Niculiță et al. 2013, fig. 22/14.

II.3. Spatulă (fig. 65/3). Secțiunea 13/2009, adâncimea 0,85 m. Confectionată din corn de animal. H=9,0 cm, L= 2,2 cm, Gr=0,8 cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/3.

II.4. Unealtă pentru modelarea ceramicii (fig. 65/8). Secțiunea 14/2010, adâncimea 0,9 m. Confectionată dintr-o vertebră de animal. H=4,3 cm, L=1,3 cm, Gr=0,9 cm. Pe

părțile laterale se observă urme de prelucrare. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/4.

II.5. Unealtă pentru modelarea ceramicii (fig. 65/10). Secțiunea 14/2010, adâncimea 0,9 m. Confectionată dintr-o vertebră de animal. H=4,7 cm, L=1,6 cm, Gr=1,0 cm. Pe părțile laterale se observă urme de prelucrare. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/6.

II.6. Unealtă pentru modelarea ceramicii (fig. 65/9). Secțiunea 15/2010, adâncimea 0,8 m. Confectionată din vertebre. H=4,5 cm, L=1,3 cm, Gr=0,9 cm. Pe părțile laterale se observă urme de prelucrare. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/5.

II.7. Străpungător (fig. 65/7). Secțiunea 23/2013, adâncimea 1,0 m. Confectionat din corn șlefuit. H=8 cm, D_b =1,7 cm, D_{vârf} =0,2 cm. Inedit.

II.8. Străpungător (fig. 53/2). Secțiunea 23/2013, groapa 181 (8/23/2013), adâncimea 0,4 m. Confectionat din corn șlefuit. H=12 cm, D_b =3,7 cm, D_{vârf} =0,7 cm. Inedit.

II.9. Pandantiv (fig. 65/11). Secțiunea 13/2009, adâncimea 0,8 m. Confectionat din colte de animal. H=3,6 cm, L= 1,0 cm, Gr=0,5 cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/8.

II.10. Astragal (fig. 65/5). Secțiunea 13/2009, adâncimea 1,0 m. Confectionat din vertebră. H=3,2 cm, L=2,0 cm, Gr=1,7 cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/7.

II.11. Astragal (fig. 65/4). Secțiunea 23/2013, adâncimea 1,0 m. Confectionat din vertebră de animal. H=2,6 cm, L=1,7 cm, Gr=1,4 cm. Inedit.

II.12. Astragal (fig. 55/4). Secțiunea 24/2014, groapa 185 (4/24/2014), adâncimea 0,72 m. Confectionat din vertebră de animal. H=2,8 cm, L=1,7 cm, Gr=1,4 cm. Inedit.

II.13. Astragal (fig. 58/7). Secțiunea 24/2014, groapa 192 (15/24/2014), adâncimea 0,73 m. Confectionat din vertebră de animal. H=3,3 cm, L=2,2 cm, Gr=2,1 cm. Inedit.

II.14. *Astragal* (fig. 59/8). Secțiunea 24/2014, groapa 193 (16/24/2014), adâncimea 0,3 m. Confectionat din vertebră de animal. H=3 cm, L=1,8 cm, Gr=1,7 cm. Inedit.

II.15. *Astragal* (fig. 36/4). Secțiunea 24/2014, șanțul de apărare, adâncimea 1,6 m. Confectionat din vertebră de animal. H=3 cm, L=1,5 cm, Gr=1,7 cm. Inedit.

II.16. *Aplică* (fig. 57/4). Secțiunea 24/2014, groapa 189 (12/24/2014), adâncimea 1,5 m. Confectionată din os. Piesa a fost decorată cu incizii și orificii cu D=0,3-0,4 cm. H=8,5 cm, L=2,5 cm, Gr=0,1-0,6 cm. Inedit.

III. Piese din piatră

III.1. *Cute*, semifabricat (fig. 65/13). Secțiunea 15/2010, adâncimea 0,75 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – quasi-elipsoidală. H=9,8 cm, L=6,8 cm, Gr=6,0 cm. La suprafață a fost atestat începutul unei perforări. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/10.

III.2. *Cute*, fragment (fig. 65/17). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,8 m. Confectionată din piatră de râu. Forma – poligonală în plan. H=6,4 cm, $L_{\max}$ =4 cm, $L_{\min}$ =2,7 cm, Gr=1,9 cm. Inedit.

III.3. *Cute* (fig. 56/10). Secțiunea 24/2014, groapa 188 (11/24/2014), adâncimea 1,16 m. Confectionată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. $H_{\max}$ =7,7 cm, $L_{\max}$ =2,6 cm, $Gr_{\max}$ =1,6 cm. Inedit.

III.4. *Cute* (fig. 59/14). Secțiunea 24/2014, groapa 193 (16/24/2014), adâncimea 0,37 m. Confectionată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. $H_{\max}$ =10,5 cm, $L_{\max}$ =7 cm, $Gr_{\max}$ =2,8 cm. Inedit.

III.5. *Cute* (fig. 80/5). Secțiunea 28 (7/2011), groapa nr. 213 (26/7/2011). Confectionată din piatră de râu. Forma – trapezoidală în plan. $H_{\max}$ =4,9 cm, $L_{\max}$ =2 cm, $Gr_{\max}$ =0,8 cm. Niculiță, Niciu 2012, fig. 9/11.

III.6. *Piatră de râșniță* (fig. 65/14). Secțiunea 13/2009, adâncimea 1,2 m. Confectionată din piatră de cuarțit. Forma – poligonală în plan. H=12,5 cm, L=11,6 cm, Gr=5,0 cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/11.

III.7. *Percutor* (fig. 65/16). Secțiunea 13/2009, adâncimea 0,7 m. Confectionat din piatră de gresie. Forma – sferică. La un pol poartă urme de utilizare intensă, la cel opus au fost atestate două aplatizări de formă ovală în plan. D=7 cm, H=5 cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/12.

III.8. *Lustruitoare* (fig. 65/15). Secțiunea 13/2009, adâncimea 0,8 m. Confectionată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală, suprafața șlefuită. H=5,5 cm, L=4,6 cm, Gr=2 cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/13.

III.9. *Rondelă* (fig. 65/19). Secțiunea 15/2010, adâncimea 1,2 m. Confectionată din piatră de calcar. Forma – rotundă în plan. H=1,6 cm, D=6,5 cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/14.

III.10. *Rondelă* (51/3). Secțiunea 23/2013, groapa 178 (2/23/2013), adâncimea 0,3 m. Confectionată din piatră de calcar. Forma – cilindrică. H=1,6 cm, D=6 cm, D_{orf} =1,0 cm. Inedit.

III.11. *Rondelă* (fig. 87/5). Secțiunea 25 (4/2008), adâncimea 0,44 m. Confectionată din piatră. Forma – poligonală cu colțurile rotunjite, prevăzută cu orificiu în centru. $D_{\max}$ =4,5 cm, Gr=1 cm, D_{orf} =1,4 cm. Niculiță, Niciu, Corobcean 2009, fig. 15/3.

III.12. *Piatră pentru praștie* (fig. 65/20). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,61 m. Confectionată din piatră de calcar. Forma – sferică. D=4,5 cm. Inedit.

III.13. *Piatră pentru praștie* (fig. 30/6). Secțiunea 23/2013, „zid”, adâncimea 0,8 m. Confectionată din piatră de calcar. Forma – sferică. D=3,8 cm. Inedit.

III.14. *Vârf* (fig. 65/18). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,6 m. Confectionat din piatră de silex. Forma – triunghiulară în

plan. $H=4,2$ cm, $L_{\max}=2,0$ cm, $Gr_{\max}=0,7$ cm, $Gr_{\min}=0,2$ cm. Inedit.

III.15. *Pendantiv* (fig. 65/12). Secțiunea 13/2009, adâncimea 0,8 m. Confectionat din piatră de silex. Forma – triunghiulară în plan. $L=3,0$ cm, $Gr_{\text{centr}}=0,9$, $Gr_{\text{extreme}}=0,4$ cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/9.

III.16. *Cute*, fragment (fig. 56/11). Secțiunea 24/2014, adâncimea 1,16 m. Confectionată din piatră de râu. Forma – quasielipsoidă. $H=9,6$ cm, $L_{\max}=5,8$ cm, $L_{\min}=2,8$ cm, $Gr=3,6$ cm. Inedit.

IV. Piese din lut

IV.1. *Fusaiolă* (fig. 66/1). Secțiunea 14/2010, adâncimea 1,05 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cărămiziu. Forma – bitronconică. $H=4,6$ cm, $D_b=1,2$ cm, $D_{\max}=3,2$ cm, $D_{\text{orf}}=0,7$ cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/15.

IV.2. *Fusaiolă* (fig. 66/9). Secțiunea 14/2010, adâncimea 0,92 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cafeniu. Forma – bitronconică. $H=1,4$ cm, $D_b=0,7$ cm, $D_{\max}=2,1$ cm, $D_{\text{orf}}=0,46$ cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/16.

IV.3. *Fusaiolă* (fig. 66/2). Secțiunea 14/2010, adâncimea 1,07 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=2,4$ cm, $D_b=1,1$ cm, $D_{\max}=3,2$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/17.

IV.4. *Fusaiolă* (fig. 64/1). Secțiunea 15/2010, aglomerația 1/15/2010, adâncimea 0,76 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu. Forma – bi-

tronconică. $H=2,0$ cm, $D_b=1,6$ cm, $D_b=1,8$ cm, $D_{\max}=2,8$ cm, $D_{\text{orf}}=0,7$ cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 34/1.

IV.5. *Fusaiolă*, fragment (fig. 66/7). Secțiunea 15/2010, adâncimea 0,79 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Forma – bitronconică. $H=2,1$ cm, $D_{\max}=3,6$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Pe diametrul maxim a fost aplicat un șir de împunsături. $D=0,15$ cm la distanța de 0,5 cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/18.

IV.6. *Fusaiolă* (fig. 36/2). Secțiunea 15/2010, șanț de apărare, adâncimea 1,32 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cărămiziu deschis. Forma – sferică aplatizată. $H=1,9$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 17/2.

IV.7. *Fusaiolă* (fig. 66/10). Secțiunea 15/2010, adâncimea 1,04 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu. Forma – tronconică cu un umbo la bază. $D_b=3,1$ cm, $H=2,3$ cm, $D_{\text{umbo}}=2,4$ cm, $H_{\text{umbo}}=0,3$ cm, $D_{\text{orf}}=0,7$ cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/19.

IV.8. *Fusaiolă* (fig. 66/9). Secțiunea 15/2010, adâncimea 1,2 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu. Forma – bitronconică. $H=2,2$ cm, $D_b=0,3$ cm, $D_b=1,4$ cm, $D_{\max}=2,8$ cm, $D_{\text{orf}}=0,4$ cm. Pe diametrul maxim a fost aplicat un șir de împunsături. $D=0,15$ cm la distanța de 0,4 cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/20.

IV.9. *Fusaiolă*, fragment (fig. 66/3). Secțiunea 15/2010, adâncimea 1,2 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu.

Forma – bitronconică. $H=2,5$ cm, $D_b=1,6$ cm, $D_{\max}=3,7$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/21.

IV.10. *Fusaiolă* (fig. 66/4). Secțiunea 18/2011, adâncimea 0,75 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu-deschis la cenușiu. Forma – bitronconică. $H=3,1$ cm, $D_b=2,2$ cm, $D_b=2,0$ cm, $D_{\max}=4,2$ cm, $D_{\text{orf}}=1,0$ cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/22.

IV.11. *Fusaiolă* (fig. 66/5). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,76 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Forma – bitronconică. $H=3,3$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_b=1,4$ cm, $D_{\max}=3,6$ cm, $D_{\text{orf}}=0,9$ cm. Inedit.

IV.12. *Fusaiolă*, fragment (fig. 66/6). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,73 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – bitronconică. $H=2,8$ cm, $D_b=1,6$ cm, $D_b=2,2$ cm, $D_{\max}=3,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6-0,7$ cm. Inedit.

IV.13. *Fusaiolă*, fragment (fig. 52/2). Secțiunea 23/2013, groapa 180 (7/23/2013), adâncimea 0,7 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – tronconică. $H=2,5$ cm, $D_b=5,9$ cm, $D_b=1,9$ cm, $D_{\text{orf}}=1,1$ cm. Inedit.

IV.14. *Fusaiolă* (fig. 54/12). Secțiunea 23/2013, groapa 183 (10/23/2013), adâncimea 0,2 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – bitronconică. $H=2,5$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_b=1,4$ cm, $D_{\max}=4,4$ cm, $D_{\text{orf}}=0,9$ cm. Inedit.

IV.15. *Fusaiolă* (fig. 57/3). Secțiunea 24/2014, groapa 189 (12/24/2014), adâncimea 1,5 m. Confectionată din pastă de lut în

amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – tronconică. $H=2,5$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_b=1,6$ cm, $D_{\text{orf}}=0,7$ cm. Inedit.

IV.16. *Fusaiolă* (fig. 60/5). Secțiunea 24/2014, groapa 199 (22/24/2014), adâncimea 0,22 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma – bitronconică. $H=1,7$ cm, $D_b=1,2$ cm, $D_b=0,8$ cm, $D_{\max}=1,8$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

IV.17. *Fusaiolă* (fig. 60/14). Secțiunea 24/2014, groapa 202 (25/24/2014), adâncimea 0,47 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma – bitronconică. $H=2,5$ cm, $D_b=1,8$ cm, $D_b=1,2$ cm, $D_{\max}=3,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.18. *Fusaiolă* (fig. 76/3). Secțiunea 25 (4/2008), groapa 204 (16/4/2008), adâncimea 1,7 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea oxidantă și omogenă, culoarea – cărămizie. Forma – bitronconică. $H=2,4$ cm, $D_{\max}=4,4$ cm, $D_b=1,2$ cm, $D_b=1,2$ cm, $D_{\text{orf}}=1$ cm. Niculiță, Nicic, Corobcean 2009, fig. 11/2.

IV.19. *Fusaiolă*, fragment (fig. 87/9). Secțiunea 25 (4/2008), adâncimea 0,49 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – oxidantă și omogenă, culoarea – cenușie-închisă. Forma – bitronconico-globulară. $H=2,7$ cm, $D_{\max}=3,7$ cm, $D_b=1$ cm, $D_b=1,1$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Niculiță, Nicic, Corobcean 2009, fig. 15/4.

IV.20. *Fusaiolă*, fragment (fig. 87/8). Secțiunea 28 (7/2011), adâncimea 0,2 m. Confectionată din pastă de lut semifină cu adaos de nisip. Arderea incompletă și neuniformă. Culoarea – cărămizie-deschisă, suprafața este netezită. Forma – aplatizată. $H=2,1$ cm, $D_{\text{orf}}=1$ cm, $D_{\max}=4,5$ cm. Niculiță, Nicic 2012, fig. 3/8.

IV.21. *Fusaiolă* (fig. 87/7). Secțiunea 28 (7/2011), adâncimea 0,6 m. Confectionată din pastă de lut semifină cu ingrediente de șamotă bine mărunțită. Arderea incompletă și neuniformă. Culoarea – cărămizie-deschisă cu pete cenușii. Forma – bitronconică. $H=3$ cm, $D_{\max}=3,4$ cm, $D_b=1,6$ cm, $D_b=1,4$ cm, $D_{\text{orf}}=0,7$ cm. Niculiță, Niciu 2012, fig. 3/7.

IV.22. *Fusaiolă*, fragment (fig. 87/10). Descoperire fortuită. Confectionată din pastă de lut semifină, cu ingrediente de șamotă mărunță. Arderea este oxidantă, incompletă și neuniformă. Culoarea – cărămizie cu pete cenușii. Suprafața este netezită. Forma – bitronconică, decorată în partea superioară și cea interioară cu incizii compuse dintr-o linie orizontală, sub care se lasă benzi oblice compuse din câte două linii paralele, amplasate sub unghi, formând triunghiuri. $H=3,6$ cm, $D_{\max}=4,5$ cm, $D_b=2,5$ cm, $D_b=2,5$ cm, $D_{\text{orf}}=1,4$ cm. Niculiță, Niciu 2012, fig. 3/6.

IV.23. *Rondelă* (fig. 66/12). Secțiunea 13/2009, adâncimea 0,8 m. Confectionată din peretele unui vas modelat cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu-închis. Forma – cilindrică. $H=0,8$ cm, $D=5$ cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/23.

IV.24. *Rondelă* (fig. 66/13). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,5 m. Confectionată din peretele unui vas modelat cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la negru. Forma – cilindrică. $H=0,9$ cm, $D=3,3$ cm. Inedit.

IV.25. *Rondelă* (fig. 30/5). Secțiunea 23/2013, „zid”, adâncimea 0,6 m. Confectionată din peretele unui vas modelat cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la negru. Forma – cilindrică. $H=1,2$ cm, $D=3,3$ cm. Inedit.

IV.26. *Rondelă* (fig. 80/3). Secțiunea 28 (7/2011), groapa nr. 213 (26/7/2011). Confectionată dintr-un perete de vas ceramic. Culoarea – neagră la exterior și roșie în interior. Suprafața exterioară este lustruită. Forma – quasi-ovală. $D=2,2 \times 1,9$ cm, $Gr=0,7$ cm. Niculiță, Niciu 2012, fig. 9/8.

IV.27. *Rondelă* (fig. 80/4). Secțiunea 28 (7/2011), groapa nr. 213 (26/7/2011). Confectionată dintr-un perete de vas ceramic. Culoarea – cărămizie-deschisă la exterior și cenușie în interior. Suprafața exterioară este bine netezită. Forma – quasi-ovală. $D=2,2 \times 2,4$ cm, $Gr=0,8$ cm. Niculiță, Niciu 2012, fig. 9/9.

IV.28. *Ștanță*, fragment (fig. 30/4). Secțiunea 13/2009, „zid”, adâncimea 0,6 m. Confectionată din pastă de lut cu degresanți de calcar pisat. Arderea – neuniformă și incompletă, culoarea în exterior este cărămizie, iar în secțiune – neagră. Forma – elipsoidală. $H=3,5$ cm, $L=2,4$ cm, $Gr=0,7$ cm. Înzestrată cu un peduncul de formă tronconică, cu $H=1,5$ cm și $D=0,6$ cm la capăt. Pe una din muchiile ștanței au fost tăiat un șir de zimți, cu ajutorul cărora era realizat un decor de tipul pseudo-șnurului. Niculiță, Zanoci, Băț 2011, Abb. 4/1; Niculiță et al. 2012a, fig. 11/1.

IV.29. *Ștanță*, fragment (fig. 87/6). Descoperire fortuită. Confectionată din pastă de lut fină cu adaos de nisip. Arderea este oxidantă, incompletă și neomogenă. Culoarea – cărămizie-deschisă, în secțiune păstrându-se o culoare neagră. Piesa reprezintă jumătatea unei matrice în formă de semilună cu capătul tronconic, pentru aplicarea imprimeurilor de cercelete cu punct în interior. Pe marginea subțiată sunt executate mici creștături oblice pentru imprimarea amprentelor de „șnur răsucit” sau „fals-torques-uri”. Niculiță, Niciu 2012, fig. 3/1.

IV.30. *Lustruitoare* (fig. 66/14). Secțiunea 13/2009, adâncimea 0,7 m. Confectionată din pastă de lut cu degresanți de nisip.

Arderea – completă și uniformă, culoarea – cafenie-deschisă. Formă – elipsoidală. $H=1,2$ cm, $D=2,5$ cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/24.

IV.31. *Pintaderă* (fig. 66/15). Secțiunea 13/2009, adâncimea 0,8 m. Confectionată din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu-deschis. Forma – conică cu vârful ei fiind rupt. Piesa s-a păstrat pe $H=1$ cm, $D_b=2,4$ cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/25.

IV.32. *Pintaderă* (fig. 66/16). Secțiunea 15/2010, adâncimea 0,7 m. Confectionată din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu-deschis la cărămiziu-închis. Forma – conică. $H=2,0$ cm, $D_b=2,0$ cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/26.

IV.33. *Pintaderă* (fig. 46/8). Secțiunea 15/2010, groapa 118 (5/15/2010). Confectionată din pastă de lut, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu deschis la cenușiu deschis. Forma – conică cu vârful ei fiind rupt. $H=1,1$ cm, $D_b=1,8$ cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 27/7.

IV.34. *Pintaderă* (fig. 66/17). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,98 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Forma – conică. $H=1,3$ cm, $D_b=2$ cm. Inedit.

IV.35. *Pintaderă*, fragment (fig. 59/7). Secțiunea 24/2014, groapa 193 (16/24/2014), adâncimea 0,18 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma – conică. $H=0,8$ cm, $D_b=2,4$ cm. Inedit.

IV.36. *Statuetă zoomorfa*, fragment (fig. 30/3). Secțiunea 13/2009, „zid”, adâncimea 0,4 m. Modelată din pastă de lut cu ingrediente de șamotă mărunță, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Din cauza deteriorării

este dificil de stabilit specia animalului reprezentat. Piesa s-a păstrat pe $H=6$ cm. Niculiță, Zanoci, Băț 2011, Abb. 4/2; Niculiță et al. 2012a, fig. 11/2.

IV.37. *Statuetă zoomorfa*, fragment (fig. 66/11). Secțiunea 18/2011, adâncimea 0,67 m. Modelată din pastă de lut cu ingrediente de șamotă mărunță, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu-închis. Din cauza deteriorării este dificil de stabilit specia animalului reprezentat. Piesa s-a păstrat pe $H=2,4$ cm. Niculiță et al. 2012a, fig. 36/27.

IV.38. *Bilă* (fig. 36/3). Secțiunea 24/2014, șanțul de apărare, adâncimea 1,9 m. Confectionată din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-închis la negru. Forma – sferică. $D=2,5$ cm. Inedit.

IV.39. *Creuzet*, fragment (fig. 66/18). Secțiunea 24/2014, adâncimea 0,78 m. Confectionat pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma – elipsoidală. $H=17$ cm, $L=3,3$ cm, $Gr=1,5$ cm. Cavitățile are o formă ovală în plan cu dimensiunile de $14 \times 1,6$ cm și adâncimea de 1,1 cm. Inedit.

Orizontul Basarabi-Soldănești

I. Piese din piatră

I.1. *Cute*, fragment (fig. 94/3). Secțiunea 25 (4/2008), Bordeiul 1, adâncimea 1,23 m. Confectionată din piatră. Forma – rectangulară. $L=3,8$ cm, $Gr=2,1$ cm. Niculiță, Niciu, Corobcean 2009, fig. 5/4.

I.2. *Rondelă* (fig. 94/1). Secțiunea 25 (4/2008), Bordeiul 1, adâncimea 1,35 m. Confectionată din piatră. Forma – ovală neregulată. $D=8,5$ cm, $Gr=2,3$ cm. Niculiță, Niciu, Corobcean 2009, fig. 5/2.

I.3. *Dălțiță* (fig. 94/2). Secțiunea 25 (4/2008), Bordeiul 1, adâncimea 1,64 m.

Confecționată din silex. Forma – poligonală alungită. $H=9,1$ cm, $L=4,4$ cm, $Gr=2,6$ cm. Niculiță, Niciu, Corobcean 2009, fig. 5/3.

II. Piese din lut

II.1. Fusaiolă (fig. 98/1). Secțiunea 25 (4/2008), Vatra 2, adâncimea 0,99 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea uniformă și omogenă, culoarea – gălbuie. Forma – tronconicoglobulară. $H=2$ cm, $D_{max}=2,4$ cm, $D_{orf}=0,6$ cm. Niculiță, Niciu, Corobcean 2009, fig. 4/2.

II.2. Rondelă (fig. 94/5). Secțiunea 25 (4/2008), Bordeiu 1, adâncimea 1,18 m. Confecționată din perete de vas lucrat din pastă semifină de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea – incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cărămiziu-deschis în interior la negru în exterior, suprafața este lustruită și acoperită cu luciu. Forma quasi-ovală. $D=3,6$ cm, $Gr=0,8$ cm. Niculiță, Niciu, Corobcean 2009, fig. 5/6.

II.3. Rondelă (fig. 94/4). Secțiunea 25 (4/2008), Bordeiu 1, adâncimea 1,8 m. Confecționată din perete de vas lucrat din pastă semifină de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea – incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cărămiziu-deschis în interior la negru în exterior, suprafața este lustruită și acoperită cu luciu. Forma quasiovală. $D=3,5$ cm, $Gr=1$ cm. Niculiță, Niciu, Corobcean 2009, fig. 5/5.

Orizontul traco-getic

I. Piese din metal

I.1. Lamă de cuțit, fragment (fig. 144/1). Secțiunea 20/2012, adâncimea 0,50 m. Confecționată din fier. Forma – cu muchia arcuită. $H=6,2$ cm, $L=1,0$ cm, $Gr=0,2-0,1$ cm. Peduncul de înmănușare. $L=4,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 45/1.

I.2. Sulă (fig. 144/2). Secțiunea 18/2011, adâncimea 0,6 m. Confecționată din fier. Forma – rectangulară în secțiune ($0,6 \times 0,6$ cm) cu vârful ascuțit. $H=12$ cm, $D_{vârf}=0,3$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 45/2.

I.3. Sulă (fig. 144/7). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,5 m. Confecționată dintr-o bară din fier rectangulară în secțiune. $H=5$ cm, $L_b=0,5 \times 0,6$ cm, $D_{vârf}=0,2$ cm. Inedit.

I.4. Sulă (fig. 139/3). Secțiunea 23/2013, groapa 222 (4/23/2013), adâncimea 0,8 m. Confecționată dintr-o bară din fier rectangulară în secțiune. $H=4,2$ cm, $L_b=0,4 \times 0,4$ cm, $D_{vârf}=0,2$ cm. Inedit.

I.5. Piron (fig. 106/1). Secțiunea 19/2012, incinta bastionului nr. 2, adâncimea 0,4 m. Confecționat dintr-o bară de bronz pătrată în secțiune cu $L=0,4$ cm. Capul este lătit în forma literei „T”. Floarea are o formă circulară cu $D=1,5$ m. Are vârful rupt. $H=5,1$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 15/1.

I.6. Cui/nit? (fig. 106/3). Secțiunea 19/2012, incinta bastionului nr. 2, adâncimea 0,4 m. Confecționat din bară de fier de formă patrulateră. Este ascuțit la un capăt. $H=1,9$ cm, $Gr=0,2$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 15/3.

I.7. Cui (fig. 144/3). Secțiunea 20/2012, adâncimea 0,38 m. Confecționat din fier. Forma – triunghiulară în plan, rectangulară în secțiune. $H=2,9$ cm, $L_{max}=0,9$ cm, $Gr=0,4$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 45/3.

I.8. Cui (fig. 144/5). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,35 m. Confecționat din fier. Forma – triunghiulară în plan. $H=1,8$ cm, $L_{max}=0,5$ cm, $Gr=0,2$ cm, $D_{vârf}=0,1$ cm. Inedit.

I.9. Cui, fragment (fig. 144/4). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,3 m. Confecționat din fier. $H=1,3$ cm, $D_{găm}=1,0$ cm, $D_{vârf}=0,15$ cm. Inedit.

I.10. Cui, fragment (fig. 144/6). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,80 m. Confecționat din fier. $H=2,6$ cm, $D=0,2$ cm. Inedit.

I.11. Cârliș pentru pescuit (fig. 144/8). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,3 m. Confectionat dintr-o sârmă de fier, rotundă în secțiune cu $D=0,2$ cm. Vârful ascuțit este înzestrat cu un spin. Inedit.

I.12. Manșon de lance (fig. 149/2). Secțiunea 13A/2010, adâncimea 0,6 m. Confectionat din fier. Forma – tronconică. $H=12,5$ cm, $D_b=1,0$ cm, $D_b=1,9$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 49/2.

I.13. Vârf de lance (fig. 149/1). Secțiunea 15/2011, adâncimea 0,58 m. Confectionat din fier. Forma – romboidală în secțiune cu două aripioare. $H=4,5$ cm, $L=1,5$ cm, $Gr=0,4$. Forma manșonului – tronconică. $H=15$ cm, $D_b=2,0$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 49/1.

I.14. Vârf de săgeată (fig. 143/11). Secțiunea 24/2014, groapa nr. 228 (10/24/2014), adâncimea 0,33 m de la gura gropii. Confectionat din fier. $H=6$ cm, $L=1,5$ cm, $Gr=0,2-0,3$ cm. Peduncul de înmănușare. $L=1$ cm. Inedit.

I.15. Vârf de săgeată (fig. 149/3). Secțiunea 18/2011, adâncimea 0,6 m. Confectionat din bronz. Tipul – „cu trei muchii”. $H=2,2$ cm. Dulie interioară de înmănușare cu $H=1,7$ cm și $D=0,3$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 49/3.

I.16. Vârf de săgeată (fig. 133/3). Secțiunea 18/2011, groapa 155 (2/18/2011). Confectionat din bronz. Tipul – „cu trei muchii”. $H=2,0$ cm. Dulie interioară de înmănușare cu $H=1,5$ cm și $D=0,4$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 39/3.

I.17. Vârf de săgeată (fig. 106/2). Secțiunea 19/2012, incinta bastionului nr. 2, adâncimea 0,38 m. Confectionat din bronz. Tipul – „cu trei aripioare”. $H=3,6$ cm, $D=0,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 15/2.

I.18. Vârf de săgeată (fig. 149/4). Secțiunea 24/2014, adâncimea 0,4 m. Confectionat din bronz. Tipul – „cu trei muchii”. $H=3,3$ cm. Dulie interioară de înmănușare cu $H=1,6$ cm și $D=0,4$ cm. Inedit.

I.19. Verigă, fragment (fig. 150/2). Secțiunea 13/2009, adâncimea 0,4 m. Confectionată dintr-o bară de fier, rotundă în secțiune cu $D=0,5$ cm. Forma – semicerc. $D=4,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 50/1.

I.20. Verigă (fig. 150/3) Secțiunea 15/2011, adâncimea 0,23 m. Confectionat dintr-o sârmă de fier, rotundă în secțiune cu $D=0,45$ cm. Forma – circulară. $D=4,0$ cm. Partea exterioară a verigei este ornamentată cu un șir de incizii oblice. Niculiță et al. 2013, fig. 50/2.

I.21. Brățară (fig. 150/4). Secțiunea 14/2010, adâncimea 0,26 m. Confectionată dintr-o sârmă din fier cu $D=0,3$ cm. Forma – spiralică. $D=5,2$ cm. Niculiță et al. 2011, 194, fig. 2/3; Niculiță et al. 2013, fig. 50/3. (MNIM: FB - 28649-29, Arh. 19508)².

I.22. Brățară (fig. 150/5). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,2 m. Confectionată dintr-o bară de cupru cu $D=0,5$ cm. Forma – circulară. $D=6,8$ cm, $G=27,97$ gr. Ornamentată – nodozitate în locul sudurii, incizii pe marginea interioară și decor în relief, ce repetă solzii unei piei de șarpe, pe marginea exterioară. Niculiță et al. 2011, 193-194, fig. 2/1; Niculiță et al. 2013, fig. 50/4. (MNIM: FB - 28649-36, Arh. 19515).

I.23. Brățară (fig. 150/6). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,2 m. Confectionată dintr-o sârmă de argint (proba 800) cu $D=0,3$ cm. Forma – rotundă în plan, spiralică. $D=5,9$ cm, $G=49,9$ gr. Capetele brățării au fost aplatizate pe o lungime de 3,7 cm și sunt ornamentate prin incizie cu grupuri a câte 2-3 linii paralele, care alternează cu linii încrucișate. Niculiță et al. 2011, 194, fig. 2/2; Niculiță et al. 2013, fig. 50/5. (MNIM: FB - 28649-37, Arh. 19516).

I.24. Brățară, fragment (fig. 151/6). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,3 m. Confec-

² Aici și în continuare – numărul de inventar acordat de Muzeul Național de Istorie a Moldovei (MNIM), unde au fost depozitate piesele (FB – fondul de bază, Arh. – arheologie).

ționată dintr-o sârmă de bronz, rotundă în secțiune cu $D=0,15$ cm. Forma – rotundă în plan. $D=0,3$ cm. Inedit.

I.25. *Inel de buclă* (fig. 151/1). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,16 m. Confectionat dintr-o sârmă de argint (proba 916) cu $D=0,28$ cm, care se subțiază la capete până la $D=0,2$ cm. Forma – rotundă în plan, cu capetele libere. $D=4,0$ cm, $G=7,53$ gr. Capetele piesei sunt înzestrate cu protome de formă conică cu $D=0,32$ cm și $H=0,2$ cm. Niculiță et al. 2011, 195-196, fig. 3/1; Niculiță et al. 2013, fig. 51/1. (MNIM: FB - 28649-34, Arh. 19513).

I.26. *Inel de buclă* (fig. 151/2). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,16 m. Confectionat dintr-o sârmă de argint (proba 916) cu $D=0,22$ cm, care se subțiază la capete până la $D=0,18$ cm. Forma – rotundă în plan, cu capetele libere. $D=4,1$ cm, $G=7,42$ gr. Capetele piesei sunt înzestrate cu protome de formă conică cu $D=0,32$ cm și $H=0,2$ cm. Niculiță et al. 2011, 195-196, fig. 3/2; Niculiță et al. 2013, fig. 51/2. (MNIM: FB - 28649-33, Arh. 19512).

I.27. *Inel de buclă* (fig. 151/3). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,16 m. Confectionat dintr-o sârmă de argint (proba 875) cu $D=0,2$ cm, care se subțiază la capete până la $D=0,17$ cm. Forma – rotundă în plan, cu capetele libere, suprapuse. $D=4,9$ cm, $G=6,83$ gr. Capetele piesei sunt înzestrate cu protome de formă conică cu $D=0,32$ cm și $H=0,2$ cm. Niculiță et al. 2011, 195-196, fig. 3/3; Niculiță et al. 2013, fig. 51/3. (MNIM: FB - 28649-38, Arh. 19517).

I.28. *Inel de buclă* (fig. 151/4). Secțiunea 20/2012, adâncimea 0,49 m. Confectionat dintr-o sârmă de argint cu $D=0,25$ cm, care se subțiază la capete până la $D=0,17$ cm. Forma – rotundă în plan, cu capetele libere, îndoite. $D=4,6$ cm, $G=4,9$ gr. Niculiță et al. 2013, fig. 51/4.

I.29. *Inel* (fig. 151/5). Secțiunea 20/2012, adâncimea 0,38 m. Confectionat din bronz.

Forma – quasi-rotundă în plan, ovală în secțiune, cu capetele libere. Unul dintre capete se termină într-o protomă triunghiulară, asemănătoare unui cap de șarpe, ornamentată cu șapte linii incizate, oblice. $D=2,3$ cm, $Gr=0,3 \times 0,2$ cm. Dimensiunile protomei: $H=1,0$ cm, $L_b=0,5$ cm, $Gr=0,2$ cm, $G=2,4$ gr. Niculiță et al. 2013, fig. 51/5.

I.30. *Fibulă*, fragment (fig. 106/4). Secțiunea 19/2012, incinta bastionului nr. 2, adâncimea 0,4 m. Confectionată din fier. Stare de oxidare avansată. $H=4,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 15/4.

I.31. *Fibulă*, fragmente (fig. 151/7). Secțiunea 20/2012, adâncimea 0,28 m. Confectionată din fier forjat. Forma – corpul arcuit, îngroșat, resortul cu trei spire, piciorul întors spre spate, cu buton sferic la mijloc și capătul aplatizat, acul lipsește. $H_{fib}=7,3$ cm, $H_{corp}=4,0$ cm $Gr_{corp}=0,4-0,6$ cm, $D_{spri}=0,25$ cm. Portagrafa: $H=2,5$ cm, $L_{baz}=0,7$ cm. Piciorul: $H=4,2$ cm, $D=0,3$ cm, $D_{but}=0,7$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 51/6.

I.32. *Sârmă* (fragment de portagrafă de la fibulă?) (fig. 151/10). Secțiunea 20/2012, adâncimea 0,52 m. Confectionată din bronz. Forma – bară cu o cavitate. $H=2$ cm, $D=0,3$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 51/9.

I.33. *Ac de fibulă* (fig. 151/8). Secțiunea 20/2012, adâncimea 0,43 m. Confectionat din fier. Forma – bară cu un capăt terminat în spirală dublă. $H=4,7$ cm, $D_{bar}=0,25$ cm, $D_{spir}=1,0$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 51/7.

I.34. *Picior de fibulă*, fragment (fig. 151/9). Secțiunea 20/2012, adâncimea 0,58 m. Confectionat din fier. Forma – bară cu buton sferic și capătul aplatizat. $H=2,5$ cm, $D_{bar}=0,3$ cm, $D_{but}=0,7$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 51/8.

I.35. *Aplică* (?) (fig. 151/11). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,17 m. Confectionată dintr-o foiță de argint (proba 925). Forma – concavă. $D=2,1$ cm, $H=0,5$ cm, $D_{orf}=0,15$ cm, $G=0,77$ gr. Niculiță et al. 2011, 197, fig. 4/1; Niculiță et al. 2013, fig. 51/10. (MNIM: FB - 28649-35, Arh. 19514).

I.36. *Aplică* (?), fragment (fig. 133/2). Secțiunea 18/2011, groapa nr. 155. Confectionată dintr-o placă din bronz cu $Gr=0,10-0,15$ cm. Forma – cruciformă, concavă. $D_{\text{orf}}=0,4$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 39/2.

I.37. *Oglindă*, fragmente (fig. 150/1). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,3 m. Confectionată dintr-o placă de bronz cu $Gr=0,1$ cm. Forma – rotundă. $D=12,5$ cm. Lateral au fost atestate două orificii cu $D=0,3$ cm pentru prinderea mânerului. Inedit.

II. Piese din os și corn

II.1. *Străpungătoare* (fig. 130/4). Secțiunea 13A/2010, groapa nr. 151. Confectionată din os. Forma – plată. $H=15$ cm, $Gr_{\text{vârf}}=0,1$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 36/4.

II.2. *Străpungătoare* (fig. 145/2). Secțiunea 15/2010, adâncimea 0,38 m. Confectionată din os. Forma în secțiune – rotundă, vârful ascuțit. $H=9,0$ cm, $D_{\text{min}}=0,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 46/2.

II.3. *Străpungătoare* (fig. 145/1). Secțiunea 18/2011, adâncimea 0,6 m. Confectionată din os. Forma în secțiune – rotundă, vârful ascuțit. $H=10,4$ cm, $D_{\text{min}}=0,4$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 46/1.

II.4. *Străpungătoare* (fig. 145/3). Secțiunea 21/2012, adâncimea 0,56 m. Confectionată din os. Forma în secțiune – triunghiulară, vârful ascuțit. $H=10,7$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 46/3.

II.5. *Străpungătoare* (fig. 145/5). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,43 m. Confectionat din corn șlefuit. $H=15$ cm, $D_b=2,5$ cm, $D_{\text{vârf}}=0,3$ cm. Inedit.

II.6. *Străpungătoare* (fig. 142/4). Secțiunea 24/2014, groapa nr. 223 (1/24/2014), adâncimea 0,2 m de la gura gropii. Confectionat din os. Forma în secțiune – patrulater, vârful ascuțit. $H=6,6$ cm, $L=0,2-0,3$ cm. Inedit.

II.7. *Piesă cu predestinație incertă* (fig. 110/1). Secțiunea 17/2011, emplectonul

„zidului” de apărare. Confectionată din os. Forma – tronconică. $H=3,0$ cm, $D_b=1,3$ cm, $D_b=0,7$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 19/1.

II.8. *Unealtă pentru modelarea ceramicii* (fig. 106/5). Secțiunea 19/2012, emplectonul „zidului” de apărare. Confectionată din os. $H=8,1$ cm, $L=3$ cm, $Gr=0,2-1,1$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 15/14.

II.9. *Unealtă pentru modelarea ceramicii* (spatulă) (fig. 106/14). Secțiunea 19/2012, incinta bastionului nr. 2, adâncimea 0,48 m. Confectionată din coastă de animal. $H=13$ cm, $L=2,5-3$ cm, $Gr=0,2-0,5$ cm. Pe părțile laterale se observă urme de prelucrare. Niculiță et al. 2013, fig. 11/14.

II.10. *Unealtă pentru modelarea ceramicii* (spatulă) (fig. 125/1). Secțiunea 23/2013, construcția 6 (1/23/2013), adâncimea 0,7 m. Confectionată din vertebră. $H=19$ cm, $L=2,0-2,7$ cm, $Gr=0,2-0,5$ cm. Inedit.

II.11. *Corn de căprior* (deșeu). Ax. (fig. 106/15). Secțiunea 19/2012, incinta bastionului nr. 2, adâncimea 0,35 m. Detașat de la baza craniului prin fracturare. Un ax a fost detașat prin secționare, iar cel de-al doilea prin cioplire perpendiculară. $H=16$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 15/15.

II.12. *Corn de cerb* (deșeu). Ax. (fig. 145/6, 7). Secțiunea 21/2012, adâncimea 1,5 m. Detașat de la baza craniului prin cioplire oblică. Pe extremități se observă urme de cioplire oblică și fracturare. $H=30,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 46/5.

II.13. *Colte prelucrat* (fig. 143/12). Secțiunea 24/2014, groapa nr. 228 (10/24/2014), adâncimea 0,1 m de la gura gropii. Pe suprafața piesei se observă urme de prelucrare/tăiere. $H=5,4$ cm. Inedit.

II.14. *Astragal* (fig. 145/4). Secțiunea 13/2009, adâncimea 0,35 m. Confectionat din vertebră. $H=2,7$ cm, $L=1,6$ cm, $Gr=1,4$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 46/4.

II.15. *Astragal* (fig. 138/3). Secțiunea 23/2013, groapa 221 (3/23/2013), adân-

cimea 1,0 m. Confectionat din vertebră de animal. H=2,7 cm, L=1,8 cm, Gr=1,5 cm. Inedit.

II.16. *Astragal* (fig. 142/5). Secțiunea 24/2014, groapa 223 (1/23/2014), adâncimea 0,17 m. Confectionat din vertebră. H=2,5 cm, L=1,5 cm. Inedit.

III. Piese din piatră

III.1. *Toporaș* (fig. 118/6). Secțiunea 14/2010, construcția nr. 4. Confectionat din piatră de marnă. Forma – trapezoidală în plan. H=14,5 cm, $L_b=4,0$ cm, $L_b=5,5$ cm, Gr=2,2 cm. Niculiță et al. 2013, fig. 28/6.

III.2. *Topor*, fragment (fig. 14/10). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,35 m. Confectionat din diorit. Forma – triunghiulară în plan. $H_{max}=8,0$ cm, L=6,4 cm, Gr=3,8 cm, $D_{orf}=2$ cm. Inedit.

III.3. *Cute* (fig. 118/5). Secțiunea 13/2009, construcția nr. 4. Confectionată din piatră de gresie. Forma – quasi-paralelipipedică. H=6,5 cm, L=5,5 cm, Gr=3,4 cm. Niculiță et al. 2013, fig. 28/5.

III.4. *Cute* (fig. 146/7). Secțiunea 13/2009, adâncimea 0,5 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – tronconică. H=8,5 cm, $D_b=3,0$ cm, $D_b=4,0$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 47/10.

III.5. *Cute* (fig. 128/12). Secțiunea 13A/2010, groapa nr. 149. Confectionată din piatră de râu. Forma – quasi-paralelipipedică. H=6,9 cm, L=1,9 cm, Gr=1,1 cm. Niculiță et al. 2013, fig. 34/12.

III.6. *Cute* (fig. 146/2). Secțiunea 14/2010, adâncimea 0,4 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – cilindrică. H=9,4 cm, D=3,5×2,5 cm. Niculiță et al. 2013, fig. 47/2.

III.7. *Cute*, fragment (fig. 146/10). Secțiunea 15/2011, adâncimea 0,57 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – quasi-paralelipipedică. L=2,4 cm, Gr=0,7 cm, $D_{orf}=0,4$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 47/7.

III.8. *Cute* (fig. 110/2). Secțiunea 17/2011, emplectonul „zidului” de apărare. Confectionată din piatră de râu. Forma – quasi-paralelipipedică. H=6,0 cm, L=4,8 cm, Gr=2,2 cm. Niculiță et al. 2013, fig. 19/2.

III.9. *Cute* (fig. 146/1). Secțiunea 18/2011, adâncimea 0,3 m. Confectionată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. H=9,0 cm, L=4,6 cm, Gr=3,6 cm. Niculiță et al. 2013, fig. 47/1.

III.10. *Cute* (fig. 146/8). Secțiunea 21/2012, adâncimea 0,37 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – poligonală. H=8 cm, H=4,5 cm, Gr=4,1 cm. Niculiță et al. 2013, fig. 47/4.

III.11. *Cute* (fig. 112/6). Secțiunea 21/2012, emplectonul „zidului” de apărare. Confectionată din piatră de gresie. Forma – poligonală. H=8,5 cm, H=3,8 cm, Gr=2,5 cm. Niculiță et al. 2013, fig. 22/10.

III.12. *Cute* (fig. 146/6). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,35 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – triunghiulară în plan. H=10,9 cm, $L_{max}=4,0$ cm, Gr=1,1 cm. Inedit.

III.13. *Cute* (fig. 146/4). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,4 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – quasi-poligonală în plan. $H_{max}=8,6$ cm, $L_{max}=7,6$ cm, $Gr_{max}=3,9$ cm, $Gr_{min}=3,1$ cm. Inedit.

III.14. *Cute*, fragment (fig. 146/5). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,42 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – semiovală în plan. H=10,0 cm, $L_{max}=4,6$ cm, $Gr_{max}=1,8$ cm, $Gr_{min}=0,6$ cm. Inedit.

III.15. *Cute* (fig. 146/3). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,42 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – poligonală în plan. H=8,3 cm, L=6,5 cm, $Gr_{max}=2,1$ cm, $Gr_{min}=0,7$ cm. Inedit.

III.16. *Cute* (fig. 146/9). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,6 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – ovală în plan. H=8,0 cm, $L_{max}=6,0$ cm, $Gr_{max}=3,6$ cm, $Gr_{min}=0,7$ cm. Inedit.

III.17. *Piatră de râșniță*, fragment (147/1). Secțiunea 13/2009, adâncimea 0,55 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – poligonală în plan. $Gr=5,5-7,0$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 47/5.

III.18. *Piatră de râșniță* (fig. 147/2). Secțiunea 13/2009, adâncimea 0,58 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – patru-lateră cu colțurile rotunjite. Una din laturi poartă urme de utilizare intensă. $H=9$ cm, $L=9$ cm, $Gr=6,0$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 47/6.

III.19. *Piatră de râșniță*, fragment (fig. 147/3). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,2 m. Confectionată din piatră de granit. Forma – convexă. $H_{max}=13,0$ cm, $L_{max}=4,3$ cm, $Gr_{max}=4,1$ cm. Inedit.

III.20. *Percutor* (fig. 147/6). Secțiunea 13/2009, adâncimea 0,6 m. Confectionat din piatră de gresie. Forma – elipsoidală. Trei laturi poartă urme de utilizare intensă. $H=7,5$ cm, $L=6$ cm, $Gr=4,0$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 47/11.

III.21. *Percutor* (fig. 147/7). Secțiunea 14/2010, adâncimea 0,4 m. Confectionat din piatră de gresie. Forma – quasi-elipsoidală. $H=7,0$ cm, $L=8,0$ cm, $Gr=6,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 47/9.

III.22. *Percutor* (fig. 147/8). Secțiunea 18/2010, adâncimea 0,53 m. Confectionat din piatră de gresie. Forma – quasi-elipsoidală. $H=5,3$ cm, $L=4,7$ cm, $Gr=2,1$ cm. La suprafața piesei au fost atestate urme de utilizare. Niculiță et al. 2013, fig. 47/3.

III.23. *Percutor* (fig. 147/4). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,45 m. Confectionat din piatră de gresie. Forma – quasi-polygonală în plan. $H_{max}=11,2$ cm, $L_{max}=8,0$ cm, $Gr_{max}=6,1$ cm, $Gr_{min}=1,1$ cm. Inedit.

III.24. *Percutor* (fig. 147/5). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,4 m. Confectionat din piatră de gresie. Forma – quasi-polygonală în plan. $H_{max}=11,2$ cm, $L_{max}=8,0$ cm, $Gr_{max}=6,1$ cm, $Gr_{min}=1,1$ cm. Inedit.

III.25. *Pandativ* (fig. 147/9). Secțiunea 13/2009, adâncimea 0,4 m. Confectionat din piatră de silex. Forma – trapezoidală în plan. $L_{baz}=4,0$ cm, $L_{baz}=3,2$ cm, $H=3,0$ cm, $Gr=1$ cm, $D_{orf}=0,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 47/8.

IV. Piese din lut

IV.1. *Fusaiolă* (fig. 118/2). Secțiunea 13/2009, construcția nr. 4. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cărămiziu. Forma – tronconică. $H=2,0$ cm, $D_b=2,7$ cm, $D_b=1,8$ cm, $D_{orf}=0,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 28/2.

IV.2. *Fusaiolă* (fig. 118/3). Secțiunea 13/2009, construcția nr. 4. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cărămiziu. Forma – bitronconică. $H=2,0$ cm, $D_{max}=2,3$ cm, $D_b=1,2$ cm, $D_{orf}=0,6$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 28/3.

IV.3. *Fusaiolă* (fig. 118/1). Secțiunea 14/2010, construcția nr. 4. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și calcar pisat, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la brun. Forma – tronconică. $H=1,5$ cm, $D_b=0,9$ cm, $D_b=2,5$ cm, $D_{orf}=0,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 28/1.

IV.4. *Fusaiolă* (fig. 148/15). Secțiunea 13/2009, adâncimea de 0,35 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cărămiziu. Forma – sferică cu bazele tăiate. $H=1,9$ cm, $D=2,3$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_b=1,2$ cm, $D_{orf}=0,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/14.

IV.5. *Fusaiolă*, fragment (fig. 148/21). Secțiunea 13/2009, adâncimea 0,58 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu.

Forma – cilindrică. $H=1,6$ cm, $D=3,5$ cm, $D_{orf}=0,8$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/20.

IV.6. *Fusaiolă* (fig. 128/11). Secțiunea 13A/2010, groapa nr. 149. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – bitronconică. $H=3,0$ cm, $D_{baz}=1,6$ cm, $D_{max}=3$ cm, $D_{orf}=0,8$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 34/11.

IV.7. *Fusaiolă* (fig. 148/4). Secțiunea 15/2010, adâncimea 0,55 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cărămiziu. Forma – bitronconică. $H=2,6$ cm, $D_b=2,0$ cm, $D_{max}=3,9$ cm, $D_{orf}=1,1$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/3.

IV.8. *Fusaiolă* (fig. 148/3). Secțiunea 15/2010, adâncimea 0,58 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=3,0$ cm, $D_b=1,4$ cm, $D_{max}=3,2$ cm, $D_{orf}=0,6$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/2.

IV.9. *Fusaiolă*, fragment (fig. 148/18). Secțiunea 15/2010, adâncimea 0,62 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu. Forma – tronconică cu umbo la bază. $H=2,1$ cm, $D_b=3,7$ cm, $D_{umbo}=2,8$ cm, $H_{umbo}=0,5$ cm, $D_{orf}=0,9$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/17.

IV.10. *Fusaiolă* (fig. 148/16). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,34 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – sferică neregulată. $D=2,0$ cm, $D_{orf}=0,7$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/15.

IV.11. *Fusaiolă* (fig. 148/19). Secțiunea 15/2011, adâncimea 0,25 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, ar-

derea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-închis la negru. Forma – tronconică. $H=2,0$ cm, $D_b=4,1$ cm, $D_b=2,1$, $D_{orf}=0,8$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/18.

IV.12. *Fusaiolă* (fig. 148/6). Secțiunea 15/2011, adâncimea 0,59 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=3,4$ cm, $D_b=1,6$ cm, $D_b=1,7$ cm, $D_{max}=3,9$ cm, $D_{orf}=0,9$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/5.

IV.13. *Fusaiolă* (fig. 148/2). Secțiunea 18/2011, adâncimea 0,2 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă și pietriș mărunțit, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu-deschis la cenușiu. Forma – bitronconică. $H=2,0$ cm, $D_b=1,8$ cm, $D_b=1,6$ cm, $D_{max}=3,8$ cm, $D_{orf}=0,9$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/1.

IV.14. *Fusaiolă*, fragment (fig. 148/11). Secțiunea 18/2011, adâncimea 0,4 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă și pietriș mărunțit, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-închis la brun. Forma – bitronconică. $H=2,1$ cm, $D_b=0,7$ cm, $D_b=0,7$ cm, $D_{max}=2,4$ cm, $D_{orf}=0,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/10.

IV.15. *Fusaiolă* (fig. 106/8). Secțiunea 19/2012, emplectonul „zidului” de apărare. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cafeniu. Forma – bitronconică. $H=1,9$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_b=1$ cm, $D_{orf}=0,6-0,7$ cm, $D_{max}=2,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 15/8.

IV.16. *Fusaiolă* (fig. 106/7). Secțiunea 19/2012, emplectonul „zidului” de apărare. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cafeniu-deschis. Forma – bitronconică. $H=2,3$ cm, $D_b=0,7$ cm, $D_{orf}=0,5$ cm, $D_{max}=2,9$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 15/7.

IV.17. *Fusaiolă* (fig. 106/13). Secțiunea 19/2012, incinta bastionului nr. 2, adâncimea 0,1 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu. Forma – bitronconică. $H=2,0$ cm, $D_b=0,9$ cm, $D_{orf}=0,5$ cm, $D_{max}=2,4$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 15/13.

IV.18. *Fusaiolă* (fig. 106/12). Secțiunea 19/2012, incinta bastionului nr. 2, adâncimea 0,1 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=2,3$ cm, $D_b=1,1$ cm, $D_{orf}=0,6$ cm, $D_{max}=2,7$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 15/12.

IV.19. *Fusaiolă* (fig. 106/10). Secțiunea 19/2012, incinta bastionului nr. 2, adâncimea 0,18 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=2,1$ cm, $D_b=1,4$ cm, $D_{orf}=0,7$ cm, $D_{max}=2,9$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 15/10.

IV.20. *Fusaiolă* (fig. 106/9). Secțiunea 19/2012, incinta bastionului nr. 2, adâncimea 0,38 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cafeniu-deschis. Forma – tronconică. $H=1,7$ cm, $D_b=1,9$ cm, $D_b=0,9$ cm, $D_{orf}=0,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 15/9.

IV.21. *Fusaiolă* (fig. 106/11). Secțiunea 19/2012, incinta bastionului nr. 2, adâncimea 0,47 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cafeniu-deschis. Forma – bitronconică. $H=2,9$ cm, $D_b=1,9$ cm, $D_{orf}=0,4$ cm, $D_{max}=2,8$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 15/11.

IV.22. *Fusaiolă* (fig. 148/20). Secțiunea 20/2012, adâncimea 0,24 m. Confectionată

din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – tronconică. $H=2,2$ cm, $D_b=2,2$, $D_b=1,7$ cm, $D_{orf}=0,6$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/19.

IV.23. *Fusaiolă* (fig. 148/7). Secțiunea 20/2012, adâncimea 0,30 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=2,6$ cm, $D_b=1,9$ cm, $D_{max}=2,5$ cm, $D_{orf}=0,6$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/6.

IV.24. *Fusaiolă*, fragment (fig. 148/13). Secțiunea 20/2012, adâncimea 0,32 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu. Forma – sferică. $D=2,3$ cm, $D_{orf}=0,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/12.

IV.25. *Fusaiolă* (fig. 148/14). Secțiunea 20/2012, adâncimea 0,35 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu. Forma – sferică aplatizată. $H=1,7$ cm, $D=2,1$ cm, $D_{orf}=0,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/13.

IV.26. *Fusaiolă*, fragment (fig. 148/17). Secțiunea 20/2012, adâncimea 0,39 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cafeniu. Forma – sferică aplatizată. $H=1,7$, $D=2,1$ cm, $D_{orf}=0,4$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/16.

IV.27. *Fusaiolă*, fragment (fig. 148/8). Secțiunea 20/2012, adâncimea 0,40 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cărămiziu. Forma – bitronconică. $H=2,8$ cm, $D_b=1,8$ cm, $D_{max}=2,9$ cm, $D_{orf}=0,7$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/7.

IV.28. *Fusaiolă* (fig. 148/9). Secțiunea 20/2012, adâncimea 0,48 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu-deschis la cărămiziu. Forma – tronconică. $H=1,9$ cm, $D_b=1,3$, $D_b=1,9$ cm, $D_{max}=2,6$ cm, $D_{orf}=0,6$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/8.

IV.29. *Fusaiolă* (fig. 122/1). Secțiunea 20/2012, construcția nr. 5. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu. Forma – bitronconică. $H=2,1$ cm, $D_b=1,5$ și $1,6$ cm, $D_{max}=2,8$ cm, $D_{orf}=0,55$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 31/1.

IV.30. *Fusaiolă*, fragment (fig. 148/12). Secțiunea 22/2012, adâncimea 0,15 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=2,2$ cm, $D_b=1,7$ cm, $D_{orf}=0,5$ cm, $D_{max}=3$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/11.

IV.31. *Fusaiolă* (fig. 112/2). Secțiunea 22/2012, emplectonul „zidului” de apărare. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=3$ cm, $D_b=2,9$ cm, $D_{orf}=0,7$ cm, $D_{max}=3,1$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 22/13.

IV.32. *Fusaiolă*, fragment (fig. 148/5). Secțiunea 22/2012, adâncimea 0,4 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cafeniu-deschis. Forma – bitronconică. $H=3$ cm, $D_b=1,9$ cm, $D_{max}=3,5$ cm, $D_{orf}=0,7$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/4.

IV.33. *Fusaiolă* (fig. 148/10). Secțiunea 22/2012, adâncimea 0,4 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea – cafeniu-deschis. Forma – bitronconică.

$H=2,4$ cm, $D_b=1,1$ cm, $D_{max}=2,7$ cm, $D_{orf}=0,7$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/9.

IV.34. *Fusaiolă* (fig. 148/1). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,4 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la negru. Forma – bitronconică. $H=2,1$ cm, $D_b=2,1$ cm, $D_b=2,3$ cm, $D_{max}=3,6$ cm, $D_{orf}=0,7$ cm. Inedit.

IV.35. *Fusaiolă*, fragment (fig. 139/4). Secțiunea 23/2013, groapa 222 (4/23/2013), adâncimea 0,9 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – cilindrică. $H=2,8$ cm, $D_b=1,7$ cm, $D_b=1,7$ cm, $D_{orf}=0,4$ cm. Inedit.

IV.36. *Fusaiolă* (fig. 25/4, nr. 139/5). Secțiunea 23/2013, groapa 222 (4/23/2013), adâncimea 0,9 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – tronconică. $H=2,5$ cm, $D_b=1,8$ cm, $D_b=2,5$ cm, $D_{orf}=0,4$ cm. Inedit.

IV.37. *Fusaiolă* (fig. 139/6). Secțiunea 23/2013, groapa 222 (4/23/2013), adâncimea 0,92 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – tronconică. $H=2,2$ cm, $D_b=1,1$ cm, $D_b=2,7$ cm, $D_{orf}=0,5$ cm. Inedit.

IV.38. *Fusaiolă* (fig. 142/13). Secțiunea 24/2014, groapa 225 (5/24/2014), adâncimea 0,1 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cafeniu-deschis. Forma – bitronconică. $H=3,6$ cm, $D_b=1$ cm, $D_b=1,9$ cm, $D_{max}=3,4$ cm, $D_{orf}=0,7$ cm. Fusaiola a fost decorată cu trei șiruri de cercuri concentrice aplicate prin imprimare. Inedit.

IV.39. *Rondelă* (fig. 118/4). Secțiunea 13/2009, construcția nr. 4. Confectionată

din peretele unui vas modelat cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – cilindrică. $H=0,9$ cm, $D_{\max}=2,7$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 28/4.

IV.40. *Rondelă* (fig. 148/22). Secțiunea 13/2009, adâncimea 0,6 m. Confectionată din peretele unui vas modelat cu mâna din pastă de lut cu degresanți de nisip, arderea – uniformă și completă, culoarea – cărămizie. Forma – cilindrică. $H=0,9$ cm, $D_{\max}=3,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/23.

IV.41. *Rondelă*, fragment (fig. 148/23). Secțiunea 13/2009, adâncimea 0,6 m. Confectionată din peretele unei amfore, lucrate din pastă de lut cu degresanți de piroxină. Arderea – completă și uniformă, culoarea – cărămizie. Forma – cilindrică. $H=0,9$ cm, $D_{\max}=4,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/22.

IV.42. *Rondelă* (fig. 126/22). Secțiunea 13/2009, groapa nr. 147. Confectionată din peretele unui vas modelat cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu-deschis la cenușiu-închis. Forma – cilindrică. $H=0,6$ cm, $D_{\max}=1,8$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 32/22.

IV.43. *Rondelă* (fig. 126/23). Secțiunea 13/2009, groapa nr. 147. Confectionată din peretele unui vas modelat cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – cilindrică. $H=0,6$ cm, $D_{\max}=2,6$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 32/23.

IV.44. *Rondelă* (fig. 148/27). Secțiunea 13A/2010, adâncimea 0,6 m. Confectionată din peretele unei amfore, lucrate din pastă de lut cu degresanți de nisip și mică. Arderea – completă și uniformă, culoarea – cărămizie. Forma – cilindrică. $H=0,7$ cm, $D_{\max}=3,2$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/26.

IV.45. *Rondelă* (fig. 148/26). Secțiunea 15/2010, adâncimea 0,2 m. Confectiona-

tă din peretele unui vas modelat cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – cilindrică. $H=0,8$ cm, $D_{\max}=3,6$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/25.

IV.46. *Rondelă* (fig. 148/25). Secțiunea 15/2010, adâncimea 0,2 m. Confectionată din peretele unui vas modelat cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – cilindrică. $H=0,9$ cm, $D_{\max}=2,5$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/24.

IV.47. *Rondelă* (fig. 122/2). Secțiunea 20/2012, construcția nr. 5. Confectionată din peretele unui vas modelat cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu la cărămiziu. Forma – cilindrică. $H=0,7$ cm, $D=2,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,7$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 31/2.

IV.48. *Rondelă* (fig. 148/28). Secțiunea 23/2013, adâncimea 0,6 m. Confectionată din peretele unei amfore lucrate din pastă de lut cu degresanți de nisip și mică, arderea – uniformă și completă, culoarea – cărămizie. Forma – quasi-cilindrică. $H=0,7$ cm, $D=4,3$ cm. Inedit.

IV.49. *Rondelă* (fig. 112/4). Secțiunea 24/2014, „zidul” de apărare. Confectionată din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. $H=0,8$ cm, $D=3$ cm. Inedit.

IV.50. *Lingură de turnat*, fragment (fig. 148/22). Secțiunea 18/2011, adâncimea 0,58 m. Confectionată din pastă de lut cu impurități de șamotă mărunță, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma în plan – ovală cu $D=6,3 \times 3,0$ cm. Forma cavității – ovală în plan cu $D=4,6 \times 2,4$ cm și $Ad=0,7$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/21.

IV.51. *Lingură de turnat*, fragmente (fig. 112/3). Secțiunea 24/2014, „zidul” de apărare. Modelată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. $H_{\max}=8$ cm, $L_{\max}=3,5$ cm, $Gr_{0,5}$ cm. Adâncimea cavității 0,5 cm. Inedit.

IV.52. *Lustruitoare* (fig. 112/5). Secțiunea 24/2014, „zidul” de apărare. Confectionat dintr-un fragment de toartă de amforă de Chersones. $H=10,8$ cm. Pe suprafața piesei se observă urme ale unei utilizări intense. Inedit.

IV.53. *Vas miniatural/creuzet?* (fig. 106/6). Secțiunea 19/2012, incinta bastionului nr. 2, adâncimea 0,26 m. Confectionat din pastă de lut în amestec cu șamotă și calcar pisat, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cafeniu. Forma – cilindrică cu $H=3$ cm, $D=4$ cm. Are o cavitate de formă ovală în plan cu $D=2,5 \times 2,0$ cm și $Ad=0,5$ cm. La bază este prevăzut cu un suport format din trei piciorușe de formă circulară cu $D=1,5-1,8$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 15/6.

IV.54. *Vas miniatural/creuzet?* (fig. 148/29). Secțiunea 20/2012, adâncimea 0,3 m. Confectionat din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu. Forma – tronconică cu $H=1,8$ cm, $D_b=2,7$ și $1,0$ cm. Are o cavitate de formă rotundă în plan cu $D=1,5$ cm și $Ad=0,7$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 48/27.

IV.55. *Figurină antropomorfă* (fig. 142/14). Secțiunea 24/2014, groapa 225 (5/24/2014), adâncimea 0,65 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cafeniu. Forma – paralelipipedică. Capul a fost evidențiat în partea superioară, prin apăsare cu degetele din ambele părți. Ochii, nasul și gura (probabil și mustața?) au fost redați

prin împunsături cu unghia. Prin cele două proeminente din partea inferioară au fost reproduse membrele inferioare. $H=9,3$ cm, $L_{\max}=3$ cm, $Gr=1,5-2$ cm. Inedit.

IV.56. *Pintaderă*, fragment (fig. 143/4). Secțiunea 24/2014, groapa 226 (6/24/2014), adâncimea 0,31 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cafeniu. Forma – conică (?). $H=0,8$ cm, $D_b=2,5$ cm. Inedit.

V. Piese din chihlimbar

V.1. *Mărgică* (fig. 151/12). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,2 m. Confectionată din chihlimbar. Forma – elipsoidală. $D=0,8$ cm, $H=0,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,2$ cm. Niculiță et al. 2011, fig. 4/2; Niculiță et al. 2013, fig. 52/1.

V.2. *Mărgică* (fig. 151/13). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,2 m. Confectionată din chihlimbar. Forma – elipsoidală. $D=0,9$ cm, $H=0,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,3$ cm. Niculiță et al. 2011, fig. 4/3; Niculiță et al. 2013, fig. 52/2.

V.3. *Mărgică* (fig. 151/14). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,2 m. Confectionată din chihlimbar. Forma – elipsoidală. $D=0,9$ cm, $H=0,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,3$ cm. Niculiță et al. 2011, fig. 4/4; Niculiță et al. 2013, fig. 52/3.

V.4. *Mărgică* (fig. 151/15). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,2 m. Confectionată din chihlimbar. Forma – elipsoidală. $D=1,0$ cm, $H=0,3$ cm, $D_{\text{orf}}=0,2$ cm. Niculiță et al. 2011, fig. 4/5; Niculiță et al. 2013, fig. 52/4.

V.5. *Mărgică* (fig. 151/16). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,2 m. Confectionată din chihlimbar. Forma – elipsoidală. $D=0,9$ cm, $H=0,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,3$ cm. Niculiță et al. 2011, fig. 4/6; Niculiță et al. 2013, fig. 52/5.

V.6. *Mărgică* (fig. 151/17). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,2 m. Confectionată din chihlimbar. Forma – elipsoidală. $D=0,9$ cm, $H=0,6$ cm, $D_{\text{orf}}=0,3$ cm. Niculiță et al. 2011, fig. 4/7; Niculiță et al. 2013, fig. 52/6.

V.7. *Mărgică* (fig. 151/18). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,2 m. Confectionată din chihlimbar. Forma – elipsoidală. $D=0,9$ cm, $H=0,3$ cm, $D_{orf}=0,3$ cm. Niculiță et al. 2011, fig. 4/8; Niculiță et al. 2013, fig. 52/7.

V.8. *Mărgică* (fig. 151/19). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,2 m. Confectionată din chihlimbar. Forma – elipsoidală. $D=0,9$ cm, $H=0,5$ cm, $D_{orf}=0,2$ cm. Niculiță et al. 2011, fig. 4/9; Niculiță et al. 2013, fig. 52/8.

V.9. *Mărgică* (fig. 151/20). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,2 m. Confectionată din chihlimbar. Forma – elipsoidală. $D=1,0$ cm, $H=0,7$ cm, $D_{orf}=0,2$ cm. Niculiță et al. 2011, fig. 4/10; Niculiță et al. 2013, fig. 52/9.

V.10. *Mărgică* (fig. 151/21). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,2 m. Confectionată din chihlimbar. Forma – elipsoidală. $D=1,2$ cm, $H=0,6$ cm, $D_{orf}=0,3$ cm. Niculiță et al. 2011, fig. 4/11; Niculiță et al. 2013, fig. 52/10.

V.11. *Mărgică* (fig. 151/22). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,2 m. Confectionată din chihlimbar. Forma – elipsoidală. $D=1,4$ cm, $H=0,6$ cm, $D_{orf}=0,3$ cm. Niculiță et al. 2011, fig. 4/12; Niculiță et al. 2013, fig. 52/11.

V.12. *Mărgică* (fig. 151/23). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,2 m. Confectionată din chihlimbar. Forma – elipsoidală. $D=1,3$ cm, $H=0,8$ cm, $D_{orf}=0,3$ cm. Niculiță et al. 2011, fig. 4/13; Niculiță et al. 2013, fig. 52/12.

V.13. *Mărgică* (fig. 151/24). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,2 m. Confectionată din chihlimbar. Forma – elipsoidală. $D=1,5$ cm, $H=0,9$ cm, $D_{orf}=0,3$ cm. Niculiță et al. 2011, fig. 4/14; Niculiță et al. 2013, fig. 52/13.

V.14. *Mărgică* (fig. 151/25). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,2 m. Confectionată din chihlimbar. Forma – elipsoidală. $D=1,7$ cm, $H=1,0$ cm, $D_{orf}=0,3$ cm. Niculiță et al. 2011, fig. 4/15; Niculiță et al. 2013, fig. 52/14.

V.15. *Mărgică* (fig. 151/26). Secțiunea 16/2010, adâncimea 0,2 m. Confectionată din chihlimbar. Forma – elipsoidală. $D=1,7$ cm, $H=0,9$ cm, $D_{orf}=0,2$ cm. Niculiță et al. 2011, fig. 4/16; Niculiță et al. 2013, fig. 52/15.

VI. Piese din scoică

VI.1. *Pendantiv* (fig. 122/3). Secțiunea 20/2012, construcția nr. 5. Confectionat din scoică de râu. Forma – ovală. $D=2,4 \times 4,0$ cm, $D_{orf}=0,2$ cm. Niculiță et al. 2013, fig. 31/3.

VI.2. *Pendantiv* (fig. 139/2). Secțiunea 23/2013, groapa 222 (4/23/2013), adâncimea 0,92 m. Confectionat dintr-o scoică. Forma – conică. $H=4$ cm, $D_{orf}=0,3$ cm. Inedit.

SAHARNA MICĂ

Piese din metal

I.1. *Seceră* (fig. 200/1). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,40 m. Confectionată din fier. H = 19,3 cm, L = 0,4-1,7 cm, Gr = 0,4 cm. Inedit

I.2. *Lamă de cuțit*, fragment (fig. 200/4). Secțiunea 7/2013, adâncimea 0,40 m. Confectionată din fier. Forma rectangulară, având trei orificii. H = 3,7 cm, L = 1-1,4 cm, $D_{\text{orif.1}} = 0,3 \text{ cm}$, $D_{\text{orif.2-3}} = 0,1 \text{ cm}$. Inedit

I.3. *Lamă de cuțit*, fragment (fig. 200/2). Descoperire fortuită. Confectionată din fier. Forma rectangulară, având patru orificii. H = 5,60 cm, L = 1,3-1,7 cm, Gr = 0,2-0,4 cm, $D_{\text{orif}} = 0,3 \text{ cm}$. Inedit

I.4. *Lamă de cuțit*, fragment (fig. 200/3). Descoperire fortuită. Confectionată din fier. Forma trapezoidală. H = 4,0 cm, L = 0,5-1,3 cm, Gr = 0,1-0,2 cm, nit. Pedunculul de înmănușare cu L=0,7 cm. Inedit

I.5. *Lamă de cuțit*, fragment (fig. 200/5). Descoperire fortuită. Confectionată din fier. Forma rectangulară. H = 3,0 cm, L = 1,3-1,4 cm, Gr = 0,3-0,4 cm. Inedit

I.6. *Vârf de săgeată* (fig. 202/2). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,36 m. Confectionat din bronz. Forma – cu „trei aripioare”. H = 2,6 cm, $H_{\text{duliei}} = 0,7 \text{ cm}$, $D_{\text{duliei}} = 0,25 \text{ cm}$. Inedit

I.7. *Vârf de săgeată* (fig. 202/3). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,37 m. Confectionat din bronz. Forma – cu „trei muchii”. H = 1,9 cm, $H_{\text{duliei}} = 1,1 \text{ cm}$, $D_{\text{duliei}} = 0,2 \text{ cm}$. Inedit

I.8. *Vârf de săgeată* (fig. 202/1). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,40 m. Confectionat din bronz. Forma – cu „trei aripioare”. H = 2,5 cm, $H_{\text{duliei}} = 0,7 \text{ cm}$, $D_{\text{duliei}} = 0,25 \text{ cm}$. Inedit

I.9. *Cataramă* (fig. 202/4). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,26 m. Confectionată din fier. Forma ovală. D = 3,9-2,4 cm, $D_{\text{barei}} = 0,4 \text{ cm}$. Inedit

I.10. *Ac de cataramă* (fig. 202/5). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,46 m. Confectionat din fier. Forma rotundă în secțiune, un capăt îndoit. H = 4,5 cm, D = 0,4 cm. Inedit

I.11. *Clopoțel* (fig. 202/9). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,50 m. Confectionat din bronz. Forma conică cu urechiușă transversală în extremitatea de sus. H = 2,9 cm, $D_{\text{max}} = 1,6 \text{ cm}$, $D_{\text{min}} = 0,7 \text{ cm}$. Inedit

I.12. *Fibulă* (fig. 202/7). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,24 m. Confectionată din bronz. Resortul alcătuit din 3+3 spire, cu coardă în față, piciorul ornamentat cu o sferă. H = 5,7 cm, $D_{\text{sferiei}} = 1,8 \text{ cm}$. Inedit

I.13. *Fibulă*, fragment (fig. 202/6). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,26 m. Confectionată din fier și placată cu bronz. Piciorul este înzestrat cu o sferă, având terminația trilobată. $D_{\text{sferiei}} = 1,5 \text{ cm}$. Inedit

I.14. *Mărgică* (Raport (fig. 202/8). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,13 m. Confectionată din bronz. Forma cilindrică. H = 1,4 cm, D = 0,9 cm, $D_{\text{orif.}} = 0,7 \text{ cm}$. Inedit

Piese din os

II.1. *Străpungătoare*, fragment (fig. 200/7). Secțiunea 7/2013, adâncimea 0,20 cm. Confectionat din os. H = 6 cm, L = 1,5-0,3 cm. Inedit

II.2. *Străpungătoare* (fig. 200/6). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,87 m. Confectionată din os. Prevăzut cu orificiu în capăt. H = 8,5 cm, L = 2,2-3,4 cm, $D_{\text{orif.}} = 0,5 \text{ cm}$. Inedit

II.3. *Piesă cu predestinație incertă*, (fig. 200/8). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,50 m. Confectionată din os. Prevăzut cu orificiu în capăt. H = 13,5 cm, $D_{\text{orif.}} = 1,4 \text{ cm}$. Inedit

II.4. Piesă cu predestinație incertă (fig. 200/9). Secțiunea 7/2013, adâncimea 20 cm. Confectionat din os. Prevăzut cu orificiu în capăt. $H = 11,5$ cm, $Gr = 1$ cm, $D_{\text{orif.}} = 0,8$ cm. Inedit

Piese din piatră

III.1. Piatră de râșniță, fragment (fig. 200/10). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,8 m. Confectionată din piatră. Forma – poligonală în plan. $H = 18,5$ cm, $L = 13,5$ cm, $Gr = 3,5-6$ cm. Inedit

III.2. Cute (fig. 200/11). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,85 m. Confectionată din piatră. Forma patruleteră neregulată, cu „prag”. $H = 7$ cm, $L = 5-6$ cm, $Gr = 3-3,5$ cm. Inedit

III.3. Cute (fig. 200/12). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,90 m. Confectionată din piatră de sist. Forma – trapezoidală. $H = 8$ cm, $L = 2-6$ cm, $Gr = 0,8-1$ cm. Inedit

Piese din lut

IV.1. Fusaiolă, fragment (fig. 201/13). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,15 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu nisip și șamotă, arderea neuniformă și incompletă, culoarea variază în diferite nuanțe de cărămiziu. Forma sferică. $H = 2,3$ cm, $D = 2,7$ cm, $D_{\text{orif.}} = 0,5$ cm. Inedit

IV.2. Fusaiolă (fig. 201/7). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,16 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu nisip, arderea neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu-închis. Forma bitronconică. $H = 2,4$ cm, $D_{\text{max}} = 2,5$ cm, $D_{\text{orif.}} = 0,7-0,9$ cm. Inedit

IV.3. Fusaiolă (fig. 201/5). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,32 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu deschis la cenușiu-închis. Forma bitronconică. $H = 2,5$ cm, $D_{\text{max}} = 3,1$ cm, $D_{b1} = 1,7$ cm, $D_{b2} = 1,8$ cm, $D_{\text{orif.}} = 1,1$ cm. Inedit

IV.4. Fusaiolă (fig. 201/14). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,34 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea neuniformă și incompletă, culoarea cafeniu-deschisă. Forma sferică. $H = 1,9$ cm, $D_{\text{orif.}} = 0,5$ cm. Inedit

IV.5. Fusaiolă, fragment (fig. 201/1). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,38 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu deschis la cenușiu închis. Forma bitronconică. $H = 3,9$ cm, $D_{\text{max}} = 3,3$ cm, $D_b = 1,8$ cm, $D_{\text{orif.}} = 1$ cm. Inedit

IV.6. Fusaiolă (fig. 201/11). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,39 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma bitronconică. $H = 2,4$ cm, $D_{\text{max}} = 2,6$ cm, $D_b = 1,3$ cm, $D_{\text{orif.}} = 0,6$ cm. Inedit

IV.7. Fusaiolă (fig. 201/16). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,39 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma cilindrică. $H = 2,3$ cm, $D_{\text{max}} = 2,7$ cm, $D_{b1} = 2$ cm, $D_{b2} = 2,1$ cm, $D_{\text{orif.}} = 0,4$ cm. Inedit

IV.8. Fusaiolă (fig. 201/12). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,42 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma bitronconică. $H = 3,9$ cm, $D_{\text{max}} = 2,5$ cm, $D_b = 1,4$ cm, $D_{\text{orif.}} = 0,5$ cm. Inedit

IV.9. Fusaiolă (fig. 201/8). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,48 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la negru. Forma bitronconică. $H = 2,1$ cm, $D_{\text{max}} = 3,4$ cm, $D_b = 2$ cm, $D_{\text{orif.}} = 0,9$ cm. Inedit

IV.10. Fusaiolă (fig. 201/15). Secțiunea 6/2011-2012 adâncimea 0,55 m. Confectionată

nată din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu închis. Forma tronconică. $H = 2$ cm, $D_{b1} = 3,1$ cm, $D_{b2} = 2,1$ cm, $D_{orif.} = 0,6$ cm. Inedit

IV.11. *Fusaiolă* (fig. 201/6). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,86 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu închis. Forma bitronconică. $H = 2,9$ cm, $D_{max} = 3,1$ cm, $D_b = 1,4$ cm, $D_{orif.} = 0,7$ cm. Inedit

IV.12. *Fusaiolă* (fig. 201/2). Secțiunea 7/2013, adâncimea 0,34 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea neuniformă și incompletă, culoarea cenușiu închisă cu pete negre. Forma sferică. $H = 3,5$ cm, $D_{max} = 3$ cm, $D_b = 2,5$ cm. Inedit

IV.13. *Fusaiolă* (fig. 201/4). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,90 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu închis. Forma bitronconică. $H = 2,1$ cm, $D_{max} = 5$ cm, $D_b = 1,1$ cm, $D_{orif.} = 1$ cm. Inedit

IV.14. *Fusaiolă* (fig. 201/9). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,60 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu închis. Forma bitronconică. $H = 4$ cm, $D_{max} = 3,7$ cm, $D_b = 0,8$ cm, $D_{orif.} = 0,7$ cm. Inedit

IV.15. *Fusaiolă* (fig. 201/10). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,60 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu închis. Forma bitronconică. $H = 3,3$ cm, $D_{max} = 3,8$ cm, $D_b = 1,5$ cm, $D_{orif.} = 0,5$ cm. Inedit

IV.16. *Fusaiolă* (fig. 201/3). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,60 m. Confectionată

din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu închis. Forma bitronconică. $H = 2,6$ cm, $D_{max} = 4,0$ cm, $D_b = 2,7$ cm, $D_{orif.} = 1$ cm. Inedit

IV.17. *Fusaiolă* (fig. 187/1). Construcția nr. 10. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea oxigenată, culoarea cafeniu-gălbui. Forma tronconică. $H = 2,60$ cm, $D_{b1} = 3$ cm, $D_{b2} = 2,2$ cm, $D_{orif.} = 0,7$ cm. Inedit

IV.18. *Fusaiolă*, fragment (fig. 180/1). Secțiunea 7/2013, groapa nr. 29. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cărămiziu-deschis la cenușiu. Forma tronconică. $D_b = 3,5$ cm, $H = 2$ cm, $D_{orif.} = 0,4$ cm. Inedit

IV.19. *Mărgică* (fig. 178/1). Secțiunea 6/2011-2012, groapa 27. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea neuniformă și incompletă, culoarea cărămiziu deschisă. Forma sferică. $H = 1,5$ cm, $D_{max} = 1,9$ cm, $D_{orif.} = 1$ cm. Inedit

IV.20. *Mărgică* (fig. 178/2). Secțiunea 6/2011-2012, groapa 27. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea neuniformă și incompletă, culoarea cărămiziu deschisă și gălbui. Forma sferică. $H = 1,4$ cm, $D_{max} = 1,7$ cm, $D_{orif.} = 0,4-0,8$ cm. Inedit

IV.21. *Fisă* (fig. 200/13). Secțiunea 7/2013, adâncimea 0,16 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu nisip și șamotă fine măcinată, arderea neuniformă și incompletă, culoarea cafenie deschisă cu pete negre. Partea exterioară e marcată de un șir de adâncituri/împunsături. Forma aplatizată. $Gr = 1,1$ cm, $D = 3$ cm. Inedit

Piese din pastă sticloasă

V.1. *Mărgică*, fragment (fig. 192/17). Secțiunea 7/2013, bordeiul nr. 1. Confectionată din pastă sticloasă „cu ochi”. Culoarea albastră. $H = 1$ cm. Inedit

SAHARNA „LA ȘANT”

I. Piese din metal

I.1. *Lamă de cuțit* (fig. 226/1). Secțiunea 7/2015, adâncimea 0,6 m. Confectionată din fier. Forma – cu muchia curbă. $H=12,5$ cm, $L=1,7$ cm, $Gr.=0,2-0,5$ cm. Peduncul de înmănușare. Cu $L=3,4$ cm. Inedit

I.2. *Lamă de cuțit* (fig. 226/2). Secțiunea 7/2015, adâncimea 0,16 m. Confectionată din fier. Forma – cu muchia curbă. $H=6$ cm, $L=1,5$ cm, $Gr.=0,2-0,4$ cm. Peduncul de înmănușare cu $L=1,6$ cm. Inedit

I.3. *Psalie* (fig. 226/3). Secțiunea 6/2015, adâncimea 0,12 m. Confectionată dintr-o bară de fier rectangulară în secțiune, cu dimensiunile de $0,8 \times 0,5$ cm. $H=10$ cm. Capelele psaliei sunt îndoite și aplatizate. Psalia are tija lătită la mijloc și este prevăzută cu două orificii cu $D=0,8$ cm, amplasate la distanța de 0,7 cm unul față de altul. Inedit

II. Piese din os și corn

II.1. *Corn prelucrat* (fig. 225/8). Secțiunea 6/2015, adâncimea 0,6 m. $H=10,5$ cm, $L=1,5-2,4$ cm, $Gr=2,5$ cm. Pe suprafață sunt redate incizii. Inedit

II.2. *Pendantiv* (fig. 226/4). Secțiunea 6/2015, adâncimea 0,64 m. Confectionat din colte de animal. $H=6,5$ cm, $Gr.=0,3-0,7$ cm. Inedit

III. Piese din piatră

III.1. *Cute* (fig. 226/6). Secțiunea 7/2015, adâncimea 0,55 m. Confectionată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. $H_{\max}=8,5$ cm, $L_{\max}=6,5$ cm, $Gr_{\max}=4,4$ cm. Inedit

III.2. *Cute* (fig. 226/7) Secțiunea 6/2015, adâncimea 0,09 m. Confectionată din piatră de râu. Forma – quasielipsoidală. $H_{\max}=8,5$ cm, $L_{\max}=8$ cm, $Gr_{\max}=3,5$ cm. Inedit

III.3. *Cute* (fig. 226/9). Secțiunea 6/2015, adâncimea 0,50 m. Confectionată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. $H_{\max}=8,2$ cm, $L_{\max}=4,5$ cm, $Gr_{\max}=2,5$ cm. Inedit

III.4. *Cute* (fig. 226/10). Secțiunea 8/2015, adâncimea 0,18 m. Confectionată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. $H_{\max}=8,5$ cm, $L_{\max}=4,1$ cm, $Gr_{\max}=2,5$ cm. Inedit

III.5. *Lustruitoare* (fig. 226/10). Secțiunea 6/2015, adâncimea 0,55 m. Confectionată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. $H_{\max}=4,7$ cm, $L_{\max}=4,2$ cm, $Gr_{\max}=2,8$ cm.

III.6. *Lustruitoare* (fig. 226/11). Secțiunea 6/2015, adâncimea 0,11 m. Confectionată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. $H_{\max}=5,5$ cm, $L_{\max}=4,2$ cm, $Gr_{\max}=2,4$ cm. Inedit

III.7. *Lustruitoare* (fig. 226/12). Secțiunea 7/2015, adâncimea 0,47 m. Confectionată din piatră de râu. Forma – elipsoidală. $H_{\max}=5,5$ cm, $L_{\max}=5$ cm, $Gr_{\max}=3$ cm. Inedit

III.8. *Semifabricat* (fig. 226/13). Secțiunea 6/2015, adâncimea 0,40 m. Confectionat din piatră de calcar. Forma în plan – circulară. $D=3,2$ cm, $Gr_{\max}=2,5$ cm. Pe una din laturi are o cavitate cu $D=0,6 \times 0,4$ cm și adâncimea de 0,2 cm. Inedit

III.9. *Semifabricat* (fig. 226/14). Secțiunea 6/2015, adâncimea 0,45 m. Confectionat din piatră de calcar. Forma în plan – circulară. $D=3$ cm, $Gr_{\max}=1,8$ cm. Pe una din laturi are o cavitate cu $D=0,5 \times 0,4$ cm și adâncimea de 0,2 cm. Inedit

III.10. *Semifabricat* (fig. 226/15). Secțiunea 7/2015, adâncimea 0,3 m. Confectionat din piatră de calcar. Forma în plan – circulară. $D=2,2$ cm, $Gr_{\max}=1,4$ cm. Pe una din laturi are o cavitate cu $D=0,4$ cm și adâncimea de 0,1 cm. Inedit

IV. Piese din lut

IV.1. *Fusaiolă* (fig. 201/7). Secțiunea 6/2011-2012, adâncimea 0,1 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-închis la cafeniu. Forma – bitronconică. $H=3$ cm, $D_b=1,6$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_{\max}=4$ cm, $D_{\text{orf}}=1$ cm. Inedit

ALTE SITURI DIN MICROZONA SAHARNA

Stohnaia III

I.1. *Lamă de cuțit*, fragment (fig. 236/13). Secțiunea 1, „zid”, adâncimea 1,25 m. Confectionată din fier. Are un capăt răsucit în formă de cilindru. $H=4,3$ cm, $L=1,2$ cm, $Gr=0,1$ cm. Inedit.

Stohnaia VI

II.1. *Fusaolă*, fragment (fig. 238/2). Descoperire fortuită. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cafeniu-deschis. Forma – bitronconică. $H=2,7$ cm, $D_b=1,7$ cm, $D_b=1,9$ cm, $D_{max}=3,2$ cm, $D_{orf}=0,5$ cm. Inedit.

II.2. *Cute* (fig. 238/1). Descoperire fortuită. Confectionată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. $H_{max}=10,5$ cm, $L_{max}=3$ cm, $Gr_{max}=2,8$ cm. Inedit.

Saharna „Pădure”

III.1. *Psalie* (fig. 140/19). Descoperire fortuită. Confectionată dintr-o bară de fier pătrată în secțiune, cu $L=0,5$ cm. $H=11,5$ cm. Psalia are tija lătită la mijloc și este prevăzută cu două orificii cu $D=0,7$ cm, amplasate la distanța de 1,7 cm unul față de altul. Inedit.

III.2. *Nasture* (fig. 240/20). Descoperire fortuită. Confectionat din bronz. Discul are $D=2,2$ cm și $Gr.=0,2$ cm. Marginea discului prezintă mici deteriorări. Pe partea interioară este prevăzută cu o tortiță de fixare. Inedit.

III.3. *Piron* (fig. 240/21). Descoperire fortuită. Confectionată dintr-o bară de bronz rectangulară în secțiune ($0,4 \times 0,5$ cm). Capul este lătit în forma literei „T”. Floarea are o formă circulară cu $D=1,6$ cm. $H=2,5$ cm. Inedit.

Saharna „La Șant” I

IV.1. *Cute* (fig. 253/1). Secțiunea 1, „zid”, adâncimea 0,40 m; Confectionată din piatră de râu. Forma – quasi-paralelipipedică. $H_{max}=10,5$ cm, $L_{max}=2,9$ cm, $Gr_{max}=1,9$ cm. Inedit.

IV.2. *Cute* (fig. 253/2). Secțiunea 1, „zid”, adâncimea 0,7 m; $N=0,1$ m, $W=0,69$ m. Confectionată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. $H_{max}=10,9$ cm, $L_{max}=7,8$ cm, $Gr_{max}=3,8$ cm. Inedit.

IV.3. *Cute* (fig. 253/3). Secțiunea 1, „zid”, adâncimea 0,7 m; $N=0,06$ m, $W=0,7$ m. Confectionată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. $H_{max}=8,8$ cm, $L_{max}=6,5$ cm, $Gr_{max}=2,5$ cm. Inedit.

IV.4. *Pintaderă* (fig. 253/4). Secțiunea 1, „zid”, adâncimea 0,67 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cafeniu-deschis. Forma – discoidală. Este prevăzută un mâner perforat, care nu s-a păstrat. Partea activă este ornamentată cu un decor plastic în forma unei spirale a cărei centru coincide cu mijlocul piesei. Spirala este desfășurată în sensul acelor de ceasornic. Decorul este unul pozitiv cu adâncimea de cca 0,03-0,04 cm. $D=7,9$ cm, $Gr_{max}=1,5$ cm. Inedit.

Saharna „Rude”

V.1. *Ștanță pentru ornamentarea ceramicii*, fragment (fig. 256/1). Descoperire fortuită. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cafeniu-deschis. Forma – circulară (?). $D=5,1$ cm, $Gr.=0,3-0,9$ cm. Inedit.

V.2. *Rondelă*, semifabricat (fig. 256/2). Descoperire fortuită. Confectionată dintr-un perete de vas modelată din pastă de lut

cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma – ovală în plan. $D_1=5$ cm, $D_2=5,6$ cm, Gr.=0,7 cm. Inedit.

V.3. *Fisă*, fragment (fig. 256/3). Descoperire fortuită. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cafeniu. Forma – ovală în plan. $D_1=2$ cm, $D_2=2,65$ cm, Gr.=0,5-1 cm. Inedit.

V.4. *Piatră de râșniță* (fig. 256/11). Descoperire fortuită. Confecționată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. $H_{max}=9,4$ cm, $L_{max}=9,2$ cm, $Gr_{max}=4,5$ cm. Inedit.

V.5. *Piatră de râșniță*, fragment (fig. 256/10). Descoperire fortuită. Confecționată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. $H_{max}=9,5$ cm, $L_{max}=7,2$ cm, $Gr_{max}=3,6$ cm. Inedit.

V.6. *Piatră de râșniță* (fig. 256/9). Descoperire fortuită. Confecționată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. $H_{max}=10$ cm, $L_{max}=9$ cm, $Gr_{max}=3,5$ cm. Inedit.

V.7. *Piatră de râșniță*, fragment (fig. 256/8). Descoperire fortuită. Confecționată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. $H_{max}=6$ cm, $L_{max}=8,5$ cm, $Gr_{max}=5,5$ cm. Inedit.

V.8. *Cute*, fragment (fig. 256/4). Descoperire fortuită. Inedită. Confecționată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. $H_{max}=4$ cm, $L_{max}=3,8$ cm, $Gr_{max}=2,5$ cm.

V.9. *Cute* (fig. 256/7). Descoperire fortuită. Confecționată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. $H_{max}=11$ cm, $L_{max}=4,3$ cm, $Gr_{max}=3$ cm. Inedit.

V.10. *Lamă* (fig. 256/6). Descoperire fortuită. Confecționată din silex. $H_{max}=6$ cm, $L_{max}=2,2$ cm, $Gr_{max}=1,5$ cm. Inedit.

V.11. *Gratoar* (fig. 256/5). Descoperire fortuită. Este lucrat pe un nucleu de silex. Partea activă prezintă rețușe denticulate. $H_{max}=5,2$ cm, $L_{max}=3,6$ cm, $Gr_{max}=2,5$ cm. Inedit.

Saharna Nouă I

VI.1. *Cute*, fragment (fig. 259/1). Descoperire fortuită. Confecționată din piatră de râu. Forma – quasi-paralelipipedică. $H_{max}=10,5$ cm, $L_{max}=3,2$ cm, Gr.=1-3 cm. Inedit.

Saharna „Gura Hulboacei”

VII.1. *Rondelă* (fig. 264/1). Descoperire fortuită. Confecționată pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma – cilindrică. $H=1$ cm, $D_{max}=5,5$ cm, $D_{orf}=0,6$ cm. Inedit.

VII.2. *Piatră de râșniță* (fig. 264/3). Descoperire fortuită. Confecționată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. $H_{max}=9,5$ cm, $L_{max}=8,2$ cm, $Gr_{max}=7$ cm. Inedit.

VII.3. *Cute*, fragment (fig. 264/2). Descoperire fortuită. Confecționată din piatră de râu. Forma – quasi-elipsoidală. $H_{max}=10$ cm, $L_{max}=5$ cm, $Gr_{max}=3,6$ cm. Inedit.

BIBLIOGRAFIE

- Adamescu 2011:** A. Adamescu, Descoperiri din prima epocă a fierului în așezarea de la Suceveni-Stoborăni, jud. Galați. Peuce s.n. IX , 2011, 377-436.
- Ailincăi 2013:** S.-C. Ailincăi, Începuturile epocii fierului în Dobrogea. Cercetările arheologice de la Revărsarea, Isaccea, jud. Tulcea (Brăila 2013).
- Ailincăi 2015:** S.-C. Ailincăi, Trăind cu morții. Însmormântările în așezările de la începutul epocii fierului între Balcani, Tisa și Nistru (Cluj-Napoca: Editura Academia Română. Centrul de Studii Transilvănene 2015).
- Ailincăi, Constantinescu 2008:** S.-C. Ailincăi, M. Constantinescu, O groapă cu oseminte umane descoperită în așezarea culturii Babadag de la Enisala-Palanca. In: (Eds. S. Ailincăi, C. Micu, F. Mihail) Omagiu lui Gavrilă Simion la 80-a aniversare (Tulcea 2008), 121-131.
- Ailincăi et al. 2004-2005:** S. Ailincăi, A. Nicic, G. Jugănar, C. Dobrinescu, Considerații privind realizarea decorului imprimat pe ceramica din prima epocă a fierului din spațiul nord-vest pontic. Pontica XXXVII-XXXVIII, 2004-2005, 112-130.
- Ailincăi et al. 2005-2006:** S.-C. Ailincăi, G. Jugănar, Al. Țârlea, M. Vernescu, Early Iron Age Complexes with Human Remains from the Babadag Settlement. Peuce S.N. 3-4, 2007, 77-108.
- Ailincăi, Mirițoiu, Soficaru 2003:** S.-C. Ailincăi, N. Mirițoiu, A. Soficaru, O groapă cu oseminte umane atribuită culturii Babadag descoperită în nivelul precolonial de la Orgame (com. Jurilovca, jud. Tulcea. ArhMold 26, 2003, 307-324.
- Ailincăi, Topoleanu 2003:** S.-C. Ailincăi, F. Topoleanu, Noi complexe cu oseminte umane în așezarea de tip Babadag de la Niculițel „Cornet”. Peuce S.N. 1, 2003, 45-50.
- Alexandrescu 1980:** A.D. Alexandrescu, La nécropole gète de Zimnicea. Dacia N.S. XXIV, 1980, 19-126.
- Alexandrescu, Pop 1970:** D. Alexandrescu, I. Pop, Sondajele de la Brașov-Pățitel. MCA IX, 1970, 161-165.
- Arnăut 2000:** T. Arnăut, Așezarea fortificată „Saharna Mare” – raion Rezina. In: (Red. M. Iacob, E. Oberländer-Târnoveanu, Fl. Topoleanu) Istro-Pontica, Muzeul Tulcean la 50-a aniversare (Tulcea 2000), 93-104.
- Arnăut 2003:** T. Arnăut, Vestigii ale sec. VII-III a. Chr. în spațiul de la răsărit de Carpați (Chișinău 2003).
- Arnăut 2014:** T. Arnăut, Spații sacre și practici funerare din mileniul I a. Chr. în arealul carpato-balcanic (Chișinău 2014).
- Arnăut, Bercu, Matveev 2004:** T. Arnăut, V. Bercu, S. Matveev, Așezarea halstattiană de la Saharna „Dealul Mănăstirii”. In: Tracians and circumpontics world. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology, Chișinău-Vadul lui Vodă, 6-11 september 2004, I (Chișinău 2004), 263-284.

- Arnăut, Ursu-Naniu 2008:** T. Arnăut, R. Ursu-Naniu, Stolniceni – a new aspect of the funerary ritual at the Getic populations. In: *Funerary Practices in Central and Eastern Europe* (10th c. BC - 3rd c. AD) (Brăila-Braşov 2008), 31-40.
- Bazarciuc 1981:** V.V. Bazarciuc, Tezaurul geto-dacic de la Buneşti, jud. Vaslui. SCIVA 32, 4, 1981, 563-570.
- Bazarciuc 1983:** V.V. Bazarciuc, Cetatea geto-dacică de la Buneşti, jud. Vaslui. SCIVA 34, 3, 1983, 249-273.
- Bazarciuc 1983a:** V.V. Bazarciuc, Cetatea geto-dacică de la Buneşti, jud. Vaslui. In: MCA, XV (Bucureşti 1983), 211-217.
- Bazarciuc 1987:** V.V. Bazarciuc, Noi descoperiri în cetatea geto-dacică de la Buneşti (jud. Vaslui), SCIVA 38, 1, 1987, 33-39.
- Bubulici 1993:** V. Bubulici, Repertoriul monumentelor arheologice din Republica Moldova. Raionul Floreşti (Chişinău 1993). Arhiva MNIM, nr. inv. 22.
- Bujna 2003:** J. Bujna, Spony z keltských hrobov bez výzbroje z územia Slovenska (Typo-vo-chronologické triedenie LT B- a C1 spôn). Slovenská Archeológia 51/1, 2003, 39-108.
- Cebotarenco 1997:** Gh.T. Cebotarenco, Cetatea hallstattiană târzie de al Hârtopul Mare. In: *Vestigii arheologice din Moldova* (Chişinău 1997), 211-220.
- Ciobotaru 2014:** V. Ciobotaru, Aspecte geologice generale. In: I. Niculiţă, A. Nicic, Aşezarea şi necropola din prima epocă a fierului Saharna-Ţiglău (Chişinău 2014), 11-13.
- Čičikova 1972:** M. Čičikova, Nouvelles données sur la culture Thrace de l'époque du Hallstatt en Bulgarie du Sud. In: *Thracia, I* (Serdicae 1972), 79-100.
- Chirica, Boghian 2003:** V. Chirica, D. Boghian, Arheologia preistorică a lumii (vol. I, Paleolitic-Mezolitic; vol. II, Neolitic-Eneolitic), Bibliotheca Arhaeologica Iassiensis, XII (Iaşi: Ed. Helios 2003).
- Crăciunescu 1996 :** G.G. Crăciunescu. La culture Basarabi dans le sud-ouest de l'Olténie. In: *Der Basarabi-Komplex in Mittel- und Südosteuropa. Kolloquium in Drobeta-Turnu Severin* (7.-9. November 1996) (Bukarest 1996), 79-92.
- Crişan 1969:** I.H. Crişan, Ceramica daco-getică (Bucureşti 1969).
- Dergačev 2002:** V. Dergačev, Die äneolithischen und bronzezeitlichen Metallfunde aus Moldavien. PBF XX/9 (Stuttgart 2002).
- Dietrich, Dietrich 2007:** L. Dietrich, O. Dietrich, Alte und neue Bronzefunde aus Rotbav, „La Pârâuţ“. Materiale şi Cercetări Arheologice s.n. 3, 2007, 89-102.
- Dietrich 2014:** L. Dietrich, Die mittlere und späte Bronzezeit und die ältere Eisenzeit in Südossteienbürgen aufgrund der Siedlung von Rotbav. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Band 248 (Bonn: Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH 2014).
- Eibner 1996:** A. Eibner, Die Bedeutung der Basarabi-Kultur in der Entwicklung des Ost-hallstattkreises. In: *Der Basarabi-Komplex in Mittel- und Südosteuropa. Kolloquium in Drobeta-Turnu Severin* (7.-9. November 1996) (Bukarest 1996), 79-92.
- Fehér 1934:** G. Fehér, Mogilni nahodki ot „Mumdžilar“. In: *Izvestiâ na Bălgarskiâ Arheologičeski Institut, VIII* (Sofia 1934).

- Fidelschi 2015:** S. Fidelschi, Cultura Černoles în perioada sec. al X-lea - prima jumătate a sec. al VIII-lea a. Chr. Autoreferatul tezei de doctorat (Chișinău 2015).
- Florescu 1969:** A.C. Florescu, Așezărea Noua II de la Piatra Neamț-”Steagul Roșu” (Ciri-tei). *Memoria Antiquitatis* 1, 1969, 83-92.
- Florescu, Florescu 2005:** A. Florescu, M. Florescu, Cetățile traco-getice din secolele VI-III a. Chr. de la Stânțești (jud. Botoșani) (Târgoviște 2005).
- Gebhard 1989:** R. Gebhard, Der Glasschmuck aus dem Oppidum von Manching. Die Ausgrabungen in Manching, 11 (Stuttgart 1989).
- Gedl 1983:** M. Gedl, Die Nadeln in Polen, I. PBF XIII/7 (Stuttgart 1983).
- Haheu 1993:** V. Haheu, Repertoriul monumentelor arheologice din Republica Moldova. Raionul Șoldănești (Chișinău 1993). *Arhiva MNIM*, nr. inv. 38.
- Haheu 1998:** V. Haheu, Cercetări arheologice la cetatea traco-getică Alcedar – La Cordon din raionul Șoldănești. *Revista Arheologică* 2, 1998, 111-135.
- Hänsel 1976:** B. Hänsel, Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau. Beitr. Ur- u. Frühgesch. Arch. Mittelmeer-Kulturräum 16-17 (Bonn 1976).
- Hänsel 1984:** B. Hänsel, Kastanas. Ausgrabungen in einem Siedlungshügel der Bronze- und Eisenzeit Makedoniens 1975-1979. Die handgemachte Keramik. Schichten 19 bis 1, Bd. 3, Tafeln (Berlin 1984).
- Hänsel 1989:** B. Hänsel, Kastanas. Ausgrabungen in einem Siedlungshügel der Bronze- und Eisenzeit Makedoniens 1975-1979. Die Grabung und der Baubefund (Berlin 1989).
- Hartuche 1972:** N. Hartuche, Un nou aspect cultural de la sfârșitul epocii bronzului la Dunărea de Jos. *Pontica* V, 1972, 59-77.
- Hartuche 1973:** N. Hartuche, Contribuții la cunoașterea epocii bronzului în jud. Brăila. *SCIV* 24/1, 1973, 15-26.
- Horedt 1974:** K. Horedt, Befestigte Siedlungen der Spätbronze- und der Hallstattzeit im Innerkarpatischen Rumänien. In: *Symposium zur Problemen der jüngeren Hallstattzeit in Mitteleuropa* (Bratislava 1974), 205-228.
- Jugănaru 2005:** G. Jugănaru, Cultura Babadag, I (Constanța 2005).
- Iconomu 1981-1982:** C. Iconomu, Cercetările arheologice de la Curteni-Dealul Viei și Dealul Pietrărie (jud. Vaslui). *Cercetări Istorice XII-XIII*, 1981-1982, 127-192.
- Iconomu 1996:** C. Iconomu, Cercetările arheologice din cetatea hallstattiană de la Pocrea-ca – Iași. *ArhMold XIX*, 1996, 21-56.
- Iconomu 1997:** C. Iconomu, Unele rezultate și probleme privind evoluția triburilor trace din prima epocă a fierului în conformitate cu cercetările arheologice din județul Iași. In: *Premier Age du Fer aux bouches du Danube et dans les Régions autour de la Mer Noir*, Actes du Colloque International, Tulcea, septembre 1993 (Tulcea 1997), 125-137.
- Ionesi et al. 2005:** L. Ionesi, B. Ionesi, V. Ionesi, Al. Lungu, V. Roșca, Sarmațianul mediu și superior de pe Platforma Moldovenească (București: Ed. Academiei Române 2005).
- Irimia 2003:** M. Irimia, Den Grabritus und die Grabrituale der Babadag-Kultur – Gemeinschaften betreffend. *Thracica* 15, 2003, 251-268.

- Irimia 2011:** M. Irimia, Depozitul de piese de făurărie de la Țibrinu (com. Mircea Vodă, jud. Constanța), 1997-1998. Pontica XLIV, 2011, 23-68.
- Irimia, Conovici 1989:** M. Irimia, N. Conovici, Așezarea getică fortificată de la Satu Nou – „Valea lui Voicu” (com. Oltina, jud. Constanța). Thraco-Dacica X, 1989, 115-154.
- Irimia, Custurea, Cliante 2005:** M. Irimia, G. Custurea, T. Cliante, Aliman, com. Aliman, jud. Constanța. In: Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2004 (București 2005), 55-56.
- Istoria Moldovei 2010:** Istoria Moldovei. Epoca preistorică și antică (până în sec. V) (Chișinău 2010).
- Istoria Românilor 2010:** Istoria românilor, vol. I (București 2010).
- Kašuba 2008a:** M. Kašuba, Materiale ale culturii Șoldănești în bazinul Nistrului de Mijloc – observații preliminare. Tyragetia s.n. II/1, 2008, 37-50.
- Kašuba 2008b:** M. Kašuba, Despre depunerile de oseminte umane în așezările hallstattiene timpurii (sec. X-IX a. Chr.) cultura Saharna în regiunea Nistrului de Mijloc (spațiul nord-vest pontic). In: (Eds. S. Ailincăi, C. Micu, F. Mihail) Omagiu lui Gavrilă Simion la 80-a aniversare (Tulcea 2008), 106-120.
- Kašuba 2014:** M. Kašuba, Necropola Saharna I (Țiglău) și locul ei în studierea practicilor funerare ale comunităților culturii Saharna (în baza rezultatelor cercetărilor efectuate de G.D. Smirnov și G.P. Sergeev în anul 1950). In: I. Niculiță, A. Niciu, Așezarea și necropola din prima epocă a fierului Saharna-Țiglău (Chișinău 2014), 127-156, 399-422.
- Kašuba, Haheu, Levițki 2000:** M. Kašuba, V. Haheu, O. Levițki, Vestigii traco-getice pe Nistrul Mijlociu (București 2000).
- Koppenhöfer 1997:** D. Koppenhöfer, Troia VII – versuch einer Zusammenschau einschliesslich der Ergebnisse des Jahres 1995. Studia Troica 7, 1997, 295-353.
- László 1972:** A. László, O așezare hallstattiană de la Cozia (jud. Iași). ArhMold VII, 1972, 207-224.
- László 1976:** A. László, Über den Ursprung und die Entwicklung der frühhallstattzeitlichen Kulturen in der Moldau. Thraco-Dacica I, 1976, 89-98.
- László 1994:** A. László, Începuturile epocii fierului la est de Carpați (București 1994).
- László 1997:** A. László, Despre originea, evoluția și cronologia primei epoci a fierului la Dunărea de Jos. In: Premier Age du Fer aux bouches du Danube et dans les Regions autour de la Mer Noir (Actes du Colloque International, Septembre, Tulcea 1993) (Tulcea 1997), 77-84.
- László 2006:** A. László, Sur les coutumes funéraires des populations du Bas-Danube au début de l'Âge du Fer. In: Pratiques funéraires et manifestations de l'identité culturelle (Âge du Bronze et Âge du Fer), Actes du IVe Colloque International d'Archéologie Funéraire, Tulcea 2000 (Tulcea 2006), 105-116.
- Lazăr 2005:** S. Lazăr, Cultura Vârtop în Oltenia (Craiova 2005).
- Lazăr 2011:** S. Lazăr, Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României (Craiova: Editura Universitaria 2011).

- Levinschi 2001:** A. Levinschi, Date preliminare privind datarea complexelor fortificației getice „Saharna-La Revichin”. *Tyragetia* X, 2001, 103-116.
- Levinschi 2004:** A. Levinschi, Fortificația getică „Saharna - La Revichin” (cercetările din anii 2000-2002). In: *Cercetări arheologice în Republica Moldova (2000-2003)* (Chișinău 2004), 64-80
- Levinschi, Covalenco, Abâzov 2002:** A. Levinschi, S. Covalenco, E. Abâzov, Fortificația getică „Saharna-La Revichin” – sistemul defensiv. *Tyragetia* XI, 2002, 41-48.
- Levinschi, Șcipachin, Dulea 1999:** A. Levinschi, O. Șcipachin, G. Dulea, Rezervația istorico-naturală „Saharna” – primele investigații. *Tyragetia* VIII, 1999, 51-68.
- Levinschi, Șcipachin, Negură 2000:** A. Levinschi, O. Șcipachin, M. Negură, Complexele locative din fortificația getică „Saharna-La Revechin”. *Tyragetia* IX, 2000, 87-100.
- Levițki 1993:** O. Levițki, Repertoriul monumentelor arheologice din Republica Moldova. Raionul Rezina (Chișinău 1993). *Arhiva MNIM*, nr. inv. 33.
- Levițki 1994a:** O. Levițki, Grupul Holercani-Hanska. Aspectul pruto-nistrean al complexului hallstattian timpuriu cu ceramică incizată. In: *Relation thraco-illyro-helleniques* (București 1994), 219-256.
- Levițki 1994b:** O. Levițki, Cultura hallstattului canelat la răsărit de Carpați (București 1994).
- Levițki 2010:** O. Levițki, Cultura Tămăoani-Holercani-Hanska. In: *Istoria Moldovei. Epoca preistorică și antică (până în sec. V)* (Chișinău 2010), 338-339.
- Mareș et al. 2007-2008:** I. Mareș, A. László, B. Niculică, M. Ignat, La plastique zoomorphe et anthropomorphe de l’habitat hallstattien ancien de Siret (dép. de Suceava). *Studia antiqua et archaeologica XIII-XIV*, 2007-2008, 81-111.
- Mateescu, Babeș 1968:** C. Mateescu, M. Babeș, Cercetări arheologice și săpături de salvare la Fântânele. *SCIV* 19/2, 1968, 283-291.
- Mateevici 2007:** N. Mateevici, Amforele grecești în mediul barbar din nord-vestul Pontului Euxin în sec. VI - începutul sec. II a. Chr. (Chișinău 2007).
- Mateevici 2015:** N. Mateevici, Distribution of Greek amphorae at the fortifications from Saharna micro-zone. In: (Eds. A. Zanoci, P. Ettel, M. Băț) *Fortified sites from the 1st millennium BC in Central and South-Eastern Europe. Materials of the Moldovan-Romanian-German Colloquium (Saharna, July 24th-26th, 2014)* (Chișinău 2015),
- Mateevici, Zanoci 2009:** N. Mateevici, A. Zanoci, Informații preliminare privind importurile amforistice grecești la cetatea getică Saharna Mare. In: (Eds. A. Zanoci, T. Arnăut, M. Băț) *Studia Archeologiae et Historiae Antiquae. Doctissimo viro Scientiarum Archeologiae et Historiae Ion Niculiță, anno septuagesimo aetatis suae, dedicatur* (Chișinău 2009), 197-203.
- Medović 1988:** P. Medović, Kalakača. Naselje ranođ gvozdenođ doba (Novi Sad 1988).
- Morintz 1978:** S. Morintz, Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii. Vol. I. Epoca bronzului carpato-balcanic (București 1978).
- Morintz 1987:** S. Morintz, Noi date și probleme privind perioadele hallstattiană timpurie și mijlocie în zona istro-pontică (cercetările de la Babadag). *Thraco-Dacica* 8/1-2, 1987, 39-72.

- Morintz, Roman 1969:** S. Morintz, P. Roman, Un nou grup hallstattian timpuriu în sud-vestul României – Insula Banului. SCIV 3, 20, 1969, 393-423.
- Moscalu 1983:** Em. Moscalu, Ceramica traco-getică (București 1983).
- Németi 1989:** I. Németi, Necropola Latène de la Pișcolt, jud. Satu Mare. II. Thraco-Dacica 10, 1989, 75-114.
- Nicic 2008:** A. Nicic, Interferențe cultural-cronologice în nord-vestul Pontului Euxin la finele mil. II - începutul mil. I a. Chr. (Chișinău 2008).
- Nicic, Băț 2009:** A. Nicic, M. Băț, Noi date și considerații privind plastica antropomorfă din arealul culturii Cozia-Saharna. In: (Eds. A. Zancoci, T. Arnăuț, M. Băț) *Studia Archaeologiae et Historiae Antiquae. Doctissimo viro Scientiarum Archaeologiae et Historiae Ion Niculiță, anno septuagesimo aetatis suae, dedicatur* (Chișinău 2009), 87-94.
- Niculiță 2004:** I. Niculiță, Thraco-getica. Studii și materiale (Chișinău 2004).
- Niculiță, Arnăuț 2004:** I. Niculiță, T. Arnăuț, Cult Constructions in the Balkan-Carpathian-Pontic Space in the First Millennium B.C. In: *Aspects of Spiritual Life in South East Europe from Prehistory to the Middle Ages* (Iași 2004), 71-88.
- Niculiță, Arnăuț, Zancoci 2004:** I. Niculiță, T. Arnăuț, A. Zancoci, Cetățile traco-getice din zona Nistrului Mijlociu. In: *Daco-Geții, 80 de ani de cercetări arheologice sistematice la cetățile dacice din Munții Orăștiei* (Deva 2004), 193-218.
- Niculiță, Arnăuț, Zancoci 2007:** I. Niculiță, T. Arnăuț, A. Zancoci, Cercetări arheologice la Saharna Mică. In: *Studia in honorem Florea Costea* (Brașov 2007), 83-124.
- Niculiță, Matveev, Potângă 1999:** I. Niculiță, S. Matveev, Ed. Potângă, Cetatea traco-getică Potârca. In: *Cercetări arheologice în aria nord-tracă*, vol. III (București 1999), 279-343.
- Niculiță, Nicic 2002:** I. Niculiță, A. Nicic, Rezultatele cercetărilor periegetice la situl traco-getic Saharna Mare. *Карпатика* 15, 2002, 66-84.
- Niculiță, Nicic 2008:** I. Niculiță, A. Nicic, Habitatul din prima epocă a fierului de la Saharna-Țiglău. Considerații preliminare. *Tyragetia*, s.n. 1, vol. II [XVII], 2008, 205-232.
- Niculiță, Nicic 2011:** I. Niculiță, A. Nicic, Practici funerare în situl din prima epocă a fierului de la Saharna-Dealul Mănăstirii. *Tyragetia* s.n. V/1, 2011, 193-225.
- Niculiță, Nicic 2012:** I. Niculiță, A. Nicic, Cercetări arheologice la situl Saharna-Dealul Mănăstirii. Campania 2011. *Tyragetia* s.n. VI/1, 2012, 169-184.
- Niculiță, Nicic 2014:** I. Niculiță, A. Nicic, Așezarea și necropola din prima epocă a fierului Saharna-Țiglău (Chișinău 2014).
- Niculiță, Nicic, Corobcean 2009:** I. Niculiță, A. Nicic, A. Corobcean, Rezultatele investigațiilor arheologice la așezarea civilă Saharna „Dealul Mănăstirii” (campania 2008). *Tyragetia* s.n. III/1, 2009, 193-225.
- Niculiță, Teodor, Zancoci 2002:** I. Niculiță, S. Teodor, A. Zancoci, Butuceni. Monografie arheologică (București 2002).
- Niculiță, Zancoci 1999:** I. Niculiță, A. Zancoci, Les vestiges du type Saharna-Solonceni découverts sur le promontoire de Butuceni. *Thraco-Dacica* XX, 1999, 135-142.
- Niculiță, Zancoci 2004:** I. Niculiță, A. Zancoci, Sistemul defensiv la traco-geții din regiunea Nistrului Mijlociu. *Tracians and circumpontics world*. In: *Proceedings of the Ninth*

- International Congress of Thracology, Chișinău-Vadul lui Vodă, 6-11 september 2004, II (Chișinău 2004), 104-129.
- Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007:** I. Niculiță, A. Zanoci, T. Arnăuț, Sistemul defensiv al cetății din epoca fierului – Saharna Mare. *Tyragetia* s.n. I/1, 2007, 27-62.
- Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008:** I. Niculiță, A. Zanoci, T. Arnăuț, Habitatul din mileniul I a. Chr. în regiunea Nistrului Mijlociu (siturile din zona Saharna) (Chișinău 2008).
- Niculiță, Zanoci, Băț 2011:** I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, Die frühhallstattzeitliche Befestigung von Saharna, Rajon Rezina, Republik Moldova. In: (Hrsgs. Sava, E., Govedarica, B., Hänsel, B.) *Der Schwarzmeerraum von Äneolithikum bis in die Früheisenzeit (5000-500 v. Chr.). Prähistorische Archäologie in Südosteuropa, Band 27* (Rahden/Westf. 2011), 226-236.
- Niculiță, Zanoci, Băț 2013a:** I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, Diachronic evolution of sites from Saharna area, the region of Middle Dniester. In: (Eds. Cr. Schuster, O. Cîrstina, M. Cosac, G. Murătoareanu) *The Thracians and their Neighbors in the Bronze and Iron Ages. Proceedings of the 12th International Congress of Thracology (Târgoviște, 10th-14th September 2013), vol. I* (Târgoviște 2013), 295-314.
- Niculiță, Zanoci, Băț 2013b:** I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, Siturile de pe interfluviul Saharna Mare (sfârșitul sec. XII - sec. III a. Chr.). In: (Eds. S-C. Ailincăi, A. Țârlea, C. Micu) *Din preistoria Dunării de Jos. 50 de ani de la începutul cercetărilor arheologice la Babadag (1962-2012). Actele conferinței „Lower Danube Prehistory. 50 years of excavations at Babadag”*, Tulcea, 20-22 septembrie 2012 (Brăila 2013), 351-372.
- Niculiță, Zanoci, Băț 2014:** I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, Cercetări geospațiale și arheologice în microzona Horodiște-Țipova. *Tyragetia* s.n. VIII/1, 2014, 235-252.
- Niculiță, Zanoci, Băț 2015:** I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, Thraco-Getic fortifications in Middle Dniester region. Sites from Saharna micro-zone. In: (Eds. A. Zanoci, P. Ettel, M. Băț) *Fortified sites from the 1st millennium BC in Central and South-Eastern Europe. Materials of the Moldovan-Romanian-German Colloquium (Saharna, July 24th-26th, 2014)* (Chișinău 2015), 21-46.
- Niculiță, Zanoci, Băț 2016:** I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, The horizon with incised pottery of the Holercani-Hansca type in the Middle Dniester River region. In: (Eds. A. Zanoci, E. Kaiser, M. Kashuba, E. Izbitser, M. Băț) *Mensch, Kultur und Gesellschaft von der Kupferzeit bis zur frühen Eisenzeit im Nördlichen Eurasien. Beiträge zu Ehren zum 60. Geburtstag von Eugen Sava* (Chișinău 2016), 295-317.
- Niculiță, Zanoci, Niciu 2003:** I. Niculiță, A. Zanoci, A. Niciu, Raport despre rezultatele cercetărilor arheologice la obiectivele traco-getice Mașcauți “Dealul cel Mare” și Potîrca din 2002 (Chișinău 2003).
- Niculiță et al. 2003:** I. Niculiță, A. Zanoci, S. Matveev, A. Niciu, Les monuments thraco-gètes de la zone de Saharna. *SAA IX*, 2003, 241-252.
- Niculiță et al. 2008:** I. Niculiță, A. Zanoci, T. Arnăuț, A. Niciu, Complexe hallstattienne timpurii din așezările din zona „Saharna”. In: (Eds. S.C. Ailincăi, C. Micu, F. Mihail) *Omagiu lui Gavrilă Simion la a 80-a aniversare* (Tulcea 2008), 60-105.

- Niculiță et al. 2010:** I. Niculiță, A. Zanoci, T. Arnăut, M. Băț, Evoluția sistemului defensiv al siturilor din zona Saharna în mileniul I a. Chr. In: (Ed. I. Cândea) *Tracii și vecinii lor în antichitate. Studia in honorem Valerii Sîrbu* (Brăila 2010), 359-393.
- Niculiță et al. 2011a:** I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, S. Matveev, Elemente defensive noi, descoperite la situl Saharna Mare. In : Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei (20-21 octombrie 2011, Chișinău). *Rezumatele comunicărilor* (Chișinău 2011), 21-23.
- Niculiță et al. 2011b:** I. Niculiță, V. Cotiugă, A. Zanoci, A. Asăndulesei, Gh. Romanescu, F.-A. Tencariu, B. Venedict, Șt. Caliniuc, R. Balaur, C. Nicu, Magnetometric prospections in the Thraco-Getae fortress from Saharna Mare, Rezina district, Republic of Moldova. In: First Arheoinvest Congress. *Interdisciplinary Research in Archeology* (June 10th-11th, 2011, Iași, Romania). *Programme and Abstracts* (Iași 2011), 30-31.
- Niculiță et al. 2011c:** I. Niculiță, A. Zanoci, S. Matveev, M. Băț, Piese de port, podoabă și de toaletă din așezarea traco-getică Saharna Mare. In: (Eds. Măgureanu, D., Măndescu, D., Matei, S.) *Archaeology: making of and practice. Studies in honor of Mircea Babeș at tis 70th anniversary* (Pitești 2011), 193-204.
- Niculiță et al. 2012a:** I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, S. Matveev, *Investigațiile arheologice la situl Saharna Mare (2009-2011) (I)*. *Tyragetia* s.n. VI/1, 2012, 111-167.
- Niculiță et al. 2012b:** I. Niculiță, V. Cotiugă, A. Zanoci, M. Băț, A. Asăndulesei, The defensive system from Saharna Mare in the light of the spatial, archaeomagnetic, and archaeological excavation data. Second Arheoinvest Congress. *Interdisciplinary Research in Archeology* (June 7th-9th, 2012, Iași, Romania). *Programme and Abstracts* (Iași 2012), 28-31.
- Niculiță et al. 2012c:** I. Niculiță, V. Cotiugă, A. Zanoci, A. Asăndulesei, M. Băț, Gh. Romanescu, F.-A. Tencariu, R. Balaur, C. Nicu, Șt. Caliniuc, Magnetometric prospections in the thraco-getae fortress from Saharna Mare, Rezina district, Republic of Moldova. In: (Eds. V. Cotiugă, Șt. Caliniuc) *Interdisciplinarity Research in Archaeology. Proceedings of the First Arheoinvest Congress*, 10-11 June 2011, Iași, Romania. *BAR International Series* 2433, 2012, 87-92.
- Niculiță et al. 2013:** I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, S. Matveev, *Investigațiile arheologice la situl Saharna Mare (2009-2012) (II)*. *Tyragetia* s.n. VII/1, 2013, 219-292.
- Niculiță et al. 2014:** I. Niculiță, A. Zanoci, M. Băț, A. Corobcean, Cercetări geospațiale și arheologice în microzona Saharna. In: Sesiunea științifică a Muzeului Național de Istorie a Moldovei (16-17 octombrie 2014, Chișinău). *Rezumatele comunicărilor* (Chișinău 2014), 27-29.
- Pârvan 1926:** V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei* (București 1926).
- Rența 2008:** E. Rența, Prima epocă a fierului pe cursul râului Ialomița (Târgoviște 2008).
- Roșca, Delinschi 2010:** Vl. Roșca, A. Delinschi, Geologia zonei Complexului muzeal Saharna-Țâpova. *Revista de Etnografie, Științe ale naturii și Muzeologie*, Serie nouă 12 (25), 2010, 142-149.

- Sava 1994:** E. Sava, Epoca bronzului – perioada mijlocie și târzie, sec. XVII-XII î.e.n. Thracodacia XV, 1994, 141-158.
- Sava 1998:** E. Sava, Die Rolle der „östlichen“ und „westlichen“ Elemente in der Genesis des Noua-Sabatinovka Kulturkomplexes (Nach den Materialien des Pruth-Dnestr-Zwischenstromgebiets). In: (Hrsg. B. Hänsel, J. Machnik) Das Karpatenbecken und die osteuropäische Steppe. Nomadenwegen und Kulturaustausch in den vorchristlichen Metallzeiten (4000-500 v. Chr.) (München: Rahden/Westf. 1998), 267-312.
- Sava 2014:** E. Sava, Așezări din perioada târzie a epocii bronzului în spațiul pruto-nistean (Noua-Sabatinovka) (Chișinău 2014).
- Schuster, Popa 1995:** C. Schuster, T. Popa, Raport preliminar privind săpăturile de la Mogoșești, județul Giurgiu. In: Cercetări arheologice în aria nord-tracă, vol. I (București 1995), 147-156.
- Simion 1971:** G. Simion, Despre cultura geto-dacă din nordul Dobrogei, în lumina descoperirilor de la Enisala. Peuce II, 1971, 63-129.
- Simion 2003:** G. Simion, Geto-dacii din nordul Dobrogei, în descoperirile de la Enisala. In: G. Simion, Culturi antice în zona gurilor Dunării (Cluj-Napoca 2003), 259-314.
- Simion, Cantacuzino 1962:** G. Simion, Gh.I. Cantacuzino, Cercetările arheologice de la Telița. MCA 8, 1962, 373-382.
- Sîrbu 1994:** V. Sîrbu, Sacrificii umane și practici funerare insolite în arealul tracic din Hallstatt și La Tène. Istros 7, 1994, 83-120.
- Sîrbu, Ailincăi, Simion 2008:** V. Sîrbu, S.C. Ailincăi, G. Simion, Jijila-Cetățuie. O așezare fortificată a culturii Babadag în nord-vestul Dobrogei (Brăila 2008).
- Sîrbu, Arnăuț 1995:** V. Sîrbu, T. Arnăuț, Incinta fortificată de la Stolniceni, raionul Hânțești, Rep. Moldova. In: Cercetări arheologice în aria nord-tracă, vol. I (București 1995), 378-400.
- Sîrbu, Niculiță, Vanciugov 2000:** V. Sîrbu, I. Niculiță, V. Vanciugov, Les Thraces au sud du Budgeac au Ier millénaire av. J.-C. In: Istro-Pontica (Tulcea 2000), 73-92.
- Szabó, Tankó 2006:** M. Szabó, K. Tankó, Néropole laténienne à Ludas – Varjú-Dűlő. Acta Arch. Acad. Scientiarum Hungaricae 57, 2006, 325-343.
- Székely 1960:** Z. Székely, Mormântul scitic de la Sf. Gheorghe. SCIV 11, 2, 1960, 373-371.
- Șovan, Ignat 2005:** O.L. Șovan, M. Ignat, Așezarea getică fortificată de la Cotu-Copălău, jud. Botoșani (Târgoviște 2005).
- Rența 2008:** E. Rența, Prima epocă a fierului pe cursul râului Ialomița (Târgoviște 2008).
- Tasić 1996:** N. Tasić, Westliches Areal der Basarabi-Keramik. In: Der Basarabi-Komplex in Mittel- und Südosteuropa. Kolloquium in Drobeta-Turnu Severin (7.-9. November 1996) (Bukarest 1996), 93-103.
- Teodor 1979-1980:** S. Teodor, Vestigii sporadice din epoca bronzului și a fierului la Botoșana (jud. Suceava). Anuarul Muzeului județean Suceava, VI-VIII, Suceava, 1979-1980, 45-60.
- Teodor 1999:** S. Teodor, Regiunile est-carpătice ale României în secolele V-II î. Hr. Considerații generale și repertoriu arheologic (București 1999).

- Teodor, Nicu, Țau 1999:** S. Teodor, M. Nicu, S. Țau, Așezarea geto-dacică de la Poiana (jud. Galați). Obiecte de port și podoabă (II). Oglinzi, ace, obiecte din os. *ArhMold XX*, 1999, 27-88.
- Ursachi 1995:** V. Ursachi, Zargidava. Cetatea dacică de la Brad (București 1995).
- Ursulescu, Popovici 1997:** N. Ursulescu, D. Popovici, Considération historiques concernant les fortifications hallstattiennes à l'est des Carpates. In: *Lucrările Colocviului internațional „Prima epocă a fierului la Gurile Dunării și în zonele circumpontice”*. Tulcea, septembrie 1983 (Tulcea 1997), 51-65.
- Ursulescu, Șadurschi 2004:** N. Ursulescu, P. Șadurschi, Une tombe à inhumation trouvée à Prăjeni (dép. de Botoșani, Roumanie) et le début de la période hallstattienne dans la région des Carpates Septentrionaux. *PZ 79/1*, 2004, 45-56.
- Vančugov et al. 1999a:** V. Vančugov, V. Sîrbu, I. Niculiță, V. Bârcă, Cercetările arheologice de salvare de la Orlovka-Cartal (Ucraina) – campania 1998. In: *Cercetări arheologice în aria nord-tracă*, vol. III (București 1999), 135-221.
- Vančugov et al. 1999b:** V. Vančugov, I. Niculiță, V. Sîrbu, V. Cojocaru, Rezultatele perieghazelor arheologice în stepele Bugeacului din anul 1997. In: *Cercetări arheologice în aria nord-tracă*, vol. III (București 1999), 117-133.
- Vanciugov, Niculiță, Bârcă 2000:** V. Vanciugov, I. Niculiță, V. Bârcă, Raport preliminar despre rezultatele investigațiilor arheologice de la așezarea civilă Cartal-Orlovka II din anul 1999 (Chișinău-București-Odesa 2000). In: *Arhiva LCS „Tracologie”*, nr. inv. 28.
- Vasiliev 1972:** V. Vasiliev, Necropola scitică de la Blaj. Legăturile inventarului și ritului funerar cu necropolele scitice de la nordul Mării Negre. *Apulum 10*, 1972, 19-64.
- Vasiliev 1980:** V. Vasiliev, Sciții agatârși pe teritoriul României (Cluj-Napoca 1980).
- Vasiliev 1995:** V. Vasiliev, Fortifications de refuge et établissements fortifiés du premier âge du fer en Transylvanie (Bucarest 1995).
- Vasiliev, Aldea, Ciugudean 1991:** V. Vasiliev, I. Aldea, H. Ciugudean, Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României (Cluj-Napoca 1991).
- Vasiliev et al. 2002:** V. Vasiliev, A. Rustoiu, E. Balaguri, C. Cosma, Solotvino-Cetate (Ucraina Transcarpatică). Așezările din epoca bronzului, a doua epocă a fierului și din evul mediu timpuriu (Cluj-Napoca 2002).
- Volontir 2006:** N. Volontir, Reconstruirea climei pentru bazinul Nistrului de Jos în Holocen. In: *Buletinul Științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei*, vol. 4 (17) (Chișinău 2006), 37-40.
- Vulpe 1965:** A. Vulpe, Zur Mittleren Hallstattzeit in Rumänien (Die Basarabi-Kultur). *Dacia NS 9*, 1965, 105-132.
- Vulpe 1970:** A. Vulpe, Archäologische Forschungen und Historische Betrachtungen über das 7. bis 5. Jh. im Donau-Karpatenraum. *Memoria Antiquitatis 2*, 1970, 115-213.
- Vulpe 1986:** A. Vulpe, Zur Entstehung der geto-dakischen Zivilisation. *Die Basarabikultur*. *Dacia N.S. 30*, 1986, 49-90.
- Vulpe, Teodor 2003:** R. Vulpe, S. Teodor, Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana (București 2003).

- Zanoci 1998:** A. Zanoci, Fortificațiile geto-dacice din spațiul extracarpatic în secolele VII-III a. Chr. (București 1998).
- Zanoci 2004:** A. Zanoci, Traco-geții din bazinul Răutului Inferior. Cetatea Măscăuți „Dealul cel Mare”. In: Thracians and circumpontics world. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology, Chișinău-Vadul lui Vodă, 6-11 september 2004, II (Chișinău 2004), 45-81.
- Zanoci 2011:** A. Zanoci, Tipologia și evoluția construcțiilor defensive din spațiul est-carpatic în sec. XII/XI-III a. Chr. Tyragetia s.n. 1, V [XX], 2011, 117-152.
- Zanoci 2013:** A. Zanoci, Fortificațiile din arealul culturilor Babadag și Cozia-Saharna. In: (Eds. S-C. Ailincăi, A. Țârlea, C. Micu) Din preistoria Dunării de Jos. 50 de ani de la începutul cercetărilor arheologice la Babadag (1962-2012) (Actele conferinței „Lower Danube Prehistory. 50 years of excavations at Babadag”, Tulcea, 20-22 septembrie 2012) (Brăila 2103), 311-348.
- Zanoci, Băț 2007:** A. Zanoci, M. Băț, Cercetările arheologice la situl traco-getic Saharna „La Șanț” (campania 2006). Tyragetia, s.n. 1, vol. I [XVI], 2007, 287-298.
- Zanoci, Băț 2008:** A. Zanoci, M. Băț, Investigațiile arheologice la așezarea traco-getică Saharna „La Șanț” (campania 2007). Tyragetia, s.n. 1, vol. II [XVII], 2008, 253-266.
- Zanoci, Băț 2011a:** A. Zanoci, M. Băț, Spreading of sites of XIIth/XIth - IIIrd centuries B.C. in the Middle Dniestr basin. Carpatia 40, Użgorod, 15-39.
- Zanoci, Băț 2011b:** A. Zanoci, M. Băț, The fortification Saharna – La Șanț. Cumidava XXXI-XXIV, 2011, 116-130.
- Zanoci, Moldovan 2004:** A. Zanoci, V. Moldovan, Getic citadel Saharna-„La Șanț”. In: Thracians and Circumpontic World. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology, Chișinău-Vadul lui Vodă, 6-11 september 2004, II (Chișinău 2004), 130-138.
- Zanoci, Niculiță, Băț 2015:** A. Zanoci, I. Niculiță, M. Băț, Fortifications and open settlements of the 1st millennium BC in the micro-zone of Horodiște-Țipova. In: (Eds. A. Zanoci, P. Ettel, M. Băț) Fortified sites from the 1st millennium BC in Central and South-Eastern Europe. Materials of the Moldovan-Romanian-German Colloquium (Saharna, July 24th-26th, 2014) (Chișinău 2015), 81-100.
- Алджанов, Балабаниян 1984:** Д. Алджанов, Д. Балабаниян, Паметници от старожелязната епоха в Хасковски округ. In: Thracica, VI (Serdicae 1984), 185-235.
- Андрух, Чернов 1990:** С.И. Андрух, С.И. Чернов, Новые скифские памятники Дунай-Днестровского междуречья. СА 2, 1990, 149-163.
- Бессонова, Скорый 2001:** С.С. Бессонова, С.А. Скорый, Мотронинское городище скифской эпохи (по материалам раскопок 1988-1996 гг.) (Краков-Киев 2001).
- Билинкис и др. 1988:** Г.М. Билинкис, В.П. Покатилов, П.Д. Букатчук, В.Л. Дубиновский, А.Т. Матвеева, Геоморфологическая карта Молдавской СССР Масштаба 1:200000, Объяснительная записка (Кишинев 1988).
- Бруяко 2005:** И. Бруяко, Поселение Ново-Некрасовка - II («Геродотовы» геты на Нижнем Дунае). Revista arheologică s.n. I/1, 2005, 279-300.

- Бруяко 2010:** И. Бруяко, Троя и культуры Нижнего Дуная. Некоторые параллели позднего бронзового века. *Terra Cognoscibilis: культурное пространство между Балканами и Великой Степью в эпоху камня-бронзы* (Одесса 2010).
- Ванчугов 1990:** В.П. Ванчугов, Белозерская культура в Северо-Западном Причерноморье (Киев 1990).
- Дараган 2011:** М. Дараган, Начало раннего железного века в Днепро-Днестровской Правобережной лесостепи (Киев 2011).
- Дараган, Кашуба 2008:** М. Дараган, М. Кашуба, Аргументы к ранней дате основания Жаботинского поселения. *Revista Arheologică s.n. IV/ 2*, 2008, 40-73.
- Дремсизова-Нелчинова 1984:** Цв. Дремсизова-Нелчинова, Тракийската крепост край с. Вишеград, Кърджалийско. *Thracia VI*, 1984, 104-133.
- Гольцева, Кашуба 1995:** Н. Гольцева, М. Кашуба, Глинженъ II. Многослойный памятник Среднего Поднестровья (Тирасполь 1995).
- Зеест 1960:** И.Б. Зеест, Керамическая тара Боспора (Москва 1960).
- Ильинская 1975:** В.А. Ильинская, Раннескифские курганы бассейна р. Тясмин (VII-VI вв. до н. э.) (Киев 1975).
- История 1967:** История Молдавской ССР, т. I (Кишинев 1967).
- Кашуба 2000а:** М. Кашуба, Раннее железо в лесостепи между Днестром и Сиретом (культура Козия-Сахарна). *Stratum plus 3*, 2000, 241-488.
- Кашуба 2000б:** М.Т.Кашуба, Заметки о формировании среднегалыштатской культуры Басарабь-Шолдэнешть в Днестро-Прутском междуречье. *Stratum plus 3*, 2000, 140-156.
- Кашуба 2006:** М. Кашуба, Гетские материалы из многослойного поселения Холенкань (раскопки 1954). *Revista arheologică s.n. II/1-2*, 2006, 334-337.
- Кашуба 2011:** М.Т. Кашуба, Днестровско-Прутское междуречье как локальный центр перехода к раннему железному веку в Северном Причерноморье. В сб.: Переход от эпохи бронзы к эпохе железа в Северной Евразии. Материалы Круглого стола 23-24 июня 2011 года (Санкт-Петербург 2011), 53-59.
- Кашуба 2013:** М.Т. Кашуба, Некоторые причины асинхронного наступления раннего железного века в Северном Причерноморье. В сб.: (отв. ред. Е.А. Черленок) Проблемы периодизации и хронологии в археологии эпохи раннего металла Восточной Европы. Материалы тематической научной конференции (Санкт-Петербург 2013), 125-130.
- Кашуба 2016:** М. Т. Кашуба, Погребения на поселениях в раннегалыштатской культуре Сахарна восточного Прикарпатья: норма или исключение? В сб.: (отв. ред. Е. Н. Носов) Древние некрополи и поселения: постпогребальные ритуалы, символические захоронения и ограбления. Труды ИИМК РАН. Т. 46. (Санкт-Петербург 2016), 96-112.
- Кашуба, Гольцева 1987:** М.Т. Кашуба, Н.В. Гольцева, Могильник культуры Сахарна-Солончаны Цыглэу I. В сб.: Актуальные проблемы историко-археологических исследований. ТД (Киев 1987), 67.

- Кашуба, Гольцева 1991:** М.Т. Кашуба, Н.В. Гольцева, Сахарнянский могильник I (Цыглэу). СА 1, 1991, 197-209.
- Кашуба, Фидельский 2007:** М. Кашуба, С. Фидельский, Находки финальной бронзы и раннего железного века из многослойных поселений Рашков XI и Рашков XII (левобережье Среднего Днестра). Revista arheologică s.n. III/1-2, 2007, 266-281.
- Крушельницька 1998:** Л. Крушельницька, Чорноліська культура Середнього Придністров'я (за матеріалами непоротівської групи пам'яток) (Львів 1998).
- Кузнецова 1987:** Т.М. Кузнецова, Зеркала из скифских памятников VI-III вв. до н.э. (классификация и хронологическое распределение). СА 1, 1987, 35-47.
- Лапушнян 1979:** В.Л. Лапушнян, Ранние фракийцы X - начала IV в. до н. э. в лесостепной Молдавии (Кишинев 1979).
- Лапушнян, Никулицэ, Романовская 1974:** В.Л. Лапушнян, И.Т. Никулицэ, М.А. Романовская, Памятники раннего железного века. В сб: АКМ вып. 4 (Кишинев 1974).
- Левинский, Романчук 2006:** А. Левинский, А. Романчук, Памятник культуры Сахарна-Солончень на левобережье Днестра (Рашков-Млыны). Revista arheologică s.n. II/1-2, 2006, 328-333.
- Малеев 1987:** Ю.Н. Малеев, Гальштатские городища в Западной Подолии и Прикарпатье. В сб.: Межплеменные связи эпохи бронзы на территории Украины (Киев 1987), 86-101.
- Маркевич 1973:** В.И. Маркевич, Памятники неолита и энеолита. Археологическая карта Молдавской ССР, вып. 2 (Кишинев 1973).
- Мелюкова 1954:** А.И. Мелюкова, Результаты раскопок на двух поселениях скифского времени в Молдавии в 1952 г. КСИИМК 56, 1954, 59-68.
- Мелюкова 1955:** А.И. Мелюкова, Итоги изучения памятников скифского времени в Молдавии в 1952-1953 гг. В сб.: Известия Молдавского филиала Академии Наук СССР, 5(25) (Кишинев 1955), 51-83.
- Мелюкова 1958:** А.И. Мелюкова, Памятники скифского времени лесостепного Среднего Поднестровья. МИА 64, 1958, 5-102.
- Мелюкова 1974:** А.И. Мелюкова, Культура племен Днестровско-Прутского междуречья (VIII-I вв. до н.э.). В сб.: Древняя культура Молдавии (Кишинев 1974), 7-52.
- Мелюкова 1981:** А.И. Мелюкова, Раскопки поселений VIII-VII вв. до н.э. у с. Сахарна. В сб: Археологические открытия 1980 г. (Москва 1981), 392.
- Мелюкова 1982:** А.И. Мелюкова, Новые данные о керамике типа Сахарна-Солончень в Молдавии. КСИА 170, 3-12.
- Монахов 2003:** С.Ю. Монахов, Греческие амфоры в Причерноморье. Типология. Каталог-определитель (Москва-Саратов 2003).
- Нефедова 1992:** Е.С. Нефедова, К вопросу о браслетах «латенского стиля». В сб.: Проблемы хронологии эпохи латена и римского времени (Санкт-Петербург 1992), 21-34.
- Никулицэ 1969:** И.Т. Никулицэ, Исследования гетского могильника Лутерия у с. Ханска. В сб.: Далёкое прошлое Молдавии (Кишинев 1969), 134-145.

- Никулицэ 1977:** И.Т. Никулицэ, Геты IV-III вв. до н.э. в Днестровско-Карпатских землях (Кишинев 1977).
- Никулицэ 1981:** И.Т. Никулицэ, Гальштаттское поселение в Ханском микрорайоне. В сб.: АИМ (1974-1976 гг.) (Кишинёв 1981).
- Никулицэ 1987:** И.Т. Никулицэ, Северные фракийцы в VI-I вв. до н.э. (Кишинев 1987).
- Никулицэ, Рафалович 1974:** И.Т. Никулицэ, И.А. Рафалович, Жилища гетов и ранних славян у с. Ханска. В сб.: АИМ в 1973 (Кишинев 1974), 79-92.
- Никулицэ и др. 2008:** И. Никулицэ, А. Заноч, С. Матвеев, А. Ничик, Фракийские памятники Сахарнянской зоны. В сб.: (Ред. С.И. Климовский) Старожитності Верхнього Придністров'я (Київ 2008), 129-133.
- Нудельман, Рикман 1956:** А.А. Нудельман, Е.А. Рикман, Навершие и клад серебряных украшений скифского времени из Молдавии. В сб.: Известия Молдавского Филиала АН СССР, №4 (31) (Кишинев 1956), 129-131.
- Пассек 1949:** Т.С. Пассек, Археологические разведки в Молдавии. КСИИМК 26, 1949, 57-68.
- Пассек 1952:** Т.С. Пассек, Отчет о работах Молдавской археологической экспедиции в 1952 году (Кишинев 1952). Arhiva MNIM, nr. inv. 369.
- Петренко 1967:** В.Г. Петренко, Правобережье Среднего Приднепровья. Свод археологических источников, вып. Д1-4 (Москва 1967).
- Петренко 1978:** В.Г. Петренко, Украшения Скифии VII-III вв. до н.э. Свод археологических источников, вып. Д4-5 (Москва 1978).
- Покровская 1962:** Е.Ф. Покровская, Жертвенник раннескифского времени у с. Жаботин. КСИА 12, 1962, 73-82.
- Рикман, Никулицэ 1985:** Э.А. Рикман, И.Т. Никулицэ, Гетское поселение Ханска. В сб.: АИМ в 1981 г. (Кишинев 1985), 118-124.
- Рошка 1965:** В.Х. Рошка, О находках раковин *Melanopsis impressa* Krauss (Mollusca Gastropoda) в сарматских отложениях южной части Галицийского залива. Известия АН МССР 8, 1965, 28-33.
- Смирнов 1949a:** Г.Д. Смирнов, Скифское городище и селище «Большая Сахарна». КСИИМК 26, 1949, 93-96.
- Смирнов 1949b:** Г.Д. Смирнов, Итоги археологических исследований в Молдавии в 1946 г. В сб: Ученые записки Института истории, языка и литературы, II (Кишинев 1949), 189-202.
- Смирнов 1953:** Г.Д. Смирнов, Отчетные материалы по археологическим исследованиям Молдавии за 1946-1953 годы (Кишинев 1953). Arhiva MNIM, inv. nr. 507.
- Смирнов 1955:** Г.Д. Смирнов, Сахарнянский скифский могильник II (Гура Гульбока). В сб.: Известия Молдавского Филиала АН СССР, № 5 (25) (Кишинев 1955), 117-119.
- Смирнова 1977:** Г.И. Смирнова, О хронологическом соотношении памятников типа Сахарна-Солончены и Жаботин (по материалам раскопок курганов у с. Мервинцы). СА 4, 1977, 94-107.

- Смирнова 1980:** Г.И. Смирнова, Среднее Поднестровье и Нижнее Подунавье в предскифское время. *Thracia* 5, 1980, 121-144.
- Стоянов 1997:** Т. Стоянов, Могилен некропол от ранножелезната епоха. Сборяново I (София 1997).
- Сулик, Бандрівський 1993:** Р. Сулик, М. Бандрівський, Гальштатські городища поблизу сіл Розгірче і Кульчиці на Передкарпатті. В сб.: Пам'ятки гальштатського періоду в межиріччі Вісли, Дністра і Прип'яті (Київ 1993), 134-142.
- Тельнов, Четвериков, Синика 2016:** Н.П. Тельнов, И.А. Четвериков, В.С. Синика, Скивський могильник III-II вв. до н.е. у с. Глинное (Тирасполь 2016).
- Тереножкин 1961:** А.И. Тереножкин, Предскифский период на днепровском Правобережье (Киев 1961).
- Усатая, Левинский 1994:** Е.А. Усатая, А.Н. Левинский, Отчет о полевых исследованиях в окрестностях села Сахарна Резинского р-на РМ в 1993 г. (Кишинев 1994). *Arhiva MNIM*, inv. nr. 473.
- Черняков 1985:** И.Т. Черняков, Северо-Западное Причерноморье во второй половине II тысячелетия до н.э. (Киев 1985).
- Чичикова 1975:** М. Чичикова, Жертвенники эллинистической эпохи во Фракии. Фрако-скифские культурные связи. В: *Studia Thracica*, 1 (Софія 1975), 180-195.
- Шукин 1994:** М. Шукин, На рубеже эр. Опыт историко-археологической реконструкции политических событий III в. до н.э. - I в.н.э. в Восточной и Центральной Европе (Санкт-Петербург 1994).

LISTA ABREVIERILOR

ActaMM	Acta Moldaviae Meridionalis. Anuarul Muzeului Județean Vaslui, Vaslui
ArhMold	Arheologia Moldovei. Institutul de Arheologie, Iași
Carpica	Carpica. Muzeul de Istorie și Artă, Bacău
CAANT	Cercetări arheologice în aria nord-tracă. Institutul Român de Tracologie, București
CA	Cercetări arheologice. Muzeul Național de Istorie a României, București
Dacia N.S.	Dacia. Nouvelle Série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București
Hierasus	Hierasus. Acta Moldaviae Septentrionalis, Botoșani
Istros	Istros, Buletinul Muzeului Brăilei, Brăila
MCA	Materiale și cercetări arheologice, București
Memoria Antiquitatis	Memoria Antiquitatis. Acta Musei Petrodavensis, Piatra Neamț
Mousaios	Mousaios. Muzeul Județean Buzău, Buzău
Peuce	Peuce. Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, Tulcea
Pontica	Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Constanța
PZ	Prähistorische Zeitschrift, Berlin
Revista arheologică	Revista arheologică. Institutul de Arheologie și Istorie Veche, Chișinău
Revista arheologică S.N.	Revista arheologică S.N. Institutul Patrimoniului Cultural, Chișinău
SAA	Studia Antiqua et Archaeologica. Universitatea „A.I. Cuza”, Iași
SCIV(A)	Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie), București
Slovenska Archeologia	Slovenska Archeologia, Bratislava
Stratum plus	Stratum plus. Școala Antropologică Superioară, St.-Peterburg-Chișinău-Odessa
Thracia	Thracia, Sofia

Thraco-Dacica	Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie, București
Tyragetia	Tyragetia. Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău
Tyragetia s.n.	Tyragetia s.n. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, Chișinău
Археологія	Археологія, Київ
АИМ	Археологические исследования в Молдавии, Кишинев
АКМ	Археологическая карта Молдавской ССР, Кишинев
АСГЭ	Археологический Сборник Государственного Эрмитажа, Ленинград/Санкт Петербург
Карпатика	Карпатика. Институт Карпатоведения, Ужгород
КСИА	Краткие сообщения Института Археологии АН СССР, Москва
КСИИМК	Краткие сообщения Института Истории Материальной Культуры, Москва-Ленинград
МИА	Материалы и исследования по археологии СССР, Москва-Ленинград
МИАЭ МССР	Материалы и исследования по археологии и этнографии МССР, Кишинев
РА	Российская Археология, Москва
СА	Советская Археология, Москва
САИ	Свод археологических источников, Москва

EVOLUTION OF THE HABITAT IN THE SAHARNA MICRO-ZONE IN THE IRON AGE

Abstract

Archaeological sites of the Early Iron Age in the southern part of the Middle Dniester region were discovered and partially explored in the middle of the 20th century. Although the excavations were not large-scale, the results turned out to be very successful. The revealed materials, and in particular the ceramic products, were rather peculiar in form and especially expressive thanks to the carved and stamped ornaments on them. It was the feature that served as the main reason for the allocation of monuments with such ware to a special archaeological culture, originally named Saharna-Solonceni, and subsequently Cozia-Saharna (Камыба 2000a, 246-255). However, contrary to the importance of the material found, investigations on these sites, for various reasons, were no longer carried out.

Planned annual archaeological research on the sites of the so-called Saharna zone, where a significant number of them are concentrated, was renewed in 2001 by the Moldavian State University and continues to the present. The results of the initial surveys were reflected in a number of publications and in two monographs published in 2008 and 2014.

In this paper, there are collected and analyzed all the materials found during archaeological excavations conducted in 2008-2016 at the sites of Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii”, Saharna Mică, Saharna “La Șanț” and the archaeological surveys carried out at the sites of Saharna “La Șanț” I, Saharna “La Șanț” II, Saharna “Dealul Grimidon”, Saharna “La Vile”, Saharna-Țiglău “Cetate”, Stohnaia III, and Buciuşca.

Open settlements and fortified sites on the Saharna Mare promontory

Studies conducted on the hill formed by the sides of the two ravines *Saharna* and *Valea Crac* show that it was inhabited for almost a millennium: from the 12th to 3rd centuries BC. Based on the analysis of the archaeological material revealed in various complexes, including closed ones, containing chrono-determining artifacts, it is possible to designate, with a certain degree of probability, the alternation of several cultural-chronological horizons.

Early settlement of the 12th-11th centuries BC, according to the data available at this stage, occupied a relatively small area in the south-western part of the promontory, where the concentration of a small number of pottery fragments with cut ornamentation and two closed complexes in the form of pits was found in the cultural layer.

One of these complexes (pit no. 119), found at a depth of 1.20 m from the level of the modern surface, represented a bell-shaped pit with the diameter of 1.0 m at the opening, a bottom of 1.6 m, and a depth of 1.24 m. Decorated pottery from the filling of the pit is covered with carved ornaments. The importance of this complex lies in the fact that above it there was a layer of untouched earth with a thickness of 0.55-0.50 m, in which an inhumation burial was found, accompanied by grave goods consisting of fragments of ceramics covered with carved and stamped ornamentation characteristic of the Cozia-Saharna culture of the 10th-9th centuries BC. Therefore, the absence in pit no. 119 of ware with a stamped decor clearly indicates that it was dug and completed its functionality well before the above mentioned period. The complex belongs to the 12th-11th centuries BC.

The second closed complex (pit no. 177) was a cylindrical pit with a diameter of 1.9 m and a depth of 1.1 m. In the filling fragments from vessels with a rounded body and barely-designed short neck with a carved outward rim or with a high cylindrical neck were found, similar to those found in the structure no. 1 of the 12th-11th centuries BC in the Saharna Mică settlement. Along with ceramics, a bronze piercer with an eye and a mushroom-shaped top (Ösennadel) was found in the pit no. 177. The geographically closest similar piercers are known from the findings at the settlement of the Noua culture at the village of Petrușeni (Rîșcani District, Republic of Moldova) and Rotbav near Brașov (Romania). Similar decorations are well known from findings on sites of the early Lusatian culture in Poland (Gedl 1983, 85-86, Taf. 26/386, 394), dating from the 13th-12th centuries BC. E. The presence of a piercer in the complex no. 177, together with the pottery decorated with carved ornaments, seems to be a weighty proof, allowing it to be attributed to the time not earlier than the 12th - the beginning of the 11th centuries BC.

The settlement developed quite successfully, as evidenced by its expansion. By the end of the 11th-10th centuries BC it occupies the south-western and central parts of the promontory. In the 10th century BC a "citadel" is constructed, the material culture is being transformed: the dwellings and household structures of surface and underground type and structures of a religious purpose appear, the assortment of ceramic products are enriched with new forms, most of which are ornamented with carved and stamped decor typical of the Cozia-Saharna culture. The significance of the settlement of the 10th-9th centuries BC is evidenced by its area size and the presence of a "citadel", indicating the existence of a large human and economic potential, allowing to control the main waterways and land trade routes of the region.

The settlement, which belongs to the Basarabi-Șoldănești culture, of the 8th-7th centuries BC on the Saharna Mare promontory occupied somewhat smaller area in comparison with the previous one. The main material, allowing to determine the presence of a cultural horizon dating back to the 8th-7th centuries BC on the Saharna Mare/Dealul Mănăstirii settlement, are ceramic forms, for which decorative motifs in the form of friezes are characteristic, composed of patterns from various geomet-

ric figures: inscribed and shaded triangles, rhombuses, quadrangles, inscribed and shaded with carved ornaments ribbons in the form of zigzags, etc. As a rule, friezes adorn the upper part of the vessel's body from the shoulder and approximately to its middle. Similar or somewhat altered motifs were also used in the ornamentation of the upper part of the bowls. The so-called "patterned ceramics" is well known for the finds from the settlements of Saharna-Țiglău, Glinjeni and other sites of the Middle Dniester region, as well as other regions.

The 6th-5th centuries BC is the time when there have been significant changes in the material culture of the entire Balkan-Carpathian-Pontic region. Certain regularities are established in the topography of fortified and unfortified settlements, in the architecture of residential, household and cultural structures, in funeral rites and in the manufacture of ceramic products. The forms of the vessels become more prolate, striving to become as optimal and practical in application as possible. Intricate patterns in the decor disappear, ornamentation, mostly relief, simplified to schematism. Rough pottery dominates. The tendency toward the unification of the basic forms of material culture led to its relative uniformization, characteristic of the Getic culture of the 4th-3rd centuries BC.

In this and in the subsequent time, significant changes occur both in the planning of the promontory settling and in the construction of the defensive system for the settlement. On the place of the palisade, a solid line of defense was built, representing a wall consisting of a wooden frame filled with layers of clay, sand, stone and earth. From the outside, the "wall" was surrounded by a ditch, the base of which was dug into a stone rock. This line of defense was strengthened by 11 bastions: the three most powerful defended the western part of the site, and four, somewhat smaller in power and magnitude, strengthened the north-eastern and eastern sides of the fortress wall. If the bastions of the western part were separate fortified structures with their ditches, the bastions of the north-eastern and eastern sides were part of the fortress wall, thus forming a single line of defense. In total, the area of the fortified, so powerful defensive system was 6 hectares. This fortified settlement is the largest and the most powerful in the Saharna region, where 8 hill-forts of the 4th-3rd centuries BC are archaeologically explored.

Open settlements and fortified sites on the Saharna Mică promontory

Excavations on the Saharna Mică settlement, located on the promontory formed by the steep left side of the "Saharna" canyon, established that during the Iron Age two cultural horizons alternated on it: the early – of the 12th-11th centuries BC, which is characterized by pottery, decorated with carved ornaments, and the late, dating back to the 7th/6th-3rd centuries BC (Niculiță, Zănoci, Arnăuț 2008, 13-56).

In 2008-2013, research on this site was continued through three excavations located in various parts of the promontory. As a result, the remains of a number

of surface structures and several closed complexes in the form of household pits were revealed. Analysis of the material found in the complexes makes it possible to determine the alternation of two unconnected cultural horizons, as well as the time and nature of the identified remains of both settlements.

A detailed study of the collected material, mainly ceramic products, shows that both in shape and ornament they belong to the assortment of ceramic ware of the Holercani-Hansca group of sites, dating back to the 12th-11th centuries BC. The fact that no fragment of ceramics with stamped ornaments has been found on the promontory up to the present time indicates that by the time of appearance of this ware in the 10th-9th centuries BC the cape was already abandoned by its inhabitants.

It is extremely difficult to determine the area occupied by the settlement of the 12th-11th centuries BC with confidence, because it was on this section of the cape that a new village subsequently appeared, thus destroying the old buildings. And yet, excavations of recent years have revealed a closed complex (pit no. 10/2013) and the presence of a cultural layer of a "horizon with carved/drawn pottery" in a site located north-west of the fortified system of the hillfort of the 7th/6th-3rd centuries BC.

The reasons that caused the population to leave the early settlement are hardly possible to establish on the basis of information available at this stage. Any assumptions due to the lack of concrete evidence will not come out of the field of conjecture.

For the second time the promontory was inhabited not earlier than the middle or the end of the 7th century BC. The new settlement was placed approximately on the same section of the promontory as the previous one. It was fortified by a palisade, whose traces, in the form of a ditch, trapezoid in the section, were revealed 20 meters to the north-west of the central bastion. The ditch with a depth of 60-70 cm from the modern ground surface had an opening width of 150 cm and a bottom width of 50 cm. When digging up the filling of the ditch, attention was drawn to the fact that materials relating to the 7th-6th centuries BC were in its bottom part, whereas in the upper part the pottery characteristic for 5th/4th-3rd centuries BC dominate. These data suggest that the ditch, into which the base of the palisade deepened, functioned in the 7th-6th centuries BC. Over time, the settlement was fortified by a more complex defense system, namely, a "wall" erected from a wooden frame filled with sand, clay, pieces of stone and earth. This line of defense defended the southern part of the promontory in a semicircle. It was reinforced from the north by the central and north-eastern bastions. However, with the increase in the number of residents, there was a shortage of free space for the construction of new dwellings. To solve this problem, the central section of the defense line was dismantled and dropped into the ditch. Excavations in this part revealed the remains of surface dwellings in place of the "wall" and on the surface of the former ditch.

The northwestern part of the “wall” together with the bastions constituted a rather serious defense system for the settlement and the region as a whole. The Saharna Mică hillfort played an important role in the system of defensive structures in the southern part of the Middle Dniester region. Finally, it was abandoned by the end of the 3rd century BC.

The Saharna “La Șanț” site

The Saharna “La Șanț” site is located on the south side of the *Valea Crac* ravine, about 1 km northeast of the Saharna Nouă village. Archaeological researches were carried out by the team of archaeologists from the State University of Moldova in 2003, 2006-2008 on an area of 288 m². The results of these researches have been published in several articles and a monograph (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 151-162, fig.160-173). In 2015 investigations were resumed, with an area of 80 m² being excavated.

As a result of the investigations in 2015, as well as those of the previous years, it was established that in the place called “La Șanț” there were two levels of habitation: an early Hallstattian, represented by an open settlement, and a Thraco-Getic one represented by a fortification.

The early Hallstattian settlement occupied the northwestern part of the plateau and spread over an area of approximately 250×100 m (2.5 ha). The existence of the early Hallstattian settlement is evidenced by ceramic fragments of hand-shaped vessels with incompletely and unevenly burned chamotte impurities. They had the polished surface, and the color varied from brick to black. The found fragments were parts of vessels with embossed incised and stamped decor characteristic of the Cozia-Saharna culture.

The Thraco-Getic fortification occupies the central and north-western part of the plateau and has a quasi-oval shape with the dimensions of approximately 330×280 m, being defended around with an artificial defensive system. On the east, south and west, it consisted of a ditch and a wooden wall filled with earth. On the northern side, which coincides with the steep side of the *Valea Crac* ravine, only the “wall” has been identified.

In the northeast extremity of the fortification a semi-oval “citadel” was discovered, with the dimensions of about 110×60 m. On the west, south and east sides it was defended by a semicircular defensive line, which remains presently are presented in the form of a “rampart” with a width of about 12-15 m at the base and a height of 1.0-1.6 m. The northern side of the “citadel” constituted a whole with the defensive system of the large fortification.

The archaeological investigations carried out in 2015 revealed three household pits and many archaeological findings: utensils and working tools, harness pieces, adornments, and pottery, which allow to date the fortress the 4th-3rd centuries BC.

The Iron Age sites in the Saharna micro-zone

Along with the Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii”, Saharna Mică and Saharna “La Șanț” sites investigated in recent years through systematic researches, 13 fortifications, 15 open settlements and two necropolises dating to the Iron Age were found in the Saharna micro-zone. At some sites, such as the Saharna “Țiglău” settlement and necropolis, the Saharna “Gura Hulboacei” necropolis, the Saharna “Revechin” fortress, and others, archaeological researches have been previously undertaken, the results of which have already been published in articles (Смирнов 1955; Мелюкова 1958; Мелюкова 1981; Levinschi 2001; Levinschi 2004) or even monographs (Niculiță, Nicic 2014). At others, especially at the recently discovered fortifications (2013-2016), a series of archaeological surveys were carried out, aimed at defining the way of building the defensive system and the period when they functioned. However, most of the open settlements in the Saharna micro-zone remain known only as a result of surface research.

Diachronic evolution and significance of sites of the Saharna micro-zone

Due to the favorable physical-geographic conditions and the strategic position of the Saharna micro-zone, it has, since ancient times, presented a convenient and attractive space for communities of farmers and cattle-breeders, the fact evidenced by numerous archaeological sites of different historical periods, among which the sites of the Iron Age numerically predominate. Following the study of orthophotomaps, surveys, and archaeological investigations, about 33 sites of this period have been attested here (Table 4), most of which have a single habitation level (Diagram 1). However, at those sites where large scale archaeological investigations have been carried out, two and more cultural-chronological horizons have been identified, among them being the Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii” site that was inhabited from the 12th to the 3rd centuries BC. On the basis of the analysis of the discovered materials and, in particular, of the chrono-indicators from closed complexes, the sites of the Saharna micro-zone are scattered over time and space.

Sites of the 12th-11th centuries BC are the settlements of Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii”, Saharna Mică, and Saharna “Țiglău”, to which are added some burials from the Țiglău barrow necropolis. They are compactly concentrated in the central part of the Saharna micro-zone and are located at a distance of 0.8-1.1 km from each other (fig. 269).

Sites of the 10th-9th centuries BC of the Saharna micro-zone attributed to the Cozia-Saharna culture are represented by two fortresses, 10 open settlements and two necropolises (fig. 270). As a result of the mapping of these sites it was observed that they are concentrated in two distinct spaces. Most sites – a fortress (Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii”), nine open settlements (Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii”,

Saharna “Țiglău”, Saharna “La Șanț”, Saharna “Rude”, Saharna “Budei”, etc.), and a necropolis (Saharna “Țiglău”) – are located near the *Valea Crac* ravine, both on the north and the south sides, occupying a surface of about 2.0×1.3 km (fig. 270). The second agglomeration of sites, consisting of a fortification – Saharna “Hulboaca”, an open settlement – Saharna “Gura Hulboacei”, and a necropolis (Saharna “Gura Hulboacei”), is located about 3.5 km south of the first (fig. 270) And occupies an area of approximately 1.1×0.3 km.

The settlements of the 8th-7th centuries BC attributed to the Basarabi-Șoldănești culture are known in the Saharna micro-zone (fig. 271) by the sites of Saharna I, Saharna Mare / “Dealul Mănăstirii”, and Saharna “Țiglău” located at a distance of 0.7-1.1 km from each other.

The horizon of the end of the 7th century - 6th-5th centuries BC was found only at the Saharna Mică and Saharna Mare fortresses and at the open settlement of Saharna “La Șanț”, where systematic and extensive archaeological researches were undertaken. They are located compactly (fig. 272) in the central part of the Saharna micro-zone, at a distance of about 200 m from each other, being separated only by the *Valea Crac* ravine.

Sites of the 4th-3rd centuries BC. The mapping of the sites (fig. 273) of this period of time in the Saharna micro-zone reveals that in terms of topography most of the fortified sites are grouped on the sides of three ravines/canyons joining the Dniester riverbed with the inside territory, maintaining in this way the link between the river and its adjacent territories.

In the central part of the Saharna micro-zone there is a deep ravine (*Valea Crac*), which splits in its western side, forming a promontory in which the fortification of Saharna Mare was located. On the south side of the ravine the fortified sites of Saharna “La Șanț”, Saharna “La Șanț” I, and Saharna “La Șanț” II were built, and on the north side – Saharna Mică, Saharna “Dealul Grimidon”, and Saharna “La Vile”.

At a distance of about 3.5 km north of the *Valea Crac*, on the southern outskirts of the Stohnaia village there is another ravine, on whose sides the fortifications of Stohnaia III (in the south side) and Stohnaia IV (in the north side) were located. In the intermediate space between these two ravines the fortresses of Saharna “La Revechin” and Saharna-Țiglău “Cetate” were built.

At about 4.5 km south of the *Valea Crac*, north of the Buciușca village there is the third ravine. On its sides the fortresses of Saharna “Hulboaca” (in the north side) and Buciușca (in the south side) were located. In the area between these two ravines, at relatively equal distances, the fortresses of Saharna Nouă III and Saharna Nouă V are situated.

Thus, the right bank of the Dniester in the area between the villages of Stohnaia and Buciușca, at a distance of about 8.5 km, was defended by means of 15 fortresses located at a distance of 0.2-1.8 km from each other (fig. 273), to which the Ofatini fortress located opposite on the left bank of the river is added.

The open settlements in the Saharna micro-zone (fig. 273) are usually located in the immediate vicinity of the fortresses, forming the so-called “extramural” area, or at a relatively small distance (0.2-0.8 km) from the fortified sites (Table 5).

Based on the results of geospatial and field investigations, it appears that most sites, both fortified and unfortified, are concentrated in the central part of the Saharna micro-zone, on the sides of the *Valea Crac* ravine. The fortress of Saharna Mare occupies a special position here, being located on the most secluded place (about 1 km west of the Dniester) and less exposed to direct attacks from the east. Access to the site from the river was possible only through the ravine. In order to control this corridor, on its northern side there were built the fortifications of Saharna “La Vile”, Saharna “Dealul Grimidon”, and Saharna Mică, and on the southern side – the fortresses of Saharna “La Șanț” II, Saharna “La Șanț” I, and Saharna “La Șanț”.

After studying the topography of sites in the Saharna micro-zone, we can assume that in terms of strategy the fortress of Saharna Mare occupies a key position in this space. The important role of the fortress is demonstrated by the large surface (6 ha) and the complexity of the defensive system – the “wall” surrounding the interior, bastions erected on the flanks, etc. The “privileged” status of the Saharna Mare site is confirmed by the discoveries in the fortress – surface dwellings, pits for storing supplies, places of worship, as well as rich findings. Among “prestigious” materials from this site there is a fragment of quartzite scepter, adornments made of silver and amber, and imported pottery.

Based on the above, at the current state of research we can assume a certain hierarchy of sites in the Saharna micro-zone. Thus, the fortress of Saharna Mare can be seen as a central location, which possibly had some economic, administrative, social, political, and religious functions.

Smaller fortifications (0.4-0.9 ha), with an insignificant cultural layer, but placed on the dominant places, with wide possibilities of surveillance of space around, from our point of view, acted as outposts – Saharna “La Șanț” (small inside), Saharna “La Șanț” I, Saharna Mică, Saharna “Dealul Grimidon”, etc. and large fortresses – Stohnaia III (3,5 ha), Saharna “La Șanț” (large inside, 7 ha), Bucișca (10 ha), where the cultural layer is absent or insignificant, can be considered as a refuge for communities from the open settlements.

It follows from the above that the relatively large number of entities in the Saharna micro-zone undoubtedly speaks of a significant population density. Therefore, this space had a human, economic, military, and administrative potential to regulate social, cultural, economic, and commercial relations with both the surrounding communities and the Greek poleis in the northwest of the Pontus Euxinus or the metropole. These commercial relations are materialized in the import goods present in most archaeological sites studied. Based on these considerations, it can be said that the fortress on the Saharna Mare promontory was a residential center that coordinated the activities of the communities in the fortified and open settlements in the Saharna micro-zone, and perhaps even in the entire Middle Dniester region.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Saharna micro zone. Geological map.

Fig. 2. 1 - Limestone (hone) blocks in the riverbed of Saharna River; 2 - Sarmatian limestone in the wall of the big waterfall.

Fig. 3. Caves dug in the Sarmatian limestone.

Fig. 4. Relief of the Saharna micro zone.

Fig. 5. 1 - Longitudinal profile of the Saharna River; 2 - topographic profile showing the difficult access to the Saharna Mare site from the two valleys.

Fig. 6. 1-2 - Saharna River; 3 - thresholds along the Saharna River; 4 - the big waterfall.

Fig. 7. 1 - The Saharna Mare site with herbaceous vegetation; 2 - forest vegetation in the Saharna Gorge; 3 - the slope of the valley of a right tributary of Saharna River covered by bushes.

Fig. 8. Saharna Mare Interfluves (north-east view).

Fig. 9. Saharna Mare. Topographic plan showing archaeological sections.

Fig. 10. Saharna Mare. Plan and profile of sections 13/2009, 14/2010, 23/2013 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. gray soil; e. light brown soil; f. ash; g. fragments of burned wood; h. carbonized beams; i. fragments of burned clay; j. clay soil mixed with ash and fragments of burned wood; k. stones; l. contour of the pits; m. edge of the ditch; n. sterile layer).

Fig. 11. Saharna Mare. 1 - Plan and profile of section 13A/2010; 2 - plan and profile of section 16/2010; 3 - plan and profile of section 17/2011; 4 - plan and profile of section 19/2012; (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. gray soil; e. ash; f. fragments of carbonized beams; g. gravel; h. clay soil mixed with ash and fragments of burned wood; i. stones; j. contour of the pits; k. edge of the ditch; l. sterile soil).

Fig. 12. Saharna Mare. 1 - Plan and profile of section 15/2010; 2 - plan and profile of section 15/2011 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. gray soil; e. light brown soil; f. ash; g. fragments of burned wood; h. fragments of burned clay; i. clay soil mixed with ash and fragments of burned wood; j. stones; k. contour of the pits; l. edge of the ditch; m. sterile soil).

Fig. 13. Saharna Mare. 1 - Plan and profile of section 18/2012; 2 - plan and profile of section 24/2013 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. gray soil; e. light brown soil; f. brown soil; g. ash; h. fragments of burned wood; i. carbonized beams; j. fragments of burned clay; k. clay soil mixed with ash and fragments of burned wood; l. stones; m. contour of the pits; n. edge of the ditch; o. sterile soil).

Fig. 14. Saharna Mare. Plan and profile of section 20/2012 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. brown soil; e. burned soil; f. clay soil mixed with ash and fragments of burned clay; g. debris/smear from the construction; h. fragments of burned wood; i. gravel; j. stones; k. contour of the pits; l. sterile soil).

Fig. 15. Saharna Mare. 1 - Plan and profile of section 21/2012; 2 - 1 - plan and profile of section 22/2012 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. brown soil; e. burned soil; f. clay soil mixed with ash and fragments of burned wood; g. light brown soil; h. gravel; i. fragments of carbonized wood; j. stones; k. contour of the pits; l. sterile soil).

Fig. 16. Saharna Mare. 1 - Plan and profile of section 25/(4/2008); 1 - plan and profile of section 26 (5/2008) (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. brown soil; e. fragments of burned wood; f. fragments of burned clay; g. stones; h. contour of the pits; i. edge of the ditch; j. sterile soil).

Fig. 17. Saharna Mare. 1 - Plan and profile of section 27 (6/2010); 1 - plan and profile of section 28 (7/2011) (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. clay soil; e. light brown soil; f. fragments of burned wood; g. contour of the pits; h. stones; i. sterile soil).

Fig. 18. Saharna Mare. Interdisciplinary research.

Fig. 19. Saharna Mare. Topographic plan and map of magnetometric anomalies with an indication of archaeological sections.

Fig. 20. Saharna Mare. Hypsometric map.

Fig. 21. Saharna Mare. Orthorectified images processed graphically.

Fig. 22. Saharna Mare. Interpretation of identified anomalies: 1 - magnetometric map overlaid with the orthorectified map; 2 - identification of anomalies on the magnetometric map; 3 - spatial distribution of identified anomalies in the perimeter of the fortress (cartographic support represented by the numerical model of the land); 4 - spatial distribution of anomalies detected in the perimeter of the fortress (cartographic support represented by the orthorectified image).

Fig. 23. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 119 (Legend: a. gray soil; b. contour of the pit; c. sterile soil); 2-9 - pit inventory.

Fig. 24. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 77 (Legend: a. light brown soil; b. contour of the pit; c. sterile soil); 2-11 - pit inventory.

Fig. 25. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Ceramic fragments from the cultural layer.

Fig. 26. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Panoramic view of the „citadel”; 2 - magnetometric map (a - the „citadel”; b - adjacent „precinct”); 3 - three-dimensional model; 4 - orthophotoplan with indication of the boundaries of the defensive system and the open settlement (from Google Earth Pro).

Fig. 27. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Remains of the „wall” of the Hallstattian „citadel”: 1, 2, 4 - section 13/2009; 3 - section 14/2010; 4 - section 15/2010.

Fig. 28. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Remains of the „wall” of the Hallstattian „citadel”: 1 - section 23/2013; 2 - section 14/2010.

Fig. 29. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Variants of reconstruction of the defensive system of the Hallstattian „citadel”.

Fig. 30. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Discoveries from the „wall” debris.

Fig. 31. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Ceramic fragments discovered in the „wall” debris.

Fig. 32. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Ceramic fragments discovered in the „wall” debris.

Fig. 33. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Ceramics discovered at the „wall” foundation.

Fig. 34. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Ceramics discovered in the cultural layer under the „wall”.

Fig. 35. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Defensive ditch of the early Hallstattian „citadel”: 1, 5 - the south-west sector (Section 7/2003); 2 - the north-west sector (Section 13/2009); 3, 6 - the north-east sector (Section 15/2010); 4, 7 - the southern sector (Section 23/2014) (Legend: 1. present surface level; 2. Chernozem in mixture with vegetation; 3. Chernozem; 4. brown soil; 5. light brown soil; 6. clay soil; 7. fragments of burned clay; 8. stones; 9. sterile soil).

Fig. 36. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Early Hallstattian materials discovered in the filling of the defensive ditch.

Fig. 37. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Defensive ditch of the adjacent „precinct”: 1, 4 - the south-west sector (Section 10/2006); 2, 5 - the north-east sector (Section 10/2006); 3, 6 - the curvature area (Section 18/2011) (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. brown soil; e. light brown soil; f. clay; g. fragments of burned clay; h. ash; i. debris; j. sterile soil).

Fig. 38. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Early Hallstattian ceramics from the filling of the ditch from the adjacent „precinct”.

Fig. 39. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Construction no. 3: 1 - remains of the construction (view from east); 2 - vessel „in situ” from the construction.

- Fig. 40. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Construction no. 3; 1 - plan and profile (Legend: a. burned soil mixed with ash and fragments of burned clay; b. light brown soil; c. edge of section); 2-13 - ceramics discovered in the construction.
- Fig. 41. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of fireplace no. 10 (Legend: a. light brown soil; b. contour of the pits; c. sterile layer); 2 - remains of the fireplace; 3-5 - ceramic fragments discovered on the surface of the fireplace.
- Fig. 42. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 104; 2 - plan and profile of pit no. 105; 3 - plan and profile of pits no. 106 and no. 107 (Legend: a. Chernozem; b. gray soil; c. light brown soil; d. fragments of burned wood; e. ash; f. fragments of burned clay; g. stones; h. pit contour; i. edge of section; j. sterile layer); 4-8 - inventory of pit no. 104; 9, 10 - inventory of pit no. 105; 11 - inventory of pit no. 106; 12-16 - inventory of pit no. 107.
- Fig. 43. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 108; 2 - plan and profile of pit no. 109; 3 - plan and profile of pit no. 110 (Legend: a. light brown soil; b. fragments of burned wood; c. stones; d. contour of pits; e. edge of section; f. sterile layer); 4-14 - inventory of pit no. 108; 15-19 - inventory of pit no. 109; 20-23 - inventory of pit no. 110.
- Fig. 44. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 111; 2 - plan and profile of pit no. 112; 3 - plan and profile of pit no. 113 (Legend: a. light brown soil; b. gray soil; c. ash; d. fragments of burned wood; e. fragments of burned clay; f. stones; g. contour of pits; h. edge of section; i. sterile layer); 4-12 - inventory of pit no. 111; 13-15 - inventory of pit no. 112; 16-24 - inventory of pit no. 113.
- Fig. 45. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 114; 2 - plan and profile of pit no. 115 (Legend: a. light brown soil; b. clay soil; c. stones; d. contour of pits; e. sterile layer); 3-14 - inventory of pit no. 114; 15, 16 - inventory of pit no. 115.
- Fig. 46. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 116; 2 - plan and profile of pit no. 117; 3 - plan and profile of pit no. 118; 4 - plan and profile of pit no. 120; 5 - plan and profile of pit no. 121; 6 - plan and profile of pit no. 122 (Legend: a. Chernozem; b. light brown soil; c. clay soil; d. gray soil; e. fragments of burned wood; f. stones; g. contour of pits; h. sterile layer); 7 - inventory of pit no. 116; 8, 9 - inventory of pit no. 118; 10-13 - inventory of pit no. 120; 13-19 - inventory of pit no. 121; 20 - inventory of pit no. 122.
- Fig. 47. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pits no. 123, 124, 138; 2 - plan and profile of pit no. 125 (Legend: a. light brown soil; b. ash; c. stones; d. contour of pits; e. edge of section; f. sterile layer); 3-7 - inventory of pit no. 123; 8 - inventory of pit no. 124; 9-13 - inventory of pit no. 125.
- Fig. 48. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 126 (Legend: a. light brown soil; b. stones; c. pit contour; d. sterile layer); 2-38 - inventory of pit no. 126.
- Fig. 49. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 127; 2 - plan and profile of pit no. 128; 3 - plan and profile of pit no. 129 (Legend: a. gray soil; b. light brown soil; c. contour of pits; d. edge of section; e. sterile layer); 4 - inventory of pit no. 127; 5 - inventory of pit no. 128; 6-12 - inventory of pit no. 129.
- Fig. 50. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 130; 2 - plan and profile of pit no. 131; 3 - plan and profile of pit no. 132; 4 - plan and profile of pit no. 133; 5 - plan and profile of pit no. 134; 6 - plan and profile of pit no. 135; 7 - plan and profile of pit no. 136; 8 - plan and profile of pit no. 137; 9 - plan and profile of pit no. 139; 10 - plan and profile of pit no. 140 (Legend: a. Chernozem; b. gray soil; c. light brown soil; d. fragments of burned wood; e. ash; f. gravel; g. stones; h. pit contour; i. edge of section; j. sterile layer).
- Fig. 51. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 178; 2 - plan and profile of pit no. 179 (Legend: a. light brown soil; b. fragments of burned wood; c. fragments of burned clay; d. contour of pits; e. sterile layer); 3-12 - inventory of pit no. 178.
- Fig. 52. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 180 (Legend: a. clay soil mixed with ash; b. pit contour; c. sterile layer); 2-20 - inventory of pit no. 180.
- Fig. 53. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 181 (Legend: a. light brown soil; b. stones; c. pit contour; d. sterile layer); 2-19 - inventory of pit no. 181.

- Fig. 54. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 182; 2 - plan and profile of pit no. 183 (Legend: a. light brown soil; b. stones; c. pit contour; d. sterile layer); 3-11 - inventory of pit no. 182; 12-17 - inventory of pit no. 183.
- Fig. 55. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 182; 2 - plan and profile of pit no. 183 (Legend: a. gray soil; b. light brown soil; c. ash; d. contour of pits; e. sterile layer); 4-21 - inventory of pit no. 185.
- Fig. 56. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 187; 2 - plan and profile of pit no. 188 (Legend: a. light brown soil; b. contour of pits; c. sterile layer); 3-9 - inventory of pit no. 187; 10-18 - inventory of pit no. 188.
- Fig. 57. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 189 (Legend: a. gray soil; b. fragments of burned wood; c. ash; d. stones; e. pit contour; f. sterile layer); 2-19 - inventory of pit no. 181.
- Fig. 58. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 190; 2 - plan and profile of pit no. 191; 3 - plan and profile of pit no. 192; (Legend: a. gray soil; b. light brown soil; c. contour of pits; d. edge of section; e. sterile layer); 4 - inventory of pit no. 190; 5,6 - inventory of pit no. 191; 7-17 - inventory of pit no. 192.
- Fig. 58. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 193; 2 - plan and profile of pit no. 194; 3 - plan and profile of pit no. 195; 4 - plan and profile of pit no. 196; 5 - plan and profile of pit no. 197; 6 - plan and profile of pit no. 198 (Legend: a. gray soil; b. light brown soil; c. contour of pits; d. edge of section; e. sterile layer); 7-16 - inventory of pit no. 193.
- Fig. 60. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 199; 2 - plan and profile of pit no. 200; 3 - plan and profile of pit no. 201; 4 - plan and profile of pit no. 202; (Legend: a. light brown soil; b. fragments of burned clay; c. contour of pits; d. edge of section; e. sterile layer); 5-12 - inventory of pit no. 199; 13-16 - inventory of pit no. 202.
- Fig. 61. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 203 (Legend: a. light brown soil; b. pit contour; c. edge of section; d. sterile layer); 2-7 - inventory of pit no. 203.
- Fig. 62. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. „Cult complex”. 1 - Plan and profile of agglomeration (Legend: a. light brown soil; b. clay; c. burned clay/smear; d. fragments of burned wood; e. ash; f. stones); 2 - general view.
- Fig. 63. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1, 2 - fireplace no. 9; 3 - stone agglomeration, human bones and ceramics.
- Fig. 64. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Archaeological discoveries from the „cult complex”.
- Fig. 65. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Objects from the early Hallstatt period (1, 2 - iron; 3-11 - bone, horn; 12-20 - stone).
- Fig. 66. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Piece of clay from the early Hallstatt period.
- Fig. 67. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Fragments of bowls from the cultural layer.
- Fig. 68. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Fragments of bowls from the cultural layer.
- Fig. 69. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Fragments of bowls from the cultural layer.
- Fig. 70. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Fragments of bowls from the cultural layer.
- Fig. 71. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Fragments of big earthenware jars from the cultural layer.
- Fig. 72. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Fragments of big earthenware jars from the cultural layer.
- Fig. 73. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Fragments of big earthenware jars from the cultural layer.
- Fig. 74. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Fragments of cups/mugs and Pyxis vessels from the cultural layer.
- Fig. 75. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Ceramic material from the cultural layer.
- Fig. 76. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 204; 2 - plan and profile of pit no. 205 (Legend: a. Chernozem; b. gray soil; c. fragments of burned clay; d. contour of pits; e. edge of section; f. sterile layer); 3-7 - inventory of pit no. 204; 8-19 - inventory of pit no. 205.
- Fig. 77. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 206; 2 - plan and profile of pit no. 207; 3 - plan and profile of pit no. 208 (Legend: a. Chernozem; b. gray soil; c. fragments of burned wood; d. stones; e. contour of pits; f. sterile layer); 4-14 - inventory of pit no. 206; 15 - inventory of pit no. 207.

- Fig. 78. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 209; 2 - plan and profile of pit no. 210; 3 - plan and profile of pit no. 211; 4 - plan and profile of pit no. 212 (Legend: a. gray soil; b. stones; c. contour of pits; d. edge of section; e. sterile layer); 5 - inventory of pit no. 210; 6-10 - inventory of pit no. 211; 11-14 - inventory of pit no. 212.
- Fig. 79. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Fragments of big earthenware jars from pit no. 212.
- Fig. 80. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 213 (Legend: a. Chernozem in mixture with clay ash; b. stones; c. fragments of burned wood; d. pit contour; e. sterile layer); 2-30 - inventory of pit no. 213.
- Fig. 81. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of pit no. 214; 2 - plan and profile of pit no. 215; 3 - plan and profile of pit no. 216; 4 - plan and profile of pit no. 217; 5 - plan and profile of pit no. 218; 6 - plan and profile of pit no. 219 (Legend: a. Chernozem in mixture with clay; b. stones; c. contour of pits; d. edge of section; e. sterile layer); 7-10 - inventory of pit no. 214; 11-14 - inventory of pit no. 215; 15-18 - inventory of pit no. 217; 19-20 - inventory of pit no. 219.
- Fig. 82. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Plan and profile of the cult complex (Legend: a. Chernozem mixed with clay; b. pit contour; c. sterile layer).
- Fig. 83. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Cult complex.
- Fig. 84. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Inventory of the cult complex.
- Fig. 85. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Inventory of the cult complex.
- Fig. 86. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Complexului de cult (graphical reconstruction).
- Fig. 87. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Pieces from the early Hallstattian period (1-4 - bronze; 5 - stone, 6-10 - clay).
- Fig. 88. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Fragments of vessels from the cultural layer.
- Fig. 89. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Fragments of pots from the cultural layer.
- Fig. 90. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Fragments of pots from the cultural layer.
- Fig. 91. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Fragments of vessels from the cultural layer.
- Fig. 92. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Plan and profile of hut no. 1 (Legend: a. Chernozem; b. fragments of carbonized wood; c. fragments of burned clay; d. stones; e. contour of the complex; f. edge of section; g. sterile layer).
- Fig. 93. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Hut no. 1 (view from south-east).
- Fig. 94. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Inventory of hut no. 1.
- Fig. 95. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Inventory of hut no. 1.
- Fig. 96. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. General view over section no. 25 with indication of hut no. 2 and the ditch.
- Fig. 97. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of hut no. 2 (Legend: a. Chernozem; b. gray soil; c. stones; d. contour of complex; e. edge of section; f. sterile layer); 2-5 - inventory of hut no. 2.
- Fig. 98. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of fireplace no. 11; 2 - plan and profile of fireplace no. 2 (Legend: a. gray soil; b. fragments of carbonized wood; c. fragments of burned clay; d. compact burned clay; e. fireplace section; f. stones; g. sterile layer); 3-7 - inventory of fireplace no. 11; 8-11 - inventory of fireplace no. 12.
- Fig. 99. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Fireplace no. 11.
- Fig. 100. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of ditch (a. Chernozem; b. gray soil; c. fragments of burned clay; d. stones; e. ditch contour. f. edge of section; g. sterile layer); 2-10 - ditch inventory.
- Fig. 101. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Remains of the ditch.
- Fig. 102. Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Ceramic fragments from the cultural layer.
- Fig. 103. Saharna Mare. The defensive line on the north-eastern side of the interfluvies: 1 - orthophotoplan; 2 - location of the bastions; 3 - topographical map; 4 - magnetometric map;
- Fig. 104. Saharna Mare. Bastions on the north-eastern flank of the interfluvies: 1 - view from south of bastions no. 2 and no. 3; 2-3 - bastion n. 2.

- Fig. 105. Saharna Mare. Bastion no. 2: 1 - traces of burning in the bastion's debris; 2 - carbonized beam; 3 - pillar pit from the bastion's structure; 4 - section through the structure of the „wall”; 5 - section profile through the bastion.
- Fig. 106. Saharna Mare. Pieces discovered in the „wall” debris and in the precinct of bastion no. 2 (1, 3 - bronze; 2, 4 - iron; 7-13 - clay; 4, 14 - bone; 15 - horn).
- Fig. 107. Saharna Mare. Ceramics discovered in the „wall” debris of bastion no. 2.
- Fig. 108. Saharna Mare. Ceramics discovered in the precinct of bastion no. 2.
- Fig. 109. Saharna Mare. Remains of the „wall” on the eastern side of the fortress: 1 - stones from the filling; 2 - stone filling and the contour of the ditch behind the wall; 3, 4 - pillar pits from the „wall” structure; 5 - section profile through the „wall”.
- Fig. 110. Saharna Mare. Material from the defensive „wall” filling (section 17/2011).
- Fig. 111. Saharna Mare. Ruins of the „wall” in the southern part of the fortress: 1, 4, 5 - section 20/2012; 2 - section 21/2012; 3 - 24/2014.
- Fig. 112. Saharna Mare. Materials discovered in the ruins of the „wall” in the southern part of the fortress (1 - bone; 2-6 - clay; 7 - stone)
- Fig. 113. Saharna Mare. Ceramic fragments from the filling of the defensive „wall” in the south of the fortress.
- Fig. 114. Saharna Mare. 1 - Contour of the defensive line of the 5th/4th-3rd centuries BC; 2 - reconstruction of the Thracian-Getae „wall”.
- Fig. 115. Saharna Mare. Plan and profile of construction no. 4 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. gray soil; e. light brown soil; f. ash; g. fragments of burned wood; h. carbonized beams; i. fragments of burned clay; j. clay soil mixed with ash and fragments of burned wood; k. stones; l. contour of pits; m. sterile layer).
- Fig. 116. Saharna Mare. Construction no. 4. 1-3 - In situ carbonized residues; 4, 5 - fragments of burned clay with traces of beams from the debris.
- Fig. 117. Saharna Mare. Oven from construction no. 4: 1 - plan and profile (Legend: a. fragments of burned clay; b. smeared clay; c. light brown soil; d. ash; e. stones); 2, 3 - remains of the oven.
- Fig. 118. Saharna Mare. Inventory of construction no. 4.
- Fig. 119. Saharna Mare. Construction no. 4. Pots discovered in the construction.
- Fig. 120. Saharna Mare. Plan and profile of construction no. 5 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. gray soil; e. clay soil mixed with ash and fragments of burned clay; f. construction debris/smear; g. fragments of burned wood; h. gravel; i. stones; j. contour of pits; k. sterile layer).
- Fig. 121. Saharna Mare. Construction no. 5: 1 - construction ruins; 2 - contour of pillar pits on the sterile layer.
- Fig. 122. Saharna Mare. Inventory of construction no. 5.
- Fig. 123. Saharna Mare. Plan and profile of construction no. 6 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. gray soil; e. light brown soil; f. ash; g. fragments of burned wood; h. carbonized beams; i. fragments of burned clay; j. clay soil mixed with ash and fragments of burned wood; k. stones; l. contour of pits; m. sterile layer.).
- Fig. 124. Saharna Mare. Construction no. 6: 1 - construction remains; 2 - pillar pits.
- Fig. 125. Saharna Mare. Inventory of construction no. 6.
- Fig. 126. Saharna Mare. 1 - Plan and profile of pit no. 141; 2 - plan and profile of pit no. 142; 3 - plan and profile of pit no. 143; 4 - plan and profile of pit no. 144; 5 - plan and profile of pit no. 145; 6 - plan and profile of pit no. 146; 7 - plan and profile of pit no. 147 (Legend: a. gray soil; b. light brown soil; c. burned soil; d. clay soil mixed with ash and fragments of burned wood; e. fragments of burned wood; f. ash; g. fragments of burned clay; h. contour of pits; i. section edge; j. sterile layer.); 8-10 - inventory of pit no. 141; 11-15 - inventory of pit no. 142; 16-18 - inventory of pit no. 143; 19-21 - inventory of pit no. 146; 22, 23 - inventory of pit no. 147.
- Fig. 127. Saharna Mare. Pit no. 148: 1 - plan and profile (Legend: a. light brown soil; b. ash; c. fragments of burned wood; d. fragments of burned clay; e. pit contour; f. section edge; g. sterile layer); 2-6 - pit inventory.

- Fig. 128. Saharna Mare. Pit no. 149: 1 – plan and profile (Legend: a. clay soil; b. ash; c. fragments of burned wood; d. fragments of burned clay; e. stones; f. pit contour; g. section edge; h. sterile layer.); 2-12 - pit inventory.
- Fig. 129. Saharna Mare. 1 - Plan and profile of pit no. 153; 2 - plan and profile of pit no. 154 (Legend: 1. light brown soil; 2. gray soil; 3. ash; 4. fragments of burned wood; 5. fragments of burned clay; 6. stones; 7. contour of pits; 8. section edge; 9. sterile layer).
- Fig. 130. Saharna Mare. 1-3 - Inventory of pit no. 150; 4-9 - inventory of pit no. 151; 10-12 - inventory of pit no. 152.
- Fig. 131. Saharna Mare. 1 - Plan and profile of pit no. 153; 2 - plan and profile of pit no. 154 (Legend: a. gray soil; b. light brown soil; c. clay; d. fragments of burned wood; e. ash; f. fragments of burned clay; g. contour of pits; h. section edge; i. sterile layer).
- Fig. 132. Saharna Mare. 1 - Inventory of pit no. 153; 2-9 - inventory of pit no. 154.
- Fig. 133. Saharna Mare. Pit no. 155: 1 - plan and profile of the pit (Legend: a. gray soil; b. ash; c. pit contour; d. section edge; e. sterile layer); 2-15 - pit inventory.
- Fig. 134. Saharna Mare. 1 - Plan and profile of pit no. 156; 2 - plan and profile of pit no. 157; 3 - plan and profile of pit no. 158 (Legend: a. gray soil; b. light brown soil; c. clay soil mixed with ash and fragments of burned wood; d. fragments of burned wood; e. contour of pits; f. section edge; g. sterile layer).
- Fig. 135. Saharna Mare. 1-6 - Inventory of pit no. 156; 7-10 - inventory of pit no. 157; 11-17 - inventory of pit no. 158.
- Fig. 136. Saharna Mare. 1 - Plan and profile of pits no. 159 and 160; 2 - plan and profile of pit no. 161; 3 - plan and profile of pit no. 162 (Legend: a. Chernozem; b. gray soil; c. gravel; d. contour of pits; e. sterile layer); 4 - inventory of pit no. 159; 5 - inventory of pit no. 160; 6-9 - inventory of pit no. 161; 10 - inventory of pit no. 162.
- Fig. 137. Saharna Mare. Plan and profile of pits no. 163-176 (Legend: a. Chernozem; b. gray soil; c. light brown soil; d. burned soil; e. clayish soil; f. fragments of burned wood; g. ash; h. fragments of burned clay; i. gravel; j. contour of pits; k. section edge; l. sterile layer).
- Fig. 138. Saharna Mare. 1 - Plan and profile of pit no. 220; 2 - plan and profile of pit no. 221 (Legend: a. gray soil; b. light brown soil; c. clayish soil; d. ash; e. stones; f. contour of pits; g. section edge; h. sterile layer); 3-5 - inventory of pit no. 221.
- Fig. 139. Saharna Mare. 1 - Plan and profile of pit no. 222 (Legend: a. burned soil; b. clayish soil; c. stones; d. pit contour; e. sterile layer); 2-5 - inventory of pit no. 222.
- Fig. 140. Saharna Mare. Pit no. 222. Hand modeled ceramics.
- Fig. 141. Saharna Mare. Pit no. 222. Wheel-made pottery.
- Fig. 142. Saharna Mare. 1 - Plan and profile of pit no. 223; 2 - plan and profile of pit no. 224; 3 - plan and profile of pit no. 225 (Legend: a. gray soil; b. light brown soil; c. ash; d. fragments of burned wood; e. stones; f. contour of pits; g. section edge; h. sterile layer); 4-8 - inventory of pit no. 223; 9-15 - inventory of pit no. 225.
- Fig. 143. Saharna Mare. 1 - Plan and profile of pit no. 226; 2 - plan and profile of pit no. 227; 3 - plan and profile of pit no. 228 (Legend: a. gray soil; b. fragments of burned clay; c. ash; d. fragments of burned wood; e. stones; f. contour of pits; g. section edge; h. sterile layer); 3-6 - inventory of pit no. 226; 7-9 - inventory of pit no. 227; 10-14 - inventory of pit no. 228.
- Fig. 144. Saharna Mare. Iron tools from the cultural layer.
- Fig. 145. Saharna Mare. Pieces made of bone (1-4) and horn (5-7) from the cultural layer.
- Fig. 146. Saharna Mare. Grindstones from the cultural layer.
- Fig. 147. Saharna Mare. Pieces made of stone from the cultural layer: 1-3 - mill stones; 4-8 - firing pins; 9 - pendant; 10 - axe.
- Fig. 148. Saharna Mare. Tools made of clay from the cultural layer.
- Fig. 149. Saharna Mare. Weapons made of metal (1,2 - iron; 3,4 - bronze).
- Fig. 150. Saharna Mare. 1 - Glass; 2, 3 - rings; 4-6 - bracelets (1 - bronze; 2-4 - iron; 5 - copper; 6 - sterling silver).

- Fig. 151. Saharna Mare. 1-5, 11-26 - Adornment objects; 6-10 - clothing pieces (1-4, 10 - silver; 5,6 - bronze; 7-10 - iron; 12-27 - amber).
- Fig. 152. Saharna Mare. Fragments of pots from the cultural layer.
- Fig. 153. Saharna Mare. Fragments of pots from the cultural layer.
- Fig. 154. Saharna Mare. Fragments of pots from the cultural layer.
- Fig. 155. Saharna Mare. Fragments of pots from the cultural layer.
- Fig. 156. Saharna Mare. Fragments of pots from the cultural layer.
- Fig. 157. Saharna Mare. Fragments of pots from the cultural layer.
- Fig. 158. Saharna Mare. Fragments of pots from the cultural layer.
- Fig. 159. Saharna Mare. Fragments of pots from the cultural layer.
- Fig. 160. Saharna Mare. Fragments of pots from the cultural layer.
- Fig. 161. Saharna Mare. Ceramic fragments from the cultural layer.
- Fig. 162. Saharna Mare. Fragments of bowls from the cultural layer.
- Fig. 163. Saharna Mare. Fragments of bowls from the cultural layer.
- Fig. 164. Saharna Mare. Fragments of bowls from the cultural layer.
- Fig. 165. Saharna Mare. Fragments of bowls from the cultural layer.
- Fig. 166. Saharna Mare. Fragments of amphorae: 1-3 - Thasos; 4-12 - Heraclea Pontica.
- Fig. 167. Saharna Mare. Fragments of amphorae: 1-3 - Chios; 4-5 - Knidos; 7-8 - Sinope; 9,10 - Peparethos; 11, 12 - Chersonesus; 13-17 - unidentified centers.
- Fig. 168. Saharna Mare. Fragments of luxury ceramics.
- Fig. 169. Saharna Mică: 1 - Topographic sketch; 2 - orthophotoplan with location of the site and archaeological sections opened in 2009-2013 (from Google Earth Pro).
- Fig. 170. 1 - *Valea Crac* Gorge (view from east); 2 - Saharna Mică promontory (view from east).
- Fig. 171. Saharna Mică. Plan and profile of section 3/2009 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. gray soil; e. burned soil; f. red burned soil; g. loess; h. clay; i. sand; j. fragments of burned wood; k. fragments of burned wood; l. fragments of burned clay; m. stones; n. sterile layer)
- Fig. 172. Saharna Mică. Plan and profile of section 6/2011-2012 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. gray soil; e. ash; f. fragments of burned wood; g. clay; h. clayish soil; i. stones; j. burned stones; k. contour of pits; l. sterile layer).
- Fig. 173. Saharna Mică. Plan and profile of section 7/2013 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. gray soil; e. fragments of burned clay; f. fragments of burned wood; g. smeared clay; h. stones; i. contour of complexes; j. edge of ditch; k. sterile layer).
- Fig. 174. Saharna Mică. Construction no. 8: 1 - plan of construction (Legend: a. fragments of burned wood; b. stones); 2-9 - inventory of construction.
- Fig. 175. Saharna Mică. Construction no. 9 (view from west).
- Fig. 176. Saharna Mică. Construction no. 9: 1 - plan and profile of construction (Legend: a. light brown soil; b. fragments of burned clay; c. fragments of burned wood; d. stones; e. smeared clay; f. sterile layer); 2-9 - inventory of construction.
- Fig. 177. Saharna Mică. Fireplace no. 1: 1 - plan and profile of fireplace (Legend: a. gray soil; b. ash; c. crust of red burned soil burned clay; d. stones; e. burned stones); 2 - view from north; 3-7 - inventory discovered among the ruins of the fireplace.
- Fig. 178. Saharna Mică. 1-3 - Plan and profile of pits no. 26-28 (Legend: a. Chernozem; b. fragments of burned wood; c. stones; d. contour of pits; e. sterile layer); 4-10 - inventory of pit no. 26; 11-13 - inventory of pit no. 27; 14-20 - inventory of pit no. 28.
- Fig. 179. Saharna Mică. Plan and profile of pit no. 29 (Legend: a. gray soil mixed with sand and loess; b. contour of pit; c. sterile layer).
- Fig. 180. Saharna Mică. 1-3 - Inventory of pit no. 29.
- Fig. 181. Saharna Mică. Ceramic material from pit no. 29.
- Fig. 182. Saharna Mică. Ceramic fragments from the early Hallstatt period discovered in the cultural layer.

- Fig. 183. Saharna Mică. Ceramic fragments from the early Hallstatt period discovered in the cultural layer.
- Fig. 184. Saharna Mică. 1 - section through the rampart; 2-3 - carbonized beams from the „rampart” filling.
- Fig. 185. Saharna Mică. Plan and profile of construction no. 10 (Legend: a. Chernozem; b. fragments of burned clay; c. smeared clay; d. stones; e. section edge)
- Fig. 186. Saharna Mică. Remains of construction no. 10.
- Fig. 187. Saharna Mică. Construction no. 10: 1-7 - inventory of construction.
- Fig. 188. Saharna Mică. Construction no. 11: 1 - plan and profile of construction (Legend: a. gray soil; b. smeared clay; c. ash; d. stones; e. contour of pits; f. sterile layer); 2 - ruins of the construction.
- Fig. 189. Saharna Mică. Construction no. 11: 1 - hearth A; 2 - hearth B; 3-4 - pillar pits; 5-15 - inventory of construction.
- Fig. 190. Saharna Mică. Ceramic vessel discovered on the surface of fireplace B.
- Fig. 191. Saharna Mică. Hut no. 1. 1 - Plan and profile (Legend: a. gray soil; b. contour of pit; c. sterile layer); 2 - remains of the construction.
- Fig. 192. Saharna Mică. Hut no. 1. Inventory of construction.
- Fig. 193. Saharna Mică. Fireplace no. 2: 1 - plan and profile (Legend: a. smeared clay b. ash; c. stones); 2 - ruins of the fireplace; 3-10 - inventory of the fireplace.
- Fig. 194. Saharna Mică. Plan and profile of ditch no. 1 (Legend: a. gray soil; b. fragments of burned clay; c. stones; d. contour of pits; e. ditch edge; f. sterile layer).
- Fig. 195. Saharna Mică. Ditch no. 1.
- Fig. 196. Saharna Mică. Inventory of ditch no. 1
- Fig. 197. Saharna Mică. 1 - Plan and profile of pit no. 30; 2 - plan and profile of pit no. 31 (Legend: a. Chernozem; b. stones; c. contour of pits; d. sterile layer); 3 - inventory of pit no. 30; 4, 5 - inventory of pit no. 31.
- Fig. 198. Saharna Mică. Inventory of pit no. 31.
- Fig. 199. Saharna Mică. 1 - Plan and profile of pit no. 32; 2 - plan and profile of pit no. 33 (Legend: a. gray soil; b. fragments of burned clay; c. ash; d. contour of pits; e. sterile layer); 3-10 - inventory of pit no. 32.
- Fig. 200. Saharna Mică. Tools and utensils: 1-5 - iron; 6-9 - bone; 11-12 - stone; 13 - clay.
- Fig. 201. Saharna Mică. Spindles.
- Fig. 202. Saharna Mică. 1-3 - Weapons; 4-7 - clothing pieces; 8 - bead; 9 - bell.
- Fig. 203. Saharna Mică. Fragments of pots from the cultural layer.
- Fig. 204. Saharna Mică. Fragments of pots and bowls from the cultural layer.
- Fig. 205. Saharna Mică. Fragments of bowls from the cultural layer.
- Fig. 206. Saharna Mică. Fragments of bag shaped vessels from the cultural layer.
- Fig. 207. Saharna Mică. Fragments of pots from the cultural layer.
- Fig. 208. Saharna Mică. Fragments of bell shaped vessels from the cultural layer.
- Fig. 209. Saharna Mică. Fragments of bowls from the cultural layer.
- Fig. 210. Saharna Mică. Ceramic fragments from the cultural layer.
- Fig. 211. Saharna Mică. Fragments of amphorae from the cultural layer.
- Fig. 212. „Valea Crac” Gorge (view from north).
- Fig. 213. Saharna „La Șanț”. Orthophotoplan with indication of the contour of the open Hallstattian settlement (...) and the Thracian-Getae fortification (↓) (from Google Earth Pro).
- Fig. 214. Saharna „La Șanț”. 1 - Plan and profile of section no. 6; 2 - plan and profile of section no. 7 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. gray soil; e. burned soil; f. ash; g. fragments of burned wood; h. gravel; i. clayish soil mixed with ash and fragments of burned wood; j. stones; k. contour of pits; l. ditch edge; m. sterile layer)
- Fig. 215. Saharna „La Șanț”. Plan and profile of section no. 8 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. gray soil; e. clayish soil mixed with ash and fragments of burned wood; f. gravel; g. fragments of burned clay; h. stones; i. contour of pits; j. sterile layer).

- Fig. 216. Saharna „La Șanț”. 1 - Location of the site on orthorectified images; 2 - detail; 3 - detail of magnetometric survey (by dr. Andrei Asăndulesei).
- Fig. 217. Saharna „La Șanț”. Early Hallstattian ceramics: 1, 2, 16-17 - from the surface survey; 3-15 - from the cultural layer.
- Fig. 218. Saharna „La Șanț”. Section 7. Remains of the defensive construction.
- Fig. 219. Saharna „La Șanț”. Section 7. 1 - Ditch; 2-3 - pillar pits.
- Fig. 220. Saharna „La Șanț”. Section 7. Ceramic fragments form the „wall” filling.
- Fig. 221. Saharna „La Șanț”. Section 8. Remains of the defensive construction: 1 - fragments of burned clay and stones; 2 - pillar pits; 3 - vertical profile.
- Fig. 222. Saharna „La Șanț”. Section 8. Ceramic fragments from the „wall” filling.
- Fig. 223. Saharna „La Șanț”. Remains of the citadel: 1 - view from east; 2 - view from south.
- Fig. 224. Saharna „La Șanț”. 1 - Plan and profile of pit no. 10; 2 - plan and profile of pit no. 11; 3 - plan and profile of pit no. 12; 4 - plan and profile of pit no. 13; 5 - pit no. 11; 6 - pit no. 12.
- Fig. 225. Saharna „La Șanț”. 1-8 - Inventory of pit no. 11; 9-11 - inventory of pit no. 12.
- Fig. 226. Saharna „La Șanț”. 1, 2, 6-15 - Utensils and work tools; 3 - horse bit; 4 - pendant; 5 - spindle.
- Fig. 227. Saharna „La Șanț”. Hand modeled ceramics from the cultural layer.
- Fig. 228. Saharna „La Șanț”. Hand modeled ceramics from the cultural layer.
- Fig. 229. Saharna „La Șanț”. Hand modeled ceramics from the cultural layer.
- Fig. 230. 1 - Distribution of sites around Stohnaia village (1 - Stohnaia IV; 2 - Stohnaia V; 3 - Stohnaia III; 4 - Stohnaia VI (from Google Earth Pro); 2 - Stohnaia Gorge (view from east).
- Fig. 231. Ceramics: 1-4 - Stohnaia IV; 5-10 - Stohnaia V.
- Fig. 232. Stohnaia III. 1 - View from north-east of Stohnaia III and Stohnaia VI sites; 2 - orthophoto-plan (from <http://www.geoportal.md/>).
- Fig. 233. Stohnaia III. 1 - View from north of the fortress „rampart”; 2 - orthophotoplan of gate no. 1 (from <http://www.geoportal.md/>); 3 - view of gate no. 3 from north-east.
- Fig. 234. Stohnaia III. Plan and profile of section 1 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. gray soil; e. brown soil; f. light brown soil; g. burned soil; h. clay mixed with debris; i. clayish soil mixed with ash and fragments of burned wood; j. fragments of burned clay; k. ash; l. fragments of burned wood; m. stones; n. contour of pits; o. ditch edge; p. sterile layer).
- Fig. 235. Stohnaia III. Remains of the „rampart”.
- Fig. 236. Stohnaia III. Section 1. 1-10 - Ceramic fragments from the filling of the „wall”; 11-13 - materials discovered under the „rampart”.
- Fig. 237. Stohnaia III. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 238. Stohnaia VI. Ceramic material from the surface survey.
- Fig. 239. 1 - Distribution of sites between villages Saharna and Stohnaia (1 - Saharna „La Revechin”; 2 - Saharna „La Revechin” I; 3 - Saharna „Valea Furnicar”; 4 - Saharna „Pădure”; 5 - Saharna „Țiglău”; 6 - Saharna „Țiglău” (necropolis); 7 - Saharna-Țiglău „Cetate”; 8 - Saharna I (from Google Earth Pro).
- Fig. 240. Archaeological materials from surface surveys: 1-9 - Saharna „La Revechin” I; 10-12 - Saharna „Valea Furnicar”; 13-21 - Saharna „Pădure”.
- Fig. 241. Saharna-Țiglău „Cetate”. 1 - Orthophotoplan with indication of the fortification contour (from Google Earth Pro); 2 - remains of the rampart; 3 - Plan and profile of section no. 1 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. gray soil; e. light brown soil; f. clayish soil mixed with ash and fragments of burned wood; g. fragments of burned wood; h. stones; i. contour of pit; j. ditch edge; k. sterile layer.); 4 - section through the rampart.
- Fig. 242. Saharna-Țiglău „Cetate”. Hand modeled ceramics.
- Fig. 243. Saharna I. Hand modeled ceramics (1-13 - after Кашуба 2000а, рис. XLIX).
- Fig. 244. 1 - Distribution of sites around Saharna village (1 - Saharna „La Vile”; 2 - Saharna „Dealul Grimidon”; 3 - Saharna Mică I; 4 - Saharna „La Șanț” I; 5 - Saharna „La Șanț” II; 6 - Saharna „Rude”; 7 - Saharna „Budei”; 8 - Saharna Nouă I; 9 - Saharna Nouă II; 10 - Saharna „Valea de Mijloc”; 11 - Saharna Nouă III; 12 - Saharna Nouă IV; 13 - Saharna Nouă V(?) (from Google Earth Pro).

- Fig. 245. Saharna „La Vile”. 1 - View of the promontory from northern Saharna village; 2 - orthophotoplan with indication of the fortification contour (from Google Earth Pro); 3 - remains of the defensive system.
- Fig. 246. Saharna „La Vile”: 1 - Plan and profile of section no. 1 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. clayish soil mixed with ash and fragments of burned wood; e. stones; f. contour of pits; g. ditch edge; h. sterile layer); 2 - section through the bastion; 3 - pillar pit.
- Fig. 247. Saharna „Dealul Grimidon”. Orthophotoplan with indication of the fortification contour (from Google Earth Pro).
- Fig. 248. Saharna „Dealul Grimidon”: 1 - Present remains of the defensive system; 2 - Plan and profile of section no. 1 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. gray soil; e. clayish soil mixed with ash and fragments of burned wood; f. stones; g. contour of pits; h. sterile layer); 3-5 - discoveries from the wall filling.
- Fig. 249. Saharna „Dealul Grimidon”. Ruins of the „wall”.
- Fig. 250. Saharna „La Șanț” I. 1 - View of the promontory from the southern Saharna village; 2 - orthophotoplan with indication of the fortification contour (from Google Earth Pro); 3 - remains of the bastion.
- Fig. 251. Saharna „La Șanț” I: 1 - Plan and profile of section no. 1 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. gray soil; e. clayish soil mixed with ash and fragments of burned wood; f. stones; g. contour of pits; h. ditch edge; i. sterile layer); 2 - section through the bastion.
- Fig. 252. Saharna „La Șanț” I. Remains of the bastion.
- Fig. 253. Saharna „La Șanț” I: 1-10 - discoveries from the „wall” filling; 11 - little vessel from the cultural layer.
- Fig. 254. Saharna „La Șanț” I: 1 - orthophotoplan with indication of the fortification contour (from Google Earth Pro); 2 - remains of the bastion; 3 - plan and profile of section no. 1 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. stones and gravel; e. contour of pits; f. ditch edge; g. sterile layer).
- Fig. 255. Saharna „La Șanț” II. 1 - remains of the bastion; 2 - remains of the ditch; 3-4 - pillar pits.
- Fig. 256. Saharna „Rude”. Pieces discovered from surface survey.
- Fig. 257. Saharna „Rude”. Ceramic material from surface survey.
- Fig. 258. Saharna „Budei”. Ceramic material from surface survey.
- Fig. 259. Discoveries from surface survey: 1-10 - Saharna Nouă I; 11-15 - Saharna Nouă II; 16-18 - Saharna Nouă IV; 19-21 - Saharna „Valea de Mijloc”.
- Fig. 260. Saharna Nouă III: 1 - orthophotoplan with indication of the fortification contour (from Google Earth Pro); 2-3 - present remains of the defensive system; 4-5 - stones from the rampart structure.
- Fig. 261. Saharna Nouă V: 1 - orthophotoplan with indication of the fortification contour (from Google Earth Pro); 2 - present remains of the defensive system.
- Fig. 262. 1 - Distribution of sites around Buciușca village: 1 - Saharna „Hulboaca”; 2 - Saharna „Gura Hulboacei”; 3 - Saharna „Gura Hulboacei”, 4 - Buciușca) (from Google Earth Pro).
- Fig. 263. Saharna „Hulboaca”: 1 - orthophotoplan with indication of the fortification contour (from <https://www.moldova-map.md/>); 2 - ruins of the bastion.
- Fig. 264. Saharna „Gura Hulboacei” settlement. Discoveries from surface survey.
- Fig. 265. Buciușca: 1 - Digital model of the land (from <https://www.moldova-map.md/>); 2 - orthophotoplan with indication of the fortification contour (from Google Earth Pro); 3-4 - ruins of the defensive system.
- Fig. 266. Buciușca: 1 - Plan and profile of section no. 1 (Legend: a. present surface level; b. Chernozem in mixture with vegetation; c. Chernozem; d. gray soil; e. clayish soil mixed with ash and fragments of burned wood; f. light brown soil; g. gravel; h. fragments of carbonized wood; i. stones; j. contour of pits; k. sterile layer.); 2 - remains of the defensive system; 3-4 - pillar pit from the structure of the defensive “wall”.

Fig. 267. Ofatinți: 1 - orthophoplan (from <http://geoportal.md/>); 2 - view from south; 3, 4 - present remains of the defensive system.

Fig. 268. Ofatinți. Thracian-Getae ceramics (after Мелюкова 1954, рис. 31).

Fig. 269. Distribution of sites dated with the 12th-11th centuries BC in the Saharna micro zone (Open settlements: 1 - Saharna „Țiglău”; 2 - Saharna Mică; 3 - Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”. Necropolis: 4 - Saharna „Țiglău”).

Fig. 270. Distribution of sites dated with the 10th-9th centuries BC in the Saharna micro zone (Fortifications: 1 - Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”; 2 - Saharna „Gura Hulboacei” (?). Open settlements: 3 - Saharna „Țiglău”; 5 - Saharna I; 5 - Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”; 6 - Saharna „La Șanț”; 7 - Saharna „Rude”; 8 - Saharna „Budei”; 9 - Saharna Nouă I; 10 - Saharna Nouă II; 11 - Saharna „Valea de Mijloc”; 12 - Saharna „Gura Hulboacei”. Necropolises: 13 - Saharna „Țiglău”; 14 - Saharna „Gura Hulboacei”).

Fig. 271. Distribution of sites dated with the 8th-7th centuries BC in the Saharna micro zone (Open settlements: 1 - Saharna „Țiglău”; 2 - Saharna I; 3 - Saharna Mare/„Dealul Mănăstirii”).

Fig. 272. Distribution of sites dated with the 7th/6th-5th centuries BC in the Saharna micro zone (Fortifications: 1 - Saharna Mică; 2 - Saharna Mare. Open settlements: 3 - Saharna „La Șanț”).

Fig. 273. Distribution of sites dated with the 4th-3rd centuries BC in the Saharna micro zone (Fortifications: 1 - Stohnaia IV; 2 - Stohnaia III; 3 - Saharna „Revechin”; 4 - Saharna-Țiglău „Cetate”; 5 - Saharna „La Vile”; 6 - Saharna „Dealul Grimidon”; 7 - Saharna Mică; 8 - Saharna Mare; 9 - Saharna „La Șanț”; 10 - Saharna „La Șanț I”; 11 - Saharna „La Șanț II”; 12 - Saharna Nouă IV; 13 - Saharna Nouă V(?); 14 - Saharna „Hulboaca”; 15 - Buciușca; 16 - Ofatinți. Open settlements: 17 - Stohnaia V; 18 - Stohnaia VI; 19 - Saharna „Revechin I”; 20 - Saharna „Valea Furnicar”; 21 - Saharna „Pădure”; 22 - Saharna I; 23 - Saharna Mică I; 24 - Saharna „Rude”; 25 - Saharna „Budei”; 26 - Saharna Nouă I; 27 - Saharna Nouă II; 28 - Saharna „Valea de Mijloc”; 29 - Saharna Nouă IV; 30 - Saharna „Gura Hulboacei”).

Fig. 274. Panoramic view of the location of the fortified sites around the Saharna village: above - view from south-east; below - view from east.

Fig. 276. Distribution of fortified sites dated with the 4th-3rd centuries BC in the Saharna micro zone: 1 - Stohnaia IV; 2 - Stohnaia III; 3 - Saharna „La Revechin”; 4 - Saharna-Țiglău „Cetate”; 5 - Saharna „La Vile”; 6 - Saharna „Dealul Grimidon”; 7 - Saharna Mică; 8 - Saharna Mare; 9 - Saharna „La Șanț”; 10 - Saharna „La Șanț I”; 11 - Saharna „La Șanț II”; 12 - Saharna Nouă IV; 13 - Saharna Nouă V(?); 14 - Saharna „Hulboaca”; 15. Buciușca; 16. Ofatinți (from Google Earth Pro).

Fig. 277. Straight line distances between the fortified sites from the 4th-3rd centuries BC in the Saharna micro zone (1 - Stohnaia IV; 2 - Stohnaia III; 3 - Saharna „La Revechin”; 4 - Saharna-Țiglău „Cetate”; 5 - Saharna „La Vile”; 6 - Saharna „Dealul Grimidon”; 7 - Saharna Mică; 8 - Saharna Mare; 9 - Saharna „La Șanț”; 10 - Saharna „La Șanț I”; 11 - Saharna „La Șanț II”; 12 - Saharna Nouă III; 13 - Saharna Nouă V(?); 14 - Saharna „Hulboaca”; 15. Buciușca; 16. Ofatinți).

Fig. 278. 1 - 25 km visibility range for Saharna Mare site; 2 - 25 km visibility range for Saharna Mare, Saharna „La Vile” and Saharna „La Șanț” sites; 3 - 25 km visibility range for fortifications in the Saharna micro zone.

Diagram 1. Distribution of sites according the number of habitation layers.

Diagram 2. Repartition of sites according the period and type.

Table 1. Geological formations in the research area.

Table 2. Types of soil and the areas covered by them.

Table 3. Structure of agricultural real estate.

Table 4. Correlation of cultural horizons with archaeological objectives from the Saharna micro zone.

Table 5. Correlation of fortified sites with open settlements.

Potențialul arheologic de excepție al zonei Saharna este bine cunoscut, acesta atrăgând de-a lungul timpului atenția multor arheologi. Prezenta lucrare este dedicată investigațiilor recente întreprinse în această zonă, în situri atribuite atât primei, cât și celei de a doua epoci a fierului, de către o echipă de cercetători din cadrul Universității de Stat din Moldova, coordonată cu mult profesionalism de dr. hab. prof. univ. Ion Niculiță. Astfel, sunt aduse în atenția comunității științifice numeroase informații inedite despre evoluția comunităților umane din zona Nistrului Mijlociu, pentru un interval cronologic de aproape un mileniu (sec. XII-III a. Chr.), continuând o însemnată serie de monografii, studii, rapoarte și conferințe de o înaltă ținută academică.

Dr. Sorin-Cristian Ailincăi

La distanța de aproape 10 ani de la editarea primului volum dedicat cercetării siturilor traco-getice din preajma satului Saharna, echipa de la Universitatea de Stat din Moldova vine cu o nouă contribuție la studiul vestigiilor de pe cursul mijlociu al Nistrului. Distinsul profesor Ion Niculiță, împreună cu discipolii săi, Aurel Zanoci și Mihail Băț, au depus eforturi considerabile pentru aprofundarea investigațiilor în fortificațiile din epoca fierului de la Saharna, dar îndeosebi și pentru extinderea spațiului de cercetare în microzonă. Prin utilizarea unui spectru larg de metode interdisciplinare, au fost descoperite și cercetate un număr important de situri noi, astfel încât informațiile prezentate în acest volum, dincolo de faptul că oferă o imagine mai completă și mai clară asupra comunităților din epoca fierului, deschid noi perspective de cercetare a microregiunii.

Dr. Octavian Munteanu